

The Institute of Ancient Manuscripts after Mesrop Mashtots
“MATENADARAN” and “Friends of the Matenadaran” Benevolent Fund
express their gratitude to “JTI ARMENIA” CJSC
for sponsoring the publication of this book

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանը և «Մատենադարանի
բարեկամներ» բարեգործական հիմնադրամը երախտագիտություն են
հայտնում «ՋԵՅ ԹԻ ԱՅ ԱՐՄԵՆԻԱ» ՓԲԸ-ին
սույն գրքի հրատարակությանն աջակցելու համար

MATENADARAN
MESROP MASHTOTS INSTITUTE OF ANCIENT MANUSCRIPTS

**NEMESIUS OF EMESA
ON THE NATURE OF MAN
IN OLD ARMENIAN TRANSLATION**

Text, Introduction and Notes by
Karine Mosikyan

Yerevan – 2019

МАТЕНАДАРАН
ИНСТИТУТ ДРЕВНИХ РУКОПИСЕЙ ИМЕНИ МЕСРОПА МАШТОЦА

**НЕМЕСИЙ ЭМЕССКИЙ
“О ПРИРОДЕ ЧЕЛОВЕКА”
В ДРЕВНЕАРМЯНСКОМ ПЕРЕВОДЕ**

Критический текст, предисловие и комментарии
Карине Мосикян

Ереван – 2019

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑԻ ԱՆՎԱՆ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՆԵՄԵՍԻՈՍ ԵՄԵՍԱՑԻ ՅԱՂԱԳՍ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՅ

Առաջաբանը, համեմատական բնագիրը և
ծանոթագրությունները՝ Կարինե Մոսիկյանի

Երևան – 2019

ՀՏԴ 1/14:61:09
ԳՄԴ 87+5+76.11
Ն 521

Հրատարակվում է Մերուպ Մաշտոցի անվան
Մատենադարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագիրներ՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Գոհար Մուրադյան
բժշկ. գիտ. դոկտոր Ստելլա Վարդանյան

Նեմեսիոս Եմեսացի

Ն 521 Յաղագս բնութեան մարդոյ / Նեմեսիոս Եմեսացի: Առաջաբանը,
Համեմատական բնագիրը և ծանոթագրությունները՝ Կ.
Մոսիկյանի, Եր.: Մաշտոցի անվ. Մատենադարան, 2019.- 512 էջ
+ 4 էջ ներդիր

Դ. դարի բժիշկ փիլիսոփա Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան
մարդոյ» երկը հունարեն հայերեն են թարգմանել Ստեփանոս Սյունեցին և
Դավիթ Հյուսիսատուր 717 թ. Կոստանդնուպոլսում: Այն մեծ ազդեցություն է
ունեցել հայ միջնադարյան մարդակազմական և բժշկագիտական մտքի
ձևավորման և զարգացման վրա:

Երկի հայերեն թարգմանության բնագիրը կազմվել է Երևանի
Մատենադարանի 13 հնագույն ձեռագրերի, Երուսաղեմում պահվող հմր.
1862 ձեռագրի (մեզ հասածներից ամենահինը՝ ԺԱ. դար), վենետիկյան վեց
գրչագրի համեմատությամբ կազմված 1889 թ. հրատարակված բնագրի
հիման վրա՝ հունարեն սկզբնագրի համեմատությամբ: Գիրքը պարունակում
է նաև վերլուծական առաջաբան, ընդարձակ ծանոթագրություններ, եզրերի
և բառային նորաբանությունների բառարան:

ՀՏԴ 1/14:61:09
ԳՄԴ 87+5+76.11

Իմ երախտագիտությունն եմ հայտնում բոլոր նրանց, ովքեր օժանդակել են այս քննական բնագրի ստեղծմանը: Եվ առաջին հերթին՝ բազմափորձ և վաստակաշատ ձեռագրագետ Գևորգ Տեր-Վարդանյանին, ում շնորհիվ ես սովորեցի աշխատել ձեռագրերի հետ և առանց որի արժեքավոր դիտարկումների հնարավոր չէր լինի այս գրքի ստեղծումը:

Շնորհակալություն Մատենադարանի բժշկության բաժնի ավագ գիտաշխատող Դոնարա Կարապետյանին, որի կարծիքը շատ կարևոր էր երկի բժշկագիտական վերլուծության համար, Տիգրան Սիրունյանին՝ լատիներեն թարգմանությունների հարցում մեծ օգնության, նաև Վահե Թորոսյանին և Գրիգոր Բրուտյանին՝ պատրաստակամ աջակցության համար:

Անշուշտ աշխատանքի լիարժեքության համար անուրանալի է Երուսաղեմի Ս. Հակոբեանց վանքից Տեր Շնորհաք Փալոյանի օգնությունը: Նրա անմիջական մասնակցությամբ մեզ հասանելի դարձավ երկի Երուսաղեմում գտնվող հնագույն ձեռագիրը, որի համեմատությունից մեր քննական բնագիրն աներկբայորեն մեծապես շահեց:

Եվ վերջապես ցանկանում եմ իմ մեծ երախտագիտությունը հայտնել հրատարակության գիտական խմբագիր Գոհար Մուրադյանին, որի մեծ օգնությունը հունարեն սկզբնագրի հետ համեմատելու, քննական բնագիրը կառուցելու և գիրքը հրատարակության պատրաստելու համար անգնահատելի է:

Կարինե Մոսիկյան

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Վաղ քրիստոնեական շրջանը նշանավորվեց Արևմուտքում անտիկ քաղաքակրթության կորստով: Մինչդեռ, ինչպես Հայաստանի հարևան երկրներում՝ Բյուզանդիայում և Ասորիքում, այնպես էլ Հայաստանում շարունակվում էր անտիկ հեղինակների գործերի ուսումնասիրությունը, թարգմանությունն ու մեկնությունը: Ուշ անտիկ և բյուզանդական մշակույթի ձևավորման սկզբնական շրջանում փիլիսոփայական մի շարք բաժիններ բուռն զարգացում ապրեցին՝ գտնվելով փիլիսոփայական գիտելիքի և բնագիտության խաչմերուկում: Մասնավորապես հաճախ էին ներկայացվում մարդաբանական գիտելիքներ՝ ինչպես փիլիսոփայության, այնպես էլ բնախոսություն ոլորտում նախկինում կուտակված պատկերացումների հիման վրա:

Այդ շրջանում հայկական մշակույթում կողք-կողքի գոյակցում էին քրիստոնեությունը և ուշ շրջանի հելլենականությունը: Այն ժամանակ, երբ քրիստոնեության ջատագույնները քարոզում և տարածում էին նոր հավատը, հելլենականության հետևորդները ուսումնասիրում էին անտիկ հեղինակների գործերը, թարգմանում և մեկնում էին հելլենական գիտության և փիլիսոփայության առավել կարևոր երկերը, դրանով հանդերձ շարունակելով մնալ ազգային գործիչներ և հետապնդելով հեռահար նպատակներ՝ կապված հայ ինքնուրույն գիտության հետագա զարգացման և ազգային մշակույթի խորացման հետ (տե՛ս Մալոյան 1959, շ. 58): Ուշ շրջանի հելլենականության կողմնակիցները ստեղծեցին բարձրարժեք ազգային մշակույթ: Այս առումով մեծ կարևորություն ունի հունարենից հայերեն թարգմանված մեծածավալ գրականությունը, ինչպես նաև առանձին երկերի բազմաթիվ մեկնությունները:

Հայոց թարգմանական մատենագրության պատկառելի մասն են կազմում «հայրաբանական» երկերը (*patristica*), որոնց շարքում հնություն, ձևաբանական հավաքածուների առատությունը և հայոց ինքնու-

ըստ զրականության վրա թողած ազդեցությամբ առանձնանում են երեք մեծ կապադոկիացիներ Բարսեղ Մեծի (330-379), Գրիգոր Նյուսացու (335-394) և Գրիգոր Նազիանզացու (330-390) հայերեն թարգմանությունները: Հայրաբանական գրականությունը, որը ձևավորվեց և զարգացավ անտիկ մշակույթի շրջանակներում, օգտագործում էր վերջինիս ձևերն ու մեթոդները, գաղափարներն ու թողած գրականությունը՝ այն փոխանցելու համար հետագա սերունդներին:

«Հայրաբանական մշակույթն առավելապես համադրական մշակույթ էր, որ կիրառում էր մի սկզբունք՝ վերցրու ուրիշներից, ինչպես մեղուն է վերցնում ծաղիկներից՝ ըստ Մեծն Բարսեղ և Գրիգոր Աստվածաբան սրբերի հիշարժան խոսքերի: Երբեմն հանձնարարվում էր և կիրառվում, ինչպես օրինակ՝ Ալեքսանդրիայի դպրոցում, այն սկզբունքը, որ Սուրբ Գրոց ըմբռնումից և մկրտությունն ընդունելուց առաջ անհրաժեշտ էր աշխարհիկ մշակույթի յուրացումը: Մի բան, որ իրականացրել են բոլոր եկեղեցական հայրերը» (տե՛ս Կոման 1971, էջ 13): Հայրաբանական գրական գործերն, ընդհանուր առմամբ, քննական և համեմատական մեթոդով են մեկնաբանում աշխարհիկ մշակույթը, «նշավակելով նրա այն սկզբունքներն ու արտահայտությունները, որոնք չէին համաձայնվում ավետարանական պատգամի հետ և նույնիսկ հակադրվում էին նրան» (նույն տեղում): Նրանք ծնունդ և դրսևորում տվեցին մի տարրողունակ ու բարդ մշակույթի, որը ներամփոփում և մեկնաբանում է մարդ-էակի ներդաշնակությունը, նրա ճակատագիրը երկրային կյանքում և դրանից հետո, բոլոր եղանակներով և առիթներով վերհանում է բարու և բարոյական առաքինությունից կարևորությունը: Նպատակների ընդհանրությունը, տարբեր մշակույթների համադրման սկզբունքը, միևնույն ժամանակաշրջանը և զանազան այլ գործոններ ողջ միջնադարի ընթացքում առիթ են հանդիսացել հայրաբանական գործերի հեղինակային պատկանելիության բազմաթիվ շփոթների: Նման շփոթի օրինակներից մեկը երկար տարիներ Գրիգոր Նյուսացուն վերագրված Նեմեսիոս Եմեսացու (Դ. դար) «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկն է: Բազմաթիվ են այն ընդօրինակությունները, որոնցում Նեմեսիոսի այս աշխատանքը մատուցվում է իբրև Նյուսացու հեղինակած գործ: Ըստ որում այդ շփոթը վերաբերում էր ինչպես երկի հունարեն սկզբնագրին, այնպես էլ հայերեն թարգմանությանը: Հայերեն ձև-

ուսմանը և այն դիտվում է արդեն թարգմանչաց հիշատակարանում, հետևաբար հունարեն բնագիրը, որից կատարվել է թարգմանությունը, նույնպես ներկայացված է եղել Նյուսացու հեղինակմամբ:

Սակայն եղել են նաև գրիչներ, որոնք կասկածի տակ են առել երկի հեղինակային պատկանելիությունը: Այս առումով հիշատակության արժանի է 1227 թ. Պղնձահանքում ընդօրինակված ՄՄ 1013 ձեռագիր ժողովածուն, որ Գրիգոր Նյուսացու մի քանի գործերի հետ միասին պարունակում է նաև նրան վերագրվող «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկը: Ահա այս գրչագրում «Գրիգորի Եպիսկոպոսի Նիւսացոյ՝ Յաղագս բնութեան մարդոյ» հերթական խորագրի կողքին նույն ձեռքով և գրչությամբ ավելացվել է «Գրիգոր Նեմեսոյի Եպիսկոպոսի Եմեսոյ է» (ՄՄ 1013, թ. 201ա):

Ըստ Կիմ Մուրադյանի՝ սա թերևս բազմաթիվ ընդօրինակությունների շարքում գործի հեղինակային պատկանելիությունը կասկածի տակ առնող ամենահին ձեռագրական վկայությունն է: «Հեղինակային պատկանելիության քննվող խնդիրը ուշադրության ոլորտում է եղել շատ ավելի վաղ և առավել հմուտ մատենագիրների հոգածությունը: Համենայն դեպս առկա սկզբնաղբյուրները հնարավորություն են տալիս ասելու, որ հեղինակային պատկանելիության սույն շփոթը գոյություն է ունեցել ողջ միջնադարում» (Կ. Մուրադյան, Նյուսացի 1993, էջ 54-58):

Գարեգին Զարբհանալյանն այս առնչությամբ գրում է. «Նեմեսիոսի անվամբ ... գրուածք մը կայ՝ Յաղագս բնութեան մարդոյ կոչուած, որ կը բովանդակուի ամբողջ գլուխս, յորոց երկրորդն և երրորդը՝ սրբոյն Գրիգորի Նիւսոցոյ ընծայուած է յոմանց, ինչպէս նաև բովանդակ մատեանն՝ յայլոց, թեպետև չկայ հաւաստիք կամ հաւանականութիւն, որ երանելի հայրապետս ըլլայ անոնց հեղինակ: Հոգւոյ նախագոյակ ըլլալը (prèexistence) բացայայտ կը վարդապետուի ի գլուխն երկրորդ, որ Նիւսացի հակառակամարտ կը հանդիսանա այն գրութեան ի գիրսն Յաղագս կազմութեան մարդոյ: Այսպէս, ի գլուխն երրորդը՝ արհամարհանօք կը խօսի Որոգինեայ վրայ, որ Գրիգոր սիրող և մեծարող կերևնայ այդ նշանաւոր հանճարոյն: Երեսներորդ հիգերորդ և հետևեալ գլխոց մեջ՝ ճակատագրի վրա խօսելով կը ցուցնէ անոր անպատեհութիւն: Պատճառ մը չկայ, որ Նիւսացին կրկին դառնար այնպիսի կարծեաց վրայ, զոր արդեն լիուլի և այնչափ բացայայտ և խորիմաստ ոճով և լեզուով հերքել էր նոյն նիւթին վրայ յօրինած մասնաւոր երկասիրութեամբ: Տարակուսական կերևնայ Նիւսացոյն

կամ եպիսկոպոսական աստիճան ունեցող որ և իցէ անձի մը վերագրել՝ անդամագնական մանրամասնութիւնքն, որ ի գլուխն քսաներորդ հինգերորդ» (Ջարբհանալյան 1889, էջ 629-630):

Արեւմուտքում այս շփոթն առկա էր դեռևս ժԱ. դարում, երբ Ալֆանոս արքեպիսկոպոս Սալեռնացին (1058-1085 թթ.) երկը թարգմանեց լատիներեն, և շարունակվում էր մինչև ժՁ. դար, երբ այն հրատարակվեց 1512 թ. իբրև Նյուսացու ստեղծագործություն¹: Արդեն Նեմեսիոսի հեղինակմամբ երկը 1538 թ. հրատարակել է Գէորգ Դելլա Վալլեն: Հայտնի է, որ Բելլարմինի «Ութ գիրք փիլիսոփայության մասին» գրքի նախնական տարբերակում երկը դեռևս վերագրված է եղել Նյուսացուն, բայց 1684 թ. վերահրատարակության մեջ (Bellarmine 1684, p. 80), նա հրաժարվում է իր նախկին կարծիքից՝ ընդունելով, որ այն պատկանում է Նեմեսիոսին:

Նեմեսիոս Եմեսացի

Նեմեսիոս Եմեսացու անձի և գործունեության մասին սուղ տեղեկություններ են պահպանվել: Այսպես, Գրիգոր Նազիանզացին իր մի քանի նամակներում (386 թ.) և նույն ժամանակաշրջանին պատկանող մի պոեմում հիշատակում է ոմն հեթանոս Նեմեսիոսի, որը Գամրաց (Կապադոկիայի) կուսակալն էր (Назуанзан, русьма 2000, № 184-187): Այդ մասին գրում է նաև Գարեգին Ջարբհանալյանը. «Բովանդակ գրուածին մեջ հեղինակը ոչ աննշան, մանաւանդ թէ երբեմն բազմաճմուտ իմաստասէր կ'երևնայ. բայց քրիստոնեական կրօնից ճշմարտութեանց նկատմամբ՝ թերևս չափաւոր գիտութեամբ: Ուստի եթէ բռնադատուինք Նեմեսիոս անունով մէկում ալ ընծայել զայն, հաւանական կ'երևնայ հմտից՝ Կապադոկիոյ համանուն քաղաքապէտ մը հեղինակ սեպել, որուն Աստուածաբանն ուղղած է իր մեկ քերթուած, քան եպիսկոպոսական աւագութիւն ունեցող անձի մը: Ապողինարի և Եւնոմիոսի անուանց և հերձուածոց յիշատակութենէն յայտնի կ'երևնայ թէ 375 թուականէն ետքն եղած է գրքին շարագրութիւնը» (Ջարբհանալյան 1889, էջ 630-631):

¹ Divini Gregorii Nyssae Episcopi qui fuit frater Basilii Magni Libri Octo: De Homine. II De Anima. III De Elementis. IIII De Viribus 'nimae. V De volu[n]tario et inuolu[n]tario VI De Fato. VII De Libero 'rbitrio. VIII De Prouidentia, Schurenius, 1512 (վերնագիրը բաղկացած է գլուխների խորագրերից):

Իսկ Հակոբ Տաշյանի հաղորդմամբ՝ Թ. դարի ասորի մատենագիր Մովսէս Բար-Կեփան իր «Դրախտի մեկնութիւն» աշխատութեան մեջ (գլուխ Ա) հիշատակում է «գՆեմեսիոս իմաստասէր փիլիսոփեայ Վասն ծառոյն կենաց գործքը» (ՀՅՏ 1892, էջ 65-71): Դրախտային այգու և առաջին մարդու մեղսագործութեան մասին Նեմեսիոսի *De arbore vitae* կորսված երկին անդրադառնում է նաև Ասեմանին (*Assemanus 1721, t. II, p. 129*): Նա Նեմեսիոսին է վերագրում Գրիգոր Նյուսացու «կասկածելի» երկերից մեկը և՛ *Introductio in Categorias Aristotelis* (*Assemanus 1721, t. III, p. 129*):

Եթե խոսքն իրոք նույն մարդու մասին է, ապա Նեմեսիոս Եմեսացին ապրել և ստեղծագործել է Կապադովկիայում՝ հանճարեղ «եռյակի» հետ մոտավորապես նույն ժամանակաշրջանում: Ընդհանուր առմամբ, նրա ապրած շրջանի մասին հետազոտողների կարծիքները տարածվում են Գ.-Ե. դարերի միջակայքում, սակայն ավելի ընդունելի է համարվում Դ. դարը:

«Յաղագս բնութեան մարդոյ»

Ք. ա. Ե. դարում Հիպոկրատեսի *De natura hominis* երկի հետևութեամբ անտիկ գիտութեան մեջ առաջ եկավ երկու գուգահեռ ուղղություն, որոնցից մեկը դրեց փիլիսոփայական մարդաբանութեան, իսկ մյուսը՝ հունական բժշկագիտութեան սկիզբը: Հատկապես վերջինիս առաջընթացը հնարավորություն տվեց առաջինի զարգացմանը: Ք. ա. Բ. դարի վերջին մարդաբանութեան արդեն ծանրակշիռ տեղ էր զբաղեցրել հունա-հռոմեական գիտութեան մեջ: Նրա գլխավոր թեման բանավեճն էր մարդկային հոգու բնութեան շուրջ, նաև մարմնի ու հոգու փոխհարաբերության խնդիրը: Նոր գիտելիքը մարդկային մարմինը ներկայացնում էր իբրև աշխարհակարգի ավարտուն տարր: Այն ժամանակ, երբ քրիստոնեությունը մոտաք էր գործում հունա-հռոմեական մշակույթ, մարդու մասին ուսմունքն արդեն հստակորեն դիտարկվում էր փիլիսոփայութեան և բժշկութեան հատման կետում:

Կիրառելով ինչպես անտիկ փիլիսոփաների ու գիտնականների, այնպես էլ եկեղեցու հայրերի՝ գիտութեան մեջ ներդրած լավագույն ավանդույթները, Նեմեսիոսը հեղինակեց մարդու ֆիզիկական, հոգեկան և

Հոգևոր աշխարհը բնութագրող, տիեզերքում և բնության մեջ նրա տեղն ու դերը պատկերող մի կուռ աշխատանք, որտեղ հիմնական թեմայի հետ կապակցված արծարծվում են նաև տիեզերագիտական և բնափիլիսոփայական բնույթի քննարկումներ, ինչպես նաև որոշ աստվածաբանական և բարոյախոսական դրույթներ, որոնք, սակայն ներկայանում են իբրև կարճ հետևություններ՝ տիեզերագիտական և մարդաբանական դիտարկումներից: «Յաղագս բնութեան մարդոյ» գրքում փորձ է արվում վաղ բյուզանդական շրջանի փիլիսոփայությունն ու բնագիտական գիտելիքը սինթեզել քրիստոնեական գաղափարախոսության հետ և համակարգել մարդու մասին հայտնի ուսմունքները:

Հունարեն բնագրի թարգմանությունները և հրատարակությունները

«Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկը հրատարակվել ու վերահրատարակվել է տարբեր լեզուներով: Քրիստիան Ֆրեդերիկ Մատթէի պատրաստած և 1802 թ. Մագդեբուրգում *Patrologiae Graecae cursus completus* շարքում հրատարակած բնագիրը (PG 40) երկար ժամանակ լավագույնն էր համարվում: Դրանից էին օգտվում Նեմեսիոսի հետազոտողները: 1987 թ. Լեյպցիգում Մորենո Մորանիի հրատարակած քննական նորագույն բնագիրը² համեմատված է նաև հայերեն, ասորերեն, արաբերեն և այլ հնագույն թարգմանությունների, ինչպես նաև ԺԱ. դարի լատիներենի հետ: Ներածականում Մորանին հանգամանորեն անդրադառնում է հայերեն թարգմանությանը՝ ափսոսանք հայտնելով, որ չհրատարակված և չմեկնաբանված են մնացել երկի Մատենադարանում պահվող ձեռագրերը: Նա չափազանց կարևորում է նաև երկի բազմաթիվ հայերեն մեկնություններն ու լուծմունքները: «Այս թարգմանությունը, – գրում է Մորանին, – հունյն թարգմանիչների տեքստերում մեծաթիվ և նաև խիստ էական սխալների բանալի է, սակայն շատ հաճախ մատուցում է նաև ընտիր մեկնաբանություններ, որոնք հունարեն ձեռագրերում կամ այլ վկայություններում

² *Nemesius Emesenus, Nemesii Emeseni De natura hominis, Moreno Morani (ed.), BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig, 1987 (Nem).*

ապարդյուն պիտի փնտրենք: Թերևս կարևոր հանգամանք է նաև, որ միայն հայերեն թարգմանությունն է գերծ որոշ աղճատումներից, որոնք հատուկ են բոլոր ձեռագրերին և վկայություններին: Հունարեն տեքստը, մեկնությունները այնքան ճիշտ են արտացոլված հայերեն թարգմանություն մեջ, որ կարելի է վստահաբար ասել, որ այն հաճախ կարող է գործածվել հունարեն բնագրի փոխարեն: Հայերեն թարգմանությունը որոշ ընդհանուր ընթերցումներ ունի Ալֆանուսի հետ, բայց Ալֆանուսը թարգմանություն մեջ օգտագործել է այլ ձեռագրեր ևս» (Nem 1987, pp. X-XI): Ուստի հարկ է խելամտորեն և շրջահայաց կերպով քննել ինչպես հայերեն բնագրերը, այնպես էլ հայ մեկնիչների գրած մեկնություններն ու լուծմունքները (որոնք առկա են և՛ առանձին ձեռագրերի տեսքով, և՛ բնագրի լուսանցքներում դրված նշումների) և «բացահայտել, թե ինչ են դրանք իրենցից ներկայացնում» (նույն տեղում):

Հայտնի է, որ երկն ասորերեն թարգմանվել է է. դարում, արաբերեն՝ Թ. դարի վերջին, իսկ վրացերեն՝ ԺԲ. դարում:

«Բնութեան» հայերեն թարգմանությունը

Երկը հայերեն է թարգմանել Ստեփանոս Այուլնեցին (680-735 թթ.) Դավիթ Հյուսպատոսի օժանդակությամբ, հունաբան դպրոցի գործունեություն մեջ վերջին փուլում Ը. դարում: Այս մասին Ստեփանոս Օրբելյանը (1245-1305) հաղորդում է. «Եւ ծանօթացեալ մեծ հիւպատոսի մի Դաւիթ անուն և թագաւորական սեղանոյն կենառի, և ձեռնտուութեամբ նորին թարգմանէ զգեղեցիկ գիրսն սրբոյն Դիոնիսիոսի, և դնէ ինքն դժուարագոյն և խրթին բանիցն լուծումն բան առ բան. թարգմանէ և զգիրսն քաղցրաբան Գրիգորի Նիւսացւոյ զԲնութեան և զԿազմութեան» (Պատմութիւն Նահանգին Սիսական, արարեալ Ստ. Օրբելեան արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց, Թիֆլիս, 1910, էջ 135):

Իսկ Մխիթար Այրիվանցին (1222-1291 թթ.) ներկայացնում է մեկ այլ համաբնույթ սկզբնաղբյուր, ըստ որի «Յաղագս բնութեան և կազմութեան մարդոյ» գործերը և հունարեն գանազան այլ բնագրեր հայերեն թարգմանելիս Այուլնեցուն աշխատակցել է թարգմանական պատրաստությամբ օժտված հմուտ գործընկեր՝ Այրիվանքի միաբան «Գրիգոր անուն»

մատենագիրը: Մխիթար Այրիվանցին գրում է. «էր եւ ընկեր սորա ի նմին քաղաքէ ք[ա]հա[նա] յոմն Գրիգոր անուն, ի ս[ուր]բ ուխտէն Այրիվանաց. . . Երկոքին սոքա ընտիրք և զարմանալիք, յառաջադէմք ի գիտութիւն գրոց եւ յարուեստս երաժշտականութեան: Սոքա միաբանեալ գնացին իմաստասիրաց յԱթէնս եւ ուսան զամենայն սահմանս փիլիսոփայութեան իմաստնոց արտաքնոց, և քաջատեղեակք եղեն աստուածաշունչ բնագրեաց և մեկնչաց: Անտի եկեալ, եկին ի թագաւորաբնակ քաղաքն Կոստանդնուպոլիս...Անդ գտին նոքա զգիրսն Դիոնիսիոսի Արիոպագացոյ... թարգմանեցին զնա ի յունականէն ի հայ բարբառ... Գտին և ի նմին քաղաքի զբազմիմաստ գիրսն Գրիգորի Նիւսացոյ, որ վասն բնութեան մարդոյ եւ կազմութեան կարգեալ էր, եւ զայն ևս թարգմանեցին» (Յովսեփեանց 1931, էջ 17):

Ըստ որում Սյունեցու և «Գրիգոր անուն» թարգմանիչ-մատենագիրների համատեղ գործունեութեան հետ են կապվում ոչ միայն Նյուսացու կամ Եմեսացու նշված գործերը, այլև ուրիշ աշխատանքներ: «Իրականում խոսքը ծրագրավորված, որոշակի մշակված սկզբունքներով գործող տեական թարգմանական գործունեություն ծավալելու մասին է, – կարծում է Կիմ Մուրադյանը, – որ, բնականաբար, մեկ-երկու աշխատակից-կատարողների ձեռնարկումներով դժվար էր իրականացնել» (Կ. Մուրադյան, Նյուսացի 1993, էջ 64): Այն, որ թարգմանիչները մեկից ավելին են, նշվում է նաև 1227 թ. Նյուսացու գործերի ընդօրինակություն (ՄՄ 1013) առիթով գրված Սիմեոն Պղնձահանեցու հիշատակարանում. «աւարտեցաւ գիրքս Գրիգորի Նիւսացոյ... որ թարգմանչացն գրածն էր»³: Ի վերջո, այս ամենը հավաստվում է ավելի վաղ մի վկայություն՝ գրչագրերի մեծ մասում տեղ գտած թարգմանչաց հիշատակարանով. «Ի վեցհազարերորդի, երկերիւրորդի, քսան եւ եւթներորդի ամի արարածոց աշխարհիս ըստ յունարեն թուոյ: Ի չորեքտասաներորդի էնտիկտիոնին, յառաջին ամի թագա-

³ ՄՄ 1013, թ. 241բ. «Յամին ՅՁԼԵ-երորդի (6735-5508 = 1227) յաւիտենից թուոցն գրեցաւ եւ աւարտեցաւ գիրքս Գրիգորի Նիւսացոյ Եպիսկոպոսի, ընդէր եւ լաւ աւրինակաց հնոց, որ թարգմանչացն գրած էր, ձեռամբ մեղապարտն եւ անարժան կրաւնաւորի Սիմեոնի, յերկիրս Հայոց, մերձ ի Լաւռէոյի վանքն, որ կոչի Սպլենձահան, ընդ հովանեաւ Սուրբ Աստուածածնին, յիշխանութիւն Իվանէ Աթապակին՝ շինողի վանիցս, զոր յերկար ժամանակ արասցէ Տէր որդովքն իւրովք հանդերձ: Արդ աղաչեմ որք ընթեռնոյք կամ աւրինակէք, յիշման արժանի արարէք, եւ որք յիշէք յիշեալ լիցիք ի Տեառնէ»:

ւորութեանն Լեւոնի թագաւորի, թարգմանեցան գիրքսն Սրբոյն Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսեա ի ստույգ աւրինակաց ի Կոստանդիանուպոլիս, ի ձեռն Դաւթի Հիպատոսի, և թագաւորական սեղանւոյն կինառի, և ի ձեռն Ստեփանոսի քահանայի քերթողի. աշակերտի տեառն Մովսէսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի: Արդ աղաչեմ գրքիստոսասէր պաշտօնեայք սրբոյ եկեղեցոյ յիշեալ զիս յաղաւթս ձեր հանապագ»:

Ինչ վերաբերում է Նեմեսիոս Եմեսացու և Գրիգոր Նյուսացու հիշյալ աշխատանքների թարգմանութեան ստույգ ժամանակին, ապա ինչպես տեսնում ենք, հիշատակարանում նշվում է միաժամանակ գրութեան երկու տարբեր տարեթիվ՝ ըստ աշխարհի արարչագործութեան (6227 կամ 6225), որը համապատասխանում է 717 թ. -ին, և ըստ հայոց թվականութեան՝ ՄԻԱ, այսինքն՝ 772 թ.: Վերջինս չի համապատասխանում ո՛չ Ստեփանոս Սյունեցու ապրած տարիներին (680-735թթ.), ո՛չ էլ Լեոն Գ. Կայսեր թագավորութեան ժամանակաշրջանին (717-741 թթ.): Ամփոփելով թարգմանչաց հիշատակարանի տվյալները, պատմիչների վկայութեաններն ու հայագետների որոշ ճշգրտումներ, հետազոտողները⁴ չնչին բացառությամբ, ավելի ընդունելի են համարում Հ. Տաշյանի այն եզրակացությունը, «թէ 716 կամ 717 թուականն է միայն ուղիղն՝ այն ստույգ է» (ՀՅՏ 1895, էջ 10):

Սուքիաս Սոմալյանը 1829թ. Վենետիկում հրատարակված «Պատկեր այլ և այլ հեղինակաց գործուոց ի հնուց թարգմանելոց ի հայ» գրքում գրում է. «Սիւնեաց եպիսկոպոս Ստեփանոս (Ը. դար), տեղեակ և ամենավարժ թէ յոյն և թէ լատին լեզուանց, հասարակաց գովութեան արժանացած է հետեւեալ գրուածոց թարգմանութեամբ, որ իր անխոնջ գրչին արդիւնքն են. գրուածոց սբ. Գրիգոր Նիւսացոյ, յորս կը բովանդակին. 1. Գիրք կամ ճառ յաղագս բնութեան մարդոյ, 2. Յաղագս մարդակազմութեան, 3. Ճառ յաղագս կուսութեան: Իրեքն ալ թարգմանուած ի յոյն բնագրէ: Սակայն զիտել արժան է, որ մարդկային բնութեան վրայ գրուածը՝ ի Մատենադարանի նախնի հարց, կ'ընծայուի Նեմեսիոսի եպիսկոպոսին Եմեսացոյ» (Դեզայի ուսումն., 1892, էջ 478):

⁴ Տե՛ս Մ. Չամչեան, Պատմութիւն Հայոց, հ. Բ, էջ 555, Գ. Զարբհանալեան, Մատենադարան հայկական թարգմանութեանց նախնեաց, էջ 362-374, Գ. Հովսեփեան, Յիշատակարանք ձեռագրաց, էջ 55, Կ. Մուրադյան, Գրիգոր Նյուսացին Հայ մատենագրութեան մեջ, էջ 59, Ս. Վարդանյան, Ս. Գրիգոր Նյուսացու Տեսութիւն ի մարդոյն կազմութիւն, էջ 7 և այլն:

Ստեփանոս Սյունեցի

Ստեփանոս Սյունեցուն հիացական, գրեթե երկրպագական բառերով է ներկայացնում Ստեփանոս Օրբելյանը, որի պատմական երկում մի գլուխ նվիրված է Ստեփանոսի կյանքին ու գործին. «Ստեփանոսը սյունն է երկնքի և խաբիսիսը՝ հավատքի, սուրբ եկեղեցու անխախտելի վեմն ու անվախ պաշտպանը, մարդն էր երկնային և հրեշտակը՝ երկրային, հավիտյան մեռածը և միշտ կենդանին, հրեշտակներին հիացնողը և քերովբեներին զարմացնողը» (Օրբելյան 1986, էջ 148): Անվանելով նրան «ամենասուրբ հոգու ձեռքին հրեղեն սուր», ջահ, որը չէր կամենում թաքնվել մարմնավոր ծածկոցի տակ, Օրբելյանը պատմում է, որ «հրեշտակերամ սուրբ կրոնատանը՝ Մաքենոցաց աստվածաբանակ առաքինարանում, աստվածակիր և սերովբեատիպ հայրերի հայր Սողոմոնի, որը մեծ ուխտի կառավարիչն էր» (նույն տեղում, էջ 148), Սյունեցին անձնատուր է լինում «մշտաջան առաքինական գործերի»: Մի քանի տարի անց, ներքուստ գործնականապես բավարարված, նա այլևս պատշաճ չի համարում մնալ «անգիտության խավարի մեջ» և ձգտում է հասնել «աստվածային իմաստնական գիտության և կրթության, քանի որ նպատակահարմար չէր երկրագործության ակոսը միակողմանի լծով քաշել, այլ լծվել երկուսին, այսինքն՝ տեսականին և գործնականին, որպեսզի ամբողջը պատշաճավոր լիներ» (նույն տեղում, էջ 148): Հետևաբար գնում է գիտությունների աղբյուր համարվող Սյունյաց վարդապետարանը, աշակերտում է Սյունյաց երանելի եպիսկոպոս Մովսեսին, «ըստ ունեցած շնորհի» արագ հմտանում է աստվածային գիտությունների մեջ, հասնելով «տեսական շնորհի գագաթին՝ լցվելով անհամեմատելի հանճարով» (նույն տեղում, էջ 149): Նա եպիսկոպոսից իրավունք ստանալով՝ ըաբունարանում սովորողների համար մեկնաբանում էր Աստվածաշունչը:

Օժտված լինելով աստվածաբանական-փիլիսոփայական խորն ու ընդարձակ ծանոթություններով, Սյունեցին, անշուշտ, ոչ պակաս հմուտ պետք է եղած լիներ նաև արտաքին գիտությունների ոլորտում, հատկապես բնագիտական հարցերում, որպեսզի կարողանար թարգմանել կամ խմբագրել Նեմեսիոսի և Նյուսացու երկերը: Եվ, իրոք, Կոնստանդնուպոլսում «ճշմարտագավան» մի մենակյացի մոտ, որը հմուտ էր արտաքին գի-

տուժյունների մեջ, նա սովորում է հույն և հռոմեացի ժողովուրդների գիր-
րը, և վարժվում նրանց գրականությունն ու գիտությունը՝ «ըստ փիլիսո-
փայական ոճի»: Դառնալով մետրոպոլիտ, Սյունեցին աստվածային օրենք-
ներով «խրատում ու սովորեցնում էր. որպես սուր կտրում էր ախտահար-
վածությունները. որպես իմաստուն բժիշկ բուժում էր վիրավորներին. որ-
պես ընտիր աղ համ էր տալիս անհամություններին. որպես արեգակ պայ-
ծառ լուսավորում էր խավարյալներին. տհասներին Քրիստոսի միջոցով
կաթով սնում էր որպես ծնող. կատարյալներին կատարյալ կերակուր էր
մատուցում որպես հավատարիմ տնտես. մեկնում էր Աստվածաշնչի գրքե-
րը (Արարածքը, Հոբբը, Եգեկիելը)» (նույն տեղում, էջ 152):

Այն, որ Ստեփանոս Սյունեցու նման լուսավորյալ ու բազմահմուտ
մեկը ձեռնարկել է Նեմեսիոսի երկի թարգմանությունը, խոսում է միայն
դրա կարևորություն և իր ժամանակաշրջանի համար լրջագույն գիտելիք-
ներ պարունակելու մասին: Չի կարելի, իհարկե, բացառել նաև Գրիգոր
Նյուսացու անվան հեղինակության հանգամանքը, որին վերագրված է
եղել երկը: Ուշագրավ են միջնադարյան հայ գրականության մեջ այս երկի
հետքերը, բազմաթիվ հիշատակումներն ու բառացի մեջբերումները, որ
հանդիպում են տարբեր դարերի գրչագրերում (հաճախ նույնիսկ առանց
հեղինակի անվան), ինչը վկայում է, որ գիրքը հետաքրքիր և ընդունված
է եղել ինքնին:

Գևորգ (Գէորգ) Սկևռացի (Լամբրոնացի)

Բազմաթիվ են նաև լուծմունքներն ու մեկնությունները, ինչպես
առանձին աշխատությունների ձևով, այնպես էլ բնագրի գրչագրերի լու-
սանցքներում: Հետազոտողների կարծիքով դրանց հեղինակը հիմնակա-
նում Գրիգոր (Գէորգ) Սկևռացին է: Նրա անունը երբեմն նշվում է լու-
սանցքներում գետեղված լուծմունքների մոտ՝ «Գէ» կամ «Գէորգ»: Գարե-
գին Զարբհանալյանը գրում է. «Մեր մէջ՝ մանաւանդ առ հին նախնիս՝
սակաւաթիւ են բուն ուսումնական երկք կամ անոնց փոխադրութիւնք,
որով և զգալի՝ ոչ այնչափ ճոխութիւն լեզուիս ի ճշգրիտ բացատրութիւն
այսպիսի նիւթոց: Նեմեսիոսի անուամբ մեզ հասած այս երկասիրութիւն՝

մեծապէս կրնայ օժանդակիլ ի լնուլ զայս պակաս: Մեր նախնիք Լուծմունք 'մ ալ յօրինած են այս երկասիրութեան, որ յոմանց Գրիգորի Սկեռացւոյ ընծայուած է» (Զարբհանալեան 1889, էջ 164):

Լուծմունքների նպատակը բնագրի անհասկանալի մասերը մեկնաբանելն է կամ պարզապէս՝ սեփական կարծիքը հայտնելը: Դրանք կամ ընդհանուր լայնածավալ մեկնութիւններ են, կամ առանձին հասկացութիւնների, սահմանումների և եզրույթների բացատրութիւններ:

Գրիգոր Սկեռացին ծնվել է 1170թ. Լամբրոն ամրոցում: Մահվան տարեթիվը հայտնի չէ, մոտավորապէս 1230թ.: Նա Ներսէս Լամբրոնացու զարմիկն էր ու հետեւորդը, թագավորի՝ թարգմանիչը, խորհրդատուն և խոստովանահայրը: Գիտական գործունեութիւնը նա ծավալել է Սկեռավանքում: Բազմաթիւ մեկնութիւնների հեղինակ է՝ հիմնականում աստվածաշնչյան թեմաներով: Սակայն Ալիշանը հայտնում է նաև նրա գրած լուծմունքների մասին՝ «գժուարիմաց բանից սրբոց Հարց, որպէս զԴիոնեսիոսի և զՆարեկացւոյն և զայլ խնդրոց աստուածաբանականաց» (Ալիշան 1885, էջ 91): Հենց այս շարքում Ալիշանը հավելում է՝ «և գիրք Մարդակազմութեան, ըստ վկայութեան համառօտողի ուրուք վարուց նորին, թերևս մեկնութիւն գրոց Նիւսացւոյն, հանդերձ այլովք, յորոց ո՞ գիտէ, որքան տակաւին անծանօթ մնաց առ ի մէնջ» (ն.տ.):

Զեռագրեր և հրատարակություններ

Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարգոյ» երկի հայերեն թարգմանական բնագիրը պահպանվել է բազմաթիւ ընդօրինակութիւններով, որոնք հիմնականում գերծ են մնացել միջնադարյան «խմբագրական» աղավաղումներից: Ներկայումս Մաշտոցի անվան Մատենադարանում, Վենետիկի և Վիեննայի Մխիթարյան Միաբանութիւնում և Երուսաղէմում Նեմեսիոսի երկը ներկայացված է շուրջ 65 ձեռագրով, որոնցից 21-ն ամփոփում են երկի մասին լուծմունքներ և մեկնութիւններ, մյուսները՝ բնագիրը: Դրանց մեծ մասը (մոտ 45) գտնվում են Երևանի Մատենադարանում: Հնագույն օրինակը Երուսաղէմի սբ. Հակոբեանց վանքում պահվող թիւ 1862 ձեռագիրն է՝ ընդօրինակված 1047 թ.:

Գրչագրերի մեծ քանակը և բազմաթիվ այլ ձեռագրերում «Բնութեան» առանձին հատվածների և նույնիսկ ամբողջական գլուխների մեջբերումը, բազմաթիվ լուծմունքներն ու մեկնությունները խոսում են այն մասին, որ երկը մի տեսակ մարդաբանությունից դասագիրք էր միջնադարյան Հայաստանում: Չնայած դրան, այն բավական ուշ է հրատարակվել և արժանացել ուսումնասիրողների ուշադրությունը:

1887-88 թթ. «Բազմավէպ»-ում տպագրվեց բնագրի տասնմեկ գլուխ: Առաջին գլխին նախորդող նախաբանը («գեկուցում»-ը) Աթանաս Տիրոյեանինն էր⁵: 1889թ. լույս տեսավ ամբողջական բնագիրը՝ Վենետիկյան Մատենադարանի վեց ձեռագրերի համեմատությունով: Հրատարակության պատրաստողն դարձյալ Աթանաս Տիրոյեանն էր: 1892 թ. «Բազմավէպ»-ում տպագրվեց անանուն հեղինակի մի հոդված՝ իտալացի լեզվաբան, արևելագետ, հայագետ Ամբրոսիոս Թեզետոսի (1469-1540) մի գրքի մասին, որտեղ վերջինս՝ ներկայացնելով նաև «Բնութեան» ավելի վաղ կատարված ասորերեն թարգմանությունը և նշելով, որ այն մեծ հետաքրքրություն չառաջացրեց ու նկատելի հետևորդներ չունեցավ, համարում էր, որ Արևելքում Նեմեսիոսը հատկապես «Հայոց ձեռքով նոր կեանք մը ստացած է» (Դեզայի ուսումն., 1892): Ավելին, զանազան օրինակներ բերելով և համեմատելով դրանք հունարենի հետ, Թեզետոսը «ընտրելագոյն և ուղղագոյն» է համարում հայերենը՝ հավելելով, որ եթե «փութաջան և ծայրալիր» համեմատություն կատարվի արևելյան (իմա՝ հայերեն) գրչագրերի հետ, դա մեծապես կօժանդակի հունարենին: Նա վստահ էր, որ «վիճելիք և հակառակելի» շատ հատվածներ պարզապես կանհետանան, եթե «հայերենին դիմացը դրվին»: Այս կարծիքն ամրապնդվում է նաև Մորանի կազմած բնագրում, որտեղ Ֆրեդերիկ Մատթէի հրատարակության մեջ առկա բազմաթիվ բնագրային բառեր հայտնվում են տարընթերցվածների մեջ՝ իրենց տեղը զիջելով հայերենով հաստատվող տարբերակներին:

⁵ Հ. Աթենաս Տիրոյեան, «Նեմեսիոս եւ նորա Յաղագս բնութեան մարդոյ գրոց հայկական հին թարգմանութիւնն. Ձեկուցումն», Բազմավէպ, հ. ԽԵ., Վենետիկ, 1887, էջ 318-319: Նույն տեղում, «Նեմեսիոսի՝ փիլիսոփայի Եմեսուցոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ», էջ 320-329 (գլ. Ա): Հաջորդ գլուխները (մինչև ժԱ.)՝ Բազմավէպ, հ. ԽԶ., Վենետիկ, 1888, էջ 31-50 (գլ. Բ), էջ 118—124 (գլ. Գ, Դ), էջ 217-224 (գլ. Ե.), էջ 313- 323 (գլ. Զ, Է, Ը, Թ, Ճ, ԺԱ):

Չնայած դրան, Մորանին հավաստում է, որ Վենետիկի հրատարակութայան մեջ ձեռագրերից ընտրված ընթերցումները միշտ չէ, որ լավագույնն են, հետևաբար հունարեն սկզբնագիրը պետք է անպայման հաշվի առնվի՝ հայերեն թարգմանության քննական բնագիր պատրաստելիս (Nem 1987, p. XI):

Հայագետները՝ Նեմեսիոսի երկի հայերեն թարգմանության մասին

Հայերեն թարգմանության վերաբերյալ բանասերների գնահատականները տարբեր են: Օրինակ, Հ. Արսէն Սուքրին կարծում է, որ «թարգմանը շատ հաւատարիմ չէ իւր բնագրին» և շատ տեղերում, ուր ցանկալի էր, որ հայերեն բառով «լոյս մը տար մեզի՝ հօն լռութեամբ կանցնի» (Սուքրի 1880, էջ 339): Հ. Տաշյանն՝ իր վերը նշված հոդվածում նույնպես քննադատության է ենթարկում երկում գործածված հայերեն բառակազմը՝ ասելով, որ «լեզուի կողմանէ խէղճ» թարգմանությունն է, և որ հայերենը կարծես «ձուլուած» է հունարենի համեմատ՝ ասես հայ բառերով հունարեն խոսելով, որ «ուսումնական բառեր ու ասութիւններ կամ դուրս թողնուած են, կամ յունարէնը պարզապէս օրինակուած, եւ կամ անհետեւութեամբ նմանցուցած յունարէնին» (ՀՅՏ 1892, էջ 69): Մյուս կողմից՝ հեղինակը քննադատում է որոշ կենդանիների, բույսերի կամ հիվանդութիւնների հայերեն համարժեքն ունեցող անվանումների փոխարեն դրանց հունարեն եզրերի կիրառումը: Նա նաև անընդունելի է համարում այն, որ հունարեն որևէ բառ թարգմանիչն ամենուր փոխարինում է հայերեն նույն բառով չկարևորելով, որ հունարեն բառը կարող է ունենալ զանազան իմաստներ, և տարբեր տեղերում ի հայտ բերել այդ իմաստներից որևէ մեկը: Այս ամենը «կը ցուցընէ գրոցս նիւթական ստրկութիւնը լեզուի», – եզրակացնում է Հ. Տաշյանը:

Ընդհանրապես, հունաբան դպրոցի ուսումնասիրությամբ զբաղվող բանասերները շեշտել են թարգմանությունների չափազանց բառացիությունը, որը հաճախ արդյունք են համարել այդ դպրոցի ներկայացուցիչների հունամոլության: Սակայն «գասական թարգմանությունների հիմնական նպատակը եկեղեցու կարիքների բավարարումն էր, և Աստվածաշնչից բացի, դրանք ընդգրկում էին ծիսական, մեկնողական, կրոնական

երկեր, իսկ հունաբան դպրոցի գործունեությունն ուղղված էր աստվածաբանական ու փիլիսոփայական գործերի թարգմանությունը» (Գ. Մուրադյան 2010, էջ 23), հետևաբար՝ բառացի կամ այսպես կոչված՝ նյութական թարգմանությունն անհրաժեշտ էր գիտափիլիսոփայական և դավանաբանական կարևոր երկերի իմաստը ճշգրիտ փոխանցելու համար: Այսպիսով, բնագրի նյութական թարգմանությունը ստանում էր գիտական նշանակություն՝ պահպանելով բնագրի լեզվական բոլոր դժվարությունները և հնարավորություն տալով ըստ կարելիության հասկանալի դարձնել բնագրի վիճելի հատվածի բոլոր կողմերը (տե՛ս Ա. Մուրադյան 1971, էջ 48): «Այդ բնույթի կարևոր աշխատությունները հաճախ բառ առ բառ քննության էին ենթարկվում նաև այն պատճառով, որ կամ որպես դասագիրք էին ծառայում կամ մեծ ժողովրդականություն էին վայելում, և նրանց մասին գրվում էին բազմաթիվ մեկնություններ, որոնք բնագրի հետ նույնպես թարգմանվում էին հայերեն: Այսպիսով, մեկնելի բնագրի յուրաքանչյուր մանրամասնության նյութական թարգմանությունը ոչ միայն անհրաժեշտություն էր նկատվում, այլ և գիտական նշանակություն էր ստանում» (նույն տեղում, էջ 56):

Բովանդակային առումով նույնպես երկն ուսումնասիրել են գիտություն պատմությունամբ զբաղվող մի շարք հայ նշանավոր գիտնականներ: Օրինակ, ակադեմիկոս Լևոն Հովհաննիսյանը (1885-1970 թթ.) խիստ կարևորել է Նեմեսիոսի դերը հայ բժշկագիտության զարգացման գործում՝ փաստարկելով դա նրանով, որ այդ ժամանակաշրջանում քիչ էին նման բովանդակությամբ գրքերը, որոնք վերաբերում էին տեսական բժշկությունը, մարդու կազմախոսությունն ու բնախոսությունը (Օганесян 1946, сс. 150-164, 250-252): Նա բավական հանգամանորեն ներկայացնում է «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկում նկարագրված օրգան-համակարգերը՝ Նեմեսիոսին անվանելով «բժիշկ փիլիսոփա», թեպետ նրա բժշկական գործունեության մասին գրականության մեջ տվյալներ չեն պահպանվել: Լ. Հովհաննիսյանն անդրադարձել է նաև երկի՝ Մատենադարանում պահպանված բազմաթիվ լուծմունքներին և մեկնություններին՝ վերագրելով դրանք Գևորգ Սկևռացուն:

Ավետիք Տեր-Պողոսյանը (1880-1954) կարծում է, որ Նեմեսիոսի և Նյուսացու երկերի հայերեն թարգմանությամբ հայ ընթերցողն առաջին անգամ գործ է ունենում «իսկական բիոլոգիական գրվածքների» հետ՝

իբրև «Հայ բիոլոգիական մտքի իսկական ներկայացուցիչ» նշելով Ստեփանոս Սյունեցուն, «Հատկապես իր կատարած ու մեր երկրի գիտություն համար խիստ մեծ նշանակություն ունեցած թարգմանություններով» (Տեր-Պողոսյան 1960, էջ 174-175): Համառոտակի ներկայացնելով «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկն իբրև բնախոսական, կազմախոսական և հոգեբանական նշանակալի աշխատանք, նա կանգ է առնում հատկապես բույսերի և կենդանիների մասին երկում տեղ գտած բավականաչափ ցրիվ տեղեկությունների վրա: «Մ՛վ կարող է չհամաձայնել, որ ամբողջ շարադարանքի մեջ աստիճանավորություն, էվյուցիա չէ պատկերված, մարդն էլ բարձրագույն կենդանի չի նկատվել և այն էլ մի հոգևորականի, մի բարձրաստիճան եկեղեցականի կողմից, իսկ այդ պատկերացումը մեզ ետ՝ մինչև Արիստոտել է հասցնում» (նույն տեղում, էջ 186):

Նեմեսիոսի ու Գրիգոր Նյուսացու գիտական հետաքրքրությունների մերձություն և դրանց ընդհանուր գալենյան լուծումների համեմատությունն է տալիս Ստեյլա Վարդանյանը: «Այս երկու գրեթե նույն միջավայրում և ժամանակաշրջանում ստեղծված երկվորյակ գործերի հոգեհարազատությունը պարզ երևում է լյարդի, սրտի և ուղեղի բնախոսությունը նվիրված գլուխներում: Անշուշտ, նրանց հիմքում ընկած է եղել Գալենի ֆիզիոլոգիական ուսմունքը» (Նյուսացի, կազմ, 2008, էջ 19): Ըստ նրա՝ դա խոսում է այս երկու հեղինակների կապազովկյան դպրոցին պատկանելու մասին (Վարդանյան 2008, էջ 5-17):

Երկի կառուցվածքը

«Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկը հայերեն գրչագրերում ներկայացված է 42 գլուխներով⁶: Այն յուրօրինակ դասագիրք է, որտեղ ի տարբերություն Գրիգոր Նյուսացու «Կազմութեան»՝ մեկտեղված և համակարգված են տարբեր փիլիսոփաների կարծիքներ, որոնց հեղինակները սովորաբար հանվան է հիշատակված են:

«Նեմեսիոսն իրեն պետք եղած տեղեկությունն ընտրում է զգուշ և մանրակրկիտ՝ Պլատոնից, Արիստոտելից, Էպիկուրոսից, ստոիկյաններից, նորպլատոնականներից, Հիպոկրատեսից, Գալենոսից: Նա ջանում է մո-

⁶ Հոնարենում գլուխների քանակը 44 է:

տեցնել և ներդաշնակության բերել այս երկու ուղղությունները՝ քրիստոնեականն ու հեթանոսականը, այն արդարացի համոզմունքով, որ բնական ճշմարտությունը և գերբնական ճշմարտությունը միմյանց չեն կարող հակասել, որ ճշմարտությունը է՛ և կարող է լինել միայն մեկը, և որ գերբնական ճշմարտությունը պետք է ծառայի իբրև ուղեցույց բնական ճանաչողության գործում» (Владимирский 1912, с. 12): Սակայն ակնհայտ է նաև, որ Նեմեսիոսի համար Աստվածաշունչն է ամենամեծ հեղինակությունը:

Մարդը՝ փոքր աշխարհ

Նեմեսիոսի տիեզերագիտության հիմնական գաղափարը բնութեան խիստ նպատակային կարգուկանոնն է՝ արտահայտված բնական և օրգանական որոշակի փուլերով, որոնց հանգուցայուծումը մարդն է (Немесий 2011, с. 5-6): Համաձայն որոշակի և խիստ օրինաչափությունների, հստակ և տրամաբանական աստիճանականությամբ, առանց կտրուկ ցատկերի, սկսելով անձև նյութից՝ արարչությունն աննկատելիորեն բարձրանում է տեսակագործման բոլոր աստիճաններով, մինչև առավել կատարյալ էակներ. մշտապես ստեղծում և ոչնչացում, անփոփոխ պահպանվող իրերի դրություն, հավերժ նույնակերպ աստղերի ընթացք, տարեկան պտույտ, տարվա եղանակների պարբերականություն, ցերեկվա և գիշերվա ճիշտ հերթագայում, դրանց միանման համաչափ երկարում և կարճացում տարվա ընթացքում և այլն: Գործող օրենքներն ու դրանց հիմքում դրված չափակցությունները երբեք չեն փոխվում: Համապարփակ միեղենի մեջ յուրաքանչյուր առանձին մաս օգուտ է բերում ամբողջին և սերտ կապի մեջ է նրա հետ: Մի խոսքով՝ ողջ արարչագործությունն այնքան «բարևոք» է կազմված, որ սրանից լավ չէր էլ կարող լինել: Այն կարիք չունի ոչ մի հավելումի, և նրանում չկա ոչ մի թերություն:

Սակայն ո՛չ տիեզերքն առանց մարդու, ո՛չ էլ մարդն առանց տիեզերքի չեն կարող ամբողջական լինել: Ավարտուն ձև նրանք ստանում են միայն այն ժամանակ, երբ տիեզերքը մեկնաբանվում է մարդկային կյանքը բացատրելու նպատակով, իսկ մարդկային կյանքը պարզաբանվում է տիեզերական զարգացման արդյունքում:

Մարդու և աշխարհի ազգակցությունը, նրանց փոխալայմանավորվածությունը, միմյանց մեջ ներթափանցելիությունն ու նրանց էական շաղկապվածությունը միշտ եղել է բոլոր ժամանակների փիլիսոփաների ուշադրության կենտրոնում: Տիրապետող կարծիքը մոտավորապես այսպիսին է՝ կյանքի յուրաքանչյուր ոլորտ իր սահմաններում կրկնում է Լինելության համընդհանուր օրենքները: Մարդը նույնպես կազմվում է այդ նույն սկզբունքով: Սակայն գտնվելով հոգևորի և մարմնականի, մտքի և նյութի միջև, նա մի տեսակ կապող օղակ է դառնում երևութականի և աներևույթի, զգալիի և իմանալիի միջև: Նա Լինելության բոլոր շերտերի միասնությունն է՝ համընդհանուր մի խողովակ կամ ցողուն, որ թափանցում է Համայնով մեկ, գոյում է նրա բոլոր չորս տարրերում և ինքն էլ բնակեցված է այդ տարրերով: Նա արտահայտում է դրանք, և այդ պատճառով էլ հանդիսանում է աշխարհակառույցի ամբողջական և բացարձակ արտահայտությունը՝ նրա բոլոր ձևերում և կերպերում: Մարդն արարչագործության պսակն է և երկու բնությունները կապող օղակ՝ հոգևոր, իմացական, վերգալական և երևութական, նյութական, զգայական, հետևաբար նա ունի ընդհանրություններ՝ ինչպես անշունչ գոյի, բույսերի և անբանական կենդանիների հետ, այնպես էլ՝ «երկնային բանականների»: Անօրգանական բնությանը նա նման է մարմնով և այն ձևավորող չորս տարրերով, բույսերին՝ բացի վերը նշածից, նաև վերարտադրողական և սննդային զորությունը, կենդանիներին՝ և՛ վերը նշած հատկանիշներով, և՛ կամային, ազատ շարժողականությամբ, մղումներով, զգայական և շնչական ունակությամբ, բարձրագույն, անմարմին և իմացական էակներին (հրեշտակներին)՝ մտածելով, քննարկելով, ձգտելով դեպի առաքինություն՝ գագաթը բոլոր արժանիքների (1. [4]):

Սակայն մարդը նաև փոքր աշխարհ է՝ μικρός κόσμος (եզրն առաջին անգամ ներմուծել է Դեմոկրիտոսը), որն իր մեջ ամփոփում է տիեզերքի ողջ իմաստային կառուցվածքը՝ պակաս կատարելությամբ կրկնելով այն: Կիրառելի է նաև հակառակ համեմատությունը՝ երբ բնությունը ներկայացվում է իբրև մեծ մարդ (μακρός άνθρωπος), որն իր տարածականորեն բացահայտված մասերում ու երևույթներում կրկնում է մարդուն բնորոշ գծերը: Անվանումը ենթադրում է ոչ միայն չափը, այլև Լինելության աստիճանականությունը: Մարդն աշխարհի հանրագումարն է, նրա համառոտագրությունը, ինչպես որ աշխարհը մարդու բացահայտումն է, նրա տա-

րածական պատկերը: Փիլիսոփայական այս վաղեմի բնորոշումը քրիստոնեությունից մեջ նոր բովանդակություն է ստանում մարդուն դիտարկելով Աստծո և աշխարհի հատման կետ: Նա Փոքր Աշխարհ է՝ ոչ միայն տիեզերքի բոլոր կառուցվածքային տարրերն իր մեջ ներամփոփելու, կրելու, այլ նաև իր ներսում առկա Լինելության երկու կողմերի՝ հոգևորի և նյութականի ներդաշնակության պատճառով: Անտիկ մարդաբանությունը միավորելով աստվածաշնչյան տիեզերագիտության հետ, Նեմեսիոսը կատարում է կարևոր ճշգրտում այն մասին, որ մարդը միայն իր բնությունը է աշխարհի պատկերը, սակայն ստեղծված է Աստծո պատկերով և նմանությունը, իսկ աշխարհը, նրա պատկերացմամբ, ոչ թե տարբեր տարրերի և դրանք միմյանց փոխարկող երևույթների պարզ հանրագումար է, այլ մեկ օրգանական ամբողջություն՝ բաղադրիչ մասերի սերտ փոխկապակցվածությունը: Մարդը համարվում է արարչագործության պսակ, և հետևաբար, բոլոր արարածները ստեղծված են մարդու համար և ծառայում են նրան: Նա Համայնի արքան է և տիրակալը (1. [16]), այդ պատճառով էլ Մովսեսը՝ «գեղեցիկ» կերպով նկարագրելով արարչագործությունը, ասում է, որ մարդը հետո եղավ, ոչ միայն այն պատճառով, որ հարկ էր նախապատրաստել ամեն անհրաժեշտ բան, հետո միայն դրանց գործածողին ի հայտ բերել, այլ «զի իմացականին եղելոյ էութեան եւ դարձեալ երեւելոյս պարտ էր լինել ումեք շողկապ երկաքանչիւրիցն, զի մի իցէ ամենայն եւ կրակից ինքեան, եւ մի՛ աւտար ինքն ինքեան: Արդ եղեւ, որ շողկապէն զերկաքանչիւր բնութիւնս՝ կենդանի մարդն եւ զորս իմաստութեանն արարչագործին համառաւտաբար ասել այսպիսիս» (1. [6]):

Սակայն մարդը միջաստիճան է նաև մահկանացու և անմահ բնությունների միջև, ըստ ասվածի, թե՛ «Որպէս հողեղեն՝ ինչպէս հողեղենները, և որպէս երկնային՝ ինչպէս երկնայինները»: Այս մասին Նեմեսիոսը, երևում է, բավական հեղինակավոր է համարում եբրայացի փիլիսոփաների կարծիքը, որոնք «զմարդն իսկզբանէ խոստովանին ոչ մահկանացու և ոչ անմահ լինել, այլ ի միջաստիճանս երկաքանչիւր բնութեանցն» (1. [8]): Ավելին, մարդը մահկանացու ստեղծվեց՝ հնարավորություն ունենալով «յառաջադիմութեանէ կատարեալ անմահ լինել, այսինքն զաւրութեամբ անմահ լինել» (1[9]): Բայց քանի որ նրան օգտակար չէր նախքան իր կատարումը ճանաչել սեփական բնությունը, նրան արգելվեց ճաշակել գիտության ծառից: «Քանզի էին իսկ, յաւէտ՝ զի են տակաւին և այժմ, զաւ-

րուծիւնք ի տունկս մեծամեծք, իսկ յայնժամ իսկզբանն աշխարհագործութեանն՝ ծայրագոյն գոլով, հզաւրագոյն ունեին ներգործութիւն: Էր ուրեմն ճաշակումն իրիք պտղոյ՝ ծանուցումն առնել կերողին բնութեան» (1. [9]): Թե ինչու Աստված մարդու համար օգտակար չէր համարում նախքան կատարումը ծանուցվել սեփական բնութեան մասին, ունի իր պարզ բացատրութիւնը: Նա անհանգստանում էր, որ դեռևս անկատար մարդն՝ իմանալով, թե որքան մարմնական պիտույքների կարիք ունի ինքը, կսկսի հոգ տանել դրանց մասին՝ «թողեալ զհոգւոյն խնամակալութիւնն» (1. [9]):

Այս հատվածն ուշագրավ է նաև զարմանալի «զաւրութիւններ» պարունակող «մեծամեծ տունկերի» նկարագրութեամբ: Տունկն իբրև առանձնահատուկ գոյ ներկայացնում է Պլատոնը: Աստվածները «սերեցին մարդկայինին ազգակից բնութիւն, որն ուներ ուրիշ տեսակներ ու զգայութիւններ և այդ պատճառով պատկանում էր բոլորովին այլ կենդանի էակների» (Plato Tim. 77a): «Նրա (տունկի) ողջ կյանքը կրավորական է, շարժվում է միայն ինքն իր մեջ և իր հարաբերութեամբ և անհաղորդ է արտաքին շարժմանը՝ օգտվելով միայն սեփական շարժումից, այնպես որ չի տեսնում ինքն իրեն բնութիւնը և չգիտի իր ծագումը... Բոլոր այս սեռերը աճեցրել են հզորները մեզ՝ տկարներին համար որպես սնունդ և մեր մարմնում, ինչպես այգիներում, բացել են ջրանցքներ, որպեսզի այն ոռոգվի հոսող ջրով» (նույն տեղում, 77c, d): «Սահմանք փիլիսոփայականք» կոչվող բնագրում այլ սահմանումների շարքում տրվում է նաև տունկի սահմանումը. «Տունկ է՝ կենդանի երկնաին, կամ էութիւն շնչաւոր անզգա (ոչ զգայական), կամ որո շունչ միաւորեալ ընդ երկրի»⁷:

Մարդու և ծառի համեմատութիւնն ունի նաև խորհրդանշական բնույթ, որն օգնում է հասկանալ մարդու ներքին բնութեան գաղտնիքները: Նմանատիպ գուգահեռներ հանդիպում են նաև ժամանակակից հոգեբանութեան մեջ: Այսպես, օրինակ Կ. Յունգը հաճախ է մարդու ներքին

⁷ ՄՄ 5443. «Սահմանք փիլիսոփայականք», էջ 35, նաև «Սահման իմաստասիրական իբր հարցմամբ», Մատենագիրք հայոց, Ի հատոր, ԺԲ դար, Երևան, 2014, Յաւելուած՝ Դաւիթ Անյաղթին վերագրուած և նրա անուանն առնչուող գրուածքներ, էջ 781:

էությունը դիտարկում որպես ծառ⁸, իսկ մարդուն՝ փոքր աշխարհ: «Մեր հոգեկան կառույցը կրկնում է համայնի կառուցվածքը: Եվ այն ամենը, որ կատարվում է տիեզերքում, կրկնում է ինքն իրեն մարդկային հոգու անսահման փոքր և եզակի տարածություն մեջ» (ԻՕՈՀ 1998, շ. 407): Հենց այս տրամաբանություններն էլ Նեմեսիոսը գրում է. «Արդ տեսանելով գնոյն բնութիւն՝ թէ որքան բարետոհմութեան հաղորդեալք, եւ զի տունկ եմք երկնային, մի՛ ամաւթ արասցուք զբնութիւնս, եւ մի՛ այսքան պարզեաց երեւեսցուք անարժանք, եւ մի յայսքան իշխանութենէ եւ ի փառաց եւ երանութենէ զրկեսցուք զմեզ, ընդ փոքր ժամանակի և դոյզն հեշտութեան՝ փոխանակելով զամենայն յաւիտենից վայելումն» (1. [20]):

Ավելի ուշ Արևմտյան փիլիսոփայության մեջ մարդու փոքր աշխարհի մասին պատկերացումները ստացան ինչպես իրապաշտական, այնպես էլ խորհրդապաշտական իմաստ: Համեմատականներ էին անցկացվում մարդու օրգանների և տիեզերքի մասերի ու երևույթների միջև: Այս միտումն առկա է նաև հայ մատենագրության մեջ: Ամբողջ տիեզերքը և բոլոր մարմինները կառուցող չորս տարրերին համապատասխան մարդն ունի չորս կարևորագույն օրգան. «Ասէ իմաստունն Գալիանոս՝ թէ Դ. մեծ անդամ կայ ի մարմին մարդոյն, որ են այսոքիկ. առաջին՝ ըղեղն, երկրորդ՝ սիրտն, երրորդ՝ լերդն, չորրորդ՝ ձուքն»⁹: Մարդու մարմնում առանձնացվող այս չորսը՝ գլխուղեղը, սիրտը, լյարդը և ամորձիները (կամ ձվարանները), «մարդ-արարածի» չորս հիմնական սկզբունքների կրողներն են:

⁸ Արմատները համապատասխանեցնում է մեր անգիտակցական ոլորտին, որը մեր ելակետային մասն է և պահպանում է մեր անցյալն ու այն ամենը, ինչ դուրս է մնացել մեր հիշողության դաշտից: Ունակություններն ու վիճակները, որոնք հեշտություններ կարող են տեղափոխվել մեր գիտակցության դաշտ, ըստ Յունգի՝ պատկանում են միջին անգիտակցական ոլորտին և համապատասխանում են ծառաբնին: Մեր չօգտագործված հնարավորությունները, ստեղծագործական իրացման տարբեր ձևերը ամփոփված են գերգիտակցականի մեջ, ամենավերևում՝ գագաթում: Մեր գիտակից Եսը կամ էգոն ընկալում է բոլոր նշված մակարդակները և գտնվում է կենտրոնում: Գոյություն ունի նաև «կոլեկտիվ անգիտակցական» հասկացությունը, որի վրա թեպետ խարսխված է անհատական հոգեբանությունը, սակայն միևնույն ժամանակ այն ընդհանուր է ամենքի համար՝ իրենով մի տեսակ միավորելով և շաղկապելով բոլոր մարդկանց: Այն համեմատվում է Համաշխարհային Մառի ճյուղերի հետ՝ այն համապարփակ օրենքների, որոնցով առաջնորդվելով մենք ապրում ենք (տե՛ս ԻՕՈՀ 2001, շ. 46, 95):

⁹ ՄՄ 464, թ. 68ա. «Վասն մարդոյն կազմութեան (ի չորից գոյացեալ ասի մարդն)», (այսուհետ՝ միայն էջահամարը տեքստում):

Ուղեղը կրում է անմահ միտքը, սիրտը՝ հոգին, լյարդը՝ ցանկությունների և ֆիզիկական զգացողությունների օրգանն է, իսկ սեռական օրգանները («ձուք») ապահովում են մարդու ֆիզիկական լինելությունը (նույն տեղում, թ. 57բ): Յոթ հիմնական մոլորակների համապատասխանությունը մարդն ունի յոթ կենսական օրգաններ. «Ըղեղն, սիրտն, լերդն, թոքն, երիկամունքն, լեղին, փայծաղն. եթէ մէկն ի դոցանէ որ պակասի, անճարակ մարդն մեռանի: Ըղեղ՝ հով և գէջ, սիրտ՝ տաք և չոր, լերդն՝ տաք և գէջ, թոք՝ հով և գէջ, երիկամ՝ տաք և գէջ, լեղի՝ տաք և չոր, փայծաղ՝ հով և չոր: Եթէ այս յօթը հաւասար կենան իրերաց և անյաւելու աստուած, նա հանապազ մարդն առողջ լինի» (նույն տեղում, թ. 70բ): Տարվա տասներկու ամիսների և տասներկու կենդանակերպերի համեմատությունը մարդն ունի մարմնի հիմնական գործառույթներն իրականացնող տասներկու գլխավոր օրգաններ. «Տարին ունի ԺԲ. (12) ամիս և երկինքն ունի ԺԲ. կենդանակերպ, և մարդն ունի ԺԲ. անդամք գլխաւորք» (նույն տեղում, թ. 80բ): «Կենդանակերպք են թուով ԺԲ., նախ՝ վասն զի ԺԲ. մասն է բաժանեալ աշխարհս, պարտ էր ԺԲ. լինել կենդանակերպիցն, զի յերաքանչիւր կենդանակերպ միոյ մասին աշխարհի տանուտէր և իշխան լիցի, զի մարդս փոքր աշխարհ է և ԺԲ. անդամօք ունի զկատարելութիւն գոյութեան իւրոյ, այսպէս և արարածքս, որ մեծ աշխարհ է, ԺԲ. կենդանակերպիւ ունի զկատարելութիւն իւր ըստ նմանութեան մասին անդամոց մարդոյն: Ըստ այնմ խոյն՝ պարսիկք, որ է գլուխն, ցուլն՝ բաբելացիք, որ է պարանոցն, եկաւորն՝ գամիրք, որ է ուսքն, խեցգետինն՝ հայք, որ է լանջքն, առիւծն՝ ասիացիք, որ է աջ ձեռքն, կոյսն՝ էլլադացիք, որ է ձախ ձեռքն, կշիռն՝ կիլիկացիք, որ է կուշտն և կուռն, Կարիճն՝ կրետացիք, որ է փորն, աղեղնաւորն՝ իտալացիք, որ է երանքն, այծեղջիւրն՝ ասորեցիք, որ են բարձքն, ջրհոսն՝ եգիպտացիք, որ է սրունքն, ձուկն՝ հնդիկք, որ է թաթ ոտիցն» (նույն տեղում, թ. 121ա)¹⁰:

¹⁰ Այսպիսի համեմատականները հաճախ են հանդիպում միջնադարյան տոմարագիտական աշխատություններում: Օր. Տե՛ս «Պատճէն Տումարի» (է.-ժ.Ն. դ.դ.), քննութիւն եւ բնագրեր, աշխ. Ջ. Էյնաթեանի, խմբ. Գ. Տէր-Վարդանեան, Երևան, 2002, էջ 145: Ջ. Էյնաթյան, Տիեզերագիտության և տոմարի մեկնություններ (է.-ժ.Ն. դ.դ.), ուսումն. և բնագրեր, Երևան, 2015, էջ 111: Pseudo-Zeno, Anonymous philosophical treatise by M. E. Stone and M. E. Shirinian, Brill, Leiden . Boston . Köln, 2000, p. 57:

Երևութական բնության և մարդու միջև զուգահեռներ անցկացվում են միջնադարյան Հայաստանի գրեթե բոլոր տոմարագիտական երկերում (տե՛ս Էյնաթյան 2015): «Երկինքն ունի ՅԿ. (360) աստիճան, և մարդն ունի ՅԿ. երակ: Տարին ունի ՅԿԵ. (365) օր, իսկ մարդն ունի ՅԿ. զօդուած և Ե. զգայարանք: Երկիր ունի բոյսք և տունկք և քարինս, և մարդն ունի զմազն, իբրև զխոտ, և զոսկերս, որպէս զքարինս, և զըղնգունս, որպէս զփայտ ծառոց» (ՄՄ 464, թ. 80բ): Հակոբ Ղրիմեցին գրում է. «Ճառելի է յաղագս ԺԲ. թուով բացակատարիլ սոցա. նախ ըստ գոյաւորութեան մարդոյն, զի մարդ յԺԲ. (12) անդամոց կազմեցավ եւ ԺԲ. զգայութեամբ զարդարեցաւ, նոյնպէս եւ երկինք ԺԲ. կենդանակերպօք սահմանեցաւ եւ զարդարեցաւ... Ըստ բաժանման երկրի, որ յԺԲ. մասն բաժանեցաւ ըստ անդամոց մարդկան» (Ղրիմեցի 1987, էջ 392), «...զի և մարդս փոքր աշխարհ է և ԺԲ. անդամօք է բաղկացեալ, նոյնպէս եւ տարի մեծ աշխարհիս ԺԲ. ամսօք է բոլորեալ» (նույն տեղում, էջ 168)¹¹:

Ավելի ուշ գիտության տարբեր ուղղությունների զարգացման հետ մեկտեղ, մարդ-միեղեն երևույթը սկսեց ուսումնասիրվել իր առանձին մասերի մեջ: Ֆիզիկական մարմնի վիճակն արտացոլող ցուցանիշներով առաջնորդվողները դիտարկում էին միայն մարդու արտաքին շերտը, որն էլ ընդունվում էր որպես օրգանիզմի վիճակը բնութագրող չափիչ համակարգ: Մեկ ուրիշ մոտեցմամբ այդ բնութագրերին հակադրվում էր հոգին: Այս երկու բևեռային հայեցակարգերը արտացոլում էին կենդանի համակարգերի բնութագրերի ուսումնասիրման երկու ուղղություն՝ մեխանիցիզմ և վիտալիզմ: Մեխանիցիզմը, որի հիմնադիրը համարվում է Ռենե Դեկարտը, օրգանիզմը ներկայացնում էր որպես աշխատող մեխանիզմ սիրտն իբրև պոմպ, թոքերն իբրև փուքս, երիկամները՝ զտիչ (տե՛ս Декарт 1989, с. 423): Եվ այս բոլորից առանձին գոյող հոգին: Այս կերպ մարդը մեկուսացվում էր իր նյութական մարմնի սահմաններում, որն այլևս հոգու միջամտության կարիքը չունեւ: Իսկ վիտալիզմն առաջ էր քաշում այն թեզը, որ կենդանի բնությունն ընդհանրապես չի կարող բացատրվել ֆիզիկա-քիմիական գործոններով:

¹¹ Նմանատիպ կարծիք է հայտնում նաև Անանիա Շիրակացին, տե՛ս Անանիա Շիրակացի, Տիեզերագիտութիւն և տոմար, աշխ. Ա. Աբրահամյանի, Երևան, 1940, էջ 93:

Սակայն, անշուշտ, գոյություն ունի **Ես** հասկացությունը որպես կենտրոնական կետ այս երկու բեռնային շերտերի միջև: Դա մարդու դրսևորումն է իբրև սահման արտաքին՝ առարկայական, և ներքին՝ անձնական աշխարհների միջև: Հոգեբանների կարծիքով՝ մեր գիտակցությունն առավելապես գտնվում է այս ոլորտում, որտեղ իրականացվում է երկու աշխարհների փոխարտացոլումը: Ինչ-որ մակարդակի վրա՝ այդ սահմանից վերև և ներքև, կայանում է համամարդկային միասնությունը՝ արքետիպային¹² կառուցվածքների միջոցով: Մրա հետ կապված, մարդիկ մի տեսակ սահմանային համակարգեր են՝ միջնորդներ արտաքին և ներքին աշխարհների միջև (նյութական և հոգևոր): Այս մտայնությունը, ներքին աշխարհը և՛ լինելով անհատական և մասնավոր, իր ինչ-որ մի շերտում համամարդկային է և նման արտաքին աշխարհին, և իր զարգացման որոշակի մակարդակի վրա այդ շերտը միջաշխարհային սահմանը դարձնում է թափանցելի, որի շնորհիվ հնարավոր է հասնել այդ երկու աշխարհների սկզբունքային միասնության: Այսինքն, մարդը դառնում է փոխադրեցություն կետ, որի շնորհիվ բնությունը շփվում է ինքն իր հետ (տե՛ս ԽՈՒՀ 2001, շ. 95):

Ինչպես տեսնում ենք, դարերի ընթացքում մոտեցումները շատ չեն փոխվել:

Ի վերջո, մարդու գիտակցությունը, որ ճանապարհով էլ այն ընթանա, հանգում է այն կարծիքին, որ մարդը տիեզերական է իր բնույթով: Մարդն իբրև փակ անհատ-էակ չէր կարող ունենալ տիեզերքի ճանաչման ուղիներ: Նա, ով փիլիսոփայորեն հայտնում է աշխարհը և իր առաջ դրան համարժեք խնդիրներ է դնում, չի կարող լինել պարզապես այդ աշխարհի իրերից որևէ մեկը: Նա ինքը պետք է աշխարհ լինի, ամբողջական մի տիեզերք: Շրջակա աշխարհը «մարդկային մտքի դռներով»՝ նրա զգայարաններով ու զգացողություններով, մուտք է գործում մարդու մեջ, առնմանվում է նրան, նրանով ճանաչվում և իմանալի է դառնում, ներըմբռնվում միայն այն պատճառով, որ մարդու մեջ առկա է տիեզերքի ամբողջ կազմը, նրա բոլոր ուժերն ու որակները: Մարդը իմացականորեն թափանցում է

¹² «Արքետիպ» բնորոշումն առաջին անգամ ներմուծել է Կ. Յունգը 1919թ: Դա այն կառույցն է, որի մեջ սեղմ ձևով ամփոփված է հասարակական կենսափորձը:

տիեզերքի իմաստի մեջ: Սակայն տիեզերքը ևս թափանցում է մարդու մեջ՝ ենթարկվելով նրա ստեղծագործական ներգործությանը: Մարդն ապրեցնում և ոգեղենացնում է բնությունն՝ իր ազատությունը, բայց կարող է նաև մեռցնել, բռնադատել նրան՝ իր իսկ ստրկությունը և անկամար նյութական անհրաժեշտության հորձանուտ: Մարդու կենտրոնական դիրքն աշխարհում, ըստ Նեմեսիոսի, բնորոշվում է նրանով, որ Աստված ի դեմս մարդու, արարեց մի հենման կետ, Համայնի վերափոխման, վերակերտման մի ակունք, որտեղ միավորեց մարմնական և հոգևոր աշխարհները՝ մարմնականին հնարավորություն տալով վերառաքվել դեպի հոգևորը, եթե հակվի առաքինությունն ու հոգևոր արժեքներին՝ ժառանգելով Աստվածայինն ու մարդու համար նախատեսված երանելի կյանքը, իսկ հոգևորին՝ իր էջքով, մարդեղացմամբ, ավելացնել իր հոգևոր ունակություններն ու առաջադիմել:

Եվ այս ամբողջի միջով կարմիր թելի նման անցնող միտքը հետևյալն է. եթե նույնիսկ անօրգանական, անշունչ բնության մեջ ամենուր թագավորում է համաչափությունն ու ներդաշնակությունը, միեղենությունն ու նպատակայնությունը, իբրև բնական հետևանք աշխարհաստեղծ բանական Պատճառի, ապա ի՞նչ կարելի է ասել այս բարձրագույն, իշխանական արարածի՝ բանական, ազատ մարդու մասին, որի հոգևոր հզորությունն ու ազատությունն ըստ էության չեն խաթարում նույնիսկ բնության օրենքներն ու նախախնամությունը: Մարդու բնության մասին իր խոսքը Նեմեսիոսն ամփոփում է նրան ուղղված մի սքանչելի ներբողով՝ «Արդ ո՞վ ոք արժանաւորապէս սքանչասցի ընդ բարետոհմութիւն այս կենդանւոյս, շողկապողիս ըստ ինքեան զմահկանացուս ընդ անմահիցն, զբանականքս ընդ անբանիցն խառնողի, բերողիս յիւրում բնութեան զամենայն արարածոցս պատկեր, վասն որոյ և փոքր աշխարհ ասի... ըստ պատկերի և ըստ նմանութեան Աստուծո եղեալք, Քրիստոսի կենակից և Աստուծոյ ժառանգ, ամենայն իշխանութեանց և պետութեանց գահէրեցք նստեալք... » (1. [19]):

Մարդու սահմանումը

Սահմանելով մարդուն «կենդանի բանաւոր, մահկանացու, մտաց և մակացութեանց ընդունակ», Նեմեսիոսը հավելում է, որ նա նաև «ժողովասէր է, և քաղաքական է կենդանի եղեալ» (1. [14]): Այստեղ հայ թարգմանիչները փոխել են հեղինակի միտքը՝ բոլոր հունարեն և այլալեզու բնագրերում այս նույն ձևակերպմամբ տեղ գտած արտահայտութիւնը դարձնելով «և քաղաք է կենդանի եղեալ»: Թարգմանիչների այս մոտեցումը պատահական չէ: Երկը վերագրված էր Նյուսացուն, որը մարդ-քաղաք զուգահեռը շատ գեղեցիկ ու տպավորիչ է ներկայացնում իր «Կազմութեան» գրքում (Նիւսացի, Կազմ. 2008, էջ 82)՝ նկարագրելով զգայաւորանները որպէս մտավոր քաղաքի դռներ, որով օտարները (արտաքին առարկաները) քաղաք մտնելով, դրոշմվում են մտքի վրա՝ ուրվապատկերների, կնիքների ձևով: Ըստ կնիքադրման այս տեսութեան, մարդու անհատական տիպը (εἶδος)՝ կնիքի և նրա դրոշմի օրինակով, դրված է հոգու և մարմնի վրա այնպէս, որ մարմնի տարրերը, եթե նրանք նույնիսկ ցիրուցան լինեն, կրկին կարող են ճանաչվել՝ տվյալ հոգուն պատկանող հետքի և կնիքի համընկմամբ: Այսպիսով, հոգու անհատական դրոշմը միշտ մնում է մարմնի մասնիկների մեջ, որոնք ձևավորում են նրան, որտեղ էլ որ դրանք լինեն, ինչքան էլ որ ցրված լինեն կամ խառնված այլ նյութերի հետ: Հետևաբար, նյութը, որ մասնակից է կյանքին, ըստ որում անհատական կյանքին, մշտապէս մնում է այդ շրջապտույտի մեջ, եթե անգամ այդ կենսական գործընթացի խտութիւնը տվյալ պահին չափազանց փոքր է (տե՛ս նույն տեղում, էջ 177): Հետագայում այս մարդ-քաղաք համեմատութիւնը, երբեմն՝ մեջբերումների, երբեմն էլ՝ ինքնուրույն վերլուծութիւնների ձևով հաճախ է հանդիպում հայ մատենագիրների երկերում (տե՛ս ծնթ. 23):

Դիտարկելով մարդու երկկազմ կառուցվածքը, Նեմեսիոսն առանձին-առանձին անդրադառնում է նրա հոգու, մարմնի և դրանց միավորման քննարկմանը: Այդ գլուխները հսկայածավալ դոքսոգրաֆիկ նյութ են պարունակում: Մի շարք հատվածներ անտիկ փիլիսոփաներ Կլեանթեսի (Ք. ա. 330-230 թթ.), Նումենիոս Ապամեացու (Ք դար) գրվածքներից պահպանվել են միայն Նեմեսիոսի երկում:

Աշխարհականույց

Ըստ Նեմեսիոսի՝ Ֆիզիկական աշխարհի կառուցողական հումքը նյութն է՝ իբրև անընդհատ շարունակվող լինելություն: Այն դրսևորվում է բնության տարրերի ձևով:

«Տարրն աշխարհական», – գրում է Նեմեսիոսը, – «է՛ նուստ մասն շարախառնութեան մարմնոց» (5. [1]): Տարրերը կամ տարրը (*elementum, principium, στοιχείον*) անտիկ և միջնադարյան փիլիսոփայության մեջ կարևորագույն հասկացություններից է: Դիտարկելով տարրերն իբրև նյութական էակներ, էմպեդոկլեսը (Ք. ա. Ն. դար) կարծում էր, որ դրանք օժտված են համակրանքի կամ սիրո և հակակրանքի կամ թշնամության հատկանիշներով, քանի որ այդ երկու հակադրություններն են շարժման մեջ դնում նյութը: Ըստ հին փիլիսոփաների պատկերացումների՝ տարրերի միջև փոխհարաբերությունը ճանաչելի է, և նրանք ունակ են արտահայտել ու բացատրել երևութական աշխարհի ողջ բազմազանությունը: Անտիկ բնափիլիսոփայության մեջ առկա աշխարհականույց չորս տարրերին՝ հող, ջուր, օդ, կրակ, Արիստոտելը հավելում է նաև եթերը (այն գործում է նաև ողջ դիցաբանական գրականության մեջ): Նկարագրելով տարրերն իբրև նախնական, համասեռ և պարզ մարմիններ, որոնցից բոլոր որակությունների «ծայրերը» (սկզբնակունքները, *summae qualitates*) երևում են իրենց գորությունմբ և ներգործությունմբ (5. [1]), Նեմեսիոսն առաջ է քաշում այն կարծիքը, որ այս չորսը գոյություն են ստացել միմյանցից, և նրանցից ոչ մեկն օտար չէ մյուսին, այլ բոլորը մի տեսակ աննկատ կերպով խառնված են, և հաղորդակից են իրար, բայց նույնիսկ խառնման մեջ «քաջայայտ» է նրանց բնությունը: Տարրերից յուրաքանչյուրը բնութագրվում է երկուական փոխկապակցված «տեսակարար» որակներով, որոնք նրան որոշակիություն են հաղորդում: Հողը չոր է և սառը, ջուրը սառն է և թաց, օդը խոնավ է և տաք, կրակը տաք է և չոր:

Բայց որակություններն ինքնին չեն կարող տարրեր լինել, որովհետև անմարմին որակություններից չի կարող մարմին հաստատվել. բացի այդ մարմինները նույնպես չունենալով սկիզբնական և ներգործող որոշակի որակություն, չեն կարող լինել տարրեր, քանզի դա կհանգեցներ տարրերի անվերջանալի բազմության, և հնարավոր չէր լինի տարանջա-

տել, թե որոնք են սկզբնատարրերը: Արդ հարկ է, որ տարրերը լինեն մարմին, և պարզ մարմին՝ իրենց մեջ ունենալով որակությունների սկիզբն ըստ ներգործության (5. [1]): Այսպիսով, տարրերի ամբողջական բնորոշումն, ըստ էության, այսպիսին է. տարրը պարզ համասեռ մարմին է, որն իրականում ունի որոշակի ծայրագույն որակներ, որոնք ի գործ են փոխել առարկայի էությունը (ինքնությունը) ներսից, ինչը չի կարող անել մյուս որակներից ոչ մեկը: Օրինակ՝ ճեղքվածությունը չի կարող ընդգրկել ողջ առարկան ամբողջովին, իսկ տաքությունը կամ սառնությունը կարող են: Ըստ Նեմեսիոսի՝ տարրերն այն էություններն են, ինչից ձևավորվում և ինչի մեջ լուծվում է լինելությունը: Նրանցից երկուսը՝ կրակը և օդը, արարողական են, որոնք «տեսակագործում են նյութը», մյուս երկուսը՝ ջուրը և հողը, կրական են:

Կրակը՝ լինելով տաք և չոր, հակադրվում է ջրին, որ սառն է և թաց, իսկ հողը՝ լինելով սառը և չոր, հակադրվում է օդին, որ տաք է և խոնավ: Սակայն հակադրությունները չեն կարող համադրվել, եթե չունենան միջանկյալ կապող օղակ: Այստեղ էլ ի հայտ է գալիս համաչափության պլատոնյան թեզը (տե՛ս ծնթ. 55): Միայն թե եզրային տարրերը՝ երկիրն (հողը) ու կրակը, նույնպես ունեն ընդհանուր հատկություն՝ չորությունը: Այդ պատճառով տարրերի փոխհարաբերությունների և համադրությունների մեջ նկատվում է ոչ միայն վերելք ու վայրէջք, այլ նաև շրջանաձև շարժում, որի ժամանակ երկիրն (հողն) ու կրակը ինչ-որ ձևով հակվում են դեպի իրար՝ «ըստ մակերբութեան և մակդարձութեան», և հավում իրենց ունեցած միակ ընդհանուր որակով՝ չորությունը, հնարավորություն ստանալով նույնպես փոխարկվել մեկը՝ մյուսին: Մասնավորապես կրակը՝ կորցնելով իր ջերմությունը, դառնում է հող կամ քար: «Ամենայն շանթի՝ քարի և ծծմբով բերի ի վայր. եւ է ծծումբն որպէս զհողը չորացեալ, ոչ եւս ջերմ ըստ ներգործութեան, այլ զաւրութեամբ, իսկ չոր՝ եւ ներգործութեամբ» (5. [3]):

Այս չորսը ներքին միավորման և ներդաշնակ խառնման ճանապարհով գոյացնում են ինչ-որ այլ մարմին՝ իրենցից բոլորովին տարբեր, այնպես որ առնամանան (ասիմիլյացիա) գործընթացի ավարտից հետո անհնար է տարբերակել դրանք, ինչպես «չորեքդեղեանի» միավորման դեպքում (տե՛ս ծնթ. 88): Զևակորված այդ առաջին ատոմը վերացական բանաձևերի

Հանրագումար չէր, այլ կանոնավոր, օրինաչափորեն կառուցված տեսանելի մարմին: Որոշակի բարեչափությամբ ստեղծելով Չորսի միությունը, Աստված այդ ամբողջությանը հաղորդեց միայն շրջանաձև շարժում՝ մտքին և մտածողությանը բնորոշ: Տարրերի փոխարկումն իրար և դրանցից կազմված մարմինների, և ընդհակառակը՝ մարմինների տարալուծումը տարրերի, հրաշալի միջոց է լիակատար ոչնչացումից մշտապես խուսափելու համար, և իր ամբողջության մեջ իրենից ներկայացնում է անընդհատ տիեզերական ընթացք՝ գոյացման և քայքայման շրջապտույտի ձևով: Այսպիսով, բոլոր տարրերն անընդմեջ շարունակվում ու պահպանվում են՝ չավելանալով երբեք և չնվազելով, որի պատճառով ասվում է, որ մեկի ոչնչացումը մյուսի գոյացումն է, և հակառակը: Ըստ Նեմեսիոսի՝ լինելության ողջ ընթացքում նյութական սկզբնատարրերի քանակը, ինչպես նաև բնության մեջ գործող «գորությունների» քանակը մնում է այնպիսին, ինչպիսին սահմանվել է նրա համար ի սկզբանե՝ աշխարհի ստեղծագործ Պատճառի կողմից (նյութի և էներգիայի պահպանման օրենք): Կարևոր է նաև այն, որ բնության այս մարմնական տարրերը անձնավորված են և կապված հավերժական գաղափարի՝ համայնական, համատիեզերական Հոգու հետ, որը կցող և ամբողջություն ապահովող կապ է գաղափարների և նյութի (մարմնական աշխարհի) միջև: Այն թափանցում է ողջ տիեզերական մարմնով մեկ և աշխարհի համար ծառայում է իբրև կյանքի ու շարժման աղբյուր:

Ընդհանուր առմամբ, Նեմեսիոսը հակված է աշխարհաստեղծման աստվածաշնչյան տարբերակին: Մեջբերելով Մովսեսի խոսքը, թե սկզբում Աստված արարեց երկինքն ու երկիրը, նա հավելում է Ապոլինարիոս Լավոդիկեցու (Դ. դար) կարծիքը, որ Աստված երկինքն ու երկիրն արարեց Անդունդից իբրև նախանյութ, և թեպետ Մովսեսը չի հիշատակում անդունդն իբրև արարված, սակայն, ինչպես պնդում է Նեմեսիոսը, Հոբի գրքում ասվում է՝ «Մ՛վ արարեց Անդունդը»¹³ (5. [12], Nem 53. 13): Հետևաբար, Անդունդն անսկիզբ չէ, պարզապես արարվել է ողջ տեսանելի (երևութական) աշխարհից առաջ և նախապատրաստվել է Արարչի կողմից ամենայնի ստեղծման համար (5. [12]): Հայտնում է նաև անդունդի անունը՝ «նիւթոյն անբաւութիւն» (τῆς ὕλης ἄπειρον) (Nem 53. 17):

¹³ Հոբի գրքում այսպիսի խոսքեր չկան, տե՛ս ծնթ. 96:

Անդունդի առթիվ հետաքրքիր դիտարկում է անում Հ. Արսէն Սուքրին. «Մովսէս ըսած էր. Իսկ զբանէ արար Աստուած զերկին և զերկիր: Նոյնն խոստովանէ Նեմեսիոս: Սակայն գիտեն ամենայն հմուտ մեկնիչք Սուրբ Գրոց, որ այդ «իսկզբանէ» բառն միայն Եօթանասնից հասկըցածն էր, մինչդեռ այլք կը թարգմանէին «յանկարծ, յական թօթափել արար Աստուած զերկին և զերկիր»: Ուրիշներն ալ այդ «իսկզբանէ» բառն Անդունդք կը հասկնային, (յայսմ Նեմեսիոս Ապօղինարի կարծիքն մէջ կը բերէ). և զԱնդունդս առաջնաստեղծ նիւթ մը կը համարէին՝ ուստի զամենայն ինչ ստեղծած ըլլար Աստուած: Եթէ անդունդք, եթէ որ և իցէ տարր ալ դնենք իբր առաջին նիւթ ի գոյացութիւն աշխարհիս, սակայն միշտ ստեղծեալ ըլլալն կընդունի Նեմեսիոս» (Սուքրի 1880, էջ 334):

Չորս տարրերից կենսական չորս հեղուկների գոյացման ու նրանց կենսագործունեութեան վրա հիմնված հեղահոսութեան արտաբանութիւնը (հումորալ պատրոգիա) ընկած է ողջ անտիկ բժշկութեան, նաև հայ միջնադարյան բժշկագիտութեան հիմքում:

«Ամենայն մարմին չորից տարերցս է խառնուած, և ի սոցանէ եղև, իսկ մերձաւորապէս արիւնաւորացն կենդանեացն՝ ի չորիցն հիւթոց, յարենէ, ի մաղասոյ, ի խարտեաշ մաղձոյ և ի սևոյ, իսկ անարեանցն՝ յայլոցն հիւթոց և համեմատելոցն ի նոսա՝ փոխանակ արեանն» (4. [1]): Չորս հոսութիւնը՝ սև մաղձը նման է հողին, մաղասը (լորձը)՝ ջրին, արյունը՝ օդին, իսկ դեղին մաղձը՝ հրին: Արիստոտելը որպէս մարմնի սկզբնահոսութիւն կամ սկզբնատարր է դիտարկում արյունը, քանի որ նրանից են սնվում և աճում մարմնի մյուս մասերը, և նրա մեջ է ձևավորվում սերմը: Իսկ Հիպոկրատեսն ավելի ընդունելի է համարում մարմնի ձևավորումն ու «մածոմն» բոլոր չորս հեղուկներից: Ըստ որում, ավելի թանձրերից գոյանում են առավել պինդ մասերը, իսկ նոսրերից՝ փափուկները: Նեմեսիոսը նրանց կարծիքները շատ հակասական չի կարծում, քանի որ արյան մեջ առկա են բոլոր հեղուկները, և երակի հատմամբ կարելի է տեսնել դրանցից որևէ մեկի գերակշռութիւնը մյուսների նկատմամբ:

Քանի որ մարդկային մարմինը հաստատուել է այս չորս տարրերից, այն ենթակա է նույն «ախտերի» ազդեցութեանը, ինչ և տարրերը՝ «փոխադրութեան, հատման և հոսման» (1. [10]): «Փոխադրութիւն» ասելով հավանաբար պետք է հասկանալ օրգանիզմում կատարվող նյութափոխա-

նակությունը, որն «ըստ որակութեան» է: Իսկ «Հոսումը», որը ենթադրում է հեղուկների տեղաշարժ, ինչպես նաև, ավելցուկի արտազատում, հեռացում օրգանիզմից՝ «ըստ թափման» է: «Հատումը» կարելի է հասկանալ և՛ կտրվածքի, վնասվածքի, և՛ ավարտի, վախճանի, մահվան իմաստով, ի նկատի ունենալով ինչպես ամբողջ օրգանիզմը, այնպես էլ առանձին վերցրած որևէ օրգան կամ նույնիսկ բջիջ: Արտազատման ժամանակ նաև որոշակի անհրաժեշտ որակները՝ «չորին, խոնավին և ոգւոյն» (1. [10]) կորուստ է լինում օրգանիզմից, և անհրաժեշտություն է առաջանում դրանք լրացնել ներմուծվող համապատասխան նյութերով: «Չոր, խոնավ և ոգի» բառերը կարելի է հասկանալ նաև՝ նյութի ազրեզատային վիճակների իմաստով պինդ, հեղուկ և գազային վիճակում գտնվող նյութեր: Այն, ինչ ուտում ենք կամ խմում, նույնպես կազմված են այն նույն տարրերից, ինչից՝ մարմինը: Այդ պատճառով էլ հնարավոր է լինում դրսից ստացված օտար նյութերը մարմամբ առնմանել այն մարմնին, ուր մուտք են գործել նրանք: Այն, ինչ ինչ-որ չափով ազդակից ու նման է մեր օրգանիզմին, օգտագործելի է իբրև կերակուր, իսկ «ի հակառակիցն ուրախանայ» (τῶδε ἐναντίῳ θεραπεύεται) (Nem 8. 2): Ըստ վենետիկյան հրատարակչի, այս դեպքում *θεραπεύεται*-ի ավելի ճշգրիտ թարգմանությունը կլիներ «դարմանի» բառը (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 17, ծ. 2):

Հոգի և մարմին

Մարմինը հոգու օրգանն է: «Երբ այն բարևք է կառուցված», համապատասխանում է հոգուն և ինքն էլ է գտնվում լավ վիճակում: Հակառակ դեպքում այն կարող է խանգարել հոգու գործառույթների իրականացմանը՝ այնպես, ինչպես վնասված քնարը խանգարում է երաժշտին գտնել պետք եղած հնչյունները:

Քննարկելով Դեմոկրիտոսի (Ք. ա. 460-370 թթ.), Էպիկուրոսի (Ք. ա. 342-272 թթ.) և ստոիկյանների ուսմունքները հոգու մարմնական լինելու մասին, Արիստոտելի մոտեցումը հոգուն իբրև կատարունություն (էնտելեխիա), Նեմեսիոսը կանգ է առնում պլատոնյան դրույթի վրա, ըստ որի հոգին անմարմին և անմահ էություն է և մարմինն՝ իր ամբողջության մեջ պահպանող սկիզբ, որը միայն մտքով կարելի է ըմբռնել: Տարբեր փիլիսո-

փաների կարծիքների մասին նա հավանաբար տեղեկություններ է քաղել Արիստոտելի «Հոգու մասին» երկից (Arist. De anima), որտեղ ասվում է ոմանք ընդունում են, որ հոգին վերին աստճանի շարժուն մի բան է, մյուսները կարծում են, որ Սկիզբ է: Ըստ որում, ոմանց կարծիքով այդպիսի Սկիզբները շատ են, իսկ մյուսների համար կա միայն մեկ Սկիզբ, և դա հոգին է: Նույն տեղում Արիստոտելը քննարկում է նաև Պլատոնի կարծիքն այս առնչությամբ: Վերջինս հոգին համարում է ինքնաշարժ, որն ունակ է շարժման բերել և ճանաչել էությունները (Arist. De anima, 405b, 407a): Իսկ ըստ Արիստոտելի՝ հոգին, լինելով կատարունություն, ինքնին անշարժ է, նրա շարժումը կապված է մարմնի հետ, որը կազմված լինելով «ծանր ու թեթև» տարրերից, օժտված է որոշակի շարժունակությամբ: Նեմեսիոսը մերժում է այս կարծիքը՝ նշելով, որ թեթևությունն ու ծանրությունը չեն կարող ապահովել այնպիսի հոգեկան շարժումներ, ինչպիսիք են մտածողությունը, խորհրդածությունը: Դրանք հատուկ չեն տարրերին, և ոչ էլ մարմնին: Եվ եթե հոգին իր շարժունակությունը ստանում է մարմնից, մի՞թե այդ դեպքում մարմինը կարող է շարժվել նաև հոգու բացակայությամբ: Հոգին ինքնաշարժ է և մշտաշարժ, իսկ դադարը ապակառություն է ինչպես նրա, այնպես էլ բոլոր մշտաշարժերի համար: Եվ քանի որ հոգին ունակ է ինչպես շարժել, այնպես էլ ճանաչել, ոմանք այն համարեցին այդ երկու ունակություն համադրություն՝ հոգին հայտարարելով ինքնին շարժվող թիվ:

«Ոմանք գտնում են, որ հոգին կրակ է, քանզի կրակը բաղկացած է նրբագույն մասերից, և առավել անմարմին տարրն է: Բացի այդ, ամենից առաջ նա է գտնվում շարժման մեջ և շարժման է բերում մնացյալը: Ընդհանրապես, բոլոր տարրերը, բացի հողից աջակիցներ գտան: Հողը ոչ ոք հոգի չհայտարարեց, գուցե միայն այն առումով, երբ ասվում էր, թե հոգին բաղկացած է բոլոր տարրերից կամ որ այն բոլորի հանրագումարն է» (նույն տեղում, 405b)¹⁴:

¹⁴ Հովհաննես Որոտնեցու մոտ գտնում ենք. «Արարիչ Աստուած ստեղծեաց զամենայն զգալի գնիւթական եղեալքս ի հողոյ, և դալարեցոյց ջրով, և ետ շարժումն ի յօդոյն, և երեւումն և գոյն ի հրոյն, քանզի ամենայն իրաց էութեանց չորս ինչ պետք են բաղկացութեանց՝ էութիւն, մածումն, շարժումն և երեւումն, որով լինի մարմին շօշափելի եռակի տրամատեալ» («Յովհաննու Որոտնեցոյ՝ Հաւաքեալ ի բանից իմաստասիրաց», ԲՄ 3, 1956, էջ 363):

Գալենոսի այն կարծիքին, որը պնդում է, թե հոգին խառնվածք է, Նեմեսիոսը հակադարձում է ասելով, որ եթե խառնվածքը ձևավորվում է տարրերի որոշակի խառնմամբ, իսկ բոլոր մարմինները կազմված են տարրերից, և ուրեմն՝ ամեն մարմին խառնվածք ունի, այդ դեպքում նաև կարելի է պնդել, թե ամեն մարմին հոգի ունի: Եվ հետևաբար «ոչ քար, ոչ փայտ, և ոչ երկաթ, և ոչ այլ ինչ եղիցի անանձն» (2. [9]): Այդ դեպքում հատկապես ո՞ր խառնվածքն է, որ ստեղծում է կենդանի, բանական հոգին: Նա նշում է ինը տեսակի խառնվածքներ, որոնցից ութը համարում է «վատախառն» և միայն մեկը՝ «բարեխառն», որը «միջակ խառնուածն» է (հղում կատարելով Գալենոսի «Յաղագս խառնուածոյ» աշխատությանը, տե՛ս ծնթ. 61-62): Ավել կամ պակաս չափով այդ խառնվածքները հատուկ են նաև անշունչ բնությանը: Ի հիմնավորում վերջինիս՝ Նեմեսիոսը նշում է Գալենոսի մեկ այլ երկ, որը կոչվում է «գՊարզս» («Գիրք պարզ նյութերի (կամ դեղամիջոցների) մասին») (2. [9]):

Դիկեարքոսը (հայերեն տեքստերում նա հիշատակվում է իբրև Դի-նարքոս, այդպես է նաև Մորանիի բնագրում, տե՛ս ծնթ. 46) և Սիմիասը հոգին դիտարկում էին որպես մարմնի չորս հիմնական որակների՝ ցրտի, տաքի, խոնավի և չորի դաշինք («յալգումն») ասելով, որ հոգին նման է երաժշտական գործիքի լարերի ներդաշնակ լարման («յալգման աղեացս»), իսկ մարմինը՝ քնարի (տե՛ս Αφουασι 2015, cc. 226-243): Այստեղ Նեմեսիոսը հստակորեն արտահայտում է հոգու նախագոյության հանդեպ իր վերաբերմունքը: Անխախտորեն ընդունելով Պլատոնի այն կարծիքը, որ «ուսմունք վերստին յիշեցմունք են», նա հոգու գոյությունը՝ նախքան մարմնում ներդրվելը, ընդունում է իբրև նախապայման: Բայց եթե ասվում է, որ նա «յալգումն» է, ուրեմն պետք է ընդունել, որ նախկին չէ, այլ հետո՞ մարմնի հետ միասին «յալգեալ եղեւ», որովհետև «յալգումն կցորդութիւն իմն է շարադրելոցն» (2. [8]): Հետևաբար, հոգին չի կարող «յալգումն» լինել:

Չնայած անհամաձայնություններին, բոլոր փիլիսոփայական ուղղություններն ի վերջո ընդունում են, որ հոգին կարելի է բնութագրել երեք հիմնական նշաններով՝ շարժում, ընկալունակություն, անմարմնություն: Այս նշաններից յուրաքանչյուրը միավորվում է որևէ սկզբնատարրի հետ: Այդ պատճառով նույնիսկ հոգին իմացականորեն բնութագրողնե-

ըը պատկերում են այն իբրև տարր կամ տարրերից կազմված, ըստ որում բոլորը գրեթե միանման են պատճառաբանում դա՝ քանի որ նմանը ճանաչվում է նմանով, իսկ հոգին իմանում է ամեն ինչ, այն պետք է կազմված լինի բոլոր Սկիզբներից (Arist. De Anima, 405b):

Նեմեսիոսը մերժում է այն թեզը, որ հոգին էլ մարմնի նման սերնդեսերունդ կարող է փոխանցվել, քանի որ այդ դեպքում հոգին էլ մահկանացու կլիներ, ինչպես մարմինը: Սակայն մարմնի քայքայման ժամանակ հոգու որակները չեն ոչնչանում, այլ փոփոխվում են (մի ձևից անցնում են մյուսին): Սա որոշ չափով նման է Գրիգոր Նյուսացու «կնիքադրման»՝ հոգով իրերի վրա նշան դնելու վերոհիշյալ տեսությունը: Այսպիսով հոգեկան ուժը միշտ մնում է մարմնի բոլոր մասնիկների մեջ, որտեղ էլ որ դրանք հայտնվեն կամ անգամ եթե խառնված լինեն այլ նյութերի հետ: Նա մերժում է նաև յուրաքանչյուր նոր մարմնի համար Աստծո ձեռքով նոր հոգի ստեղծելու մասին կարծիքը, մեջբերելով Սուրբ գիրքը, թե յոթերորդ օրը «հանգեալ Աստուած յամենայն գործոց իւրոց» (Ծննդ. Բ. 2): Հետևաբար Աստված արդեն նոր հոգիներ չի արարում, նա ավարտել է իր գործը և հանգստանում է:

Ինչպես արդեն ասացինք, Նեմեսիոսը կիսում է պլատոնյան գաղափարը հոգու նախագոյություն մասին, իսկ վերամարմնավորման (մետեմփսիխոսիս) նկատմամբ նրա վերաբերմունքը մնում է ոչ լիովին պարզաբանված: Նա առաջ է քաշում այս մասին անտիկ փիլիսոփաների կարծիքը և ոչ մերժում է, ոչ էլ հաստատում այն: Բավական հանգամանորեն անդրադառնում է այսպես կոչված «ամենեցունց հոգի» հասկացությունը, ըստ որի կա համընդհանուր, համատիեզերական հոգի ասվածը, որը բաժանվում է մարմնական էակների մեջ՝ մասնավոր հոգիների ձևով, և կենդանացնում (անձնավորում) է նրանց (տե՛ս ծնթ. 41):

Ինչ վերաբերում է հոգու և մարմնի միավորմանը, ապա Նեմեսիոսը չի ընդունում նրանց հասարակ միավորումը, տեղակայումը կամ հպումը, առավել ևս՝ խառնումը: Այս բոլորը կարող են ընդունելի համարվել միայն երկու մարմնական էությունների միավորման դեպքում: Նրան չի բավարարում նաև պլատոնյան ձևակերպումը՝ մարմինն իբրև հոգու հանդերձանք: Նեմեսիոսին ավելի մոտ են նորպլատոնականության հիմնադիր Ամմոնիոս Սակկասի մտքերն այս առնչությամբ: Ոչ մի համեմատություն

չի կարող լինել երկու մարմինների և մարմնի ու որևէ անմարմին էություն միավորումների միջև: Մարմինների միավորումը բոլորովին փոփոխում է միավորվողներին, քանի որ նրանք միանալով նոր մարմին են գոյացնում, որը նման չէ սկզբնական բաղադրիչներից ոչ մեկին: Իսկ անմարմին էությունը միշտ մնում է անձույլ, անապական և անայլայլ: Հետևաբար հոգին մարմնի հետ միավորվելիս չի խառնվում նրան: Ավելին, նա կարող է անգամ ինչ-որ մի պահի թողնել մարմինը, ինչպես լինում է երազում կամ մտահայեցողության ժամանակ: Հոգին բնակվում է մարմնում՝ չձուլվելով նրա հետ, այնպես, ինչպես արևն է իր լույսով թափանցում օդի մեջ՝ դարձնելով նրան լուսակիր, բայց չխառնվելով նրան: Թեպետ, այս համեմատությունը նեմեսիոսն ինքն այնքան էլ տեղին չի համարում, քանի որ արևն ու օդը երկուսն էլ նյութական են, իսկ արևի ճառագայթը գտնվում է որոշակի, սահմանափակ տարածքում, այն դեպքում, երբ հոգին աննյութ է և ընդգրկում է ամբողջ մարմինը:

Այն, որ հոգին ու մարմինը մարդու մեջ միավորված են, ապացուցում է այն փաստը, որ հոգին «կրակից» է մարմնին, կիսում է նրա զգացողությունները: Պատճառն այն է, որ այդ միավորումը լինում է ոչ թե «ըստ էության, այլ ըստ իւրաքանչիւր զաւրութեանն» (3. [8]) (ըստ հոգեկան և մարմնական գորությունների): Եվ ընդհանրապես, «հոգին՝ մարմնի մեջ» արտահայտությունը բնավ էլ ի նկատի չունի նրա տեղակայումը, այլ կապը մարմնի հետ՝ ըստ փոխհարաբերություն և փոխադարձ հակման («կալմամբ և առընթեր գոլ» (3. [5]): Հոգու և մարմնի միավորման նման եղանակն ավելի շուտ համեմատելի է Աստվածային Լոգոսի միավորմանը մարդկային բնության հետ՝ անխառն և անայլայլ, «անչփոթ և անպարագրելի» (3. [6]): Այսպիսի միավորման դեպքում աստվածային էությանը վնաս չի լինում «ի նուաստագունէն», սակայն վերջինս է օգուտ ստանում աստվածայինից՝ հնարավորություն ունենալով մաքուր և անմարմին բնության հետ «անարգելաբար տարեալ լինել ընդ ամենայն» (3. [10]):

Զորությունների այդ միախառնման արդյունքում հարկ է առաջանում տարբերակել, ո՞ր գորություններն են միայն մարմիններ, որո՞նք՝ հոգունը, և ի վերջո որո՞նք են պատկանում հոգուն և մարմնին:

Հոգու գործառույթները

Հոգին («անձն»), որի գործառույթների մեջ են մտնում օրգանիզմում տեղի ունեցող բոլոր բնախոսական (ֆիզիոլոգիական) երևույթները, դրսևորվում է երկու տարբերակով բանական և անբանական: Միայն հոգուն պատկանող հիմնական «գորուծյուններն» են՝ 1. տեսողական գորուծյունը կամ պատկերացումը, 2. իմացականը, 3. հիշողականը: Վերջին երկուսը պատկանում են բանական հոգուն: Իսկ տեսողական գորուծյունը նեմեսիոսը համարում է անբանական հոգու գործառույթ: Սակայն ըստ նեմեսիոսյան բնութագրումների՝ այս ունակուծյան ենթակայուծյունը հոգու անբանական մասին—այնքան էլ անվիճելի չի թվում: Տեսողական, ըստ նեմեսիոսի, հոգու «գորուծյան ներգործուծիւնն» է, այսինքն՝ հոգու ունակուծյունների գործուն դրսևորումը, երբ նա ձևավորում և ձևափոխում է զգացողուծյունները, դրանց ընկալումն ու պատկերացումը: Այն գործառուծ է հինգ արտաքին զգայարանների միջոցով և սերտ կապի մեջ է իմացականի և հիշողականի հետ»՝ կազմելով հոգեբանական գործընթացի մի ամբողջական պատկեր, հետևաբար, ըստ եվանգելիիդեսի արդարացի դիտարկման (Evangelides 1882, p. 12, n. 22)՝ այն ծայրահեղ դեպքում կարելի է հասկանալ զուտ իբրև սահման, միջանկյալ աստիճան հոգու բանական և անբանական մասերի միջև» (տե՛ս Владимирский 1912, с. 144): Դրա միջոցով հոգին կա՛մ գիտակցուծյան մեջ որոշակի ճշտուծյամբ վերարտադրում է այն առարկայի պատկերը, որն ինչ—որ ժամանակ ընկալվել է զգացողուծյուններով, կա՛մ զգայական ընկալումներից դեն է նետում այդ նախնական պատկերը, կա՛մ էլ ավելացնելով ինչ—որ տարրեր՝ վերստեղծում է նոր պատկերներ, կառուցում տիպեր, որ երբեք չեն ընկալվել զգացողուծյուններով (տե՛ս նույն տեղում, էջ 145): Տեսողական գորուծյունը նեմեսիոսի մոտ մի կողմից միավորում է զգացողուծյունները, որ ստացվում են հինգ արտաքին զգայարաններից, մյուս կողմից ստեղծում է ինչ—որ նոր բան, որ կախված չէ ընկալման ենթակա որևէ առարկայից: Նեմեսիոսն այս ունակուծյան «գործարան» (օրգան) է համարում գլխուղեղի առաջային փորոքները, նրանցում գտնվող հոգեկան շունչը (փսիխիկ պնևման), նրանցից դուրս եկող նյարդերը՝ ներծծված այդ շնչով, և արտաքին զգայարանները (տե՛ս ծնթ. 106):

Քանի որ տեսողական զորութիւնը անմիջական կապ ունի զգայարանների հետ, Նեմեսիոսը՝ թեման շարունակելով, վերլուծում է զգայարանները:

Զգացողություն և զգայարաններ

Զգացողութիւնը սովորաբար բնորոշվում է իբրև զգայական իրերի ընկալում: Սակայն Նեմեսիոսի կարծիքով, այս սահմանումն ավելի շուտ ամփոփում է զգայական ներգործութեան բնորոշումը և ոչ թե զգացողութեան (6. [3]): Նա կարծում է, որ զգացողութիւնը «բանական շնչի» (νοερόν πνεῦμα) դուրս մղումն է հոգու գլխավոր նստավայրից՝ գլխուղեղից, դեպի օրգաններ: Այլ կերպ ասած, դա այն հոգեկան զորութիւնն է, որն ունակ է ընկալել զգայական առարկաները, և ոչ թե ինքնին ընկալումն է: Ինչպես Պլատոնի համար՝ զգացողութիւնը հոգու և մարմնի հարդակացութիւնն է արտաքին աշխարհի հետ (ինքը՝ ունակութիւնը հոգուն է, իսկ գործարանը (օրգանը), որով այն ներգործում է՝ մարմնինը), այնպես էլ ըստ Նեմեսիոսի՝ զգացողութիւնը ոչ միայն մարմնական (ֆիզիոլոգիական) գործառույթ է, այլև հոգեկան: Նա հաստատում է, որ զգացողութիւնն ինքնին «այլայլումն» (փոփոխութիւն) չէ, այլ «գիտութիւն այլայլման» (իմա՝ ճանաչում, տարբերակում կամ ավելի շուտ՝ գիտակցում, διαγνώσις – դիագնոզ), «քանզի այլայլին զգայարանքս, բայց տարորոշ է այլայլումնն զգայութիւնն» (6. [2]): Այսինքն, փոփոխման են ենթարկվում զգայարանները, սակայն փոփոխութեան ճանաչումը, տարբերակումը լինում է զգացողութեամբ: Զգայարաններից յուրաքանչյուրն ընկալում է այն, ինչն առավել մոտ է իր իսկ բնութեանը: Օրինակ, մարմնական և շոշափելի օրգանով՝ շոշափելիքով, մենք ընկալում ենք առավել շոշափելին և իրեղենը: Լուսատես օրգանը՝ տեսողութիւնը, ընկալում է լուսատեսակը: Օդակերպ օրգանով՝ լսողութեամբ, ընկալում ենք օդի շարժումը, որի շնորհիվ է ձևավորվում ձայնի էութիւնը: Սպունգանման և ջրատեսակ օրգանով՝ համի զգայարանով, հոգին ընկալում է հյութերը: Այսպիսով, զգայականն ընկալվում է նրանով, ինչն իրեն ազգակից է կամ հարազատ՝ հիմքում ունենալով չորս սկզբնատարրերը: Սակայն այդ դեպքում զգայարանները:

րանները ևս չորսը պիտի լինեին՝ ըստ տարրերի թվի, իսկ դրանք հինգն են: Պատճառն այն է, որ գոլորշին և հոտն իրենց բնույթով (խտուժյամբ) միջասահման են օդի և ջրի միջև, և բնությունը ստեղծել է հինգերորդ օրգանը՝ հոտառությունը, որպեսզի ոչինչ, որ ճանաչելի է և ենթակա է գիտության, չմնա արտաքին զգացողություններից դուրս:

Իմացականի և հիշողականի մասին

Իմացական գորությունն, ըստ Նեմեսիոսի՝ իր մեջ ներառում է «դատելն և հաւանելն» (վերլուծելն ու համաձայնելը), «ի բաց փախչելն և ի վերայ յարձակելն» (խորշումն ու փափագելը), բայց հատկապես «իմացմունք իմացականացն», առաքինությունն ու գիտելիքը, արվեստն ու արհեստը, մտածելու և նախընտրության կարողությունները: Այս գորությանն են վերագրվում նաև իրական մարգարեական ունակությունները, ինչը պյութագորականները եբրայացիների հետ միասին համարում էին «ճշմարիտ նախագիտութիւն» (12. [1]): Իմացականի գործարան նա համարում է գլխուղեղի միջին փորոքը և նրանում տեղակայված «անձնական շունչը»:

Հոգու հաջորդ գործառույթը հիշողական գորությունն է՝ իբրև հիշողության ու վերհիշման «պատճառ և շտեմարան» (13. [1]): Այստեղ ևս Նեմեսիոսը մեջբերում և համադրում է հեղինակավոր փիլիսոփաների կարծիքներ:

Հիշողությունն, ըստ Օրիգենեսի¹⁵ մարդու ներսում մնացած «տեսութիւն» է, այսինքն՝ մտապատկեր, որ ձևավորվել և դրոշմվել է իր տեսած որևէ երևույթի ներգործությամբ առաջացած զգացողությունից: Իսկ ըստ Պլատոնի՝ դա «զգայութեան և իմացման փրկութիւն» է (տե՛ս Plato Philebus, 34b): Հոգին զգալի իրերին ընկալունակ է զգայարանների միջոցով՝ այդպես ձևավորվում է կարծիքը, իսկ իմացականներին՝ մտքի միջոցով, որով ձևավորվում է «իմացումն» (իրական գիտելիքը): Եվ երբ առարկայի մասին ձևավորված կարծիքն ու իմացումը պահպանվում է, դա կոչվում է հիշողություն (տե՛ս Plato Philebus, 33d-34c): Սակայն Պլատոնի այս կերպ ներկայացրած «իմացումն», ըստ Նեմեսիոսի՝ ավելի շատ նման է մտածելուն, խորհելուն և ոչ այնքան իրական իմացմանը (13. [2]): Քանի

¹⁵ Իրականում՝ ըստ Արիստոտելի. տե՛ս ծնթ. 122:

որ զգայական հիշողությունները ձևավորվում են ինքնըստինքյան («ի յինքեանց»), իսկ իմացականներն՝ ըստ հանգամանքների կամ ըստ ասոցիացիաների («ըստ պատահման»): Նախնական պատկերներից հիշողությունը ձևավորվում է մտածելու ընթացքում, իսկ «իրական իմացական» ոչ միայն այն ամենն է, ինչը լսելով կամ սովորելով ենք հիշում, այլև այն, ինչ վերաբերում է «բնաւորական (բնատուր) իմացմանն», որ չի կարելի դասել հիշողությունների շարքին, որովհետև ըստ էության մենք դրանք ոչ թե հիշում ենք, այլ գիտենք (13. [2]):

Վերհուշն այն է, երբ հիշողությունն ընդհատվում է մոռացմամբ, և ապա վերականգնվում: Այլ կերպ ասած՝ վերհուշը տկարացած հիշողության վերականգնումն է: Տկարացումը լինում է մոռացման պատճառով, իսկ մոռացումը կամ լրակատար է, կամ այնքան ժամանակով, մինչև կլինի վերհիշում: Սակայն կա վերհուշի մեկ այլ տեսակ ևս, որը կապված է զգացողությունների կամ իմացության մոռացման հետ, այլ «բնաւորական» մտածումների, որոնք անուսանելի են համայնական բոլոր է՛երի համար: Դրանցից է, օրինակ, Աստծո գոյության մասին հիշողությունը (տե՛ս ծնթ. 124):

Այսպիսով, տեսողականը զգայարաններով ընկալածի մասին հաղորդում է իմացականին, որն իր մեջ առնելով և վերլուծելով ստացած տեղեկությունը, առաքում է հիշողականին: Հիշողականի գործարանն, ըստ Նեմեսիոսի՝ գլխուղեղի «հետին փորոքն» է (13. [3]), որը նա նաև «ուղեղիկ» է անվանում (παρεγκεφαλίς, παρεγκρανίς) (տե՛ս ծնթ. 125):

Խոսքի մասին

Բանական հոգու մեկ այլ գործառույթ է խոսքը: Ըստ որում, ինչպես «ներտրամադրեալ» կամ ներքին, ներունակ, չարտաբերված, այնպես էլ՝ «յառաջ եկեալ» կամ արտաբերված խոսքը: «Ներտրամադրեալ» խոսքը հոգու շարժում է, որ ձևավորվում է խոհեցողականի մեջ՝ առանց որևէ արտաձայնության: Ուստի հաճախ լռելով հանդերձ բարբառում ենք ինքներս մեր մեջ կամ խոսում ենք երազում: Եվ հատկապես սրանով ենք բանական, համոզված է Նեմեսիոսը (14. [1]): Իսկ արտաբերված խոսքը ձայնի մեջ է ամփոփում իր ներգործությունը: Ըստ Պլատոնի, հոգին՝ անընդհատ շարժ-

ման մեջ լինելով ինքն իր ներսում, իրերի հետ իր յուրաքանչյուր հսկայական ժամանակ սկսում է շարժվել իր ամբողջ էությունը և արտահայտվում է Բառի (կամ Խոսքի) մեջ (տե՛ս Plato Tim. 37a, b): Երբ այդ բառը՝ անխոս և անձայն արտաբերվելով ինքնաշարժ տիեզերում, հայտնում է զգայական առարկայի մասին, ձևավորվում են հաստատուն ու ճշմարիտ կարծիքներ և համոզմունքներ: Իսկ երբ այդ խոսքն ասվում է բանականի մասին, այդ ժամանակ անհրաժեշտաբար իրացվում են խելքն ու իմացությունը (տե՛ս Plato Tim., 37 b, c): Պլատոնի դրույթները Բառի մասին, որը գտնվում է հոգու մեջ և արտաբերվում է նրա կողմից, սկիզբ դրեցին ներուճակ և արտաբերված խոսքի մասին ստոիկյան ուսմունքին:

Բնական առարկայի պատկերը կամ որևէ երևույթ առաջ են բերում միտք, որ վերաբերում է մի քանի համապատասխանող թեմաների: Դրանք կարող են իրարից շատ տարբեր լինել և անգամ հակադիր, ինչպես անիվի ճաղերը: Ծագող այդ բոլոր մտքերը, որ առաջացել են հիմնական պատկերից, պետք է ներդաշնակորեն համապատասխանեն կամ կապ ունենան իրար հետ: Լոկ մտապատկերը չի կարող գաղափար դառնալ: Մտավոր գործողությունը, որ ամբողջովին մի ներքին, արագ կազմակերպվող և անցողիկ ընթացք է, շոշափելի է դառնում մեր արտաքին զգայարանների համար հնչյունի միջնորդությամբ: Միտքը կազմակերպող օրգանը լեզուն է: Մտավոր գործողությունն ինքնըստինքյան հարկադրված է կապակցվելու լեզվի հետ, որովհետև առանց դրա չի կարող արտահայտվել և բացատրվել մտածմունքը: «Նոյն իսկ այն ժամանակ, երբ չենք խօսում և լուռ ենք մտածում, այնուամենայնիվ մեր մտքերը մտածում են բառերով, ուստի երբ մտածում ենք, նշանակում է, որ նոյնպես խօսում ենք (Լագարոս)» (Հայոց գիրը, Թիֆլիս, 1892, էջ 40, ծնթ. 7): «Մտածմունքն անձայն խօսակցութիւն է, իսկ խօսակցութիւնը՝ հնչիւնաւոր մտածմունք: Բառը մարմնացած միտք է (Մաքս Մյուլլեր)» (նույն տեղում, էջ 41, ծնթ. 8):

Միշտ է շրջանառվել այն կարծիքը, որ արտաբերված խոսքն ունի գաղտնի գորություն, քանի որ ձայնի զանազան տատանումներն օդում անկասկած գործի են դնում համապատասխան ուժեր, որոնց համադրությունը տալիս է այս կամ այն արդյունքը՝ նայած հանգամանքների: Այդ պատճառով, իրական գիտելիքին վերաբերող որևէ միտք նախկինում թույլ չէր տրվում շարադրել բառացի՝ վախից, որ կարող են գործի դրվել այդ

ուժերը: «Ինչպէս որ միտքը մարդկային յարաբերութեան մէջ միշտ խաւարից դէպի լոյս, սահմանափակ շրջանից դէպի անսահմանն է ձգտում, նոյնպէս և Հնչիւնը կրօնի խորքերից հոսում է դէպի դուրս և տարածւում հրաշալի կերպիւ իրեն համապատասխանող միջնորդ նիւթի, այն է՝ օդի մէջ, որ տարրերից ամենաքնքոյշը և շարժունն է և որի, ըստ երևոյթին, անմարմին լինելը գեղեցիկ կերպիւ համապատասխանում է ոգւոյ էութեան: Մտաւոր ձգտումը զբաղեցնում է ոչ միայն միտքը, այլ և զրդում է մարդուն ամբողջապէս դեպի գործունէութիւն. սորան նպաստում է առաւելապէս ձայնի Հնչիւնը... Լեզուի Հնչիւնին յարմարւում է նոյնպէս մարդուս ուղղահայեաց կազմուածքը - որից զուրկ են կենդանիները - ուստի և խօսքն անմիջապէս գետին չէ ընկնում, և խուլ կերպիւ անյայտանում, այլ ազատ-համարձակ դուրս է գալիս շրթունքներից և դէպի նպատակ ուղղւում... Հնչիւնի հետ միանում է հայեացքի արտայայտութիւնը և ձեռքերի շարժողութիւնը» (նույն տեղում, էջ 41-42):

Մարդու ուղղահայաց կազմվածքին՝ իբրև նրա հոգու գործառույթների իրականացման անհրաժեշտ պայմանի, անդրադառնում է նաև Նեմեսիոսը: Միայն կատարյալ մարդկային մարմինը կարող է բանական հոգու կրողը լինել: Միայն մարդու ուղղագնաց քայլվածքը կարող է հնարավորություն ստեղծել նրա հոգեկան ընդունակությունների դրսևորման համար (տե՛ս ծնթ. 29):

Անբանական հոգի կամ «հարկաւոր ցանկական»

Անբանական հոգին կամ, ավելի ճիշտ, հոգու անբանական շերտը կոչվում է նաև «հարկաւոր ցանկական» (15. [1]): Նրանով են իրականացվում օրգանիզմի ֆիզիոլոգիական գործառույթները: Նրան են պատկանում նաև կամային շարժումները, քանի որ ցանկացած շարժման սկիզբը «հարկաւոր ցանկութիւն»-ն է: Կարիքից, անհարժեշտությունից, «հարկ»-ից ելնելով է կենդանին ցանկանում և շարժվում:

Անբանական հոգին գործում է կրքերով՝ որպես ձգտում, մղում, փափագ, որն ուղեկցվում է որոշակի տանջալից հոգեվիճակով, այդ պատճառով էլ անբանական հոգին կոչվում է կրական (παθητικόν) և ցանկական

(ὀρεκτικόν): Կիրքը (πάθος) անբանական հոգու առաջնային, հիմնական և ընդհանուր շարժումն է: Կրքերն էության հաստատողն են՝ «կենդանապէս» (իբրև կենդանի): Առանց նրանց չի կարող կառուցվել կյանքը: Կիրքը միավորվում է ձգտման, ազդակների, ցանկության հետ՝ դեպի ինչ-որ մի նպատակ, և ինքնին շարժում է: «Կիրք» և «ախտ» բառերը հայերեն բնագրում հաճախ են փոխարինում մեկը մյուսին՝ որպես πάθος-ի համարժեք, սահմանվելով իբրև հոգու անբանական շարժում՝ բարու կամ չարի «ակնկալիքով», որին հետևում է «հեշտութիւն կամ տրտմութիւն» (15. [3]): Կիրքը՝ գործելով հոգում, ազդում է ամբողջ մարմնի վրա, որը ենթարկվելով այդ ներգործութեանը՝ բռնութեամբ տարվում է դեպի որևէ գործողություն: Օրինակ, ինչպես սրտատուլթյունը սրտամտականի ներգործութեանն է, այդպես էլ կիրքը՝ անձի երկու մասերի և մարմնի, որոնք գործում են բռնի կերպով՝ սրտատուլթյունից դրդված (15. [4]): Համեմատական անցկացնելով ախտի և ներգործութեան մեջ, նեմեսիոսն ասում է ներգործութեանը արարողական շարժում է, որն համահունչ է բնութեանը (արարողական է կոչվում ինքնին շարժվողը 15. [4]), իսկ ախտը բնութեանը հակառակ շարժում է: Չափազանցված ներգործութեանն, ի վերջո, վերածվում է ախտի, ինչպես օրինակ՝ սովորական անոթազարկը և ինչ-որ պատճառով առաջացած հաճախասրտութեանը (տախիկարդիան) կամ առիթմիան: Կիրքն առավելապես հոգեկան ակտ է, որն ուղեկցվում է զգացողութուններով: «Ոչ ամենայն շարժութիւն ախտականին՝ ախտ կոչի», – գրում է Նեմեսիոսը (15. [4]): Այսինքն, յուրաքանչյուր կրային սկիզբ ունեցող շարժում դեռևս կիրք չէ, այլ դրանցից ամենաուժեղները միայն, որ ձևավորում են որոշակի զգացմունքներ: Աննշան և անզգացմունք գրգիռները դեռևս կրքի (կամ ախտի) էութուն չեն, քանի որ անհրաժեշտ է, որպեսզի կիրքն ունենա նաև «մեծութիւն» (ուժգնութուն), ըստ որում նշանակալի: Այլ կերպ ասած՝ կիրքը հոգեկան ալեկոծում է, անհանգստութուն, որն առաջացնում է ուժեղ զգացողութուններ:

Անբանական հոգին իր հերթին բաժանվում է երկու խմբի՝ բանականութեանը ենթարկվող («հաւանական բանի») և չենթարկվող («անհաւան»)։ Առաջին խմբին են պատկանում ցանկականն ու սրտամտականը։

«Ցանկական» և «սրտմտական»

Այս «ցանկական»-ը (*ἐπιθυμητικόν*) տարբերվում է «հարկավոր ցանկական»-ից (*ὀρεκτικόν*), և դրսևորվում է երկու տարբերակով՝ հեշտություն և սրտմտություն: Հեշտությունը (հաճույքի զգացողություն) լինում է հոգեկան, որն ինքնին հոգունն է, և մարմնական՝ որը վերաբերում է հոգուն և մարմնին, ինչպես օրինակ, կերակուրից և սեռական մերձավորությունից առաջացածը: Հեշտությունը միայն մարմնինը լինել չի կարող, քանի որ ցանկացած հեշտություն զգայություն է, իսկ զգայությունը հոգու գործառույթ է: Մարմնական հեշտությունները լինում են՝ ա) հարկավոր և բնական, որոնք կենսական անհրաժեշտություն են, բ) բնական, բայց ոչ անհրաժեշտ, ինչպես ըստ բնության և ըստ օրենքի մերձավորությունը, քանի որ դա անհրաժեշտ է տեսակի շարունակականության համար, բայց կարելի է նաև կուսությունը ապրել, և գ) ոչ բնական ու ոչ անհրաժեշտ, ինչպես հարբեցողությունն ու վավաչոտությունը: Իսկ իրական հոգեկան հեշտությունը լինում է հայեցողությամբ, մակացությամբ (այսինքն՝ գիտելիքով) և առաքինությամբ:

Տրտմության տեսակները չորսն են՝ 1. թախիծ կամ ձանձրույթ, 2. վիշտ կամ դառնություն, 3. նախանձ, 4. ողորմ կամ խղճահարություն:

Սակայն ցանկականն, ընդհանուր առմամբ, կարող է դրսևորվել չորս ձևով՝ 1. ցանկություն, որը ակնկալվող բարիքն է, 2. հեշտություն, որ առկա, հասանելի բարիքն է, 3. երկյուղ, որ ակնկալվող չարիքն է, 4. սրտմտություն, որ արդեն վրա հասած չարիքն է: Ախտերը նույնպես կարելի է տարանջատել նման կերպ՝ ցանկություն, հեշտություն, սրտմտություն և երկյուղ:

Նեմեսիոսը տարբերակում է երկյուղի վեց տեսակ. 1. ահ՝ ապագա, սպասվելիք ինչ-որ գործողությունից, 2. զգուշություն կամ երկյուղածություն, ակնածանք, անհանգստություն՝ սպասվող պարսավանքից, 3. ամոթ, որը վախ է կատարած ինչ-որ վատ գործի պատճառով, 4. հիացում կամ ապշություն՝ ինչ-որ մեծ տեսությունից, 5. զարհուրում, որ երկյուղ է ինչ-որ անսովոր, սարսափելի տեսությունից, 6. տագնապ, որ կործանման երկյուղն է, երբ խոտոր գործերի, մոլորությունների և մեղանչումների պատճառով տագնապում ենք մեր հոգու համար:

Երկյուզի տեսակները տարբեր են և, թվում է, նույնիսկ նման չեն իրար, սակայն նրանց բոլորի առաջացման մեխանիզմը նույնն է՝ ինչ-որ պատճառով առաջացած «սոսկման» հետևանքով մարմնի ամբողջ ջերմությունն ընթանում է դեպի «իշխանական» սիրտը, այնպես, ինչպես ռամիկները՝ երկյուզելիս ապավինում են իրենց իշխանին: Վախի նման բնախոսական բացատրություն գտնում ենք նաև Գալենոսի մոտ: Նա «վախ» հոգեվիճակի առաջացումը բացատրում է մարմնի մակերևույթի ջերմության սառեցմամբ և սրտում արյան ու շնչի (պնևմա) կենտրոնացմամբ (Гален, т. 3, 2016 [De Hippocr. et Platon. decretis], 2. 7)¹⁶:

Վախի և ընդհանրապես տրտմության գործարան Նեմեսիոսը համարում է ստամոքսամուտքը («բերան քաղրթին»), քանի որ սա է նախ զգում ազդակը կամ ծակոցը, որն առաջանում է մաղձի ներհոսքից ստամոքսի խոռոչ: Եվ մինչև առաջ չբերվի փսխում, որով մաղձը դուրս կհանվի ստամոքսից, տրտմությունը չի դադարի՝ մեջբերելով Գալենոսի խոսքերը, եզրակացնում է Նեմեսիոսը: Ազդման ճշգրիտ կետը թրանման ելունի ներքևում է: «Սիրտն ավելի վեր է, քան առագաստը (ստոծանին), իսկ ստամոքսն՝ ավելի ցած» (20. [2]): Այս հատվածը մի փոքր խառն է նկարագրված նաև Հունարեն բնագրում: Իսկ հայերեն տեքստում, բացի այդ շփոթից, մի հատված էլ բացակայում է (տե՛ս ծնթ. 147): Դժվար է ասել՝ այսպիսի տեղագրական նկարագրությունը շարունակում է վերաբերել ազդման կետի ստույգ տեղակայմանը, թե՞ արդեն ստոծանու դիրքին: Ամեն

¹⁶ Ժամանակակից պատկերացմամբ՝ վախի ազդակն անմիջապես հաղորդվում է գլխուղեղի հիպոթալամոսի շրջան, այդտեղից՝ միջին ուղեղ, և այդ ընթացքում հասցնում է շատ արագ մոբիլիզացնել օրգանիզմի բոլոր էներգետիկ ռեսուրսները, վերադասավորել գրեթե բոլոր օրգան-համակարգերի գործունեությունը: Այս ազդակը հասնում է սիմպաթիկ հանգույցին, որը բերում է ամբողջ սիմպաթիկ նյարդային համակարգի ակտիվացման, առաջանում է հաճախասրտություն, մարսողական գեղձերի աշխատանքի արգելակում և այլ օրգանական փոփոխություններ: Զուգահեռաբար միանում է նաև ներզատիչ համակարգը, որն արյուն է նետում ազրենալինի մեծ քանակ: Վերջինս այլ կերպ անվանվում է «ճագարի հորմոն», ի տարբերություն նորազրենալինի, որը կոչվում է «առյուծի հորմոն» և արտադրվում է գայրույթի, սրտմտության ժամանակ: Ազրենալինը նեղացնում է մաշկի անոթները և հիմնականում գործում է այնպես, ինչպես սիմպաթիկ նյարդային համակարգը՝ կրկնապատկելով նրա գործունեությունը: Նյարդային գրգռունների միջնորդ (մեդիատոր) հանդիսացող ադրենալինի մեծ քանակը սառը քրտնարտադրության պատճառ է դառնում:

դեպքում, կարելի է ենթադրել, որ ազդման կետը, որը Նեմեսիոսը և Գալենոսը նկարագրում են իբրև ստամոքսամուտք, ավելի շուտ՝ արևային հյուսիսակն է, որը սիմպլիկ նյարդաթելերից և հանգույցներից կազմված գոյացություն է, և որի տեղակայումը մոտ է ստամոքսամուտքին: Ավելի տրամաբանական է, որ հատկապես նրա միջոցով է որևէ ազդակ ընկալվում և տարածվում ամբողջ մարմնով:

Արտատուությունը արյան եռքն է շուրջարտային տարածքում, որն առաջանում է մաղձի գոլորշիացումից («վերծխություն») կամ պղտորումից: Այն լինում է երեք տեսակի՝ 1. բարկություն, որ կոչվում է նաև դառնություն և ցասում, 2. քեն, 3. ոխ:

Մարմնագիտություն (սոմատոլոգիա)

«Բնութեան» գրքի հիմնական մասը նվիրված է բնախոսական հարցերին և այն թեմային, ինչն այժմ ընդունված է անվանել փորձարարական հոգեբանություն: Այս բաժինները վկայում են, որ նրանց հեղինակը բավականաչափ լրջորեն է ուսումնասիրել Հիպոկրատեսի և հատկապես Գալենոսի աշխատությունները: Պետք է ասել, որ Նեմեսիոսին հաճախ են մեղադրում էկլեկտիզմի մեջ: Որ իբր՝ տարօրինակ է քրիստոնյա աստվածաբանի համար այդչափ հետաքրքրությունը հոգեբանախոսության նկատմամբ: Եվ, իրոք, Եմեսացի եպիսկոպոսի գիտելիքները կենսաբանության և բժշկության ոլորտում բավական տպավորիչ են:

Կենսական շնչի կամ ոգու մասին

Նախնական կերպը, որում բացահայտվում էին հին մտածողների բնախոսական առաջին գաղափարները, ուսմունքն էր կենսական ոգու (շնչի, պնեմայի, πνεῦμα) մասին, որի շնորհիվ են իրականացվում բոլոր կենսական գործընթացներն օրգանիզմում: Արիստոտելը տարբերակում էր երկու տեսակի ոգի կամ շունչ (պնեմա). 1. շնչառության ընթացքում օրգանիզմ մտնող արտաքին օդը, որը տաքացվում և վերամշակվում է ներքին կենսական ջերմությամբ, և 2. ներքին պնեման, որ զարգանում է սերմում և կենդանի էակի կառուցվածքային մաս է կազմում: Դա օրգանիզմի

կենսական սկիզբն է: Կենսատու ոգու կամ շնչի այս երկու տեսակը տարանջատում է նաև Նեմեսիոսը՝ նկարագրելով դրանք. մեկը՝ շնչառական, մյուսը՝ ծննդական կամ սերմնական գործընթացներում:

Ստոիկյանների համար կենսական շունչը մաքուր, եթերային, տաք մարմնական սուբստանցիա է, որ բնատուր է մարդու համար: Պլոտինոսը կարծում էր, որ դա հոգու հատկությունների և արտաքին առարկաների հատկությունների խառնուրդն է: Գալենոսը հավատում էր, որ աշխարհը լի է այդ շնչով, որը շնչառության (ներշնչման) ժամանակ մտնում է օրգանիզմ՝ այդ կերպ պահպանելով կյանքը մարդկային մարմնում, իսկ երբ համաշխարհային շունչը կամ համաշունչն այլևս չի ներշնչվում, մարդը կամ կենդանի էակը վախճանվում է: Ըստ նրա՝ կենսական շնչի վերածնունդն ու բաշխումն օրգանիզմում կատարվում է հետևյալ կերպ. ներքին շունչը, որ զարգանում է սերմում, սննդի հետ միասին վերամշակման է ենթարկվում լյարդում՝ վերածվելով «բնութենական կամ ֆիզիկական շնչի» (*spiritus naturalis*): Լյարդից արյունը տեղաշարժվում է դեպի մարմնի բոլոր մասերը և դեպի սիրտը, որտեղ անցնում է աջ և ձախ սրտերը բաժանող թափանցելի¹⁷ միջնապատի միջով, ու խառնվում տիեզերական համաշնչի հետ՝ դառնալով «կենսական շունչ» (*spiritus vitalis*): Ապա ձախ փորոքից անցնելով շնչերակային համակարգ, իսկ հետո՝ ուղեղ, ընկնում է «հրաշալի ցանց» (*rete mirabile*) և իբրև «հոգեկան շունչ» (*spiritus animalis*) ողջ մարմնով մեկ բաշխվում է նյարդերով (տե՛ս Гален, Наз. част. чел. тела, 1971, сс. 45-48):

Անբանական հոգու բանականության ենթակայությունից դուրս (անհնազանդ, «անհաւան բանի») հատվածը պատասխանատու է օրգանիզմի հիմնական բնախոսական գործառույթների համար, մասնավորապես՝ կերակրական, շնչերակական և սերմնական կամ ծննդական:

«Կերակրական»

Կերակրականին բնորոշ է չորս տեսակի գորությունը՝ քարշող, պահող, փոփոխող և արտազատող («քարշողական, ունակական, այլայլական,

¹⁷ Ժամանակակից բժշկագիտությունը փաստում է, որ այդ միջնապատը թափանցելի չէ:

արտաքս վտարական»): Նրա գործարաններն են՝ բերանը, ստամոքսը, որովայնը, լյարդը, երակները, աղիքը, սև և դեղին մաղձերը, փայծաղը, երիկամները: Բերանը ատամների և լեզվի միջոցով մանրում ու նախապատրաստում է կերակուրը (լեզուն հավաքում է սնունդը և նետում ատամների տակ, որոնք երկանքի նման աղում ու մանրացնում են այն): Ապա կերակուրն ուղղվում է դեպի ստամոքս: Նեմեսիոսն այն համարում է ինչպես «կարաւտութեան գործարան», որից ազդակ է գալիս սննդի անհրաժեշտության մասին, այնպես էլ՝ կերակրի ճանապարհ, քանի որ կլանված սնունդն ընդունելով, առաքում է դեպի որովայն (աղիներ): Այստեղ առանձնացվում են պիտանին ու սնուցողը և փոխանցվում լյարդին՝ երակների միջոցով, որոնք ծառարմատների նման քաշում են կերակրահյուսվածք աղիներից և ուղարկում լյարդին «փորոյն երակ»-ով (լյարդի դռներակով. Տե՛ս ծնթ. 150): Լյարդը մարսում («ամոքում») է որովայնից եկած հյուսվածք և առնմանում իրեն: Իսկ քանի որ լյարդի հյուսվածքն իր կազմությամբ նման է արյանը, «վայելչաբար» կերակրահյուսված փոխարկվում է արյան: Փայծաղը, լեղապարկն ու երիկամները դասվում են կերակրականի գործարանների թվին, քանի որ նրանք ավարտում են մարսողության գործընթացը՝ մաքրելով արյունը փոխարկումների արդյունքում գոյացած ավելորդ նյութերից. փայծաղը «մրուրն» է քաշում և տարածում իր մեջ իբրև սնունդ իր համար, լեղապարկում հավաքվում է կերակրահյուսվածքից մնացած «դաժանը» (դառը, լեղին, սուրը), իսկ երիկամները վերցնում են «ջրագոյն արիւնն»՝ մնացորդային դառնության հետ միասին (տե՛ս ծնթ. 151, 152): Որից հետո միայն մաքուր և պիտանի արյունը բաշխվում է մարմնի բոլոր մասերին՝ նրանցում սփռված երակների միջոցով:

«Շնչերակական»

Շնչերակական գորությունը կամ շարժումն ապահովում է կենսական ջերմության բաշխումը մարմնի բոլոր մասերով: Ժամանակակից «գարկերակի» համար թարգմանիչներն օգտագործում են «շնչերակ» եզրը, քանզի համարվում էր, որ այն շնչի (պնևմայի) տեղափոխման համար նախատեսված անոթն է: Շնչերակական գորության սկիզբը ընդունելով սիրտը, և հատկապես նրա ձախ փորոքը, որ կոչվում է «շնչական», նեմեսիոսը նկա-

րագրում է, թե ինչպես է շնչերակների միջոցով մարմնի բոլոր մասերով տարածվում ու բաշխվում բնական, կենդանական ջերմությունը: Ճիշտ այնպես, ինչպես լյարդից երակների միջոցով բաշխվում էր սնունդը:

Զուգահեռ ընթացող երեք կազմատարրերը՝ երակը, շնչերակը և ջիղը, անջատվում են համապատասխանաբար կենդանու գործառույթները կարգավորող երեք սկիզբներից. երակը՝ լյարդից, որ երակների, արյան ու կերակրականի սկիզբն է, շնչերակը՝ սրտից, որ շնչերակների և կենսական շնչի սկիզբն է, ջիղը՝ գլխուղեղից, որ սկիզբն է շարժության ու գգայնություն: Ընթանալով միասին, նրանք օգնում են մեկը մյուսին. երակը կերակուր է հատկացնում մյուս երկուսին, շնչերակը բնական ջերմություն և կենդանական շունչ է հաղորդում, իսկ նյարդը՝ գրգռականություն: Այդ պատճառով էլ շնչերակն առանց արյան երեք չի լինում, և ոչ էլ երակն առանց գոլորչանման շնչի: Շնչերակն ընդարձակվում և սեղմվում է ըստ որոշակի «յաւղման և բանի» (23. [3]) շարժման սկիզբն ունենալով սրտից: Ընդարձակվելիս նա գուգահեռ ընթացող երակից «բռնութեամբ» քաշում է «նուրբ արիւն»-ը, որը գոլորչիանալով («վերածխեալ») սնունդ է դառնում կենդանական շնչի համար, իսկ սեղմվելիս՝ ազատվում է իր մեջ գտնվող թանձրույթից («բալատեսակ»-ից)՝ արտազատելով այն մարմնի բոլոր աներևույթ ծակոտիներով, այնպես ինչպես շնչելիս (իմա՝ արտաշնչման ժամանակ) սիրտը բերանի և ունգերի միջոցով ազատվում է իր մեջ կուտակված լորձանման, թանձր շնչից: «Բռնութիւն»-ը, որով «քարչէ գնուրբ արիւնն» (23. [3]), իրականում դիֆուզիան է, որի շնորհիվ իրականացվում է ինչպես արտաքին, այնպես էլ՝ ներքին կամ հյուսվածքային շնչառությունը, երբ զարկերակների թթվածնով հարուստ արյունից կամ թոքաբջջիկներից թթվածինն իր մեծաքանակ պարունակության պատճառով, թափանցում է երակային մազանոթների արյան մեջ: Իսկ նյութափոխանակության վերջնական արգասիք հանդիսացող ածխածինը գազի մեծ քանակը պարտադրաբար («բռնութեամբ») հյուսվածքներից դիֆուզվում է արյուն:

«Ծննդական կամ սերմնական»

Վերարտադրողական («ծննդական կամ սերմնական») համակարգը նույնպես հոգու բանականությունն անհնազանդ մասի ենթակայություն

տակ է: Սեռական հակումը բնական է և մարդու կամքից անկախ, բայց «գործն» մարդու կամքից է կախված, այն հոգեկան գործառույթ է և գտնվում է բանականության վերահսկողության տակ:

Մարդկային մարմնի կառուցման արմատը թաքնված է սերմի գոյացման խնդրի մեջ՝ իբրև մարդկային կյանքի մեկնակետ: Ինչից կազմված է սերմը, դրանից էլ ըստ էության կազմված է ամբողջ մարմինը: «Սերմնական զաւրութեան» գործարաններ են համարվում երակներն ու շնչերակները, որոնց մեջ արյան փոխակերպումից ձևավորվում է նախնական սերմնահեղուկը: Այն դեռ լիարժեք սերմ չէ, հում է և նոսր (հայ թարգմանիչները նկարագրական ձևով են ներկայացրել «սերմնահեղուկ»-ի իմաստը՝ «թանձրատեսակն, սպիտակաթոյրն խոնաւուտ»): Այդ վիճակում այն պարզապես կերակուր է անոթների համար, «քանզի սերմից է նրանց լինելությունը» (24. [2]): Այդ հում և անկատար հեղուկի ավելցուկն է, որ դառնում է «ծննդական» կամ «ծնչական», որն «ի ձեռն բազում շրջադաշտութեանց» արյան հետ բարձրանում է դեպի գլուխը, և այնտեղից իջնում երկու երակներով, որոնց զուգահեռ ընթանում են նաև երկու շնչերակներ: Այս չորսը ներքևում սեռական օրգանի մոտ գնդաձև հյուսվածքային ցանց են գոյացնում (գուցե խոսքը *plexus venosus pampiniformis*-ի մասին է): Ապա բաժանվելով մեկական երակի և շնչերակի (*vena testicularis* և *artetia testicularis*), մտնում են երկու ամորձիների մեջ, որտեղ սերմը ձևավորվում է վերջնականապես: Ամորձիներից արդեն այդ սերմը դուրս է գալիս՝ շնչով հանդերձ, քանի որ, ինչպես նշվեց, այնտեղ էր գտնվում ոչ միայն սերմով լի երակը, այլ նաև շնչերակը:

Ի նկատի ունենալով, որ *artetia testicularis*-ը սկիզբ է առնում ատրտայի որովայնային հատվածից, իսկ *vena testicularis*-ը թափվում է ստորին սիներակ, կարելի է ենթադրել, որ Նեմեսիոսի վկայակոչած անոթները, որոնք շրջանառում են դեպի գլուխ և ցած, հավանաբար ընդհանուր քնային զարկերակն (*arteria carotis communis*) ու ներքին լծային երակն (*vena jugularis interna*) են: Դրանք իրենց ճանապարհին ձևավորում են մի շարք անոթներ, որոնց մեջ պարունակվող արյան խառնումն ու վերաբաշխումը կատարվում է սրտում:

Նեմեսիոսը՝ Հիպոկրատեսի և Գալենոսի նման, վստահ է, որ կանայք նույնպես ունեն նույն սեռական օրգանները, ինչ և տղամարդիկ: Պարզապես դրանք տեղակայված են կնոջ մարմնի ներսում: Ընդդիմախոսելով

Արխատոտելին և Դեմոկրիտոսին, նա պաշտպանում է Գալենոսի կարծիքն այն մասին, որ պտղագոյացմանը մասնակցում է և՛ իգական, և՛ արական սերմը: Երկուսի խառնումից է լինում ծնունդը, այդ պատճառով էլ «զընդ միմեանս լինելն՝ խառնումն ասեն»(24. [3]): Սակայն կնոջ սերմը լիարժեք չէ, այլ «տակավին խոնաւուտ» և, ավելի շուտ, կերակուր է արական սերմի համար: Այնուամենայնիվ, այս երկուսից է արգանդի ծոցում գոյանում («մածանի») մանուկը:

Ապացուցելու համար իր այն կարծիքը, որ սերմնահեղուկը շրջանառում է երակներով՝ բարձրանալով մինչև գլուխ, ապա նոր միայն իջնելով սեռական օրգաններ՝ վերջնական ձևավորման համար, Նեմեսիոսը պնդում է, որ եթե հարականջային տարածքում, քներակին մոտ հատվի ինչ-որ «երակ», կենդանին կդառնա «անսերմն» (տե՛ս ծնթ. 157): 27-րդ գլխում նա կատարում է մեկ այլ հետաքրքիր դիտարկում. այն, որ ամորձապարկ մտնող երակներն անցնում են երիկամներով, և այնտեղից են վերցնում «դաժանութիւն իմն՝ յորդորիչ ցանկութեանն», ինչպես մաշկի քորի «դաժանութիւնն» է, որն առաջանում է մարմնի ներսից: Եվ քանի որ ամորձու «մարմինն» ավելի նուրբ է, քան մաշկը, այն «առուել ի դաժանութենէն խածեալ՝ մոլեցուցանէ զցանկութիւնն» (27. [3]):

Մարմնի խոռոչներում տեղակայված գեղձերն, ըստ Նեմեսիոսի հենք ու նստավայր են ծառայում անոթների համար, որպեսզի հարկադրված շարժումների պատճառով չչեղվի նրանց ընթացքը: Ոսկրերը՝ հատկապես ողնաշարը, ամբողջ մարմնի հենարանն են: Մազի գոյացումը նա համարում է հանգամանքներից կախված, քանզի այն կազմվում է մարմնից դուրս եկող ծխատեսակ հյուսվածքի պնդացման («մածման») արդյունքում:

Կամային շարժումներ

Հոգեկան (անձնական) գորությունները դրսևորում են նաև կամային («ըստ յարձակման») կամ կամավոր («ըստ յօժարութեան») շարժումները՝ սկիզբ ունենալով գլխուղեղն ու ողնուղեղը: Ողնուղեղը գլխուղեղի անմիջական շարունակությունն է և մասը: Նրանցից դուրս եկած ջղերը, կապաններն ու մկանները կամային շարժումների գործարաններն են: Մկանները կազմվում են մարմնից (մկանային հյուսվածքից) միահյուսված

Ջղուտ նյարդերի (τῶν νεύρων ἴνεσιν) և նյարդալարերի (τένων) հետ: Հայերեն բնագրում սրանով այս հատվածի վերլուծությունն ավարտվում է, սակայն հունարեն բնագիրը հավելում է, որ նյարդալարերը տարբերվում են նյարդերից. նյարդերը զգայուն են, գլանաձև, կակղանյութ և իրենց սկիզբն առնում են ուղեղի առաջնային և միջին փորոքներից, իսկ նյարդալարերն ավելի պինդ են, ոսկրային բնությամբ, ինքնին անզգա, բայց շարժող, դրանք դուրս են գալիս գլխուղեղի հետին մասից («փորոքից») և ողնուղեղից, ըստ որում որքան ողնուղեղի հատվածը հեռու է գլխուղեղից, այնքան ավելի պինդ է լինում նյարդալարը և «ջիլքն ի նման է բուսեալք» (26. [2]): Այստեղ ակնհայտորեն խոսքը զգայական և շարժողական նյարդերի մասին է, որոնք տարբերվում են իրարից և՛ կառուցվածքային, և՛ գործառութային առումով: Թեպետ Նեմեսիոսն այս երկրորդ տեսակն անվանում է τένων – ջիլ, սակայն հավելում է, որ ոմանք դրանք զգայական են կարծում նրանց միահայտարարելով ջղերի զգայնության պատճառով:

Յուրաքանչյուր ողից դուրս են գալիս զույգ նյարդեր՝ դեպի աջ և դեպի ձախ ընթացող: Եվ, ընդհանրապես, Նեմեսիոսը՝ կարևորելով, առանձնակի ուշադրություն է հրավիրում մարդու երկկողմ համաչափության վրա: Բացի շոշափելիքից, մյուս բոլոր զգայարանները կրկնակի կազմեց արարչագործը, և դրանց համապատասխան՝ գլխուղեղի առաջնային փորոքները նույնպես զույգ արարեց՝ «վասն գերազանցեալ հոգաբարձութեանն», որպեսզի՝ եթե զգայարաններից մեկը վնասվի, մյուսով հնարավոր լինի պահպանել զգայնությունը: Ձեռքը մարդկային մարմնի հրաշալի օրգան է: Արարիչն այն շնորհել է մարդուն՝ իբրև բանական և արվեստների տիրապետելու ունակ արարածի: Ոտքերը տարածության մեջ տեղաշարժվելու համար են: Նրանց հոդերի որոշակի առանձնահատուկ կառուցվածքի շնորհիվ միայն մարդը կարող է նստել առանց հենարանի, քանի որ նա կարող է ծալել ոտքը երկու ուղիղ անկյունների տակ՝ ազդրային և ծնկան հոդերում:

Բանական հոգու նստավայրը գլխուղեղն է («խելքն»), իսկ նրանում գտնվող հոգեկան շունչը՝ բոլոր զգացողությունների և շարժումների, բոլոր ճանաչողական ու կամային գործընթացների ակունքն ու սկիզբը: Ճանապարհները, որոնցով շունչը մարմնի բոլոր մասերին է փոխանցում զգացողություններ և շարժումներ, նյարդերն են:

Ծնչառության մասին

Նեմեսիոսը հոգեկան գործառույթների թվին է դասում նաև շնչառությունը՝ համարելով այն կամային շարժման տեսակ: Այն իրագործվում է անդադար շարժման մեջ գտնվող շնչերակներով, որոնք ապահովում են շնչառության անընդհատությունը: Ծնչի «տուր եւ առն» երեք պատճառունի՝ կարիքը, գորությունը և գործարանը:

Կարիքն ուղղված է բնական ջերմության պահպանմանը և հոգեկան շնչի սնուցմանը: Ներշնչումը սառեցնում և թեթևակի գրգռում է բնական ջերմությունը, իսկ արտաշնչումը հեռացնում է սրտից ծխատեսակ, թանձր շունչը: Հոգեկան շնչի սնուցումն իրականացվում է միայն ներշնչման միջոցով, երբ ընդարձակված սիրտ է մտնում օդի որոշակի քանակ:

Ծնչառական գորությունը հոգեկան ծագում ունի, քանի որ հոգին ինքն է մկանների միջոցով շարժման մեջ դնում շնչառական հիմնական գործարան համարվող ախոնդանքը (կրծքավանդակ), որի շնորհիվ և որի հետ միասին շարժվում են թոքերը:

Ծնչառական օրգաններ են նաև «խոշոր (անհարթ) շնչերակներն» (τραχεία ἄρτηρία), որոնք ևս թոքի մաս են կազմում: Խոսքը, հավանաբար, շնչափողի և բրոնխների մասին է, որոնց պատը ողորկ է, ինչպես զարկերակներինը, այլ ունի աճառային օղեր, բայց քանի որ նրանք նույնպես շունչը տեղափոխող անոթներ են, դարձյալ կոչվում են շնչերակներ, միայն թե այս դեպքում արդեն «խոշոր» կամ անհարթ շնչերակներ: Թոքի կազմի մեջ նույնպես բրոնխի աստիճանաբար փոքրացող ճյուղավորումները շարունակում են կոչվել «խոշոր շնչերակներ», ի տարբերություն զարկերակային ճյուղավորումների, որոնք կոչվում են «ողորկ շնչերակներ»: Այսպիսով, թոքը բաղկացած է չորս կառուցվածքային տարրից՝ խոշոր և ողորկ շնչերակներից, երակներից և թոքի փրփրանման մարմնից (հյուսվածքից), որը տեղակայված է շնչերակների և երակների արանքներում՝ դառնալով նրանց համար հենք և կապ: Թոքի մարմինն իր մեջ է քաշում օդն այնպես, ինչպես լյարդը՝ ստամոքսահյութը: Եվ ինչպես լյարդն է իր բլթակների ծայրերով գրկում ստամոքսը, որը կարիք ունի ջերմության, այդպես էլ թոքերը գրկում են սիրտը, որը կարիք ունի հովացման՝ շնչի միջոցով: Խոշոր շնչերակին, որ հավանաբար շնչափողն է, հպվում է երեք

մեծ աճառներից կազմված «քիմքը»: Այստեղ խոսքն, անկասկած, կոկորդի մասին է: «Քիմք» (βρόγχος) բառի աղբյուրն այս դեպքում կամ ձեռագրական վրիպակն է, կամ եզրույթի՝ ժամանակաշրջանին բնորոշ ա՛յլ իմաստը: Կոկորդը շարունակվում է խոչափողով (φάρυγγ), այսինքն՝ ըմպանով: Շնչառական ուղու սկիզբը ունգերն ու բերանն են: Մուտք գործելով օրգանիզմ, օդն անցնում է մաղանման ոսկրի միջով, որպեսզի առատ հոսքով ներշնչված օդի որակական ավելցուկները չվնասեն ուղեղը (27/[2]), քանի որ ունգերը նախատեսված են ոչ միայն շնչառության, այլ նաև հոտառության համար:

Կամքի ազատության մասին

Չափազանց տպավորիչ է Նեմեսիոսի՝ մարդու առանձին հոգեկան ունակությունների վերլուծությունը, և առանձնապես նրա ազատ ընտրության իրավունքի կամ ազատ կամքի դրսևորման եռանդուն պաշտպանությունը: Դա հատկապես կարևորվում էր երկի ստեղծման շրջանում, երբ կամքի ազատության և աստվածային նախախնամության մասին տարբեր կարծիքները սուր բանավեճերի առիթ էին ողջ քրիստոնեական աշխարհում: Կարծիքները խիստ բևեռացված էին՝ մարդկային կամքի բացարձակ ազատությունից մինչև աստվածային նախախնամության լիակատար տիրապետություն: Այդ բանավեճերին Նեմեսիոսը ոչ մի կերպ չի անդադրադառնում, այլ միայն հանգամանորեն վերլուծում է հարցի մասին իր մտեցումները:

Քանի որ կամքը դրսևորվում է մարդու կատարած որևէ գործողության ժամանակ, նա նախ և առաջ սահմանում է, թե ինչ է գործը: Դա «բանական ներգործություն» է, որին հետևում է կամ գովք կամ պարսավանք: Որոշ դեպքերում գործն առաջացնում է հեշտություն, երբեմն էլ՝ տրամոսություն: Երբեմն դրանք գործողին հաճելի են, երբեմն էլ՝ «փախչելիք»: Կան, որ միշտ են հաճելի (կամ փախչելի), կան, որ՝ երբեմն հաճելի են և երբեմն փախչելի: Բացի այդ, որոշ գործեր ներվում են և թողության են արժանանում, մյուսները՝ «ատեցեալ լինին և տանջին»(28. [1]) (այսինքն՝ պատժվում են):

Գործողութիւնները լինում են կամավոր և ակամա: Կամավոր գործողութիւնն այն է, որին հետևում է գովասանք կամ պարսավանք, կատարվում է հեշտությամբ, և այն միշտ, կամ գոնե գործելիս հաճելի է գործողին: Իսկ ակամա գործողութիւնն արժանանում է թողության կամ ողորմության, և առաջացնում է տրտմութիւն, ոչ թե հաճույք: Ակամա գործողութիւնը կարող է լինել հարկադրաբար կամ անգիտությամբ: Հարկադրաբար կատարված գործի դրդապատճառն «արտաքուստ է»: Այն առաջանում է մարդու ցանկութիւններից անկախ, արտաքին հանգամանքների դրդմամբ: Երբեմն էլ մարդը կարող է կամավոր իրականացնել որևէ գործողութիւն, սակայն չցանկանալով, այլ ստիպված լինելով: Ինչպես օրինակ, նավաբեկության ժամանակ նավավարը հարկադրված է ծովը նետել բեռը: Կամ էլ երբեմն հարկ է լինում անպատվաբեր, ամոթալի իրավիճակի մեջ հայտնվել կամավորաբար՝ հայրենիքի կամ ընկերոջ փրկության համար: Այսինքն, կամ մեծ չարիքի սպառնալիքից ավելի փոքր չարին ընդառաջ գնալ, կամ հանուն մեծ բարիքի՝ ավելի փոքր չարիք հանձն առնել: Ըստ էութեան, նման դեպքերում նա կամավոր է գործում կայացնելով սեփական որոշումը, բայց կատարում է մի բան, որ հաճելի չէ իրեն: Լինելով կամավորի և ակամայի խառնուրդ, նման գործերն այնուամենայնիվ, ենթարկվում են գովասանքի կամ պարսավանքի, բայց ըստ նեմեսիսի՝ դյուրին չէ որոշելը, թե որն է ավելի ընդունելի՝ ընտրել ամոթալին տրտմելի փոխարեն, թե՛ հակառակը: Իսկ սրանից ավելի վատ է «անթուլաբար չարչարելն», այսինքն՝ կտտանքներն ու տանջանքները: Այլ է, երբ զարհուրում ենք ակնկալվող չարից, և այլ՝ երբ այն արդեն վրա է հասել: Այդպես պատահեց մարտիրոսներից («վկայից») ոմանց հետ, որոնք սկզբում հանդուրժում էին, բայց հետո թուլացան տանջանքներից՝ «չարաչար խաւթացեալք»:

Ակամա գործողութիւնը կարող է առաջանալ նաև անգիտությամբ, որ երկու ձևով է արտահայտվում՝ «ոչ ի կամաց» (չկամենալով) և ակամա (պատահաբար): Ակաման, որ «ոչ ի կամաց» է, խառը բնույթ ունի: Նրա շարժառիթն արտաքին է, անկախ է մարդու կամքից, սակայն վախճանը կամավոր է, և դա որոշակի պատասխանատվութիւն է ենթադրում: Երբեմն էլ ակամայից գործում ենք՝ չգիտակցելով, թե ինչ ենք անում: Այստեղ էլ, եթե չգիտակցելու պատճառը մեր մեջ է (հարբածութիւն, բարկու-

թյուն), մենք դարձյալ պատասխանատվութիւն ենք կրում դրա հետեանքների համար: Ի վերջո, կարող ենք գործել չիմանալով, պատահաբար, երբ անգիտութեան պատճառը մեր մեջ չէ, այլ իրավիճակը ստեղծվում է հանգամանքների բերումով (նետաձգութեան վարժանքի ժամանակ պատահաբար նետահարել տեղանքում անսպասելի հայտնված մեկին): Սակայն դրա պատճառն էլ հաճախ անուշադրութիւնն է լինում, որ նույնպէս արժանի է պարսավանքի: Այսպիսով, լիովին ակամա գործողութիւնն իր ամբողջ ընթացքի մեջ, հազվադեպ է պատահում, իսկ ընդհանուր առմամբ՝ կամավորապէս ենք անգիտանում:

Եթե ակաման անգիտութեամբ էր և հարկադրաբար, կամավորը՝ հակառակը, լինում է ո՛չ հարկադրաբար, երբ գործողութեան դրդապատճառը, նախաձեռնութիւնը, սկիզբը գործողի մեջ է, և ո՛չ անգիտորեն՝ քանի որ նա գիտի գործի բոլոր մանրամասները:

Բնութեանական երևույթները (մարտողութիւնը, աճը) Նեմեսիոսը չի համարում ո՛չ կամավոր, ո՛չ էլ ակամա: Քանի որ դրանք մեզնից կախված չեն, այլ ինքնաբերաբար են կատարվում: Սրտմտութեան և ցանկութեան հետ կապված ամեն բան կամավոր է, քանի որ նախատեսածով ստացվելիս՝ հեշտութիւն է առաջանում, իսկ վրիպելիս՝ տրամութիւն: Երկու դեպքում էլ նրանց ուղղորդում է կիրքը, իսկ այդ երկու տեսակ կրքերի արանքում ինչ-որ տեղ գտնվում է բարոյական առաքինութիւնը: Դա այն ճիշտ ընտրութիւնն է, որն իր համար պարտավոր է կատարել յուրաքանչյուր բանական մարդ:

Ազատ կամքը կամ նախընտրութիւնը («նախայաւժարութիւն») միշտ կամավոր է, սակայն այն պարզապէս կամավոր գործողութիւն չէ, քանի որ կամավոր գործած ամեն բան չէ, որ նախընտրելի է (գործողի համար): Այն հարկավոր ցանկութիւն էլ չէ, քանի որ հաճախ բարկութիւնից կամ ցանկութիւնից դրդված անում ենք բաներ, որոնք բնավ նախընտրելի չեն մեզ համար: Այն նաև «ախորժումն» (ցանկալ, ուզել) չէ, քանի որ այն ամենը, ինչ ախորժում ենք, ոչ միշտ է պատշաճ նախընտրութեան համար: Ախորժել կարող ենք մեր կարողութիւններից դուրս գտնվող ինչ-որ բան, որը մեզնից չի կախված: Ախորժումը վերաբերում է գործողութեան ելքին (վախճանին) և ոչ դեպի այդ ելքը տանող ընթացքին: Իսկ նախընտրութիւնը կախված է մեզնից, և իր մեջ ներառում է նաև դեպի վերջնական արդիւնք տանող ճանապարհը:

Նախընտրությունը նաև կարծիք չէ, քանի որ կարծիքը ևս վերաբերում է ոչ միայն այն ամենին, ինչը մեզնից է կախված՝ մասնավոր և ժամանակավոր իրերին, այլ նաև հավերժականներին և մեր ենթակայությունից դուրս ու հեռու երևույթներին: Բացի այդ, կարծիքն ընդհանուր է և կարող է լինել ճիշտ կամ սխալ, իսկ նախընտրությունը վերաբերում է առանձին երևույթներին, և չենք կարող այն անվանել ճիշտ կամ սխալ, դա պարզապես մեր ընտրությունն է: Այն նաև խորհուրդ չէ (խորհրդածություն, քննարկում): Խորհուրդը ինչ-որ իրերի կամ խնդրի մասին քննություն է, իսկ նախընտրությունը վերաբերում է այդ քննության արդյունքներից («նախադատելոց») բխող եզրակացությունը: Հատկապես դրանով է հնարավոր լինում կատարել ընտրությունը:

Այսպիսով, նախընտրությունը խորհրդի, դատողության և հարկավոր ցանկության խառնուրդ է: Այն ինչ-որ մի բանի նախապատվությունն է մյուսի նկատմամբ («նախալուծարական է՝ մին քան զմիևսն յաւժարականն»): դա է մատնանշում նաև հունարեն բառի ստուգաբանությունը՝ προαιρετόν բառը կազմվում է αἰρετόν – «ընտրեալ, յաւժարեալ» գոյականացված ածականից և πρό-նախդրից, որ ունի «նախորդելու, առաջին հերթին արվելու» իմաստ): Ոչ ոք չի որոշում («դատէ»)՝ առանց քննելու կամ տրամաբանելու («խորհեսցի»), և չի ընտրում կամ վճռում («յաւժարի»)՝ առանց որոշում կայացնելու («դատեսցի»): Այս ամենից հետևում է, որ ընտրությունը տրամաբանված, վերլուծված ցանկություն է («ցանկութիւն խորհրդական») կամ ցանկալի միտք, խոհ («խորհուրդ ցանկական»), որ մեզնից է կախված, քանզի հակված ենք ընտրել նախընթաց դատմամբ գերադասելին («նախադատեսցես»):

Տարբերակելով «խորհուրդն» ու «խնդիրը» (քննումը և ուսումնասիրությունը), նեմեսիոսը նկատում է, որ թեև քննելիս նույնպես ուսումնասիրելով, հետազոտելով են քննում, բայց այս երկու հասկացությունները խիստ տարբեր են: Յուրաքանչյուր քննություն նաև ուսումնասիրություն է, քանի որ քննությունը հետազոտության ձև է: Երբեմն էլ «խորհրդի»՝ քննարկման, խորհրդակցության, փոխարեն ասում են՝ «նկատել» (այսինքն՝ գլխի ընկնել, ըմբռնել, մտմտալ), կամ «հայել» (դիտարկել, խորհրդաձեռել, մտորել): Մենք քննարկում, խորհրդակցում ենք («խորհում») այն ամենի առիթով, ինչը հայտնի է մեզ կամ մեզնից է կախված, մեր կա-

ըողությունների սահմանում է, բայց որի վախճանը (եւքը) դեռևս անհայտ է: Քանի որ եթե մի բան ակնհայտ և անկասկած է, մենք այլևս չենք խորհրդակցում և չենք քննարկում այն: Չենք քննարկում նաև տեսական կոչվող իմաստասիրությունների (Աստծո և այլն) և մշտական ու նույնօրինակ պահպանվող երևույթների (արևելքի, արևմուտքի և այլն), կամ էլ՝ բնական և սովորական երևույթներին վերաբերող որևէ գործողութայն վերջնական արդյունքի մասին: Եվ հիմնականում, ոչ էլ գիտելիքի կամ արվեստի գործերին է վերաբերում խորհուրդը, քանի որ նման բաները սահմանված են («սահմանեալ են»), բացառությամբ որոշ նպատակային գործերի, որոնք են «բժշկական»-ը, «կրթական»-ը և «ղեկավարական»-ը: Խորհուրդը չի վերաբերում արդյունքին, այլ դեպի արդյունք տանող ընթացքին: Իսկ վախճանը, եւքը կարող է լինել կա՛մ այսպիսին, կա՛մ դրա հակառակը:

Ճակատագրի մասին

Ճակատագրի մասին խոսելիս, Նեմեսիոսը խիստ քննադատում է այն մարդկանց, ովքեր կյանքում և տիեզերքում կատարվող ամեն ինչի առաջացման պատճառը վերագրում են աստղերի շրջաբերությունը: Այդ դեպքում, գտնում է նա, անտեղի են օրենքները, ավելորդ դատաստանները, որ պատժում են վնասողին, անիմաստ են գովասանքն ու պարսավանքը, անօգուտ են աղոթքները: Մի կողմ է մղվում նաև նախախնամությունը՝ բարեպաշտությունը հանդերձ: Ստացվում է, որ մարդը միայն գործիք է երկնային շրջաբերության համար, որով էլ ընթացքի մեջ են դրվում մարդու թե՛ մարմնական, և թե՛ հոգեկան գործողությունները: Այսպես կարծողները բացառում են, որ մեզանից, մեր կամքից որևէ բան է կախված, և այսպիսով լիովին ապականում և նվաստացնում են Համայնը, ողջ տիեզերքը: Քանզի անիրավ են նույն աստղերը, որ մեկին ստեղծել են այլասերված, մյուսին՝ մարդասպան: Նույն կերպ բացատրելի է չարի բնությունը մարդու մեջ: Այսպիսով, այս կարծիքի կողմնակիցներն ըստ էության արարչին են մեղադրում այն ամբողջ անկատարության համար, որ հատուկ է մարդուն և առկա է նրա գործողություններում: Ոմանք էլ (ստոիկյանները,

Քրիստիպապոսը, Փիլոպատոսը) կարծում են, որ կան բաներ, որ մեզնից են կախված, իսկ որոշ բաներ՝ ըստ ճակատագրի են, քանզի յուրաքանչյուր արարածի ճակատագիրը շնորհել է որակների ինչ-որ հավաքածու («քարի ի վայր բերումն, հրոյ ի վեր բերումն, իւրաքանչիւր տնկոց զայսպիսիսն բերել պտուղս, կենդանւոյ զհաւանելն և զյարձակելն»), և եթե արտաքինից ոչինչ չի խանգարում, նրանք ընթանում ենք ըստ ճակատագրի: Բայց այս դեպքում նույնպես ստացվում է, որ ամեն բան ըստ ճակատագրի է լինում թվալով, թե մեզնից էր կախված, և մենք սեփական կամքով այն իրականացրինք: Դարձյալ բացակայում է մարդու պատասխանատվությունն իր կատարած գործողությունների, իր մտքերի և ցանկությունների համար:

Եգիպտացի իմաստուններն էլ՝ համարելով, որ ճակատագիրն իրականացնում են աստղերը, կարծում են, որ այնուամենայնիվ հնարավոր է փոխել այն՝ «հաշտեցուցողականների» կամ «հանդարտացուցիչների» միջոցով, որոնց պետք է դիմել աղոթքներով և պատարագներով՝ հնարավոր դարձնելու համար հաշտությունը ճակատագրի հետ: Այսինքն, այս դեպքում արդեն ոչ թե հարկավորների, այլ հնարավորների շարքին են դասում ճակատագիրը, բայց մարդու իշխանությունն տակ են դնում միայն աղոթելն ու աստծուն ծառայելը, և ուրիշ ոչինչ: Այդ դեպքում որտեղի՞ց և ի՞նչ պատճառով են լինում մարդկանց մտավոր, հոգեկան և մյուս անհավասարությունները: Նաև այդ նույն ճակատագիրը ոմանց դարձնում է աստծո սպասարկու, ոմանց՝ ոչ: Այս ամենն, այսինքն՝ հավասարների միջև անհավասար բաշխումն, ըստ Նեմեսիոսի, անարդար է և անիրավ, և հետևաբար ոչ արժանի է, որ էլ անարժան շնորհի:

Հելլենացի իմաստասերներն էլ կարծում են, որ գործողությունների նախընտրությունը («յօժարութիւն») մեզնից է կախված, բայց ելքը կանխորոշված է ճակատագրով: Նեմեսիոսը մասամբ համաձայն է այս մտքի հետ, որ թեպետ մեզնից է կախված գործելը, միշտ չէ, որ մեզնից է կախված նաև այդ գործերի ելքը: Սակայն այս ամենն անմիջականորեն ճակատագրի հետ կապելն ընդունելի չի համարում: Նա կարծում է, որ գործողությունների ելքի համար ավելի շուտ պատասխանատու է նախախնամությունը, քան թե ճակատագիրը, քանի որ նախախնամությունն է՝ բաշխել յուրաքանչյուրին ըստ նրա օգուտի: Իսկ ճակատագիրը՝ լինելով անվերեպ պատճառների ինչ-որ «յարմարումն», համաձայնություն, ինչպես

սահմանում են այն ստորկյանները, այսինքն՝ անվրեպ պատճառների հերթագայում և կապակցվածություն, գործողությունն իր վախճանին է հասցնում ոչ թե ըստ գործողի օգուտի, այլ ըստ սեփական ընթացքի և անհրաժեշտություն («ըստ հարկի»):

Անդրադառնալով Պլատոնի դատողություններին ճակատագրի մասին, Նեմեսիոսը ներկայացնում է դիտարկումներ նրա մի շարք երկերից: Պլատոնն ընդունում է ճակատագրի երկու դրսևորում՝ 1. ըստ էության, որը համատիեզերական հոգին է, և 2. ըստ ներգործության, որ աստվածային անվրեպ օրենքն է, որից անհնար է փախչել: Այդ պատճառով էլ սա կոչվում է «անփախչելի դրուժիւն»: Իրականում, Պլատոնն այս օրենքն անվանում է Ադրաստեայի օրենք: Այդպես էին անվանում Նեմեսիսին՝ վրեժխնդրության (այս դեպքում՝ անխուսափելի (ἀδραστος) հատուցման) աստվածուհուն: Եվ այս օրենքն իսկզբանէ Բարձրագույն Աստուծոց տրվել է «Ամենեցունց անձին» (համատիեզերական հոգուն) որպես համընդհանուր կարգ, ըստ որի է «եղեալքս»: Սակայն ճակատագիրն ու նախանամությունը Պլատոնի մոտ միախառնվում են, քանի որ երկուսն էլ գործում են այդ նույն օրենքով և ներառված են նրա մեջ՝ երբեմն գործելով «ըստ ենթադրությունից» (καθ' ὑπόθεσιν – secundum propositum), իսկ երբեմն էլ՝ «յենթադրությունէ» (ἐξ ὑποθέσεως – a proposito), քանզի որոշ երևույթների նախնական պատճառը՝ սկզբունքի ձևով, «ըստ ենթադրությունից» է դրված մարդու մեջ, այնպիսիք, ինչպիսիք են մեր մեջ «հաւանութիւնք, դատողութիւնք, յարձակմունք», իսկ որոշ երևույթներ անհրաժեշտաբար հետևում են այս ենթադրյալներին: Գործերի «յօժարութիւնն», այսինքն՝ նախընտրություն կատարելու հնարավորությունը, որ մեր մեջ է, մեզնից է կախված, մեր տնօրինության տակ է՝ ըստ ենթադրության է, իսկ դրանից հետևող գործողությունների ելքը՝ ենթադրությունից, և հետևաբար, մեզնից չի կախված, այլ «հարկ»-ից: Դրանք հավերժից չեն ըստ ճակատագրի սահմանված մեզ համար, այլ առաջացել են մեր մեջ եղած «նախկնագոյն» պատճառից: Նեմեսիոսը համաձայն չէ Պլատոնի այն կարծիքի հետ, որ գործողությունների ելքը միշտ որոշվում է «ի հարկէ»: Այդ մտայնությունը չի համապատասխանում նաև Սուրբ Գրքին, քանզի նախանամությունը չի գործում «հարկ»-ից ելնելով («հարկաւորապէս»), այլ՝ հնարավորից («հնարավորապէս»): Հակառակ դեպքում կիմաստագրկվեր

աղոթքների մեծ մասը. չէ՞ որ այդ դեպքում իմաստ կունենար աղոթել միայն գործերի սկզբի համար, իսկ հետո արդեն աղոթքը «նանիր» է: Բայց մենք աղոթում ենք նաև գործողության ընթացքի և ելքի համար, քանի որ դրանց իրականացման պատասխանատվությունը նախախնամությունն ենք վերագրում, որը գործում է ոչ թե անհրաժեշտաբար (եթե նավարկում են, ուրեմն անպայման կենթարկվեն նավաբեկության), այլ հնարավորապես (կա՛մ կենթարկվեն նավաբեկության, կա՛մ ոչ): Քանզի Աստված Հարկի ենթակայության տակ չէ, ավելին, նա նաև Հարկի արարիչն է, հետևաբար, նա դուրս է ամեն Հարկից, նա տեր է և ստեղծիչ, նրա կամքը գերակա է ողջ տիեզերքում: Այս ապացուցելու համար նա նույնիսկ մեկ անգամ կանգնեցրեց աստղերի և արեգակի ընթացքը, որոնց մշտական և նույնօրինակ շարժումը Հարկով էր սահմանված, և այդ մասին գրված է Սուրբ Գրքում (Յէսու Ժ 13-14):

Ի վերջո Նեմեսիոսը փորձում է հստակեցնել, թե Համայնում ում վրա ինչ պարտականություն կա դրված:

Աստծո գործ է էությունը և նախախնամությունը:

Հարկինը՝ մշտապես նույնօրինակների շարժումը:

Ճակատագրինը՝ որ այն, ինչ Հարկով է պայմանավորված, իր միջոցով իրականանա, քանզի ճակատագիրն ինքը Հարկինն է:

Բնության գործը լինելությունն է, աճումը, ապականությունը, տունկերն ու կենդանիները:

Բախտինը՝ պակասն ու ակնկալիքը, քանի որ բախտը սահմանվում է իբրև երկու պատճառների հանդիպում և ընթացք, որոնք նախընտրությունամբ («յօժարությունամբ») ունենալով իրենց սկիզբը, բերում են բոլորովին այլ ելքի, քան բնականորեն նախատեսվածն էր (օրինակ՝ երբ մարդ գերեզման փորելիս գանձ է գտնում):

Իսկ ինքնամատուցը կարգավորում է այն դիպվածները, որոնք կատարվում են առանց բնության և արվեստի (այսինքն, բնականորեն սպասված չեն և ոչ էլ նրանց իրականացման համար որոշակի հնար է գործի դրված մարդու կողմից):

Այն, ինչ մարդու կամքից է կախված

Իսկ ի՞նչն է, որ մարդու տիրապետության տակ է և կախված է նրա կամքից:

Եթե մեր տիրապետության տակ են որոշակի ունակություններ, ապա դրանց համապատասխանող գործողությունների ընթացքը նույնպես մեր տիրապետության տակ է: Օրինակ՝ առաքինություններին համապատասխանող գործողությունները և առաքինություններն իրենք: Կարելի է նաև այսպես ասել՝ խորհելն ու մարզվելը մեր իշխանության տակ են («մեր մեջ են»): Իսկ դրանք պայմանավորված են որոշակի ունակություններով, որոնք նույնպես մեր իշխանության տակ են: Հետևաբար այդ ունակություններին համապատասխան բոլոր գործերը ևս մեզնից են կախված: Արդար ունակություն ունեցողը արդար կգործի, իսկ անիրավն՝ անիրավ: Այն, որ շատ բաներ մեզնից են կախված, այդ մասին վկայում են հորդորներն ու խրատները: Չէ՞ որ ոչ ոք չի հորդորում չծարավել կամ չթուչել: Որովհետև դրանք կախված չեն մեզանից: Ակնհայտ է, որ հորդորն ուղղված է մեզանից կախված երևույթներին: Բացի այդ, եթե ոչինչ մարդու տնօրինության տակ չէ, ավելորդ են դառնում բոլոր օրենքները: Քանզի ամեն ազգ վարվում է իր օրենքներին համապատասխան, իմանալով, որ իրավասու է վարվել այնպես, ինչպես օրինադրված է:

Ընդհանրացնելով՝ կարող ենք ասել, որ այն ամենը, ինչը կամավորաբար իրագործում ենք ինքներս մեր միջոցով, առաջ բերելով գովասանք կամ պարսավանք, և որոնց վերաբերում են հորդորներն ու օրենքները, մեր տնօրինության տակ են և մեզնից են կախված: Դրանց են պատկանում բոլոր հոգեկան երևույթները, և այն ամենը, որոնց մասին խորհում ենք՝ անե՞լ, թե՞ չանել: Ինչպես նաև արհեստները:

Ոմանք էլ կասկածի տակ են դնում մարդու անձնիշխանությունը՝ վկայակոչելով Սուրբ Գիրքը, թե՛ էլ ինչու է ասվում. «զոչ ի մարդոյն ի վերայ գոլ զճանապարհս իւր» (Յոբ Ա. 5) և «ի նանիր են խորհուրդ մարդկան» (Երեմիա Ժ. 23): Ոչ թե հարստանալու կամ աղքատանալու, բնութայամբ առողջ կամ ուժեղ լինելու կամ էլ պատահական բարիքների և նախախնամությունամբ իրենց վախճանն ունեցող գործերի վրա ունենք իշխանություն, կարծում է Նեմեսիոսը, այլ նրանց, որոնք կապված են առաքինության և չարության, նախընտրության (նախալուծարության) և չար-

ժուժների հետ, և որոնց հակադիրը նույնպես հնարավոր է իրականացնել: Բոլոր գործերի առաջնորդը, մեղքերի և արդարագործության սկիզբն ազատ կամքն է կամ նախընտրության հնարավորությունը, և ցանկացած գործի հետ միասին, նաև նա է ենթակա դատաստանի: Երբեմն էլ մարդու բնածին «չար» խառնվածքն է նրան մղում դեպի սխալ ընտրություն: Սակայն այն ևս փոփոխելի է ճիշտ դաստիարակությամբ, կրթությամբ և ճիշտ սննդակարգով: Իսկ ովքեր այդ չեն անում և չեն ուղղում իրենց ընթացքը, կամավորապես են մեղանշում:

Մարդու անձնիշխան էության հիմքում դնելով նրա բանականությունը, նեմեսիսը զարմանալի դիպուկ է նկարագրում բարեշրջման (էվոլյուցիա) պատճառն ու ընթացքը: «Եղական»-ներին (արարածներին) բնությունը է տրված փոփոխելիության ու փոխակերպման հատկությունը, հատկապես նրանց, որ ստորակա նյութից են ստեղծված, քանզի եղելության սկիզբը փոխակերպումն է, որովհետև ստորակա նյութի այլափոխումից է լինելությունը¹⁸: Այդպիսի բազմաթիվ փոխակերպումներ կարելի է տեսնել՝ հետևելով բույսերի, կենդանիների, թռչունների զարգացմանը: Այդ պատճառով մարդը ևս՝ բանական, անձնիշխան և իր գործերին տեր լինելով հանդերձ, նույնպես ստորակա նյութից է կազմված, որպեսզի ունակ լինի փոփոխությունների և զարգացման: Հետևաբար մարդն, «ի հարկէ» (անհրաժեշտաբար) և՛ անձնիշխան է, և՛ փոփոխելի: Փոփոխելի՝ որովհետև «եղական» է, և անձնիշխան՝ որովհետև բանական: Ստորակա նյութից կազմվածները փոփոխության են ենթարկվում երկու եղանակով՝ ըստ նյութի և ըստ լինելության: Իսկ որոնք ստորակա նյութից չեն, միայն մեկ եղանակով են փոփոխվում՝ ըստ լինելության: Վերջիններս (որ աննյութ են), որքան «յերկրաւորքս» են (իրենց լինելությամբ և գործունեությամբ մոտ են երկրայիններին) և մասնակից են մարդկային կյանքին, այնքան ավելի գործական են իրենց բնույթով, և ավելի փոփոխելի, քան մյուսները (մյուս աննյութական էակները): Իսկ որոնք իրենց բնության «ծայրութեամբ» Աստծուն են ավելի մոտ՝ ամենևին հեռանալով նյութից, մնում են անփոփոխելի լինելով անձնիշխան. անձնիշխան, որովհետև բանական են, և անփոփոխելի, քանի որ հեռու են ստորակա նյութից:

¹⁸ Տե՛ս 40. [1] «Եւ եղականացս՝ բնաւորակից լինել փոխադրութիւն եւ յեղումն, մանաւանդ՝ որք ի ստորակայիս նիւթոյ եղեալք, քանզի սկիզբն եղելութեանն՝ յեղումն է, զի յայլալութենէ ստորակայիս նիւթոյ է լինելութիւն»:

Եվ բնավ հարկ չկա մեղադրել Աստծուն, որ մարդուն չի ստեղծել չարութեան անընդունակ, այլ ստեղծել է անձնիշխան: Դա նույնն է, եթե մեղադրենք նրան, որ մարդուն բանական է ստեղծել, և ոչ անբան: Մարդն, ըստ Նեմեսիոսի՝ իսկզբանէ «հաճելի» է արարվել Աստծո կողմից, հեռու ամեն տեսակ չարութեանից: Եվ մարդու բնածին գորութեաններն այժմ էլ նույնն են: Մարդն ինքն է դրանք հոժարակամ փոխում իր կյանքի ընթացքում: Նույն մեկ գորութեանն է դրված երկու տարբեր ունակութեանների հիմքում, ասենք՝ ստելու և ճշմարտախոսելու, վավաչոտելու և պարկեշտանալու: Մարդն է որոշում, թե որ ուղղութեամբ կդրսևորի այդ գորութեանը: Հետևաբար, չարը, վատը, սխալը բնավ էլ բնածին գորութեանը չէ, այլ հոժարաբար ձևավորած, ձեռքբերովի ունակութեանն է: Զորութեանն անուսանելի է, իսկ ունակութեանն՝ ուսմամբ:

Նախախնամության մասին

Ի վերջո, նախախնամութեան իրավասութեան տակ է Համայնի հարամնայութեանը, է՛քրի դիրքն ու կարգը պահպանելը, միշտ նույնօրինակ աստղերի շրջաբերութեանը, տարվա, ժամերի պտույտը, գիշերվա և ցերեկվա համապատասխանութեանը, տարվա եղանակների հետ կապված նրանց համամասնորեն երկարելն ու կարճանալը: Ինչպես նաև՝ հանցանքին հետևող պատիժը կամ գաղտնի մեղքերի ի հայտ գալը հանգամանքների բերումով: Պատահական չէ նաև մարմինների կազմութեանը, դրանց մասերի չափակցութեանների և համապատասխանութեան մշտապես նույնակերպ պահվելը: Նախախնամութեան մասին «աղաղակէ» գույների այս զանազանութեանը: Այն բացահայտում են նաև աղոթքներն ու պատարագները: Քանզի Աստված բարերար է և, բարերար լինելով, բարեգործում է և հետևաբար նախախնամում: Նախախնամութեանն արարած չէ, որն ընդամենն ի վիճակի է լավագույնս ստեղծել ինչ-որ բան, այլ նա նաև հոգ է տանում իր ստեղծածի համար հետագայում: Նախախնամութեանն է նաև յուրաքանչյուր տեսակի ծնունդը միայն իր սերմից, և մարդկանց զանազանութեանը իրարից: Չէ՞ որ չփոթալի անգիտութեան և խավարի մեջ կհայտնվեին մարդիկ, եթե բոլորը նման լինեին իրար, ոչ յուրային ճանաչեին, ոչ թշնամի: Ոչ ոք չէր տարբերի իր մորը կամ քրոջը՝ գերծ մնալու

Համար արյունազդեթյունից, կարելի կլիներ հափշտակել և չար գործել ակնհայտորեն՝ առանց հայտնաբերվելուց և պատժից վախենալու: Մարդը նման կլիներ կույրի: Սակայն յուրաքանչյուր մարդ տարբերվում է մյուսներից ոչ միայն իր տեսքով, այլ ձայնով, կերպով, շարժումով: Այսպիսով, Նեմեսիոսը նախախնամությունը սահմանում է իբրև Աստծո էություն մեջ եղածներին հպատակվելը (յԱստուծոյ յէսս եղեալ հպատակումն-41. [8]), կամ Աստծո կամքը, որով բոլոր է՛երն ունենում են իրենց համար պատեհ արդյունքը (41. [8]): Իսկ քանի որ դա Աստծո կամքն է, ուրեմն պետք է և՛ ճիշտ լինի, և՛ գեղեցիկ, և՛ աստվածավայելուչ: Լավագույնս պետք է լինի:

Արդ Աստված նախախնամող է, իսկ նախախնամությունը՝ նրա կամքը: Բայց ինչպե՞ս է նա գործում՝ մասնավոր ձևով, յուրաքանչյուր իրավիճակին համապատասխան, թե՞ համընդհանուր և որոշակի կարգով: Հիմք ընդունելով Պլատոնի «Գիրք օրինաց»-ը և «Հասարակապետութիւն»-ը (Գլ. Ժ.), Նեմեսիոսը նկարագրում է վերջինիս մոտեցումն այս հարցին: Պլատոնն ընդունում է նախախնամության երեք տեսակ. 1. Առաջին, նախնական, Անստեղծ Աստուծուց եղած նախախնամությունը: Իսկ նա նախախնամում է նախատեսությունները, տիեզերական ողջ կառույցը՝ երկինքն ու աստղերը, և նախախնամում է նա համընդհանուր, նույն օրենքներով, որ հավասարապես բոլորի համար են, 2. Անհատ կենդանիներին, բույսերին և մյուսներին, որոնք լինելությամբ և ապականությամբ են, նախախնամում են երկնի շուրջ գոյող երկրորդային աստվածությունները: Արիստոտելն այսպիսի լինելություն է վերագրում արեգակին և կենդանատեսակների շրջագայությանը: 3. Երկրում մարդկանց գործերի պահպան կարգված են որոշ «գեղեցիկ» (ոգեղեն անմարմին էակներ), որոնք վերահսկում և առաջնորդում են գործականների ելքն ու վախճանը, ինչպես նաև կենցաղի բնական, նյութական և գործարանական կոչված բարիքները՝ իրականացնելով երրորդ նախախնամությունը: Երկրորդ և երրորդ նախախնամություններն, ըստ Պլատոնի՝ նույնպես կարգավորվում են Առաջին Աստծո կողմից, որը համարվում է ամենայնի կարգողը:

Առաջին Աստծո գործառույթների հետ Նեմեսիոսը լիովին համաձայն է: Բայց երկրորդը նա չի համարում նախախնամություն, այլ՝ ձակատագիր և Հարկ: Իսկ երրորդն, ըստ նրա՝ հիմնականում գտնվում է մարդու տնօրինության տակ՝ նրա ազատ կամքին երթակա:

Այս ոլորտը դիտարկողները հիմնականում սխալվում են տեսական երևույթների հարցում, մասնավորապես՝ հոգու անմահություն, քանի որ ավելի շատ խոսում են նյութական բարիքների մասին, դատողություններ են անում երկրային կյանքի երջանկության և երանելիության վերաբերյալ, մի կողմ թողնելով հոգու բարությունը, որը բազում անգամներ գերազանցում է մարմնական ու արտաքին բարիքները: «Քանզի առաքինություն և ըստ ինքեան բաւական է յերջանկութիւն» (42. [6]): Անգամ մեծագույն դժբախտությունները չի կարելի ասել, թե ինչու են ուղարկվում մարդուն, գուցե մեկ այլ՝ ավելի մեծ պատուհասից ձերբազատելու նրան:

Չնայած այսպիսի համապարփակ փիլիսոփայական քննարկումներին և արծարծվող թեմաների զանազանությունը, Նեմեսիոսի ոճն ամենուր չափազանց խիստ է, հակիրճ, անգամ չոր: Նրա սահմանումներն ու ձևակերպումները կոնկրետ են և ըստ էության: Դրանք իսկական գիտնականի դիտարկումներ են, որը փորձում է տարբեր ու հաճախ նույնիսկ անհամատեղելի կարծիքների խաչմերուկում գտնել կամ հուշել խելամիտ լուծումը: Արսեն Սուքրին գրում է. «Չի փնտռենք ի Նեմեսիոս ճարտասանական գեղեցիկ նկարագրություններ, նաև այն տեղերն, ուր հարկն պահանջ է. ինքն կը սիրէ փիլիսոփայական համառօտ անցումն՝ յիշելով ինչ որ կարևոր և անհրաժեշտ կը դատէ, և կը թողու ընթերցողին որ ինքն իրեն խելքովն խրատներ և յորդորակներ շինէ. եթէ չհամարինք զսա իբրև զՍ. Բարսեղ և ոչ իբրև գեղբայր նորա, որ շարագրեց «Պարգոյն կազմութեան» գիրքն, ճարտասան և պերճախօս, բայց կը ստիպենք յամենայն քայլափոխ խոստովանել՝ որ երևելի փիլիսոփոս մ' է, հանդերձ քրիստոնեական յստակ ու ողջամիտ տեսություններով» (Սուքրի 1880, էջ 327):

Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկը չափազանց կարևոր է հետազայում սկզբնավորված հայ ինքնուրույն բժշկա-բնագիտական մատենագրությունը ճիշտ հասկանալու և գնահատելու առումով: Որպես տեսական հիմնավոր գիտելիքների աղբյուր, այն հաճախ է հայտնվել հայ բժշկապետերի ուղադրության կենտրոնում և լրացրել գործնական բժշկությանը վերաբերող մատյանները, ինչպես վաղ շրջանում, երբ կատարվել է թարգմանությունը, այնպես էլ ուշ միջնադարում անփոփոխ և հանգամանորեն ընդօրինակվելով բազմաթիվ անգամներ, տարբեր գրիչների և պատվիրատուների ջանքերով:

Բժշկագիտական և բնագիտական բառապաշարը Նեմեսիոս Եմեսացու «Յադագս բնութեան մարդոյ» երկում

Հայերեն գիտա-փիլիսոփայական բնույթի գրականությունն ստեղծելու համար անհրաժեշտ էր ձևավորել իմաստի և կազմության առումով ճիշտ մշակված եզրույթների համակարգ: Ցանկացած գիտական գաղափարի ճիշտ ընկալումը կախված է այն բանից, թե որքան դիպուկ և ըստ էության են կազմված այն արտահայտող եզրերը, և ինչ ճշտությամբ են նրանք արտացոլում առարկաների և երևույթների էությունը, իհարկե՝ տվյալ ժամանակաշրջանի մարդկային իմացության մակարդակին համապատասխան: Եվ բնական է, որ հունաբան դպրոցի ներկայացուցիչները ձգտում էին՝ հունարենի առավելությունները հաղորդելով հայերենին, մշակել այն, հարստացնել և դարձնել բարդագույն հասկացություններ արտահայտող լեզու, ինչպիսին հունարենն էր, որն «իր լեզվական հատկություններով, իր նախդիրների զարգացած համակարգով ընդունակ էր արտահայտել բազմազան վերացական ու բարդ գաղափարներ: Մյուս կողմից զարգացման երկարատև շրջանը ստեղծել էր գիտա-փիլիսոփայական կայուն եզրեր՝ իմաստային նուրբ տարբերակումներով» (Ջահուկյան 1954, էջ 47):

Ամենադժվարը, հունարենի նմանությունը՝ առարկայի, հասկացության և նրանց անվանման հարաբերությունն է հայտ բերելն էր: Եվ հունաբան դպրոցի ներկայացուցիչները, որոնք իրենց ժամանակի առավել զարգացած և առաջադեմ մտավորականներն էին, ջանում էին իրականացնել դա: Բացի մասնագիտական եզրերից, նրանք ստեղծեցին «առհասարակ վերացական բառապաշար, և դրա շնորհիվ է, որ հայերենն այսօր ունակ է արտահայտելու ցանկացած ժամանակակից հասկացություն» (Գ. Մուրադյան 2010, էջ 15): Նրանք հավասարապես տիրապետում էին թե՛ հայերենին, թե՛ հունարենին և, գիտակցելով իրենց ձեռնարկած գործի լրջությունն ու գիտական նյութի ճշգրիտ վերարտադրման կարևորությունը, հետևողականորեն պահպանում էին միօրինակություն և ընդհանրություն: Այս նկատառումով, նրանք ոչ թե փոխառում էին օտար եզրը, այլ վերցնում էին նրա իմաստը և որոշակի սկզբունքով, հայերեն միջոցների օգտագործմամբ ստեղծում համապատասխան հայերեն բառը (Ջահուկյան 1954, էջ 69): Գ. Ջահուկյանն ապացուցում է, որ հայ թարգմանիչների և

մեկնիչների հայացքների բազմաթիվ տարբերությունները հույն մեկնիչներից մատնանշում են հայ քերականների քննադատական մոտեցումը: Այս նկատառումով նա, իրավացիորեն, այդ թարգմանությունները հաճախ համարում է ավելի շատ փոխադրություն, քան թարգմանություն (տե՛ս նույն տեղում, էջ 61): Հատկապես հունաբան դպրոցի խոր և հետևողական աշխատանքի արդյունքում հայ փիլիսոփայական մտքի ու բնագիտություն, իսկ դրանց հիման վրա էլ՝ բնափիլիսոփայության համար արագ զարգացման նախադրյալներ ստեղծվեցին:

Հայերենի գիտական եզրաբանության ձևավորման մասին շրջանառվում է նաև այն կարծիքը, որ հայերը մինչ հունաբան դարաշրջանն ունեցել են իրենց բավականաչափ հարուստ, կայուն, կազմակերպված և տարածված բժշկա-բնագիտական եզրաբանությունը, և հայ հեղինակները հաճախ նույնիսկ կարիք չեն զգացել բառեր փոխառելու օտար լեզուներից: Նորամուտ հունարեն եզրերն անգամ խորթ են թվացել և վտարվել, մերժվել, մոռացություն են տրվել հետագա շրջաններում: Խ. Մելիք-Փարսադանյանը սա խիստ կարևոր է համարում, քանի որ գիտական եզրաբանությունն իբրև հայելի արտացոլում է իր մեջ տվյալ գիտություն պատկերը, նշում է ունեցած սեփական գիտական փորձի չափն ու սահմանը (տե՛ս Մելիք-Փարսադանյան 1949, էջ 120): Նա որպես օրինակ ներկայացնում է Ե. դարում հայերեն թարգմանված Բարսեղ Կեսարացու «Յաղագս վեցօրեայ արարչութեան» աշխատությունը, որտեղ հայերեն բազմաթիվ բնագիտական բառերի կողքին կան քիչ քանակով փոխառություններ: Օրինակ՝ «խեցգետնի» փոխարեն՝ «կարկինոս», «հերձիի» փոխարեն՝ «սքինոս», և մի շարք այլ հունարեն բառեր՝ «կետ, փոկ, սպունգ, ոստր, պողիպոդ, կտինք, կոկղիք, սպինք» և այլն: «Սրանք հին հայ գրականության համար նորություններ էին, — կարծում է հոգևածագիրը, — և դա բնական է, որովհետև դրանք ծովային կենդանիների անուններ էին: Հայերն իբրև ցամաքային երկրի բնակիչներ չունեին դրանց հայերեն փոխարժեքները, ուստի ստիպված էին փոխառել հունարենից»¹⁹) (նույն տեղում, էջ 120): Այստեղ

¹⁹ Ավելացնենք, որ հետագայում պարզվեց, որ Բարսեղի «Վեցօրեան» թարգմանվել է ոչ թե ուղիղ հունարենից, այլ միջնորդ լեզվից՝ ասորերենից (Լ. Տեր-Պետրոսյան, «Բարսեղ Կեսարացու «Վեցօրեայքի» հայերեն թարգմանության նախօրինակը», Պատմա-բանասիրական հանդես, 1983, № 2-3. քք. 264-278), ուստի բնագրերի իրական հարաբերություններն ավելի բարդ են:

նկատվում է նաև մեկ այլ երևույթ՝ բույսերի անուններ գործածելիս հայ թարգմանիչը փոխառում է ոչ միայն հայերենում բացակայող հունարեն բառեր, այլև երբեմն գերապատվություն է տալիս հունարեն անվանումներին, թեև դրանց համարժեքը հայերենում կա: Միևնույն ժամանակ հոգվածագիրն ավելի անսպասելի է համարում «Վեցաւրեայ»-ի հայերեն բնագրում այնպիսի հին եզրերի կիրառումը, ինչպիսիք են՝ «տարր, մաղձ, մաղաս, մրուր, հիւթ, նիւթ»: Նրա կարծիքով բնական կլինէր, եթե սրանք չթարգմանվեին, քանի որ կապված են ժամանակաշրջանի հիմնական գիտական ուսմունքների հետ: Սակայն հայերեն եզրերի գործածությունը ցույց է տալիս, որ վերջիններս բավականաչափ տարածված և ընդհանրացված էին, ուստի և դրանք հունարեն բառերով փոխարինելը թարգմանիչն անհնարին է համարել: Ըստ հեղինակի՝ Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկում ևս թարգմանիչը գերադասել է գործածել հայերեն բառեր» (նույն տեղում, էջ 121):

Վերջապես, Ժ. դարից մեզ ժառանգություն է մնացել մի բառարան՝ «Բառք Գաղղիանոսի բժշկապետի»²⁰ անունով, որի մեջ մոտ 400 հունարեն բժշկական բառերը բացատրված են հին հայ եզրերով: «Այս դարաշրջանում հայ ամբողջ բառապաշարի մեջ բժշկա-բնագիտական արմատական եզրերի թիվը հասնում էր շուրջ 900-ի, որին եթե ավելացնելու լինենք բարդությունները, հարկ կլինի այն եռապատկել: Սակայն այդ պատկառելի եզրաբանությունը սոսկ բառաքանակ չէ, այլ լավագույն ցուցանիչ այն բանի, որ այդ բառերով արտահայտված են բժշկա-բնագիտական որոշ իմաստություններ՝ ձևավորված բժշկության և բնագիտության մեջ, գիտություններ, որոնք նախքան տառերի գյուտը զարգացած են եղել հայ ժողովրդի մոտ», – գրում է Խ. Մելիք-Փարսաղանյանը (նույն տեղում, էջ 123):

Սակայն ըստ ամերիկացի հայագետ Ջոն Գրեպինի ուսումնասիրության՝ ոչ թե Ժ., այլ Զ. դարում էր Հայաստանում ստեղծվել «Բառք Գաղղիանոսի» դեղաբանական բառարանը (Greppin 1985): Այն պարունակում էր 500 եզրեր, մեծ մասամբ դեղանուններ Գալենոսի *De simplicium*

²⁰ Հրատարակությունը՝ 24 ձեռագրի համեմատությամբ տե՛ս John Greppin (Editor), *Bark' Galianosi: The Greek-Armenian Dictionary to Galen (Anatolian and Caucasian Studies)*, 191 pp., Delmar, N. Y. : Caravan Books, 1985: Հավանաբար Զ. դարի գործ է:

medicamentorum temperamentis et facultatibus աշխատությունից, ինչպես նաև որոշ թռչունների և կենդանիների անվանումներ: Իսկ Ժ. դարից հետո նրա մեջ ներմուծվել են նաև արաբերեն եզրեր (թվով 75): Հետագայում, միջնադարյան բժշկարաններում դրանք շարունակել են զարգանալ ու կատարելագործվել՝ աստիճանաբար զրկվելով բազմիմաստությունից, երբեմն էլ ենթարկվելով իմաստափոխության կամ դուրս գալով շրջանառությունից ու պահպանվելով միայն կենդանի լեզվում որպես բարբառային ձև (Վարդանյան 1971, էջ 186-197):

Եզրաբանության բացառիկ դերը ցանկացած գիտության զարգացման համար անուրանալի է: Գիտատեխնիկական եզրաբանությունը տարբեր լեզուներում ունի իր պատմական արմատներն ու աղբյուրները, կազմավորման իր կերպն ու զարգացման իր յուրահատուկ ընթացքը: Անտիկ շրջանում հին հունարեն և լատիներեն լեզուներով ստեղծվել էին գիտական, տեխնիկական և քաղաքական բազմաթիվ եզրեր, որոնք դարերի ընթացքում մտան այլ լեզուների մեջ՝ աստիճանաբար ձեռք բերելով միջազգային բնույթ: Սակայն հայ գիտնական-թարգմանիչները չընթացան այդ հեշտ ճանապարհով: Օտար եզրերի փոխառության փոխարեն հայ թարգմանիչները կիրառում էին հունարեն բառերի, այդ թվում՝ եզրերի պատճենման միջոցը, մասնավորապես՝ հունարեն բազմաթիվ նախածանցավոր բառերի ճշգրիտ համարժեքները պատճենելու համար կերտելով մի շարք արհեստական նախածանցներ: Ուստի միայն հայերենի արմատների և բառակազմական միջոցների օգտագործմամբ, հետևողականորեն պատճենում էին հունարենի քերականական, ճարտասանական, փիլիսոփայական և տրամաբանական եզրերը՝ ստեղծելով այնպիսի դիպուկ բառեր, որոնցից շատերը կայունացել են և այսօր օգտագործվում են մեր լեզվում (տե՛ս Ա. Մուրադյան, 1971, էջ 75):

«Հունաբան թարգմանիչների՝ բառապատճենման եղանակին լայնորեն դիմելը սովորաբար բացատրում են տերմիններով հագեցած գիտական տեքստերը ճշգրիտ թարգմանելու ձգտումով... Սակայն բազմաթիվ բառերի քննությունը ստիպում է եզրակացնել, որ տերմիններ կերտելու եղանակները ոչնչով չեն տարբերվել սովորական բառերը թարգմանելու կամ պատճենելու եղանակներից... տերմինաբանական արժեքն արտահայտվել է միայն իմաստի մեջ» (տե՛ս Գ. Մուրադյան, 2010, էջ 33): Ընդ որում, բա-

ուստեղծման այս գործընթացում տեղ ունեին ինչպես բառերի իմաստային պատճենումները, այնպես էլ հունարենի կաղապարով կերտված նախածանցավոր նոր բառերը (տե՛ս նույն տեղում, էջ 14):

Սեն Արևշատյանը՝ լրացնելով հունաբան դպրոցի փուլերի վերաբերյալ Հ. Մանանդյանի առաջարկած խմբավորումը, Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկը տեղավորել է վերջին՝ չորրորդ խմբում, նշելով, որ այս խմբի թարգմանություններն ունեն ավելի ճոխ բառապաշար և ազատ են խրթին հունաբանություններից (տե՛ս *Арестованн*, 2016, с. 195): Սակայն, ինչպես Ա. Տերյանն է նկատել Փիլոնի թարգմանություններում (A. Terian, 1981, p. 10-12), մեկ հունարեն բառը կարող է ունենալ տարբեր հայերեն համարժեքներ, և միևնույն հայերեն բառը կարող է համապատասխանել տարբեր հունարեն բառերի: Նույնը նկատելի է նաև Եմեսացու «Բնություն» հայերեն բնագրում, ինչը հաճախ իմաստն ընկալելու դժվարություն է առաջացնում: Ընկալման դժվարություններ են ստեղծում նաև գրիչների թույլ տված վրիպակներն ու հունարենի շարահյուսության ընդօրինակումը:

Հունաբան դպրոցի մասին կարծիքները եղել են տարբեր ու հակասական: Եվ դա բնական է, քանի որ թարգմանական ծավալուն աշխատանքին և դրա անքակտելի մասը կազմող լեզվաշինարարական գործընթացին զուգահեռ, իր սկզբնական վիճակում արդեն կատարելության և արվեստի բարձրության հասած դասական հայերենը փոխվում էր որակապես: Սակայն կորցնելով իր նախկին գեղեցիկ կառուցվածքը, այն իմաստային և եզրաբանական առումով «փարթամորեն ուռճանում էր թարգմանական գրականության պարարտ և արգասաբեր անդաստանում» (Լ. Խաչերյան, 1964 թ., էջ 101): Բանն այն է, որ գիտա-փիլիսոփայական երկերի թարգմանության համար դասական հայերենն աղքատ էր՝ իր բառակազմական հնարավորություններով և միակողմանի՝ իր գրվածքների առավել կրոնական բնույթով, իսկ արհեստական նախածացներով բառերի ստեղծումը դարձավ փիլիսոփայական եզրաբանության կերտման հիմնական միջոց: Դիոնիսիոս Թրակացու քերականական երկի թարգմանության մեջ կերտված քերականական այդ եզրերն «հաջողությամբ օգտագործվեցին ավելի ուշ՝ փիլիսոփայական երկերի թարգմանության ժամանակ. օրինակ՝ «սեռ», «սեռական», «հմտություն», «ներգործական» և այլն» (Գ. Մուրադյան 2010, էջ 13):

Այս համառոտ ակնարկը մի փորձ է վերլուծելու Նևմեսիոսի «Յադագս բնութեան մարդոյ» երկի հայերեն թարգմանության մեջ գործածվող որոշ բառերը՝ հունարեն համարժեքների, ինչպես նաև արդի բժշկության մեջ կիրառվող հայերեն ձևերի հետ միասին: Դրանցում հաճախ բացահայտվում է հայ թարգմանիչների ազատ և ստեղծագործ մոտեցումը բնագրին՝ չնայած թարգմանության բառացիութանը:

Երկում ամենահաճախ հանդիպողներից են «ախտ» և «կիրք» եզրերը՝ παθός-ի փոխարեն: Այս երկուսն օգտագործվում են իբրև հոմանիշներ, սակայն ըստ մեր դիտարկման՝ «ախտ»-ի գործածությունն ավելի շատ վերաբերում է կրքի հիվանդագին և բացասական դրսևորումներին, իսկ «կիրք»-ն ընկալվում է ավելի ընդհանուր՝ ի հայտ բերելով հոգու պասսիվ, կրական վիճակը մարդու կամային տարբեր գործողությունների ժամանակ: Այս մտայնությամբ առկա է նաև «հաւանումն» πείσις եզրը, որն ենթադրում է ավելի թույլ մղում, և կարող է կամ տանել դեպի կիրք, կամ գսպվել ու մերժվել: Քանի որ միայն զգացմունք առաջացնող, մինչև զգայարաններ հասնող հոգեվիճակը կարող է կիրք համարվել, իսկ դրանից թուլերը՝ ոչ:

Նույն «ցանկութիւն» բառով են թարգմանվում ἐπιθυμία-ն և ὄρεξις-ը, սակայն դրանց մեջ տարբերությունն ակնհայտ է: ὄρεξις-ը «բնաւորական» կամ «հարկաւոր» ցանկությունն է, երբ «ի հարկէ ցանկացեալ» (15. [1]) ենք գործում: Հատկապես այս ցանկությունն է դրված շարժման և զարգացման հիմքում: Ցանկություն է նաև ἐπιθυμία-ն, սակայն առավելապես կամային ցանկություն, որը կարող ենք իրագործել, կամ ոչ:

Իրար լրացնող և մեկը մյուսին շարունակող երևույթներ են ներկայացնում տեքստում հաճախակի հանդիպող «զաւրութիւն» և «ներգործութիւն» եզրերը: «Զաւրութիւն»-ը՝ δόναμις (dynamis), ենթադրում է ներքին գորություն, ունակություն, հնարավորություն, այլ կերպ ասած՝ պոտենցիալ էներգիա, ի տարբերություն «ներգործութեան» ἐνέργεια-ի (energeia), որն այդ ունակության գործուն դրսևորումն է կամ կինետիկ էներգիան: Այս տրամաբանության մեջ նրանք գործում են իբրև եզրեր, իսկ որպես խոսակցական շարքային բառեր՝ առաջինը ἰσχός-ի (ischys) հետ միասին ժամանակ առ ժամանակ կիրառվում է զուտ ուժի կամ հզորության առու-

մով, իսկ երկրորդը՝ պարզապես գործելու, գործունեություն, ինչպես *πρᾶξις*-ը (*praxis*): Բացի «գալուստիան»-ից, *δύναμις*-ը երբեմն թարգմանվում է նաև «կարողություն» տարբերակով:

Ինչպես նշեցինք, հաճախ հունարեն մի քանի տարբեր բառերի փոխարեն հայ թարգմանիչները գործածում են նույն հայերեն բառերը: Օրինակ, իմաստային շատ նուրբ տարբերակումներով տարանջատվող *ἔργον* (*ergon*), *πρᾶξις* (*praxis*), *πρακτόν* (*practon*) և ավելի քիչ հանդիպող էլի մի քանի նմանիմաստ բառերի համար, որոնք սովորաբար վերաբերում են տարբեր կարգի գործողությունների, միշտ կիրառվում է «գործ» համարժեքը: Մասնավորապես, ըստ մեր դիտարկումների՝ *πρᾶξις*, *πρακτόν* եզրերը բնորոշում են պրակտիկ գործունեությունը, *μέθοδος* (*methodos*) բառով նշվում է գործի ընթացքը, կերպը, իսկ *ἔργον*-ն ավելի շատ ստեղծագործական, արարողական աշխատանքն է: Ի դեպ, «արարողական» ածականը ևս երբեմն զբղում է *πρακτόν*-ի դիմաց (որոշակի, տեսանելի, պրակտիկ գործողություն), երբեմն՝ *ποιητικός* (*ή*)-ի (արարող, գործուն, ստեղծագործ, կերտող), երբեմն՝ *δραστικός*-ի (*δραστήριον*) (գործուն, ակտիվ էություն զբաղող), երբեմն էլ՝ *γεννητικός*-ի (ծնող, վերարտադրող):

Նույն կերպ էլ՝ «հայել» բայը երբեմն գործածվում է հենց հայեցողության (17. [4]) (77. 11 *κατανοήσει τοῦ θείου*), երբեմն նայելու (*ὄρω*) կամ սևեռուն, ուշադիր դիտելու (*βλέπω, ἐπισκέπτομαι*), գննելու (*προσέχω*), երբեմն նկատելու, բացահայտելու (*καταγινώσκω*) կամ հասկանալու (*κατανοέω*) և կռահելու (*καταστοχάζομαι*) իմաստով: «Նկատել» բայը տարբեր տեղերում համապատասխանում է *κατανοέω* (մտածել կամ հայել), *εἰκάζω* (պատկերել), *σκέπτομαι* (ըմբռնել. ԲԹԺԽ ձեռագրերում տեղ գտած լուծմունքը մեկնաբանում է՝ «գնկատելն ի վերա խորհելոյն ու հաելոյն ասէ»), երբեմն էլ՝ *θεσπίζω* (գուշակել) բայերին: Բնագրում կարևոր նշանակություն ունեն «տեսություն», «տեսական», «տեսանել» եզրերը: «Տեսություն»-ն ի հայտ է գալիս որպես *θεωρία* (*theoria* – երևույթների խորիմացություն, հայեցողություն), *φαντασία* (*phantasia* – պատկերացում, երևակայություն) կամ *ὄψις* (*opsis* – «տեսություն ականն») բառերի համարժեք, իսկ «տեսական»-ը վերաբերում է միայն առաջին երկուսին: «Տեսանել»-ը և՛ *βλέπω*-ի, և՛ *ὀράω*-ի, և՛ *θεωρέω*-ի, և՛ *εἶδω*-ի գուգահեռն է: «Նոհեցողա-

կան»-ն օգտագործվում է βουλευτικός, διαλογιστική, λογιστικόν եզրերի դիմաց, մի տեղ էլ «խոհականութիւն» է նաև φρόνησις-ը (phronesis – ողջախոհութիւն) (40. [2] / 117. 20):

Որոշ հունարեն բառերը էլ հայերեն թարգմանութեան մեջ ունեն մի քանի համարժեք:

«Հոգի»՝ ψυχή-ն (psyche) ավելի հաճախ շարադրանքի մեջ փոխարինվում է «անձն»-ով, սակայն երբեմն պատահում է նաև «հոգի» տարբերակը (հատկապես, 1-ին և 42-րդ գլուխներում): Ենթադրում ենք, որ նպատակն իմաստը տարբերակելն է, երբ խոսքը ոչ թե զուտ կենսաբանական արարածի, այլ իրական «ներքին» մարդու մասին է:

Ինչ վերաբերում է πνεῦμα (pneuma) բառին, այն հայերեն է թարգմանվում բավական ազատ և զանազան տարբերակներով: Հիմնականում նրա համարժեքը «շունչ»-ն է, սակայն հանդիպում է նաև «ոգի», «հոգի», «աւղ»: «Հոգեւորական» πνευματικός (pneumaticos) բառը, որ բառացի կարելի է թարգմանել նաև «շնչական», նշանակում է՝ «ոգեղեն, աննյութական, spirabilis» («էութիւն հոգեւորական»՝ οὐσία πνευματική 7. [4] / 59. 4): «Աւղ»-ը կարող է փոխարինել πνεῦμα-ին կամ գործածվել իր իրական իմաստով՝ թարգմանելով ἀήρ (aer) բառը: Երբեմն էլ այն վերաբերում է քննարկվող նյութի գազային վիճակին: Այդպիսի իմաստ ունի նրանից ածանցյալ «աւղանամ»՝ ἐξαερώω բայը, որը պետք է հասկանալ՝ անցում գազային վիճակի: Որոշ դեպքերում «աւղ»-ը փոխարինում է περιέχον-ին, որ բառացի նշանակում է «պարունակող»՝ ենթադրելով շրջապատող, մարդկանց ու իրերը պարունակող օդային տարածքը: Վերջինս երբեմն հայերեն բառացի է թարգմանված՝ «պարունակող»: «Շունչ» – ἀναπνοή (anapnoe – respiratio) նշանակում է նաև «շնչառութիւն»:

Βουλή (boule) եզրը մերթ ներկայացվում է «խորհուրդ» համարժեքով (λογισμός (logismos)-ի հետ միասին), մերթ «կամք», մերթ էլ՝ «ախորժումն», որոնցով կարծես բացահայտվում են մարդու որևէ կամային ցանկութեան ձևավորման երեք փուլերը՝ խորհել, ախորժել, կամենալ: Այսպես էլ δόξα (doxa) երբեմն թարգմանվում է որպես «կարծիք», երբեմն «փառք»: Նույն ձևով, ὁμολόγος-ը, ըստ իմաստի՝ մեկ ներկայացվում է «հարթ», մեկ էլ՝ «հաւասար» տարբերակով, ինչպես նաև ἀνώμαλος-ը եր-

բեմն «անհարթ», երբեմն՝ «անհավասար»: *Ανωμαλία*-ի (*anomalía*) համար-
ժեքը «անհավասարություն»-ն է, իսկ *ἄμορφος*-ինը (*amorphos*)՝ «տգեղ»-ը:

«Հարկ»-ը *ἀνάγκη*, երկուսն էլ հաճախակի հանդիպող բառերն են: Այն տեղ ունի, ինչպես շարքային՝ «հարկավոր, անհրաժեշտ» իմաստով, այնպես էլ ճակատագրի և Նախախնամության հետ միասին նույն շար-
քում գտնվող Հարկի, որն աստվածային «անփախչելի, անխափանելի»
օրենքն է: Այն «անվրէպ» է գործում պատճառահետևանքային համա-
տեքստում ապահովելով արժանի հատուցում:

θεραπεία-ն (*therapia*) թարգմանվում է «բժշկություն», «ծառայու-
թիւն կամ սպասարկում», «աւզուտ», «ուրախացուցիչ» կամ «պատարագ»,
իսկ *τύχη*-ն (*tyche*)՝ երբեմն «բախտ» է, երբեմն «հանդիպում», երբեմն էլ՝
«դիպում»: «Դիպումն» եզրը բնութագրում է նաև *σύμπτωσις*, *σύμπτωμα*
(*sympnosis*, *symptoma* – բախում, հանգամանքների ընթացք) բառերը: Վեր-
ջինս որոշ դեպքերում թարգմանված է նաև «հիւանդություն», քանի որ
σύμπτωμα նշանակում է նաև «հիվանդագին ցնցում, նոպա», և ավելի ուշ
չըջանում փոխառվելով այլ լեզուներից, «սիպտոմ» տարբերակով այժմ ևս
կիրառվում է բժշկական բառատիրույթում: «Հիւանդություն» բառն ավելի
հաճախ համապատասխանում է *νόσος*-ին (*nosos*), որոշ դեպքերում էլ՝
ἄλγημα-ին (*algema*), սակայն վերջինս ավելի հաճախ համարժեք է «խաւ-
թութիւն» եզրին՝ «տկարություն, ալարկոտություն, տրտմություն, ցավ»
իմաստով: Այս երկու հոնարեն եզրերն էլ արտացոլված են արդի բժշկա-
կան եզրաբանության մեջ (նոզոլոգիա, միալգիա, նեւրալգիա և այլն):
«Խաւթութիւն»-ը դուրս է մղվել շրջանառությունից: Ներկայումս փո-
խառյալ տարբերակով է կիրառվում նաև «ընթացակցություն»՝ *συνδρομή*
(*syndrome*, սինդրոմ) բառը, թեպետ վերջինիս արդի կիրառումը գուցե լի-
ովին համարժեք չէ «ընթացակցություն» եզրույթին, քանի որ այն հայերե-
նում փոխառվել է ավելի ուշ՝ նոր լեզուներից: Այս շարքում կարելի է դի-
տարկել նաև «տկարություն»՝ *ἀσθένεια* (*asthenia* – ասթենիա) եզրը:

«Մակացություն»-ը *ἐπιστήμη* (*episteme*), ուսմամբ ձեռք բերված գի-
տելիքն է, ի տարբերություն «գիտություն»՝ *γνῶσις*-ի (*gnosis*), որը կարող է
ձեռք բերվել և՛ կյանքի ընթացքում, և՛ կարող է լինել «բնաւորական» (1.
[2]/1. 18), այսինքն՝ բնութիւնից ստացված: «Գիտություն» բառի մեկ այլ
համարժեք է հոնարեն բնագրում *διάγνωσις* (*diagnosis*) եզրը, որը նշանա-
կում է «տարանջատում, տարբերակում, նաև՝ ախտորոշում»: «Մակբեկու-

թիւն» կամ «մակբերութիւն» ἐπίκλασις (epiclasis – «թուլացում»՝ Նեմեսիոսի բացառիկ կիրառութիւնն ἐπικλάω – «կորացնել, ճկել» բայից) և «մակդարձութիւն» ἐπιστροφή (epistrophe – «շրջադարձ, անդրադարձութիւն») եզրերը ներկայումս չեն գործածվում:

Հոգու «յիշողական» ունակութիւնն՝ μνημονευτικόν (mnemoneuticon, memoria), երկու դրսևորումներին՝ μνήμη (mneme – հիշողութիւն) և ἀνάμνησις (anamnesis – վերհուշ) համապատասխանում են «յիշումն» և «վերստին յիշումն» համարժեքները: «Նախագիտութիւն»-ը πρόγνωσις-ի (prognosis) պատճենված տարբերակն է, սակայն այն երբեմն դրվում է նաև μαντεία-ի (manteia) դիմաց, որն այլ տեղում թարգմանված է «դիւթութիւն»:
«Բան»-ը λόγος-ի (logos) համարժեքն է, «միտք»-ը φησισարինում է νοῦς (nous), διάνοια (dianoia) եզրերին, իսկ «զմտաւ ածեմ»՝ ἐννοέω, διανοέω, ἀναλογίζομαι, λογίζομαι-ին: Եվ հայերեն, և՛ հունարեն բնագրում հստակ տարբերակում է դրվում «նիւթական»՝ ὕλικός (նյութից կազմված, կառուցված մարմին) և «նիւթաւոր»՝ ἔνυλος (նյութի մեջ պարունակվող, նյութը կազմող) բառերի միջև:

Հաճախ հանդիպող հիմնական եզրերից է ὄρμη-ն (horme – գրգռում, դրդում, բնագր, բնական մղում), հայերեն՝ «յարձակումն»: Որոշ տեղերում ὄρμη-ն թարգմանված է նաև «դիմել» բայով: Հավանաբար, այն պետք է ընկալել իբրև՝ ներքին մղում, ձգտում, ձերբազատում կամային կամ մտավոր զսպող կապանքներից: Իմաստային առումով այն համապատասխանում է արդի «բնագր» եզրին, սակայն ավելի լայն իմաստով: Այդ ներքին, «արձակված» շարժումն ավելի որոշակի դարձնելու համար, երբեմն կիրառվում է «բնաւորական յարձակում» (1. [17])՝ ὄρμη φυσική (13. 11) արտահայտութիւնը:

Հաջորդ կարևոր բառը «յաւզաւորութիւն»-ն է կամ «յաւզումն» (ἁρμονία – harmonia): Այն, ինչպես հունարենում, այնպես էլ հայերենում ի հայտ է գալիս բառակազմական նուրբ տարբերակներով: «Յաւզաւոր»-ով թարգմանված են և՛ ἁρμόνιος, և՛ ἔναρμόνιος բառերը, որոշ դեպքերում էլ այն հանդես է գալիս ἔναρθρος-ի դիմաց, որն այլ դեպքում թարգմանված է «պատկանաւոր» (հողաբաշխ առումով) (1. [6] / 4. 20): Իր հերթին ἁρμός (կապ) թարգմանված է «պատշաճիւր» (3. [6] / 42. 9), իսկ ἁρμοζόντως՝ «պատշաճ» (42. [12] / 133. 16): Երբեմն «յաւզումն», երբեմն էլ՝ «հարմարումն» է թարգմանվում նաև εἰρμός (կապակցում) բառը: Այս ամենի մեջ

«յաւղումն» եզրը կարծես բացահայտում է իր իրական իմաստը՝ ոչ միայն պարզապես ներդաշնակութուն, այլ կատարյալ հարմարման, պատշաճության և իդեալական փոխկապակցվածության մեջ ներդաշնակ գոյակցութուն:

«էութիւն» (οὐσία – ousia, ὄν), «գոյութիւն» (ὑπαρξις – hyparxis), երբեմն էլ՝ «բնութիւն» եզրերը հայերեն բնագրում փոխարինում են իրար. երբեմն οὐσία-ն է թարգմանվում «գոյութիւն», երբեմն էլ ὑπαρξις-ը՝ «էութիւն»: «Գոյութիւն»-ը հանդես է գալիս նաև «լինել» իմաստով τὸ εἶναι (1. [2] /1. 17): Հազվադեպ οὐσία-ի դիմաց կիրառվում է նաև «բնութիւն» բառը: Διαμονή (diamone – տեւականութուն) բառը ներկայացված է «յարամնայութիւն», «փոխանորդութիւն» և «տեւողութիւն» համարժեքներով:

Երկի հատկապես մարմնակազմական (սոմատիկ) մարդաբանությանը վերաբերող հատվածների ճիշտ ընկալման համար կարևոր է քննարկել «մարմին» բառը: Հունարենում այն ներկայացված է երկու տարբերիմաստ բառերով՝ σῶμα (soma) և σάρξ (sarx): Առաջինն ամբողջական մարմինն է՝ իր կառուցվածքային միասնության մեջ, իսկ երկրորդն, ամենայն հավանականութամբ վերաբերում է փափուկ հյուսվածքներին²¹ ոչ միայն արտաքին, այլ նաև՝ ներքին օրգանների, քանի որ այն Շարազրանքի մեջ հանդիպում է նաև հետևյալ արտահայտություններով՝ «զկակուղն մարմին» (4. [2]) ἀπαλωτάτη σάρξ (փափուկ հյուսվածք) (45. 11), «մարմին երկուորեացն» (27. [4]) σὰρξ ἀπαλωτέρα (92. 17), «փրփրատեսակ մարմին թոքոցն» (27. [2]) ἀφρώδης σάρξ τοῦ πνεύμονος (91. 5): Բնագրում գործածվում է նաև «մանուած» πλέγμα (plegma – հյուսվածք) բառը (27. [2] /91. 3), սակայն այն բնութագրում է միայն թոքի մանվածանման, ցանցատիպ հյուսվածքը:

Հայերեն բնագրում մեծ մասամբ «չնչերակ» թարգմանվող ἀρτηρία-ն (arteria) բնութագրում է տարբեր կազմախոսական տարրեր, սակայն «չնչերակ» նրա ընդհանուր անվանումն է, քանի որ բոլոր այդ անոթներով տեղափոխվում է շունչը (պնևման): Եւ՛ հայերենում, և՛ հունարենում կա տարբերություն սովորական շնչերակի և «խոշոր» կամ «խոշորագոյն շնչերակ»-ի (τραχεῖα ἀρτηρία) միջև, որի կողքին սովորական շնչերակը հստակեցվում է իբրև «ողորկ շնչերակ»: «Խոշոր» (τραχύς) նշանակում է

²¹ Այլ լեզուներում այդ բառն ունի հատուկ համարժեքներ՝ ռուսերեն՝ плоть, անգլերեն՝ flesh, գերմաներեն՝ Fleisch, ֆրանսերեն՝ chair և այլն:

անհարթ, անողորկ: Այս դեպքում խոսքն, ամենայն հավանականությամբ, շնչափողի, բրոնխների և բրոնխեոլների մասին է, քանի որ թոքի կառուցվածքում ևս դրանք ճյուղավորվելով և տարածվելով թոքի ողջ «փրփրաման մարմնի» մեջ՝ շարունակում են անվանվել «խոշոր շնչերակ»-ներ: Հետևաբար սովորական կամ «ողորկ» շնչերակը, ժամանակակից պատկերացմամբ, զարկերակն է, որը նույնպես, ինչպես և բրոնխները, համարվում է շունչը (պնևման) փոխադրող անոթ: Սակայն զարկերակի համար հունարենն ունի ևս մեկ եզր՝ σφύγγος (sphygmos), որ նշանակում է նաև «պուլս, զարկ»: Իր հերթին հայերեն բնագրում ἀρτηρία-ի փոխարեն, բացի «շնչերակ»-ից երբեմն գործածվում է նաև «խլրտկանք» բառը: Իսկ λάρυγξ (larynx – կոկորդ) և φάρυγξ (pharynx – ըմպան) բառերի դիմաց կիրառվում է «խոչափող»-ը՝ հավանաբար այս երկուսն ընկալելով իբրև հոմանիշներ (տե՛ս ծնթ. 163): Անհասկանալի է βρογχός (bronchus) բառի կիրառությունը և նրա թարգմանությունը հայերեն բնագրում «քիմք» (27. [2] /91. 12), չնայած այստեղ խոսքը կոկորդի մասին է: Իսկ իրական քիմքը՝ ὑπερώα-ն (hyperoa) թարգմանված է «վերնատուն» (որը համապատասխանում է ὑπερῶν «վերին հարկ» բառին):

«Ամփոփել» բառը συστέλλω (սեղմվել, կծկվել) եզրի համարժեքն է, իսկ «որոշել»-ը՝ διαστέλλω (ընդլայնել, գատանել): «Որոշել» կիրառվում է նաև διακρίνω, διορίζω և χωρισμός (տարանջատել, բաժանել) բառերի դիմաց: «Ըստ վազիցն» (15. [4]) արտահայտությունը՝ κατὰ τοὺς παλμούς (74. 16), որ բնութագրում է սրտի անկանոն աշխատանքը, կարելի է հասկանալ՝ «ցատկերով, հաճախացած, սրտխփոցով, առիթմիկ» (παλμός՝ դող, տատանում, ցնցում, առկայծում), այնպես, ինչպես սիրտն աշխատում է վազելիս: «Մածումն» πηξίς (pexis – թանձրացում, մակարդում, կպչելը) եզրը բնորոշում է յուրաքանչյուր ձևավորման գործընթացի նախնական փուլը, սկիզբը, երբ դեռևս անձև նյութը՝ մակարդվելով, թանձրանալով, սկսում է աճել ու ձև ստանալ:

Երբեմն «հյուլթ», երբեմն «շոգի», երբեմն էլ՝ «հոտ» է թարգմանված ἀτμός (atmos)-ը՝ դարձյալ կարծես էապես բացահայտելով իր բնույթը, այսինքն՝ գոլորշու միջանկյալ դերը հեղուկի և գազային վիճակի միջև: Թեպետ «գոլորշի» բառը հայերեն բնագրում գործածվում է այլ իմաստով αἰθάλη (aithale – ծուխ, մուր) (27. [1] // 90. 7): «Տամկատեսակ»-ն է համապատասխանում ἀτμῶδες (գոլորշանման) բառին, իսկ «լորձնատեսակու-

թիւն»-ը՝ *λιγνυῶδες* -ին, որը բառարաններում բացատրվում է որպէս «գոլորշանման, ծխատեսակ»: Բնագրում առկա է նաև հենց «ծխատեսակ» տարբերակը՝ *λιγνυῶδες* (27. [2] //90. 20) կամ *καπνῶδες*-ը (5. [5] // 50. 2), ինչպէս նաև «բալատեսակն»՝ *αἰθαλώδης* (մեգանման, ծխատեսակ) բառերի դեպքում:

«Լուծումն» բառը գործածվում է *λύσις* և *διάλυσις* (*lysis, dialysis* – լուծում և տարալուծում), «տեղողական»-ը՝ *τονικός* (լարված, դիմացկուն), «տրամադրութիւն»-ը՝ *διάθεσις* (*diathesis* – փոփոխական հոգեվիճակ), իսկ «փոփոխել»-ը՝ *μετάστασις* (*metastasis*) եզրերի փոխարեն: «Աճառ» կամ «աւճառ» (4. [3]) է թարգմանված *χόνδρος* (45. 20) բառը (*chondrus*), իսկ *χονδρώδης*-ը (71. 18) և *χόνδρος*-ը (91. 13) արտահայտված են «նեարդատեսակ» եզրով (14. [2]; 27. [2]):

Կարծում ենք, ուշադրութեան է արժանի «ըստ կալման»՝ *κατὰ σχέσιν* արտահայտութիւնը: Բառացի այն կարելի է հասկանալ բռնելու, պահելու, կապելու իմաստով, սակայն որոշ ձեռագրերում (*ԵԹԽ*) առկա լուծմունքը պարզաբանում է, որ այդ կապը ձևավորվում է «սիրով և խորհրդով, և ներգործութեամբ, և ըմբռնմամբ»: Այսինքն, ավելի շուտ իբրև կապվածութիւն կամ հակում:

«Ըստ պատահման»՝ *κατὰ συμβεβηκός* կապակցութիւնը հաճախ է հանդիպում հունարան շրջանի թարգմանութիւններում: Այն նշանակում է «հանգամանքների բերումով»:

Մարմնակազմական եզրերից *θώραξ*-ը (*thorax*) հիմնականում արտահայտվում է «խոնդանք»-ով, երբեմն էլ՝ «կուրծք»-ով, որը «լանջ»-ի հետ միասին թարգմանում է նաև *στήθος* (*stethos*) բառը: «Ստամոքս»-ը համապատասխանում է *στόμαχος* (*stomachos*)-ին, իսկ *γαστήρ* (*gaster*) եզրը, որն այժմ ընդունված է համարել ստամոքսի համարժեք, վերաբերում է ամբողջ որովայնին: Վերջինս՝ *κοιλία* (*coelia* – խոռոչ) տարբերակի դեպքում, փոխարինվում է «փոր» կամ «քաղիք» բառերով, իսկ *κοιλία*-ն թարգմանվում է նաև «փորուած»: Որովայնի պարունակութիւնը (*έντερον* – *enteron*) արտահայտված է «ընդերք», կամ «աղիք», մի տեղ էլ՝ «փորոտիք» տարբերակներով: Լեղապարկը՝ *χοληδοχός* (*choledochos*), հայերեն բնագրում ունի «մաղձրնկալ աման» համարժեքը: Ընդհանուր առմամբ «աման»-ով է փոխարինվում *ἀγγεῖον* (*angium* – անոթ) եզրը:

«Երակ»-ը դրվում է, ինչպես *φλέψ-ի* (*phlebs*) դիմաց, այնպես էլ որոշ դեպքերում՝ *νεῦρον-ի* (*nervus*). «Երակն տեսողական» 7. [4] τὸ νεῦρον τὸ ὀπτικόν (59. 1), «զգայականքն երակք» 8. [1] αἰσθητικὰ νεῦρα (63. 8; 64. 11): Այլ տեղերում *νεῦρον*-ը թարգմանվում է «նեարդ-նիարդ» կամ «ջիլ-ջիլ» ձևերով, որոնց մանրամասն անդրադարձ կա ծանոթագրություններում: «Փոխադրություն» բառը *μεταβολή-ի* (*metabole*) համարժեքն է, ժամանակակից պատկերացմամբ՝ նյութափոխանակությունը կամ մետաբոլիզմը: Այս իմաստով կիրառվում է նաև «փոխարկել» բայը, որը որպես *ἐκπέσσω* (եփել, մարսել) բայի համարժեք վերաբերում է հենց նյութափոխանակությանը: «Գործարան»-ը համապատասխանում է *ὄργανον* (*organum*) բառին, ժամանակակից բժշկագիտական եզրաբանություն մեջ այն այժմ առկա է փոխառյալ՝ «օրգան» տարբերակով, ինչպես և «գործարանական»-ը *ὄργανικός*՝ «օրգանական»: «Երեսք»-ը հունարեն *ὄψις-ի* (*opsis*) նման նշանակում է և՛ «աչք», և՛ «տեսողություն»:

«Զգալի», «զգայական», «զգայություն» բառերն օգտագործվում են *αἰσθητής*, *αἰσθητικός*, *αἰσθησις* (*aesthetes*, *aesthesia*, *aestheticus*) եզրերի փոխարեն: Ներկայումս մենք կիրառում ենք՝ և՛ հայերեն եզրերը, և՛, ավելի ուշ շրջանում միջազգային եզրաբանությունից փոխառած՝ հունարեն ծագմամբ «պարէսթեզիա», «էսթետիկա» և այլ բառեր: «Սրունքներ» եզրը՝ *ὀξύτης* (*oxytes*), պետք է հասկանալ գրգռվածության, բարձր լարվածության իմաստով, սակայն ունենում է նաև ավելի մասնավոր իմաստ, օրինակ՝ կծու համ, բարձր ձայն և այլն: «Սրտմտություն»-ը *θυμός* (*thymos*) նույնպես գրգռվածության, ցասման բնութագրիչ է, այն պարզապես բարկություն կամ զայրույթ չէ, այլ ներքին պոռթկում, իսկ «բարկություն» բառը համապատասխանում է մեկ այլ եզրի՝ *ὄργη* (*orge*):

Եթե *μαίνομαι* (մոլեգնել, խելագարվել) բառի դիմաց դրվում են «մոլիմ», «մոլեգնիմ» բայերը, ապա *μελαγχολῶν* (մելանքոլիկ, մաղձոտած՝ *μελαγχολάω* բայի ներկա դերբայը) թարգմանվում է «մոլեգնոտ»: Հոգեկան հիվանդությունների ոլորտից երկում հանդիպում է նաև *φρενίτις* (*phrenitis* – մտաբխություն, խելագարություն) անվանումը, որը չի թարգմանվել, այլ տառադարձվել է «փոենիտոս» (13. [3] / 70. 12):

Եռաչափ, տարածական մարմին բնութագրելիս գործածվում է «եռաչափ տարրորոշ» *τριχῆ διαστατός* արտահայտությունը, այսինքն մարմինը շրջակա միջավայրից առանձնացվում (տարրորոշվում) և հստակեցվում է

երեք չափորոշիչներով: Չունենալով *κορύζα* (*coryza* – հարբուխ) (56. 16) բառի համարաժեքը, հայ թարգմանիչներն այն փոխարինել են բացատրական թարգմանությունը՝ «ըռընգացն ծանրաշնչութիւն» (6. [2]): Իսկ *λίμμα* (նախադրույթ) բառի դիմաց պարզապես նշում են «իմն ասացեալք» (2. [6] / 21. 9): Նաև նույնացվում են «անանձն» և «անշունչ» (հունարեն բնագրում երկու դեպքում էլ՝ *ἄψυχος* – *apsychus*), ինչպես նաև՝ «անձնաւոր» և «շնչաւոր» (*ἔμψυχος* – *empsychus*) բառերը:

Պատոնյան *ἀναλογία*-ն (*analogia*) թարգմանվում է՝ «համեմատություն, համեմատք»: Իսկ պլուտինյան *ἄπειρον* (*apeiron* – «ապեյրոն»՝ անսահմանություն) եզրը հայերեն բնագրում ստանում է «անբաւ», «անբաւութիւն», «անբովանդակելիք», մի տեղ էլ՝ «յոլովակի» համարժեքները: Դրան զուգահեռ բնագրում գործածվում է նաև *ἀορίστος* մակբայը, որ թարգմանված է «անսահմանաբար»: *ὁμοιομέρης*-ի (*homoiomeres*) դիմաց «նմանամասն» եզրն է, իսկ *ὁμογενής*-ի (*homogenes*)՝ «նմանասեռն»:

«Դատեմ» – *κρίνω*. այս բայից հունարենում ածանցյալ է *κρίσις* (*crisis*) տարբերակը, որտեղից էլ *ἐπίκρισις* (*epicrisis*)՝ «դատողութիւն» բառը: «Դարձեալ», «դարձումն» բառերն ունեն հետադարձ շարժման, շրջվելու իմաստ, հետևաբար բացի *παλινδρομία* (14. [2] / 71. 18)՝ «հետադարձ շարժում» կամ *ἐστραμμένος* (= *στρέφω*) (40. [3] / 118. 17)՝ «շրջվել, հեռանալ» համարժեքներից, դրանք համապատասխանում են նաև *ἀποκατάστασις*՝ «վերականգնում» (41. [2] / 121. 3) բառին:

Հայերեն բնագրի ընդօրինակություններում կա որոշակի շփոթ «խիտ» և «խիստ» բառերի միջև: «*խիտ*»՝ *πυκνός* (*խիտ*, հոծ, թանձր), ունի նաև *παχύς* համարժեքը, որ թարգմանվում է «թանձր»: Իսկ «*խիստ*»՝ *σκληρός*, նշանակում է պինդ, ամուր: Այս շարքում է նաև «խոշոր» եզրը՝ *τραχύς*, որ նշանակում է «կոպիտ, կոշտ, անողորկ, անհարթ»: Մեկ այլ դեպքում «խոշոր»-ը գործածվում է *γλίσχος*-ի դիմաց՝ «թանձր, կպչուն» նշանակությամբ: Իսկ «կարծր» բառով թարգմանվում է *στερεός*-ը: Վերջինս տեղ ունի նաև «հաստատություն»՝ *στερεώμα* (ամրություն, հենարան, նեցուկ) և «հաստատուն»՝ *στερεά* (պնդություն, նաև՝ երկրաչափական մարմին, որ ունի 3 չափում՝ երկարություն, լայնություն, բարձրություն կամ խորություն) եզրերով: «Կարծր»-ի փոխարեն երբեմն օգտագործվում է «պինդ» բառը՝ «պնդագոյնք»՝ *στερεώτερα*, սակայն «պինդ» բառով թարգմանվում է նաև *στρυφνός* (թթվային) եզրը:

Հայերեն բնագրում շատ են նաև հունարենից պատճենված բազմա-
կան հաջող հունաբանությունները՝ «տեսակարար»՝ εἰδοποιός, «աշխարհա-
գործություն»՝ κοσμοποιία, «աշխարհական»՝ κοσμικός, «բարեխառնություն»՝
εὐκρατος, «բարետոհմություն»՝ εὐγένεια, «դառնամաղձեայ»՝ πικρόχολος,
«զգայակցություն»՝ συναίσθησις, «ինքնամատոյց»՝ αὐτόματος, «կրակից»՝
συμπαθής, «ճաճանչակցություն»՝ συναύγεια, «երկտրեքն»՝ δίδυμος և այլն:

Հանդիպում են նաև հունարենից փոխառված կամ, ավելի ճիշտ, տա-
ռադարձված բառեր: Դրանք շատ չեն՝ կամ կենդանիների անվանումները՝
«պինայ» (1. [5]/4. 6), «կարկինոս» (2. [4] /19. 23), «աստաքոս», «տելթիե-
դէսք եւ սիպէք» (2. [4] /19. 21, 22) (տե՛ս ծնթ. 8), «կոտկոզիլոս» (2. [6]) –
κροκόδειλος (21. 13), կամ երկրաչափական եզրերը՝ «իկոսաէդոն» (5. [7]) –
εἰκοσάεδρον (51. 3) (քսանանիստ), «կիւբիկոն» (5. [7]) – κυβικόν (51. 1)
(խորանարդ), «կոնս» (7. [1]) – κώνος (57. 21) (կոն), «ոքտաէդոն» (5.
[7]) – ὀκτάεδρον (51. 4) (ոլթանիստ), պիւււամիդ (5. [7]) – πυραμοειδές (51.
3) (բուրդ), «սկալինէանցն եռանգիւն» (5. [7]) – σκαληνῶν τριγώνων (51. 8)
(անհավասարակողմ եռանկյուն):

Գրքի վերջում ներկայացված «Եզրեր և կարևոր հասկացություն-
ներ» կոչվող բառարանում ընդգրկել ենք ավելի լայն բառացանկ, քան
զուտ բնագիտական-բժշկական եզրաբանությունը: Այսպես ներառել ենք
առավել հաճախ հանդիպող հասկացություններ, նաև հունարենից պատ-
ճենված ուշագրավ նորակազմություններ: Որոշ հունարեն բառերի կցել
ենք իրենց ճշգրիտ հայերեն թարգմանությունը: Դրանք հիմնականում
այն բառերն են, որոնք իմաստով տարբերվում են թարգմանական բնագ-
րում տեղ գտած համարժեքներից:

Լուսանցագրերի մասին

«Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկի հայերեն ձեռագրերի մի ստվար
մասում բնագիրը սկսվում է ոճավորված կենաց ծառ պատկերող լուսան-
ցագրերով²²: Ընդ որում, որոշ ձեռագրերում լուսանցագրեր կան ոչ
միայն սկզբում, այլև հաջորդող գլուխների վերնագրերի կողքին, և, թվում է,

²² ՄՄ 552, թ. 5ա, ՄՄ 463, թ. 3ա, ՄՄ 620, թ. 152ա, ՄՄ 2708, թ. 3ա, ՄՄ
1500, թ. 576բ և այլն:

առնչվում են բնագրի բովանդակությունը: Խորագրի մոտ գետեղված լուսանցազարդերի մեծ մասը կառուցված է նույն ձևով. երկու ոճավորված բույս՝ ներքևում միահյուսվելով, պատկերում են պտղաբերության խորհրդանիշը, իսկ վերևում նույն խորհրդանիշն արտահայտված է նրանց սաղարթների միացումով: Կարելի է ենթադրել, որ բույսն իբրև միջնորդ օրգանական և անօրգանական բնությունների միջև, այստեղ խորհրդանշում է մարդու բնությունը, որն ինքը միջաստիճան է նյութական և հոգևոր, բանական և անբանական բնությունների միջև:

Գաղափարապատկերի հիմնական առարկան հատիկն է, որն արտահայտում է ողջ բուսա-կենդանական աշխարհների սերմի կամ նախասկիզբ միավորի գաղափարը: Ասատուր Մնացականյանի մեկնաբանմամբ՝ յուրաքանչյուր ծաղիկ և պտուղ հենց սկզբից իր մեջ կրում է սերմը և նրա գաղափարական իմաստը, իսկ յուրաքանչյուր հատիկ կամ սերմ ոչ այլ ինչ է, քան պտուղ կամ նրա կորիզը, որն իր մեջ կրում է ապագա բույսի, ուստի նաև՝ նրա ծաղիկի ու պտղի սաղմը և նրանց իմաստը²³: Սա կարող է խորհրդանշել նաև մարդու բնությունը՝ իբրև փոքր աշխարհ, որն իր մեջ ամփոփում է մեծ աշխարհի պատկերը:

Կարևոր դերակատարում ունեն նաև չորս տարրերի գաղափարանշանները, քանի որ հատիկը կամ սերմը կարող է աճել ու զարգանալ միայն չորս տարրերի շնորհիվ: Իսկ քանի որ այդ չորսն են համարվում և՛ տիեզերքը, և՛ մարդու մարմինը կառուցող սկզբնատարրերը, դրանց վերագրվել է հզոր ստեղծագործ ուժ: Հետևաբար, հասկանալի է, թե ինչու են զարդարվեստում այնքան առատորեն հանդիպում չորս նշաններով օժտված հատիկների գաղափարաձևերը, և ինչու այդ չորս նշանները հենց չորս տարրերի իմաստն են դրսևորում: Մեր բնագրում նույնպես տարրերի մասին գլուխը որոշ ձեռագրերում²⁴ սկսվում է չորս տարրերը բնութագրող երկրաչափական ձևեր ներառող լուսանցազարդերով՝ քառանկյունիներ, քառակուսիներ, շեղանկյուններ (ռոմբեր), քառաթև զարդեր և այլն:

Հոգու մասին գլուխը մի տեղ սկսվում է չորս շեղանկյունաձև նախշեր պարունակող լուսանցազարդով (ՄՄ 1500, թ. 579ա), մեկ այլ դեպքում՝ թռչնագրով (ՄՄ 2708, թ. 8ա) կամ ոճավորված կենսաց ծառի կենտ-

²³ Տե՛ս Ա. Մնացականյան, Հայկական զարդարվեստ, Երևան, 1955, էջ 83:

²⁴ ՄՄ 620, թ. 172ա, ՄՄ 2708, թ. 18ա, ՄՄ 1500, թ. 585ա:

ըոնում ներդրված պտտախաչով (ՄՄ 620, թ. 159ա): Պտտախաչն առանձին հանդիպում է «Հոգու և մարմնի միավորման մասին» գլխի լուսանցազարդի տեսքով (ՄՄ 620, թ. 168բ):

«Մարմնի մասին» գլուխը ՄՄ 1500 ձեռագրում ներկայացված է սխեմատիկ կառուցվածքով լուսանցազարդով, որտեղ ենթադրաբար մարմինը խորհրդանշող գծագրի վրա պատկերված է տասնչորս կետ (ՄՄ 1500, թ. 584բ): Մեկ այլ ձեռագրում «Մարմնի մասին» գլխի լուսանցազարդը հեքսագրամմայի տեսք ունի՝ երկու հակադիր եռանկյուններով կառուցված վեցազագաթ աստղի (ՄՄ 620, թ. 171ա):

Նմանօրինակ լուսանցազարդեր կան նաև մյուս գլուխների վերնագրերի կողքին²⁵, սակայն դրանց ավելի մանրամասն քննարկումը դուրս է մեր խնդիրների շրջանակից:

²⁵ Տե՛ս ՄՄ 2708, թ. 15բ, 18ա, 38ա (Վասն ճակատագրի), 43բ (Յաղ. նախախնամութեան՝ թուչնագիր): ՄՄ 1500, թթ. 583բ, 586բ (Յաղ. տեսողականի), 591բ, 598բ (Յաղ. նախախնամութեան) և այլն:

Համեմատված ձեռագրերի նկարագրություն

«Բնութեան» քննական բնագրի կազմման համար հիմք ենք ունեցել Մատենադարանի ԺԲ. - ԺԷ. դարերի 13 հնագույն գրչագրերը (ՄՄ 51, 468, 469, 470, 552, 620, 844, 1013, 1500, 1649, 2508, 3184, 3463), որոնք համեմատվել են նաև Երուսաղեմի ԺԱ. դարի հնագույն օրինակի (1862), վենետիկյան հրատարակության տպագիր տարբերակի (Նեմեսիոս, Վ 1889) և հունարեն երկու բնագրերի հետ (PG 40; Nem [Morani] 1987):

Ա – ՄՄ 1013 (հիմք-ձեռագիր). Ժողովածու, 216 (1227 թ.), 242 թերթ:

Սպլենդան վանք, գրիչ՝ Սիմէոն կրոնավոր: Պարունակում է Գրիգոր Նյուսացու «Ժողովողին մեկնութիւն», «Յաղագս երգոյ երգոց», «Խաւսք», «Խաւսք յինն երանութիւնսն», «Ի հայր մեր որ ի յերկինս», «Յորդորումն մանգանց ի կուսութիւն» երկերը:

Թթ. 200բ-41բ՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ», 200բ՝ ցանկ (ա-խբ), 201ա՝ վերնագիր (կարմիր թանաքով). «Գրիգորի Նիւսացույ. Յաղագս բնութեան մարդոյ», որից վեր նույն թանաքով և գրչութեամբ ավելացված է «Գիրքս Նեմեսոյի եպիսկոպոսի Եմեսիոյ է»: Զեռագիրն ամբողջական է, բոլոր գլուխները վերնագրված են և համարակալված:

Օրինաչափություններ. «Օ»-ն ամենուր գրվում է «աւ», «արդեօք»-ը՝ «արդեւք», «մեօք»-ը՝ «մեւք»: Հաճախ ի հայտ է գալիս «գ-ս», «պ-բ» կամ «կ-զ» լծորդությունը: «Զգալ», «զգեստ», «անկանել», «տունկ», «ցանկութիւն», «օգտին» և նման այլ բառերի փոխարեն մեծ մասամբ գրվում է՝ «սգալ», «սգեստ», «անգանել», «տունգ», «տնգոց», «ցանգութիւն», «ակտի»: Նկատվում է անցյալ և անորոշ դերբայների շփոթ: Վերջակետը նշանակում է նախադասութեան ավարտ: Կետադրությունը երբեմն շատ տարբեր է մյուս օրինակներից, և իմաստ է փոխում: Լուծմունքներ գրեթե չկան:

120բ. Յաւելագրութիւն բնագրի ավարտից հետո. «Փառն սուղ ինչ նուազ առնէ գիմացումն ամենայնիս. որոյ անուն բաւական է առ ի յամալթն պիհռոնացոցն եւ այլոց չարեացն, որք ծաղր եւ այլն առնէին զասացեալս ի Տեառնէ»:

Բ – ՄՄ 470. Ժողովածու, 1260-1270 թթ., 290 թերթ: Գրիչ՝ Վարդան Կիլիկեցի, ստացող՝ Յովհաննես արքեպիսկոպոս (Եսայի Նչեցի):

Թթ. 2ա-115ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ», 2աբ՝ «ցանկ գրոցս» (ա.-խբ.), 3ա՝ վերնագիր (կարմիր տառերով). «Գրիգոր եպիսկոպոսի Նիւսացո Յաղագս բնութեան մարդո»: Թերթերի շփոթ՝ 73բ -74բ -74ա - 75բ, ապա՝ հերթական:

Օրինաչափություններ. Համառոտագրություններն ու լուծմունքները՝ քիչ: Տեքստում կան գաղափարագրեր՝ աշխարհ, երկիր, երկինք, լուսին, արեգակ բառերի համար: 88բ-ի վերջում («Պատունը՝ ճակատագրի մասին» գլխում) գրված է «մարդոյն գէութիւնն զնախագիտութիւնն Գ այն ունի»: «Արդեօք» բառն ունի ուղղագրական տարբերակներ՝ «արդիւք, արդեաւք, արդւք», բառավերջի և բառամիջի «յ»-երը չկան: Հաճախ է հանդիպում «լ-դ» տարբերակներով գրություն՝ «այդ», «այդայդել», «թոյդ» և այլն:

Գ – ՄՄ 1500. Ճառընտիր, ՉԼԲ. (1282 թ.-ից առաջ), 1189 թերթ: Գեղարդայ վանք, գրիչ, ստացող՝ Մխիթար Այրիվանցի, ծաղկող՝ Սարգիս գրիչ:

Թթ. 576ա-602ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Յանկը՝ չիք:

Օրինաչափություններ. գլուխները համարակալված են և վերնագրված, յուրաքանչյուր վերնագրի մոտ լուսանցապատկերներ կան՝ հավանաբար բովանդակությանը համապատասխան: Միջին մասում կան խառնակ թղթեր: Բառամիջի «յ»-ն սովորաբար չի գրվում, բառավերջինը՝ երբեմն գրվում է, երբեմն՝ ոչ («գո», «գոական», «աժմ», «միո»), բաղաձայնի արժեք ունեցող «ու»-ի փխ՝ «ւ» («խառնւած», «նւազ», «արւեստ»), «օ»-ն «աւ», «արդեօք»-ը՝ «արդւաւք»: Գրեթե ամենուր անցյալ դերբայը փոխարինված է անորոշով, «-եալ»-ի փոխարեն՝ «-ել», «-եաց»-ի փոխարեն «-եց»/«-էց» («բարեաց»՝ «բարէց», «կարծեաց»՝ «կարծեց», «աղեաց»՝ «աղէց»), «-եանց»՝ «-ենց»/«-էնց» («միմեանց»՝ «միմէնց»), «-եանս»՝ «-ենս»/«-էնս» («միմեանս»՝ «միմէնս»), «կեանք»՝ «կէնք», «ինքեան»՝ «ինքէն» և այլն: Լուսանցքներում բազմաթիվ լուծմունքներ:

Դ – ՄՄ 469. Ժողովածու, 1260 թ., 294 թերթ: Մեծքար անապատ, գրիչ՝ Ստեփանոս քահանայ, կազմող՝ Առաքել Հնազանդեհնց, ստացող՝ Գրիգոր Բժնեցի (Խոր Վիրապ, 1271):

Առաջարկ

ԹԹ. 9ա-117ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: 8բ՝ ցանկ (ա. -խբ.): ԺԸ. դ. լրացուած՝ 8բ-10բ: Գրեթե բոլոր գլուխներն առանց գլխահամարների են, բայց վերնագրերը գրված են կարմիրով: Կան թերի և խառնակ էջեր:

Օրինաչափություններ. բառամիջի և բառավերջի «յ»-ն սովորաբար չի գրվում, «օ»-ն՝ «աւ», «արդեօք»՝ «արդեք», «անդէն»՝ «անտէն», «մեօք»՝ «մեաք կամ մեաւք», «բարւոք»-ը՝ հիմնականում «բարիոք», «նիւթ»-ը՝ հաճախ «նւթ», «նւթո», «նւթաւոր», «-ւոյ» վերջավորության փոխարեն՝ «-ո» («կենդանո», «հոգո»): Լուսանցքներում լուծմունքներ:

Ե – ՄՄ 844. Ժողովածու, 213 թերթ, 1158 թ. (2/ց ՄՄ, հատոր Ա., էջ 423), գրիչ՝ անհայտ:

ԹԹ. 3ա-79ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ», ցանկ՝ չիք: Առաջին գլխի սկիզբը չկա: Սկսվում է՝ «(յառաջադիմութէնէ) կատարեալ անմահ լինել, այսինքն զօրութեամբ անմահ լինել...»:

Օրինաչափություններ. բազմաթիվ համառոտագրություններ: «Օ»-ն խառնագիր՝ երբեմն՝ «աւ», երբեմն՝ «օ»: Երբեմն էլ «աւ»-ի փոխարեն՝ «օ» («կարգօրիլ», «ցուցօ», «ասացօ», «մանօանդ»): Երբեմն բացակայում է բառամիջի «յ»-ն («գգաութիւն», «գոութիւն», «ծառաութիւն»): Գաղտնավանկ «ը»-եր՝ «բժըշկութիւն», «վերստին», «ծնընդական»: Բազմաթիվ լուծմունքներ:

Զ – ՄՄ 468. Ժողովածու, ԺԲ.-ԺԳ., 283 թերթ: Գրիչ՝ Գրիգոր կամ Առաքել⁶:

ԹԹ. 117ա-283բ՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: 116ա-7ա՝ ցանկ: Չիք՝ յիշատակարան թարգմանչի: Որոշ էջերի հերթականության չփոթ:

Օրինաչափությունները. «օ»-ն միշտ գրվում է «աւ», «ւ»-ը՝ «եւ», «արդեօք»-ը՝ «արդեւք», «մեօք»-ը՝ «մեւք», «իմացական»-ի փոխարեն՝ «իմանալիք», գաղտնավանկ «ը»-երը գրվում են:

է – ՄՄ 51. Ժողովածու, ԺԳ.-ԺԴ. դդ., 296 թերթ:

ԹԹ. 166ա-236ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ», ցանկ՝ չիք: Յիշատակարան թարգմանչի՝ 236ա: Օրինաչա-

փոլթյունները. հաճախ բառավերջի «յ»-ն բացակայում է, «օ»-ն հիմնականում գրվում է «օ»: Առկա է «կ-գ» տարբերակներով գրուլթյուն, նաև գրվում է՝ «ընտերք», «կանկուն»:

Ը – ՄՄ 552. Ժողովածու, Ժէ. դ., 262 թերթ:

Թթ. 3ա-120բ՝ «Երանելոյն Գրիգորի Նիւսացւոյ ասացեալ՝ Վասն բնութեան մարդոյ», ցանկ՝ 3ա-4ա (ա-խբ): 227ա-240ա՝ Նեմեսիոսի «բնութեան» երկից ևս մի քանի գլուխ՝ Ա. (227ա-233բ), ԺԳ. (236բ), ԺԶ. (235բ-236բ), ԺԹ. (236բ), ԻԲ. (236ա-238ա): Օրինաչափությունները. առկա է և՛ «և», և՛ «եւ» գրությունը (օրինակ՝ «դեւք» և նման մի քանի բառ), «օ» գրություն չկա, ամենուր՝ «աւ», «արդեօք»-ը՝ «արդեաւք»: Հաճախ են բառամիջի գաղտնավանկ «ը»-երը: Գրվում է՝ «ընդանի», «կանկուն», «սգաստ», «սգայութիւն»: Նախածանցները երբեմն առանձնացված են՝ «նախ յաւժարութիւն», «վերայ ծխութիւն»: Կան պակասող բառեր, արտահայտություններ:

Թ – ՄՄ 3463. Ժողովածու, ԺԴ.-Ժէ. դդ., 323 թերթ: Գրիչ՝ Կիւրոն, ստացող՝ Մխիթար քահանայ:

Թթ. 1ա-129բ՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Առաջին հինգ գլուխները՝ տեղ-տեղ վնասված և դժվարընթեռներ:

Օրինաչափություններ. երբեմն «կ-գ» տարբերակներով գրություն: Առկա է նաև՝ «ընդանի», «սպունկ», «ընդրել» և որոշ այլ ուղղագրական տարբերակներ, սակայն առանց հստակ միօրինակության:

Ժ – ՄՄ 620 . Ժողովածու, 1494 թ., 298 թերթ, Երզնկայ, Կապոսի անապատ (ի համալսարանս Կիւրոսի): Գրիչ՝ Մաղաքիա Բաբերդացի:

Թթ. 152ա-212ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյն»: Ցանկ՝ չիք: Յիշատակարան թարգմանչի՝ 150աբ:

Օրինաչափություններ. բոլոր գլուխները վերնագրված են, կարմիր տառերով, «օ»-ն՝ «աւ», «և»-ը՝ «և»: Երբեմն բացակայում են բառամիջի «յ»-երը: Հանդիպում է «կ-գ» ձևերով գրություն: Նաև՝ «ըմբել», «խնծոր», «սպունքն»: Լուսանցքներում՝ լուծմունքներ:

Ի – ՄՄ 2508. Ժողովածու, ԺԵ. դ., 308 թերթ: Գրիչ՝ Ոհաննէս, ստացող՝ Սարգիս սարկավագ:

Թթ. 1գ-130ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացոյ Յաղագս բնութեան մարդոյն»: Ցանկ՝ չիք: Յիշատակարան թարգմանչի՝ 130ա:

Օրինաչափութիւններ. «օ»-ն՝ հիմնականում «ա», կան եզակի բացառութիւններ՝ «գօրութեան», «շօշափման»: Ամենուր՝ «և», «արդեաւք»: Առկա է «կ-գ» տարբերակներով գրութիւն, ինչպես նաև այնպիսի սակավադեպ ձևեր, ինչպիսիք են՝ «խնծոր», «մախճ», «իշումն», «պնտել»: Երբեմն նշվում են բառամիջի գաղտնավանկ «ը»-երը: Լուսանցքներում տեղ-տեղ ուղղումներ եւ լուծմունքներ:

Լ – ՄՄ 1649. Ժողովածու, ԺԴ., ԺԵ., ԺԶ. դդ., բաղկացած է երեք տարբեր ձեռագրերից: Ձեռ. Բ՝ ԺԵ. դ., 255 թերթ (141-395), ստացող՝ Յոհաննէս:

Թթ. 143ա-252բ՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Ցանկ՝ չիք: Առաջին գլուխը՝ չիք: Սկսվում է երկրորդ գլխի վերջին հատվածից: Էջերի որոշ շփոթ: Յիշատակարան թարգմանչի՝ 252բ:

Օրինաչափութիւններ. գրվում է «օ», «և»: Որոշ բառերում մշտապես նշվում է գաղտնավանկ «ը»-ն՝ «վերըստին», «ծնընդական», «անդընդոց»: Նկատելի է «կ-գ» տարբերակներով գրութիւն, հիմնականում՝ «ցանգութիւն», «անգեալ», «մանգութիւն» բառերում: Լուսանցքներում լուծմունքներ:

Խ – ՄՄ 3184. Ժողովածու, ԺԵ., ԺԶ. դդ., 430 թերթ: Գրիչ՝ Ներսէս, Ստացող՝ Մինաս Վրդ.: Թթ. 1ա-82բ՝ Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ»:

Օրինաչափութիւններ. հաճախ բացակայում են բառամիջի «յ»-երը, ամենուր գործածվում է «ընդանի», երբեմն՝ «ընդըութիւն», «ըմբել», «վաղճան», «կանկնէ»: Հանդիպում է «կ-գ» ձևերով գրութիւն: Նախածանցները հաճախ առանձնացված են՝ «նախայ յօժարութիւն», «վերայ ծխութիւն»: Հաճախակի են լակունաները՝ նախադասութեան մեջ բացակայող բառեր, հատվածներ կամ բացակայում է ամբողջական նախադասութիւն: Լուսանցքներում լուծմունքներ:

Ծ – Երուսաղեմի Հնագույն օրինակը. **Ձեռ. Եղմ. 1862** (Ձ/Յ Եղմ., էջ 255), 1047 թ. (ՆՂԶ.), 243 թերթ: Գրիչ և կազմող՝ Գէորգ, ստացող Խաչիկ Եպիսկոպոս, վերանորոգող՝ Յովհաննես Սարկավազ:

Թթ. 1ա-243բ՝ «Գրեգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բընութեան մարդոյ»: 1ա, բ – ցանկ. ձեռագիրն ամբողջական է, գլուխները վերնագրված են: 126բ-127ա, 155բ-156ա և 232բ-233ա թերթերի արանքում պակասում են մեկական թերթեր: Լուծմունքներ գրեթե չկան, բայց Հանդիպում են լուսանցքում կամ տողավերևում նույն ձեռագրով և թանաքով գրված և բնագրի անկապտելի մասը կազմող բառեր ու արտահայտություններ, որոնք կամ գրելու ընթացքում մոռացվել են և հետո ստուգման ժամանակ ավելացվել, կամ ի սկզբանէ այդպես են նշվել՝ տեղի տնտեսման նպատակով (65ա, 79բ, 96բ, 120ա, 126ա և այլն):

Օրինաչափություններ. «օ» գրություն չկա, ամենուր գրվում է «աւ», «և»-ը՝ «եւ», «արդեօք»-ը՝ «արդեւք», «մեօք»-ը՝ «մեւք»: Հատկապես բնագրի սկզբնական հատվածում շատ են գաղտնավանկ «ը»-երը՝ «բընութիւն», «բընաւորական», «գընայուն», «գըլուխ» և այլն: Աստիճանաբար դրանց քանակը նվազում է, և բնագրի երկրորդ կեսում հազվադեպ են հանդիպում: Ժամանակ առ ժամանակ առկա է «լ-ղ» տարբերակներով գրություն, հատկապես «այլ» բառի պարագայում:

Ընդհանրություններ ունի **Ձ** ձեռագրի հետ:

Ա, Գ և Զ, Ծ ձեռագրերն ունեն նմանություններ:

Ե, Է բնագրերը մոտ են Վենետիկյան տպագիր օրինակին:

Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկի հայերեն թարգմանությանն առնչվող մեզ հայտնի ձեռագրերի համառոտ ժամանակագրական ցանկ

*-ով նշված են մեր կազմած բնագրի հիմքում ընկած և վերը նկարագրված տասնչորս ձեռագրերը:

°-ով նշված ձեռագրերը նույնպես մասնակի հետազոտված են և որոշ հատվածներ համեմատված:

- 1*. **Եղմ. 1862, 1047 թ. (Մ),** Յաղագս բնութեան մարդոյ, Գրիչ և կազմող Գէորգ, ստացող *Խաչիկ Եպիսկոպոս, վերանորոգող Յովհաննես Սարկավագ:* Թթ. 2ա-243բ. «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
- 2*. **ՄՄ 844, 1158 թ. (Ե),** Ժողովածու, պակասավոր, Ժ. Դարում վերանորոգված: Թթ. 1ա-79ա. *Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ»:*
- 3*. **ՄՄ 468, ԺԲ.-ԺԳ. դար (Զ)** Ժողովածու, Գրիչ՝ Գրիգոր (անընթեռնելի փակագիր) կամ Առաքել⁶: Թթ. 117ա-283բ. «Գրիգորի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ» (Գիրքս Նեմեսոյի՝ եպիսկոպոսի Եմեսիոյ է):
- 4*. **ՄՄ 1013, 1227 թ. (Ա),** Ժողովածու, տեղի՝ Սպլենդազան վանք, գրիչ՝ Սիմէոն կրոնաւոր (Պղնձահանեցի): Թթ. 200բ-241բ. *Նիւսացի «Յաղագս բնութեան մարդոյ» (Նեմեսոյի եպիսկոպոսի Եմեսոյ է գիրքս /201ա/):*
- 5*. **ՄՄ 469, 1260 թ. (Դ),** Ժողովածու, Մեծքար անապատ, գրիչ՝ Ստեփանոս քահանայ, ստացող՝ Գրիգոր Բժնեցի (Խոր Վիրապ, 1271), կազմող՝ Առաքել Հնազանդեցի: Թթ. 9ա-117ա. *Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ» (Գ, Զ, ԼԹ, Խ գլուխները՝ թերի):*
- 6*. **ՄՄ 470, 1260-1270 թ. (Բ),** Ժողովածու, Գրիչ՝ Վարդան Կիլիկեցի, ստացող՝ Յովհաննէս արքանդբայր, 1675թ. նորոգվել է և լրացվել թերին (Ներսէս Նորոգող): Թթ. 2ա-115ա. «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացո Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Լուսանցքներում՝ տեղ-տեղ լուծմունք:
- 7*. **ՄՄ 1500, 1282 թ.-ից առաջ (Գ),** Ճառնտիր, տեղի՝ Գեղարդայ վանք, գրիչ, ստացող՝ Մխիթար Այրիվանցի, Ծաղկող՝ Սարգիս գրիչ, նորոգված Ի. դարում: Թթ. 576ա-602ա. «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւո Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
- 8°. **ՄՄ 422, ԺԳ. դար,** Մեկնութիւն բնութեան գրոցն Նեմեսիոսի՝ Թթ. 1բ-44ա (ամբողջ ձեռագիրը):
9. **ՄՄ 5254, 1280 թ.,** Ժողովածու, տեղի՝ Դեղձուտի վանք (Մահկանաբերդ), գրիչ՝ Աւետիս, Գէորգ քահանայ, ստացող՝ Գէորգ քահանայ (գրիչը): Թթ. 75ա-6ա՝ «Պատճառ բնութեան գրոցս Նեմեսիոսի»:

10. ՄՄ 5596, ԺԳ. դար, Ժողովածու, Գրի^օչ, ստացող՝ Աստուածատուր:
Թթ. 69-72. «Պատճառ ի բնութիւն մարդու գրոցն Նեմեսիոսի»
(միայն գլուխ Ա-ի վերլուծությունն):
11. Վնտկ. 1294 (2637), 1239-1244 թթ., Դաւիթ Անյաղթ Ա. եւ Ժողովածոյ,
տեղի՝ Ատանա, գրիչ՝ Ստեփանոս, ստացող՝ Սմբատ սպարապէտ: Թ.
180ա. «Գրիգորի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Թթ.
180ա-187ա՝ «Ի չորից գոյացեալ մարդն ասի...», թթ. 187բ-197բ.
«Յաղագս տարերց», «Վասն Յիշողականին», «Վասն սրտմտու-
թեանն», «Վասն կերակրականին», «Վասն մարմնոյ» գլուխները:
Թթ. 198ա-350ա՝ «Երանելոյն Գրիգորի Նիւսացւոյ ասացեալ վասն
բնութեան մարդոյ», ամբողջական բնագիրը:
- 12*. ՄՄ 51, ԺԳ.-ԺԴ. դդ. (է), Ժողովածու, Գործք Առաքելոց: Թթ.
166ա-236ա. «Գրիգորի Եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնու-
թեան մարդոյ»:
- 13°. ՄՄ 6848, ԺԳ.-ԺԶ. դարեր, Ժողովածու, Գրիչ՝ Յովհաննէս: Թթ.
1ա-150ա՝ Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Էջերի մեծ
մասը վնասված է և տարբեր թանաքներով ուղղված:
14. ՄՄ 598, 1303 թ., Ժողովածու, Գրիչ՝ աշակերտ Յովհ. Երզնկացւոյ,
1419 թ. և 1745 թ. մասամբ վերանորոգված: Թթ. 122ա-140ա.
«[լուծումն] Վասն բնութեան գրոցն»:
15. Վնտկ. 1516 (1128), 1318 թ., Գրիգոր Նիւսացի Ա, տեղի՝ «յաշխարհս
արեւելից, ի գաւառիս Սիւնեաց, ի հրեշտակաբնակ մենաստանիս,
որ կոչի Գլաճոր, զոր համարձակիմ զսա կոչել երկրորդ Աթէնս եւ
մայրաքաղաք ամենայն իմաստից, ընդ հովանեաւ սուրբ Ստեփա-
նոսի եւ կենսակիր աստուածաբարձ սուրբ Նշանիս, որ ճմարիտ ի
կենաց փայտէն և դամբարանի սուրբ Վարդապէտին Ներսէսի»,
գրիչ, ստացող՝ Յակոբ Թագորցի: Թթ. 1-356. «Գրիգորի Եպիսկո-
պոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյն»:
16. Վնտկ. 1517 (1129), ԺԴ. դար, Գրիգոր Նիւսացի Բ, Գրիչն՝ անհայտ,
գրեթէ ամբողջապէս նույնն է նախորդի հետ: Թթ. 1-186 «Գրիգո-
րի Եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Լու-
սանցքներում լուծմունքներ:

17. Եղմ. 390, նախքան 1383 թ., Մատենագրութիւնք 1, Գրիգոր Նիւսացի, տեղի՝ Կիլիկիա ?, գրիչ՝ Բասիլ: Թթ. 596բ-800ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Թթ. 804ա-840բ՝ «Լուծումն բնութեան գրոցն» ըստ առանձին արտահայտութիւնների:
- 18*. ՄՄ 1649, ԺԴ., ԺԵ., ԺԶ. դդ. (Լ), Ժողովածու, 6 տարբեր գրիչներ: Թթ. 141ա-252բ՝ Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
- 19*. ՄՄ 3463, ԺԴ.-ԺԶ. դդ. (Թ), Ժողովածու, Գրիչ՝ Կիւրոն, ստացող՝ Մխիթար քահանայ: Թթ. 1ա-129բ՝ Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
- 20*. ՄՄ 620, 1494 թ. (Ժ), Ժողովածու, տեղի՝ Երզնկայ, Կապոսի անապատ (ի համալսարանս Կիպրոսի), գրիչ՝ Մաղաքիա Բաբերդացի: Թդ. 152ա-212ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյն»: Լուսանցքներում լուծմունքներ:
- 21*. ՄՄ 2508, ԺԵ. դար (Ի), Ժողովածու, գրիչ՝ Ոհաննէս, ստացող՝ Սարգիս սարկավագ: Թթ. 1գ-130ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյն»:
- 22*. ՄՄ 3184, ԺԵ., ԺԶ. դդ. (Խ), Ժողովածու, գրիչ՝ Ներսէս, ստացող՝ Մինաս Վարդապէտ: Թթ. 1ա-82բ՝ Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
23. ՄՄ 55, 1489 թ., Ժողովածու, տեղի՝ Երզնկայ, գրիչ՝ Գրիգոր Տարօնացի, ստացող՝ Յովհաննէս Համշենցի: Թթ. 162ա-303բ. «Մեկնութիւն գրոցն բնութեան»:
24. ՄՄ 3275, 1494 թ., Ժողովածու, տեղի՝ Կապոսի վանք (Երզնկա), գրիչ՝ Մաղաքիա Բաբերթացի: Թթ. 152ա-219բ՝ «Մեկնութիւն գրոցն բնութեան»:
- 25°. ՄՄ 417, ԺԶ. դար, Ժողովածու, Գրիչ՝ Բասիլ: Թթ. 1ա-79ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Թթ. 144բ-169ա՝ «Լուծումն բնութեան գրոցն» (գլուխ առ գլուխ):
26. ՄՄ 463, 1628 թ.-ից առաջ, Ժողովածու, Գրիչ՝ Բասիլ: Թթ. 2բ-80ա. «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Թթ. 140բ-164բ՝ «Լուծումն բնութեան գրոցն» (մեկնաբանութիւն ըստ առանձին արտահայտութիւնների)

- 27°. ՄՄ 465, Ժէ. դար, ժողովածու, Գրիչ՝ Դաւիթ, ստացող՝ Յովհաննես քահանայ: Թթ. 1բ-104բ՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսեա Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Լուսանցքներում՝ բազմաթիւ լուծմունքներ:
- 28°. ՄՄ 466, 1628 թ., ժողովածու, տեղի՝ ԼէՎ (թէ՞ ԼՈՎ), գրիչ՝ Պողտանի Խաչքո, Եռաքոյի Միսքո, Մերիկի Հանգոյ: Թթ. 2ա-88բ՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսեա Յաղագս բնութեան մարդոյ՝ Խորին խորհրդով»: Թթ. 88բ-115ա՝ «Լուծմունք բնութեան գրոցն Նեմեսիոսի» (անանձին արտահայտութիւնների բացատրութիւնների ձևով):
- 29°. ՄՄ 467, Ժէ. դար, ժողովածու, Գրիչ՝ Միքայէլ Դպիր: Թթ. 2ա-94բ՝ Նեմեսիոսի «Վասն բնութեան մարդոյ»: Բազմաթիւ լուծմունքներ՝ ինչպես լուսանցքներում, այնպես էլ բնագրում:
- 30*. ՄՄ 552, Ժէ. Դար (Ը), ժողովածու, Թթ. 3ա-120բ՝ «Երանելոյն Գրիգորի Նիւսացւոյ ասացեալ Վասն բնութեան մարդոյ» բնագիրն ամբողջութեամբ: Թթ. 217ա-227ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ» (ի չորից գոյացեալ. . .): Թթ. 227ա-240ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ» խառը հերթականութեամբ 6 գլուխ՝ Դ (238ա-240), Ե (227ա-233բ), ԺԳ (236բ), ԺԶ (235բ-236բ), ԺԹ (236բ), ԻԲ (236ա-238ա):
- 31°. ՄՄ 2095, Ժէ. դար, ժողովածու, Թթ. 220ա-320բ՝ «Արբոյն Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ յաղագս բնութեան մարդոյն ասացեալ»:
- 32°. ՄՄ 2103, Ժէ. դար, ժողովածու, Թթ. 306ա-384ա՝ Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Լուսանցքներում՝ լուծմունքներ:
- 33°. ՄՄ 2509, Ժէ. դար, ժողովածու, ստացող՝ Յակոբ Կարնեցի: Թթ. 1-111ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
- 34°. ՄՄ 1480, 1615-1617 թթ., ժողովածու, Գրիչ՝ Վարդան Հիզանցի, Ստեփանոս, ստացող՝ Բարսեղ Բաղիչեցի, Յոհան, կազմող՝ Գրիգոր: Թթ. 304ա-342ա՝ «Մեկնութիւն բնութեան գրոցն Գրիգորի Նիւսացւոյ»: Թթ. 357բ-368ա. «Լուծմունք բնութեան գրոցն»: Թթ. 372աբ «Լուծմունք ծաղկաքաղ Վարդան վարդապետի արարեալ Յաղագս անձին» (անմիաբան է հնոցն ամենեցուն. . . .):

35°. ՄՄ 6622, Ժէ. դար, Ժողովածու, գրիչ՝ Պօղոս Գաւրուցի-Սասնցի, ստացող՝ Վարդան Բաղիշեցի: ԹԺ. 92ա-168ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Բազմաթիւ լուծմունքներ:

36°. ՄՄ 7135, 1640 թ., Ժողովածու, Գրիչ՝ Աւետ: Յանկը ներկայացված է խառը՝ «Բնութեան» և «Կազմութեան» երկերի գլուխների վերնագրերով ըստ այբբենական կարգի: Թղ. 1ա՝ «Նախածանօթութիւն. Ով ուսումնասէր՝ զցանկս գայս, որ է երկուց գրոցն [գլխոց] Գրիգորի Նիւսացւոյն, այսինքն՝ բնութեան և կազմութեան մարդոյս այսպէս վարեա. Զի կարմրագոյն բենն՝ զոր տեսանիս ի ցանկոջդ՝ նշանակէ զբնութեան գիրսն, իսկ կենն ցուցանէ զգիրսն կազմութեան. և հետեւեալ՝ բ «սևագոյն տառքն, առաջինն ցուցանէ զթղթահամարն՝ և երկրորդն՝ զգլխահամարն»:

Թղ. 4բ՝ «Ի զրաւ Յանկիս Մատենական,

որ է երկուց գրոցն պատուական:

Մարդոյս Բնութեան և Կազմութեան,

Գրիգորի տեսչի Նիւսեայն:

Զայնիւ գոհաբանողական,

օրհմենք զԵրրեակն հոմաբնական:

Ամմէ---, , ---ն

քանզի բանքն ի սկզբանէն մինչև ցվախճանն իւր

մի գմտօք՝ և դիտուրբք [դիւրութեամբք??] ընթանան»:

ԹԺ. 6ա-173բ՝ «Սրբոյ Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ ասացեալ»:

37°. ՄՄ 9427, Ժէ. դար, Ժողովածու: ԹԺ. 4ա, 5ա կնիք՝ «ակադեմիկոս Հակոբ Մանանդյան»: ԹԺ. 5ա-121ա՝ «Երանելոյն Գրիգորի Նիւսացւոյ ասացեալ վասն բնութեան մարդոյ»:

38°. ՄՄ 621, Ժէ. դար, Գիրք պատճառաց եւ լուծմանց: ԹԺ. 35ա-51բ՝ «Լուծմունք մեկնութեան բնութեան գրոցն»: Վերլուծված է գլուխ-գլուխ, ըստ առանձին արտահայտութիւնների: ԹԺ. 80ա-166բ՝ «Մեկնութիւն բնութեան գրոց»:

Ընդհանուր վերլուծութիւն է՝ առանձին գլուխների հերթական մեկնաբանմամբ:

39. ՄՄ 1919, 1683 թ., Գրիչ՝ Պետրոս, Ղուկաս վարդապետք, Վարդան Յունանեան, ստացող՝ Բարսեղ եպիսկոպոս, Նահապէտ Վրդ.: ԹԺ.

142բ-145բ՝ «Տեսութիւն ըստ մասին բնութեան մարդոյ, որ ի Նիւսացոյ եպիսկոպոսն է պետս մեր» («Յաղագս բնութեան մարդոյ» Ա գլխի մեկնութիւնն է):

40. ՄՄ 4765, 1695 թ., Ժողովածու. Ճառք, տեղի՝ Պօլիս, գրիչ՝ Կարապետ երէց: Թթ. 73ա-74ա՝ «Պատճառք գրոցն Նեմեսիոսի»:
41. Եղմ. 1781, 1636 թ., Յաղագս բնութեան մարդոյ, տեղի՝ Սուրբ Աստուածածնի վանք, գրիչ՝ Թորոս: Թթ. 1ա-195ա՝ բնագիրը:
42. Եղմ. 1084, 1604 թ., Ոսկեփորիկ, Ժողովածու, տեղի՝ Լով, գրիչ եւ ստացող Ղազար դպիր: Թթ. 552ա-622բ՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսեա Յաղագս մարդոյ բնութեան»:
43. Եղմ. 1122, Ժէ. դար, Ժողովածոյ. Գրիգոր Նիւսացի եւ Դաւիթ Ներգինացի, Ստացող Յովհ. Առաջնորդ Երուսաղեմի: Թթ. 2-266՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
44. Եղմ. 1177, թիվ ?, Յաղագս բնութեան մարդոյ, Թթ. 3-162՝ բնագիրը («... աւարտեցաւ բնութեան գիրքս Գրիգոր անուն կոչեցելոյ»):
45. Եղմ. 757, 1677 թ., Մատենագիրք, տեղի՝ Պրուսա, ստացող՝ Սուքիաս Վարդապետ, գրիչ՝ Նիկողայոս Սարկաւազ: Թթ. 566բ-695ա՝ Գրիգոր Նիւսացի, «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Թթ. 794բ-833ա՝ «Լուծմունք բնութեան գրոցն» (առանձին արտահայտությունների մեկնաբանմամբ):
46. Եղմ. 820, 1677 թ., Մատենագրութիւնք, տեղի՝ Պրուսա, գրիչ՝ Նիկողոս Սարկաւազ, ստացող՝ Սուքիաս Վարդապետ: Թթ. 169ա-337բ՝ Գրիգոր Նիւսացի, «Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Թթ. 338բ-366ա՝ «Լուծումն բնութեան գրոց» (առանձին արտահայտությունների մեկնաբանմամբ):
47. Վնտկ. 1518 (58), 1619, Գրիգոր Նիւսացի, տեղի՝ «յերկիրս Իլխայ, ի քաղաք Լով, առ դրան ննջման սուրբ Աստուածածնին», գրիչներ՝ Խաչքոյ Տոմաժիրսքի, Բասիլ, Գրիգոր Տոմաժիրսքի, ստացող՝ Տէր Զաքարիա (որդի պարոն Տէր Գասբար աւագերեցի), պատկանել է Ստեփանոս Ռոշքային: Թթ. 2ա-203բ՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Թթ. 204ա-237ա՝ «Լուծումն բնութեան գրոց»:

48. **Վնտկ. 1519 (2119)**, 1643 թ., Գրիգոր Նիւսացի, տեղի՝ անյայտ, գրիչ՝ Ներսէս, ստացող՝ մահաբախ Մուրատջան: Թթ. 1ա-175ա՝ «Վասն բնութեան մարդոյ» բնագիրը:
49. **Վնտկ. 1520 (1241)**, 1656 թ., Գրիգոր Նիւսացի, տեղի՝ անյայտ, գրիչ՝ Աբրահամ, ստացող՝ Թովման Վարդապէտ՝ «ի Գողթն Գաւառէ եւ ի գեղկեն Վանատայ»: Թթ. 1ա-230բ՝ «Վասն բնութեան մարդոյ»:
50. **ՄՄ 419**, 1777, ժողովածու: Գրիչ՝ Գրիգոր Դպիր: Թթ. 6ա-11ա՝ «Յաղագս բնութեան մարդոյ» (Ի չորից գոյացեալ ասի. . .): Թթ. 12ա-65բ՝ «Նիւսացոյ ասացեալ Վասն բնութեան մարդոյ»:
51. **ՄՄ 421**, ժԼ. դար, ժողովածու: Թթ. 3ա-48բ՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսեա՝ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Լուսանցքներում լրացումներ գրչի ձեռքով:
52. **ՄՄ 2708**, 1785 թ., ժողովածու: Տեղի՝ Կ. Պոլիս, ստացող՝ Իսահակ եպիսկոպոս Գեղամացի: Թթ. 3ա-49ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսեա Յաղագս մարդոյս բնութեան»:
53. **ՄՄ 9604**, ժԼ. դար, ժողովածու: Թթ. 2ա-48ա՝ «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսեա. Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
54. **ՄՄ 861**, 1717 թ., Գրիչ՝ Մելքիսէթ: Թթ. 322ա-456ա՝ «Մեկնութիւն բնութեան գրոցն»:
55. **ՄՄ 6562**, 1771 թ-ից առաջ, Թթ. 168ա-190բ՝ «Մեկնութիւն բնութեան գրոցն»:
56. **Եղմ. 172**, 1756-1759 թթ., Մեկնութիւն եւ լուծմունք, Գրիչ՝ Սարգիս Երուսաղեմցի, ստացող՝ Սիմեոն Վրդապէտ Նջեցի, թթ. 391-463՝ «Մեկնութիւն գրոցն բնութեան»:
57. **Եղմ. 1810**, 1788 թ., Մատենագիրք: Տեղի՝ Կ. Պոլիս, գրիչ՝ Յարութիւն Միքայէլեան, ստացող՝ Տիր. Համբարձում: Թթ. 3-98 Գրիգոր Նիւսացի, «Յաղագս բնութեան մարդոյ»:
58. **Վիեն. 330 (90)**, ժԼ. դար (բայց քիչ մը ավելի կանուխ կրնա ըլլալ), «Գրիգորի եպիսկոպոսի Նիւսացոյ Յաղագս մարդոյն բնութեան»:
59. **Վնտկ. 1521 (294)**, 1753 թ., Գրիգոր Նիւսացի: Տեղի՝ Պասրա, գրիչ՝ Հ. Գէորգ Վարդապէտ Պաղտատեան (Նախագաղափար՝ Զուղայի

առաջնորդ Գէորգ Վարդապէտի անթուական օրինակը): ԹԹ. 1-243 «Գրիգորի Եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»:

60. Վնտկ. 1217 (1332), 1732 Թ., Տօնապատճառ ԺԲ: Տեղի՝ Երուսաղէմ, գրիչ եւ ստացող՝ Աբրահամ: ԹԹ. 284բ-291ա՝ «Պատճառ բնութեան գրոցս»:
61. ՄՄ 418, 1818 Թ., Ժողովածու: Տեղի՝ Կ. Պոլիս, գրիչ՝ Գրիգոր Հոճայ: ԹԹ. 1ա-74բ՝ «Գրիգորի Եպիսկոպոսի Նիւսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ»: Լուսանցքներում նույն գրչով լուծումներ:
62. ՄՄ 2790, ԺԹ. դ., «Նեմեսիոսի Յաղագս բնութեան մարդոյ», ԹԹ. 2ա՝ «Նիւսացւոյն Գրիգորի Եպիսկոպոսի ասացեալ վասն մարդակազմութեան թարգմ. ի յունէ ձեռամբ Ստեփանոսի Սիւնեաց Եպիսկոպոսին – ԺԹ. դ. Մ[Եսրոպ] Եպ[իսկոպ]»: ԹԹ. 3ա-60ա՝ բնագիրը:
63. Վնտկ. 1525 (1601), ԺԹ. դար, Գրիգոր Նիւսացի (Մատեանս Հաւատարիմ ընդօրինակութիւնն է «Գրիգոր Նիւսացի Ա» օրինակին՝ ձեռ. 1516 (1128)):
64. Տյուրք. XIII 75, Թիվ ?, ԹԹ. 2ա-127ա՝ «Նեմեսիոսի Յաղագս բնութեան մարդոյ», ԹԹ. 228բ-267ա՝ «Լուծումն բնութեան գրոց»²⁶:
Լեոն Հովհաննիսյանը հիշատակում է նաև ԺԷ.-ԺԸ. դարերի իր անձնական օրինակը:

²⁶ F. N. Finck und L. Gjandschezian, Systematisch-Alphabetischer Hauptkatalog der Königlichen Universitätsbibliothek zu Tübingen, Tübingen, 1907, էջ 113-114:

Կրկնվող տարրնթերցվածներ և համեմատված ձեռագրերի ուղղագրական առանձնահատկություններ

1. Բառավերջի և բառամիջի «յ»-ի գրությունն անկանոն է. «-այ», «-ոյ» վերջավորությամբ բառերի սովորական դիրքում անհրաժեշտ «յ»-ն երբեմն չկա (Բ, Գ, Դ ձեռագրերում զանգվածաբար բացակայում են բառամիջի «յ»-երը, հաճախ էլ նաև բառավերջինը, Ե, Ժ, Խ՝ ավելի շատ նկատվում է բառամիջի «յ»-երի պակաս, հատկապես՝ «գգառութիւն», «գգառուն», «գնառուն», «մնառուն», «երկնաին» և նմանատիպ այլ բառերում, իսկ Է-ում՝ բառավերջի): Երբեմն էլ հակառակը՝ որոշ ցուցական և անձնական դերանունների ու մակբայների վերջում «յ» կա (օր.՝ Ա ձեռագրում հանդիպում են «նորայ», «նոսայ», «նմայ», «նայ», «ապայ» ձևերը): Ընդունված կանոններին համապատասխան (Խաչերյան 1962, էջ 61) միօրինակության ենք բերել՝ պետք եղած տեղերում ավելացնելով անհրաժեշտ «յ»-երը, և լրացուցիչ անգամ չնշելով դրանք տարրնթերցվածներում:

2. Ամենուր պահպանել ենք «աւ» գրությունը, որն առկա է հատկապես հնագույն գրչագրերում: Երբեմն էլ «աւ» երկհնչյունի փոխարեն «օ» է, եթե անգամ այդ «աւ»-ի ա-ն և լ-ը պատկանում են երկու հաջորդական վանկերի (օրինակ՝ Ե ձեռագրում կան «կարգօորիլ», «ցուցօ», «ասացօ», «մանօանդ» և այլն): Նմանատիպ տարրնթերցվածներն անտեսել ենք:

3. «Եւ» մեծ մասամբ գրված է մեկ տառով՝ «ւ», սակայն դարձյալ ընդունելով, որ բնագրի թարգմանություն հեղինակներ Ստեփանոս Սյունեցու և Դավիթ Հյուսիստոսի ժամանակ (Ը. դար) այն դեռևս չէր գործածվում, ամենուր դրել ենք «եւ»՝ չնշելով տարրնթերցվածներում:

4. Որոշ ձեռագրերում հատկապես շատ է գաղտնավանկ «ը»-երի գրությունը: Երբեմն դրանք և՛ բառասկզբի «ը»-եր են, և՛ բառամիջի (Ա, Բ, Ծ՝ «ըզհոգին», «ըստացեալ», «ըստացուածոյ», նաև՝ «հանգըստեան», «հըպել»), մյուսներում նշվում են միայն բառամիջի «ը»-եր (Ե, Զ, Ը, Ի՝ «բժըչկաց», «բժըչկութեան», «հըպաբար», «տըւեալ»): Սակայն կան բառեր, որոնց մեջ «ը»-ն կանոնավորապես գրվում է գրեթե բոլոր ձեռագրե-

ըում (օրինակ՝ «սնընդական», «ծնընդական», «եղընգունս», «ռընգունս» կամ «ըռընգունս», «վերըստին», «կորընչի», «մարտընչին», «անըընդոց»): Բնագրում դրանք անտեսել ենք՝ առանց նշելու տարընթերցվածներում:

5. «Արդեաւք» բառի գրությունն անկանոն է: Նույն ձեռագրում կարող են հանդիպել՝ «արդեւք», «արդեաւք», «արդաւք» ձևերը: Սակայն քանի որ հնագույն է համարվում «արդեւք» ձևը (Եղնիկ, Հ 1, 1992, էջ 45; Դուրյան, Այբուբենք, 1928, էջ 10), որն առկա է նաև մեր հիմք-ձեռագրում և մյուս հնագույն գրչագրերում (ԺԲ.-ԺԳ. դարեր), միօրինակության ենք բերել՝ ամենուր ներկայացնելով «արդեւք»՝ առանց հատկանշելու հետևողականություն:

6. Անկանոն է նաև «երկիւղ» («երկեղ», «երկեւղ», «երկիղ»), «լեարդ» («լէրդ», «լիարդ»), «արիւն» («արէն»), «կարծեաւք» («կարծեւք», «կարծեանաւք»), «բիւրք» («բեւրք», «բւրք») և նմանատիպ այլ բառերի գրությունը: Բերել ենք միօրինակության՝ նշելով առավել հաճախ հանդիպող ձևերը:

7. Ըստ դասական գրաբարի կանոնի, որն ամրագրված է նաև «գրչության արվեստի» լեզվա-քերականական տեսության հիմնադիրները համարվող Արիստակես Գրչի և Գևորգ Սկևռացու աշխատություններում, «ի»-ով վերջավորված բառերի թեքման ժամանակ «ի»-ն վերածվում է «ւ»-ի (բարի-բարւոյ, որդի-որդւոյ, հոգի-հոգւոյ): Ինչպես նաև արգելվում է «ւ» դնել այնտեղ, որտեղ քերականորեն չի պատճառաբանվում (օր.՝ մարդւոյ, ցորենւոյ, գիշերւոյ ձևերի փխ պետք է լինի՝ մարդոյ, ցորենոյ, գիշերոյ) (Խաչերյան 1962, էջ 84): Ձեռագրերի մի մասում այս հարցում կա անկանոնություն, իսկ երբեմն էլ՝ այն համընդհանուր ձևով խախտվում է, ուստի ամենուր կարգում ենք՝ «բարո(յ)», «հոգո(յ)» (Գ, Դ, Ի ձեռագրերում): Հաշվի առնելով այս օրենքը, բնագրում հանդիպող բոլոր նմանատիպ բառերը դրել ենք ճիշտ ձևով՝ առանց լրացուցիչ անդրադարձի:

8. Ձեռագրերում հաճախ են կապգրությունները: Արիստակես Գրչիը համառոտված բառերի նախնական գործածությունը վերագրում է մեր առաջին թարգմանիչներին, որոնք անհրաժեշտ են համարել սահմանադատել և միայն համառոտված գրել այն անունները, որոնք ճանաչված են

գերագույն սրբություն և անեղծանելի (աստուած, Հիսուս, Քրիստոս, տէր, սուրբ) հնարավոր աղավաղումներից դրանք գերծ պահելու համար (Խաչերյան 1962, էջ 86): Սակայն այս օրենքը հետագայում ընդհանրացավ ընդգրկելով բազմաթիվ բառեր: Դա մեծ մասամբ վերաբերում է «ութիւն», «-ութեան» վերջածանցներ ունեցող գոյականներին («-ութի», «-ութե»), որը միշտ չէ, որ ենթարկվում է հստակ կանոնների: Երբեմն էլ գաղափարագրեր են դրվում «աշխարհ», «արեգակն», «լուսին», «երկիր» բառերի փոխարեն (Բ): Քննական բնագրում բոլոր այդ ձևերը ներկայացրել ենք բացված:

9. Որոշ բառեր հանդես են գալիս ուղղագրական տարբերակներով «գ-ս»-ով, «պ-բ»-ով կամ «կ-գ»-ով (դա հաճախակի է հանդիպում հատկապես Ա, Գ գրչագրերում, սակայն առկա է նաև Դ, Ե, Ժ, Ի -ում) «սգայականացն», «սգայութիւն», «անսգայսն», «սգեստ» կամ «ըմբել», «ըմբեմք» կամ «անգանել», «տունգ», «ցանգութիւն», «մանգունք», «խորամանգութիւն», «աւկտի», «աւքտի», «կանկուն», «սպունկն»: Այդ տարբերակները զանց ենք առել: Միայն հազվադեպ օգտագործված ձևերը նշել ենք տարբերակներով:

10. Անկանոն գրություն ունի նաև «ընտանի» բառը, որը գալիս է այդ բառի նախնական կառուցվածքից. «ընտանի»= ընդ տանի»: Սղվում է տ-դ բաղաձայններից որևէ մեկը՝ առաջ բերելով գրություն տարբերություն՝ «ընտանի» / «ընդանի»: Վերցրել ենք ներկայումս ընդունված ձևը:

11. «Վախճան» բառի գրությունը Ա և Գ գրչագրերում «վաղճան» է, իսկ Խ-ում՝ «վաղճան»: Ա-ում հաճախ է հանդիպում «աւգ» բառի «ող» գրությունը, Գ-ում «սկզբանց»-ը գրվում է «սկսբանց», Ա, Գ, Զ, Խ -ում «գէջ» -ի փոխարեն «գէճ» է, Ի-ում առկա են «խնծոր», «մախճ», Գ, Ի-ում երբեմն «յիշման»-ի փոխարեն «իշումն» ձևն է, Գ-ում «սրամտութիւն» ձևի փոխարեն կարգում ենք «ստամտութիւն»: Հիմնականում զանց ենք առել թողնելով ներկայումս ընդունված ձևերը:

12. Երբեմն էլ նկատվում է անցյալ և անորոշ դերբայների շփոթ, ըստ որում ավելի հաճախ անցյալ դերբայը փոխարինվում է անորոշով: Գ ձեռագրում դա համընդհանուր բնույթ է կրում՝ ամենուր «-եալ» վերջա-

վորութիւնը փոխարինված է «-ել»-ով, բայց ոչ միայն: Միաժամանակ «-եաց»-ի փոխարեն «-եց» է կամ «-էց» («բարեաց/ բարէց», «կարծեաց/կարծեց», «աղեաց/աղէց»); «-եանց»՝ «-ենց» կամ «-էնց» («միմեանց/միմէնց»), «-եանս»՝ «-ենս» կամ «-էնս» («միմեանս/միմէնս»), ինչպես նաև «կեանք/կէնք», «ինքեան/ինքէն» և այլն: Քանի որ այս կրկնվող տարրնթերցվածները վերաբերում են Գ ձեռագրի ողջ ընթացքին, այդ պատճառով այլ ձեռագրերում ավելի հազվադեպ հանդիպող նմանատիպ տարրնթերցվածները նշելով հանդերձ, զերծ ենք մնում Գ-ի համար դասնելուց: Իսկ Ա ձեռագրում բավական հաճախ հանդիպում է հակառակ երևույթը, երբ անորոշ «-ել» վերջավորութիւնն է ներկայացվում «-եալ» ձևով, ինչը չենք արտացոլել տարրնթերցվածներում:

13. Ձեռագրերում «լ-ղ» լծորդութիւնը ևս հաճախ է հանդիպում, հատկապես՝ «Ջիլ-Ջիղ», «լողակ-ղողակ», «Պլատոն-Պղատոն», «թոյլ-թոյղ» տարբերակներով: Սակայն վերը նշվածի նման, այս անգամ Բ ձեռագրում է այն համընդհանուր բնույթ կրում, հատկապես «այլ» բառի պարագայում՝ «այղ», «այղայղել», «այղագգ», «այղայղակից»: Էդ. Աղայանի «Գրաբարի քերականութիւն» (1964, էջ 357) գրքում կարդում ենք. «Մասնաւոր ուղղագրական կանոնն այն է, որ «յ» և «լ» ձայնորդներից հետո միշտ գրուել է «ղ» և ոչ մի դեպքում «լ» (գայղ, այղ, շիւղ): Հետագայում այս կանոնը փոխվել է հնչիւնափոխական երևույթներին համապատասխան»: Այսինքն մեր հին ձեռագրերում պահպանված այս կարգի գրութիւնները հնագույն վիճակն են ներկայացնում: Սակայն ի նկատի ունենալով, որ հազվադեպ ձեռագրերում է այդպես զանգվածաբար պահպանվել գրութիւնն այս ձևը, և քննական բնագիրն առավել դժվարնթերցելի չդարձնելու համար, այլևս դրան չենք անդրադառնա: Գրութիւնն այս տարբերակների առկայութիւնը բոլոր ձեռագրերում առաջ է բերում նաև «Ջիլ-Ջիղ» շփոթը (տե՛ս ծնթ. 6):

14. Գ և Դ ձեռագրերում բաղաձայն «ու» -ի փխ դրվում է «լ», հատկապես Գ-ում այն կրում է ընդհանուր բնույթ («թւի», «թւեցալ», «պատւեսցէ»):

15. Անտեսել ենք նաև անտեղի բառաբաժանումները կամ հակառակը՝ բառամիացումները, սխալ տողադարձերը, ակնհայտ վրիպակները:

16. Կետադրությունը նշանակել ենք ներկայումս ընդունված կանոններով՝ ըստ իմաստի և ըստ մեր ընկալման, հաշվի առնելով նաև, ինչպես գրչագրերում առկա, այնպես էլ՝ հունարեն բնագրի կետադրությունը: Պարբերութունները ևս առաջարկել ենք՝ ելնելով իմաստից, ինչպես նաև հիմք-ձեռագրում, Վենետիկյան տպագիր օրինակում և հունարեն բնագրում առանձնացված պարբերութուններից:

17. Շաղկապված համադաս անդամների նույն, սովորաբար՝ «-ն» հոգի դրվելը երկու անդամների կամ միայն դրանցից մեկի վրա ոչ մի կանոնի չի հետևում: Թեպետ դասական գրաբարում սովորաբար համադաս անդամներից միայն առաջինն է հոդ ստացել (Եզնիկ, Հ. 2, 1992, էջ 8), ինչը մեծ մասամբ առկա է նաև մեր հիմք-ձեռագրում, սակայն ի նկատի ունենալով երկի նյութական թարգմանության փաստը, քերականական կառույցների տարընթերցումների դեպքում նախընտրելի ենք համարել հունարեն սկզբնագրով հաստատվողները: Դասական գրաբարում պահպանվում էր նաև հոգնակի ենթակայի ստորոգելիական վերադրի թվային համաձայնութունը, ինչը ևս հիմնականում փորձել ենք պահպանել:

18. Բնագրին հարազատ մնալու և հունարենի հնչողութունը պահպանելու համար հատուկ անունների փակ վանկերում Օ-ն արտահայտվել է «ու» գրությամբ՝ «Մովսէս», «Պղատովն», «քրիստովնեա», «Ամովնեա» և այլն: Այս նախնական ձևը հիմնականում պահպանված է Ա ձեռագրում: Սակայն ձեռնպահ ենք մնացել դրանք իբրև տարընթերցված նշելուց, այլ գործածել ենք ընդունված ձևերը:

Կարինե Մոսիկյան

Հապավումներ և պայմանական նշաններ

1. բառի վերևում նշված թիվը՝ տարընթերցված
2. բառի ներքևում, փակագծի մեջ նշված թիվը՝ ծանոթագրություն
3. չիք՝ չկա
4. լուս՝ լուսանցքում
5. ^ տողավերևում
6. փխ՝ փոխարեն
7. +՝ հավելյալ բառ կամ արտահայտություն
8. լծ՝ ձեռագրային լուծմունքներ
9. թարգմ.՝ բնագրում բացակայող կամ աղճատված թարգմանությունը
նոր թարգմանություն հունարեն բնագրից
10. * վերականգնված ընթերցում
11. < > հայերեն բնագրերում բացակայող բառ կամ արտահայտություն, որն առկա է հունարեն բնագրում
12. \Rightarrow հաջորդող հունարեն բառը համարժեք է հայերեն տարբերակին
13. \neq հաջորդող հունարեն բառը համարժեք չէ հայերեն տարբերակին
14. *Nem x. y*՝ *Nemesius Emesenus, Nemesii Emeseni De natura hominis, ed. Moreno Morani, Leipzig: BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1987. էջը և տողը*
15. *PG 40 p.*՝ *Nemesius Emesenus, De natura hominis graece et latine, Migne, Patrologiae cursus completus, series graeca, t. 40, 1858. էջը*
16. Ա – Մ՝ համեմատված հայերեն ձեռագրերը
17. Վ՝ Նեմեսիոսի փիլիսոփայի Եմեսացույ Յաղագս բնութեան մարդոյ, հրատարակիչ Ա. Տիրոյան, Վենետիկ, 1889, Վ (x, ծ. y)՝ էջը և ծանոթագրության համարը, Վ (x, ծ. y, լծ)՝ ձեռագրային լուծմունք՝ նշված հրատարակության ծանոթագրության մեջ
18. x. [y]՝ քննական բնագրի գլուխը և պարբերությունը
19. Շեղ գծերի մեջ //, նշվում է Ա ձեռագրի (ՄՄ 1013) էջահամարը:

ԲՆԱԳԻՐ

**ՅԱՂԱԳՍ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՅ
ՓԼՈՒԽ Ա. (1)**

ՄՄ 1500, 0576բ

[1] /201ա/ Ջմարդն¹ ի հոգւոյ իմանալոյ եւ ի մարմնոյ՝ գեղեցիկ կազմեալ, եւ այնպէս բարւոք, որպէս ոչ հնար² այլազգ³ լինել կամ հաստիլ⁴, թուեցաւ բազմաց եւ արանց բարեաց: Իսկ իմանալի⁵ ասել զհոգին⁶ երկբայութիւն⁷ ունելոյն⁸, թերեւս արդեւք հպեալ միտք ի հոգի, որպէս⁹ ա՛յլ ոք յա՛յլ, իմանալի¹⁰ արար զնա, եւ կամ թէ գիմանալին գոլ յինքենէ եւ բնութեամբ ունիցի հոգի ստացեալ¹¹, եւ այս է նորա գեղեցիկ մասն¹², որպէս ակն ի մարմնի: Ոմանք¹³, յորոց եւ Պղոտոնիոս¹⁴(2), ա՛յլ գոլ¹⁵ ասացին¹⁶ զհոգին¹⁷ եւ ա՛յլ¹⁸ զմիտս¹⁹. յերից հաստիլ²⁰ զմարդն՝ ի մարմնոյ²¹ եւ ի հոգւոյ եւ ի մտաց, որոց²² հետեւեալ <եւ> Ապաւղինարիոս²³ Լաւողիկեց-

1 ԲԴ մարդն Գ զմարդ
 2 Nem 1. 2 + καλῶς («բարւոք») / Բէիւ + գոլ
 3 Խ + ազգք ժ այլ Վ գոլ այլ
 4 Բիւ հաստատել ժ հաստատիլ
 5 Գ յիմանալ Մ իմանալին
 6 Գ զհոգի
 7 ԱԳԶԺԽՄ յերկբայութիւն Բ երկբայութեան
 8 ԲԴԷԼԺԻՎ ունելով է լուս ունելոյն ժ ունելով յերկբայութիւն Ի լուս ունելոյ
 9 ժ + եւ
 10 Մ իմանալի
 11 Դ գիմանալի ստացեալ
 12 ԳԴԷԼՎ գեղեցիկ մասն նորա փիւ նորա գեղեցիկ մասն
 13 Բիւ որոք ժ ոմանց (^ոմանք)
 14 Nem 1. 9 Πλωτίνος | ԲԶԷԼԽՄ պղատիոնիոս Գ պղոտոնիոս ժ պղատոնիոս (^պղոտոնիոս | լուս «չէ մեծ պղատոն, բայց կարծեաւք է») Ի լուս պղոտոնիես
 15 Դ այլազգ փիւ այլ գոլ
 16 Nem 1. 10 δογματίσαντες / Բ ասաց
 17 ԱԶՄ զհոգի
 18 Դ այլազգ
 19 ժ + եւ
 20 ԲԴԷԺԻԽ հաստատել (ժ^ հաստատիլ) Գ հաստել | Nem 1. 11 + βούλονται («կամենում են»)
 21 Բ զմարմնոյ Լ իմանալոյ փիւ ի մարմնոյ
 22 Մ որոյ
 23 ԲԷԼԺԻՎ ապողինարէս Զ ապողինարիոս

ւոցն²⁴ եղեալ եպիսկոպոս(3), քանզի զայս կառուցեալ²⁵ հիմն իւրոցն²⁶ կարծեաց²⁷, եւ շինեալ զայլսն²⁸ ի սորին վերայ՝ ըստ իւրոյ²⁹ աղանդոյ³⁰: Բայց ոմանք ո՛չ որոշեցին ի հոգւոյ զմիտսն³¹, այլ նորին³² էութեանն³³ իշխանական գոլ զիմացականն համարին:

[2] Իսկ Արիստոտելէս զգաւրութեամբ³⁴ միտսն՝ ընդ³⁵ մարդոյն կագմիլ ասէ, բայց³⁶ զներգործութեամբն ի դրուստ մտեալ ի մեզ, ոչ ի³⁷ գոյութիւն³⁸ եւ յէութիւն³⁹ մարդոյն կատարեալ, այլ⁴⁰ յաճումն բնաւորականացն գիտութեան եւ տեսութեան⁴¹ նպաստ եղեալ⁴²: Ամենեւին յոյժ սակաւուց ի մարդկանէ եւ միայն իմաստասիրացն ունել զներգործութեամբ⁴³ միտսն⁴⁴ հաստատէ(4):

Իսկ Պղատոնի⁴⁵ ո՛չ թուեցաւ ասել զերկաքանչիւրսն գոլ զմարդն⁴⁶ զհոգին⁴⁷ եւ զմարմինն⁴⁸, այլ զհոգին՝ մարմնով⁴⁹ այսպիսեալ վարեալ⁵⁰

24 Բիւ լաւոտիկեցոցն Գ լաւոդիկեցոց ԶԾ զաւոդիկեցւոցն ԸԻ լաւոդիկեցոցն Ժ լաւրդիկեցոցն
25 Ժ կարծեցեալ
26 ԱԾ իւրոյն ԲԴԷԺԻԽ իւրոյ ԸՎ իւրոց
27 ԲԷԺԻՎ կարծեացն
28 Nem 1. 13 τὰ λοιπὰ («մնացածը») / Բ
29 ԴԶԷԺԻԾ իւրոյն Ը իւրոցն
30 Ը աղանդոց Վ աղանդոյն
31 ԳԶԾ զմիտս
32 Բ նորն ին նոր
33 ԲԴԷԺԻՎ ինքեան էի լուս էութեան Ը էութեան
34 Բ գաւրութեամբ Գ զգաւրութէն
35 Դ ըստ
36 Ծ իսկ
37 ԸՎ չիք
38 ԲԴԷԸՎ զգոյութիւն
39 Nem 1. 17 εις τὸ εἶναι καὶ τὴν ὕπαρξιν («յէութիւն եւ ի գոյութիւն») / Բ զէութեան
40 Գ + ի
41 Բիւ + նորա Ժ տեսութիւն
42 Գ նմա ստեղծել փիւ նպաստ եղեալ
43 Գ զներգործութեամբն
44 ԳԸԺ միտս
45 ԸԻ պղատովնի Ժ լուս մեծն է
46 ԲԴԷԽ զմարդւոյն ԳԾ զմարդ Ի լուսոյն Վ զմարդոյն
47 Բիւ հոգին Գ զհոգի
48 ԸԻն զմարմին
49 Ծ մարմնովն
50 Դ վարեցեալ ԻՎ վարելով

Յաղագրա Բնութեան մարդոյ

արժանավայելչագոյն տեսեալ, զոր ի⁵¹ մարդումն, եւ⁵² յայսմանէ դարձուցանելով զմեզ⁵³ ի միայն⁵⁴ հոգւոյն աստուածայնութիւնն⁵⁵ եւ⁵⁶ հպատականս, զի զհոգին⁵⁷ զմեզ ինքեանս⁵⁸ գոլ հաւատացեալ⁵⁹, զհետ⁶⁰ հոգւոյն բարութեանց⁶¹ ընթացողք միայն՝ առաքինութեանց⁶² եւ բարեպաշտութեան⁶³, եւ մի՛ զմարմնոյ ցանկութիւնս սիրեցողք, որպէս ոչ մարդոյ⁶⁴ կամ մարդ, այլ կենդանւոյ⁶⁵ /201բ/ նախկինաբար, բայց մարդոյ⁶⁶ հետեւաբար, վասն զի եւ կենդանի է մարդն⁶⁷:

[3] Իսկ եւ այլագգ⁶⁸ տիրագոյն քան զմարմին խոստովանի գոլ յամենայն մարդկանէ՝ հոգի, քանզի ի սմանէ որպէս գործարան շարժի մարմինն: Եւ յայտնէ⁶⁹ զայս մահ⁷⁰, քանզի ի⁷¹ բաց զատուցելոյ⁷² հոգւոյն, անշարժ մնայ⁷³ մարմինն ամենեւին եւ⁷⁴ առանց ներգործութեան, որպէս արուես-

51 Nem 2. 3 κατά («բստ»)
 52 Գ + ի
 53 Վ չիք
 54 ԲԳԴՁԷԺԻՎ + ի
 55 ԱԳՁԸԽԾ աստուածայնութիւն
 56 Գ + ի
 57 ԷԸ հոգին
 58 Գ յինքեան ժ զինքեանս
 59 ԲԷՎ հաւատացեալս
 60 ԲԴԽ հետ
 61 ԲԸԽ բարութեան Գ բարութեանցն Դ բարուք
 62 ԲԴԷԻՎ առաքինութեամբ (է ^առաքինութեանց)
 63 ԲԴԷԻՎ բարեպաշտութեամբ (է ^բարեպաշտութեան) ժ բարեպաշտութեանց
 64 Nem 2. 7 + οὐσας
 65 Գ ժ կենդանոյն
 66 ԱԳՁԸԾ մարդոյն
 67 Գ մարդ ժ լուս (լծ) «մարդոյ չէ ցանկութիւն եւ ոչ մարդ է մարմինն այլ հոգին» | Վ (10. 5 լծ) «զհետ ցանկութեան գնալ և զմարմին սիրել՝ այս չվայելէ մարդոյ, և կամ թէ ի մարդն էր ի սկզբանն, այլ յառաջ ի յանասունսն եղև, և ապա յետոյ ի մարդն յարեցաւ»
 68 Ա չիք ՁԸԾ այլ
 69 Դ յայսմանէ
 70 Ծ չիք
 71 Գ չիք
 72 ԲԴԽ զատուցեալ Գ զատեցելո
 73 Գ մնաց
 74 ԲԴԽ չիք

տաւորի ի բաց զատուցելոյ⁷⁵ անշարժ մնան գործիքն⁷⁶: Բայց ծանաւթ⁷⁷ է, զի եւ անշնչիցն⁷⁸ հասարակորդ է⁷⁹, եւ անբանիցն⁸⁰ կենդանեաց հաղորդի⁸¹ կենաց, եւ բանականացն⁸² հաղորդ եղեւ իմանալոյ⁸³: Քանզի հաղորդի անշնչիցն⁸⁴ ըստ մարմնոյ եւ ըստ չորից տարերցն⁸⁵ խառնուածի, իսկ տնկոցն՝ եւ՛ ըստ այսոցիկ, եւ՛ ըստ սննդականին եւ ըստ սերմնականին զաւրութեան, իսկ անբանիցն՝ թէ եւ ըստ այսոցիկ, սակայն չափաւորապէս⁸⁶ ըստ յարձակող⁸⁷ շարժութեան⁸⁸ եւ ըստ բնաւորականի ցանկութեան եւ սրտմտութեան եւ⁸⁹ զգայականին եւ տուրեւառ շնչոյն⁹⁰ զաւրութեան: Քանզի⁹¹ այսն⁹² ամենայն հասարակաց է մարդկան⁹³ եւ անասնոց, թէ եւ ոչ ամենեցունց ամենայն⁹⁴:

[4] Իսկ հպի բանաւորութեամբ⁹⁵ եւ յանմարմինս եւ յիմանալիսն⁹⁶ բնութիւնս՝ խորհելովն եւ իմանալովն եւ դատելովն⁹⁷ զիրաքանչիւրսն, եւ

75 Գ զատեցելո

76 ԲԴԽ գործիք Ը գործին

77 Բ ճանաչելի է թէ (լուս ծանաւթ) Դ ճանաչելի եւ գիտելի է ժիւ լուս ճանաչելի է, գիտելի է

78 ԲԴԽ անշնչից

79 ԲԴԽ չիք

80 Բ եւ անգիտելի է բանիցն փիս եւ յանբանիցն

81 ԱԲԳԴԸԺԽԾ հաղորդ

82 Ժ բանականեացն իւ բանականցն

83 ԱԳՁԷԸԺԾՎ իմանալովն

84 ԲԻԽ անշնչից

85 ՁԾ տարերացն Ը տարերց

86 Nem 2. 18 ἐξ επιμέτρον («առավել, ի լրումն»)

87 ԲԷԻԽ արձակող Մ ^ յ

88 ԳԷԺԻՎ շարժութեանն

89 ԳԺ + ըստ

90 Գ շնչոցն

91 ԲՎ + եւ

92 ԲԴԽ այսպէս ՄՎ այս

93 Դ մարդոյն Ը մարդւոյ

94 Ժ լուս (լծ) «են ի կենդանեաց որ չունին զամենայն զսգայարանս և կամ մարդ չունի զամենայն գոր յանասունն է» / Ի լուս (լծ) «մարդս միայն զամենն ունի, այլքն մի քան զմի պակաս»

95 ԲԷ բնաւորութեամբ Զ բանաւորութեամբն

96 ԲԷԸԻՎ յիմանալիս

97 ԱԳՁ դատելով Մ դատելով

Յաղագհա Բնութեան մարդոյ

զառաքինութեանցն⁹⁸ զհետ ընթանալով եւ զգագաթն առաքինութեանց՝
զբարեպաշտութիւնն⁹⁹ ի գիրկս ամփոփելով: Վասն որոյ եւ որպէս ի միջա-
սահմանս¹⁰⁰ է¹⁰¹ իմացականին եւ զգալոյ էութեանն¹⁰², հպելով ըստ մարմ-
նոյն եւ մարմնականացն զաւրութեանց՝ յայլսն¹⁰³ կենդանիս եւ յան-
շունչսն¹⁰⁴, իսկ ըստ բանականին՝ յանմարմինսն¹⁰⁵ էութիւնս, որպէս ասա-
ցաւ յառաջագոյն: Քանզի արաչագործն ըստ փոքու¹⁰⁶ նմանեցոյց մերձիլ
առ միմեանս զզանազանսն բնութիւնս՝ որպէս մի գոլ եւ ազգակից¹⁰⁷ զա-
մենայն գոտացուածս¹⁰⁸, յորմէ մանաւանդ ցուցանի՝ մի գոլ ամենայն¹⁰⁹
էիցս արարչագործ: Քանզի ոչ միայն միաւորեաց զէութիւնս¹¹⁰ ըստ մասին
անհատիցն¹¹¹⁽⁵⁾, այլ եւ¹¹² զիւրաքանչիւրսն առ միմեանս պատկանեաց ըն-
տանեբար¹¹³: Քանզի որպէս յիւրաքանչիւրսն կենդանիս միաւորեաց
զանզգայսն ընդ զգայականացն¹¹⁴, զոսկր եւ զմազ եւ զեղենգունս¹¹⁵,
զճարպ քաղրթին եւ զայլսն զանզգայսն ընդ զգայնովք ջղովք¹¹⁶⁽⁶⁾, եւ
արար յանզգայից եւ ի զգայնոց շարակացեալ զկենդանին, եւ ոչ միայն
շարակացեալ, այլ եւ մի գոլ եցոյց, այսպէս եւ ի վերայ այլոցս¹¹⁷ ըստ տե-

98 ԲԳԴԷԻՆՎ զառաքինութեանց Ը զառաքինութեան
99 ԱԲԳԴԶԷԸԽԾՎ զբարեպաշտութիւն
100 Վ միջասահման
101 Գ չիք
102 ԲԴԷԸԺԻՆՎ էութեանս Գ զէութեանն
103 =Nem տարրնթ. τοῖς ἄλλοις ≠ 3. 1 τοῖς ἀλόγοις («անբանական») / Ը յայլս
104 ԳԺ յանշունչս
105 ԴԸԺԻՆ յանմարմինս ԲԳՎ յանմարմին
106 ԲԴԷԸԽ փոքուն ժ փոքու փոքու
107 ԲԴԷԸԺԻՆՎ ազգակիցս
108 ԳԶԻԾ ստացուածս
109 ԲԴԻՆՎ զամենայն
110 Nem 3. 6 τὴν ὑπαρξίν
111 Դ անհատիցն / Ժ լուս (լծ) «գտեսական այլ զամենայն ի մի կենդանի եղիր ի
մարդն» / Ի լուս (լծ) «ոչ միայն զանհատ մարդկան զէութիւն, եւ գտեսակ
միաւորեաց, այլ եւ գտեսակ մեկ մարդոյ եւ զամենայն կենդանոյ՝ զանսգա ընդ
սգականին խառնեաց, այս է՝ զոսկր ընդ ջիւն»
112 Գ չիք
113 ԲԴԷԸԻՆՎ ընդանեբար Գ ընդանաբար
114 Ա զսգայականացն Ը չիք ընդ զգայականացն
115 Nem 3. 8 չիք / ԱԶԾ զեղրնգունս Դ զեղնգունս ԲԳԸՎ զեղենգունսն
116 ԲԷԺԻՆՎ ջլաւք ԳԻ ջլովք Զ ջիղս
117 Դ այլոց Ը չիք

սակի ստացուածոցս¹¹⁸ արար, շարամաւտիլ առ միմեանս, ըստ փոքու ընտանութեան¹¹⁹ <եւ> աննմանութեամբ բնութեանցն, որպէս զի ոչ բազում ինչ մեկուսիլ ամենեւին¹²⁰ անշնչիցն՝ յունողացն զսննդական զաւրութիւն տնկոցն¹²¹, եւ ոչ դարձեալ այսոցիկ անբանիցն¹²² եւ ի զգայականացն կենդանեաց, այլ եւ ոչ անբանիցն ի բանաւորացն ամենեւին աւտար եւ անհազորդ եւ առանց շողկապի լինել՝ բնակցի եւ բնաւորի:

[5] Քանզի տարբերի եւ քար ի քարէ¹²³ զաւրութեամբ իւրք, այլուր¹²⁴ մանգնիտն քար(7) արտաքս ելեալ թուի յայլոց¹²⁵ քարանց բնութենէ եւ զաւրութենէ /202ա/ յայտերեւակ քարչելով յինքն եւ ըմբռնելով զերկաթ, որպէս կերակուր իմն¹²⁶ իւր¹²⁷ առնել կամեցեալ, եւ ոչ միայն ի մին¹²⁸ երկաթ առնել¹²⁹ զայս, այլ եւ զայլս այլով ըմբռնել¹³⁰ հաղորդեցուցանելով զըմբռնեալսն զամենեսան¹³¹ իւրոյն¹³² զաւրութեան: Քանզի¹³³ ըմբռնէ¹³⁴ եւ¹³⁵ երկաթ զերկաթ, յորժամ ի մագնիտն¹³⁶ քարէն¹³⁷ ըմբռնիցի¹³⁸, եւ ապա դարձեալ զնոյնհետայն ի տնկոցն ի կենդանիսն փոխանցելով¹³⁹, ոչ անդէն

118 Ք ստացուածս ժ ստացուածոյս
 119 Ա Գ Դէիւ ընդանութեան ԲՎ ընդանութեամբ
 120 Ք ամենեւիմբ
 121 Բիւ տնկոց
 122 Ա Գ ԶէիւՍ յանբանիցն
 123 Ք բարի քար եւ փխ եւ քար ի քարէ
 124 Nem 3. 17 ὄλλ' ἢ / Դ յայլուր ժ այլ է ի այլ իւր
 125 Ք յայլոցն
 126 Բիւ ի փխ իմն Դ չիք
 127 ԱԸ չիք
 128 Բ Գ ԴէԸԺիւՍ մինն
 129 Բ ԴէԸԺիւ առնէ
 130 Ա Գ Դ ԶէԸԺիւ ըմբռնեալ
 131 Ս զամենեսին
 132 Բ իւրոցն Վ իւրոյ
 133 ԲԸիւՍ + եւ
 134 Ք ըմբռնեն
 135 Բ ԳԸԺիւ չիք
 136 Ա ԶԸ մագնիտ Գ մագնետ ի էի մանգնիտն Ս մանգնիտ
 137 ԲէիւՎ քարէ
 138 Ք ժ ըմբռնեսցի
 139 Բ փոխակցելով ժ փոխի

Յաղագհս Բնո-Բեան մարդոյ

ի գնայուն եւ ի գգայուն¹⁴⁰ դիմէ բնութիւնս, այլ ըստ փոքու ինչ¹⁴¹ հպատակաբար¹⁴² յայս եկն յառաջ: Քանզի խեցեմորթսն զեռունս¹⁴³⁽⁸⁾, որպէս գգայունս¹⁴⁴ ծառս կազմեաց: Եւ արմատացոյց զնոսա ի ծովոն՝ զաւրէն տնկոց¹⁴⁵ եւ իբրեւ զփայտ եդ¹⁴⁶ զխեցին շուրջ զնոքաւք, եւ կանգնեաց զնոսա որպէս տունկս, եւ ետ նոցա¹⁴⁷ գգայութիւնս¹⁴⁸ զշաւշափականն՝ զհասարակացն¹⁴⁹ ամենայն կենդանեաց¹⁵⁰ գգայութիւնն¹⁵¹, որպէս զի կցորդ լինել տնկոցն արմատանալովն եւ կանգուն կալով, իսկ կենդանեացն¹⁵² ըստ շաւշափման¹⁵³: Քանզի եւ¹⁵⁴ սպունգն՝ արմատացեալ¹⁵⁵ ի վէմս, եւ ամփոփիլ եւ քինախնդիր լինել, յորժամ ոք մատուցեալ շաւշափիցէ, որպէս գրէ¹⁵⁶ Արիստոտելէս(9), վասն որոյ եւ զայսպիսիս¹⁵⁷ կենդանատունկս(10) սովորեցան¹⁵⁸ կոչել հինքն¹⁵⁹ իմաստասէրք¹⁶⁰: Իսկ դարձեալ ի պինսն եւ յայլսն¹⁶¹ խոցեմորթսն¹⁶² հպեցոյց գգնայուն¹⁶³ կենդանեացն լի-

140 ԲէլճիհՎ ի գգայուն եւ ի գնայուն փիս ի գնայուն եւ ի գգայուն Գ սգաունն ժԾ գգայունն
141 Բիս ի փիս ինչ
142 Բ չիք ժ + ի Ի հըպաբար /վ (12. 3) *«աստիճանաբար ի փոքունէն և ըստ չափու յառաջ խաղալով»
143 Nem 3. 25 τὰς πίννας καὶ τὰς ἀκαλήφας փիս խեցեմորթսն զեռունս / ժ գեռունս
144 Ծ գգայուն
145 ժ տնկոցն Դ չիք արմատացոյց ...տնկոց
146 ժ ետ
147 Վ նոցին
148 Ա սգայութիւն ԳԴ սգաութիւն ԶԾ գգայութիւն
149 Դ գհասարակորդ ժ գհասարակաց
150 ԲԴԷԸԺԻԽԾ կենդանեացն
151 Ա սգայութիւն Գ սգաութիւն Դ գգայութիւնս ԶԾ գգայութիւն ժ չիք
152 Գ ի կենդանեց
153 Գ շաւշափմանն
154 Ըժ չիք
155 ԱԲԴԵԶԷԸԺԻԽԾՎ որ արմատացեալ է
156 Nem 4. 4 ιστόρησεν («պատմել է»)
157 Nem 4. 5 + πάντα / ԳԷԸԻՎ զայսպիսիս
158 Բիս սովորեցենան Գ կոչելով սովորեցան ԸԻ (է լուս) սովորէն ժ (Ի լուս) սովորեցան
159 Դժ հին
160 ԲէժԻԽԾ իմաստասէրքն
161 Ծ յայլ
162 Nem 4. 6 τοῖς τοιούτοις («այսպիսիքս») / Զ խեցեմորթս
163 Բէլճիհ գգայուն Դ գկայուն ժ գգաունս

նելուծիւնն¹⁶⁴, զոչ կարողացն երթալ հեռաւոր, այլ անդէն անդ¹⁶⁵ շարժեցելոց: Քանզի եւ¹⁶⁶ այսպիսիք ինչ են բազումք ի խեցէմորթիցն, որք կոչին փորոտիք երկրի: Եւ այսպէս ըստ մասին¹⁶⁷ յաւելեալ՝ ոմանց զգայութիւնս առաւելագոյնս, իսկ ոմանց՝ զգնալն¹⁶⁸ առաւելագոյն, ի կատարելագոյնսն¹⁶⁹ անբանից¹⁷⁰ կենդանեացն հասանէ: Եւ ասեմ կատարելագոյնս՝ զունողսն զամենայն զգայութիւնս¹⁷¹ եւ զկարողսն¹⁷² գնալ հեռաւորս:

[6] Իսկ դարձեալ փոխանցելով յանբանիցն¹⁷³ ի բանականն¹⁷⁴ կենդանի մարդն, եւ ոչ գնա անդէն¹⁷⁵ վաղվաղակի կազմեաց, այլ նախկին եւ յայլսն կենդանիս եղ¹⁷⁶ բնաւորականս իմն¹⁷⁷ հանճարս, հնարս եւ խորամանկութիւնս առ ի փրկութիւն, որպէս զի մերձ ի բանաւորսն¹⁷⁸ երեւել¹⁷⁹ նոցա, եւ այսպէս զճշմարտապէս բանականն¹⁸⁰ կենդանի՝ զմարդն¹⁸¹ ած յառաջ: Ըստ նմին¹⁸² աւրինակի եւ զձայնն խնդրեալ գտցես ի պարզ եւ ի միատեսակ ձայն¹⁸³ ձիոյ եւ արջառոյ ըստ մասին ի պէսպէս եւ ի զանազան¹⁸⁴ եկեալ յառաջ յագուաւորց եւ յայլոց¹⁸⁵ նմանախաւսիցն հաւուց ձայն, մինչեւ ցյաւղաւորն եւ¹⁸⁶ կատարեալ ձայն¹⁸⁷ մարդոյն վախճանեաց:

164 ԱԳԴՁԸԺԻԽԾ լինելութիւն

165 Բն անդանդ Ձ անդէն եւ անդ փխ անդէն անդ Դ անշարժելոց փխ անդէն անդ շարժեցելոց

166 ԲԸ չիք

167 Դէիւծ մասինն

168 ԱԲԴԵՁԷԸԺԻԽԾ գնալն

169 ԲԴԷԺԻԽՎ կատարելագոյնն Գ կատարեագոյն Ը կատարելագոյն

170 Գ անբանիցն Դէ յանբանից

171 ԷթիւժՎ զգայութիւնսն

172 Բէիւ զկարողս ժ զկարողսն

173 ԲԸԻԽ յանբանից / ԱԵՁԾ + կենդանեաց ԲԴԷԸԺԻԽՎ + կենդանեացն

174 ԱԲԴԵՁԷԸԺԻԽԾՎ բանական

175 ԱՁիւծ ոչ անդէն գնա

176 ԳԴԷԸԻ Ետ ժ եւ Ետ

177 Ը ի փխ իմն ժՄ մին (լուս իմն)

178 Բժիւ բանաւորս

179 Գ երեւել ժի երեւեալ

180 ԲԷԸԻԽՎ բանական

181 Գժ + է

182 ԲԳ նոյն ԴԷԻԽԾ լուս նոյն ժ այնմ

183 Nem 4. 18 ἐκφωνήσεως (բառացի «բացականչութիւն, ձայնարկութիւն, արտասանութիւն»)

184 ԱԴՁԾ ի զանազան եւ ի պէսպէսն փխ ի պէսպէս եւ ի զանազան

185 Nem 4. 19 չիք / ժ այլոցն իւ այլոց

186 Գ չիք

187 Գ ձայնն

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Իսկ դարձեալ զպատկանաւորն¹⁸⁸ բարբառ՝ շարամանեալ ընդ մտա-
ծութեանցն եւ խորհրդոյ¹⁸⁹, զեկուցիչ եղեալ¹⁹⁰ մտաց¹⁹¹ շարժութեանց, եւ
այսպէս ամենեցունց¹⁹² զամենայն գեղեցկապէս¹⁹³ ի մի ժողովեաց¹⁹⁴ զիմա-
ցականսն¹⁹⁵ եւ գերեւելիսս միջնորդութեամբ մարդոյն լինելութեան: Վասն
որոյ եւ գեղեցկապէս Մովսէս, զարարչագործութիւնն¹⁹⁶ արտադրեալ, յե-
տոյ ասաց զմարդն լինել, ոչ միայն՝ զի ամենեցունց վասն նորայ եղելոց¹⁹⁷,
պատշաճ էր նախ զառ ի պէտս նորայ պատրաստել, եւ այսպէս զնա, որ
վար/202բ/էրն նոքաւք, ածեալ յառաջ(11), այլ զի իմացականին¹⁹⁸ եղելոյ էութե-
ան եւ դարձեալ երեւելոյս պարտ էր լինել ումեք շաղկապ երկաքան-
չիւրիցն¹⁹⁹, զի մի՛ իցէ ամենայն եւ կրակից²⁰⁰ ինքեան, եւ մի՛ աւտար ինքն
ինքեան: Արդ եղեւ, որ շաղկապէն գերկաքանչիւրսն²⁰¹ բնութիւնս կենդա-
նի մարդն, եւ²⁰² զորս իմաստութեանն²⁰³ արարչագործին համառաւտաբար
ասել այսպիսիս:

[7] Ի²⁰⁴ միջասահմանս անբանին²⁰⁵ եւ բանականին բնութեան մարդն
կարգեալ, եթէ ի մարմինն կոյս շեղեսցի եւ զմարմնոյսն առաւելագոյնս
սիրեսցէ²⁰⁶, զանասնոցն առընկալցի յինքն վարս²⁰⁷, եւ ընդ նոսայ եղիցի
թուակից, եւ հողեղէն կոչեսցի՝ ըստ Պաւղոսի ձայնին եւ լուիցէ, թէ՛ «Հող

188 *Nem 4. 20* ἔναρθρον («հողաբաշխ»)

189 *Ա.Գ.Զ.Ժ խորհրդոց*

190 *Nem 4. 21* ποιήσας αὐτὴν («դարձնելով իրեն»)

191 *Nem 4. 22* τῶν κατὰ νοῦν («ըստ մտքերի») | *Գ մտացն*

192 *Բէ՛ԼԻՎ. յամենեցունց Ժ* + արարիչն

193 *Nem 4. 22* μουσικῶς

194 *Nem 4. 22* συνήρμοσε καὶ συνέδησε καὶ εἰς ἓν συνήγαγε («իրար հարմարեցրեց եւ
կապեց եւ ի մի բերեց») | *Գ ժողովել*

195 *Բէ՛ԼԺԻՆՎ. զիմացականն Գ զիմացականսս Զ զիմացականս*

196 *Բն զարարչութիւնն*

197 *ԲԴԷԻՆ եղելոյ*

198 *Բն զիմացականին փիս զի իմացականին*

199 *Բ երկաքանչիւրսն* | *Ժ լուս (լծ)* «ասէ ոչ միայն զմարդն տէր արար
արարածոցս այլ կա՞պ իմանալեացս»

200 *Վ (14. 1 լծ)* «զի ինքն զինքն կրէր»

201 *ԱՎ գերկաքանչիւր Բն գերկաքանիւրն*

202 *Բէ՛ԼԻՆ չիք*

203 *Ժ իմաստութեան Վ իմաստութիւնն*

204 *ԲԴԷԼԻՆՎ չիք*

205 *ԷԼԻՎ բանին*

206 *ԲԴԷԻՎ սիրէ*

207 *ԲԴԹԻՆ վարս յինքն ԳԺ զվարս Ը վարսաց ինքն ԷՎ զվարս յինքն փիս յինքն
վարս*

էրր եւ ի²⁰⁸ հող դարձցիս»⁽¹²⁾, եւ «Հաւասարեաց անասնոց անմտից²⁰⁹ եւ նմանեաց նոցա»⁽¹³⁾: Իսկ եթէ ի բանականն տարցի՝ արհամարհեալ զմարմնականսն ամենայն²¹⁰ հեշտութիւնս, զաստուածայինսն եւ զսիրելիսն Աստուծոյ ընտրեսցէ²¹¹ կեանս եւ զնախկինսն մարդոյն²¹², եղիցի որպէս երկնաւորն²¹³, ըստ ասացելոյն, թէ՛ որպէս հողեղէնն, նոյնպէս եւ²¹⁴ հողեղէնքս, եւ որպէս երկնաւորն, նոյնպէս եւ²¹⁵ երկնաւորքն⁽¹⁴⁾: Եւ է բանականին բնութեան գլուխ՝ փախչել եւ ի բաց դառնալ²¹⁶ ի չարեաց, եւ փոխիլ, եւ զհետ երթալ բարեաց: Իսկ²¹⁷ բարեացն է ինչ որ ըստ կցորդութեան հոգւոյն եւ մարմնոյն (ունողաց եւ այսոցիկ ի հոգին կոյս զվերաբերութիւնն, իբր զի անձին՝ վարեալ մարմնովն), որպէս²¹⁸ ինչ²¹⁹ առաքինութիւնք, եւ է ինչ որ հոգւոյն իւր ըստ ինքեան միայնոյ՝ ոչ եղելոյ²²⁰ կարաւտ մարմնոյն²²¹, որպէս բարեպաշտութիւն²²² եւ կամ էիցս տեսութիւն²²³: Արդ որք զմարդոյն զվարսն՝ որպէս զմարդոյ²²⁴ զկեանս²²⁵ յաւժարին, եւ ոչ որպէս այլ²²⁶ կենդանւոյ միայն, առաքինութեամբք գնան եւ բարեպաշտութեամբ: Իսկ եթէ զինչ են առաքինութեանցն²²⁷ եւ զինչ բարեպաշտութեանն, յորս զկնի սորին որոշեսցի, յորժամ յազագս անձին եւ մարմնոյ բացատրես-

208 ԶԻ չիք

209 Ժ անբանից

210 ԳէժԻՎ զամենայն

211 Nem 5. 15 μετέρχεται («հետեի») / Մ խնդրեսցէ (լուս ընտրեսցէ)

212 Nem 5. 15 τὴν ὡς ἀνθρώπου προηγούμενος / Վ (14. 3) *«զոր առաջնաբար պատշածի մարդոյ»

213 Բիւ երկնաւորին

214 ԱԶ չիք

215 Բիւ չիք երկնաւորն նոյնպէս եւ

216 Վ չիք եւ ի բաց դառնալ

217 Բիւ ի

218 ԲԳՎ որպիսի

219 ԱԲԶԸԺԻԽ մինչ

220 ԱԶԺԾ եղեալ Գ եղել

221 ԳԸ մարմնոյ

222 Բ բարեպաշտութեան է բարեպաշտութիւն ժ բարեպաշտութիւնն

223 Մ ^ կամ էիցս տեսութիւն

224 ԴԸՎ զմարդոյն Գ մարդոն

225 ԱԶԾ կեանս

226 Nem 5. 24 չիք

227 Ը առաքինութեանց ժ առաքինութիւնքն

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

ցուք²²⁸ բան: Քանզի չեւ եւս ծանուցելոյ մեզ²²⁹, թէ զինչ երբեք իցէ անձն ըստ էութեանն, ոչ է պատշաճ յաղագս ներգործութեան²³⁰ նորա²³¹ բուռն հարկանել:

[8] Եբրայեցիքն զմարդն իսկզբանէ խոստովանին ոչ մահկանացու եւ ոչ անմահ լինել, այլ ի²³² միջասահման²³³ երկաքանչիւր բնութեանցն, զի եթէ մարմնոցն²³⁴ հետեւեսցի ախտից, անկցի եւ ի մարմնականսն²³⁵ փոխադրութիւնսն²³⁶: Իսկ եթէ զհոգւոյն նախապատուեսցէ զբարութիւնս²³⁷, անմահութեանն արժանաւորեսցի: Քանզի եթէ իսկզբանէն մահկանացու արարեալ էր զնայ Աստուծոյ, ոչ արդեւք էր ի մահ դատապարտեալ զնա յետ մեղաչելոյն²³⁸: Քանզի զմահկանացու ի մահկանացութիւն ոչ ոք դատապարտէ: Իսկ եթէ դարձեալ անմահ, ոչ արդեւք էր կերակրոյ կարաւտ կազմեալ զնա (քանզի ոչ ոք յանմահիցն կերակրոյ մարմնականի կարաւտի²³⁹) եւ ոչ էր այսպէս դիւրաւ ստրջացեալ, եւ զեղեալն անմահ անդէն²⁴⁰ մահկանացու արարեալ: Քանզի եւ ոչ ի վերայ մեղուցելոց հրեշտակացն արարեալ երեւի²⁴¹ զայս, այլ ըստ յսկզբանէն²⁴² բնութեանն²⁴³ ան/203ա/-մահք մնացին՝ ա՛յլ պատիժ ակն ունելով ընդունել²⁴⁴ յանցանացն²⁴⁵, այլ ոչ մահ:

228 Բ բացա արասցուք Ը բացատրեսցի ոք
229 ԱԶԾ չիք
230 ԲԴԻԻՎ ներգործութեանն
231 ԱԲԳԴԵԶԷԸԹԻԾՎ + այժմ
232 Աժ չիք
233 ԲԴԻԻԻՎ միջասահմանն Ը միջասահման
234 Nem 6. 8 τοῖς σωματικοῖς («մարմնականներին») / ԲԳԴԷԸԹԻՎ մարմնոյն
235 ԲՎ մարմնական ԴԷԸԻԻ մարմնականս
236 ԱԶԹ փոխադրութիւնս
237 ԲԽ զբարութիւնսն Գ բարութեանս
238 Nem 6. 11 չիք յետ մեղաչելոյն
239 Ծ կարաւտանայ
240 Ծ անդէն
241 ԲԽ երեւելի Գ երեւի արարել թ երեւի արարեալ Զ եւ
242 ԱԶԸԾ իսկզբանէն Բ յըսկզբանէն Գժ իսկզբանէ
243 ԲԽ բնութեան
244 ԳԶԹ ընդունել՝ ակն ունելով ԴԷԻԻՎ ակն ունել ընդունելով Ը ակն ունել ընդունել փիս ակն ունելով ընդունել
245 ԳԷՎ յանցանաց

[9] Արդ լաւագոյն է կամ այսու յեղանակաւ իմանալ զառաջի եղեալսն²⁴⁶ զբանս²⁴⁷, կամ թէ մահականացու կազմեցաւ՝ կարող գոլով²⁴⁸ յառաջադիմութենէն²⁴⁹ կատարեալ անմահ լինել, այսինքն՝ զաւրութեամբ անմահ²⁵⁰: Իսկ վասն զի ոչ էր նմա յաւգուտ նախ քան զկատարումն զիտել զիւր բնութիւնն²⁵¹, հրաժարեցոյց զնա ճաշակել ի փայտէն գիտութեան⁽¹⁵⁾: Քանզի էին իսկ, յաւէտ զի են տակաւին եւ այժմ զաւրութիւնք ի տունկս⁽¹⁶⁾ մեծամեծք, իսկ յայնժամ ի սկզբան²⁵² աշխարհագործութեանն, ծայրագոյնք²⁵³ գոլով, հզաւրագոյն ունէին զներգործութիւնն²⁵⁴: Էր ուրեմն եւ ճաշակումն իրիք պտղոյ ծանուցումն առնել²⁵⁵ կերողին²⁵⁶ բնութեան²⁵⁷: Ոչ կամէր Աստուած գիտել նմա նախ քան զկատարումն²⁵⁸, զիւր բնութիւնն²⁵⁹, զի մի գիտացեալ զինքն կարաւտ բազմաց²⁶⁰, մարմնականացն²⁶¹ պիտոյից²⁶² հոգ տարցի՞ թողեալ զհոգւոյն խնամակալութիւնն²⁶³, եւ վասն այսր²⁶⁴ պատճառի արգել զնայ ի ճաշակմանէ պտղոյ²⁶⁵ փայտին²⁶⁶ գիտութեան: Իսկ նորա ստունգանեալ եւ գիտացեալ զինքն ի կատարմանէն ի բաց անկաւ, եւ եղեւ ընդ մարմնականաւք²⁶⁷ պիտոյիւք²⁶⁸,

246 ԲԴԷԼԺԻԽՎ եղեալ Գ եղելս

247 Nem 6. 18 չիք ԱԲԶ բանս Գ բան Ծ բան (լուս -ս)

248 ԱԶԾ գոլ ժ +ի

249 ԱԳԶԾ յառաջադիմութենէ

250 ԱԲԴԵԶԷԼԺԻԽՎ + լինել

251 Բ զիւր բնութեամբ գիտել ԴԷԼԻՎ զիւր բնութիւնն գիտել ժ բնութիւնն և զիւր բնութիւնն գիտել փխ գիտել զիւր բնութիւնն

252 ԲԴԷԼԺԻԽՎ իսկզբանն Գ յիսկզբան

253 ԱԲԴԵԶԷԼԺԻԽՎ ծայրագոյն Ե ծայրագոյնս

254 ԴԼՎ զներգործութիւն

255 Nem 6. 24 ἐμποιῶσα

256 Nem 6. 35 τῆς οἰκείας («անձնական, սեփական») / ԷՎ կերակրողին

257 ԵԻՎ բնութիւն Ը բնութեանն

258 ԲԳԴԵԷԼԺԻԽՎ զկատարումն

259 ԲԳԴՎ բնութիւն

260 Nem 7. 1 + ὄντα

261 ԱԲԴԵԶԷԼԺԻԽՎ մարմնականաց

262 Ա մարմնականաւք պիտոյիւք

263 ԱԳԶԺԽ խնամակալութիւն

264 ԴԷՎ այսորիկ

265 Գ պտղոյն

266 Nem 7. 3 չիք

267 ԲԴԷԻՎ մարմնականաց Գժ մարմնականացն Ծ մարմնականաց (լուս -աւք)

268 ԲԳԴԷԺԻՎ պիտոյից Ծ պիտոյից (լուս պիտոյիւք)

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

քանզի²⁶⁹ անդէն ծածկոյթ խնդրեաց: Զի ասէ Մովսէս, եթէ՛ «Գիտաց, թէ մերկ էր»⁽¹⁷⁾: Նախ ի զարմացման արար զնայ եւ յանգիտութեան ինքեան⁽¹⁸⁾: Արդ անկեալ ի կատարմանէն՝ անկաւ նմանապէս²⁷⁰ եւ յանմահութենէն, զոր յետոյ առցէ²⁷¹ շնորհիւ Արարողին²⁷² իւրոյ: Իսկ յետ անկանելոյն՝ եւ մտոյ վայելման թոյլ ետ նմայ: Քանզի յառաջագոյն յորոց ի յերկրէս միայն հրամայեաց նմայ բաւականանալ: Քանզի այսոքիկ միայն էին ի դրախտին: Իսկ անյոյս մնացեալ ի կատարմանէն ի վայր անկմամբն այնուհետեւ թոյլ ետ նմայ զվայելմանցն:

[10] Իսկ վասն զի ի մարմնոյ²⁷³ է մարդ, եւ ամենայն մարմին ի չորից տարերց²⁷⁴ հաստատեցաւ, հարկ է ընդ այսոքիւք²⁷⁵ ախտիւք անկանել նմայ, ընդ որովք²⁷⁶ եւ տարերքս՝ փոխադրութեամբ եւ հատմամբ²⁷⁷ եւ հոսմամբ⁽¹⁹⁾, որք են միայն մարմնոյ: Փոխադրութիւն²⁷⁸ ըստ որակութեան²⁷⁹, իսկ հոսումն՝ ըստ թափման: Քանզի թափի կենդանին ի ձեռն յայտից վտառից եւ անյայտից, յաղագս որոց յետոյ ասասցուք:

Արդ հարկ է կամ թափմանն փոխանակ ի ներքս բերիլ²⁸⁰ հաւասարս, կամ լուծանիլ²⁸¹ կենդանւոյն կարաւտանաւք ի ներքս մտեցելոցն: Չորին եւ խոնաւին եւ ոգւոյն²⁸² (20) թափեցելոցն²⁸³ հարկ է²⁸⁴ չորին²⁸⁵ եւ խոնաւ կերակրոյ կարաւտ լինել կենդանւոյն եւ ոգւոյ²⁸⁶: Եւ է մեզ կերակուր եւ

269 *Nem 7. 5* γοῶν («հետեւաբար»)
270 *ԲԴԸԻՎ* նմանապէս անկաւ փխ անկաւ նմանապէս
271 *Nem 7. 8* ἀναλήψεται («կվերականգնի, հետ կվերցնի»)
272 *ԲԽ* արարողէն
273 *Ժ* լուս տարերքս
274 *ԳԺ* տարերցս
275 *ԲԳԴԵԷԸԻՎ* այսոցիկ Զ այնոքիւք Ժ այնոցիկ Ծ այսոցիկ (*լուս -քիւք*)
276 *ԱԲԳԴԵԷԸԺԻԽ* յորոց Ծ յորոց (*լուս ընդ որովք*)
277 *Ը* հաստատմամբ / *Ժ* լուս (*լծ*) «հատմամբ որ է մահուամբ»
278 *ԲԵԷԻԽ* փոխադրութիւնք Դ փոխադրութիւնքս
279 *ԲԴԵԷԻԽ* որակութեանց Ը որակութեանն
280 *ԲԴԵԷԻ* բերել ԳԶԸ բերիլ ի ներքս Ժ բերել ի ներքս (*լուս բերիլ*)
281 *ԴՎ* լուծանել
282 *Nem 7. 20* πνεύματος / *Ժ* լուս (*լծ*) «որ եւ աւդ» / *ԵԸԺԻ* լուս (*լծ*) «աւդոյ ասէ» / *ԷԽ* լուս (*լծ*) «զաւդդ ասէ»
283 *ԲԴԵԷԸԺԻԽՎ* թափեցելոյ ԳԺ թափեցելոյն
284 *Nem 7. 20* + καὶ («և»)
285 *ԱԶԾ* չոր
286 *ԲԳԴՎ* ոգւոյն

ըմպելի ի ձեռն տարերցս, յորոց եւ հաստատեցաքս²⁸⁷: Քանզի իւրաքան-
 չիւր է ինչ որ ընտանեալ եւ նմանեալ կերակրի, եւ է ինչ²⁸⁸ որ ի հակառա-
 կիցն ուրախանայ^{289 (21)}: Իսկ տարերցս է ինչ յոր²⁹⁰ մերձաւորապէս եւ հա-
 մանգամայն²⁹¹, եւ է ինչ յոր ի ձեռն միջնորդից ոմանց մատչիմք, որպէս²⁹²
 ջուր՝ երբեմն ըստ ինքեան, եւ երբեմն ի ձեռն միջնորդի²⁹³ գինւոյ եւ եւղոյ
 եւ ամենայն խոնաւուտ կոչեցելոցն պտղոց: Քանզի ոչ այլ ինչ է /203բ/գի-
 նի, բայց միայն ջուր՝ յայգւոյ որակացեալ: Նմանապէս եւ հրոյ հաղորդիմք
 երբեմն մերձաւորապէս՝ ի նմանէ ջեռեալք, եւ երբեմն ի ձեռն միջնորդից,
 յորոց ուտեմքն²⁹⁴ եւ ըմպեմք: Քանզի յամենեսին կամ առաւելապէս կամ
 նուազաբար մասն հրոյ սփռի: Ըստ նմին²⁹⁵ արիւնակի ե՛լ զաւղս մերձաւո-
 րապէս ունիմք ի տուրեւառ շնչոյ եւ հեղեալ շուրջ գմեալք, եւ յուտելն եւ
 յըմպելն ի մեզ քարշելով²⁹⁶ ի ձեռն միջնորդութեանց այլոցն²⁹⁷ ամենե-
 ցունց, որոց մատչիմք: Իսկ զերկիր մերձաւորապէս մեք ոչ ունիմք²⁹⁸, այլ
 ի ձեռն այլոց²⁹⁹: Քանզի յերկրէ³⁰⁰ լինի³⁰¹ ցորեան, եւ մեք զցորեանն³⁰²
 ուտեմք: Իսկ աղաւնիք եւ կաքաւք եւ այլք ի հաւուց³⁰³ հող ճարակին³⁰⁴,

287 Ա հաստատեցաքն ԳՁ հաստեցաքս

288 ԱՁ չիք

289 Nem 8. 2 θεραπεύεται /Բ ուրախանան ժ գոռնա (լուս ուրախանա) / Վ (17. 2)
 *«Հակառակաւն դարմանի»

290 ԲՎ որ

291 Վ չիք է ինչ, յոր մերձաւորապէս եւ համանգամայն

292 ԱՁ + ի Ե չիք

293 ԲԴԵԷԸԺԻԽՎ միջնորդից

294 ԳԴՎ ուտեմք

295 ԳՁԺ նորին Մ լուս նորին

296 Գ քարշելով ԴԺ քարշելովն

297 ԲԽ այլոց

298 Ձ ուտեմք ԺՄ լուս ուտեմք

299 Nem 8. 12 τινων («ոմանց»)

300 ԲՁԾՎ յերկրի

301 ԲԹԽ լինիցի

302 ԱՁԾ զցորեան Բ չիք եւ մեք զցորեանն Գ զցորենն

303 Nem 8. 13 πολλάκις και πέριδικες («հաճախ նաև սալամ-կաքավները») փխ եւ այլք
 ի հաւուց

304 Գ ճաշակին

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

բայց մարդիկ ի ձեռն միջնորդութեան սերմանեաց եւ բանջարոց³⁰⁵ եւ մարմնոց³⁰⁶:

[11] Իսկ վասն զի ոչ միայն վասն գեղեցկութեան, այլ եւ վասն բար-
ւոք զգեստու³⁰⁷ (22) որ ըստ շաւշափելեաց, որով մանաւանդ առաւելու, քան
զայլ³⁰⁸ կենդանիս մարդն, ոչ էարկ շուրջ զմեաւք մորթ³⁰⁹ թանձր³¹⁰ իբրեւ
զարջառով եւ կամ զայլովք թարձրամորթիւք³¹¹, եւ ոչ մագ կուռ եւ խիտ,
որպէս այծից եւ ոչխարաց եւ նապաստակաց, եւ ոչ թեփ, որպէս աւճից եւ
ձկանց, եւ ոչ խեցի որպէս կրայից³¹² եւ գաղտակրաց³¹³, եւ ոչ թեւս, որպէս
հաւուց, հարկաւորապէս զգեստու կարաւտ եղեալք ի լրումն մեզ, զոր ինչ
այլոցն կենդանեաց³¹⁴ բնութիւնն պարզեւեաց: Վասն այսորիկ եւ կերակ-
րոց եւ հանդերձից պէտս ունիմք, այլ եւ բնակութեան՝ ոչ վայրապար³¹⁵,
վասն եւ ի գազանաց խոյս տալոյ: Իսկ վասն ոչ բարեխառնութեան որ-
ակութեանցն եւ յաճախ լուծման մարմնոյ բժշկաց եւ բժշկութեան պէտք
կարգեցան: Իսկ փոխադրութեան՝ ըստ որակութեան եղելոյ, հարկ է վասն
հակառակ որակութեան³¹⁶ ի չափաւորն ածել զկարգ³¹⁷ մարմնոյն: Քանզի
ոչ, որպէս ոմանք վարկանին, զջեռեալն մարմին ցրտացուցանել կայ առ-
ջի բժշկաց, այլ ի բարեխառնութիւն փոփոխել³¹⁸: Քանզի թէ ցրտասցի, ի
հակառակն փոխադրեսցի հիւանդութիւն կամ³¹⁹ տրամադրութիւն:

³⁰⁵ *Nem* 8. 15 τὼν ἀκροδρῦων («պինդ կեղևով պտուղներ»)»

³⁰⁶ ԲԳԴ մարմնոյ ժ լուս եւ մտոց

³⁰⁷ ԲԴԵԷԸԺԻԽՎ զգեստուց

³⁰⁸ *Nem* 8. 16 πάντα («ամենայն») / Ը քան զի այլ

³⁰⁹ Ծ ^ մորթ

³¹⁰ ԱԲԴԸԽԾ թարձրամորթիւքն էիվ թանձրամորթիւք

³¹¹ Ա կամ զայլեութեան փխ զայլովք թանձրամորթիւք ԲԴԵԷԸԺԽՎ չիք իբրև
զարջառով եւ զայլովք թանձրամորթիւք Ծ լուս իբրև զարջառով եւ զայլովք
թանձրամորթիւք

³¹² Ա կրեայից / *Nem* 8. 20 + καὶ τοῖς ὀστέοις, οὕτε ἀπαλόστρακα ὦ («և սառէնների
մոտ, և ոչ՝ փափուկ ոսկրային խոռոչով, ինչպես խաչափառի մոտ»)»

³¹³ Ա գաղտակուրից ԲԴԵԸԺ գաղտակրայց ԳԶԾ գաղտակրից Ը չիք եւ գաղ-
տակրաց

³¹⁴ *Nem* 8. 22 չիք / ԲԴԵԷԸԺԽՎ այլոց կենդանեացն

³¹⁵ Ը + այլ

³¹⁶ Ա որակութեանն Ձ հակառակութեանն փխ հակառակ որակութեան

³¹⁷ *Nem* 9. 5 κατάστασιν («վիճակ»)»

³¹⁸ Ա փոփոխեալ Ձ փոփոխելով

³¹⁹ *Nem* 9. 8 չիք

[12] Արդ պիտոյ է մարդոյ կերակուր եւ ըմպելի՝ վասն թափման³²⁰, իսկ հանդերձ՝ վասն եւ ոչ մի ինչ ունելոյ³²¹ բնաւորապէս հզաւր³²² վերարկու, իսկ տուն՝ վասն ոչ բարէխառնութեան աւդոյ³²³ եւ գազանաց, իսկ բժշկութիւն՝ վասն փոխադրութեանց որակութեանց³²⁴ եւ վասն զգայութեան³²⁵, որ է ի մարմին³²⁶: Քանզի թէ ոչ էր ի մեզ զգայութիւն, եւ ոչ խաւթանայաք երբեք եւ ոչ բժշկութեան կարաւտանայաք³²⁷ ոչ³²⁸ խաւթացեալք եւ ապականեալք անգիտութեամբ չարին, ոչ զգալով³²⁹ ախտին:

Իսկ վասն արուեստիցն³³⁰ եւ մակացութեանց եւ յայսցանէ պիտոյից միմեանց պէտս ունիմք: Եւ վասն կարաւտ գոլոյն միմեանց ի միասին ժողովեալք³³¹ բազումք՝ հաղորդիմք³³² միմեանց ըստ կենցաղոյս պիտոյից ի տուրեւառս³³³, զորս ժողովումն եւ կենակցութիւն քաղաք անուանեցին, զի ի մաւտուստ եւ մի՛ ի հեռաստանէ զառ ի միմեանց աւգուտն³³⁴ շահեցուք, քանզի եւ /204ա/բնութեամբ ժողովասէր է մարդ եւ քաղաքական³³⁵ կենդանի եղեալ(23): Քանզի մին³³⁶ ոչ է բաւական ինքեամբ³³⁷ առ ամենայն: Արդ յայտ է, թէ քաղաքք³³⁸ վասն տուրեւառից եւ ուսմանց շինեցան:

320 *Nem 9. 9 + και διαφορήσεις («և ծախսման») / Գէժ թափմանն*

321 *ԲԴԵԷԺԻՆՎ ունելով*

322 *ԳԵԻ լուս հոծ է լուս մեծ է ի հզաւր իս լուս ծով*

323 *Nem 9. 11 τοῦ περιέχοντος («չըջապատող, պարունակող [օղային տարածքի]»)*

324 *Գ որակութեանցն*

325 *ԳԻ սգայութեան*

326 *Բէժիս մարմինն Ե մարմինս Զ մարմինն*

327 *Գ կարաւտեաք Ե լուս բժշկութեան կարաւտանայաք Զ կարաւտանաք*

328 *ԲԴԵԷԺԻՆՎ չիք*

329 = *Nem տարբնիթ. αἰσθανόμενοι ≠ 9. 15 οὐκ ἰώμενοι («չբուժվելով») / Բ զգուրով է գուրով (^գալով)*

330 *Գժ արուեստից*

331 *ԱԳԴԶԸԻՆՄ ժողովեալ*

332 *ԱԲԶԾ հաղորդք լինիմք Գժ հաղորդ լինիմք*

333 *Ժ ի տուրեւառս ըստ կենցաղոյս պիտոյից*

334 *Ըժ աւգուտսն*

335 *Nem 9. 20 πολιτικόν / ԱԲԴԶԸԸԺԻՆՄ քաղաք Ե քաղաքի / ԱԲԶԸԸԺԻՆՄ + է*

336 *ԲԳԴԵԷԸԺԻՆՄՎ մինն*

337 *Nem 9. 21 αὐτάρκης («ինքնաբաւ») / ԲԵՆ ընքեամբ Ի ընքեամբ (^ինքեամբ)*

338 *Բժ քաղաք*

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Բայց երկուքս այսոքիկ առաւելապէս ընծայեցան մարդոյ, քանզի սա միայն հանդիպի թողութեան մեղաց³³⁹ զղջացեալ, եւ սորայ միայնոյ մարմին՝ մահականացու գոլով, անմահանայ. եւ մարմնականին՝ վասն հոգւոյն, իսկ հոգեկանին՝ վասն մարմնոյն³⁴⁰ հանդիպեցաւ³⁴¹:

[13] Քանզի միայն մարդ ի բանականացն առաւել ունի թողութեան արժանաւորիլ³⁴² ի զղջանալն: Քանզի³⁴³ ոչ դեւք եւ ոչ հրեշտակք զղջացեալք՝ թողութեան արժանաւորին, եւ այսուիկ մանաւանդ արդա՛ր եւ ողորմած ցուցանի եւ ասի Աստուած: Քանզի հրեշտակաց ոչինչ ունելով հարկեցուցիչ³⁴⁴ քարչելով ի մեղս, այլ ազատք³⁴⁵ գոլով բնութեամբ ի մարմնականաց ախտից եւ ի³⁴⁶ պիտոյից եւ ի հեշտութեանց, յիրաւի եւ ոչ մի թողութիւն տուեալ լինի ի զղջանալն: Բայց մարդ ոչ միայն բանական է, այլ եւ կենդանի, իսկ պէտք կենդանւոյ³⁴⁷ եւ ախտք, յոլովակի³⁴⁸ քարչելով զբանականին գխորհուրդս:

Արդ յորժամ զգաստացեալ ի բաց փախչիցի յայսցանէ եւ տարեալ լինի յառաքինութիւնս, ողորմութեան արդարացւոյ հանդիպի թողութեան³⁴⁹ մեղաց: Եւ որպէս իւր է բնութեանն³⁵⁰ նորա ծիծաղականն, վասն զի սորայ միայնոյ է եւ³⁵¹ ամենեւին եւ միշտ, այսպէս յորոց ըստ շնորհի իւր է մարդոյ³⁵² յամենայն ի բանականացն ստացուածոց ի ձեռն զղջման ի բաց մերկանալ զյառաջագոյնսն³⁵³ զյանցանս³⁵⁴: Քանզի միայնոյ մարդոյ

339 *Nem 9. 23* չիք

340 Ժ մարմնականին

341 Վ (19. 2 լծ) «մարմինն յառնէ ի մեռելոց, զի հոգին անմահ է, իսկ հոգին թողութեան արժանաւորի, զի մարմինն տկար է»

342 Ա արժանաւոր լինեալ ԶԺ արժանաւոր լինել

343 Ժ լուս (լծ) «քանզի եւ ոչ դեւք զղջացեալ թողութիւն»

344 ԱԶ հակեցուցիչ

345 ԱԲԴԵԶԷԸԻԽԾ ազատ

346 Գէ չիք

347 Գ կենդանոն Ժ կենդանւոյն

348 Ծ յոլովագոյն (լուս յոլովակի)

349 Գ թողութեանց

350 *Nem 10. 10 οὐσία* («էութեան») / Բ բնութիւն ԳԴԺԻԽ բնութեան

351 ԳԴԺԻՎ չիք

352 Վ չիք

353 ԱԺ զյառաջագոյն Բ զառաջագոյնսն

354 ԴԵ զյանցանսն Գ յանցանս ԲԽ յանցանսն Ի զանցանս

պարգեւի այս եւ ամենեւին եւ միշտ³⁵⁵ ի ժամանակի աշխարհիս կենաց³⁵⁶, իսկ յետ մահուանն՝ ոչ եւս: Այսպէս եւ ոմանք³⁵⁷ զհրեշտակս ասեն³⁵⁸ ոչ եւս հանդիպել³⁵⁹ յետ անկմանն ի զղջմանէ թողութեան, քանզի մահ նոցա անկումն³⁶⁰ է: Իսկ նախքան զանկանելն, ըստ նմանութեան կենացս³⁶¹ մարդկան, եւ նոցա արժանաւորիլ թողութեան, զոր թէ ոչ արարեալ առանց թողութեան եւ յաւիտենական ունին այնուհետեւ զպատժոց³⁶² վայելուչ դատաստանն: Եւ յայտ է յայսցանէ, որպէս զի որք զապաշխարութիւնն³⁶³ ոչ ընդունին՝ զգերամբարձեալն³⁶⁴ պարգեւ³⁶⁵, որ իւրն է մարդոյ³⁶⁶, տարագիր առնեն: Եւ է իւր նորա եւ գերամբարձեալ եւ միայնոյ³⁶⁷ այլոց³⁶⁸ կենդանեաց՝ մարմնոյն յետ մահուանն յառնելն եւ յանմահութիւնն³⁶⁹ դառնալ³⁷⁰: Եւ հանդիպի այսմիկ վասն հոգւոյն³⁷¹ անմահութեանն³⁷², որպէս եւ այնմիկ վասն մարմնոյն տկարութեան եւ բազմախտութեան:

[14] Իւր են նորա եւ որքան ինչ արուեստից եւ մակացութեանց ուսմունք եւ³⁷³ ներգործութիւնք: Վասն որոյ եւ զմարդն սահմանեն կենդանի բանաւոր, մահկանացու, մտաց եւ մակացութեան³⁷⁴ ընդունակ(24): Կենդանի, վասն զի եւ մարդն էութեամբ է շնչաւոր եւ³⁷⁵ զգայական: Քանզի այս

355 Մ ^ այսպես յորոց ամենեւին եւ միշտ

356 Մ կամաց

357 Գ ոմանք եւ

358 Nem 10. 15 βούλονται / Բ աստէն

359 ԳԺ հանդիպիլ է հանդիպեալ

360 ԲԸԺԽ անկումն

361 ԲԳԴԵԸԻԽ կենաց

362 Ա զպատժոցն ԴԽ լուս պատժոց ԵԸԻՎ պատուհասի/ Բէ +ի

363 ԲԴԵԸԻԽՎ զապաշխարութիւն Զ ապաշխարութիւնն

364 Nem 10. 20 τὴν ἐξάιρετον («բացառիկ») | Զ զգերամբարձեալ էի զգերամբարձեալս

365 Nem 10. 20 καὶ | ԶԺ պարգեւն

366 ԱԲԴԵԶԵԸԻԽԾ մարդոյն

367 Ը միայն

368 ԱԳԶԺԾ յայլոցն ԴԵԻԽՎ յայլոց Ը յայլ

369 ԱԶԾ յանմահութիւնն Ե յանմահութեան ի

370 ԲԴԵԸԻԽՎ դառնալն

371 ԷԸԽ հոգւոյ

372 ԲԳԴԵԶԵԸԻԽԾՎ անմահութեան

373 Nem 11. 2 + κατὰ τὰς τέχνας ταύτας («ըստ այդ արհեստների»)

374 ԱԲԴԵԶԵԸԻԽՎ մակացութեանց

375 Nem 11. 5 չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

է սահման կենդանւոյն: Իսկ բանաւոր, զի որոշեսցի յանբանիցն: Եւ մահ-
կանացու, զի զատցի յանմահիցն կենդանեաց³⁷⁶: Իսկ մտաց եւ մակացու-
թեան³⁷⁷ ընդունակ, վասն զի ի ձեռն ուսմանց առլինին ի մեզ արուեստք⁽²⁵⁾
եւ մակացութիւնք, ունին եւ զաւրութիւն ընդ/204բ/ունական՝ եւ մտաց եւ
արուեստից, իսկ զներգործութիւնն³⁷⁸ ստացեալ յուսմանց: Եւ ասեն զայս
առդնիլ³⁷⁹ ի սահմանն յետոյ, ամբողջ գորով եւ առանց այսորիկ³⁸⁰ սահմա-
նին, այլ վասն զի եւ³⁸¹ Հարսունս³⁸²⁽²⁶⁾ եւ այլս ոմանս ազգս զիւաց ասեն
ոմանք բազմաժամանակեայս³⁸³, սակայն ոչ անմահս, զի եւ ի սոցանէ³⁸⁴ ի
բաց որոշեսցեն զմարդն, յաւելին՝ զմտաց եւ զմակացութեան³⁸⁵ ընդու-
նակն: Քանզի ոչ ոք ի նոցանէ³⁸⁶ ուսանի ինչ, այլ բնութեամբ գիտէ զոր
ինչ գիտէն, ասեն³⁸⁷:

[15] Իսկ Եբրայեցւոցն աւրէնք³⁸⁸ զամենայն զայսոսիկ վասն մար-
դոյն եղեալ, եւ մերձաւորապէս վասն նորա, որպէս զբեռնակիրսն եւ զե-
զինս առ ի յերկրագործութիւն, իսկ խոտ՝ վասն նոցա: Քանզի յեղելոցն է
ինչ որ վասն ինքեանց եղեն, եւ է ինչ որ վասն այլոց: Վասն ինքեանց՝
բանականքն³⁸⁹ ամենայն, իսկ վասն այլոց³⁹⁰ անբանքն³⁹¹ եւ անշունչք:
Իսկ եթէ յայտքիկ վասն այլոց եղեն, վասն որո՞յ եղենն, տեսցուք: Արդեւք
վասն հրեշտակա՞ց: Այլ ոչ ոք ի բարւոք իմացողաց³⁹² վասն հրեշտակաց

376 *Nem 11. 7 λογικῶν* («բանականներից»)
377 *ԱԲԳԴԵԶԸԺԽ մակացութեանց*
378 *ԲԽ գներգործութիւնսն Դ ներգործութիւն էժ գներգործութիւն վ գներգործութիւնս*
379 *Բ առդնել է առդնիլն*
380 *ԳԵԺ այսոցիկ*
381 *ԲԸԻ չիք*
382 *Ը յաւերժահարսունս*
383 *ԲԽ բազմաժամանակեա ժ բազմաժամանակեանս Ի բազմաժամանակայս*
384 *ԱԳ նոցանէ*
385 *ԱԲԳԴԵԶԷԻԽԾՎ զմակացութեանց*
386 *ԲԳԵԷԸԽՎ սոցանէ*
387 *Nem 11. 14 չիք*
388 *ԲԳԷԸԻԽՎ աւրենքն*
389 *ԱԴԵԶԷԸԺԻԽԾՎ բանականք*
390 *Ծ այլոցն*
391 *ԲԵԶԷԸԻԽՎ անբանք ժ անբանց*
392 *ԲԵԷԺԻԽՎ իմացողացն*

ասիցէ զայս լինել: Քանզի վասն այլոց եղեալքն ի Հաստումն³⁹³ նոցա եւ վասն տեւողութեան եւ Հանգստի եղեն, քանզի փոխանորդութեան ազգի սակս կամ կերակրոյ կամ հովանւոյ³⁹⁴, կամ բժշկութեան կամ աւթեւանի եւ Հանգստեան: Իսկ հրեշտակք ոչ ինչ³⁹⁵ յայսցանէ³⁹⁶ են կարաւտք³⁹⁷: Քանզի ոչ փոխանորդութիւն ազգի ունին, եւ ոչ կերակրոյ մարմնականի պէտս, ոչ հովանւոյ, եւ ոչ այլ ինչ իրիք: Իսկ եթէ ոչ հրեշտակք, յայտ է թէ՛ եւ ոչ այլ ինչ բնութիւն³⁹⁸ վերագոյն քան զհրեշտակս: Քանզի որչափ գերագոյնն կայ, այնքան³⁹⁹ յաւէտ եւ անկարաւտ է այսց ամենայնի:

[16] Արդ խնդրելի է բնութիւն⁴⁰⁰ բանական եւ կարաւտ յառաջագոյն ասացելոցս: Ո՞վ ոք այլ այսպիսի երեւեսցի՞ ի բաց թողեալ մեր⁴⁰¹ զմարդն: Ապա ուրեմն ժողովի՞ վասն նորայ եղեալ⁴⁰² անբանքն եւ անշունչքն⁴⁰³: Արդ վասն զի սորա աղագաւ, որպէս ցուցաւ⁴⁰⁴, եղեւ⁴⁰⁵, վասն այսորիկ եւ իշխան սոցայ կարգեցաւ: Եւ է գործ իշխանի առ չափ պիտոյից հպիլ⁴⁰⁶ յորս ընդ իշխանութեամբն⁴⁰⁷ եւ մի՛ առ հեշտութիւն վաւաշոտաբար թշնամանիլ եւ⁴⁰⁸ ծանրաբար եւ տարժանապէս բերիլ⁴⁰⁹ առ որս ընդ իշխանութեամբն: Արդ մեղանչեն, որք անասնովքն ոչ բարւոք վարին: Քանզի ոչ գործեն զգործ իշխանի⁴¹⁰ եւ ոչ արդարացի⁴¹¹, ըստ գրեցելումն՝ «Այր ար-

393 Ծ Հաստումնն
 394 Բ Հովանայ Վ չիք կամ հովանւոյ
 395 Զ չիք ժ ոչ են ինչ / ԱԶ + իմիք
 396 ԲՎ են այսցանէ փխ յայսցանէ են
 397 Եժ կարաւտ
 398 ԳԺԾ + է
 399 ԲԴԵԶԺԾ այսքան իս յայսքան
 400 Գ բնութիւնն ժ բնութեամբ
 401 ԲԵԷԸԻԽՎ չիք
 402 Գ + եւ
 403 ԲԳԴԵԷԸԺԻԽՎ անշունչք
 404 ԱԲԴԵԸԻԽՎ ասացաւ ԲԴԻԽ Լուս ցուց
 405 ԱԲԴԵԸԷԸԺԻԽՎԵՂԵՆ Ը ^եղեւ
 406 ԲԽ հպել
 407 Գ իշխանութեամբ
 408 ԲԳԴԵԷԸԻԽՎ + մի
 409 Nem 12. 6 προσφέρεσθαι (*«առբերիլ»)
 410 ԳԺ իշխանին
 411 Վ արդարոյ =Nem 12. 8 οὐδὲ δίκαιου

Յաղագհս Բնո-Բեան մարդոյ

դար⁴¹² ողորմի ի վերայ⁴¹³ գրաստու իւրոյ»(27): Այլ թերեւս ասիցէ ոք, թէ ոչինչ վասն այլոյ ուրուք, այլ իւրաքանչիւր ոք վասն իւր եղեւ: Ապա ուրեմն՝ որոշեալ նախ շնչաւորն⁴¹⁴ յանշընչիցն, տեսցուք, թէ կարիցե՞ն անշունչքն վասն ինքեանց լինել: Քանզի թէ այնոքիկ վասն ինքեանց են⁴¹⁵, զիա՞րդ կամ ուստի՞ կերակրեսցին⁴¹⁶ կենդանիք: Քանզի տեսանեմք զբնութիւն, բաշխելով կենդանեաց կերակուրս⁴¹⁷ յերկրէ⁴¹⁸ պտուղս եւ բոյսս, բայց միայն ի⁴¹⁹ յետնոցն ի մարմնակերացն(28), եւ այսոքիկ նոյն մարմնակերքս կերակրին ի կենդանեաց. որք⁴²⁰ յերկրէ ճարակին, որպէս զայլք եւ առեւծք՝ գառինս⁴²¹ եւ զայլ⁴²² կենդանիս⁴²³, իսկ արծուիք՝ կաքաւս⁴²⁴ եւ նապաստակս եւ այլս այսպիսիս, որք /205ա/զպտուղս երկրի⁴²⁵ ճարակին⁴²⁶: Քանզի եւ ձկանցն⁴²⁷ բնութիւն որք⁴²⁸ զմիմեանս ուտեն⁴²⁹, այլ մնաց⁴³⁰ ի նոցանէն⁴³¹ ճարակեալ⁴³² զմամուռ եւ այլ ինչ որ ի ջուրս բոյսք: Քանզի թէ էր ամենայն ազգք⁴³³ ձկանց մարմնակեր⁴³⁴ եւ ոչ ինչ էր

412 =Nem 12. 8 δίκαιος / ԱԲԶԷԸԻԾՎ ողորմած / և ողորած
413 Nem 12. 8 + ψυχὰς («հոգիներ») / Ը չիք
414 ԲԴԸԽՎ զշնչաւորն
415 ԲԵԽ Եղեն
416 ԱԶԺԾ կերակրիցին է չիք
417 Բ գկերակուրս ԲԴԵԷԸԻԽՎ + ի
418 ԱԳԺ յերկրի
419 Ծ եւ
420 ԲԵԷԸԸԻԽՎ + ի
421 ԺԻՎ զգառինս
422 ԲԴԵԶԻԽԾ զայլս
423 Nem 12. 15 και αἴγας, και σῶς, και ἐλάφους («և այծեր, և խոզեր, և եղնիկներ») փխ զայլ կենդանիս
424 Nem 12. 16 + και φάσσας («վայրի աղավնիներ»՝ *«հաւփալս»)
425 ԳՎ Երկրին
426 ԲԶԽ ճարակեն ժ ճաշակեն
427 ԱԲԴԵԶԷԸԸԺԻԽԾՎ ձկանց
428 ԱԳԶԺԾ չիք
429 ԱԶԺԾ ուտէ / Nem 12. 18 + οὐ μέχρι πάντων διήκει σαρκοφαγοῦσα (*«ոչ ամենեցուն հասանէ՝ մարմնակերս լինելով»)
430 Nem 12. 18 κατέληξεν / ԲԷԸԺԽ ոմանց ԴԻ լուս ոմանց Ե +մնաց Զ մնացին
431 ԳԺԻ նոցանէ Ե սոցանէն
432 ԱԲԳԴԶԷԸԸԻԽԾՎ ճարակել / ԱԲԴԶԷԸԸԻԽԾՎ + եւ
433 ԳԶԷԺԾ ազգ
434 Բև մարմնակերք

արտաքոյ յայսման⁴³⁵, ոչ արդեւք լինէր բաւական եւ ոչ փոքր ինչ, այլ ապականէր ոմանք՝ ի միմեանց եւ այլք՝ ի կերակրոյ⁴³⁶ նուազութենէ: Իսկ վասն զի մի այս եղիցի, ոմանք ի ձկանցն⁴³⁷ կազմեցան հեռի ի մարմնակերութենէ, որպէս⁴³⁸ մինչ ոք ասիցէ⁴³⁹՝ զծովու բոյսս⁴⁴⁰ ճարակեալ⁴⁴¹, զի ի սոցանէ եւ այլքն ամբողջ պահեսցին: Քանզի լինի սոցա կերակուր մամուռն, իսկ նոքա՝ այլոց, եւ նոքա՝ դարձեալ այլոց, որպէս վասն վերջնոցն կերակրոյն⁴⁴² աննիազաբար յերկրայնոյն⁴⁴³ որ ի ծովուն բաշխեալ, ե՛ւ այլոց գոյացութիւնն⁴⁴⁴ ամբողջ պահեսցի:

[17] Արդ ուսոյց բանս⁴⁴⁵ զբուսոցն լինելութիւնն⁴⁴⁶ ոչ⁴⁴⁷ վասն ինքեանց, այլ ի կերակուր եւ ի հաստումն մարդկան եւ այլոց կենդանեաց եղեալ: Իսկ եթէ այսոքիկ վասն մարդոյ, եւ կենդանիք, յայտ է թէ՛ եւ⁴⁴⁸ այսոքիկ աճման եւ լինելութեան պատճառ վասն այսոքիկ եղեւ: Ապայ ուրեմն եւ աստեղաց շարժութիւնք եւ երկին եւ ժամք եւ անձրեւք եւ ամենայնք⁴⁴⁹ այսոքիկ վասն այսոքիկ եղեն, զի կերակրոցն որպէս շրջագայիւ միշտ բաշխեցելոց⁴⁵⁰ անպակաս եւ մատուցողացն զպտուղս մնասցէ բնութիւն, որպէս զի գտանիլ այսոքիկ վասն պտղոց, իսկ պտուղք⁴⁵¹ վասն կենդանեաց եւ⁴⁵² մարդոյ: Է այսուհետեւ տեսանել, թէ արդեւք եւ անբանիցն բնութիւն վասն ինքեան^oն եղեւ, թէ վասն մարդոյն: Այլ թերեւս անտեղի է

435 *Nem 12. 21* τὴν τῆς σαρκὸς σίτησιν («միս ուտելուց») փիս յայսմանէ

436 *ԲԳԵԷԻԻՎԿԿԵՐԱԿՐՈՅ*

437 *ԱԳԵԶԷԼԺԾ* ձկանց

438 *ԱԺՎ* որպիսի

439 *Nem 12. 23* τὴν δὲ ὡς ἄν τις εἴποι («իսկ մյուսը, ինչպես մեկը կասեր») / *ԲԵԷԻԻՆ* մինչ ասիցէ ոք Վ ինչ ասիցէ ոք

440 *ԷԻՎ* բոյս

441 *ԲԳԵԶԷԼԷԻԻՆԾ* ճարակել ժՎ ճարակիլ

442 *ԲԵԷԼԺԻԻՎԿԿԵՐԱԿՐՈՅ* Գ կերակրո

443 *ԲԳԵԷԻԻՎԿԿԵՐԱԿՐՈՅ* ԼԺ յերկրայնոյն (Ժ լուս յերկրայնոցն)

444 *ԺԻ* գոյացութիւն

445 *Բ* գբանս Գ չիք

446 *ԱԲԶԺԾ* լինելութիւն

447 *ԲԳԵԷԼԷՆԾՎ* ոչինչ

448 *ԸԻՆ* չիք

449 *ԷԻՎ* ամենեքին

450 *ԲԷՆ* բաշխեցելոցն Ժ բաշխելոց

451 *ԲԵԷԼԷԻԻՎԿԿԵՐԱԿՐՈՅ* պտուղ

452 *ԲԵԶԷԼԷԻԻՎԿԿԵՐԱԿՐՈՅ* +վասն

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

զանբաժան յիմանալոյ⁴⁵³ եւ ըստ բնաւորական յարձակման միայն կենդանիս եւ յերկիր կորացեալս (29) եւ զծառայութիւնն⁴⁵⁴ ի ձեռն ձեւոյն ցուցեալս ասել՝ վասն ինքեանց զալ յառաջ⁴⁵⁵: Բայց բազում ինչ Հնար գոլով ասել առ այս եւ գրեթէ առանձին⁴⁵⁶ շարագրութիւնս⁴⁵⁷ առնել՝ ոչ տանելով առընթեր պատճառիս⁴⁵⁸ գերկայնութիւն բանիցն, Համառաւտագոյնս ասացից, սակայն եւ⁴⁵⁹ ամբողջս⁴⁶⁰: Արդ եթէ որպէս ի պատկերի, զորս յանբանիցն⁴⁶¹ են ի մարդն⁴⁶² Հայեցեալ տեսանեմք, ի նմանէն⁴⁶³ գիտեմք առնել զցուցումն⁴⁶⁴ էութեանն, զոր խնդրեմքն: Տեսանեմք այժմ ի մերումս անձին զանբանութիւն եւ զսորայս մասունս (եւ ասեմ⁴⁶⁵ զբնաւորական ցանկութիւն եւ սրտմտութիւն⁴⁶⁶) առ ի սպասաւորութիւն տուեալ բանականին, զի նայ իշխան է⁴⁶⁷, եւ նոքա՝ ընդ իշխանութեամբ, եւ նա՝ Հրամայող, իսկ նոքա՝ Հրամանակատարք եւ սպասաւորեալք պիտոյիւքն, որովք բանն ընձեռէ, յորժամ ամբողջ ունի մարդն⁴⁶⁸ զըստ բնութեանն⁴⁶⁹:

[18] Արդ եթէ ի մեզ է անբանն յանբանիցն⁴⁷⁰, որ ի մեզ բանականն է իշխան, զիս⁴⁷¹ ոչ է վայելուչ եւ արտաքնոցն⁴⁷¹ անբանից նմա տիրել եւ

453 ԱԲԳՉԺԻԽՎ յիմանալոյ Ը իմանալոյ
454 ԱԲԵԶԷԸԹԻԽԾՎ զծառայութիւնն
455 ԱԲԳՉԸԻԽ ԳՈԼ Խ ^ԳԱԼ
456 ԲԵԷԸԻԽ ԿՈՆԱՆԺԻՆՆ
457 ԳԹ շարագրութիւնս Դ շարագրութիւն (լուս շարակրութիւն) | Ժ ԼՈՍ (ԼԾ) «գիրք մի վասն այսր գրել»
458 ԱԶԾ պատճառ Ժ պատճառս | ԱԲԶԺԾ +Իսկ
459 ԱԲԶԾ չիք
460 առնել՝ ոչ տանելով առընթեր պատճառիս գերկայնութիւն բանիցն, Համառաւտագոյնս ասացից, սակայն եւ ամբողջս ≠ Nem 13. 14-16 διὰ τὸ πλῆθος δεομένων, μὴ χωροῦσης τῆς προκειμένης ὑποθέσεως τὸ μῆκος τῶν λόγων, ἐπὶ τὰ σύντομα μέν, καίρια δὲ καταντῆσαι προσήκει
461 Nem 13. 17 չիք
462 Nem 13. 17 + καὶ τὰ τῶν ἔζωθεν («և այն, ինչ նրանից դուրս է»)
463 ԳԺ նմանէ
464 ԲԳԸԺԽՎ զցուցումն
465 ԱԲԶԷԸԹԻԽՎ ասեմք
466 ԲԵ զսրտմտութիւնն ԳԶ զստմտութիւն
467 ԱԲ չիք
468 ԷԸ մարդ
469 Գ զբնութեանն փիս զըստ բնութեանն
470 Nem 13. 23 չիք | ԵԷԸԻԽՎ յանբանից եւ Ժ սպասաւորէ
471 ԵԷԸԻԽՎ արտաքնոց

առ⁴⁷² ի պէտս նորա տուեալս: Քանզի ի սպասաւորել⁴⁷³ բնութեամբ է կարգեալ անբանն բանականին, որպէս որովք որ⁴⁷⁴ ի մեզս ցուցաւ: Եւ յայտնի է⁴⁷⁵ այսու եւ բազմացն կենդանեաց կազմութիւն առ ի սպասաւորութիւն մարդոյն⁴⁷⁶ եղեալ, եզինք եւ ամենայն բեռնաբերք⁴⁷⁷ առ ի յերկրագործութիւն եւ ի բեռնակրութիւն, եւ բազումք ի թռչնոց եւ ի ջրայնոց եւ ի ցամ/205բ/աքայնոց՝ առ ի վայելումն, իսկ զխաւսողականսն իմն՝ ի գուարձութիւն⁴⁷⁸: Իսկ եթէ ոչ ամենայն այսպիսեաւք⁴⁷⁹ պիտոյիւք սպասաւորեն, այլ են⁴⁸⁰ որք եւ⁴⁸¹ ապականեն զմարդն, գիտելի է, թէ յառաջագոյն ընդ որովք վասն սպասաւորութեան եղեն եւ այլքն ամենայն կարեւորք⁴⁸² կազմեցան, զի մի՛ ինչ եղիցի պակաս յարարածս⁴⁸³ ի կարեւորացն լինել: Եւ ոչ այսոքիկ ամենայն ամենեւին⁴⁸⁴ հեռի են ի մարդոյս աւգտութենէ, այլ եւ ի վնասակարսն⁴⁸⁵ առ ի յաւգուտ նմա պտղաբերէ բան: Քանզի վարի⁴⁸⁶ նոքաւք առ ի բժշկութիւն առ ի նոցայոցն վնասակարութենէ՝ այլոցն հիւանդութեանց յառողջութիւն: Այսպիսիք իմն են թիւրակէքն⁴⁸⁷ (30) կոչեցեալք, զոր բանն իմացաւ եւ կազմեաց, զի եւ նոցա⁴⁸⁸ իշխեսցէ նոքումբք եւ որպէս ի թշնամեաց ըմբռնեցելոց աւգտիցի⁴⁸⁹: Եւ ունի մարդ բիւրս զաւրութիւնս հակառակ սոցա տուեալս⁴⁹⁰ առ ի յարարչագործէն⁴⁹¹ արգե-

472 ԲԶԺ չիք

473 ԱԻԺ սպասաւորեալ ԲԳ սպասաւորել

474 ԷԼՎ եւ Ի եւ (լուս որ)

475 ԲԳԵ + եւ

476 *Nem 14. 1 + ἐπιτήδειος* («հարմար, պիտանի»)

477 ԱԲԽՎ բեռնակիրք

478 *Nem 14. 4 πρὸς τέρψιν καὶ ἀνεσιν* («հաճույքի և լիցքաթափման») / Ը գուարթութիւն ժ նմին (լուս իմն)

479 ԵԷԸԻՎ այսպիսեաւք

480 ԷԸԻԽՎ + եւ

481 ԱԲԷԸԻԽՄՎ չիք

482 *Nem 14. 7 τὰ ἐνδεχόμενα* («հնարավորք») / Գ կարեւորքն ժ կարեւոր

483 ԱԲԶԾ յարարածսս

484 Ծ լուս

485 *Nem 14. 9 τὰ δηλητηριώδη* («թունավոր կենդանիներից»)

486 ԲԵԷԸԺԻԽ վարին

487 ԱԲ թերիակէքն ԶԾ թիրակէքն ժ լուս թրրակէքն

488 ԵԷԸԻԽՎ + իշխանականն

489 Գ աւքտեսցի Ե լուս աւգտութեանն ԷԸԺԻԽՎ աւգտեսցի / ԳԵԷԸԺԻԽՎ + եւ նոցա (ԸԺ նոցին) զինովն զնոսս սպանցէ

490 ԳԵԷԸԺԻԽՎ տուեալ

491 ԻԽ լուս -ութենէ ԾՎ յարարչագործութէնէ

Յաղագհս Բնո-Բէան մարդոյ

լուլ եւ⁴⁹² վրէժս առնուլ, եւ յուղղութիւն ածել զգաւաճանութիւնս նոցա⁴⁹³: Քանզի այլ ինչ այլոց պիտոյ իցէ պատշաճ, իսկ հասարակաց ամենայն առ ի յաւգուտ մարդոյն կատարիլ բնաւորեցաւ եւ որք ոչ⁴⁹⁴ այլ ինչ պիտոյից ենն պիտանիք: Եւ այսոքիկ առ այժմուս կարգ կենցաղոյս մերոյ ասասցի, վասն զի իսկզբանն ոչինչ յայլոցն կենդանեաց⁴⁹⁵ իշխէր վնասել զմարդն⁴⁹⁶, այլ էին նորա⁴⁹⁷ ամենայն⁴⁹⁸ ծառայք եւ հնազանդեալք եւ հաւանեալք նմա, ցորքան իշխան էր իւրոցն ախտիցն⁴⁹⁹ եւ անբանութեանն, որ ի նմա:

[19] Իսկ յորժամ ոչն յաղթեաց իւրոցն ախտից, այլ յաղթեցաւ ի նոցանէ⁵⁰⁰, յաղթեցաւ իրաւամբք եւ յարտաքուստ գազանացն: <Քանզի> ի ներքս եմուտ ընդ մեղացն⁵⁰¹ եւ որ առ ի նոցանէն վնաս: Եւ զի այս ճշմարիտ է⁵⁰², յայտ է յորոց առաքինութեամբն անցին ընդ կենցաղս: Քանզի առանց մարտի գաւրագոյնք երեւեցան քան զգազանացն⁵⁰³ վնասակարութիւնն⁵⁰⁴, որպէս քան զառեւծունսն՝ Դանիէլ, եւ Պաւղոս⁵⁰⁵ քան զիժին խածանումն⁵⁰⁶ (31):

Արդ ո՞վ ոք արժանաւորապէս⁵⁰⁷ սքանչասցի ընդ բարետոհմութիւն այսր⁵⁰⁸ կենդանւոյն՝ շաղկապողիս ընդ ինքեան⁵⁰⁹ զմահկանացուս ընդ անմահիցն, զբանականս⁵¹⁰ ընդ անբանիցն խառնողի, բերողիս յիւրումն⁵¹¹ բնութեան զամենայն արարածոցս պատկեր, վասն որոյ եւ փոքր աչ-

492 ԱԲԳՁԾՎ չիք

493 Nem 14. 15 + δυναμίνας («կարողացող»)

494 ԳԸ չիք

495 Բի կենդանեացն

496 Ժի մարդւոյն

497 ԵէԸԻԽ չիք

498 ԷԸԻԽ + նորա

499 ԱԲԳԸԺԺՎ ախտից

500 Վ չիք յաղթեցաւ ի նոցանէ

501 Գ մեղաքն ժ մէղաւքն (լուս մէղաւցն)

502 ԳԵԷԸԻԽՎ եւ զի է այս ճշմարիտ

503 ԺԽ զգազանաց

504 ԱԲԳՁԺԾՎ վնասակարութիւն

505 Բ + առաքեալն

506 ԵէԸԻԽՎ խածանելն Զ խածանումնն ժ խածանումն (լուս խածանելն) Ծ խածանելն (լուս-ումն)/ Ը + եւ

507 ԵէԸԻԽ արժանապէս

508 ԲԳԻ այս

509 ԱԲԵԶ ինքեամբ Գ ինքէն Ծ լուս ինքեամբ

510 ԲԵԷԸԻՎ զբանականքս ժ զբանականն Խ զբանականքն

511 ԳՁԺ յիւրումս ԵէԸԻԽ իւրում

խարհ⁽³²⁾ ասի, այսքան արժանաւորեցելոյ⁵¹² առ ի յԱստուածոյ նախախնամութեանն, վասն որոյ եւ ամենայն՝ եւ այժմուքս եւ հանդերձեալքն, վասն որոյ եւ Աստուած մարդ եղեւ՝ յանապականութիւն եւ յանմահութիւն փոփոխեալ⁵¹³ յերկնից թագաւորութիւնն⁵¹⁴, ըստ պատկերի եւ ըստ նմանութեան Աստուծոյ եղեալք, Քրիստոսի կենակիցք⁵¹⁵, Աստուծոյ ժառանգք⁵¹⁶, ամենայն իշխանութեանց եւ պետութեանց գահերէց⁵¹⁷ նստեալք: Եւ ո՞վ ոք արդեւք ասել կարասցէ⁵¹⁸ զայսր կենդանւոյ զառաւելութիւն. ընդ լայնութիւնն⁵¹⁹ ծովու անցանէ, ընդ երկինս գնայ տեսութեամբ, զաստեղացն շարժութիւնս⁵²⁰ եւ զմեկուսութիւնս⁵²¹ եւ զչափս նկատէ, զպտուղս երկրի եւ ծովու վայելէ, զգազանս եւ զկէտս⁽³³⁾ արհամարհէ, զամենայն մակացութիւնս⁵²² եւ զարուեստս⁵²³ կանգնէ, /206ա/ ի հեռաստանէ ի ձեռն գրոյ ընդ որս կամի՝ խաւսի, ոչինչ ի մարմնոյս խափանեալ մարգարէանայ զհանդերձեալսն, ամենայնի իշխէ, զամենայն ըմբռնել ունի⁵²⁴, յամենայնս վայելէ, ընդ հրեշտակաց եւ ընդ Աստուծոյ խաւսի: Արարածոցս հրաման տայ, դիւաց սաստէ, զէիցս⁵²⁵ բնութիւն քննէ, զաստուծոյսն⁵²⁶ հարցափորձէ, տուն եւ տաճար Աստուծոյ լինի⁵²⁷: Եւ զայս ամենայն առաքինութեամբք աւգտի եւ բարեպաշտութեամբք:

Այլ զի մի թուեսցուք ոմանց անգեղեցկափորձապէս ներբողել զմարդն եւ ոչ միայն զբնութիւն նորա արտադրել, որպէս առաջի եղաք,

⁵¹² Եժ արժանաւորիցելոց

⁵¹³ Nem 15. 8-9 τοῦ λήγοντος εἰς ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν διαφεύγοντος (*«յանապականութիւն փոփոխեալ եւ ի մահկանացութենէ խոյս տուեալ») / Բ փոխեալ Գ փոփոխել

⁵¹⁴ Nem 15. 9 βασιλεύει (*«թագաւորէ»)

⁵¹⁵ ԸԻՎ կենակից եւ

⁵¹⁶ Վ ժառանգ / Nem 15. 10 τέκνον ἐστί

⁵¹⁷ ԷՎ գահէրէցք

⁵¹⁸ ԵԷԸԻԽՎ կարիցէ

⁵¹⁹ Nem 15. 12 չիք / Բ լայնութիւնն

⁵²⁰ ԵԷԻՎ շարժութիւնսն իւ զշարժութիւնսն

⁵²¹ Ը զմեր կուսութիւնս ժ զմեկուսութիւն

⁵²² ԺՎ մակացութիւն

⁵²³ Գժ զարուեստ / Nem 15. 15 + καὶ μέθοδον (*«և հնարս»)

⁵²⁴ Վ չիք զամենայն ըմբռնել ունի

⁵²⁵ ԱԲԶ զէիցն

⁵²⁶ ԱԲԶ զաստուածոյն

⁵²⁷ ԷԸԻԽ լինել

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

աստանաւր Հանգուցուք զբանս, մանաւանդ զի թէ եւ զբնութեանն զառաւելութիւնն ասեմք⁵²⁸, զնոյն բնութիւնն պատմեմք⁵²⁹:

[20] Արդ տեսանելով զնոյն բնութիւնն⁵³⁰, թէ որքան բարետոհմութեան Հաղորդ եղեաք⁵³¹ եւ, զի տունկք եմք երկնայինք, մի յամալթ⁵³² արասցուք զբնութիւնս, եւ մի այսքան պարզեաց երեւեսցուք անարժանք, եւ մի յայսքան իշխանութենէ եւ ի փառաց եւ յերանութենէ զրկեսցուք զմեզ ընդ փոքր ժամանակի եւ դոյզն Հեշտութեան փոխանակելով զամենայն յաւիտենից վայելումնն, այլ ի ձեռն բարեաց գործոց ի բաց Հեռանալ ի չարեաց, եւ ուղիղ գնացիւք, որոց գործակից եղիցի Աստուած, եւ աղաւթիւք բարետոհմութիւնս⁵³³ ամբողջ պահեսցուք:

Իսկ յաղագս այսոցիկ բաւական է այսքան: Բայց վասն զի զմարդն⁵³⁴ ի հոգւոյ⁵³⁵ եւ ի մարմնոյ ենթակարկէ⁵³⁶ Հասարակաց⁵³⁷ բանն, բեր ի բաց որոշեալ՝ նախ յաղագս անձին ձեռնարկեսցուք⁵³⁸ ասել⁵³⁹, զյոյժ նրբագոյնսն եւ զդժուարինսն⁵⁴⁰ եւ զբազմաց անգիտելիս ի խնդրելեացն ի բաց թողեալ:

528 Բ առաւելութիւնն ԱԲԶԾ պատմեմք առաւելութիւնն Դիս լուս պատմեսցուք զառաւելութիւնն

529 ԱԲԶԾ չիք զնոյն բնութիւնն պատմեմք

530 Բ բնութիւնն Ըիս զբնութիւնն ժ չիք Nem 15. 24 չիք զնոյն բնութիւնն

531 ԱԲԳԵԷԸԽԾ (Ի լուս) Հաղորդ եղեալք Դիվ Հաղորդեալք Զ Հաղորդք եղեալք

532 ԲԳԷ ամալթ

533 ԱԾ զբարեպաշտութիւնն Բ զբարեպաշտութիւնն ԴԶԷԻԽ զբարեպաշտութիւնս (Դիս լուս տոհմ) ժ զբարետոհմութիւնս (լուս պաշտ)

534 ԱԲԶ մարդն Գ զմարդ

535 Nem 16. 7 +εἶναι

536 ԱԲԾ ենթակացեալ Գ ենթակաէ ԴԶԻԽՎ ենթակայեալ ԴԻ լուս ընթարկէ է ընդարկէ ժ ենթակայէ (լուս - ել) Խ լուս ընթարկէ

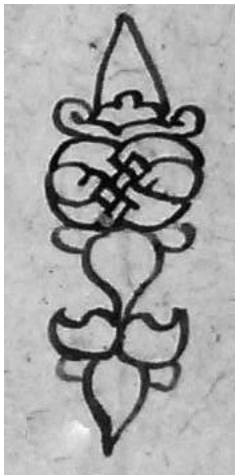
537 ԴԻԽՎ յարակայ (ԴԻԽ լուս Հասարակաց) ժ Հասարակաց (լուս յարակայ)

538 ԱԲԾ ձեռն ի գործ արկցուք Զ ձեռնարկուք

539 Nem 16. 9 չիք

540 ԳԶ դժուարինս ժիս դժուարինս

ՊԼՈՒԽ Բ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆՁԻՆ¹,
ԱՅՍԻՆՔՆ ՀՈԳԻՈՅ ՄԱՐԴՈՅՆ⁽³⁴⁾

ՄՄ 620, 159ս

[1] Գրեթէ անմիաբան է Հնոցն² ամենեցունց, որ յաղագս անձինն³ է բան: Քանզի Դիմոկրիտոս⁴ եւ Եպիկուրոս⁽³⁵⁾ եւ ամենայն ստոյիկեանցն իմաստասիրացն⁵ ժողով մարմին ասեն զանձն, եւ նոքա նոյնք, որք մարմին ասեն զանձն, տարբերին յէութիւն նորա: Քանզի ստոյիկեանքն⁶ հոգի ասեն զնա՝ ջերմային եւ հրային⁽³⁶⁾, իսկ Կոէտիաս⁷⁽³⁷⁾ արիւն, Իպպոն⁸ իմաստասէր⁽³⁸⁾ ջուր, Դիմոկրիտոս⁹⁽³⁹⁾ հուր (քանզի զնդատեսակ ձեւք անհատիցն՝ բաղդատեալք¹⁰ հուր եւ աւղ՝ անձն կատարեն): Իսկ Հերակլիտոս¹¹⁽⁴⁰⁾ զամենեցունն¹² անձն⁽⁴¹⁾ վերածխութիւն ի խոնաւութիցն, իսկ զոր յանասունսն յարտաքուստ եւ ի նոցայոցն¹³ վերածխութենէ համասեռ բնաւորիլ: Դարձեալ եւ անմարմին ասողացն զանձն յոլովակի¹⁴ եղեւ անմիաբանութիւնն¹⁵ ոմանց գոյութիւն¹⁶ եւ անմահ

1 Nem 16. 10 περι ψυχής (de anima)
2 Գ Հնոյն
3 ԱԲԳԶԺԾ անձին
4 Ա դիմոկրիտոսու Բ դիմոկրիտոս էԸԻԽՎ դիմոկրատէս Վ (26. 2 լծ) «դիմոկրիտէս ասէ, թէ զնդատեսակ են օդ և հուր՝ շուրջ զաշխարհաւս և անհատ ի միմեանց, համեմատեալք՝ հոգի գոյացուցանեն»
5 ԱԲԳԶ իմաստասիրաց
6 ԴՎ ստոյիկեանք
7 ԱԲԶ կռիտաս ԳԺ կռիտիաս
8 Ժ իսկ պոնտիոփն փիւ իպպոն Խ պատոն
9 ԱԷԸԻՎ դիմոկրատէս Բ դիմոկրիտոս Խ դիմոկրատէս
10 ԴԻԽ լուս բաղկացեալ Ժ բաղդատեալ (լուս բաղկացեալ)
11 Դ Հերակլիտոս ԶԺԾ Հերակլիտոս
12 ԱԺ զամենեցուն Բ զամենեցւոյն Դ ամենեցունն Վ զամենեցունցն
13 ԱԳԶԺ նոցայոյն
14 Nem 16. 22 άπειρος («անսահման»)
15 էԸԻԽՎ անմիաբանութիւն
16 Nem 16. 22 ούσία

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

ասացեալ զնա, իսկ ոմանց՝ թէ եւ անմարմին, սակայն ոչ՝ գոյութիւն եւ ո՛չ անմահ: Նախ Թաղէս¹⁷(42) ասաց զանձն մշտաշարժ եւ ինքնաշարժ, իսկ Պիլթագորաս¹⁸ թիւ գինքն¹⁹ շարժող²⁰(43) { . } (44) ըստ թուոյ յաւգաւորի, իսկ Արիստոտէլէս՝ կատարունութիւն²¹ առաջին՝ մարմնոյ²² բնաւորականի, գործարանականի, զաւրութեամբ կենդանութիւն ունողի(45), իսկ Դինարքոս(46)՝ յաւգաւորութիւն²³ չորիցս²⁴ տարերցս²⁵, այսինքն՝ խառնումն եւ համաձայնութիւն տարերցս: Քանզի ոչ ի բարբառոցս²⁶ զհաստատելն²⁷, այլ գոր ի մարմնի՝ ջերմոյն եւ ցրտոյն, /206բ/ խոնաւոյ եւ ցամաքի յաւգաւորն խառնումն եւ համաձայնութիւն կամի ասել: Յայտ է, զի²⁸ եւ²⁹ ի սոցանէ այլքն գոյութիւն³⁰ ասեն զանձն, բայց Արիստոտէլէս եւ Դինարքոս՝ անգոյ: Եւս առ այսօրիւք³¹ ոմանք մի գոլ ասացին զնոյն³² զամենեցունցն³³ անձն³⁴ տրամատեալ յիւրաքանչիւրսն, եւ դարձեալ յինքն ժողովեալ, որպէս Մանիքեցիքն եւ այլք ոմանք³⁵, իսկ ոմանք՝ բազումս եւ տարբերս

17 ԲԳԸԽ թալես Nem 1 + πρώτος (*«առաջինը»)
18 Բ պիլթագորոս Գ պիլթագորաս
19 ԲՎ զանձն
20 Բ շարժաւղ գինքն փիւ գինքն շարժող է շարժաւղ Խ շարժող Ծ շարժողն | Nem 17. 3 + Πλάτων δὲ οὐσίαν νοητὴν ἐξ ἑαυτῆς κινήτην| Վ. (26. 3) *«իսկ Պլատոն գոյութիւն, որ մտօք իմանի և ինքեամբ շարժի ըստ համաձայնութեան թուոց» /Վ (26. 3 լծ) «պիլթագորաս շարժական թիւ ասաց զհոգի յօղաւոր, որպէս թիւ ի վերայ թուոյ յօղեալ առաւելու»
21 Բէ կատարունութիւն Ը կատարունելունութիւն ժ կատարելունութիւնս | Գ (ԺԻԽ լուս) (լծ) + «կատարուն ունել յաւգաւորական (Ժ յորդորական) կոչի. երաժշտական արուեստին գործարանք եւ խառնումն աղեացն, կամ փողոցն որք գձայնն հնչեցուցանեն»
22 Էժ մարմնոյն
23 Nem 17. 5 ἀρμονίαν | PG p. 537 ἐναρμόνιαν
24 ԷԸ չորից
25 ԲԳԶԺ տարերց
26 Գ բարբառոցս
27 Գ զհաստատելն Զ զհաստատեալն Ը զհատեալն Ժ զհաստատեալն ձայն
28 ԱՎ թէ
29 ԱԶ չիք
30 Ժ գոյութիւնս Խ գոյութիւնն
31 Գ ոքիւք ԴէԻԽՎ, այսօրիկ
32 Nem 17. 11 μίαν καὶ τὴν αὐτὴν νενομίκασι («մի և նոյն... համարեցին») / ԴէԸԻԽՎ զնոյնն
33 ԲԴԷԸԻԽ զամենեցունց ժ զամենեցուն Վ ամենեցուն
34 Դժ զանձն
35 ԱԲԳԵԶԾ նմանք ժ նմանքն

ըստ տեսակի, ոմանք՝ դարձեալ ե՛լ մի³⁶, ե՛լ բազումս: Հարկ է այժմ ամե-
նայնիւ երկայնել զբանս՝ այսքան կարծեաց ընդդիմաբանելով:

[2] Արդ հասարակաց առ ամենեսին, որք ասեն զանձն՝ մարմին, բա-
լական է առ ի յԱմովնայն^{37 (47)} վարդապետէն Պղոտինոսի³⁸, եւ ի Նումե-
նեայ^{39 (48)} պիւթագորականէ ասացեալքն: Եւ են այսոքիկ՝ մարմինքն⁴⁰ ըն-
տանի բնութեամբն փոփոխելիք գոլով եւ ցրուելիք եւ ամենեւին յանբա-
ւութիւն հաստանելիք⁴¹, ոչ ուրուք ի նոցանէ առանց⁴² փոխադրութեան
մնացելոյ, կարաւտ են շարունակողի եւ շաղկապողի, եւ որպէս ի միասին
պնդողի եւ կալողի⁴³ գնոսա, զոր ասեմք անձն⁴⁴: Արդ եթէ մարմին է անձն,
որպէս եւ իցէ, թէ եւ նրբագոյն, զի՞նչ դարձեալ է, որ շարունակէ զնա:
Քանզի ցուցաւ ամենայն մարմին⁴⁵ կարաւտ շարունակողի, եւ այսպէս
յանբաւութիւն, մինչեւ հանդիպեսցի⁴⁶ անմարմնոյն: Իսկ եթէ ասիցեն, որ-
պէս եւ Ստոյիկեանքն, տեւողական իմն գոլ շարժութիւն յար⁴⁷ ի մարմինս
ի ներքս համանգամայն եւ արտաքս շարժեալ, եւ է ինչ որ <յ>արտաքս
մեծութեանց եւ որակութեանց կատարողական գոլ, եւ է ինչ որ ի ներքս
կոյս միաւորութեան եւ էութեան, հարցանելի է ցնոսա, թէ վասն զի ամե-
նայն շարժութիւն ի գաւրութենէ իմեքէ է⁴⁸, զի՞նչ է գաւրութիւնն⁴⁹ այն
եւ յումմէ՞⁵⁰ գոյացեալ:

[3] Արդ եթէ եւ⁵¹ գաւրութիւնն նիւթ ինչ իցէ, նոքումբք դարձեալ
վարեսցուք բանիւք: Իսկ եթէ ոչ նիւթ, այլ՝ նիւթաւոր (այլ է նիւթաւորն,

³⁶ Դէ չիք եւ մի

³⁷ Բ յամոնայ էժիս յամոնայն Ը յամոնայն (լուս յամետին)

³⁸ Nem 17. 17 Πλωτίνοῦ | ԱԺԾ պղատովնի ԲԴՁԷԻԽՎ պղատոնի Գ պղուտոնի Ը
պղատոնէ (լուս պղուտոնի)

³⁹ Բ նումենեան է նումենայ ժ նոմենայ

⁴⁰ ԶԺԾ մարմինք

⁴¹ Ըժ + եւ

⁴² Բ թարց

⁴³ ԴէԸԻԽՎ կրողի փիս եւ կալողի Զ կարողի ժ կապողի (լուս կալողի)

⁴⁴ Բ + զնա Գժ զանձն

⁴⁵ Բ + է Ը չիք իս + եւ

⁴⁶ ԱԲԶ հանդիպիցի | Nem 18. 5 καταστήσωμεν («հանդիպիցիմք»)

⁴⁷ Բժ յարի

⁴⁸ ԴԻՎ չիք

⁴⁹ ԴՎ գաւրութիւն

⁵⁰ ԱԳՁԽ յումմէ ժ յումմէ է

⁵¹ ԲԴԵԷԸԺԻԽՎ չիք

Յաղագհս Բնո-Բեան մարդոյ

քան զնիւթն, քանզի Հաղորդն⁵² նիւթոյ ասի՝ նիւթաւոր), զի՞նչ երբեք⁵³ արդեւք իցէ Հաղորդն⁵⁴ նիւթոյ, թերեւս նիւթ է ե՛լ նա, թէ՞՞ աննիւթ: Արդ եթէ՞ նիւթ, զիա՞րդ՝ նիւթաւոր եւ ոչ նիւթ: Իսկ եթէ՞ ո՛չ նիւթ, աննիւթ ուրեմն⁵⁵: Եւ եթէ՞ աննիւթ, ո՛չ մարմին⁵⁶ է⁵⁷, քանզի ամենայն մարմին նիւթաւոր⁵⁸: Իսկ եթէ ասիցեն, թէ մարմինք⁵⁹ եռակի տարրորոշք⁽⁴⁹⁾ են, ե՛լ անձն՝ ընդ բոլորն գոլով թափանցիկ⁶⁰ մարմին, եռակի տարրորոշ է⁶¹, եւ վասն այսորիկ ամենայն իրաւք՝ ե՛լ մարմին, ասեմք, թէ ամենայն մարմին⁶² եռակի տարրորոշ է, այլ ոչ՝ ամենայն եռակի տարրորոշ⁶³ մարմին: Քանզի տեղի⁶⁴ եւ որակ անմարմինք՝ ըստ ինքեանց ըստ պատահման⁶⁵ ի թանձրութեան⁶⁶ քանականան⁶⁷: Այսպէս եւ անձն⁶⁸ ըստ ինքեան անեռակի տարրորոշ է⁶⁹, բայց ըստ պատահման⁷⁰, յորում էն, յեռակի տարրորոշի⁷¹ գոլով, ընդ նմին տեսանի⁷² եւ նա՛ եռակի տարրորոշ:

Եւս ամենայն մարմին կա՛մ արտաքուստ շարժի կամ ի ներքուստ: Այլ եթէ արտաքուստ՝ անանձն⁷³ է, իսկ եթէ ի ներքուստ՝ անձնաւոր: Իսկ թէ մարմին է անձն, եթէ արտաքուստ շարժի՝ անանձն է, իսկ եթէ ի ներ-

52 ԲԳԴԵԼԺԻԽՎ Հաղորդ / Ժ + ի
 53 ԱԼ չիք իս երբ Ծ լուս
 54 ԲԴԵԼԺԻԽՎ Հաղորդ
 55 ԱԲԴԵԶԷԼԺԻԽՎ + է
 56 ԲԳԻՎ մարմինն Ժ ոչ է մարմին
 57 Nem 18. 15 չիք
 58 ԱԲԴԵԼԺԻԽՎ նիւթ / ԲԴԵԼԺԻԽՎ + է
 59 Գ մարմինքն
 60 ԲԴԵԼԺԻԽՎ թափանցաց Ը թափանց անցանի ընդ / ԳԶԺ + գոլով / Ժ + ի
 61 Զ եւ նա փիս է Ժ + եւ նա Ծ լուս եւ նա
 62 Դէ չիք
 63 ԱԶԾ + է
 64 =Nem տարրնթ. τόπος ≠ 18. 19 ποσόν («քանակ»)
 65 ԲԳԴԵԼԺԻԽՎ պատահմանց
 66 Ը թանձրութեանց Ժ թանձրութեանն Վ թանձրութիւն
 67 ԸԺ քանականա
 68 Գ անձին
 69 Nem 18. 21 πρόσεστι τὸ ἀδιάστατον փիս անեռակի տարրորոշ է / Գ + ասէ, անտարրորոշն / Ժ չիք
 70 ԲԶԷԼԺԻԽՎ պատահմանն
 71 Ծ տարրորոշին
 72 ԱԳԶԷԼԺԻԽՎ տեսակի
 73 Բ անձն է իս անձնաւոր

քուստ՝ անձնաւոր: Անտեղի է ե՛լ անձնաւոր, ե՛լ անանձն ասել զանձն: Ոչ ուրեմն է /207ա/ մարմին անձն: Եւս անձն թէ կերակրի, յանմարմնոցն⁷⁴ կերակրի, քանզի ուսմունք կերակրեն զնա: Եւ ոչինչ մարմին յանմարմնոյ⁷⁵ կերակրի: Ոչ ուրեմն է մարմին անձն⁷⁶ (50): Իսկ եթէ ոչ կերակրի, եւ ամենայն մարմին կենդանւոյ կերակրի, ոչ ուրեմն է մարմին անձն: Եւ այսոքիկ հասարակաց առ ամենեսին⁷⁷, որք ասեն՝ մարմին գոլ զանձն:

[4] Եւ առանձինն⁷⁸ առ որս ասենն⁷⁹ արիւն կամ շունչ գոլ զանձն, վասն զի շնչոյ կամ արեան զատուցելոյ մեռանի կենդանին, ապա եւ զայն է ասելի, զոր ինչ ոմանք յորոց վարկանին գոլ ինչ, գրեցին՝ ասելով. «Ապա ուրեմն, յորժամ մասն ինչ հոսէ յարենէ, մասն ինչ հոսէ յանձնէ»: Քանզի ունայնաբանութիւն է այսպիսիս: Զի ի վերայ նմանամասնիցն⁸⁰ <եւ> մնացեալն մասնն նոյն է ամենեւին: Զուր⁸¹ եւ բազումն⁸² եւ նուազն՝ նոյն⁸³, նմանապէս՝ եւ արծաթն եւ ոսկին եւ ամենայն, որոց մասունքն ոչ տարափոխին ի միմեանց ըստ էութեանն⁸⁴: Այսպէս եւ մնացեալն արիւն որքան ինչ է՝ անձն է, եթէ անձն արիւն է⁸⁵: Արդ զայս յաւէտ է ասելի, եթէ այն է անձն, որոյ ի բաց բարձելոյ⁸⁶ մեռանի կենդանին, ապա ամենայն իրաւք եւ մաղաս անձն է եւ մաղձք երկաքանչիւրքն: Քանզի որ ոք ի սոցանէ պակասի, վախճան ածէ կենացն: Եւ եւս, եւ լեարդն եւ ուղիղ գլխոյ եւ սիրտ եւ ստամոքք⁸⁷ եւ երիկամունքն⁸⁸ եւ ընդերք եւ այլք⁸⁹ բազումք:

74 ԳԺ յանմարմնոց

75 ԱԶ յանմարմնոց

76 Nem 19. 4 + [Ξενοκράτης οὐτω συνίγγεν] | ԶՎ լուս (լծ) «զայս քսենոկրատիս ժողովեաց այսպէս»

77 Բ ամենայնսն ԴԶԷԼԺ ամենեսեան Ի ամենիսեան

78 Բ առանձին Ը լուս եւ անձնաւորս

79 Ա ամեն ԳԶԺԾ ասեն

80 ԱԾ մանրամասնիցն ԳԶ նմանամասնիցն

81 Nem 19. 12 + γούν («չէ՞ որ»)

82 ԴԽՎ բազում

83 ԲԳԴԵԷԼԺԻԽՎ + է

84 ԱԳԶԾ էութեան

85 Ժ չիք որքան ինչ է՝ անձն է, եթէ անձն արիւն է

86 ԳԶ բարձեցելո Ը բարձրելոյ

87 է ստամոքք Ժ ստամոքքն

88 ԱԳԶԺԽ երիկամունք

89 ԱԲԸՎ այլ

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Քանզի ո՞ր ուրուք ի սոցանէ ի բաց բարձեցելոյ ոչ մեռանիցի կենդանին: Իսկ այլազգ⁹⁰ բազումք են անարիւնք, բայց շնչաւորք⁹¹, որպէս^{92 (51)} սիւպէքն⁹³ եւ տելթիէդէսքն⁹⁴ եւ այլք⁹⁵ այսպիսի⁹⁶ փափկամորթքն: Այսպէս⁹⁷ եւ ամենայն խեցեմորթքն⁹⁸, որպէս⁹⁹ կարկինոսքն եւ աստակոսքն¹⁰⁰ եւ գաղտակուրքն¹⁰¹ եւ նմանք սոցին^{102 (52)}: Արդ եթէ շնչաւորք են եւ անարիւնք, յայտ է թէ՛ ոչ է¹⁰³ արիւն անձն:

[5] Իսկ առ որս ասենն¹⁰⁴ ջուր գոյ զանձն, զի ջուր կենդանարար երեւի ամենայնի, եւ առանց ջրոյ կեալ ոչ է կար, բազումք¹⁰⁵ են, որ ընդդիմանան: Քանզի եւ ոչ առանց կերակրոյ կեալ կարէ, անձն ուրեմն եւ զկերակուրս¹⁰⁶ է ասելի¹⁰⁷ ըստ նոցա: Որ¹⁰⁸ եւ բազում ինչ ի կենդանեաց, որ¹⁰⁹ ոչ ըմպեն, որպէս եւ զոմանց արծուեաց սահ¹¹⁰, եւ կաքաւ կարէ կեալ առանց ըմպելոյ: Եւ վասն է՞ր յաւետ ջուր է անձն, եւ՝ ոչ աւդ: Քանզի առանց¹¹¹ ջրոյ է եւ տեւել, բայց առանց տուրեւառի աւդոյ՝ եւ ոչ դոյզն ինչ: Այլ եւ ոչ աւդ է

⁹⁰ ԱԲԻՎ այլազգք

⁹¹ Խ չիք բազումք են անարիւնք բայց շնչաւորք

⁹² Nem 19. 21 + τὰ σελάχη καὶ μαλάκια, ὅσον («աճառավոր ձկները և կաղկամորթերը, ինչպիսիք են...»)

⁹³ ԱԶԾ իպէքն Գ և պէքն

⁹⁴ ԱԺԾ տելթիդէսքն Գ տելթիդէքն Զ տելդիթէսքն / Nem 19. 22 + καὶ σμῶλοι / PG p. 544 + ὄσμῶλοι

⁹⁵ ԳԶԷԾ այլ ժ այլքն

⁹⁶ ԲԳԴԷԸԺԺ այսպիսիք Խ այսպիսիս

⁹⁷ Գ նոյնպէս է այսպէս ԸԻԽ այնպէս

⁹⁸ Nem 19. 22 καὶ πάντα τὰ ὀστρακόδερμα καὶ ἀπαλόστρακα (*«և ամենայն խեցեմորթք և փափկամարմինք») փիւ եւ այլք այսպիսի փափկամորթքն: Այսպէս եւ ամենայն խեցեմորթքն

⁹⁹ Nem 19. 23 + οἱ κάραβοι

¹⁰⁰ Զ աստակոսքն է չիք ժ աստակոսկն (լուս աստակոսքն)

¹⁰¹ ԱԶԾ գաղտակուրքն ժ գաղտակրեայքն

¹⁰² Nem 19. 23 չիք եւ գաղտակուրք եւ նման սոցին / ԱԽ նոցին

¹⁰³ ԱԲԷԸԻԽԾՎ չիք

¹⁰⁴ ԱԺՎ ասեն

¹⁰⁵ ԱԶԾ բազում

¹⁰⁶ Nem 20. 2 + πάσας καθ' ἐκάστην («ամեն՝ առանձին-առանձին»)

¹⁰⁷ ԲԴԷԸԻԽՎ ասելի

¹⁰⁸ ԱԲԴԵԶԷԸԸԻԽԾ + է

¹⁰⁹ ԱԳԶԺԾ չիք

¹¹⁰ Nem 20. 3 ἰστόρηται («տեղեկացվում է, պատմվում է»)

¹¹¹ ԱԳԶԾ ի ԲԴԸԺԻԽ չիք

անձն, քանզի բազումք են կենդանիք առանց տուրեւառի աւուրոյս, որպէս¹¹² մեղուք եւ պիծակք եւ մրջիւնք, եւ անարիւնք եւ¹¹³ ի ջրայնոցն բազումք, եւ ամենայն, որոց ոչ են թոքք: Քանզի ոչինչ՝ յոչ ունողացն թոքս տայ եւ առնու զաւուր¹¹⁴, եւ¹¹⁵ ոչ ոք, յորոց ոչ տան եւ առնուն զաւուր, ունին թոքս:

[6] Իսկ վասն զի¹¹⁶ Կղէանթեայ⁽⁵³⁾ ի Ստոյիկեանցն եւ¹¹⁷ Քոիւսիպեայ¹¹⁸⁽⁵⁴⁾ բերին բանք ինչ՝ ոչ զանց առնելիք, ղնելի է եւ զսոցայսն լուծմունս, որպէս լուծին որք ի Պղատոնեանցն: Կղէանթէս¹¹⁹ այսպիսի իմն շարամանէ մտածութիւնս: Ոչ միայն, ասէ, ըստ մարմնոյ լինիմք նմանք¹²⁰ ծնողացն¹²¹, այլ եւ ըստ անձին՝ ախտիւք, բարոյիւք, տրամադրութեամբք: Եւ մարմնոյ է նմանութիւն եւ աննմանութիւն, եւ ոչ անմարմնոյ: Մարմին ուրեմն է անձն: Այլ նախ¹²² յորոց մասնէ, որք ըստ /207բ/ բողոքումն ոչ կազմին¹²³ Համանգամայն: Իսկ առ այսու եւ «ոչ անմարմնոյ» ասելն¹²⁴ սուտ է, քանզի ասեմք զթիւս¹²⁵ նմանս գոլ, որոց կողմունքն¹²⁶ Համեմատք⁽⁵⁵⁾ են, որպէս զվեցն, եւ զքսան եւ զչորսն¹²⁷: Քանզի կողմունքն վեցին՝ երկուքն¹²⁸ եւ երեքն, իսկ քսան եւ չորիցն՝ չորքն եւ վեցն, եւ Համեմատութիւն ունի երկուքն առ չորսն, եւ երեքն առ վեցն, քանզի կրկնապատիկ բանիւ տեսանի: Զի չորքն երկուցն կրկնապատիկ է, եւ վեցն՝ երիցն: Եւ են անմարմինք թիւք: Եւ ձեւք ձեւոց¹²⁹ նմանք են, զի որքան ինչ զանկիւնսն Հաւասար ունի եւ ըստ Հաւասար անկեանցն՝ զկող-

112 *Nem 20. 7 + τὰ ἔντομα πάντα, οἷον* («որպէս բոլոր միջատները, օրինակ»)

113 *ԱԲԳԷԸԻՎ չիք*

114 *ԲԻԽ զաւուր*

115 *Nem 20. 10 + ἀντιστρέφει*

116 *ԲԴԵԸԸԻԽՎ + ի*

117 *ԴԵԸԸԸԻԽՎ + ի*

118 *Ա քոիսիպէա Գ կոիւսիպէա Ժ քոիսպեա*

119 *Ա Գ կլեանթէս ԲԴԻ կղանթեայ էԸԺ կլէանթեայ Խ կղէանթեա*

120 *ԳԺ նման*

121 *Ա ԳԶԸԺԻԽՄ ծնողաց*

122 *ԲԴԷԺԽՎ (Ի լուս) նախքան զամենայն ասասցուք*

123 *ԱԲԶԷՄ կամին*

124 *Բ + զնմանութեան ԴԵԸԺԻ + զնմանութիւն Խ + ըզնմանութիւնս*

125 *ԱԶԸՄ զթիւսն*

126 *Բ կողմունքն ԴԷՎ կողմունք Զ կողմանքն*

127 *ԶԷ չորսն*

128 *ԴԽՎ երկուք*

129 *ԴԺԻՎ ձեւոցն*

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

մուկսն¹³⁰ համեմատու: Իսկ զձեւ¹³¹ եւ նոքա անմարմին խոստովանին գոլ: Եւս որպէս քանակի իւր¹³² է հաւասարն եւ անհաւասարն, այսպէս¹³³ եւ որակի՝ նմանն եւ աննմանն¹³⁴: Ուրեմն եւ անմարմին անմարմնոյ նման է: Եւս ասէ՝ ոչինչ անմարմին ախտակից լինի մարմնոյ, եւ ոչ անմարմնոյ՝ մարմին¹³⁵, բայց ախտակից լինի անձն մարմնոյ ի հիւանդանալ¹³⁶ եւ ի հատանել¹³⁷, եւ մարմին՝ անձին, քանզի յամաչել ուրուք շառագունի եւ յերկնչելն¹³⁸ դեղնի: Մարմին ուրեմն է անձն: Եւ¹³⁹ է միւս եւս սուտ իմն ասացելոցն¹⁴⁰ ըստ առման շարակացեալ¹⁴¹, ասելն. «ոչ ինչ անմարմին ախտակից լինի մարմնոյ»: Քանզի զի՞նչ է, թէ միայն անձին¹⁴² առէ այս: Որպէս թէ մինչ ոք ասիցէ՝ «ոչ ինչ ի կենդանեաց զվերին կլափն¹⁴³ շարժէ¹⁴⁴, իսկ կռոկոզիլոսն¹⁴⁵ զվերին կլափն¹⁴⁶ շարժէ: Ո՞չ ուրեմն է կենդանի կռոկոզիլոս¹⁴⁷»: Քանզի սուտ է առաջարկութիւնն¹⁴⁸, զի եւ աստանաւր ըստ առման¹⁴⁹, որ ասէն, թէ՛ «ոչինչ ի կենդանեաց¹⁵⁰ զվերին կլափն շարժէ», զի ահա եւ կռոկոզիլոս¹⁵¹ ե՛լ¹⁵² կենդանի է, ե՛լ զվերին կլափն¹⁵³ շարժէ⁽⁵⁶⁾:

130 ԲԳԷ գկողմուկսն Ձ գկողմանսն
131 ԴԼԺԻԽՎ զձեւս Ձ ձեւ
132 ԱԼԽՎ Իւրն
133 ԱԲԶԻԽ այս է Ժ + է զի
134 Nem 21. 5 + άσώματον δὲ ἢ ποιότης ἔστιν... («իսկ որակն անմարմին է») / Բ + ապա ԻՎ աննման
135 PG40 p 548 + ἀλλὰ σῶμα σώματι («այլ մարմինը՝ մարմինն») / Բ + ապա ԻՎ աննման
136 ԱԲ հիւանդանալն
137 ԲԺ հատանելն
138 ԳԷ ի յերկնչել
139 ԱԲԶ չիք
140 Nem 21. 9 τῶν ληυμάτων («նախագրույթներէ») / ԱԲԶ իմացելոցն ԳԷԼԻ ի մնացելոցն փիս իմն ասացելոցն (Ի լուս աս)
141 Բ շարակացել Գ շարակաել է շարակայեալ
142 ԴԼ անձի՞ն / Լ +իւր է
143 ԴԻԾՎ կլափնն
144 ԴԵԼԺԻԽ շարժիցէ է շարժէն
145 ԱԶԾ կռոկոզիլոս Բ կռոկորզիլոս Խ կռոկորզիլոսն
146 ԱԴԽԾ կլափնն ԳԷ չիք իսկ կռոկոզիլոսն զվերին կլափն շարժէ
147 ԱԶԺԾ կռոկոզիլոս ԲԳԻ կռոկորզիլոս է կռոկոզիլոս Ը կռոկոզիլոսն
148 ԴՎ առաջարկութիւն
149 ԱԲԴԶ + է Ծ ^ է
150 ԳԷ կենդանի փիս ի կենդանեաց
151 ԲԳ կռոկորզիլոս ԶԺԾ կռոկորզիլոս է կռոկորզիլոս Ի կռոկորզիլոս
152 ԱԲԳԷ չիք
153 ԱԶԽԾ կլափնն է կլափ Ի կլափն

Ըստ նորին¹⁵⁴ աւրինակի եւ յորժամ ասից¹⁵⁵, թէ ոչինչ անմարմին մարմնոյ ախտակից լինի: Քանզի առեալ լինի խնդրելիդ բացասացութեամբ¹⁵⁶: Իսկ եթէ ոք դիցէ ճշմարիտ գոլ՝ զոչինչ անմարմին մարմնոյ ախտակից լինել, այլ ասացեալն¹⁵⁷ ոչ է խոստովանելի, զի ախտակից լինի անձնն¹⁵⁸ ի հիւանդանալ եւ ի հատանել մարմնոյն: Քանզի երկբայի, թէ մարմինն միայն է, որ հիւանդանայն՝ առեալ յանձնէ զզգայութիւնն¹⁵⁹, իսկ ինքն մնայ անախտ, թէ եւ¹⁶⁰ խաւթակից լինի մարմնոյն: Եւ կալու յաւէտ առ ի փառաւորագունիցն նախկինն: Եւ ոչ է պարտ յերկբայացելոցն¹⁶¹ ժողովել խորհուրդ, այլ ի խոստովանեցելոցն, զի ի սեփականութենէ¹⁶² ցուցանի եւ ոմանց անմարմնոց ախտակից լինել մարմնոց¹⁶³: Քանզի որակութիւնք՝ անմարմինք գոլով, յախտանալ մարմնոցն¹⁶⁴ եւ նոքա ախտակիցք¹⁶⁵ լինին մարմնոցն¹⁶⁶ յապականութեան եւ ի լինելութեան¹⁶⁷:

[7] Իսկ Քռիւսիպոս¹⁶⁸ ասէ՝ «մահ է որոշումն անձին ի մարմնոյ»: Եւ ոչինչ անմարմին ի մարմնոյ որոշի, քանզի եւ ոչ հպի ի մարմին անմարմինն: Իսկ անձն ե՛ւ հպի, ե՛ւ որոշի ի մարմնոյն¹⁶⁹: Ոչ ուրեմն է անմարմին անձն¹⁷⁰: Յայցանէ մահու լինել որոշումն¹⁷¹ անձին ի մարմնոյ՝ ճշմարիտ է, բայց ոչ հպիլ¹⁷² անմարմնոյ ի մարմին սուտ է ամենեւին ասացեալն,

154 ԱԲԶ նմին

155 ԱԲԶԾ ասէ

156 ԱԶԸԻ բացասութեամբ (Ի լուս -աց-) ժ բացասութիւն

157 Nem 21. 18 τὸ ἐπαγόμενον

158 ԲԳԴԷԸԺԻԽՎ անձն

159 ԱԶԾ զզգայութիւն Ը ըզգայութիւն ԺԻԽ զգայութիւնն

160 ԴԸՎ չիք

161 ԴՎ յերկբայ ասացելոցն Ի երկբայացելոցն (^ -աս-)

162 Nem 21. 24 ἐκ περιουσίας («ավելցուկից») | ԱԲԶԽԾ սեպհականութենէ

163 ԳԷԸԺԻԽՎ մարմնոյ

164 ԴԸԺԻԽՎ մարմնոյն

165 ԴԸԺԻԽՎ ախտակից

166 Nem 22. 2 չիք | ԴԸԺԻԽՎ մարմնոյն ԳԷ մարմնոյ ԶԾ մարմնոց

167 Nem 22. 2-3 + συναλλοιούμεναι τῷ σώματι

168 ԱԲ քռիւսիպոս ԴԺ քռիւսիպոս

169 ԴԸԻԽ մարմնոյ Ը + եւ

170 =Nem 22. 6 οὐκ ἔρα ἀσώματος ἢ ψυχῆ ≠ PG40 p 549 σώμα ἔρα ἢ ψυχῆ («ուրեմն անձք մարմին է»)

171 ԳԷ որոշումնն

172 ԱԶԾ հպելն Բ հպիլն Վ հպել

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

բայց ի վերայ անձին ճշմարիտ¹⁷³: Եւ է սուտ, վասն զի եւ գիծ՝ անմարմին գոլով, հպի ի մարմին եւ որոշի, նոյնպէս եւ սպիտակութիւնն:

/208ա/ Իսկ ի վերայ անձին¹⁷⁴ ճշմարիտ, քանզի ոչ հպի ի մարմին անձն: Քանզի թէ հպի, յայտ է թէ առընթեր կայ նորա: Եւ եթէ այս է, ոչ բոլորովին¹⁷⁵ կայ առընթեր (քանզի անկար է¹⁷⁶ մարմնոյ¹⁷⁷ բոլորովին¹⁷⁸ կալ առընթեր), եւ եթէ այսպէս՝ ոչ է բոլորն կենդանի անձնաւոր¹⁷⁹, որպէս զի թէ հպի՝ մարմին եղիցի անձն, բոլորն ոչ եղիցի անձնաւոր կենդանին¹⁸⁰: Իսկ եթէ բոլորն է անձնաւոր, ե՛ւ¹⁸¹ ոչ հպի, ե՛ւ¹⁸² ոչ մարմին է անձն: Բայց կենդանին¹⁸³ բոլորն անձնաւոր է, ոչ ուրեմն հպի եւ ոչ մարմին է, եւ որոշի՝ անմարմին գոլով: Եւ արդ, զի ոչ է անձն մարմին, յայտ է յասացելոցս: Իսկ զի եւ ոչ անգոյ է՝ զսոյնհետայն է ասելի¹⁸⁴:

[8] Իսկ վասն զի եւ Դինարքոս¹⁸⁵ յաւգումն⁽⁵⁷⁾ կոչեաց զանձն, եւ Սիմիաս¹⁸⁶⁽⁵⁸⁾՝ ընդդիմաբանելով Սոկրատայ, յաւգումն ասէր գոլ զանձն՝ ասելով, թէ նման է անձն¹⁸⁷ յաւգման աղեաց¹⁸⁸, իսկ մարմին՝ քնարի⁽⁵⁹⁾, արտադրելի է զլուծմունսն¹⁸⁹ այսորիկ, զորս ի գիրսն¹⁹⁰ Պղատոնի կայ: Եւ է մի ի նախացուցելոցն¹⁹¹ նմա, քանզի նախացուցանի, թէ ուսմունք վերստին յիշեցմունք¹⁹² են: Արդ զայս առեալ որպէս խոստովանելի, կազմէ

¹⁷³ ԴԸԺԻԽՎ + է/ ԺԻԽ ԼԻԼԱ (ԼԺ) «Թէ անմարմինն ոչ հպի ի մարմին սուտ է ասէ, բայց ի վրա անձին ճշմարիտ է, զի ոչ հպեալ է, այլ միաւորեալ և ասել (Խ ասէ), թէ որպիսի ի վրա մարմնո սուտ է և ի վրա անձին ճշմարիտ»

¹⁷⁴ ԻԽ + ոչ

¹⁷⁵ ԳԷԸԺՎ ԲՈԼՈՐԻՆ

¹⁷⁶ Nem 22. 12 + σῶμα

¹⁷⁷ ԱԲԾ մարմնոցն ԳԷԸ մարմնոյ

¹⁷⁸ ԳԷՉՎ ԲՈԼՈՐԻՆ

¹⁷⁹ ԱՎ + ոչ եղիցի

¹⁸⁰ ԶԽ կենդանի

¹⁸¹ ԳԷ չիք

¹⁸² ԶԽ չիք

¹⁸³ Զ + եւ Խ կենդանի

¹⁸⁴ ԲԴԸԻԼՎ ասել

¹⁸⁵ Nem 22. 19 Δείναρχος / PG 40 p 552 Δικαίαρχος

¹⁸⁶ Ա սինմիաս ԲԶԸԺԻՎ սինմիաս ԼԽ սինմիասին (լուս սեմիա)

¹⁸⁷ Ա անձնն

¹⁸⁸ Nem 22. 21 չիք

¹⁸⁹ ԲԳԷԸԺԻԽՎ զլուծմունս

¹⁹⁰ Nem 22. 22 ἐν τῷ Φαίδωνι

¹⁹¹ ԳՎ +ի

¹⁹² ԳԷ յիշմունք

զբանսն¹⁹³ այսպէս՝ եթէ ուսմունք վերստին յիշեցմունք¹⁹⁴ են¹⁹⁵, էր անձն մեր¹⁹⁶ ուրեմն նախքան ի մարդուն¹⁹⁷ լինել: Իսկ եթէ յաւգումն է¹⁹⁸, նախկին ոչ էր¹⁹⁹, այլ յետոյ եղեւ յաւգեալ ընդ մարմնոյս: Քանզի ամենայն շարադրութիւն ոչ այլազգ ունի, բայց միայն որպէս ունին²⁰⁰ գայն²⁰¹, յորոց²⁰² շարակային, քանզի կցորդութիւն իմն է շարադրեցելոցն²⁰³ շարադրութիւն²⁰⁴ յաւգումն գոլով, եւ ոչ արգելու զոչ համարել²⁰⁵ նմա նոցա, յորոց²⁰⁶ շարադրեցաւն, այլ հետեւել նոցա: Արդ պատերազմի այժմ յաւգումն գոլն գանձն ընդ ուսմանցն վերստին յիշեցմանցն²⁰⁷ լինելոյն: Իսկ եթէ վերստին յիշմանցն²⁰⁸ ճշմարիտ է, սուտ ուրեմն է անձին²⁰⁹ յաւգումն գոլ: Եւս անձն եւ²¹⁰ ներհական է մարմնոյ, եւ գիշխանականն²¹¹ ունի բան՝ որպէս իշխելով նմա: Իսկ յաւգումն ո՛չ համարեալ լինի²¹² եւ ո՛չ ներհական է: Ոչ ուրեմն է անձն յաւգաւորութիւն: Եւս յաւգումն²¹³ յաւէտ կամ²¹⁴ նուազ է՝ ի թուլացուցանելն եւ ի պնդելն: Ո՛չ բան է²¹⁵ յաւգումն²¹⁶ (քանզի անկար է բանի գյաւէտն եւ զնուազն ունել), այլ ի²¹⁷ յաւգումն: Քան-

193 Գէ զբանս ԶԺԾ բանս
 194 ԳԶԷԼ յիշմունք
 195 Ծ ^ արդ գայս յիշեցմունք են
 196 ԲԳԷԼԺԻՆՎ չիք
 197 Գէ մարդուն / Nem 22. 5-23. 1 ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶδει («մարդկային տեսակում»)
 198 ԳԶ էր
 199 ԲԴԼԻԼԽՎ է
 200 ԲԴՎ ունի / Ժ + նախ
 201 ԱԳԾ գայս Զ այնք է գայնս
 202 ԲԶԼԺԻՆՎ որոց
 203 Ա շարադրեցելոյն ԲԴԺՎ շարադրելոցն իւ շարադրեցելոցն
 204 Գէ շարադրութիւնն իւ շարադրութիւն
 205 ԱԲԶ համարելն Ժ համարեալ Վ հաղորդել
 206 ԱԶԼԺԼԾ որոց իւ որ ոչ
 207 ԱԳ յիշմանց ԶԾ յիշեցմանց
 208 ԲԶԼԻԼ յիշեցմանցն իւ յիշեցմանցն
 209 Գէ անձինն իւ յանձին (՛յ)
 210 ԴԼՎ չիք
 211 ԲԳԴԼԻԼԽՎ գիշխանական Ժ իշխանականն (լուս գիշխանականն)
 212 ԲԴԷԼԺԻՆՎ նմա լինի իշխան
 213 Nem 23. 10 ἁρμονία ἁρμονίας (*«յաւգումն յաւգումն») / ԱԶ + կամ / Գէ + քան
 գյաւգումն
 214 Nem 23. 10 = է եւ
 215 Ը ոչ բարի է պնդելն փիւ ի պնդելն ոչ բան է
 216 Nem 23. 11 οὐ τῷ λόγῳ δὲ τῆς ἁρμονίας (non quidem ratione harmonia) / Վ (33. 4)* «այլ ոչ ըստ բանի յողման» / Վ (33. 4 լծ) «բան այժմ գերզն ասէ գերաժշտին»
 217 ԱԲԴԶԼԺԻԼԽՎ չիք

Յաղագրա Բնութեան մարդոց

զի թէ²¹⁸ խառնեալն²¹⁹ սուր վանգ²²⁰ եւ կամ ծանր²²¹ եւ ապա թուլասցին, զբանն զնոյն²²² ամբողջ պահեն ի մեծութեան վանգիցն²²³, բայց փոփոխումն առնու յաւգումնն²²⁴ ըստ յաւգելոյն յաւէտ²²⁵ կամ նուազ ձգեալ⁽⁶⁰⁾ զաղին²²⁶: Իսկ անձն՝ քան զանձն ոչ է յաւէտ²²⁷ կամ²²⁸ նուազ: Ոչ ուրեմն է յաւգումն անձն:

[9] Եւս անձն առաքինութիւն եւ չարութիւն մակընդունի, իսկ յաւգումն՝ յաւգումն եւ անյաւգումն ոչ մակընդունի: Ոչ ուրեմն է անձն յաւգումն:

Եւս անձն²²⁹ մակընդունելով զներհակսն²³⁰, պակաս²³¹ ի մասնէ²³² էութիւն²³³ է եւ ենթակայ, իսկ յաւգումն՝ որակութիւն եւ յենթակայումն²³⁴: Իսկ էութիւն այլ է, քան զորակութիւն: Եւ անձն ուրեմն ա՛յլ է, քան զյաւգումն: Արդ՝ յաւգման հաղորդ²³⁵ գոլ անձին ոչինչ է անտեղի, այլ ոչ է²³⁶ առ այս յաւգումն: Քանզի ոչ վասն զի առաքինութեան հաղորդ է, առաքինութիւն է անձն:

218 ԶԸ չիք

219 Ա խառնել ԶԾ խառնեալ

220 ԲԴԸԺԻԼԽ վանկ / ԲԳԴԷԸԺԻԽՎ + է

221 ԱԶԾ քնար ժ լուս քնար

222 ԱԶԸԾ զնոյնն

223 Nem 23. 14 τὼν φθογγῶν («ձայնից») / ԲԴԸԺԻԼԽՎ վանկիցն

224 ԺԼՎ յաւգումն

225 ԳԶԷ + եւ

226 Nem 23. 15 չիք

227 ԱԳԶԷ + եւ

228 ԱԳ չիք

229 Ժ լուս ենթակա գոլով

230 ԱԳԶԷ զներհականսն Ը զներհականս

231 Վ անպակաս

232 Nem 23. 19 παρὰ μέρος

233 Վ (34. 2 լծ) «մասն մի անձն և մասն մի մարմինն. արդ մի մասն, որ է անձն, կարէ առանց մարմնոյն ընդունել զներհակսն, զառաքինութիւն և զչարութիւն. և է անձն էութիւն կատարեալ, և առնու զառաքինութիւն յինքեան վերայ իբրև յենթակայի»

234 ԱԶԷ յենթակայում

235 ԳԷ յաւգումն անհաղորդ Վ յաւգման հաւասար

236 ԱԲԴԶԸԺԻԼԽՎՎ չիք

Իսկ Գաղիանոս²³⁷ ճշգրտիւ²³⁸ ոչ ինչ ասէ, այլ եւ²³⁹ վկայէ մակա-
ցուց/208բ/ականաւքն իւրովք²⁴⁰ բանիւք²⁴¹, թէ՛ ոչ ինչ ոք²⁴² ասաց ճշմար-
տիւ²⁴³ յաղագս անձին:

Բայց նմանեաց²⁴⁴ յորոց ասեն փորձել՝ յաւէտ զխառնուած բնու-
թեանն ասել զանձն (քանզի այսմիկ՝ հետեւեալ բարոյիցն տարբերու-
թեանն²⁴⁵), ի Հիպոկրատեայ²⁴⁶ կազմէ զբանն: Իսկ եթէ այս²⁴⁷, յայտ է թէ²⁴⁸
եւ մահկանացու զնա գոլ վարկանի, բայց ոչ զամենայն, այլ զանբանն
միայն անձն մարդոյ: Բայց վասն բանականին երկբայի՝ ասելով այսպէս.
<***>⁽⁶¹⁾: Թէ վասն զի ոչ է²⁴⁹ կար մարմնոյն²⁵⁰ խառնուածի լինել անձն,
յայտ յայսմանէ է. ամենայն մարմին՝ անձնաւոր եւ անանձն, ի չորից տա-
րբեցս է խառնեալ, քանզի սոցայս խառնուած զմարմինս գործէ: Արդ եթէ
մարմնոյ խառնուած է անձն, ոչինչ եղիցի անանձն, եւ ժողովի բանս այս-
պէս²⁵¹ եթէ խառնուած մարմնոյ անձն է, ամենայն մարմին խառնուած
ուսի, ապա ամենայն մարմին ուսի անձն: Իսկ եթէ ամենայն մարմին անձն
ուսի եւ²⁵² ոչ մի մարմին է անանձն²⁵³, եւ ոչ քար ուրեմն եւ ոչ փայտ եւ
ոչ երկաթ եւ ոչ այլ ինչ եղիցի անանձն: Իսկ եթէ ոչ ընդհանուր զամե-
նայն խառնուած մարմնոյ ասէ անձն ուսել, այլ զայսպիսին ինչ, հարցա-
նելի է՝ ո՞ր խառնուած է, որ առնէ կենդանի եւ²⁵⁴ անձն²⁵⁵ բան ուսող:

237 Է գալիինոս իւ գալիանոս
238 Մ ճշմարտիւ (լուս ճշգրտիւ)
239 Գէ չիք
240 Nem 23. 25 չիք
241 ԲԳԼԻԻԽՎ բանիւ
242 ԱԶԾ ոչ ոք ինչ փիւ ոչ ինչ ոք
243 ԱԳՁԷԾ ճշգրտիւ
244 ԱԲԳԴՁԼԺԻԼԽԾՎ նմանէ
245 ԲԳԴԵԺԼԽԾՎ տարբերութեան
246 ԲԴԺԻԽ Հիպոկրատեայ
247 Վ այսպէս
248 ԱԶԾ չիք
249 ԲԴԻ չիք
250 Գէ մարմնոյ
251 Գէ այսպիսի
252 Nem 24. 10 չիք
253 Գէ անձն
254 ԲԳԼԺԻԽ չիք
255 Nem 24. 13 ψυχής (*«անձին»)/ ԲԳԼԺԻԽՎ + եւ

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Քանզի զոր եւ ասացէ²⁵⁶ խառնուած, այսպիսիս²⁵⁷ գտանեմք եւ յան-
շունչսն²⁵⁸: Քանզի ինն գոլով խառնուածոցն²⁵⁹ (նոյնպէս²⁶⁰ եցոյց յորում
Յաղագհս խառնուածոյս²⁶¹)(62)՝ ութ զվատախառնիցն²⁶² եւ մի զբարեխա-
ռինն²⁶³, եւ²⁶⁴ ըստ բարեխառնինն²⁶⁵, ասէ, խառնիլ²⁶⁶ զմարդն (բայց ոչ զա-
մենայն²⁶⁷, այլ զմիջակին²⁶⁸ խառնուածոյ), իսկ ըստ այլոց վատախառնիցն՝
զայլս կենդանիս²⁶⁹ ըստ տեսակի, հանդերձ յաւէտ եւ նուազ թուլութեամբ
եւ սաստկութեամբ: Գտանին եւ յանշունչսն ինունքն²⁷⁰ խառնուածք²⁷¹
հանդերձ յաւէտիւ եւ նուազիւ, նոյնպէս²⁷² դարձեալ եւ ի Պարզսն²⁷³
եցոյց:

[10] Եւս եթէ անձն խառնուած է, իսկ խառնուածք բնութեանն²⁷⁴ փո-
փոխին՝ ըստ հասակին եւ ըստ²⁷⁵ ժամանակին²⁷⁶, եւ ա՞նձն փոփոխի: Իսկ
եթէ²⁷⁷ փոփոխի, ո՛չ զնոյն ունիմք անձն, այլ ըստ խառնուածին՝ երբեմն
առիւծու եւ երբեմն ոչխարի եւ երբեմն զայլոյ²⁷⁸ ուրուք, որ է անտեղի:

256 Գէի ասիցէ

257 ԱԶԾ այսպիսի

258 Գէ յանշունչս

259 Ին լուս (լծ) «Ինն խառնուած կան զպակաս և զաւելի է (ն ասէ) զչորս
տարերցդ, զոր կենդանիք զոմն յաւետ ունին, զոմն պակաս, մարդ զգեղեցիկն
զհաւասարն որ լինի»

260 Nem 24. 15 օ՛հ («որպէս»)

261 Եւ խառնուածոցս

262 Գէ զվատախառնից

263 ԳԶԷԺի զբարեխառնինն Դ բարեխառնինն Վ զբարեխառն՝ ինն

264 Ա ԴԼԺԻԽՎ + թէ

265 Զ բարեխառնինն ԺՎ բարեխառնինն Խ զբարեխառնինն

266 Վ խառնեալ

267 Ա ԳԶ զամենայնն

268 ԺԻԼԽ լուս (լծ) «միջակն բարի խառնուածն է, որ է հաւասարն»

269 Գէ կենդանիսն

270 Ա իննունք ԳԷԼԺԻԽ իննունքն

271 Ե խառնուած Խ խառնուածն

272 Nem 24. 20 օ՛հ («որպէս»)

273 /ԱԶԺԾ պարզն / Ժ լուս (լծ) «պարզ չորս տարին ասէ առանց խառնուածի»

274 Nem 24. 21 չիք / Ե բնութեամբ ԺՎ բնութեան

275 Nem 24. 22 չիք

276 Nem 24. 22 + και τὰς διαίτας («և կենսակերպի») / Գէ ժամանակի Ժ լուս եւ
խրատուց / Վ +ապա

277 Ծ լուս + անձն

278 ԱԼ զայլու Գէ այլ

Եւս խառնուած բնութեանն²⁷⁹ ոչ ներհակայի ցանկութեանց մարմնոյն, այլ եւ գործակից լինի: Քանզի նայ է որ շարժէն, իսկ անձն ներհակայի²⁸⁰: Ո՛չ ուրեմն է խառնուած անձն:

Եւս եթէ խառնուած է անձն, իսկ խառնուած՝ որակութիւն, եւ²⁸¹ որակութիւն²⁸² ե՛լ լինի, ե՛լ բացալինի՝ առանց ենթակային ապականութեան, ե՛լ անձն, ուրեմն, որոշեսցի՝ առանց ենթակային ապականութեան: Բայց այս ոչ է ճշմարիտ: Ո՛չ ուրեմն է խառնուած եւ ոչ որակութիւն անձն: Քանզի ոչ ուրեք զմիւսն²⁸³ հակակայիցն բնաւորապէս առլինել ասացէն²⁸⁴ կենդանւոյն, որպէս հրոյն²⁸⁵ ջեռուցանելն, քանզի անփոխադրելի է այս, բայց խառնուածն²⁸⁶ երեւի փոխադրեալ²⁸⁷, յաւէ՛տ, զի ինքեանք են որ ի ձեռն բժշկականին²⁸⁸ արուեստին²⁸⁹ զխառնուածսն փոխադրեն:

[11] Եւս ամենայն մարմնոյ որակութիւնք զգալիք են, բայց անձն ոչ զգալի, այլ իմացական: Ոչ ուրեմն է որակութիւն անմարմին²⁹⁰ անձն:

Եւս մարմնոյ²⁹¹ եւ հոգւոյ (յարադրութեամբ²⁹² մարմնոց²⁹³ եւ շլաց²⁹⁴ եւ այլ/209ա/ոցն²⁹⁵) բարեխառնութիւն զաւրութիւն է, եւ ջերմոյ եւ ցրտոյ, ցամաքի²⁹⁶ եւ խոնաւի²⁹⁷ բարեխառնութիւն առողջութիւն է, իսկ բարեչափութիւն անդամոց՝ հանդերձ վայելուչ գունով, գեղեցկութիւն առնէ

279 *Nem 24. 25* չիք | Վ բնութեան

280 Գէ ներհակի ժ լուս ներհական

281 *Nem 25. 3* ձէ | ԱԶԾ չիք

282 ԴՁԷԸԻ որակութիւնն

283 Ժ զմիւսն ԻԼՎ զմիւս

284 ԱԲԴՁԸԺԻԼԽԾՎ ասացին

285 ԱԲԴՁԸԺԻԼԽԾՎ հրոյ / ԲԴԸԺԻԽՎ + է

286 Գէժ խառնուած

287 Գ փոխադրելի

288 ԲԵԸԺՎ բժշկականի Ի բժշկանի

289 ԱԳՁԷԾ արուեստի ժ արուեստիցն

290 =*Nem տարրնթ. ἀσώματος* ≠ *Nem 25. 10* σώματος (*«մարմնոյ») | Վ ի մարմնի

291 =*Nem 25. 11* τοῦ σώματος ≠ *PG40 p 557* τοῦ αἵματος («արյան») |

292 ԲԴԺԻԽՎ + իսկ

293 ԲԵԺԻԼԽՎ մարմնոյ

294 ԱԶԸԾ շլաց

295 ԱԲԴՁԸԺԻԽԾ այլոց

296 ԱԶ ցամաքոյ Գէ ցամաքին

297 ԳԵՁԸԺԻԼԽ խոնաւին

Յաղագհս Բնո-Բէան մարդոյ

մարմնոյ: Արդ եթէ յաւգումն առողջութեանն²⁹⁸ եւ զաւրութեանն²⁹⁹ եւ գեղեցկութեանն³⁰⁰ անձն է, հարկ էր մարդոյ, որքան կենդանի էր, ո՛չ հիւանդանալ եւ ո՛չ տկարանալ եւ ո՛չ տգեղ լինել: Բայց պատահի յուրվակի ոչ զմի միայն, այլ եւ զերեսինս³⁰¹ զայս բարեխառնութիւնս կորուսանել եւ կենդանի գոլ մարդոյն, քանզի հանդիպի նմա համանգամայն եւ՛ տգեղ գոլ, եւ՛ տկարանալ, եւ՛ հիւանդանալ: Ո՛չ ուրեմն է բարեխառնութիւն մարմնոյն³⁰² անձն:

[12] Արդ³⁰³ զի՞արդ բնաւորականք³⁰⁴ իմն³⁰⁵ չարութիւնք եւ առաքինութիւնք հետեւին մարդկան: Այս ճշմարտապէս ի մարմնոյն խառնուածոյ³⁰⁶ լինի, քանզի՞ որպէս բնութեամբ առողջք³⁰⁷ եւ հիւանդութեամբ են ի խառնուածէն³⁰⁸, այսպէս³⁰⁹ ոմանք³¹⁰ բնութեամբ դառնամաղձեայք³¹¹ եւ³¹² բարկացողք են, այլք՝ վախողք³¹³, այլք³¹⁴ ի վայր բերեալք³¹⁵: Այլք³¹⁶ երբեք զի³¹⁷ բուռն հարեալ ունին³¹⁸ եւ յաղթկու լինին: Յայտ է՞ զի զխառնուածէն բուռն հարեալ ունին³¹⁹: Ա՛յլ է որ ունին, եւ ա՛յլ³²⁰ զոր ունին:

298 Աժ առողջութեան Ի առողջութեան (լուս -ն)
299 Ա ԳԷԼՎ զաւրութեան
300 Ա ԳԷԼԻՎ գեղեցկութեան
301 Nem 25. 17 ὁμοῦ τὰς τρεῖς («երեքը միաժամանակ»)
302 ԱԵ մարմնոյ
303 ԵԼԽ + Թէ
304 ԱԲԴԸԺԻԼԽՎ բնաւորական
305 ԳԷ մին
306 ԳԷ խառնւ ածէ Ե խառնուածէն այսոյ Խ խառնուածոյն
307 Ըժ առողջ
308 ԱԶ խառնուածին
309 ԴՎ + եւ
310 Ծ + դառնայ
311 ԱԳԶԷԾ դառնամաղձեայք Ը դառնայմաղձեայք
312 ԳԷ չիք
313 Զ երկչոտք ժ վաւաչոտք
314 ԲԵԼԽ այլ
315 ԸԽ (ԵԺԻԼ Լուս) + «միտքն բուռն հարեալ ունին զխառնուածոյն (Ե զխառնուածիցն), ի ձեռն (Ե առն) զգայարանացն ժողովեալ եւ աճեալ եւ յայտ է զի սրտին մշտաշարժութեամբ՝ ծնանելով զխորհուրդսն եւ վերառաքելով յուրեղ գլխոյն»
316 ԱԲԴԵԶԸԺԻԼԽՎ + է
317 Nem 25. 24 չիք երբէք զի
318 Nem 25. 24 κρατοῦσι («տիրապետում են») | Ա հարելք
319 Nem 25. 24 ὅτι τῆς κράσεως κρατοῦσιν («խառնվածքին են տիրապետում»)
320 ԴԷԼԺԻԽՎ + է

Այլ ուրեմն է խառնուածն, եւ այլ՝ անձն: Քանզի գործարան գոլով մարմին անձին, թէ պատեհապէս կազմեսցի, գործակից լինի անձինն³²¹, իսկ եթէ անպատեհաբար՝ խափանի³²², եւ յայնժամ³²³ պէտք են անձին³²⁴ իրաց ինչ, որք մարտնչին ընդ անպատեհութեան գործարանին, եւ եթէ ոչ յոյժ զգաստասցի, այլ³²⁵ ընդ նմա խոտորեսցի, որպէս ոք երաժիշտ զհետ երթիցէ³²⁶ քնարին³²⁷ թիւրութեան, եթէ ոչ նախ զնա բարուք կազմեսցէ³²⁸: Վասն որոյ եւ պիտոյ է անձին հպատակ լինել³²⁹ մարմնոյ, զի կազմեսցէ զնա գործարան իւր ըստ պատեհութեան: Եւ զայս առնէ ի ձեռն բանի եւ սովորականաց հրահանգից³³⁰, որպէս յաւրմամբ՝ զոմանս թուլացուցանել եւ զոմանս պնդել, զի պատշաճ զնա իւր կազմեսցէ եւ վարեսցի պատեհ գործարանաւ: Եթէ ոչ <ե՛ւ> ինքն ընդ նմին թիւրեսցի, քանզի պատահի եւ այս:

[13] Իսկ Արիստոտելէս, զանձն կատարունութիւն ասելով, ոչ ինչ պակաս բերի յայնցանէ, որք որակութիւն³³¹ ասեն զնա: Բայց յայտնեսցուք նախ, թէ զինչ կոչէ զկատարունութիւնն: Զէութիւնն³³² եռակի ասէ³³³: Է ինչ զոր որպէս նիւթ ենթակայ, որ ըստ ինքեան ոչինչ է, բայց ունի զարութիւն առ լինելութիւն: Իսկ զմիւսն՝ կերպարան եւ տեսակ, ըստ որում տեսակագործի նիւթն: Եւ երրորդ³³⁴, որ հանդերձ երկաքանչիւրիւքն՝ ի նիւթոյն եւ ի տեսակէն եղեալն, որ է ապա անձնաւոր: Արդ է նիւթն զարութիւն, իսկ տեսակն՝ կատարունութիւնն⁽⁶³⁾, եւ այս³³⁵ երկակի՝ ոմն որպէս մակացութիւն, եւ³³⁶ ոմն որպէս տեսանել՝ ըստ մակացութեան³³⁷, այսինքն՝

321 Nem 25. 27 + και αυτό ἔχει ἐπιτηδείως («և ինքն էլ է գտնվում պատեհ վիճակում») / Վ անձին

322 Ծ ^ չ Վ խափանիչ

323 Ծ յայնր ժամ

324 ԴԺՎ անձինն

325 Nem 26. 1 και («և») / Ա չիք

326 Nem 26. 3 συνεζαμαρτάνει («միասին մոլորվում է, հանցակից է») /

327 ԳԶԷ գքնարին

328 Nem 26. 4 καταστήσει («լարի») /

329 Nem 26. 5 ἐπιμελείας («հոգածութիւնը») /

330 Nem 26. 6 τῶν ἠθῶν («սովորութիւններ») / Ը հրահանգի

331 ԲԳԴԵԺԻԼԽ որակութիւնն

332 ԴԷԺԻՎ գէութիւն

333 Դ ասել ԵԺԼԽ ասէլ է Ի ասել (լուս ասէ)

334 ԳԶԷ երրորդն

335 ԳԵԷԼ յայս

336 ԲԴԼԽՎ չիք

337 ԲԴԵԷԺԻԼԽՎ մակացութեանն Զ մակացութիւն

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

ոմն որպէս տրամադրութիւն, եւ ոմն որպէս ներգործութիւն: Մակացութեան՝ զի³³⁸ ի³³⁹ գոլոյն անձին ե՛լ քուն ե՛լ արթնութիւն է: Իսկ Համեմատ արթնութեանն³⁴⁰ է՝ տեսանելն³⁴¹ եւ գործելն³⁴², իսկ քնոյն՝ տեսանելն եւ ոչ ներգործել³⁴³: Եւ նախկին է մակացութիւն, քան զներգործութիւն⁽⁶⁴⁾, վասն որոյ առաջին կատարունութիւն կոչէ գտեսակն, եւ երկրորդ՝ զներգործութիւնն: Որպէս ակն յենթակայէ է եւ ի տեսակէ: /209բ/Եւ է ենթակայն³⁴⁴ ի նմա՝ ընկալեալ գտեսութիւնն³⁴⁵ նիւթ ականն, եւ կոչի ե՛լ նա Համանունակի³⁴⁶՝ ակն: Իսկ տեսակ³⁴⁷ եւ կատարունութիւն առաջին ականն՝ նոյն³⁴⁸ երեսքն³⁴⁹, որ կարողն է գտեսանելն տալ նմա, իսկ երկրորդ³⁵⁰ կատարունութիւն է ական ներգործութիւնն³⁵¹, ըստ որում տեսանէն: Արդ որպէս արդի ծնեալ կորիւն շան եւ ոչ մի ինչ ունի կատարունութիւն, բայց զարութիւն ունի ընդունելոյ զկատարունութիւնն³⁵², այսպէս պարտ է առնուլ եւ զանձինն: Քանզի որպէս անդ ծնեալ երեսքն³⁵³ կատարէ զակն, այսպէս աստանաւր ծնեալ անձն՝ ի մարմնի կատարէ զկենդանին, որպէսզի ոչ առանց մարմնոյ գոլ երբեք զանձն, եւ ոչ մարմին³⁵⁴, քանզի մարմին ոչ է, բայց³⁵⁵ մարմնոյ³⁵⁶ է, եւ վասն այսորիկ ի մարմնի³⁵⁷ է, եւ ի մարմնի այսպիսում, ինքն ըստ ինքեան ոչ գոյ:

338 Գէ քանզի
339 ԳէԸ չիք
340 ԲԵԸԻԼԽ արթնութեան Գ արթնութիւնն
341 Nem 26. 19-20 ή μὲν ἐγρήγορσις ἐστί τῶ θεωρεῖν (*«արթնութիւնն է տեսանելոյն»)
342 = PG40 p 561 [καὶ ἐνεργεῖν] ≠ Nem 26. 20 | ԱԶ չիք եւ գործելն (լուս ներգործելն) Մ չիք եւ գործելն
343 ԲԴԵԺԻԼԽՎ ոչ գործելն ԳԵԸ ոչ ներգործելն / Nem 26. 20 ó δὲ ὕπνος τῶ ἔχειν καὶ μὴ ἐνεργεῖν (*«իսկ քունն՝ տեսանելոյն եւ ոչ ներգործելոյ»)
344 Գէ յենթակէն ԵԼԽ յենթակայն
345 ԴՎ գտեսութիւն
346 ԳԵԶ Համանունակի
347 Վ տեսակն
348 ԲԴԺՎ նոյնն
349 Վ երեսք
350 ԱԲԳԴԸԻԽՎ երկրորդն
351 ԷԻ ներգործութիւն
352 ԲԴԸԺԻԽՎ զկատարունութիւն
353 ԲԴԸԺԻԼԽՎ երեսք
354 Nem 27. 9 + δίχα ψυχῆς (*«առանց անձին») / Վ + անանձն
355 ԱԲԴԵԸԺԻԼԽՎ +ի
356 Nem 27. 9 σώματος δέ τι (*«բայց մարմնոյ իմն է»)
357 Գէ մարմին փի ի մարմնի

[14] Այլ նախ զկրականն³⁵⁸ մասն անձին՝ անձն կոչէ, զատանելով ի նմանէ զբանականն: Եւ պարտ էր զամենայն առնուլ զանձն մարդոյ եւ ոչ ի մասնէ, եւ զայս տկարագունին վասն ամենայնին³⁵⁹ բացասել³⁶⁰: Եւ ապա մարմին, ասէ, զաւրութեամբ զկեալն ունի ե՛լ նախքան զլինել անձին: Քանզի, ասէ, թէ մարմին զաւրութեամբ կեանս ունի յինքեան: Արդ պարտ է³⁶¹, որ զաւրութեամբ կեանս ունի, նախ՝ ներգործութեամբ գոլ մարմին: Քանզի ոչ կարէ³⁶² ներգործութեամբ գոլ մարմին՝ նախ քան զընդունելն³⁶³ զտեսակն, զի նիւթ է անարար³⁶⁴⁽⁶⁵⁾ եւ ոչ մարմին: Քանզի³⁶⁵ անկար է ոչ գոյին ներգործութեամբ զաւրութիւն ունել առ ի նմանէ³⁶⁶ ինչ լինելոյ: Իսկ եթէ մարմին զաւրութեամբ է, զի՞արդ զաւրութեամբ³⁶⁷ մարմին զաւրութեամբ կեանս ունել³⁶⁸ յինքեան կարէ:

[15] Իսկ այլազգ, ի վերայ այլոցն է կար ունել ինչ եւ ոչ վարիլ նովաւ, որգոն երեսս³⁶⁹ ունելով՝ ոչ վարիլ նովաւ³⁷⁰: Բայց ի վերայ անձին անկար է, քանզի³⁷¹ ո՛չ որ ի քունն է՝ առանց անձնականի³⁷² ներգործութեան³⁷³ է, քանզի ե՛լ կերակրի ե՛լ աճէ ե՛լ յաճի³⁷⁴ ե՛լ շունչ առնու, որ եւ մանաւանդ է նշանակ կելոյն³⁷⁵: Արդ յայսմանէ է³⁷⁶ յայտնի, թէ զաւրութեամբ կեալն ոչ է կար առլինել ումեք, այլ ամենայն իրաւք ներգործու-

358 =Nem տարրնթ. τὸ παθητικὸν ≠ 27. 11 τὸ ζωτικὸν («կենդանականն») / Ե զկրական Ը զկրականականն / ԵԺԼԽ լուս «ի յասորին զկենդանականն է»

359 ԱԶԾ ամենայնի

360 Nem 27. 14 ἀποφαίνεσθαι («ապացուցել»)

361 Nem 27. 16 + τὸ σῶμα

362 Ժ չիք ներգործութեամբ գոլ մարմին, քանզի ոչ կարէ

363 ԲԴԵԼԺԻԽՎ Ընդունել

364 Nem 27. 17 ἄπειος (*անորակ»)

365 Nem 27. 18 ἄρα («ուրեմն») / ԲԴԵԼԺԻԽՎ զի

366 ԱԲԴԼԺԻԽՎ նմանէն

367 ԱԶԺ չիք

368 ԲԳԴԼԻԽՎ +ի

369 Գէ երեսս

370 է չիք որգոն երեսս ունելով ոչ վարիլ նովաւ

371 Ա քան ԳԶէ + եւ Ծ ^ + եւ

372 Գէ անձնականին

373 ԴՎ զաւրութեան Ժ ներգործութիւն

374 Nem 27. 23 φαντασιόδται («պատկերացնում է, երևակայում է»)

375 ԱԶ կելոյ էն նշանակելոյն

376 Գէ չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Թեամբն: Քանզի նախ որ տեսակագործէ³⁷⁷ զանձն, ոչ ինչ է ա՛յլ, քան զկեանս: Քանզի անձին տնկակից են³⁷⁸ կեանք, բայց մարմնոյ՝ ըստ հաղորդութեան: Արդ որ ոք ասիցէ զողջութիւնն³⁷⁹ համեմատ գոլ կենաց, ոչ զանձին կեանսն³⁸⁰ ասիցէ, այլ զմարմնոյ, եւ իմաստասիրի այսպէս. քանզի մարմնական³⁸¹ էութիւն՝ պակաս ի մասնէ ներհակացն է ընդունական, իսկ որ ըստ տեսակին՝ եւ ոչ³⁸² բնաւ, քանզի թէ որ ըստ տեսակին տարբերութիւն³⁸³ փոխադրեսցի, փոխադրի եւ կենդանին, որպէս զի ոչ որ ըստ տեսակին էութիւն՝ է ներհակացն³⁸⁴ ընդունական, այլ որ՝ ըստ ենթակային, այսինքն՝ մարմնականն: Ոչ կարէ այժմ անձն եւ ոչ³⁸⁵ ըստ միոյ յեղանակի կատարունութիւն մարմնոյ գոլ, այլ էութիւն ինքնակատար³⁸⁶ անմարմին: Քանզի պակաս ի մասնէ, ընդունի³⁸⁷ զներհակսն՝ զչարութիւն եւ զառաքինութիւն³⁸⁸, զոր ոչ կարէ ընդունել տեսակն³⁸⁹: Եւ ապա, ասէ, կատարունութիւն գոլով անձն անշարժ գոլ ըստ ինքեան, եւ շարժիլ³⁹⁰ ըստ պատահման: Եւ ոչ ինչ անվայելուչ՝ անշարժ գոլով շարժել զմեզ, /210ա/ քանզի եւ գեղեցկութիւն անշարժ գոլով շարժէ զմեզ³⁹¹: Այլ թէ եւ այս՝ անշարժ գոլով շարժէ³⁹², այլ զբնութիւնն³⁹³ ունելով շարժիլ³⁹⁴ շարժէ, եւ ոչ զանշարժութիւնն³⁹⁵: Արդ թէ եւ մարմին ըստ ինքեան շարժութիւն ունէր, ոչ

377 Գէ տեսակագործէն Ը տեսակ գործէ

378 Վ եղեն

379 ԲԴԵԸԺԻԼԽՎ զողջութիւն

380 Վ կեանս

381 Գէ մարմնականն

382 ԱԶ + է

383 ԱԶԾ տարբերութիւնն

384 Ծ ներհականացն

385 Գէ եթէ

386 Վ + եւ

387 Ե ընդունիլ տեսողին իւ ընդունելի

388 Ելիւ առաքինութիւն իւ + գոր ոչ

389 Ժ լուս (լծ) «այս է սահման հոգու»

390 ԵԸԺԻԼԽՎ շարժի Զ շարժին

391 Ծ լուս քանզի եւ ...շարժէ զմեզ

392 Բ չիք / ի չիք այլ թէ և այս անշարժ գոլով շարժէ

393 ԱԲԳԶէ բնութիւնն ԴԺՎ զբնութիւն

394 ԴԸՎ շարժիչ

395 ԴՎ զանշարժութիւն

ինչ էր անտեղի նմա³⁹⁶ շարժիլ յանշարժէն³⁹⁷: Բայց այժմ անկար է անշարժին յանշարժէ³⁹⁸ շարժիլ: Արդ ուստի՞ է մարմնոյ շարժիլն³⁹⁹, եթէ ոչ յանձնէ, քանզի ոչ ինքնաշարժ է մարմին: Առաջին լինելութիւն շարժութեան⁴⁰⁰ այժմ կամելով ցուցանել, ո՛չ առաջին, այլ երկրորդ եցոյց: Քանզի եթէ զանշարժն շարժէր, առաջին շարժութիւն առնէր, իսկ եթէ շարժունն⁴⁰¹ ինքեամբ եւ այժմ այլազգ շարժէ, երկրորդ շարժութեան լինելութիւն պատմէ: Արդ ուստի՞ է առաջին շարժութեան լինելութիւն⁴⁰² մարմնոյ: Քանզի ասելն՝ ըստ ինքեանց⁴⁰³ շարժիլ⁴⁰⁴ տարերցս, ոմանք թեթեւք⁴⁰⁵ գոլով ըստ բնութեան, եւ ոմանք՝ ծանրունք, սուտ է: Քանզի եթէ թեթեւութիւն եւ ծանրութիւն⁴⁰⁶ շարժունութիւն⁴⁰⁷ էր, ոչ երբեք⁴⁰⁸ կայր հաստատուն թեթեւութիւն եւ ծանրութիւն⁴⁰⁹, բայց կայ յիւրում հաստեալ⁴¹⁰ տեղւոջ⁴¹¹: Ոչ ուրեմն է թեթեւութիւն եւ ծանրութիւն⁴¹² պատճառ առաջին շարժութեան, այլ որակութիւնք⁴¹³ տարերցս: Իսկ եթէ եւ այս տացի⁴¹⁴, զի ա՞րդ զմտաւ ածելն⁴¹⁵, փառաւորելն⁴¹⁶ (66) եւ դատելն⁴¹⁷ կարէ թեթեւութեան եւ ծանրու-

396 Գէ նմա անտեղի փխ անտեղի նմա

397 Գէ յանշարժէ Զ յանշարժութէնէն

398 ԱԲԴԵԶԸԸԺԻԼՎ յանշարժէն

399 Գէ շարժումն

400 ԸՎ շարժութիւն

401 ԵԸԺԻԼԽ շարժուն Վ զշարժուն

402 ԱԲԳԴԵԷԸԸԺԻԽԾ շարժութիւն լինելութեան

403 ԵԸԺԻԼԽՎ ինքեան

404 ԸԺԻԼԽՎ շարժել

405 ԳէՎ թեթեւ

406 Ծ թեթեւութիւնն եւ ծանրութիւնն

407 Գէ շարժութիւն

408 ԸԺՎ + դադարեալ Խ լուս դադարել

409 ԱԲԶ թեթեւութիւնն եւ ծանրութիւնն

410 ԲԺ հաստատեալ Գ հաստել ԵԷԸԽԾ հասեալ

411 ԴԵԷԸԸԺԻԼԽՎ տեղի

412 Ծ լուս բայց կայ ծանրութիւն

413 ԵԸ որակութիւն

414 Գէ տացի

415 Ե լուս (լծ) «զմտաւ ածել լինել թաղաւոր և ծանր դատել, զոքն ծառայ, որ է թեթև. միթէ այսոքիկ շարժութիւնք»

416 Վ խորհելն / Գէ + էր

417 ԵԶԸԻԼԽԾ դատել Վ դատիլ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Թեան գործ լինել: Եւ եթէ ո՛չ այսոցիկ, եւ՛ ո՛չ տարերցս: Իսկ եթէ եւ՛ ո՛չ տարերցս, եւ՛ ո՛չ մարմնոց⁴¹⁸:

[16] Եւս եթէ ըստ պատահման շարժի անձն, իսկ մարմինն⁴¹⁹ ըստ ինքեան, եւ առանց անձին⁴²⁰ մարմին յինքենէ⁴²¹ շարժիցի⁴²², եւ եթէ այս, կենդանի եղիցի⁴²³ եւ առանց անձին, բայց անտեղիք են այսոքիկ⁴²⁴: Անտեղի ուրեմն է եւ որ իսկզբանէն:

Այլ եւ ոչ ասելն, թէ ամենայն, որ բնութեամբ շարժուն է, ե՛ւ բռնի շարժի⁴²⁵, եւ ամենայն, որ բռնի⁴²⁶ շարժի, ե՛ւ բնութեամբ շարժուն է՝ է ճշմարիտ: Քանզի աշխարհ⁴²⁷ բնութեամբ շարժուն, բռնութեամբ⁴²⁸ ոչ շարժի: Այլ եւ⁴²⁹ ոչ որ ըստ բնութեան շարժին, նոյն ըստ բնութեան եւ⁴³⁰ դադարէ: Քանզի եւ⁴³¹ աշխարհ եւ արեգակն եւ լուսին՝ ըստ բնութեան շարժունք, ըստ բնութեան դադարել ոչ կարեն: Ըստ նմին⁴³² յեղանակի ե՛ւ անձն՝ ըստ բնութեան⁴³³ շարժուն⁴³⁴, ըստ բնութեան դադարել ոչ կարէ, քանզի դադարումն ապականութիւն անձին է եւ ամենայն մշտաշարժի: Առ այսոքիւք⁴³⁵ եւ տարակուսեալն իսկզբանէ⁴³⁶ անլոյծ մնայ⁴³⁷, ուստի լինի շարակալեալ մարմին⁴³⁸ բնութեամբ բնաւորեալն ցրուիլ: Բաւական են

418 Ըժիւկիւ մարմնոյ

419 ԳԳՁէժիւ մարմին

420 *Nem 29. 6 μὴ οὐσης τῆς ψυχῆς /R եւ թարց անձին ժ եւ թէ առանց անձին Վ առանձին փիս առանց անձին*

421 Ժիս ինքենէ

422 ԱԲԼԾ շարժեցի Ձ շարժեցի ժ շարժիցի

423 Գէ եղիցին

424 Ե այսոցիկ եւ Ըիւս + եւ

425 Բ է ճշմարիտ փիս եւ բռնի շարժի է արժիլ

426 ԱԳՁէ բռնին

427 ԵԸժիւս + եւ

428 ԱԲԳԳՁէԾ բռնի

429 Ըժիւկիւ չիք

430 ԸՎ չիք

431 Գէիս չիք

432 ԱԲԳԸժիւս նորին

433 *Nem 29. 14 + ἀεικίνητος οὐσα (*«մշտաշարժ գոլով»)*

434 ԱԲԵԸժիւսժիւս + եւ

435 ԴԵՁԸժիւկիւս այսոքիկ է այսոքիւք

436 Գէ իսկզբանէ Ըիւս իսկզբանէ

437 ԲԵՁԸժիւս մնաց

438 Եժիւկիւ մարմինք

եւ այսոքիկ ի⁴³⁹ յոլովից ցուցանել զանձն ո՛չ կատարունութիւն գոլ եւ ո՛չ անշարժ եւ ո՛չ ի մարմնի⁴⁴⁰ եղեալ:

[17] Իսկ Պիլթագորաս⁴⁴¹ նշանակաբար նկատել⁴⁴² միշտ ե՛լ զԱստուած ե՛լ զամենայն⁴⁴³ թուովք սովորեալ, սահմանեաց եւ զանձն՝ թիւ զինքն շարժող⁴⁴⁴, որում եւ Քսենոկուատէս⁴⁴⁵ հետեւեաց, ոչ՝ զի թիւ է անձն, այլ զի⁴⁴⁶ ընդ թուեցելովքն⁴⁴⁷ է⁴⁴⁸ եւ ընդ բազմացելովքն⁴⁴⁹, եւ թէ անձն է, որ տարրորչէ զիրսն⁴⁵⁰, կերպս եւ տիպս⁴⁵¹ իւրաքանչիւր ուրուք⁴⁵² ի վերայ արկանելով: Քանզի նայ է, որ զտեսակս ի տեսակացն որոչէ եւ զտարբերութիւնս⁴⁵³ զնոսա⁴⁵⁴ ցուցանէ՝ այլութեամբք⁴⁵⁵ տեսակացն եւ բազմութեամբք թուոյ⁴⁵⁶, եւ վասն այսորիկ թուելիս արարեալ զիրսն: Ուստի ոչ ամենայն ամենայնիւ ի բաց վճարին ի կցորդութենէ թուոցն:

/210բ/ Իսկ զինքնաշարժն եւ սա նմա⁴⁵⁷ վկայեաց: Բայց զի թիւ ոչ է, յայտ յայսմանէ է⁴⁵⁸ թիւ քանակ է, իսկ անձն ոչ է քանակ, այլ էութիւն⁴⁵⁹:

439 ԳԴԵԼԺԻԼԽ չիք

440 ԳԶԽՎ մարմին ԵԼԻԼ մարմին

441 ԱԲ պիթագորոս ԶԾ պիթագորաս

442 Nem 29. 19 εικάζειν («պատկերել, վերարտագրել») | ԴԷԺԻԽՎ նկատեալ

443 ԺԻԼԽՎ + ընդ

444 ԱԲԴ զինքնաշարժ ԶԾ զինքնաշարժող է շարժաւղ

445 ԱԲԴԷԼ քսենոկուատէս Ը քսինեկուատէս

446 ԳԷ չիք

447 Nem 29. 22 ἐν τοῖς ἀριθμητοῖς («հաշվելիներէ մեջ») | ԽՎ թուեցելովք | Ե լուս (լծ) «այսինքն թէ հետ կու թուի ի մարմնոյն. զինչ ասես. հինգ մարդ, հինգ հոգի»

448 ԳԷ չիք

449 ԱԶԾ բազմացելովք ԳԷ բազմելովք Ի բազմացելովն

450 ԳԷ զիրս / Ը + եւ

451 ԳԷ տեղս Ը գտիպս

452 Ծ ումեւք

453 Nem 29. 24 διάφορα (*«գտարբեր») | ԱԵԶԷԺԻԼ տարբերութիւնս Խ տարբերութիւն

454 ԲԼ լուս զնոցա ԴԽ զնոցա ԸՎ նոցա

455 ԲԳԴԵԷԼԺԻԽՎ այլայլութեամբք

456 Գ թւո ԸԻՎ թուոցն

457 Վ + (Քսենոկրատես)

458 Ը չիք / Վ + զի

459 ԵԽ լուս (լծ) «այսինքն պատահումն, քանզի քանակն պատահումն է, որ յէութեան վերա լինի, իսկ անձն էութիւն»

Յաղագհս Բնո-Բէան մարդոյ

Ոչ ուրեմն է թիւ անձն, թէ եւ մանաւանդ <և> զթիւն յիմացականս⁴⁶⁰ էու-
թիւն գոյ կամեսցին, որպէս յորս զկնի սորին ասասցուք:

[18] Եւս անձն շարակալեալ է, բայց թիւ ոչ է շարակալեալ: Ոչ
ուրեմն է թիւ անձն:

Եւս թիւ կամ դար է⁴⁶¹, կամ կոճատ, բայց անձն ոչ դար է⁴⁶², ոչ կո-
ճատ⁴⁶³: Ոչ ուրեմն թիւ է անձն⁴⁶⁴:

Եւս թիւ ըստ յաւելման աճէ, իսկ անձն ըստ յաւելման ոչ աճէ:

Եւս⁴⁶⁵ անձն ինքնաշարժ է, իսկ թիւ՝ սահմանեալ անշարժ:

Եւս թիւ՝ մնալով մի եւ նոյն բնութեամբ, եւ ոչ մի որակութիւն, որ
ընդ թոռովն անկանին, յեղեալ փոփոխել⁴⁶⁶ կարէ, բայց անձն՝ մի եւ նոյն
մնալով ըստ էութեանն⁴⁶⁷, փոփոխէ⁴⁶⁸ զորակութիւնսն՝ յանուսումնութենէ ի
մակացութիւն փոխանակեալ եւ ի չարութենէ՝ յառաքինութիւն: Ոչ ուրեմն է
թիւ անձն: Արդ, Հնոցն աւանդութիւնքն⁴⁶⁹ յաղագս անձին այսոքիկ:

Բայց Եւնոմիոս (67) սահմանեաց զանձն՝ էութիւն անմարմին՝ ի մարմ-
նի ստացեալ⁴⁷⁰, ընդ նմին զգեցեալ Համանգամայն զամենայն ինչ⁴⁷¹:
Արդ⁴⁷² «զէութիւն⁴⁷³ անմարմին» ի ճշմարտութենէն⁴⁷⁴ էառ, բայց զ՝«ի
մարմնի ստացեալն»՝ յԱրիստոտելի⁴⁷⁵ վարդապետութենէն⁴⁷⁶, ոչ ածեալ
զմտաւ, որ եւ սուրն էր, թէ ի նոյն ժողովեալ⁴⁷⁷ փորձի զանհպելիսն, քան-

460 Ա + է ԲԴԵԼԺԻԼԽՎ յիմացական

461 ԱԶ + եւ

462 ԱԺ + եւ

463 Ծ լուս բայց անձն... . կոճատ

464 ԱԳԶ ոչ ուրեմն է թիւ անձն

465 Գէ իսկ

466 ԱԶ փոփոխեալ Գ փոխել է փոխեալ

467 Գէ էութեան

468 ԳէԼՎ փոխէ

469 ԱԳԶԷԻԾՎ աւանդութիւնք

470 Nem 30. 19 + [συμφωνήσας ὁμοῦ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοτέλει] («միաժամանակ Համա-
ճայնելով Պլատոնի և Արիստոտելի հետ»)։ Մորանին առաջարկել է Հանել

471 Nem 30. 19 չիք ընդ նմին զգեցեալ Համանգամայն զամենայն ինչ Համո.
Տարրնթ. ὁμοῦ πάντα τὰ χρήματα = Համանգամայն զամենայն ինչ | Են լուս (լծ)
«զիր գոյութիւնն հետ մարմնոյն կու զգենու (ն կու զհագենու) հոգին»

472 Nem 30. 19 γάρ («քանզի»)

473 ԲԴԼԺԻԼԽՎ զէութիւն

474 PG 40 p 572 ἐκ τοῦ Πλάτωνος | Nem 30. 20 տարրնթ. ἐκ τῆς ἀληθείας ἐκ τοῦ
Πλάτωνος | ԴԺՎ ճշմարտութենէ

475 ԲԴԺՎ յարիստոտելին

476 ԴԺՎ վարդապետութենէ

477 Ա ժողովիլ ԳԶԼԾՎ ժողովել

զի ամենայն, որ լինելութիւն մարմնական ունի, համանգամայն եւ ժամանակական⁴⁷⁸, ապականացու է եւ մահականացու: Ձայնակից էն այսոցիկ⁴⁷⁹ եւ⁴⁸⁰ Մովսէսինքն⁴⁸¹, քանզի զգալեացս⁴⁸² լինելութիւնն⁴⁸³ գրելով՝ ոչ ի նմին եւ զիմացականացն ասաց՝ անդէն գոյանալ բնութիւն, այլ նկատելով ոմանք ասեն զայս, որոց⁴⁸⁴ ոչ⁴⁸⁵ ամենեքին⁴⁸⁶ հետեւին: Իսկ եթէ ոք, յորմէ՛ յետ ստեղծանելոյ մարմնոյն արկանիլ⁴⁸⁷ զանձն, համարեսցի⁴⁸⁸ յետ մարմնոյն⁴⁸⁹ լինել զնա, մեղանչէ՛ ճշմարտութեանն⁴⁹⁰, քանզի եւ ոչ Մովսէս՝ յայնժամ ստացեալ ասէ զնա, յորժամ ի մարմինն⁴⁹¹ արկանիւր, եւ ոչ ըստ բանի այսպէս ունի:

[19] Արդ կա՛մ մահականացու ասացէ զնա, որպէս Արիստոտելէս ասաց զնա⁴⁹² ի մարմնի ծնեալ, եւ որպէս Ստոյիկեանքն, եւ կա՛մ ասելով էութիւն անմարմին, հրաժարեսցէ զասելն՝ ի մարմնի ստացեալ, զի մի մահականացուի անձին մտածութիւն յանդիման կացուցէ մեզ⁴⁹³ եւ ամենեւին անբանի⁴⁹⁴: Իսկ այլազգ, ըստ նմա չեւ եւս է լի⁴⁹⁵ աշխարհս⁴⁹⁶, այլ անկատար⁴⁹⁷ տակաւին եւ այժմ, եւ յաւելուածոյ միշտ կարաւտ: Հնգիցս⁴⁹⁸ բիւրք, մինչեւ զպակասն ասացից⁴⁹⁹, հանապազաւր էութիւնք իմացականք

478 ԱԶ ժամանակեան

479 ԴԻԾ այնոցիկ

480 ԲԸՎ չիք

481 *Nem 30. 24 και τὰ Μωυσέως* | Ձ մովսեսիքն Ը մովսէսեանքն Լ մովսէս (լուս մովսէսեանքն) Վ մովսէս ինքն

482 ԱԳ զսգալեցս Ը զսգալեացս Ձ զգալեացս Խ զալեացս

483 ԲԴԵԸԺԻՎ լինելութիւնս Խ լինելութիւն

484 Դ չիք

485 ԱԲ չիք

486 ԺԽ ամենեքեան ի ամենեքեն

487 ԳԷ արկանիլն ժ արկանել

488 ԲԵԺԼԽ համարեսցին

489 ԱԲԴԵԶԸԺԻԼԽԾՎ մարմնոյ

490 ԴՎ ճշմարտութեան

491 ԳԷ մարմին

492 Է չիք որպէս արիստոտելէս ասաց զնա

493 ԳԷ զմեզ

494 Ծ անբան

495 Ձ լուս կատարեալ

496 ԳԷ աշխարհ

497 *Nem 31. 9 ήμιτελής* (*«կիսակատար»)

498 ԱԶԾ Հնգից

499 *Nem 31. 10* չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

առլինին նմա, եւ որ դժնդակագոյնն է՝ յորժամ կատարելագործիցի⁵⁰⁰, յայնժամ լուծցի, ըստ նմա վերջնոցն⁵⁰¹ մարդկան, որք մերձ առ յարութիւնն⁵⁰² գանձնականն թիւ լցեալ: Որ⁵⁰³ զի՞նչ արդեւք, քան զայս լինիցի անբանագոյն, յայնժամ ասել⁵⁰⁴ ապականել զաշխարհս⁵⁰⁵, յորժամ լցցի: Քանզի ամենեւին մանկանց տղայոց է յեղանակս⁵⁰⁶ այս եւ աւագահիմն⁵⁰⁷ խրատու⁵⁰⁸, անդէն յետ լնլոյն⁵⁰⁹ շփոթիլ եղելոցն⁵¹⁰: Քանզի ասելն նախախնամութեան բանիւ⁵¹¹ լինել այժմ գանձինս եւ ոչ ստանալոյ (քանզի ոչ նոր էութիւն եւ ոչ այլ, քան զոր էն⁵¹², ի նե/211ա/ըքս մուծանել, այլ զէ՛ն ըստ նախախնամութեան բազմացուցանել) ոչ զիտողաց է զտարբերութիւն ստացուածոյ եւ նախախնամութեան: Քանզի նախախնամութեան գործ է ի միմեանց ծննդենէ⁵¹³ ամբողջ պահելն զապականացուացս կենդանեաց էութիւն (եւ ասեմ՝ զոչ ըստ փտութեան եղելոցն, վասն զի զնոցայն⁵¹⁴ փոխանորդութիւն դարձեալ այլ⁵¹⁵ փտութիւն⁵¹⁶ պահէ), իսկ ստացուածոյ զաւրաւոր գործ է յոչէից⁵¹⁷ առնելն⁵¹⁸: Արդ, եթէ ի միմեանց ծննդենէ լինին անձինք, նախախնամութեան բանիւ լինին եւ ապականացուք են, որպէս եւ այլքն ի փոխանորդութենէ⁵¹⁹ եղեալքն: Իսկ եթէ յոչէից յառաջ գան,

500 Գէ կատարելագործեսցի
501 Դեւժիւլիւ վերջնոց
502 Դիւ յարութիւն
503 ԱԲԶ քան զոր վ եւ
504 ԳԴԵԶԷԸԹԻԸԽ ասելն
505 ԱԲԳԶԷԾ գաշխարհ
506 ԳԶԷ եղանակս
507 ԴԹԺՎ աւագահիմն
508 Nem 31. 14 κομιδή γὰρ νηπίων παιδων ὁ τρόπος οὗτος, ἐν ψάμμῳ τῆς παιδιᾶς («քանզի բոլորովին նման է այս եղանակը ավագի հետ փոքրիկ երեխաների խաղին»)
509 Գէլ լինելոյն
510 Դեւժիւլիւ եղելոյն
511 Գէ բանի է
512 Ժ գուր էն ի գոր է
513 Էի ծննդե
514 Ա զնոցայց Ե նոցայն Ը զսոցայն
515 ԱԲԵԶԷ + փոխանորդութիւն Ծ լուս + փոխանորդութիւն
516 Ե չիք Ժ փտութեան ԵԼԽ լուս փոխանորդ
517 ԶԸԾ յոչէիցն իս ոչէից
518 ԱԲԶԾ առնել
519 Nem 31. 25 + γένους

ստացուած է եղեալն, եւ ոչ է ճշմարիտ մովսէսիքն⁵²⁰. «Հանգեալն⁵²¹ Աստուած յամենայն գործոց իւրոց»⁽⁶⁸⁾: Անտեղիք են երկոքին: Ոչ ուրեմն այժմ լինին անձինք: Քանզի «Հայր իմ մինչև ցայժմ գործէն»⁽⁶⁹⁾ ոչ զստանալոյն, այլ զնախախնամելոյն⁵²² ասել կամ եղեւ նմա:

[20] Իսկ Ապողինարի թուեցաւ ասել զանձինս յանձանց ծնանել, որպէս ի մարմնոց՝ զմարմինս: Քանզի յառաջ գալ անձին ըստ փոխանորդութեան առաջնոյ⁵²³ մարդոյն⁵²⁴, յորս ի նմանէն յամենեսին որպէս զմարմնական⁵²⁵ փոխանորդութիւն, քանզի ոչ համբարեալ կալ զանձինս եւ ոչ այժմ ստանալ: Ձի⁵²⁶ որք զայսն ասեն, գործակից⁵²⁷ առնեն զԱստուած շնացողաց, զի եւ ի սոցանէ⁵²⁸ մանկունք ծնանին: Սուտ գոլ եւ «զՀանգեալն Աստուած յամենայն գործոց իւրոց», զոր սկսաւ⁵²⁹ առնել⁵³⁰, եթէ տակաւին եւ այժմ անձինս արարչագործէ: Այլ թէ ամենայն, որք ըստ փոխանորդութեան ի միմեանց ծնեալք են, ցուցանին մահկանացուք (քանզի վասն այնորիկ⁵³¹ ծնանին եւ ծնեալ⁵³² լինին, զի մահկանացուաց տեւեսցէ ազգ), հարկ է եւ սմա⁵³³ եւ⁵³⁴ մահկանացու գոլ ասել զանձն՝ ի միմեանց ծննդենէ⁵³⁵ զեղեալն, կամ եւ⁵³⁶ ոչ ի փոխանորդութենէ միմեանց ծնանիլ անձանց, քանզի ի շնութենէ զծնեալսն նախախնամութեանն⁵³⁷ բանի թողցուք՝ անգիտելուոյ առ ի մէնջ: Իսկ թէ⁵³⁸ պարտ ինչ է եւ նախախնամու-

520 *Nem 31. 26 τὸ Μωυσέως* / ԴԸԺԻԼԽ մովսէսիքն վ մովսէս ինքն / ԱԲԳԴԵԸԸԺԻԼԽՎ + յասելն

521 ԲԴԷԸ Հանգեալ

522 ԱԶԾ զնախախնամելոյ

523 ԱԲԳԶԷԾ առաջնոյն

524 ԱԲԳԶԷԾ մարդոյ

525 ԱԲԶԾ զմարմնականն

526 ԳԷ քանզի

527 ԳԷ + են

528 ԲԴԵԸԸԺԻԼԽԾՎ սոցանէն

529 ԵԷԽ սկսաւն

530 ԳԷ առնելն

531 ԳԶԷԾ այսորիկ / ԸԺԻՎ + եւ

532 ԲԸ ծնեալք

533 ԳԷ չիք ԴԸԺԻԼԽ + գոլ

534 *Nem 32. 13 ἢ («կամ»)* / ԲՎ չիք

535 ԱԳԶԷԾ ծննդենէն

536 ԲԴՎ եւ կամ է չիք

537 Վ նախախնամութեան

538 ԳԷ + եւ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

թեանն⁵³⁹ ի վերայ Հայել⁵⁴⁰, ամենայն իրաւք աստ⁵⁴¹ եւ ծնեալն կամ⁵⁴² կեն-
ցաղոյս, եւ կամ ինքեան պիտանի եղեալ, եւ վասն այնորիկ⁵⁴³ տայ թոյլ
անձնաւորութեանն⁵⁴⁴ լինել: Եւ բաւական աւրինակ առնումք այսորիկ ի
կնոջէն Ուրիայ⁵⁴⁵ եւ ի Դաւթէ գծնեալն Սողոմոն⁵⁴⁶ (70):

[21] Զկնի սորին տեսցուք եւ զկարծիս Մանիքեցւոցն, զոր ունին յա-
ղագս անձին: Քանզի ասեն զնա անմահ եւ անմարմին, բայց մի միայն⁵⁴⁷
զոյ, ասեն, զամենեցունց զանձն՝ կոտորոտեալ⁵⁴⁸ եւ տրամատեալ⁵⁴⁹ յիւրա-
քանչիւրսն մարմինսն⁵⁵⁰ անշունչս⁵⁵¹ եւ⁵⁵² շնչաւորս, <և> զոմանս առա-
ւելագունի Հաղորդ լինել, եւ զոմանս՝ փոքու: Առաւելագունի՝ շնչաւո-
րացն, իսկ փոքու՝ անշնչիցն, իսկ եւս առաւելագունի՝ երկնաւորացն⁵⁵³, որ-
պէս զի բոլորին⁵⁵⁴ անձին մասունս լինել զիւրաքանչիւրոցն անձինս⁵⁵⁵: Եւ
եթէ անբաժանաբար բաժանիլ⁵⁵⁶ ասէին զայս, որպէս ճայն⁵⁵⁷ ի լսողս, չա-
փաւոր արդեւք էր⁵⁵⁸ չարն: Բայց այժմ զնոյն էութիւն անձին բաժանիլ
ասեն, որ եւ⁵⁵⁹ քան զամենայն⁵⁶⁰ չարագոյն է⁵⁶¹, զի տիրապէս ի տարերս

539 ԱԲԶԺԾՎ նախախնամութեան
540 Nem 32. 15 καταστοχάσασθαι (*«կուահել») / Գ Հասել է Հասեալ
541 Nem 32. 16 οἶδε / Ե լուս յայսմ ի շնութեան Լ լուս յայսմ շնութիւն իս լուս
յայսմ ի շնութիւն Վ յայսմ եւ ի շնութիւն
542 ԴԵԸԻԿՎ չիք
543 Գէ այսորիկ
544 Nem 32. 17 ἐμψύχωσιν («անձնավորմանը») / ԲՎ անձնաւորութեան
545 ԱԶ ուրիայի
546 Ա սողոմոնն Ե սաղոմոն
547 է միմեանց փիւ մի միայն իս մեան
548 ԱԲԶԸԺ կոտորեալ Գ կոտորոտել է կոտորատել
549 Գէ տրամատել իս տրամատեալ
550 ԱԲԴԶԸԾՎ մարմինս Գ մարմինն
551 Բ յանշունչ Գէ անշունչսն ԴԻՎ յանշունչս
552 Գէ + ի
553 ԱԲ բանաւորացն երկնաւորացն ԵԶԸ (ԴԺԻԼԽԾ լուս) բանաւորացն
554 ԱԲԶԾ բոլորովին
555 իս չիք մասունս լինել զիւրաքանչիւրոցն անձինս
556 Վ բաժանեալ
557 ԲԳԶէ գճայն
558 ԱԲԶ իցէր Գէ իցէ
559 ԱԶ +որ Բ +որք
560 Ա զամենայնի ԳԶէ +է
561 ԲԳԶԸԾ չիք

գոլ զնա կամին ե՛լ բաժանակից լինել նոցա⁵⁶² ի մարմնոցս⁵⁶³ եղելու-
թեանց, ե՛լ դարձեալ ի նոյն դառնալ ի լուծանել մարմնոցն⁵⁶⁴, որպէս
զՋուր՝ բաժանեալ եւ դարձեալ ժողովեալ եւ խառնեալ եւ զմաք/211բ/ուրսն⁵⁶⁵
անձինս տարեալ լինել ի լոյս՝ լոյս գոլով, իսկ զշաղախեալսն ի նիւթոյս
տարեալ լինել ի տարերս եւ դարձեալ ի տարերցս⁵⁶⁶ ի տունկս եւ ի կենդա-
նիս: Եւ այսպէս գէութիւնն⁵⁶⁷ նորա տրամատեալ եւ⁵⁶⁸ մարմնական ցու-
ցեալ եւ ընդ ախտիւք արկեալ⁵⁶⁹, անմահ գոլ ասեն եւ անկանին ի հակա-
ռակսն, քանզի ասելովն՝ դառնալ շաղախեցելոցն անձանց ի տարերս⁵⁷⁰
եւ⁵⁷¹ ի խառնիլ⁵⁷² ընդ միմեանս, դարձեալ զնոսա ի մարմնափոխու-
թիւնսն⁵⁷³ ասեն պատժիլ՝ ըստ ծանրութեան⁵⁷⁴ մեղացն, միաւորեալ զնոսա
եւ դարձեալ որոշեալ ըստ անձնաւորութեան⁵⁷⁵: Քանզի զստուերս⁵⁷⁶ ի լու-
սոյ որոշիլ⁵⁷⁷, իսկ ի լինել ամպոյ⁵⁷⁸ միաւորիլ, որ անկար է ի վերայ իմա-
ցականի բնութեանն⁵⁷⁹ լինել: Քանզի <Է> ստուերք զգալեաց են, թէ եւ
տացէ ոք նոցա որոշիլ⁵⁸⁰ եւ դարձեալ միաւորիլ⁵⁸¹:

[22] Իսկ⁵⁸² Պղատոն ե՛լ մի գոլ ասէ զանձն, ե՛լ բազումս: Մի գոլ⁵⁸³

562 ԱԲԳԷԾ սոցա

563 ԲԴԵԸԺԻԼԽԾՎ մարմնոյ

564 ԴՎ մարմնոյ ԵԸԺԻԼԽ մարմնոյն

565 Գէ զմաքուրս

566 ԸՎ տարերց

567 ԱԲԴԵԶԺԻԼԽԾՎ գէութիւն

568 ԺՎ չիք

569 ԲԶԾ անկեալ

570 Գէ տարերսս

571 Գէ չիք

572 ԱԴԵԶԸԺԻԼԽ խառնեալ Բ խառնիլ ԾՎ խառնել

573 *Nem 33. 14 ἐν ταῖς μετενοματώσεσι* / ԱԲԴԶԸԺԻԼԽԾ մարմնափոխութիւնս

574 *Nem 33. 15 κατά τὸ μέγεθος* («ըստ մեծութեան»)

575 Գէ առանձնաւորութեան

576 Աէ ստուերս առ Գ ստուերս Ի ^ առ ի Ծ լուս + առ

577 ԴԵԸԺԻԼԽ որոշեալ ԷՎ որոշել

578 *PG 40 p 577 + [καὶ νυκτός]* («կամ գիշերը»)

579 Վ բնութեան

580 ԲԴԸՎ որոշել ԵԺԻԼ որոշեալ (Ի լուս որոշիլ) Լ լուս որոշել

581 Ի լուս յամպս

582 ԳՎ չիք

583 Գէ եւ միով փիս մի գոլ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

զամենեցունց անձն⁵⁸⁴, գոլ եւ բազու՛մս⁵⁸⁵, զորս ըստ մասին՝ որպէս իւր⁵⁸⁶ անձնաւորիլ ամենայն ի յամենեցունց⁵⁸⁷ անձնէն⁵⁸⁸, եւ իւր դարձեալ, որք ըստ մասինն⁵⁸⁹ իւրաքանչիւր յիւրմէ⁵⁹⁰ անձնէն⁵⁹¹: Եւ⁵⁹² ասէ զամենայնին անձն յարձակիլ ի բեւեռէ երկրիս⁵⁹³ մինչեւ ի ծագս երկնի⁵⁹⁴: Ոչ⁵⁹⁵ տեղաբար⁵⁹⁶ յարձակիլ նմա ասելով, այլ՝ իմացականապէս: Եւ զայս անձն գոլ շուրջ գալով⁵⁹⁷ ընդ ամենայն գնդաձեւապէս, եւ⁵⁹⁸ շարունակելով եւ շարապնդելով զմարմնատեսակութիւն աշխարհիս: Քանզի կարաւտ գոլ մարմնոց⁵⁹⁹ շարակալուի՝ եւ յառաջագոյն ցուցաք, եւ առնէ զայս տեսակարա՛րն անձն: Քանզի կեալ⁶⁰⁰ իւրաքանչիւր ումեք էիցս⁶⁰¹ զիւրն կեանս, եւ ապականիլ՝ զիւրն⁶⁰² ապականութիւն, քանզի ցորքան շարակալի եւ շարապնդի, մարմին⁶⁰³ գոլ ասի, իսկ ի բաց լուծեալ՝ ապականիլ⁶⁰⁴: Եւ կեալն՝ ամենայնի, բայց ոչ գոլ ամենայնի կենդանիս: Քանզի տարորոշին⁶⁰⁵ յանշնչիցն տունկք՝ աճամամբ⁶⁰⁶ եւ սննդեամբ, այսինքն՝ սննդականաւն եւ տնկականաւն զաւրութեամբ, իսկ անբանքն⁶⁰⁷ կենդանիք⁶⁰⁸ ի տնկոցն՝

584 Վ. զանձն
585 =Nem տարընթ. πολλὰς ≠ 33. 21 ἄλλας («այլս»)
586 Վ. զի
587 Դե՛Լժի՛Վ. յամենեցունց
588 ԲԴԵԼժի՛Վ. յանձնէն
589 ԱԲԳԷԾ մասինն
590 ԳԷ յիւրմէն
591 ԱԲԳԶԷԾ անձնէ
592 Nem 33. 23 γούν («հետեւբար»)
593 Դե՛Լժի՛Վ. երկնից ի երկնից եւ
594 Դե՛Լժի՛Լի՛Վ. երկրի
595 ԳԷ +է
596 ԱԲ տեղաբարձ
597 Դե՛Լժի՛Լի՛Վ. գոլով թ՛Վ. գալով շուրջ Ծ գոլով (լուս- ա-փիս -ո)
598 ԴԼ՛Վ. չիք
599 Դե՛Լժի՛Լի՛Վ. մարմնոյ
600 Գ. կէլն Դե՛Լժի՛Լի՛Վ. կեալն է եկեալ
601 ԴԼժի՛Լի՛Վ. էիցն
602 ԴԼժի՛Լի՛Վ. զիւր
603 ԳԷիս մարմինն
604 Դ՛Վ. ապականել է ապականեալ Զ ապականի
605 Դե՛Լժի՛Լի՛Վ. տարորոշի
606 ԴԼժի՛Լի՛Վ. աճամամբ
607 ԳԷ՛Վ. անբան Եիս անբանք
608 ԳԷ կենդանիքն

զգալութեամբքն, իսկ բանականքն յանբանիցն՝ բանականութեամբն⁶⁰⁹: Եւ այսպէս, զամենայն կեալ ասելով՝ տարրոռոչեն զիւրաքանչիւրն բնութիւն: Եւ⁶¹⁰ կեալ ասեն եւ զամենեւին անշունչսն՝ ունակական կենդանութիւն(71), ըստ որում շարակալեալ լինի յամենեցունց⁶¹¹ անձնէ՝ ի գոլն միայն եւ ոչ լուծանիլ⁶¹²: Այսորիկ անձին գոլ ղեկավարիչ ամենայնի եւ մասնակա- նացն⁶¹³ անձանց՝ յառաջագոյն յարարչագործէն եղելոցն առաքեալ, յայտ է, զի⁶¹⁴ նորին արարչագործին եւ աւրէնս տուեալ սմա, ըստ որում վարիլն պարտ է այսմ⁶¹⁵ ամենայնի, զորս ե՛լ Բախտ ե՛լ ձակատագիր կոչեն, եւ բաշխեալ զաւրութիւն բաւական՝ առ ի խաւսիլ⁶¹⁶ մեզ: Ասի այս յորում յա- զագս ձակատագրին:

[23] Արդ հասարակաց⁶¹⁷ ամենեքին Յունաց⁶¹⁸ իմաստասէրքն⁶¹⁹, որք անմահն⁶²⁰ ասացին զանձն, զմարմնափոխութիւն աւրինադրեն, բայց տար- բերին ի տեսական անձանց⁶²¹: Քանզի ոմանք մի տեսակ⁶²² ասեն⁶²³՝ զբա- նականն, զնոյն⁶²⁴ ե՛լ ի տունկս⁶²⁵ ե՛լ յանասնոցն⁶²⁶ մարմինս անցանել, իսկ ոմանք⁶²⁷ ըստ ժամանակաց ինչ իրիք շրջագալութեան⁶²⁸, իսկ այլք՝ որպէս եւ դէպ եղեւ: Այլք, դարձեալ⁶²⁹ ոչ մի տեսակ⁶³⁰ անձանց, այլ եր-

609 Դեկլոթիւ բանականութեամբքն

610 Nem 34. 10 οὐν

611 ԱԲԶ յամենեցունցն իս ամենեցունց

612 Դեկլոթիւ լուծանել

613 ԱԲԳԶ մարմնականացն Դեկլոթիւ մասնականաց

614 ԵՎ չիք

615 Աէ յայսմ ԴԻԼ ըստ այսմ

616 Nem 34. 16 τὸ δῖεπειν («վարել») | տարրնթ. τὸ ἔργον («գործել») | ԴԼԻ բաշխել (լուս խաւսել) ԵԼ իս խաւսել (լուս բաշխել) Զէժ խաւսել

617 ԱԲԶԾ հասարակ

618 Nem 34. 18 Ἕλληνας («հելլենացիք») | Գէ յունացն

619 Nem 34. 18 չիք | Գէ իմաստասէրք

620 ԹՎ անմահ

621 ԱժՎ անձանցն

622 Դեկլոթիւ միատեսակ

623 ԵԼ իս ասացին ի ասացին (լուս ասեն)

624 Nem 34. 20 τοῦτο | ԱԲԶԾ զնոյնն

625 Ա Դեկլոթիւ տունկսն

626 Գէ յանասնոց

627 ժի չիք իսկ ոմանք

628 Վ շրջագալութեանն / Վ + (յանասնոցն մարմինս անցանել ասացին)

629 Nem 34. 22 ἄλλοι δὲ / ժ ոմանք փիս այլք դարձեալ ի իս լուս ոմանք

630 Վ միատեսակ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

կուս՝ բանական եւ անբան: Իսկ ոմանք՝ բազումս, այնքան, որքան ինչ կենդանեացն /212ա/ են տեսակք: Մանաւանդ որք ի Պղատոնէն, այսու աւրինադրութեամբք բերեալք եղեն, քանզի ասացեալ Պղատոնի՝ սրտմտողացն եւ բարկացողաց⁶³¹ եւ յափշտակողաց անձանց գայլոց եւ առիւծուց մարմնովք զարդարեալ⁶³², իսկ որք ի վաւաշոտութիւնն⁶³³ են հաստատեալք⁶³⁴, զիշուցն եւ զնմանեացն առնուլ մարմինս: Ոմանք տիրապէ՛ս լուան՝ զգայլսն⁶³⁵ եւ զառիւծուսն եւ զէշս, իսկ ոմանք յեղանակաւ ինչ ասել նմա զայս գիտացին՝ զբարոյսն նոցա անասնոցն⁶³⁶ նմանեցուցեալ⁶³⁷:

[24] Կռինոս⁽⁷²⁾ յորում Յաղագս վերստին լինելութեանն⁶³⁸ (այսպէս կոչէ զմարմնափոխութիւնսն) բանակա՛նս գոլ զամենեսին ասէ: Նոյնպէս եւ Թէոդորոս⁶³⁹ պղատոնական⁽⁷³⁾ յորում, «Թէ ամենայն տեսակ է անձն»: Եւ Պորփիւրոս⁶⁴⁰ ⁽⁷⁴⁾ նմանապէս: Բայց Յամղիքոս⁶⁴¹ ⁽⁷⁵⁾, հակառակ սոցա⁶⁴² ընթանալով, ըստ տեսակի կենդանեաց⁶⁴³ անձին տեսա՛կ գոլ ասէ, այսինքն՝ տեսակք տարբերք: Եւ է գրեալ նորա գիրս մի⁶⁴⁴ Թէ ո՛չ ի մարդկանէ՛ յանբան կենդանիս, եւ ո՛չ յանբանից⁶⁴⁵ կենդանեաց՝ ի մարդիկ լինին⁶⁴⁶

631 Բնէ բարկացողացն
632 Nem 34. 26 μεταμορφιένυσθαι («հազնվել») | ԱԲԳՁԷՎ զարդարեալք Մ զարդարիլ
633 ԴեժիԼՎ վաւաշոտութիւն Ը վաւաշոտութենէն (կամ -թեանն էն) Խ վաւաշոտութեան
634 Գ հատելք ԴեժԸԼԽ հատեալք ժ հաստեալք
635 է զգայլս Ը գայլսն
636 ԱԲԳՁԷ անասնոց
637 Գ ժ նմանեցուցել ի նմանեցուցանել
638 ԵժԻԼԽ լուս (լծ) «յայն գիրն որ վասն վերստին լինելութեան գրեաց այսպէս կոչէ զի մարմնո ի մարմին փոխիլն գանձին վերստին լինելութիւն, յայն գիրն (ԵԻԼԽ բանական ասաց) և գայլ կենդանիսս, և Թէոդորոս յայն գիրն որ շարագրէաց (Լ շարագրեաց) վասն անձին Թէ ամենայն տեսակ անձն է նոյնպէս ասաց որպէս կռինոս բանական զամենայն տեսակ կենդանեաց նմանապէս ասաց սորա և պորփիւրիոս»
639 ԵԼԽ Թեոդորոս
640 ԱԲ պորփիւրիոս Գ պոռպիւրիոս Զ պորփիւրիոս է պոռպիւրոսն Ըժ պորփիւրիոսն Խ պոռպիւրիոս
641 Գ է ամղիքոս Զ ամղիքոս
642 Գ է + ասաց
643 ԱԲԳՁԷՄ կենդանեացն
644 Nem 35. 9 + [ἐπίγραφον]. Մորենին առաջարկում է հանել
645 Գ է յանբանիցն
646 ԱԲԳԴԵՁԷժԻԽ լինի

մարմնափոխութիւնք⁶⁴⁷, այլ⁶⁴⁸ յանասնոց⁶⁴⁹ յանասունս եւ ի մարդկանէ՝ ի մարդիկ⁶⁵⁰: Եւ որպէս ինձ թուի, սակս այսորիկ սա յաւէտ բարւոք Հանդիպեցաւ ոչ միայն Պղատոնի կամացն, այլ եւ նորին ճշմարտութեանն⁶⁵¹, որպէս է⁶⁵² եւ յայլոց բազմաց ցուցանել, մանաւանդ յայսցանէ⁶⁵³, քանզի եւ ոչ մի ի բանականացն շարժութեանց երեւել⁶⁵⁴ յանբան⁶⁵⁵ կենդանիսն, զի ոչ արուեստք⁶⁵⁶ եւ ոչ ուսմունք եւ ոչ խորհուրդք եւ⁶⁵⁷ ոչ առաքինութիւնք եւ ոչ այլ ինչ յիմացողականացն է ի նոսա, յորոց յայտ է, թէ ոչ փոխեցաւ ի բանականէն⁶⁵⁸ անձնէ⁶⁵⁹ ի նոսա: Զի⁶⁶⁰ եւ անտեղի է իսկ ասել՝ զանբանսն⁶⁶¹ բանականսն⁶⁶²: Քանզի թէ եւ յոյժ մատաղն⁶⁶³ գոլ տղայոցն անբան⁶⁶⁴ միայն շարժութիւն առնէ⁶⁶⁵ նոցա⁶⁶⁶, այլ անձն բանական ասեմք ունել նոցա, վասն զի եւ⁶⁶⁷ յաճելն զբանականն ցուցանեն ներգործութիւն⁶⁶⁸: Իսկ անբանն՝ եւ ոչ ըստ միոյ Հասակի ցուցանելով զբանականն⁶⁶⁹, աւելորդ արդեւք ունէր զբանական⁶⁷⁰ անձն, ոչ ամենեւին զՀանդեր-

647 ԱՐԳՁԾ մարմնափոխութիւն

648 ԴԵԺԻԼԽՎ բայց (ԴԺԽ լուս այլ)

649 Գէ յանասնոցն

650 ԺԻ լուս (լծ) «ի վերջնո լինել ցուցաւ բանականն յանբան մարմինն յորժամ առաքեցաւ վասն մեղանացն ի պատիժ ասեն, ըստ ամղիքոսի կարծեացն»

651 ԴՎ ճշմարտութեան

652 ԱՐԴԼԺԻԽԾ + որ Ձ + որ է

653 ԳՎ յայսմանէ

654 Բ երեւիլ Գ երեւելի ԴԵԼԺԻԼԽՎ երեւի է երեւեալ

655 Գ յանբանսն է ի յանբանսն

656 ԸԻԽՎ արուեստ

657 Գէ չիք

658 Գէ բանականէ ժ բանական

659 ԴԵԼԺԼԺԼԽՎ անձնէն

660 ԴԻ լուս այլ ժԽ այլ

661 ԱՐԳԴԼԺԻԽԾ + ի

662 ԴԵԺԻԽՎ + փոխարկիլ Ձ զբանականն է բանականս ՁԼ լուս փոխարկիլ

663 Էժ մատաղ

664 Գէ անբանն

665 Գէ ասէ / *Nem 35. 18 πρόσεστιν* («առէ»)

666 *Nem 35. 18* չիք

667 ԳԵԼ չիք / Գէ + ի

668 Է ներգործութիւնք Վ ներգործութիւնս

669 ԱՁ զբանականութիւն Բ զբանականութիւնն

670 ԱՐԳՁԷԼ զբանականն

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

ձեալն⁶⁷¹ լինել բանականին զաւրութեան, քանզի ոչ⁶⁷² ինչ աւելորդ⁶⁷³ էր⁶⁷⁴ առ ի յԱստուծոյ լինել, խոստովանեալ լինի համաձայնապէս առ ի յամենեցունց: Եւ եթէ այս, աւելորդ էր բանականն արկանել անձն յանասունսն⁶⁷⁵ եւ ի գազանսն⁶⁷⁶, որ⁶⁷⁷ ոչն էր երբեք⁶⁷⁸ կարող ցուցանել զիւր⁶⁷⁹ գործն⁶⁸⁰, եւ էր արդեւք մեղադրել տուողին անպատշաճ անձն մարմնոյն, քանզի եւ ո՛չ արուեստաւորի իսկ գործ⁶⁸¹, եւ ո՛չ՝ կարգ եւ յաւգումն գիտողի: Իսկ եթէ ոք ասիցէ՝ շարժիլ ըստ տրամադրութեան⁶⁸² բանականապէ՛ս կենդանեացն, բայց ստեղծուածն նոցա անընդունակ գոլ⁶⁸³ արուեստականին⁶⁸⁴ գործոյ՝ հաւատարմացուցանելով զբանն ի մարդկանէ (քանզի ի բաց բարձեցելոց⁶⁸⁵ միայն մատանց ձեռացն⁶⁸⁶, զբազում⁶⁸⁷ արուեստս կորուսանէ), ոչ լուծանէ զխնդրելին, քանզի մնայ տակաւին նոյն⁶⁸⁸ անտեղի, որպէս ոչ Աստուծոյ պատշաճ⁶⁸⁹ անձն՝ յաւգեալ մարմնոյն⁶⁹⁰, այլ աւելորդ եւ անաւգուտ եւ անգործ, խափանեալ ի ձեռն ամենայն հասակի⁶⁹¹ իւրեանց ի յիւր ներգործութեանցն⁶⁹²: Իսկ եւ առ զբանն⁶⁹³ նոցա կազմելոյն⁶⁹⁴ յանյայտից

671 ԱԲԶԷԾ հանդերձեալն
672 ԴԵԻԼԽ չիք
673 Վ աւելորդ ինչ փիւ ինչ աւելորդ
674 Ծ չիք
675 ԱԲԳԶԷԾ յանասունս
676 ԱԲԳԶԷԾ գազանս
677 ԱԲԶ ուր
678 ԳԷ ոչն երբեք էր
679 ԱԲԳԶԷԾ զիւրն
680 ԱԲԳԶԷԾ գործ
681 Գ.ԴԵԷԺԻԼԽՎ + է
682 ԱԲ տրամադրութեանն
683 ԲԴԵԷԸԺԻԼԽԾՎ գոլով
684 ԱԲԶԾ արուեստականի
685 ԴԵԸԺԻԼԽՎ բարձեցելոյն
686 ԳԷ ձեռաց
687 ԱԲԴԶԸԺԻԼԽԾՎ բազում
688 ԳԷ նոյնն Լ նոյն տակաւին
689 ԳԷ աստուծո ոչ պատշաճ
690 ԲԴՎ մարմնոյ
691 ԳԷ հասակին
692 ԶԷԾ ներգործութեանց
693 ԱԲԶԻ զբան
694 ԴԵԸԻԼԽՎ +ի ժ + եւ

եւ ոչ ի խոստովանելոց⁶⁹⁵. ուստի՞ է⁶⁹⁶ ըստ տրամադրութեան բանականապէս շարժիլ⁶⁹⁷ կենդանեացն:

[25] Լաւ համարելի է պատշաճ իւրաքանչիւր մարմնոյ⁶⁹⁸ անձն յաւրիլ եւ ոչ ինչ առաւել ունել⁶⁹⁹ ըստ տրամադրութեան կենդանեացն⁷⁰⁰, յերեւեցելոյն⁷⁰¹ նոցա գործոց⁷⁰² բն/212բ/աւորականին պարզութեան: Քանզի յիւրաքանչիւր տեսակ անասնոցն ըստ իւրում յարձակմանն շարժի առ որ⁷⁰³ պէտս եւ ներգործութիւն եղեւ ի սկզբանէ, եւ առ այսոսիկ⁷⁰⁴ եւ զստեղծուածն պատշաճ ունի⁷⁰⁵: Սակայն ոչ առանց աւգնականութեան զամենայն ամենեւին զնոսա էթող⁷⁰⁶ արարչագործն, այլ իւրաքանչիւր ումք բնաւորական եւ⁷⁰⁷ ոչ բանական տնկեաց հանճար, յոմանս եւ խորամանկութիւնս եղ՝ որպէս պատկեր արուեստի եւ ստուերս⁷⁰⁸ բանական⁷⁰⁹, տուեալ նոցա յառնթեր դաւաճանութեանց խոյս տալ եւ յապառնեացն պահել զինքեանս եւ հպեցուցանել զարարածս ամենայն յինքեանս, որպէս եւ ասացաւ իսկ: Իսկ վասն զի ոչ բանականապէս⁷¹⁰ առնէ զայս, յայտ է յորմէ իւրաքանչիւր ոք⁷¹¹ տեսակ կենդանւոյն նմանապէս զնոյն առնէ <եւ> ոչ փոփոխեալ նոցա⁷¹² ի բազմութեանն⁷¹³ զներգործութիւնսն, բայց

695 ԱԲԳՁԵԾ խոստովանելեաց ի խոստովանելոյց

696 Nem 36. 10 + γάρ

697 ԱԲ շարժել

698 ԱԲԶ մարմնոց ԴեւժիիւՎ մարմնոյն

699 ԲԴԸ ի ունիլ

700 ԳԴԵԸՃԻԼԽՎ կենդանեաց ի չիք աւգիլ, եւ ոչ ինչ առաւել ունել ըստ տրամա- (անձնադրութեան կենդանեաց)

701 ԱԲԳՁԵԾ յերեւեցելոցն ժ երեւելոյն

702 Nem 36. 13 ἐν τοῖς ἐργοῖς αὐτῶν (*«ի գործս նոցա»)

703 ԳԷ չիք / ԳԷ + ի

704 ԳԷ եւ առ այսոսիկ ԴԵԸՃԻԼԽՎ այսոքիկ Ձ այսորիկ

705 ԳԴԵԸՃԻԼԽՎ ունին

706 ԱԲԴԵԸՃԻԼԽՎ թողեալ ԳԷ էթող զնոսա փի զնոսա էթող

707 Nem 36. 17 չիք

708 է ստուեր Ի չիք արուեստի եւ ստուերս

709 ԱԶԾ բանականս / Nem 36. 18 + [δυσὲν τούτων ἕνεκεν] («երկու պատճառով»)

710 ԱԶԷԹՎ բաւականապէս

711 ԲԻԼՎ չիք

712 ԷԼՎ չիք

713 ԱԲԳՁԸՃԻԾՎ բազմութեան

Յաղագրա Բնութեան մարդոյ

միայն ըստ առաւելութեան եւ⁷¹⁴ նուազութեան, սակայն ըստ միոյ յարձակման⁷¹⁵ շարժի բոլորն տեսակ: Զի ամենայն նապաստակ⁷¹⁶ նմանապէս հնարիմաց է, եւ ամենայն գայլ՝ նմանապէս խորամանկ, եւ ամենայն կապիկ նմանապէս առնէ զոր ինչ տեսանէ⁷¹⁷, որ ի վերայ մարդոյ ոչ է այս: Քանզի բիւր ճանապարհք են⁷¹⁸ գործոց մարդկան, զի ազատ իմն եւ անձնիչխան է բանականն, ուստի եւ ոչ մի եւ նոյն գործ է⁷¹⁹ ամենայն մարդկան՝ որպէս իւրաքանչիւր տեսակի անբանիցն կենդանեաց: Քանզի բնութեամբ միայն սոքա շարժին, եւ բնութեամբքն նմանապէս առ ամենեսին էն: Իսկ բանականքն⁷²⁰ գործք՝ այլք առ այլս եւ ոչ ի հարկէ են նոյնք առ ամենեսին: Իսկ եթէ ասիցեն, թէ ի պատիժ յառաջագոյն մեղուցելոցն⁷²¹ անձին⁷²² ի մարդկայնումն⁷²³ կենցաղի յայսպիսի մարմինս առաքիլ, ի վերջնոցն⁷²⁴ առնեն⁷²⁵ զցուցումն⁷²⁶: Վասն է՞ր յառաջագոյնսն եղեալս մարմինս անբանիցն⁷²⁷ արկեալ եղեն բանականքն⁷²⁸ անձինք: Քանզի ոչ ուրեք որպէս ի մարմինս մարդկայինս մեղուցեալք՝ նախ քան զլինելն մարմին մարդկային:

[26] Նմանեաց⁷²⁹ այսուրիկ⁷³⁰ կարծեալք դնել եւ Գաղինոս՝ սքանչելին բժիշկ, եւ իւրաքանչիւր տեսակի⁷³¹ կենդանւոյ⁷³² տարբերութիւն⁷³³ գոլ

714 ԱԶԾ + ըստ
715 ԴէժԼՎ արձակմանն ԵԼԹԽ յարձակմանն
716 Զ լուս եւ աղուես
717 ԱԲԳԶԾ տեսանէն
718 ԳԴԼ բիւր են ճանապարհք
719 ԲԳԴԷԼ եւ
720 ԴԵԷԼԺԻԼԽՎ բանականն
721 ԼՎ մեղուցելոյ ի մեղուցելոց (լուս -ոյ)
722 ԱԲԶ անձանց
723 ԱԲ մարդկայնում
724 ԱԲԴԵԶԷԸԺԻԼԽՎ վերջնոյն
725 ԱԲԾ առնելով ԴԵԶԷԺԻԼԽՎ առնել Ը առնիլ
726 ԴԵԷԼԺԻԼԽՎ զցուցումն
727 Nem 37. 7 τὸν ζῶον (*«կենդանեացն»)
728 ԴԵԷԼԺԻԼԽՎ բանական
729 ԱԲ նմանապէս
730 ԱԲԳ այսու
731 Nem 37. 10 καθ' ἑκαστον εἶδος (*«ըստ իւրաքանչիւր տեսակի») / ԳԻ տեսակ
732 ԱԲԶԾ կենդանւոյն
733 ԱԸԼ տարբերութեան

ասել⁷³⁴ եւ անձին տեսակ: Քանզի ասէ անդէն յիսկզբան⁷³⁵ առաջնոյն գրոց⁷³⁶, որ Յաղագս պիտոյից մասնկանց⁷³⁷ իրողութեան⁷³⁸, այսպէս. «եւ յայս⁷³⁹ բազում եղիցին կենդանեացն մասնկունք⁷⁴⁰ է ինչ որ մեծամեծք, եւ է ինչ որ⁷⁴¹ փոքունք, բայց ամենայն յամենայնի⁷⁴² յայլ⁷⁴³ տեսակ⁷⁴⁴ անհատք, եւ պէտք են սոցա ամենայնի անձին⁷⁴⁵: Քանզի մարմին գործարան սորա⁷⁴⁶ է անձին⁷⁴⁷, եւ վասն այսորիկ բազում տարբերին ի միմեանց մասնկունք կենդանեացն, վասն զի եւ՝ անձինք»⁽⁷⁶⁾:

[27] Դարձեալ յառաջ երթալով ի նոյն գիրսն⁷⁴⁸ յաւելու ի վերայ կապկի եւ գայս, որ. «եւ, ո՛վ իմաստունդ ստորոգիչ, ասիցէր⁷⁴⁹ արդեւք բնութիւնն⁷⁵⁰ ցքեզ, ծիծաղելոյ⁷⁵¹ անձին⁷⁵² կենդանոյ, ծիծաղելի պիտոյ

734 *Nem 37. 11* δοξάζειν

735 ԱԶԼԾ իսկզբան իսկզբանէ

736 ԴՎ գրոցն

737 ԺԻԽ Լուս (ԼԾ) «մասունք զիւրաքանչիւրսն ասէ որ ըստ տեսակացն»

738 ԱԲԳԶ իրողութեանց

739 Գ յայս ժ եթէ

740 ԳԴԵԶԼԺԻԼԽՎ մասնկունքն Զ մասնըկունք

741 ԵԷԺ + եւ

742 ԼԽՎ յամենայն ի + ի

743 ԱԲԴԼԺԻԼՎ յայլս ԶԾ յայս իս այլս

744 ԱԶԽ տեսակք Բ տեսակքէ

745 *Nem 37. 12-14* καὶ εἰ τοῦτο, πολλὰ τῶν ζῴων ἔσται μόρια, τὰ μὲν μείζω, τὰ δὲ ἐλάττω, τὰ δὲ παντάπασιν εἰς ἕτερον εἶδος ἄτμητα. χρεια δὲ πάντων αὐτῶν ἐστὶ τῆ φυσῆ. | Վ (50. 3)* «այսմ այսպես գողով՝ զանազան եղիցին կենդանեաց անդամք, ոմանք մեծագոյնք եւ այլ փոքունք, իսկ մէն միում ամենեցուն՝ տեսակ անհատական. և հոգի պէտս ունի այսոցիկ ամենեցուն»: | Վ (50. 3 ԼԾ) «եւ գտանես՝ որ բոլոր կենդանիքս աննման են միմեանց՝ մեծութեամբ և փոքրկութեամբ. բայց ամենայն յամենայնի կայ միապէս, յայլ և այլ տեսակ, և է անհատքն. այն զոր Արիստոտէլ ենթակայ և նիւթ կոչէ. զի այն յամենայնն միապէս կայ, իսկ մասնկունք տեսակին՝ այլ և այլ»:

746 ԴԵԶԼԺԻԼԽՎ չիք

747 *Nem 37. 15* չիք | Ծ անձինս

748 ԱՎ գիրս

749 ԳԷԹ ասիցէ Ծ Լուս -ցիս

750 ԴԺԼՎ բնութիւն էլ բնութեան

751 ԱԲԶԺԾ ծիծաղելով

752 ԱԲԶԾ յանձին

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

էր⁷⁵³ տալ եւ զմարմնոյն կազմութիւն»⁷⁵⁴ (77):

Այսպէս գիտէ պէսպէս մարմնոց⁷⁵⁵ ըստ տեսակի պէսպէս ի ներքս գոլ⁷⁵⁶ անձինս: Եւ այսք⁷⁵⁷ յաղագս այսոցիկ:

Իսկ եթէ ցուցաք զանձն ոչ մարմին գոլ եւ ոչ յաւգումն եւ խառնուած եւ ոչ այլ ինչ որակութիւն⁷⁵⁸, յայտ է յայսցանէ, թէ էութիւն իմն⁷⁵⁹ անմարմին է⁷⁶⁰ անձն⁷⁶¹, եւ զի է, խոստովանելի⁷⁶² ամենեցունց⁷⁶³:

Իսկ եթէ ոչ մարմին է եւ ոչ պատահումն, յայտ է, թէ անմարմին էութիւն է եւ ոչ ինչ յայլում ունողացն զգոլն, քանզի այսոցիկ եւ լինին եւ բացալինին առանց ենթակային ապականութեան: Բայց անձին ի բաց որ/213ա/ոչեցելոյ մարմինն⁷⁶⁴ ամենայն իրաւք ապականի:

[28] Դարձեալ նոքումք վարելով է ցուցանել զանձն անմահ գոլ, քանզի թէ ոչ մարմին է⁷⁶⁵, որ եւ բնութեամբ լուծական⁷⁶⁶ ցուցաւ եւ ապականացու, եւ ոչ որակութիւն եւ ոչ որակ⁷⁶⁷ եւ ոչ քանակ եւ ոչ այլ ինչ յա-

753 ԴԵԷԻԼԽՎ է

754 ԺԻԼ ԼՈՒՍ (ԼԾ) «ով իմաստուն ստորոգիչ (σοφώτατε κατηγορε) արարիչ. ստեղծիչ բնութեան, ասէր ոք ցքեզ կամ անձն թէ ծիծաղելոյ անձինս ծիծաղելի պիտո է տալ եւ զմարմնոյն կազմութիւն | Ի՛լ գալիանոս ի վերայ կապկի ասաց, թէ ով իմաստուն ստորոգիչ՝ բնութիւն կապկի ասեր ոք ցքեզ թէ զանձն կապկի ծիծաղելի արար, պարտ էր ծիծաղելի առնել եւ զմարմնոյ կազմութիւն եւ այլ: Կամ ստորոգիչ զկապկին բնութիւնն ասէ որպէս ասացաք, կամ ասէ, գալիանոս, թէ ով իմաստուն ստորոգիչ որ լսես, միթէ ասէր կապկին բնութիւնն, այսինքն կապկին ցքեզ թէ՛ ինձ ծիծաղելի անձին պիտ էր ծիծաղելի եւ մարմնոյ կազմութիւն | Խ ով իմաստուն ստորոգիչ, գալիանոս՝ թէ այսպէս է զինչ ասացէր թէ ամէն մարմնոյ յինքնայար անձն կայ. եւ որպէս մարմինք զանազանք են. եւ անձինքն պէսպէս. ասէր կապկի բնութեանց. ծիծաղելի յանձինս ծիծաղելի պիտոյ էր տալ եւ մարմնոյն կազմութիւն» (Այլ ձեռագրերում նույնպէս նմանատիպ լուծմունքներ տարբեր ձևակերպմամբ, բայց իմաստով նման):

755 ԳՎ մարմնոյ է մարմնոցս

756 ԳԺ գոլ ի ներքս

757 ԲԳԴԺՎ այսքան իս այս

758 ԲԴԵԷԼԺԻԼԽՎՍ որակութիւնք

759 ԲԽՎ չիք Մ + է

760 Մ չիք

761 ԲԻ անձնն

762 ԲԴԵԷԼԺԻԼԽՎ չիք

763 ԱԲԳԶԷԸԺԻԼԽ յամենեցունց

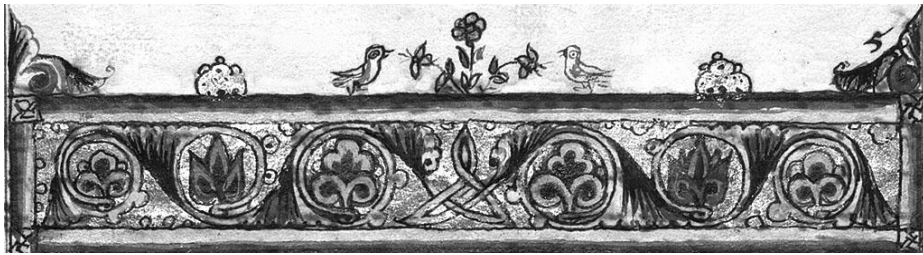
764 ԷԸ մարմին

765 ԲԳԽՎ չիք

766 ԲԳԴԵԷԼԺԻԼԽՎՍ լուծանող

767 Nem 38. 1 չիք եւ ոչ որակ եւ

պականացուացս⁷⁶⁸, յայտ է, թէ անմահ է: Արդ բազումք⁷⁶⁹ են անմահութեանն⁷⁷⁰ նորա ցուցմունք առ ի Պղատոնէ եւ յայլոց, այլ այնք պատիպատք եւ դժուարիմացք եւ հազիւ գիտելիք նոցա, որք⁷⁷¹ յայնսն⁷⁷² են սնեալք մակացութիւնս⁷⁷³: Բայց մեզ բաւական է առ ի ցուցումն անմահութեանն⁷⁷⁴ նորա աստուածայնոցն⁷⁷⁵ ասացելոց վարդապետութիւնք՝ զհաւատարմութիւն⁷⁷⁶ յինքենէ ունելով վասն աստուածաշունչ գոլոյն: Իսկ որք ոչն ընդունին զգիրս քրիստոնէից, բաւական է նոցա ցուցանելն զոչ ինչ գոլն⁷⁷⁷ նմա⁷⁷⁸ յապականացուացս, քանզի թէ ոչ ինչ է յապականացուացս, անապական է եւ անմահ, եւ զայս բաւական համարեալ թողցուք:

ՄՄ 421-003ա

⁷⁶⁸ ԱԶԾ յապականացուացն Գ յապականացուացն իս ապականացուացս

⁷⁶⁹ ԳԴԵԷԸԺԻԼԽՎ բազում

⁷⁷⁰ ԴԷԸԽՎ անմահութեան

⁷⁷¹ ԲԵԷԽՎ որ

⁷⁷² ԱԲԴԺ յայնսն ԳԷԸԻԼՎ յայնս

⁷⁷³ ԴՎ մակացութիւնսն

⁷⁷⁴ ԲԴԵԷԸԺԻԼԽՎ անմահութեան

⁷⁷⁵ ԲԴԵԷԸԺԻԼԽՎ աստուածայնոց

⁷⁷⁶ ԴԷԺԽՎ հաւատարմութիւն Ե զհաւատարմութիւնք

⁷⁷⁷ ԳԷ գոլ

⁷⁷⁸ Nem 38. 8 τὴν ψυχὴν

ԳԼՈՒԽ Գ. ՅԱՂԱԳՍ ՄԻԱԲՈՐՈՒԹԵԱՆ
ՀՈԳԻՈՅ ԵՒ ՄԱՐՄՆՈՅ¹

ՄՄ 620, 168բ

[1] Խնդրելի է, թէ գիարդ լինի միաւորութիւն անձին եւ մարմնոյ², քանզի տարակուսելի է իրդ: Իսկ թէ ոչ միայն յայտանէ, այլ եւ ի մտաց հաստատեցաւ մարդ, որպէս ասացին³ ոմանք, եւս առաւել է՛ տարակուսելի⁴:

Քանզի ամենայն, որ ժողովի ի միոյ էութեան գոյացութիւն, ամենայն իրաւք միաւորի, եւ⁵ միաւորեալքն այլայլին եւ ոչ մնան որ ինչ յառաջագոյնն էին (որպէս եւ ի վերայ տարերցս ցուցցի), քանզի միաւորեալք՝ ա՛յլ ինչ եղեն: Արդ գիա՞րդ կամ⁶ մարմին՝ միաւորեալ ընդ անձին⁷ տակաւին մնայ մարմին, եւ կամ դարձեալ անձն՝ անմարմին գոլով եւ էպպէս ըստ ինքեան, գիա՞րդ միաւորի ընդ մարմնոյ եւ մասն լինի կենդանւոյն, ամբողջ պահելով գիւրն էութիւն՝ անշփոթ եւ անապական: Քանզի հարկ է կամ միաւորիլ անձին⁸ եւ մարմնոյ եւ ի միասին այլայլիլ եւ ապականիլ երկոցունց, որպէս տարերքս, եւ կամ՝ ոչ միաւորիլ վասն⁹ նախաճառեցելոցս¹⁰ անտեղութեանց¹¹, այլ առընթեր կալ, որպէս զպարաւորս՝ ի պարու կամ զթիւ՝ առ թիւ¹², կամ

1 Nem 38. 11 *περι ενώσεως ψυχής και σώματος* / տարընթ. *περι τοῦ πῶς ἡ ψυχή τῷ σώματι ἦνωται* / *περι ψυχῆς ἠνωθείσης τῷ σώματι*
2 Nem 38. 12 *σώματος ἀψύχου* («անշունչ մարմնի») / Ը մարմնի
3 =Nem տարընթ. *εἰπόν* ≠ Nem 38. 14 *βούλονται*
4 PG40 p 592 + *εἰ δὲ καὶ ἄλλο παρὰ ταῦτά ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, ὡς εἰπόν τινες, οὐδεμία λύσις τούτων*
5 Nem 38. 15 + *πάντα* («ամենայն»)
6 ԱԲԶԷԸԹԻԼԽԾՎ կայ
7 ԱԶԾ +եւ
8 ԲԳԴԵԷԹԺ անձինն
9 ԺՎ ըստ
10 ԲԴԶԷԸԹԻԼԽՎ նախաճառեցելոյս Ը նախաճառելոյս
11 ԲԴԷԸԹԻԼԽՎ անտեղութեանցս
12 Nem 38. 23 *ἢ ψήφον ψήφῳ*

խառնակիլ, որպէս գինի եւ ջուր: Այլ վասն զի ոչ կարէ առննթեր կալ¹³ անձն մարմնոյ, ցուցաւ յորում Յաղագս անձին: Քանզի լինէր արդեւք միայն այն կողմն¹⁴ մարմնոյն անձնաւոր՝ հպեալ մասն յանձնն¹⁵, իսկ որ ոչն էր ընդ նմա, անանձն էր, առ ոչ կարել մի գոլ ասել¹⁶ զըստ առննթեր դրութեանցն, որպէս զերկաթ ի փայտ պատկանեալ¹⁷ կամ զայսպիսիսս¹⁸: Եւ¹⁹ խառնումն գինւոյ եւ ջրոյ երկոքինն²⁰ ապականին, քանզի ոչ ջուր մաքուր է խառնեալն, եւ ոչ գինի: Որ եւ այսպիսւոյս խառնման՝ ըստ յարարութեան եղելոյ, զանխլացեալ զգայութեանն վասն նրբամասնութեան խառնեցելոցն²¹, յայտ է դարձեալ ի միմեանց կար գոլոյն զատիլ: Սպունգ՝ ի ձէթ թացեալ, յինքն ժողովէ մաքուր²² զջուրն²³ եւ պրտու, բայց ըստ զգայութեանց որոշել զստուգապէս միաւորեալսն ամենայնիւ²⁴ յամենայնի²⁵ անկար է: Իսկ եթէ ոչ միաւորի եւ ոչ առննթեր կայ եւ ոչ խառնի, զի՞նչ բանս մի ասելոյս զկենդանին²⁶:

[2] Արդ Պղատոն վասն այսր տարակուսանաց ոչ ախորժէ յանձնէ եւ ի մարմնոյ²⁷ գոլ զկենդանին, այլ զանձն²⁸ մարմնով վարեալ եւ որպէս զգեցեալ զմարմինն: Բայց ունի եւ այս բանս տարակուսանս ինչ, քանզի

13 Ժ կալ առննթեր իս առննթերեալ փի առննթեր կալ

14 ԱԲԷԸ կողմ

15 ԱԺԼ իս յանձն

16 ԲԴԷԸԺԻՎ չիք

17 Nem 39. 4-5 ζύλα, φέρε εἰπεῖν, ἢ σίδηρον փի զերկաթ ի փայտ պատկանեալ

18 Ա զայսպիսիսն էԸԸՎ զայսպիսիս

19 ԲԳԺՎ + ի

20 ԳԻ երկոքին

21 Ը խառնեցելոց | իս լուս (ԸԾ) «զգինի ու զջուրն ասէ թեպէտ բաժանի, բայց զգայութիւնն ոչ կար է որոշել (ստուգ միաւորիլ զհոգոյն և զմարմնոյն ասէ) ջրոյ և գինոյ խառնումն թեպէտ ծածկի ի զգայութեանն վասն նրբամասնութեանն, թէ որ է ջուրն կամ գինին, բայց չէ ստոյգ խառնումն, այլ ըստ այնմ է, յոր յարել լինին, յայտ յանգի է, որ դարձեալ կու բաժանին ի միմեանց պրտուով և սպնգո»

22 ԺՎ զմաքուր

23 ԷԺԻՎ զջուրն Բ ջուրն

24 ԱԳԶ ամենայն ԲԴԷԸԻԻՎ չիք

25 ԲԴԷԸԻԻՎ ամենայնի

26 ԲԴԷԸԻԻՎ զկենդանիս

27 ԲԴԷԺԻՆՄՎ մարմնոյն

28 ԲԳԷԻ զանձնն

Յաղագհա Բնո-Բեան մարդոյ

զի՞արդ կարէ մի գոլ անձն ընդ զգեստին: Զի ոչ է մի պատմուճանն²⁹ ընդ զգեցողին:

[3] Իսկ Ամոնիոս՝ վարդապետն Պղոտինոսի³⁰, զխնդրելիս³¹ այսու յեղանակաւ լու/213բ/ծանէ. ասէ՛ զիմացականն³² այսպիսիս³³ ունել բնութիւն, որպէս զի եւ միաւորիլ՝ ընդ կարողսն ընդունել զնա, որպէս ի միասին զապականեալսն, եւ միաւորեալս³⁴ մնալ անշփոթս եւ անապականս³⁵, որպէս զառնթերակայսն: Քանզի ի վերայ մարմնոց³⁶ միաւորութիւնն³⁷ այլայլումն գործէ որոց ընդ նմայն են ամենայն իրաւք, վասն զի յայլ մարմին փոխարկին, որպէս տարերքս՝ ի խառնուածս եւ կերակուրք³⁸ յարիւն, իսկ արիւնն³⁹ ի մարմին եւ յայլս⁴⁰ մասունս մարմնոյն: Իսկ ի վերայ իմացականացն միաւորութիւն լինի, բայց այլայլումն ոչ հետեւի: Քանզի ոչ բնաւորեցաւ իմացականն ըստ էութեանն այլայլելի, այլ կամ յափշտութեան լինի եւ կամ յոչգոյ ապականի, բայց փոխադրութիւն ոչ ընդունի: Այլ եւ ոչ յոչգոյ ապականի, քանզի ոչ արդեւք էր անմահ: Եւ անձն՝ կենաց⁴¹, եթէ ի խառնելն փոխարկուր, քանզի եթէ այլայլէր արդեւք եւ ոչ եւս լինէր կեանք: Եւ զի՞նչ նպաստ լինէր մարմնոյն, եթէ ոչ շնորհէր նմա զկեալն: Ոչ ուրեմն այլայլի անձն ի միաւորիլն: Արդ ցուցելոյ այսորիկ, եթէ իմացականքն անայլայլելիք են ըստ էութեան⁴², հարկաւորապէս հետեւեսցի եւ՝ ի միաւորիլն ոչ ընդ նմին ապականիլ ընդ որոց⁴³ միաւորին:

²⁹ ԲԳԴԵԺԻԽՎ պատմուճան Ը պաճուճան

³⁰ Nem 39. 17 Πλωτίνου | ԱԾ պղատովնի ԲԴԵԶԵԺԻԽՎ պղատունի Գ (ԲԴԻ լուս) պղուտունի Ը պղատուն-ուտունի Խ պղատունի (^ ո փիս ա) Վ պղոտինոսի (ըստ հուն.)

³¹ Զ զխնդրելին

³² ԱԾ զիմացականն Զ զիանալին Ը զիմացականս

³³ ԱԳԶ այսպիսի

³⁴ ԱԶԷԸ + եւ

³⁵ ԷԽՎ անապական

³⁶ Վ մարմնոյ

³⁷ ԲԴԵԶԵԺԻԽՎ միաւորութիւն

³⁸ ԷԸ կերակուր

³⁹ ԱԲԴԶԷԸԺԻԽՎ արիւն Ե յարիւն

⁴⁰ Nem 40. 1 τὰ λοιπὰ («մնացած») | Էժ յայլ Խ այլս

⁴¹ Nem 40. 5 καὶ ἡ ψυχὴ, ζωνὴ οὐσα (*«և անձն՝ կեանք գոլով»)

⁴² ԱԴԵԶԸԺԻԽՎ էութեանն

⁴³ ԱԶ որում

Եւ միաւորի այժմ եւ անշփոթաբար միաւորի ընդ մարմնի անձն: Եւ արդ, զի միաւորն արտակցութիւնն ցուցանէ, քանզի արտակից է բոլորն կենդանի ինքեան որպէս մի գոլով⁴⁴: Իսկ զի եւ⁴⁵ անշփոթ մնայ, յայտ է յորմէ անձինն յեղանակաւ իւրիք զատուցելոյ ի մարմնոյն ի ննջելն⁴⁶, որպէս մեռեալ թողեալ⁴⁷, բայց միայն ի տուրեւառ շնչոյն⁴⁸ կենդանեացն⁴⁹, զի մի՛ իսպառ կորիցէ, ինքն ըստ ինքեան⁵⁰ յանուրջսն ներգործէ, նկատելով⁵¹ զապառնիսն եւ յիմացականսն հպելով:

[4] Նոյն պատահի⁵² եւ յորժամ⁵³ ըստ ինքեան հայեսցի⁵⁴ ինչ յէիցս, քանզի եւ յայնժամ⁵⁵, որպէս⁵⁶ կարողութիւն է, զատանի⁵⁷ ի մարմնոյն եւ ինքեան լինի, զի այսպէս մխիցէ զինքն⁵⁸ յէսս, քանզի անմարմին գոլով բոլորովին տարեալ եղեւ, որպէս զապականակիցս⁵⁹ մնալով անապական եւ անշփոթ եւ զըստ⁶⁰ ինքեանն⁶¹ ամբողջ պահեալ եւ յորս լինին դարձուցեալ զնոսա յիւրն⁶² կեանս, եւ ոչ փոխեալ ի նոցայն: Քանզի որպէս արեգակն մերձաւորութեամբ⁶³ զաւղս ի լոյս փոխարկէ՝ առնելով զսա լուսատեսակ եւ միաւորն⁶⁴ ընդ աւդոյս զլոյսն՝ անշփոթաբար համանգամայն ընդ սմա հեղեալ, ըստ նորին յեղանակի եւ անձն՝ միաւորեալ ընդ մարմնոյ, մնայ

44 ԲԴԵԷԺԻԼԽՎ ԳՈԼ

45 ԴԼԽՎ ՀԻՔ

46 Nem 40. 13 + και

47 Nem 40. 14 αυτό κείσθαι καταλείπουσαν / Վ Թաղեալ

48 =Nem տարբնթ. ἐπιπνέουσαν ≠ Nem 40. 14 ἐξαμίζουσαν («գոլորշիացող») / ԳԶ շնչոյ

49 Nem 40. 14 αυτό τῆ ζωῆ

50 ԲԴԺԻԼԽՎ +Ի

51 Nem 40. 16 θεσπίζουσαν («գուշակելով») /

52 Ծ պատահէ

53 ԷԼ յոր

54 ԱԲԴԵԷԼԺԽԾ Հայեսցին

55 ԳԻ յայնչափ

56 ԶԻՎ որչափ

57 ԲԳԴԵԷԼԺԺԻԼԽՎ զատի

58 Գ ի փիս զինքն

59 ԱԳԶ զապականակիցսն

60 ԳԺ ըստ

61 Գ ինքէն թիս ինքեան

62 ԲԴԵԷԼԺԼԽՎ յիւր

63 ԱԳԶ մերձաւորութեամբն

64 ԳԼԾ միաւորի

Յաղագհս Բնո-Բեան մարդոյ

ամենայն իրաւք անշփոթ, ըստ այսր միայն փոխեալ, զի արեգակն՝ մարմին գոլով եւ ընդ տեղեալ պարագրեալ, ոչ է ամենայն ուրեք, ուրանաւր եւ լոյսն նորա, որպէս եւ ոչ հուր, քանզի մնայ եւ նա⁶⁵ ի փայտ կամ ի ճրագի, կապեալ որպէս ի տեղւոջ: Իսկ անձն՝ անմարմին գոլով եւ ոչ պարագրեալ ընդ տեղեալ, յամենայնս⁶⁶ տարեալ⁶⁷ լինի եւ ի լոյս եւ ի մարմինն⁶⁸, եւ ոչ է մասն լուսաւորեալ ի նմանէ յորում ոչ բոլորն մերձ է, քանզի ոչ լինի կալեալ ի մարմնոյ, այլ ինքն ունի զմարմինս, եւ ոչ ի մարմնի է, որպէս յամանի ինչ⁶⁹ կամ ի տկի, այլ յաւետ մարմինն ի նմա: Քանզի ոչ արգելեալք ի մարմնոց⁷⁰ իմացականքն, այլ ընդ ամենայն մարմինն տարեալք եւ ընթացեալք եւ թափանցիկք եղեալք, եւ⁷¹ ոչ է կար նոցա ի⁷² մարմնականէ ըմբռնիլ: Քանզի⁷³ իմացականք գոլով յիմացականս⁷⁴ տեղիս են, զի⁷⁵ կամ յինքեանս կամ ի գերակայսն իմացականս⁷⁶, որպէս անձն /214ա/ երբեմն յինքեան է, յորժամ խորհի, եւ երբեմն ի միտսն, յորժամ իմանայ:

[5] Արդ յորժամ ի մարմնի ասի գոլ, ոչ որպէս ի տեղւոջ ի մարմնին⁷⁷ ասի գոլ, այլ որպէս կալմամբ⁷⁸ եւ առնթեր գոլ⁷⁹, որպէս ասի՝ եւ Աստուած ի մեզ: Քանզի կալմամբ եւ առ ինչ չեղելով⁸⁰ եւ տրամադրութեամբ կապիլ ասեմք ի մարմնոյ զանձն, որպէս եւ տուփեցելումն կապիլ ասեմք զտուփողն⁸¹ ոչ մարմնապէս եւ ոչ տեղաբար, այլ ըստ կալման: Քանզի

65 ԱԲԴԵԶԷԼԻԼԽԾՎ չիք
66 Մ յամենայն
67 Խ լուս (լծ) «ընդ տեղեալ յամենեսին տարեալ»
68 ԱԶԺ մարմին
69 ԱԲԳԴԵԷԹԺԻԼԽ + եւ
70 ԱԲԵԷԺԻԼԽ մարմնոյ Ը մարմնի
71 Մ չիք Վ չիք տարեալք եւ ընթացեալք եւ թափանցիկք եղեալք, եւ
72 Nem 41. 12 + τόπου
73 Վ չիք
74 ԱԲ իմացականս Գ իմացականսն ԸՎ յիմացական Զ յիմանալիքն | Nem 41. 12 + και
75 Բէ քանզի
76 ԴԼ յիմացականս Զ իմանալիքն (լուս յիմանալիսն) Վ իմացականք գոլով յիմացականս
77 է մարմին ԹԽ մարմինն
78 ԵԹԽ լուս (լծ) «սիրով և խորհրդով, և ներգործութեամբ, և ըմբռնմամբ»
79 ԱԶԾ գոլով
80 ԱԲԴԵԷԻԼԽՎ ի չչեղելով փիս ինչ չեղելով Ժ եղելով (լուս չ)
81 ԱԶ զտուփեցեալն Խ զտուփողմն

առանց մեծութեան գոլով եւ առանց թանձրութեան եւ անմասնական⁸², զըստ⁸³ մասին եւ⁸⁴ զտեղական պարագրութեան⁸⁵ վեհագոյն է⁸⁶: Քանզի որ ոչն ունի մասն, ընդ որո՞վ տեղեալ կարէ պարագրիլ: Զի ընդ թանձրութեամբ⁸⁷ տեղի ենթակայի⁸⁸, քանզի տեղի է բովանդակութիւն⁸⁹ պարագրողին⁹⁰, ըստ որում պարագրէ զպարագրեալն⁹¹: Իսկ թէ ոք ասիցէ. «ապա ուրեմն եւ յԱղեքսանդրիայ եւ ի Հռոմ է⁹² եւ ամենայն ուրեք⁹³ իմս⁹⁴ անձն», զանխլանայ յինքեան⁹⁵ դարձեալ տեղի ասելով, քանզի եւ յԱղեքսանդրիայն եւ բնաւին այս ինչ ուրեքն տեղի է: Ի տեղւոջ ամենեւին ոչ է, այլ կալմամբ, քանզի ցուցաւ ոչ կար գոլ ըմբռնիլ ընդ տեղեալ:

[6] Արդ, յորժամ ընդ⁹⁶ կալմամբ⁹⁷ լինիցի⁹⁸ իմացականն⁹⁹ տեղւոյ իրիք¹⁰⁰ կամ իրի ի տեղւոջ գոլով, պիտակապէս անդ ասեմք գոլ նմա վասն ներգործութեանն¹⁰¹ նորա անդ, զտեղին փոխանակ կալմանն¹⁰² եւ ներգործութեանն¹⁰³ առնելով, քանզի պարտ է ասել. «անդր¹⁰⁴ ներգործէ», ասեմք, թէ «անդ¹⁰⁵ է»: Քանզի պատշաճիւր արդեւք այսպէս մաքուր բանս եւ¹⁰⁶

⁸² ԱՐԳԴԵԷԼԺԺԻԼԽԾ անմասնութեան + քանզի (Nem 41. 20 չիք)

⁸³ ԳԵ ըստ

⁸⁴ Nem 41. 20 չիք | ԱԳԴՁ է

⁸⁵ ԱՐԳԴԵԷԼԺԺԻԼԽԾՎ պարագրութիւն

⁸⁶ Վ (55. 1) *«քանզի առանց մեծութեան գոլով և թանձրութեան և անմասնութեան, և ոչ ի տեղւոջ է իմեքէ սահմանիլ կամ պարագրիլ կարէ»

⁸⁷ ԲԴԵԷԼԺԺԻԼԽՎ թանձրութեան

⁸⁸ Nem 41. 22 συνυφίσταται («գոյակից է»)

⁸⁹ Nem 41. 22 πέρας («սահման») | Ժ բովանդակութեան

⁹⁰ Nem 41. 22 τοῦ περιέχοντος (պարունակողին)

⁹¹ Nem 42. 1 περιέχει τὸ περιεχόμενον

⁹² ԱՁ չիք

⁹³ ԱՐԴՁԷԼԺԺԻԼԽՎ + է Ի + եւ

⁹⁴ ԱԸ իմ Զէժ իմն

⁹⁵ ԱԷ ինքեան իս յինքեանք

⁹⁶ ԱՁԾ ի փխ ընդ Գ չիք

⁹⁷ ԱԳՁԾ կալման

⁹⁸ Գ լինի

⁹⁹ Գ իմացականն

¹⁰⁰ ԲԴԵԷԼԺԺԻԼՎ ուրեք իս ուրուք (^ ուրէք)

¹⁰¹ ԲԴԵԷԼԺԺԻԼԽՎ ներգործութեան

¹⁰² ԱՐԴԵԷԼԺԺԻԼԽՎ կալման

¹⁰³ Ե ներգործութեանէ ԻՎ ներգործութեան

¹⁰⁴ Ե իս անդ

¹⁰⁵ Ե անդր

¹⁰⁶ Վ չիք

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

մանաւանդ առ¹⁰⁷ մարդկութիւնն¹⁰⁸ միաւորութեան¹⁰⁹ Աստուածոյն¹¹⁰ Բա-
նի¹¹¹, ըստ որում, միաւորեալ՝ մնաց անշփոթ եւ անպարագրելի, ոչ ըստ
անձին յեղանակի¹¹²: Քանզի նա ի բազմացելոցն¹¹³ գոլով, թուի եւ ախտա-
կից լինել վասն իւրութեանն¹¹⁴ մարմնոյն, եւ¹¹⁵ երբեք զի եւ¹¹⁶ ըմբռնել եւ
ըմբռնիլ¹¹⁷: Իսկ Աստուածն Բան՝ ոչինչ¹¹⁸ ինքն ի կցորդութենէն, որ առ
մարմինն¹¹⁹ եւ անձնն¹²⁰, այլայլեալ, եւ ոչ ընդունակ եղեալ¹²¹ նոցա տկա-
րութեանն¹²², այլ Հաղորդեցուցեալ¹²³ զնոսա իւրոյն¹²⁴ աստուածութեան¹²⁵,
լինի նոքաւք՝ մի, մնացեալ մի, որ ինչ էր¹²⁶ եւ նախ քան զմիաւորիլն: Նոր
իմն է յեղանակս¹²⁷ այս¹²⁸ խառնմանս¹²⁹ եւ միաւորութեան, եւ՝ խառնի եւ՝
մնայ, յամենայնի¹³⁰ ամենայնիւ, անխառն եւ անշփոթ եւ անապական եւ
անփոխադրելի, ոչ ախտակից եղեալ, այլ գործակից միայն, ոչ ապականա-
կից եւ այլայլակից, այլ ի միասին աճեցեալ¹³¹ նոցա, նա¹³² ոչ նուագեալ ի

107 Գ չիք
108 ԲԴԵԷԼԺԺԻԼԽՎ մարդկութիւնս
109 ԲԵԺԻԼ միաւորութեանն Ը միաւորութիւն
110 ԱԲԴԵԷԷԼԺԺԻԼԽՎ աստուածն
111 ԲԴԵԷԷԼԺԺԻԼԽՎ բանին
112 Գ եղանակի
113 Զ բազմացն / ԵՆ լուս (ԴԾ) «անձն ի բազմաց է ի տնկականէն, ի շնչականէն, ի բանականէն»
114 ԶԸ իւրութեան
115 ԲԳԴԵԷԷԼԺԺԻԼԽՎ է
116 Գ չիք
117 Nem 42. 13 και κρατεῖν ἔσθ' ὅτε και κρατεῖσθαι / ԵՆ լուս (ԴԾ) «Հանդիպի Հոգւոյն որ բռնէ զմարմինն առաքինութեամբ և լինի որ ինքն ըմբռնի յախտից»
118 Ը ոչ
119 ԽՎ մարմին
120 ԲԳԴԵԷԷԼԺԺԻԼԽՎ անձն
121 Nem 42. 15 μετέχων («Հաղորդ, Հաղորդակից»)
122 Ժ տկարութեան
123 Գ Հաղորդեցուցել Ը Հաղորդեցուցանիլ Խ Հաղորդեալ (լուս Հաղորդեցուցեալ)
124 Գ իւրոցն Վ իւրոյ
125 Ա աստուածայնութեան
126 Գ,Զ էրն
127 ԱՄ եղանակ սոցա է եղանակս
128 Մ չիք
129 ԳԺՎ խառնման
130 Գ ամենայն
131 Ա այճել Գ աճել ԶՄ աճէալ
132 Nem 42. 20 αὐτὸς δὲ («Իսկ ինքը») / Ը +եւ

նոցանէ՝ առ ի մնալոյ¹³³ անփոփոխելի եւ¹³⁴ անշփոթելի, վասն զի եւ մաքրապէս ամենայն այլայլութեան անընդունակ¹³⁵ է:

[7] Վկայ այսոցիկ¹³⁶ է¹³⁷ Պորփիրոս¹³⁸, Հակառակ Քրիստոսի շարժեալ զիւրն լեզու, զի հզաւր են թշնամեացն վասն մեր վկայութիւնք՝ եւ ոչ մի ընդդիմաբանութիւն ընդունելով: Այս¹³⁹ Պորփիրոս¹⁴⁰ յերկրորդ բանին¹⁴¹ շարախառնիցն խնդրելեացն¹⁴² գրէ¹⁴³ այսպէս. «ոչ է ասել, թէ անհնարին է էութեան իրիք առեալ լինել ի լրումն ա՛յլ էութեան, եւ լինել մասն էութեան, մնալով ըստ իւրոյն բնութեան՝ մի, յետ ընդոյն գմիւսն էութիւն, ընդ այլում¹⁴⁴ լինելով¹⁴⁵ եւ զիւրն ամբողջ պահելով եւ որ գմեծագունութիւնն¹⁴⁶ իւր ոչ փոփոխեալ, այլ փոփոխեալ գնոսա, յորս լինիցին յիւր ներգործութիւնն¹⁴⁷ մերձաւորութեամբն»:

[8] Եւ ասէ զայս յաղագս միաւորութեան անձին եւ մարմնոյ: Իսկ եթէ ի վերայ անձին ճշմարիտ է բանս՝ վասն անմարմնութեանն, ո՞րչափ եւս առաւել ի վերայ Բանին Աստուծոյ՝ յաւէտ անբաղդատաբար եւ ըստ ճշմարտութեան¹⁴⁸ անմարմնոյն, որ Հակառակ խնու գբերանս ձեռնարկողացն բամբասել¹⁴⁹ զԱստուծոյ Բանին¹⁵⁰ միաւորութիւնն առ մարդկութիւնն: Քանզի այս հեթանոսացն¹⁵¹ է, որք բազմածիծաղելիս¹⁵² առ-

133 Ը իմանալոյ փիս ի մնալոյ

134 Ծ չիք

135 է ընդունակ

136 ԳԺ այսորիկ

137 ԲԳԸ եւ

138 Ա պոռփիրոս Ե պորփիրոս է պորփիրոս Ը պոռփիրոս

139 Nem 43. 1 + τοίνυν («արդ»)

140 Եէի պորփիրոս Ը պոռփիրոս

141 Ժ բանիցն Վ բանից

142 Գ խնդրելեց ԶԸ խնդրելեաց

143 Nem 43. 2 + κατά λέξιν («բառացիորեն») / տարբնթ. κατά χριστοῦ; κατά χριστοῦ κατά λέξιν

144 ԱԶԾ այլումն

145 Բի լուս լինելոյն ԸԺԾ լինելոյն

146 Վ մեծագոյնն է

147 ԳԼՎ ներգործութիւն

148 Nem 43. 11 + [ὅντος] / ԶԾ ճշմարտութեանն

149 Nem 43. 12 κατηγορεῖν

150 Nem 43. 12 Θεοῦ

151 ԳէԸ հեթանոսաց

152 Ը բազմաց ծիծաղելիս

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

նեն⁽⁷⁸⁾ ասելով, թէ անկար է եւ անվայելուչ եւ անհաւանելի եւ անիմաստ¹⁵³ լինել ընդ մահկանացուի բնութեան¹⁵⁴ աստուածայնոյն՝ ըստ¹⁵⁵ խառնման եւ միաւորութեան: Այլ մեք՝ բարեփորձ վկայիւքն նոցա վարեալք, ի բաց մերկանամք զպատճառն: Ձի ասի առ ի յոմանց եւ մանաւանդ առ¹⁵⁶ յԵւնոմիոսացն, միաւորիլ¹⁵⁷ Բանին Աստուծոյ ընդ մարմնոյն ոչ ըստ էութեան, այլ ըստ երկաքանչիւր¹⁵⁸ զաւրութեանցն: Քանզի ոչ գէութիւնսն¹⁵⁹ խառնեալս կամ միաւորեալս, այլ զզաւրութիւնսն¹⁶⁰ մարմնոյն ընդ զաւրութիւնս¹⁶¹ աստուածայնոց¹⁶² խառնիլ¹⁶³: Եւ զաւրութիւնս մարմնոյ¹⁶⁴, ամենայն իրաւք ուրեք զգործարանականն գոլ ասեն ըստ Արիստոտելի՝ զզգայութիւնսն¹⁶⁵:

[9] Արդ ընդ այսոսիկ աստուածայինքն¹⁶⁶ զաւրութիւնքն խառնեալք զմիաւորութիւնն¹⁶⁷ գործեցին ըստ նոցա: Ոչ ոք արդեւք տացէ նոցա թոյլ, որպէս վարկանիմ, զզգայարանսն¹⁶⁸ մարմնականս¹⁶⁹ զաւրութիւնս ասելոյ, քանզի տարրոշի¹⁷⁰ յառաջ կոյս հաւաստեալ, թէ զի՞նչ են իւրք¹⁷¹ մարմնոյն, զի՞նչ՝ անձին¹⁷², զի՞նչ հանդերձ երկաքանչիւրիւքն, եւ յիւրսն՝ հան-

153 *Nem 43. 14* չիք

154 *Nem 43. 14* συγγενέσθαι θνητῆ φύσει («մահկանացուի բնությանը ազգակից լինել»)

155 ԲԴՎ ընդ

156 ԱԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽԾՎ չիք

157 Վ միաւորեալ

158 *Nem 43. 18* κατὰ τὰς ἑκατέρου | ԱԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽՎ իւրաքանչիւր

159 է գէութիւնն Վ գէութիւնս

160 ԱՁԸԾՎ զզաւրութիւնս

161 ԱԷԸ զաւրութիւն Գ զաւրութեանց

162 ԱԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽԾՎ աստուածայնոյն Ձ աստուածայնուոյն

163 Ա խառնել ԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽԾՎ խառնեալ

164 Ծ լուս ընդ զաւրութիւնս մարմնոյ

165 ԲԴԵԻԼԽՎ զզայութիւնսն

166 ԱԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽԾՎ աստուածային

167 ԱԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽԾՎ զմիաւորութիւն

168 ԵԻԼԽ զզայարանսն

169 ԲԸԻ մարմնական Գ մարմնականսն

170 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ որոշի

171 ԱՁԷՎ իրք Գ իւր

172 ԱԲԴԵՁԸԹԺԻԼԽԾՎ անձինն | Ը + եւ

դերձ երկաքանչիւրիւքն, զորս ի ձեռն գործարանացն զգայնութիւնս եղաք, զնոյնս զգործարանս¹⁷³ մարմնոյն ասեմք գոլ:

[10] Արդ լաւագոյն է, որպէս եւ յառաջագոյն ասացաւ, ըստ ընտանի¹⁷⁴ բնութեանն անմարմնոցն¹⁷⁵, անշփոթաբար լինել միաւորութեանն¹⁷⁶ էութեանցն¹⁷⁷, ոչ ինչ վնասեցելոյ աստուածայնոյն ի նուաստագունէն, այլ սորա միայն աւգտեցելոյ յաստուածայնոյն¹⁷⁸, վասն զի մաքուր¹⁷⁹ անմարմին բնութիւնն տարեալ¹⁸⁰ լինի անարգելաբար ընդ ամենայն, իսկ ընդ նա՝ եւ ոչ ինչ: Որպէս զի¹⁸¹ տարեալն լինել նորա ընդ ամենայն՝ է միաւորիլ, իսկ ոչ ինչ ընդ նայն՝ է մնալ անխառն եւ անշփոթ:

[11] Արդ ոչ հաճութեան է յեղանակ միաւորութեանս, որպէս ոմանց¹⁸² թուեցաւ արանց փառաւորաց, այլ բնութիւնն է պատճառ: Քանզի առնուլն¹⁸³ մարմին իրաւամբք ոք ասիցէ ըստ հաճութեան լինել, բայց ի միաւորիլն¹⁸⁴ ոչ շփոթիլ՝ ըստ ընտանի բնութեանն¹⁸⁵ Աստուծոյ, եւ ոչ ըստ հաճութեան լինիլ¹⁸⁶: Քանզի զաստիճանս անձանց, եւ զել եւ զէջսն¹⁸⁷, որպէս Որոգինէսն¹⁸⁸ (79) մուծանէ, ոչ հետեւեալ աստուածայնոց¹⁸⁹ գրոց եւ ոչ համաձայնեալ¹⁹⁰ քրիստոնէից աւրինադրութեանց, ի բաց թողլի¹⁹¹ է:

173 ԱԲԴԵՁԷԼԺԻԼԽՎ գործարանս

174 ԱԳԵԽՎ ընդանի

175 ԱԲԴԵՁԺԻԼԽԾՎ անմարմնոյն

176 ԱՁԾ միաւորութեան Գ եւ միաւորութեան

177 էլ էութեանն

178 Ձ չիք ի նուաստագունէն այլ սորա միայն աւգտեցելոյ յաստուածայնոյն Ը յաստուածայնոյն

179 Գ մաքուրն / ԲԴԵՁԷԼԺԻԼԽԾՎ + եւ

180 Ծ տարեայն

181 ԱԲԴԵՁԷԼԺԻԼԽՎ չիք

182 ԴԼԺԻԼԽ չիք

183 ԲԴԷԼԺԻԼԽՎ առնուլ Ե առնուլ

184 ԲԳԴԵՁԷԼԻԽԾՎ միաւորելն

185 ԲԴ բնութեան

186 ԲԳԴԵԷԼԺԻԼԽՎ լինել

187 ԵՎ զէջն Գ էջս

188 ԲԳԴԺԻԼՎ իւրիւգինէսն Ե իւրիւգինէս է օրոգինէսն

189 ԱՁ աստուածայնոց Ը աստուածայնոցն

190 ԱԳ համաձայնել Ը համաձայնեալք

191 ԴԼԻԼ թողլի

ԳԼՈՒԽ Դ. ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՐՄՆՈՅ¹

ՄՄ 620, 171ա

[1] Ամենայն մարմին² չորից³ տարերցս⁴ է խառնուած, եւ ի սոցանէ եղեւ: Իսկ մերձաւորապէս, արիւնաւորացն կենդանեացն⁵ ի չորիցն⁶ հիւթոց՝ յարենէ, ի մաղասոյ, ի խարտեաչ մաղձոյ եւ ի սեւոյ, իսկ անարեանցն՝ յայլոցն հիւթոց եւ համեմատեցելոցն ի նոսա՝ փոխանակ⁷ արեանն: Եւ մերձաւորապէս ասի՝ յորժամ անընդմիջաբար ի նոյնն⁸ ի նոցանէ ինչ լինի, որպէս զի գոլ չորիցն տարերց խառնուած՝ զչորսն հիւթս, իսկ⁹ հիւթոցն՝ նմանամասունքն¹⁰, որք են մասնկունք մարմնոյն: Նմանեցուցանեն երկրի գսեաւն¹¹ մաղձ, եւ ջրոյ՝ զմաղաս¹², աւգոյ՝ գարիւնն¹³, եւ հրոյ՝ զխարտեաչն մաղձ(80): Եւ է ամենայն խառնուած տարերցս կամ կարծր, կամ¹⁴ խոնաւոտ, կամ աւգ¹⁵(81):

[2] Բայց Արիստոտելէս մերձաւորապէս ի միայնոյ յարենէ ախորժէ լինել զմարմինս կենդանեացն, քանզի ի սմանէ եւ սնանիլ մերձաւորապէս եւ աճել ամենայն մասնկանց կենդանւոյն, եւ սերմանն զծնունդն յարենէ ունել: Այլ վասն զի ի միոջէ եւ ի¹⁶ նոյնոյն¹⁷

1 Nem 44. 22 περι σώματος / Ե մարմնւոյ
2 ԱԶԸ +ի
3 ԱԳԶԸԾ չորիցս է +տարերց
4 ԱԶԾ տարերց
5 ԱԵԶԽԾ կենդանեաց Գ կենդանեց
6 ԱԳԶԾ չորից (Գ +ի)
7 Nem 45. 1 չիք
8 ԱԶԽԾ նոյն
9 Գ +ի / ԲԳԴԵԷԸԺԻԼԽՎ + չորիցն
10 ԵԷԸԽՎ նմանամասունք
11 Ա գսեւ Գ գսեւն ԸՎ գսեաւ Խ գսեւան
12 Ա +եւ Ը լուս (լծ) «պլղամն է»
13 ԱԳԶԺ գարիւն
14 Ը չիք եւ է ամենայն խառնուած տարերցս՝ կամ կարծր կամ
15 Nem 45. 7 πνεῦμα / Ժ + կամ ջերմ
16 Ը չիք զծնունդն յարենէ ունել: Այլ վասն զի ի միոջէ եւ ի
17 ԱԲԵԶԷԺԼԾԽ նունոյն ԻՎ նոյնոյ

ոչ թուէր բարուք ունել զխստագոյնսն ոսկերս¹⁸ եւ զկակուղն մարմին եւ զճարպն լինել, հաճոյ թուեցաւ նախ Հիպոկրատեայ¹⁹ զմարմինս /215ա/ կենդանեացն ի չորիցն²⁰ հիւթոց մածանիլ մերձաւորապէս, զի ի թանձրագունիցն²¹ պնդագոյնքն եղիցին, եւ ի փափկագունիցն՝ փափուկքն: Եւ գտանին յուլովակի չորեքին յարեան²², որպէս է տեսանել ի կտրել երակաց երբեմն ի հոսմանն²³⁽⁸²⁾ մաղասոյ առաւելութիւն, եւ²⁴ երբեմն՝ սեաւ մաղձոյ եւ²⁵ կամ խարտեչի: Ուստի եւ թուեցաւ²⁶ արանցն միմեանց համաձայնիլ:

[3] Եւ ի մասունսն, յորս ի կենդանիսն, է ինչ որ նմանամասն⁽⁸³⁾ է, եւ է ինչ որ աննմանամասն²⁷: Նմանամասն²⁸ ուղիղ գլխոյ, քունք²⁹, ջիւք³⁰, ուղիղ, ոսկր, ատամն, աւճառք³¹, գեղձք³², շաղկապք, պարուտակք, նեարդք³³, մազ, եղընգունք, մարմինք, երակք, շնչերակք, վտառք, ճարպ³⁴, մորթ³⁵ եւ որ ինչ տարերք³⁶ են՝ հուպք³⁷ ի նոսա՝ արիւն մաքուր, ըստ որում՝ արիւն է³⁸, մաղաս, մաղձ՝ սեաւ եւ խարտեչ: Քանզի կարթք շարադրութեամբ են ի շաղկապաց եւ ի ջլուտ³⁹ նեարդաց⁴⁰: Իսկ աննմանա-

18 Բէի ոսկերսն

19 Ա իպոկրատեա ԴՎ հիւպոկրատեայ ԵԶԸԺԽ հիպոկրատէա է հիպոկրոտեայ Ծ հիպոկրոտեայ

20 ԱԲԴԵԶԸԺԺԻԼԽԾՎ չորից

21 Nem 45. 13 + και ἐκ τῶν γεωδαστέρων («Եւ հողային բնույթ ունեցողներից»)

22 Nem 45. 15 + χυμοί | Գ յարէն Ե յարէանն ԸՎ յարիւն

23 =Nem տարրնթ. ροώδους ≠ Nem 45. 16 τοῦ ὀρώδους | PG40 p 609 τοῦ ὀρώδους / էԸ հոսման

24 ԲԴԵԺԻԽ չիք

25 ԱԳ չիք

26 Nem 45. 18 + πως («ինչ-որ կերպ»)

27 ԲԳԴԵԸԺԺԻԽՎ + եւ

28 է չիք | ԱԲԴԵԸԺԺԻԽՎ + որպէս

29 ԳԵԽ քուն

30 Ծ ջիւ

31 ԱԳԶԸԸԻԾ աճառք (Ի ^ աւ)

32 Գ գեղձք Ժ լուս գեղձք

33 Ծ նիարդք

34 ԱԶԾ ճարպք Վ ճարպն

35 Ա մորթք Վ մորթն

36 ԱԲԳԴԵԸԸԺԺԻԽՎ տարերք

37 ԱԶԸԾ հուպ

38 Nem 45. 22 αἷμα καθὸ αἷμα καθαρόν (*«արիւն, ըստ որում՝ արիւն մաքուր»)

39 ԸԼԾ ջլուտ

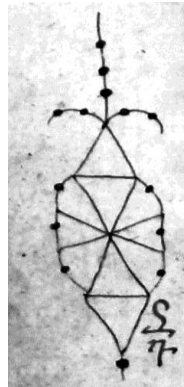
40 Nem 45. 24 νευρωδῶν ἰνῶν | ԱԵԽԾ նիարդաց ԲԶԸԸԺ նիարդից

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

մասունք են գլուխ, կուրծք, ձեռք, ոտք եւ ա՛յլ անդամք մարդոյ⁴¹: Քանզի ոչ ի գլուխ բաժանի գլուխ, որպէս ջիլ՝ ի ջիլ⁴² եւ⁴³ կամ երակ՝ յերակ, կամ մարմին՝ ի մարմին, այլ ամենայն աննմանամասն ի նմանամասանցն⁴⁴ է հաստատեալ, որպէս գլուխ՝ ի ջլաց⁴⁵ եւ ի մարմնոց եւ յոսկերաց եւ յայսպիսեացս: Իսկ կոչեն զայս եւ գործարանականս: Եւ է առ ի⁴⁶ նմանամասանցն⁴⁷ այս⁴⁸ որոց մասնկունքն բոլորին եւ միմեանց են նմանք⁴⁹: Իսկ զնմանն այժմ փոխանակ նոյնոյ պարտ է առնուլ: Բայց ոչ ամենայն կենդանիք զամենայն մասնկունսն⁵⁰ մարմնոյ ունին, այլ է ինչ զոր ոչն ունին⁵¹, քանզի ոմանք ի նոցանէ⁵² առանց ոտից են, որպէս ձկունք եւ աւձք, եւ ոմանք՝ անգլուխք, որպէս կարկինոսքն եւ կառաբոսք⁵³ եւ այլք ի լուղակացն⁵⁴ (քանզի ի լանջսն ունին զգալարանսն⁵⁵ վասն ոչ ունելոյ նոցա գլուխ⁵⁶), եւ են ինչ որք⁵⁷ ի թոքոց են զրկեալք, որք⁵⁸ ոչ տան եւ առնուն զաւղս, եւ են ինչ որոց առաւուշտ⁵⁹ ոչ է, որպէս հաւուց եւ ամենայն ինչ, որ⁶⁰ ոչ միզիցէ, իսկ ի խեցեմորթիցն բազումք են, որ անմասն են յանդամոց, քանզի սակաւուք է նոցա գոլն կենդանիս: Եւ թուի ոմանց՝ ունելով⁶¹ ինչ, իբրեւ ոչ ունել, որպէս⁶² եղջերուք թուին ոչ ունել⁶³ զխարտեաշն մաղձ, վասն զի աներեւոյթ ունին ցրուեալ զնա ընդ ընտերսն: Բայց մարդ

41 Ժ լուս մարմնո
42 Ա ջիւղ ի ջիւղ ԶԾ ջիւղ ի ջիւղ Ը ջեղ ի ջեղ Ի ջիւղ ի ջիւղ
43 ԱԲԴԵԶԷԸԹԻԼԽՎ չիք
44 ԱԳԶԸԾ նմանամասնաց ԴԷ նմանամասնացն Ե յինմանամասնաց
45 ԱԶԸԹԾ ջլաց
46 Nem 46. 5 ὅρος («սահմանում») փխ առ ի
47 ԱԳԴ նմանամասնացն
48 ԲԴԵԹ լուս սա Գ սա է սայս
49 ԲԳԴԵԷԸԹԻԼԽՎ նման
50 ԱԲԴԵԶԷԸԹԻԼԽԾՎ մասնկունս Ը մասունս
51 Nem 46. 7 ὅλλ' ἔστιν ἕνια κολοβά («այլ կան, որ լիարժեք չեն»)
52 Nem 46. 8 չիք ի նոցանէ
53 ԱԶ կառաբոսքն ԲԴԵԷԹԻԼԽԾՎ կառաբոսքն Ը չիք եւ կառաբոսք
54 ԲԷԻ դաւղակացն Գ դուղակաց ԴԵԸԽ լաւղակացն ԶԾ դուղակացն Թ լողակա-
նացն Լ լողակաց
55 Ա գագալարանսն ԲԴԶԾՎ գգգալարանսն Գ գագալարանսն
56 ԱԲԴԵԶԷԸԹԻԼԾՎ գլուխս
57 Ը որ
58 ԱԲԴԵԶԸԹԻԼԽԾՎ որ
59 Ը լուս քաղաբուշտ
60 ԱԶԸԾ որ ինչ
61 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ ունել
62 ԱԲԳԴԹԻԼԽՎ + եւ
63 ԱԲԴԷԹԼ ունիլ

եւ զամենայն եւ կատարուն եւ, որպէս ոչ է հնար այլազգ ունել, բարւոք ունի⁶⁴ զամենայն: Այսպէս եւ ըստ դրութեան⁶⁵ մասնկանցն՝ բազում տարբերութիւն է կենդանեացն⁶⁶: Քանզի են ինչ որ ունին զստինսն ի կուրծսն, եւ են ինչ⁶⁷ որ ի փորն, եւ են ինչ⁶⁸ որ ընդ երանաւքն⁶⁹, եւ ոմանք՝ երկուս եւ այլք՝ չորս⁷⁰, եւ այլք՝ բազումս, քանզի գրեթէ չափաւորեաց բնութիւնն ծնիցելոցն⁷¹ թուով զբազմութիւն ստեանցն: Իսկ եթէ ոք ստուգիւ կամիցի⁷² ասել մի ըստ միողէ⁷³, Յաղագս կենդանեաց⁷⁴ զպատմութիւնն Արիստոտելի ընթերցցի: Քանզի գրոցն առաջի կալով, ոչ է մեզ⁷⁵ ստուգել զայս, այլ իբրեւ մակադրութիւնս⁷⁶ ինչ եւ տիպս արտադրել: Բայց այժմ փոխեսցուք ի տարերցս բան՝ ըստ հետեւման խնդրելով:

ՄՄ 1500, 0584բ

⁶⁴ ԱԶԾ ունին

⁶⁵ ԱԶԾ դրութեանց Գ գրութեանց

⁶⁶ Գ կենդանեց ժ կենդանեաց

⁶⁷ ԱԲԴԵԶԷԸԻԼԽԾՎ չիք են ինչ

⁶⁸ Ը չիք որ ունին զստինսն ի կուրծսն եւ որ ի փորն, եւ են ինչ որ

⁶⁹ ԲԼՎ ընդ ընդերաւքն

⁷⁰ ԱԶԾ չորք եւ չիք եւ են ինչ որ ընդ երանաւքն. եւ ոմանք երկուս եւ այլք չորք

⁷¹ ԱԲԸԽՎ ծնեցելոցն ժ ծնիցելոց

⁷² ԱԶԺ կամեսցի (ժ լուս կամիցի) Ը կամի

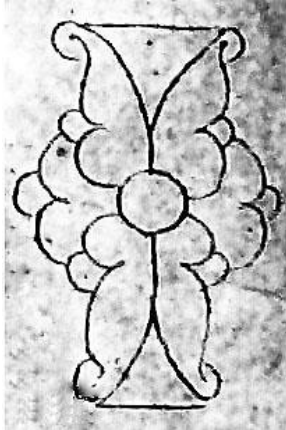
⁷³ Nem 46. 21 ἐκλέγειν («քննել, հավաքել») / տարրնթ. καταλέγειν

⁷⁴ ԲԴԵԷԺԻԼԽՎ կենդանեացն Գ կենդանեց

⁷⁵ Nem 46. 22 չիք

⁷⁶ Nem 47. 1 ὑπογραφός / Գ մակադրութիւնս

ՊԼՈՒԽ Ե. ՅԱՂԱԳՍ ՏԱՐԵՐՅ¹

ՄՄ 1500, 0585ա

[1] Տարրն աշխարհական է՝ մասն նուստ² շարախառնութեան մարմնոց⁽⁸⁴⁾: Եւ են տարերք³ չորք՝ երկիր, ջուր, աւդ, հուր, շարադասեալք, ըստ ասացելոցս⁴ կարգի՝ ի ներքնոցն⁵ ի վեր կոյս, մարմինք գոլով եւ նոքա, իբր⁶ եւ նախկինք եւ պարզք առ այլսն մարմինս: <Եւ> քանզի⁷ ամենայն տարր համասեռ է, որոց են տարերցն, զի սկիզբն⁸ ոչ է համասեռ որոց ի նմանէն, բայց տարրն՝ ամենայն իրաւք համասեռ⁹: /215բ/ Այլ զի երկիր եւ ջուր եւ¹⁰ աւդ եւ հուր են տարերք, յայտ է: Քանզի եւ¹¹ ի սոսա ծայրք որակութիւնքն⁽⁸⁵⁾ երեւին զաւրութեամբ եւ ներգործութեամբ: Սակայն ոչինչ ի զգայականացս յայցանէ ի տարերց

է՝ անխառն եւ անհաղորդ յայլ¹² տարերքն, զի գողացեալ¹³ լինին ի միմեանց¹⁴ այսք ամենայնք¹⁵ եւ հաղորդին ի միմեանց յաւէտ եւ նուազ, այլ

1 Nem 47. 2 περί στοιχείων
2 Ի նուստ Վ նուազ | Վ (60. 2)* «մասն դուզնաքեայ կամ թեթեալոյն»
3 Գ տարերքք | Ժ լուս (լծ) «Դ տարր ամենայն աշխարհս է սակաւ է որ խառնեալ են ի գոացութիւն մարմնոց բազումն անխառն է»
4 Գ ասացելոյս Վ չիք
5 ԳՁԾ ներքնոցս
6 Վ որ
7 Nem 47. 9 + και («և») / ԴիսՎ + որպէս
8 Գ սկիսքն եէլլիս սկիզբն
9 Վ (60. 3 լծ) «տարերքս ի միմեանս միաւորելով՝ մի սեռ լինին,և գոյացուցանեն այլ ևս սեռս. իսկ յորժամ այս սկզբունքս որիչ առանձինն լինին՝ ոչ կարեն լինել սեռք, և կամ զայլս գոյացուցանել, բայց չորքն միացեալ՝ ամենայն իրօք սեռք լինին և առնեն զայլս»
10 ԸԺԻԼԽԾ չիք
11 ԱԲԴԵԶԷԸԺԻԼԽԾՎ չիք
12 ԱՁԾ այլ
13 ԱԲԴԵԶԷԸԺԻԾՎ գոյացեալ Գ գողացել
14 Nem 47. 13 + ήρέμα πως
15 ԲԵԷԽՎ ամենայն

եւ ի խառնմանն քաջայայտ է բնութիւնն¹⁶ նոցա: Եւ իւրաքանչիւր ոք ի տարերցս՝ ըստ լծորդութեան, երկուս որակութիւնս ունի՝ գտեսակարարսն¹⁷ զնա: Քանզի է երկիր չոր եւ ցուրտ, իսկ ջուր՝ ցուրտ եւ գէջ, իսկ աւդ՝ խոնաւուտ եւ ջերմ¹⁸ ըստ իւրում¹⁹ բնութեանն²⁰, իսկ²¹ հուր՝ ջերմին եւ չոր: Սակայն որակութիւնքն ըստ ինքեանց տարերք գոլ ոչ կարեն, քանզի ոչ յորակութեանց անմարմնոց է կար հաստատիլ²² մարմնոյ²³, այլ եւ ոչ այլքն մարմինքն²⁴ ոչ ծայր ունելով եւ զըստ²⁵ ներգործութեանն որակութիւն, կարեն լինել տարերք, քանզի լինէր արդեւք անբաւ բազմութիւն տարերց²⁶, ամենայն էիցս որ ըստ յաւէտին եւ նուազին որակութիւն ստացեալ, <եւ> ոչ կարելով տարորոշիլ թէ ո՛ր որո՛ց է տարր: Արդ հարկ է գոլ տարերն ե՛ւ մարմին, ե՛ւ պարզ մարմին, ե՛ւ²⁷ ըստ ներգործութեանն²⁸ ունելով²⁹ ծայրս գորակութիւնսն՝ զջերմութիւնն ասեմ, եւ զցրտութիւնն³⁰, զգիջութիւնն³¹ եւ զչորութիւնն: Քանզի սոքա միայն յորակութեանց զբոլորն բոլորովին փոխադրեն էութիւն, իսկ այլոցն³² որակութեանց եւ ոչ մի կարէ առնել զայս: Քանզի եւ ոչ սպիտակն³³, հպելով ի մարմինս, սպիտակացուցանէ զնա բոլորովին, որպէս ջերմն ջեռուցանէ եւ ցուրտն ցրտացուցանէ, եւ յայլոցն եւ ոչ ինչ: Քանզի³⁴ ներհակք են միմեանց տարերքն՝ ըստ եր-

16 ԴէժՎ բնութիւն

17 ԲեէժիՒՎ գտեսակարարս Ը զի տեսակարար իս զոր տեսակարարս

18 Ծ + իսկ

19 Ծ (իւրաքանչ)իւրում

20 ԳԴՎ բնութեան

21 Ծ չիք

22 ԱԳՁԾ հաստիլ

23 Գ մարմին իս մարմնոյն

24 ԱԳՁԸԺԽԾ մարմինք

25 ԳԵ ըստ

26 Nem 47. 22 τὰ στοιχεῖα φησὶ բազմութիւն տարերց

27 ԲԸԻՎ չիք

28 Ծ ներգործութեանն

29 Ծ ունել

30 Ե ցրտութիւնն ԶԾ զցրտութիւն

31 ԲԴԼՎ զգիջութիւն

32 ԱԵԸԺԻԼԽԾ յայլոցն Գ ի յայլոյն

33 ԲԴԸԺՎ սպիտակ

34 Nem 48. 4 δέ («իսկ»)

Յաղագրա Բնութեան մարդոյ

կուց որակութեանցն հակառակք, որպէս Ջուր՝ հրոյ, ցուրտ գոլով, եւ գէջ՝ ջերմոյն եւ չորին, եւ երկիր՝ աւդոյ, ցուրտ գոլով եւ չոր՝ ջերմոյն եւ գիջին:

[2] Իսկ վասն զի ներհակքն շարամաւտիլ ի միմեանս ոչ կարէին՝ ոչ ուրուք ի միջի կարգեցելոյ³⁵ շաղկապողի գնոսա, կարգեաց ի միջի Արարչագործն երկրի եւ աւդոյ ներհակացն զջուր, տուեալ նմա երկուս որակութիւնս՝ զցրտութիւն³⁶ եւ զգիջութիւն³⁷, ըստ որոց կարող էր ծայրիցն շարամաւտեցելոց³⁸ շաղկապել գնոսա: Քանզի Ջուր ցրտութեամբն ընտանակցի երկրի, իսկ գիջութեամբն շարամերձի յաւդն³⁹: Դարձեալ ի միջի ջրոյ եւ հրոյ, ներհակաց գոլով եւ սոցա, կարգեաց զաւդ՝ խոնաւուտ որակութեամբն ընտանացեալ ջրոյ, իսկ ջերմութեամբն՝ հրոյ, եւ այսպէս գներհական հպեցոյց ի միմեանս ի ձեռն միջնորդից ոմանց՝ շաղկապողաց եւ՝ զինքեանս, եւ՝ զշաղկապեալսն, քանզի այսպիսի⁴⁰ կապ հաճելի է⁴¹:

[3] Արդ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ ըստ այլ որակութեանն⁴² մերձեցաւ առ որ նախ քան զինքն, իսկ միւսովն՝ առ որ ընդ նմայն: Որգան, Ջուր ցուրտ է եւ խոնաւուտ, այլ ըստ ցրտութեանն յերկիր շարամաւտի, որ⁴³ նախ քան գնա՝ ըստ ի վեր ճանապարհին, իսկ ըստ գիջութեանն՝ յաւդ առ որ⁴⁴ ընդ նմայն: Նմանապէս եւ աւդ ըստ գիջութեանն⁴⁵ շարամաւտի ի Ջուր առ որ նախ քան գնայն, իսկ ըստ ջերմութեանն⁴⁶ ի հուր, ընդ նմա գոլով, եւ հուր ըստ ջերմութեանն շարամաւտի յաւդս, որ⁴⁷ նախքան գնայն, իսկ ըստ չորութեանն՝ յերկիր, ըստ մակբեկութեանն⁴⁸ եւ⁴⁹ մակ-

35 ԲեէէժժԼԽ կարգեցելոց Գ կարգեցելոյն

36 ԱԶԸԾ գցրտութիւնն

37 ԱԲԵՁԷԺԻԼԽ գգիջութիւնն ԸԾ գգիճութիւնն

38 Գ շարամաւտեցելո է շարամօտեցելոցն

39 ԱԶԸԾ յաւդ

40 ԲԴԵԷԻԽ այսպիսիս

41 Nem 48. 16 ἄριστός ἐστιν («լավագոյնն է») / Վ(62. 1) *«քանզի և սոյն այս իցէ շաղկապ գերընտիր»

42 Վ որակութեան

43 ԲԳԴԵԷԷԺԻԼԽՎ որով

44 ԲԺԻԼ որս / ԴԵԷԷԼԽՎ յաւդաւորս փխ յաւդ առ որ

45 ԳՎ գիջութեան

46 ԴՎ ջերմութեան

47 Ծ յոր

48 Nem 48. 23 κατ' ἐπίκλασιν / ԱԲԳԴԷԽ մակբերութեանն Զ մակբեկութեան Վ մակբեկութիւն

49 Գ կամ / ԲԳԵԷԻԽՎ + ըստ

դարձութեանն⁽⁸⁶⁾ առ ծայրն: Սապէս եւ երկիր ըստ ցրտութեանն՝ ի ջուր, իսկ ըստ չորութեանն՝ ի հուր՝ ըստ մակբեկութեանն⁵⁰: Իսկ զի մի՛ միայն առ որ ի վերն /216ա/ եւ ի վայրն իջանելն եւ ելանելն կալմանն ունիցին տարերքս, այլ եւ⁵¹ ըստ շուրջանակի, իբրեւ զի կրկնեաց եւ դարձոյց զծայրսն առ միմեանս⁵² զհուր եւ զերկիր ասեմք, քանզի եւ հուր՝ ի բաց դնելով զջերմութիւնն⁵³ միայն, լինի երկիր: Եւ այս յայտ է ի շանդեացն, քանզի ի վայր եկեալ հուրն եւ ցրտացեալ ի յոյժ եռացմանէն՝ քարանայ⁵⁴, վասն որոյ ամենայն շանդի⁵⁵ քարիւ եւ ծծմբով բերի ի վայր, եւ է ծծումբն որպէս զհուր⁵⁶ չորացեալ՝ ոչ եւս ջերմ ըստ ներգործութեան, այլ զաւրութեամբ, իսկ չորն⁵⁷ եւ ներգործութեամբ⁵⁸: Բայց միայն տարերքս ըստ ներգործութեան ունին գորակութիւնսն⁵⁹, իսկ այլքն⁶⁰ ամենայն՝ զաւրութեամբ, եթէ ոչ մերձենան ի տարր:

[4] Իսկ զի մի՛ երբէք պակասեցին տարերքս⁶¹ եւ մի՛ ի նոցանէ շարախառնութիւնքն, իմաստնաբար⁶² Արարչագործն արուեստագործեաց⁶³, իբր զի եւ տարերց ի միմեանս փոխարկեալ եւ ի շարախառնութիւնս⁶⁴, եւ դարձեալ շարախառնութեանցն⁶⁵ ի տարերս լուծանիլ⁶⁶, եւ այսպէս ի միմեանց ծննդենէ յարամնայ յայս⁶⁷ հաստատեալս⁶⁸ ամբողջ պահին հանապազ: Քանզի երկիր՝ տղմացեալ լինի ջուր, իսկ ջուր՝ թանձրացեալ եւ կա-

50 ԱԲԳ մակբերութեանն ԴՎ մակբեկութեան

51 ԲեժիԼԽ եւս

52 ԱԵԷԸԹԼԽՎ միմեանսն Գ միմէնս

53 ԱԸԾ զջերմութիւն

54 ԶԸԾ + եռե քարիւ ասէ եւ ծծմբով լինին հրացանութիւնք

55 ԱԾ շանդիք Վ շանթի

56 Ծ հուր

57 ԺՎ չոր

58 ԱԶ չիք իսկ չորն եւ ներգործութեամբ Ծ լուս իսկ չորն եւ ներգործութեամբ

59 Վ գորակութիւնն

60 ԲԴԷՎ այլք Ը այլն

61 ԲԴԷԸԺԻԼԽՎ ի տարերցս

62 ԳԴԷԸԺԻԼԽ իմաստաբար Զ իմաստութեամբ

63 Ե արուեստագործեացն Ը լուս արարչագործեաց Լ արարչագործեաց

64 Ծ շարախառնութիւնսն

65 ԵՎ շարախառնութեանց

66 ԱԲԴԵԶԷԸԺԻԼԾԽ լուծանել

67 Nem 49. 12 = Գ չիք / ԵԼԻՎ այս

68 Գ հաստելս Ը հաստեալս Վ հաստատուն / ԱԲԴԷԸԺԻԼԽՎ + եւ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

ւացեալ, լինի երկիր, իսկ ջեռեալ եւ⁶⁹ շոգացեալ լինի աւդ⁷⁰, աւդ՝ ժողովեալ եւ խտացեալ լինի ջուր, իսկ չորացեալ ի հուր փոխարկի: Այսպէս եւ հուր՝ շիջեալ եւ ի բաց եղեալ զչորութիւնն, աւդանայ, քանզի է աւդ շիջումն հրոյ եւ շոգի ջրոյ ջեռուցելոյ:

[5] Արդ յերկոցունց⁷¹ յայտ է, թէ ի ջերմութենէ լինելութիւն նորա, քանզի ջեռեալ ջուր եւ շիջեալ հուր աւդ լինի: Արդ է՛ ըստ ընտանի բնութեանն⁷² ջերմ, բայց ցրտանայ մերձաւորութեամբն որ առ ջուր եւ երկիր, որպէս զի ներքին կողման նորա, որ մերձ ի⁷³ յերկիր, ցուրտ գոլ, իսկ վերնոյն, որ առ հուրն՝ ջերմ⁷⁴: Եւ պատահի այս վասն թուլութեանն⁷⁵ եւ դիւրակրութեանն⁷⁶ աւդոյ, քանզի փութանակի կայ ի բաց յընտանի⁷⁷ բնութենէն եւ փոխարկի: Իսկ Արիստոտելէս երկուս սեռս ասաց գոլ աւդոյ՝ է՛ ինչ որ տամկատեսակ⁷⁸, որ ի գոլորշւոյ ջրոյ, եւ է՛ ինչ որ ծխատեսակ, որ ի շիջմանէ հրոյ⁽⁸⁷⁾: Եւ զծխատեսակն ջերմ⁷⁹ գոլ, իսկ զտամկատեսակն՝ ուրանաւր ծնանին, ջերմ եւ գնա, իսկ յառաջեալ⁸⁰ ըստ մասին՝ ցրտանայ, եւ բարձրացեալ՝ ջրանայ⁸¹: Իսկ զի եւ յայլոց ինչ թուեցելոց⁸² գոլ անտեղիս խոյս տացէ, եւ առ այսոքիւք՝ զբարձրագունիցն եւ բազում մեկուսիս յերկրէս ցրտագոյնս⁸³ երեւելն, կրկին եզ զբնութիւնն⁸⁴ նորա:

[6] Բայց ամենայն մարմինք զլինելութիւնն⁸⁵ ի ժողովմանէ չորիցս տարերցս⁸⁶ ունին՝ տնկոցն⁸⁷ եւ կենդանեացն⁸⁸ բնութեանն⁸⁹ զմաքրա-

69 ԱԶԾ չիք
70 Խ լուս իսկ ջեռեալ եւ շոգացեալ լինի աւդ
71 Ա յերկոցունց Լ յերկոցուց Խ երկոցունց
72 ԷԸՎ բնութեան
73 ԱԲԶԸ չիք Ե ^ կետիկներ
74 ԳԵԷԼԽՎ ջերմն
75 ԴԵԶԷԸԺԻԼԽԾՎ թուլութեան
76 ԱԴԵԶԷԸԺԻԼԽԾՎ դիւրակրութեան
77 ԱԳԵԸԽ յընդանի
78 Nem 50. 1 ἀτιμωδες («գոլորշանման»)
79 ԲԳԴԵԷԸԻԼԽՎ ջերմն
80 ԲԶԾ յառաջ ելեալ Գ յառաջ ելել կամ յառաջ եղել Ը յառաջ լեալ
81 Ծ ջերմանայ
82 ԱԲ տուեցելոց Ը թուեցելոյ
83 ԳԴԵԷԸԻԼԽՎ ցրտագոյնան
84 ԳԴԸԺԽՎ զբնութիւն
85 ԸՎ զլինելութիւն
86 ԱԲԶԾ տարերց
87 Ա տնկոց ԲԳԶԾ տնկոց ԴԸԺԻԽ տնկոցս Ե տնկոյս
88 ԱԲԶԾ կենդանեաց Գ կենդանեց
89 ԱԲ բնութիւնն Վ բնութեան

գոյնսն⁹⁰ տարերցս ի լինելութիւն այսոցիկ մարմնոցս քարշեալ: Եւ կոչէ զայսոսիկ զմարմինս Արիստոտելէն՝ բնաւորականս, ոչ ըստ հաւաքման շարագրեցելոց սոցա⁹¹, այլ բոլորիցն բոլորովին ի միութիւն խառնեցելոց, ե՛ւ մի իմն, ե՛ւ այլ, քան⁹² զինքեանս արարեալ զմարմինս⁹³: Քանզի այսպէս⁹⁴ միաւորի⁹⁵, որպէս զի ոչ գոլ կար տարորոշիլ⁹⁶ նոցա, եւ ոչ առանձինն⁹⁷ տեսանիլ⁹⁸ երկրի եւ առանձինն⁹⁹ ջրոյ եւ ակոյ եւ հրոյ, միոյն¹⁰⁰ իմն եւ այլ, քան զնոսա, ի ժողովմանէ չորիցս¹⁰¹ տարերցս¹⁰² եղելոյն¹⁰³, որպէս ի վերայ չորեքդեղենին¹⁰⁴⁽⁸⁸⁾: Քանզի եւ անդ այլ իմն չորեքդեղեանն, քան զորս, յորոց շարակային, բայց ոչ նմանապէս¹⁰⁵: Քանզի ոչ ըստ շարագրութեան¹⁰⁶ որ ըստ մանրամասնիցն¹⁰⁷, որպէս չորեքդեղենին, առնեն տարերքս¹⁰⁸ զմարմինս, այլ ըստ փոխադրութեան¹⁰⁹ եւ միութեան: Եւ դարձեալ ի տարերս լուծանին /216բ/ մարմինք՝ ապականեալք, եւ այսու եղանակաւ մնայ մշտնջենաւորապէս ամենայն եւ¹¹⁰ տեւէ առ ի յէիցս լինելութիւն՝ ոչ առաւելեալ երբեք եւ ոչ նուազեալ: Ուստի եւ զայլոյ¹¹¹ զլինելու-

90 ԴՎ + ի

91 Եէն նոցա

92 Դի չիք

93 ԱԲԶ զմարմինսն

94 Եէի այնպէս իս այս

95 ԱԲԶ միաւորին

96 Ը որոշիլ

97 ԱԲ առանձին

98 ԱԲԴԶԸԾՎ տեսանել / իս +նոցա

99 ԱԶԸԾ առանձին

100 ԱԲԾ միայն ԴԵԷԸԸՎ միայնոյ Զ մի ոմն իմն Ին լուս միայնոյն

101 ԱԲԶԸԾ չորից

102 Nem 50. 16 չիք

103 ԵէԸԸԸ եղելոցն

104 Ը չորեքդեղենին ժ չորեքդեղենոյն / Վ (64. 1 լծ.) «չորեքդեղեանն է չորս դեղ, զոր առնուն նկարողք. զսպիտակն և զսեաւ, զկարմիր և զկապուտակ, և կամ ևս աւելի դեղք»

105 Վ + (եւ տարերքն)

106 ԳԴԵԷԸԸԹԻԼ իսՎ շարագրութեանն

107 ԱԵԸԸ մանրամասնիցն իս մարմնամասնիցն

108 ԲԳԴԻԻսՎ տարերք

109 իս լուս մանրամասնիցն որպէս չորեքդեղենին՝ առնեն տարերքս զմարմինս, այլ ըստ փոխադրութեան

110 ԲԴԶ չիք

111 ԱԲ զայլու ԴԸԻսՎ զայլոց

Յաղագհս Բնո-Բեան մարդոյ

Թիւնն այլուժ ապականութիւն¹¹² գոլ ասէ եւ զայլոյ¹¹³ ապականութիւնն¹¹⁴ այլուժ լինելութիւն, ոչ միայն ըստ անձին, որպէս եւ յառաջագոյն¹¹⁵ ասացեալ է¹¹⁶, այլ եւ ըստ մարմնոյ:

[7] Իսկ Պղատոնի թուեցաւ երից տարերց փոխարկելի ի միմեանս, բայց երկրի անփոխարկելի մնալ: Քանզի նմանեցուցանելով իւրաքանչիւրում տարեր զհաստատութիւն ուղղագծիցն¹¹⁷ ձեւոց¹¹⁸ (երկրի՝ զկիւբիկոնն¹¹⁹ ձեւ, վասն զի անշարժագոյն է, քան զայլսն, իսկ ջրոյ, որ¹²⁰ քան¹²¹ զայլսն դժուարաշարժագոյն¹²²՝ զիկոսաէդոնն¹²³, իսկ դիւրաշարժագոյն¹²⁴՝ զպիւռամոյրդէսն¹²⁵՝ Նրոյ, իսկ զոքտաէդոնն՝ աւդոյ, որ է դիւրաշարժագոյն, քան զջուր¹²⁶ եւ դժուարաշարժագոյն¹²⁷, քան զհողը), յայտոցիկ¹²⁸ ձեւոց առնէ զցուցումն¹²⁹ երեցունց¹³⁰ այտոցիկ ի միմեանս փոխարկելի, բայց երկրի ոչ կրել զայս: Քանզի զերիսս¹³¹ զայտոսիկ՝ զպիւռամոյրդն

112 Բ + ասէ Ժի ապականութեան

113 ԲԴԵԷԼԺԻՎ զայլոց

114 Ե զլինելութիւնն Զ ապականութիւն / Ե +ի

115 ԱԶԾ յառաջագոյնն Ը յառաջագոնն Խ յառաջագուն

116 ԳԶ ասացաւ

117 Գ ուղղագործիցն է ուղագծիցն

118 Վ (64. 2 լծ) «ձեք էին արարեալ չորք՝ յիմաստասիրացն, և անուանք եղեալ ձեւոցն, որպէս և ունի կարգ բանիցդ. և էին ձեքն շարժունք, բայց մի քան զմի առաւել. և չորեքին այտոցիկ ձեքս կոչէին ուղղագիծք. արդ, պղատոնի նմանեցուցեալ զձեքս զայս տարերցէ ասէ թէ երեք ձեքն (իկոսաէդոնն-քսանակողմն, պիւռամոյրդէս-կոնաձե, ոքտաէդոնն-ութակողմն) լուծանին ի միմեանս, և զկերպարանս իւրաքանչիւր ի միմեանս փոխեն. բայց մի ձե՝ որ է կիբիկոնն (խորանարդ, ձե վեցանիստ) ոչ փոխարկելի ի նոսա»:

119 ԱԲԵԼ զկիբիկոնն Ը զկիւբիկոնն

120 ԱԶԾ չիք

121 ԱԶ գքան

122 ԳՎ դժուարաշարժագոյն

123 ԲԶԸ զիկոսաէդոնն Ե զիկոսէդոնն

124 Բ զդիւրաշարժագոյնսն ԴԵԶԷԼԺԼԽ զդիւրաշարժագոյնն ԻՎ զդիւրաշարժագոյն

125 Ա զպիւռամոյրդէսն Ը զպիւռամոյրդէսն

126 ԱԶ զհողը

127 Բ դժուարագոյն / ԱԶԽ չիք քան զջուր եւ դժուարաշարժագոյն

128 ԳԴԷՎ յայտոսիկ

129 Ե ցուցումնն Խ զցուցումն

130 ԵԼԽ երեցունց

131 Ծ գերիս

եւ զոքտալէդոռնն¹³² եւ զիկոսալէդոռնն, ի սկալինեացն եռանգիւնեաց¹³³ հաստատիլ, բայց զկիւբիկոնն՝ ի հաւասարակողից¹³⁴ եռանգիւնեաց¹³⁵: Արդ որքան ինչ ի սկալինեանցն եռանգիւնից¹³⁶ հաստատեցաւ¹³⁷, այսոցիկ կար է լուծանիլ եւ դարձեալ ժողովիլ եւ¹³⁸ ի միմեանս փոխարկիլ: Իսկ կիւբիկոնն, ոչ լուծեալ յայլոցն ինչ երիցն¹³⁹ ձեւոց կար գոլ փոխարկիլ¹⁴⁰ (քանզի ի հաւասարակողից¹⁴¹ եռանգիւնից¹⁴² հաստատեցաւ¹⁴³, յորոց ոչ ինչ յայլոցն երիցն¹⁴⁴ հաստիլ¹⁴⁵ կարէ) եւ ոչ նոցունց¹⁴⁶ երիցն ձեւոց՝ ի կիւբիկոնն⁽⁸⁹⁾:

[8] Արդ հարկ է եւ զտեսակացեալսն մարմինս ըստ տեսակացս¹⁴⁷ այսոցիկ այսպէս ունել առ միմեանս, որպէս այնք ունինն¹⁴⁸: Սակայն ոչ առանց կրից մնաց¹⁴⁹ երկիր, այլ տարրորոշի ի մանրամասնագունիցն մարմնոց՝ վերստին տարրացեալ, սակայն ոչ եւ¹⁵⁰ փոխարկեալ ի տարրորոշողսն զնա: Քանզի անդրէն հաւաքեալ՝ յինքն դարձուցանէ, որ երեւի ի ջուր, քանզի թէ ի ջուր արկեալ հող ինչ սակաւ խառնակեսցես, լուծանի ի ջուր հողն, բայց թէ դադարեսցէ որ խառնակէն, զկայ¹⁵¹ առեալ ջրոյն՝ ի վայր

¹³² Ա զոկտալէդոռնն Ե զոքտալէդոռնն

¹³³ Nem 51. 8 σκαληνῶν τριγώνων («անհավասարակողմ եռանկյուն») / ԶԸԻԾ եռանկիւնեաց

¹³⁴ Nem 51. 8 ἰσοπλευρῶν / Ժ հաւասարակողմից

¹³⁵ Ա եռանգիւնից Գ եռանկիւնեց ԴԶԸԾ եռանկիւնեաց / ԱԶԾ + հաստատիլ

¹³⁶ Ա եռանգիւնեացն Գ եռանգիւնիցն Դ եռանկիւնից ԶԾ եռանկիւնեացն Ը եռանկիւնեաց

¹³⁷ ԸՎ հաստեցաւ

¹³⁸ Nem 51. 10 չիք

¹³⁹ ԱԶԾ չիք

¹⁴⁰ ԱԴԵԷԼԽ զփոխարկիլ

¹⁴¹ Ժ հաւասարակողմից

¹⁴² ԲԴԵԶԷԸԾ եռանկիւնից

¹⁴³ ԲԴԵԶԷԸԻԼԽԾՎ հաստեցաւ

¹⁴⁴ ԱԶԾ երից Գ յերիցն

¹⁴⁵ Ա հաստատիլ Խ հաստել

¹⁴⁶ Է նոցա Ը նոցունցն

¹⁴⁷ Ը տեսակաց Ժ տեսակացն

¹⁴⁸ ԲԳԴՎ ունին

¹⁴⁹ ԸԻՎ մնայ

¹⁵⁰ ԲԳԴԵԷԸԺԻԼԽՎ է

¹⁵¹ Nem 51. 19 στάσις / ԲԵԷ զկա

Յաղագհս Բնութեան մարդոց

նստի: Ըստ նորին աւրինակի եւ ի վերայ երկրի¹⁵² պարտ է իմանալ՝ ոչ է այս փոխարկութիւն, այլ տարրորոշումն խառնեցելոցն:

[9] Իսկ ասէ Պղատոն եւ ի սրութենէ հրոյ լուծանիլ երկրի, բայց լուծեալն՝ բերի ի նմա կա՛մ աւդոյ թանճութեամբ, յայտ է, թէ յորժամ աւդ զնա լուծանէ, կա՛մ ջրով, յորժամ ի ջրոյ լուծցի: Եւ ասէ, ըստ այլ յեղանակի տարրորոշելով, զիւրաքանչիւր ոք ի տարերցս երիս ունել¹⁵³ որակութիւնս. հրոյ՝ սրութիւն, անգայտութիւն, շարժութիւն, իսկ միւսոյ ծայրին տարերցս, այսինքն երկրի, զհակառակսն նոցա որակութիւնս՝ բթութիւն, խտութիւն, կայս: Որպէս զի գոլ ըստ նոյն որակութեանց, հակառակս զերկիր եւ զհուր, որ ոչ էր ըստ այլոցն լծակցութեամբ որակութեանց¹⁵⁴, այլ առեալ յերկաքանչիւրիցն ծայրիցն¹⁵⁵ որակութիւնս, եւ այսպէս միջնատարերցն լինել: Քանզի առեալ լինին ի հրոյ երկու որակութիւնք՝ անգայտութիւնն¹⁵⁶ եւ¹⁵⁷ շարժութիւնն¹⁵⁸, եւ մի ի¹⁵⁹ յերկրէ՝ բթութիւնն¹⁶⁰, եւ հաստի¹⁶¹ աւդ, տեսակարարս ունելով որակութիւնս՝ բթութիւն, անգայտութիւն, շարժութիւն: Դարձեալ երկու որակութիւնք առեալ լինին յերկրէ՝ բթութիւն եւ խտութիւն, իսկ ի հրոյ՝ մի միայն շարժութիւնն, եւ լինի ջուր՝ տեսակացեալ եւ նա բթութեամբ¹⁶², խտութեամբ¹⁶³, շարժութեամբ¹⁶⁴:

[10] Արդ է որպէս սրութիւն¹⁶⁵ առ բթութիւն¹⁶⁶, այսպէս հուր առ աւդ, եւ որպէս անգայտութիւն¹⁶⁷ առ խտ/217ա/ութիւն¹⁶⁸, այսպէս աւդ առ

152 Nem 51. 20 ἐπὶ πάσης τῆς γῆς («ողջ երկրի առնչութեամբ»)
153 ԵէԼԽՎ ունելով
154 Ե + եւ էիև լուս եւ
155 ԱԲԳԴԶԸԺԻԼԾՎ ծայրից
156 ԱԸԾՎ անգայտութիւն
157 ԲԳԴԸՎ չիք
158 ԱԲԳԴԸԾ շարժութիւն
159 ԳԸ չիք
160 ԱԵ բթութիւն
161 ԲէԼ հաստի ԵԺԻԽ հաստատի
162 ԳԺ բթութեամբն
163 ԲԴԵԸԺԻԼԽՎ խտութեամբն
164 ԲԴԵԸԺԻԼԽՎ շարժութեամբն
165 ԲԴԵԶԸԸԻԼԽ սրութիւնն
166 ԱԲԳԴԵԶԸԸԻԼԾԽ բթութիւնն
167 ԲԳԴԵԶԸԺԻԼԽԾ անգայտութիւնն
168 ԱԲԳԴԵԶԸԺԻԼԽԾ խտութիւնն

Ջուր, եւ որպէս շարժութիւնն¹⁶⁹ առ կայսն, այսպէս Ջուր առ երկիր: Ուրեմն, որպէս Ջուր առ աւդ, այսպէս աւդ առ հուր¹⁷⁰, եւ որպէս աւդ առ Ջուր, այսպէս Ջուր առ երկիր: Քանզի բնաւորեցան հարթքն ի միողէ ի միջնորդութենէ շարակայիլ, այսինքն՝ ի համեմատութենէ, իսկ հաստատունքն՝ յերկուց միջնորդութեանց: Իսկ ըստ այլ յեղանակի, ասեն՝ որակութիւնս ունել տարերցս¹⁷¹, երկրի եւ ջրոյ ծանրութիւն ունել, ըստ որում, ի վայրն բերին բնութեամբ, իսկ աւդոյ եւ հրոյ՝ թեթեւութիւն¹⁷², ըստ որում, ի վերն¹⁷³ բերին բնութեամբ:

[11] Ասեն եւ Ստոյիկեանքն գտարերս¹⁷⁴ գոմանս՝ արարողականս¹⁷⁵, եւ գոմանս՝ կրականս¹⁷⁶: Արարողականս¹⁷⁷ գաւդ եւ գհուր, իսկ կրականս՝ գերկիր եւ գջուր: Բայց Արիստոտելէս եւ հինգերորդ¹⁷⁸ մուծանէ մարմին¹⁷⁹ գեթերայինն(90) եւ շրջաբերական¹⁸⁰, ոչ ախորժեալ¹⁸¹ գերկին ի չորիցս¹⁸² տարերց¹⁸³ լինել (եւ շրջաբերական¹⁸⁴ ասէ գհինգերորդն մարմին, զի շուրջանակի յինքն բերեալ լինի): Պղատոնի յայտնապէս ասացեալ՝ ի հրոյ եւ յերկրէ հաստիլ¹⁸⁵ զնա: Եւ ասէ¹⁸⁶ այսպէս. «մարմնատեսակ եւ¹⁸⁷ երեւելի եւ շաւշափելի պարտ է գոլ¹⁸⁸ եղելոյն, բայց առանց հրոյ ոչ ինչ երբեք երեւե-

169 ԸՎ շարժութիւն

170 Nem 52. 11 ὡς πῦρ πρὸς ἀέρα, οὕτως ἀπὸ πρὸς ὕδωρ (*«որպէս հուր առ օդ, այդպէս օդ առ ջուր»)

171 ԱԶԾ տարերց

172 Խ թեթեւութիւնք

173 ԱԶ վեր

174 Գ գտարերսս

175 Nem 52. 18 δραστικά («գործուն»)

176 Nem 52. 19 παθητικά («կրական, ռեցեպտիվ, պասսիվ») / ժ չիք արարողականս եւ գոմանս կրականս

177 ԳԴԷԻԼՎ արարողական

178 Ե գհինգերորդ

179 ԱԲԴԵԷԼԺԻԼԽՎ մարմինս

180 Ա գշրջաբերական ԲԴԵԷԼԺԻԼԽՎ գշրջաբերականն է շրջաբերականն

181 Գ ախորժէ Ը ախորժել

182 ԱԶԸ չորից

183 ԱԶԸԾ տարերցս

184 ԲԵԼԺԼԽ շրջաբերականս

185 ԲԴԵԷԼԺԻԼԽՎ հաստատիլ

186 ԲԴԷԷԼԽՎ է

187 ԲԴԵԶԷԼԺԻԼԽՎ չիք

188 ժ գրել (լուս գոլ)

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

լի եղիցի, եւ ոչ շաւշափելի՝ առանց հաստատուն¹⁸⁹ այլոյ¹⁹⁰ իրիք¹⁹¹, եւ ոչ հաստատուն՝ առանց երկրի, ուստի ի հրոյ եւ յերկրէ զամենայնի¹⁹² մարմին(91) հաստիլ¹⁹³ սկսեալ Աստուծոյ առնէր: Բայց երկուց միայն բարւոք հաստիլ¹⁹⁴, առանց երրորդի¹⁹⁵ ոչ է կար, քանզի կապ ի միջի երկոցունց ժողովող լինի, իսկ կապ գեղեցիկ՝ որպէս մինչ զնոյն ինքն եւ զլծակցեալսն մի առնէ¹⁹⁶, եւ այս բնաւորեցաւ համեմատութիւն¹⁹⁷ գեղեցիկ կատարել»(92): Կապ ասելով՝ զմիջինսն երկուց¹⁹⁸ տարեցս ի համեմատութենէ առեալս, ի յառաջագոյն ասացելոցն¹⁹⁹:

[12] Իսկ որք գերբայեցւոցն²⁰⁰ ընծայեն²⁰¹, տարբերին յաղագս երկնի եւ երկրի, քանզի այլքն, գրեթէ ամենեքեան, եւ ոչ ի միոյ ենթակայէ նիւթոյ (93) ասեն լինել գերկինս եւ գերկիր, վասն զի²⁰² Մովսէս ասէ. «Իսկզբանէ արար Աստուած գերկինս²⁰³ եւ գերկիր»(94): Բայց Ապողինարոս յանդնդոց²⁰⁴ առնել արարժէ Աստուծոյ գերկինս²⁰⁵ եւ գերկիր: Քանզի զանդունդս(95) Մովսէս ոչ յիշեաց ի լինելութեանն աշխարհի որպէս եղեալ, բայց ի Յոբն²⁰⁶ ասի. «Ո՞²⁰⁷ արար զանդունդս²⁰⁸»(96):

Արդ ի²⁰⁹ յայսմանէ որպէս ի նիւթոյ ասէ²¹⁰ լինել զայսն ամենայն, սակայն ոչ անեղ, այլ եղական զնա գոլ յառաջ, քան զամենայն զմարմնա-

189 Ծ չիք

190 Nem 52. 25 չիք / ԲԼՎ այլոց

191 ԱԲԳԵԶԷ չիք

192 ԱԲԴԵԶԷԸԹԻԼԽԾՎ զամենայն

193 ԲԴԵԶԷԸԹԻԼԽԾՎ հաստատիլ

194 Գի հաստատիլ

195 ԳԴԵԷԽ երրորդի Ը երկրորդի

196 Nem 53. 4 + μάλιστα («հատկապես»)

197 Վ համեմատութեամբ

198 ԳԸԸՎ երկուս

199 Ա ասացելոյս Զ ասացելոցս

200 Գ գերբայեցոցն Ե գերբայեցոց

201 Nem 53. 7 πρεσβεύοντες («նախապատվութիւն տալ»)

202 ԱԲԴԻԽ լուս քանզի

203 ԲԴԵԶԷԸԽ գերկին

204 ԱԲԴԵԷԻ յանդնդոց ԸԽ յանդնդոց

205 ԵԷԸ գերկին

206 ԲԵԷԸՎ յովբն Գ յոր ի յովբն

207 ԸՎ ո՞վ

208 ԶԹ զանդունս Ը զանդունտս

209 ԱԳԶԷ չիք

210 Nem 53. 14 βούλεται («կամենում է ասել»)

կանսն²¹¹ եղեալ²¹² յԱրարչագործէն՝ առ ի յայլոցն գոյացութիւն: Յայտնէ եւ անունն²¹³ անդնդոց²¹⁴՝ զնիւթոյն²¹⁵ անբաւութիւն: Այլ այս զիարդ արդեւք²¹⁶ իցէ ոչինչ է առաւելութիւն²¹⁷, քանզի եւ այսպէս²¹⁸ ամենայնի Աստուած եւ արարչագործ ցուցանի, եւ յոչընչէ²¹⁹ (97) արարեալ զամենայն:

[13] Իսկ առ որս մի²²⁰ միայն²²¹ ասացին²²² գոլ գտարը²²³ կամ զհոլը, կամ զաղը, կամ զջուրը, բաւական է²²⁴ առ Հիպոկրատեայ²²⁵ ասացեալքն. «Եթէ մի տարր²²⁶ էր մարդ, ոչ երբեք արդեւք խաւթանայր, քանզի ոչ արդեւք իցէր յորմէ²²⁷ խաւթանայր՝ մի գոլով: Իսկ թէ եւ խաւթանայր, մի²²⁸ արդեւք էր որ բժշկէրն»(98): Քանզի պարտ է որ հիւանդանալոցն է ի փոխարկութեան²²⁸ լինել զգայութեամբ: Իսկ եթէ մի միայն էր տարր, ոչ էր յոր փոխարկելուն: Ոչ փոփոխեալ²²⁹, այլ մնացեալ յինքեան ոչ արդեւք խաւթանայր, թէ եւ զգայական էր: Բայց հարկ է ախտացելոյն յիմեքէ ախտանալ, իսկ թէ միայն մի էր տարր, ոչ արդեւք էր այլ որակութիւն, քան զմիոյն տարերն²³⁰, յորմէ ախտանայրն²³¹ կենդանին: Իսկ թէ ոչ փոխարկել եւ ոչ ախտանալ կարէր, զիա՞րդ արդեւք խաւթանայր: Արդ ցուցեալ զայս /217բ/ անկար գոլ, ըստ թոյլ տալոյ՝ ի վերայ ածէ. «Զի թէ եւ խաւթանայր,

211 Զի մարմնականսն

212 Nem 53. 15 προκαταβελημένην («կանխալ հիմնված»)

213 ԱԲԴԵԶԷԼԺԻԽԾՎ անուն

214 ԱԶ անդրնդոց ԲԵԷԺԽ անդրնդոց Ը անդնտոց

215 ԱԶԸԾ զնիւթոյ

216 ԳԶՎ + եւ

217 Nem 53. 18 διαφέρει («չի տարբերվում, նշանակություն չունի») / է չիք յայտնէ եւ անուն անդնդոց՝ զնիւթոյն անբաւութիւն. այլ այս զիարդ արդեւք իցէ, ոչինչ է առաւելութիւն

218 Վ + եւ

219 Nem 53. 19 ἐξ οὐκ ὄντων / է յոչ ընչէ

220 ԹԽ չիք

221 Ա ԴԵԶԷԼԺԻԽԾ միայն

222 ԲԴԵԷԼԺԻԽ ասացինն

223 Ա գտարըն Գ տարր

224 ԲԵԸԻԼԽՎ ԵՆ

225 Ա յիպոկրատեա ԴԶԷԾ Հիպոկրատէա ԵԹԺԽ Հիպոկրատեա Ի Հիպոկրատեա

226 Nem 53. 21 չիք / Ը տարրէ

227 Ը յորժամ ի յորում յորում

228 ԻԼՎ փոխարկութենէ ժ փոխարկութիւն

229 ԱԶԾ փոխարկեալ

230 ԱԲԴԶԷԼԺԻԼԽԾՎ տարեր Ե տարր

231 Ա ախտանայր

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

մի՞ արդեւք էր, որ բժշկէրն: Բայց արդ ոչ է մի, որ բժշկէն, այլ բազումք, ոչ ուրեմն է մի տարր²³² մարդն^{233»}(99): Այլ եւ յորոց նոքայն փորձին²³⁴ իւրաքանչիւր ոք զիւրն կազմել²³⁵ զաւրինադրութիւն²³⁶, յայնցանէ²³⁷ մանաւանդ ցուցանի չորս գոլ տարերսն: Քանզի եւ²³⁸ Թաղէս²³⁹, զջուր²⁴⁰ միայն ասելով գոլ տարր, փորձի ցուցանել զայլ զերիսն ի նմանէ եղեալս: ԶԹանճրագոյնն²⁴¹ նորա երկիր լինել, իսկ զնրբամասնագոյնն՝ աւղ²⁴², իսկ զաւղոյն նրբամասնագոյնն²⁴³ հուր²⁴⁴:

[14] Իսկ Անաքսիմենէս(100), զաւղ միայն ասելով, եւ սա նմանապէս փորձի ցուցանել զայլսն տարերս ի²⁴⁵ յաւղոյ կատարեալս:

Հերակլիտոս²⁴⁶ եւ Եպարքոս²⁴⁷ Մենտապոնտինոս²⁴⁸(101)՝ զհուր ասելով, նոքումք²⁴⁹ ցուցմամք²⁵⁰ վարին: Արդ յորոց եւ²⁵¹ սոքա ասենն²⁵² զհուր գոլ այլոցն²⁵³ տարերց²⁵⁴ ծնողական, եւ այլոցն²⁵⁵՝ ոմն զջուր եւ ոմն զաւղ: Յայսցանէ ցուցանի, թէ ամենայն տարերքս ի միմեանս փոխարկին եւ ամենեցունց²⁵⁶ ի միմեանս փոխեցելոց²⁵⁷, հարկ է տարերս գոլ ամենե-

232 *Nem 54. 10* չիք

233 *Ա.ՉԾ մարդ*

234 *Ա.Վ փորձեն*

235 *Ծ կազմէ*

236 *Ա.ՉԾ զմեղադրութիւն Գ աւրինադրութիւն Ը զաւրինադրութիւնն*

237 *Ը յայնմանէ*

238 *Ա.Բ.Դ.Ե.Ը.Թ.Ի.Լ.Խ.Վ + նախ*

239 *Բե.Ը թալէս*

240 *Զ զջուրս ժ զջուրն*

241 *Nem 54. 14* τὴν ὑποστάθμην («հիմք, նստվածք, թանճրույթ»)

242 *Ա.Չ հուր*

243 *Ը ի նրբամասնագոյնն Ծ լուս աւղ, իսկ զաւղոյն նրբամասնագոյն*

244 *Ա.Չ չիք իսկ աւղոյն նրբամասնագոյն հուր*

245 *Բ եւ Գ.Չ չիք*

246 *Ա.Գ.Ը Հերակլիտէս ԶԾ Հերակլիտէս*

247 *PG40 p 632* "Ἰππασος | *Nem 54. 17* "Ἰππαρχος | *Ա.ՉԾ* իպպարքոս Գ Եպարքոս Ը իպարքոս ժ էպարքոս

248 *Nem 54. 17* ὁ Μεταποντινοσ | *Գ մենդապոնդինոս* *Խ մենտադնտինոս*

249 *Դ.Ը յոքումք Ե նոքումք*

250 *Ը ցուցմամք ժ ցուցմամք*

251 *Բ.Դ.Ե.Թ.Վ եւս*

252 *Դ.Վ ասեն*

253 *Բ.Դ.Ե.Ը.Թ.Ի.Լ.Խ.Վ այլոցս*

254 *Ա տարերցն Բ.Դ.Ե.Ը.Թ.Ի.Լ.Խ.Վ տարերցս Ե տարերս*

255 *Ա.Ե.Զ.Ը.Ը.Ի.Լ.Խ յայլոցն*

256 *Ա.Չ ամենեցուն*

257 *Բ.Դ.Ե.Ը.Թ.Ի.Լ փոխեցելոյ Գ.Չ փոփոխեցելոց Վ փոխարկելոյ*

ՄՄ 2708, 018ա

ցունց, քանզի զոր եւ առնուցուս ի չորիցն, գտցի եւ սա՝
 ի միւսումն²⁵⁸ եղեալ: Բայց մարմինն՝ անձին գործարան
 գորով, անձնականաւք զաւրութեամբք հանդերձ տարո-
 րոշի, բայց զի այսոքիւք ի դէպ եւ²⁵⁹ պատեհ կազմե-
 ցաւ, առ եւ ոչ միոյ զաւրութեան նորա ի մարմնոյ խա-
 փանիլ²⁶⁰: Քանզի իւրաքանչիւր²⁶¹ անձնականաւ զաւ-
 րութեամբ առ ներգործութիւնն, առանձինն²⁶² մասամբ
 մարմնոյն²⁶³ վիճակի, որպէս յառաջ մատուցեալ բանս
 ցուցցէ²⁶⁴: Քանզի անձն զկարգ ունի արուեստաւորի,
 իսկ մարմինն գործարանի²⁶⁵, եւ նիւթ է առ²⁶⁶ որ գործն
 նորա²⁶⁷: Որգոն, որպէս նիւթ ստորակայի²⁶⁸ կին²⁶⁹, քանզի առ²⁷⁰ սա լինի
 գործն²⁷¹: Իսկ գործն՝ շնութիւն կամ պոռնկութիւն կամ ամուսնութիւն:

Եւ անջատին անձնականք զաւրութիւնք՝ ի տեսողականն եւ յիմա-
 ցականն եւ յիշողականն:

258 ԲԵԼԹԻՆՍ միւսում

259 ԱԶ + ի

260 ԲԴԵԷԼԺԻԼԽՎ խափանեալ

261 ԱԲԴԵԶԷԼԺԻԼԽՎ + ոք

262 Nem 55. 2 ἴδια («նաև՝ հատուկ, սեփական») / Ա առանձին

263 ԱԲԶԼԺԻԼԽՎ մարմնոյ Ե մարմնոց

264 ԳԵԼԻ ցուցանէ

265 Զ գգործարանի / իւ լուս արուեստաւորի, իսկ մարմին գործարանի

266 Nem 55. 4 περι

267 Nem 55. 4 + τὸ δὲ ἀποτελεσμα ἢ πρᾶξις αὐτῆ («իսկ կատարումն հենց ինքը գործն է») փիւ նորա

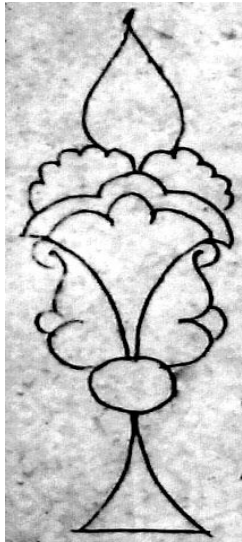
268 Nem 55. 5 ὑπόκειται / ԱԶՄ ստորակային ժ ստորականա / ժ + ի

269 ԱԶՄ չիք

270 Nem 55. 5 περι

271 ԲԴԵԷԼԺԻԼԽՎ + նորա

ՊԼՈՒԽ 2. ՅԱՂԱԳՍ ՏԵՍՈՂԱԿԱՆԻՆ¹

ՄՄ 1500, 0586բ

[1] Արդ տեսողականն² է զաւրութիւն անբանութեան³ անձին՝ ի ձեռն զգայարանացն ներգործեալ(102): Իսկ տեսականն⁴, որ ընդ տեսութեամբն⁵ անկանի, որպէս՝ զգայութիւն եւ⁶ զգալի: Իսկ տեսութիւն(103) է կիրք անբանութեան⁷ անձին ի տեսականէ⁸ իմեքէ եղեալ: Իսկ տեսումն⁹ կիրք ցնորական¹⁰ յանբանութեանն¹¹ անձին¹², յոչ ումեքէ տեսականէ եղեալ: Իսկ Ստոյիկեանքն չորս ասեն զայսոսիկ՝ տեսութիւն, տեսական, տեսողական, տեսումն¹³: Տեսութիւն ասեն զկիրս անձին՝ ցուցեալ յինքեան եւ զարարողն տեսական (քանզի յորժամ սպիտակ ինչ տեսանեմք, լինի կիրք իմն յանձինն¹⁴ յառմանէն¹⁵ նորա: Զի որպէս ի զգայարանս լինին¹⁶ կիրք, յորժամ զգայ, այսպէս եւ յանձինն¹⁷ յորժամ զմտաւածէ, քանզի պատկեր իմն ընդունի յինքն¹⁸ զիմացականին), իսկ տեսական՝ զարարողն զտեսու-

1 Nem 55. 8 περι τοῦ φανταστικοῦ / տարրնիթ περι τοῦ φανταστικοῦ ἤγουν περι αἰσθήεως
2 Nem 55. 9 φανταστικόν («պատկերացման ունակութիւն, երևակայութիւն») / ԱԶ տեսողական
3 ԳԴԵ անբանութեանն
4 Nem 55. 10 φανταστόν («երևակայելի») / ԱԲԳԶԸՏ տեսական
5 Nem 55. 10 τῆ φαντασία («տեսութեամբ») / ԲԴԵԶԹԺԻԼ զգայութեամբն Ը տեսութեամբ Ժ լուս տեսութեամբն
6 =Nem տարրնիթ καὶ ≠ Nem 55. 10 չիք καὶ
7 ԲԵԺԻԼ և անբանութեանն Գ անբանականութեանն,
8 Nem 55. 11 ὑπὸ φανταστοῦ
9 Nem 55. 12 φάντασμα («տեսիլք, երևակայական պատկեր») / ԱԶԸՏ ցնորականք
10 Nem 55. 12 διάκενον («զատարկ, թափանցիկ») / ԱԶԸՏ ցնորականք
11 ԱԶԸ յանբանութեան
12 PG 40 p 633 + μέρεσιν («բաշխված») / ԱԶ ի յեռմանէ ԴԵԶԺԸՎ (Ը լուս և ^) յառմանէ Ը և (ԲԹԻ լուս) յեռմանէ
13 ԱԲԴԵԶԸԹԺԻԼ և ՏՎ լինի
14 ԴԶԵԸԺԻԼ Վ անձին
15 Վ յինքեան

թիւնն¹⁹ զգալի, որպէս զսպիտակն եւ ամենայն, որ ինչ կարէ շարժել զանձն⁽¹⁰⁴⁾, իսկ տեսողական՝ զուռնայն քարշումնն²⁰ առանց տեսականի, իսկ տեսումն⁽¹⁰⁵⁾՝ որով²¹ քարշեմքն²² ըստ տեսողականին ուռնայն քարշման²³, որպէս ի վերայ մոլեգնոտացն²⁴ եւ արիւնցեղոցն²⁵: Եւ է անմիաբանութիւն նոցա միայն ի փոփոխման անուանցն: Իսկ գործարանք սորա՝ փորուածք խելացն²⁶ եւ որ ի նոսա անձնականն աւդ²⁷ եւ որք ի նոցանէ²⁸ նեարդքն²⁹ խոնաւուտք անձնականաւն աւդով³⁰, եւ կազմութիւն զգայարանացն⁽¹⁰⁶⁾:

[2] Իսկ են զգայարանք հինգ, բայց զգայութիւն՝ մի³¹ անձնականն³², ճանաչող³³ ի ձեռն զգայարանացն զեղեալսն ի նոսա կիրս: Եւ երկրատեսականագուներն եւ մարմնականա/218ա/գուներն զգայարանացն, որ է շաւշափելիքն, զերկրատեսական զբնութիւնն³⁴ զգայ, իսկ ճաճանչատեսական, որ է տեսանելիք³⁵, զճաճանչատեսականն³⁶, որպէս եւ³⁷ աւդատեսական՝ զաւդոյն³⁸ կիրս (քանզի աւդ է ձայնի էութիւն կամ ի յաւդ բախումն⁽¹⁰⁷⁾), եւ սպնդատեսական եւ ջրատեսական զճաշակումն³⁹ հիւթոցն⁴⁰ ընդունի:

19 ԳՎ գտեսութիւն

20 Nem 55. 21 ἐλκυσμὸν / ԴԵԷԼԹԻԽՎ քարշումն

21 ԳԽ որովք

22 ԴՎ քարշեմքն Ի քարշեմք

23 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ քարշումն

24 Nem 55. 22 μελαγχολώντων («մելանքոլիկ, մաղձոտած»)

25 Nem 55. 22 τὼν μεμηνότων («խելացնորների, բթամիտների»), բայց սկզբում τὼν μεμηνότων, ապա՝ μελαγχολώντων / ԱԲԶԾ արիւնցեղոց Գ յարիւնցեղոց Ի ապշեցեղոցն ի յարիւնցեղոցն

26 Nem 56. 2 πρόσθιοι τοῦ ἐγκεφάλου κοιλία («գլխուղեղի առաջնային փորոքները»)

27 Nem 56. 3 ψυχικὸν πνεῦμα

28 ԲԵԷԼԹԻԽ նոցանէն Ժ նոցանէն / ԲԵԷԼԹԻԽ + է Ժ + են

29 ԱԶԷԼԾ նեարդքն ԲԴՎ նեարդք

30 ԲԵԹԺԻԼԽ աւդովն

31 ԱԶԾ չիք զգայութիւն մի

32 ԲԷԼ անձնական

33 Վ ճանաչումն

34 ԱԳԵԶԾ բնութիւն ԴՎ զբնութիւն

35 Nem 56. 8 ὄψις

36 Nem 56. 9 τῷ ἀγνοειδεστάτῳ / ԱԶԾ զճաճանչատեսական Ը զճանանչատեսականն Ժ զճաճանչատեսակ

37 Nem 56. 9 + <κατὰ τὴν ἀκοήν> («ըստ լսողութեան»)

38 ԱԳԶ գաւդոցն

39 Nem 56. 11 τῷ κατὰ τὴν γέυσιν («ըստ համի զգայարանի»)

40 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ հիւթոյն / Խ + ընդ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Քանզի⁴¹ ի զգալեացն ի ձեռն իւրոյն⁴² ճանաչել⁴³ բնաւորեցաւ⁴⁴: Արդ պարտ էր ըստ այսմ բանի, վասն զի չորք են տարերք, չորս գոլ ե՛լ զգայարանսն⁴⁵: Այլ վասն զի շոգի եւ հոտոցն սեռ բնութեամբ է ի միջի աւգոյ եւ ջրոյ (քանզի յաւգոյ է⁴⁶ թանձրամասնագոյն, իսկ ի ջրոյ՝ անաւսրամասնագոյն⁴⁷: Յայտնի լինի այսպիսիս ի ձեռն ախտի⁴⁸ ըռընգանցն⁴⁹ ծանրաշնչութեան⁵⁰, քանզի եւ նոքա⁵¹, թէ եւ⁵² քարչեն գաւգս ի ձեռն շնչոյն⁵³, սակայն ի քարչելն զնա հոտոցն ոչինչ զգան⁵⁴, քանզի խցեալ⁵⁵ թանձրագունիւն ոչ անցանէ ի զգայութիւնն), այսորիկ սակս հինգերորդ զգայարան՝ հոտոտելիքս, գտանի ի բնութենէն⁵⁶, զի մի՛ ինչ յորոց կարն է ի գիտութիւն գալ⁵⁷, գերծցի ի զգայութենէն: Եւ է զգայութիւնն⁵⁸ ոչ այլայլումն, այլ գիտութիւն⁵⁹ այլայլման, քանզի⁶⁰ այլայլին զգայարանքս, բայց տարորոշէ զայլայլումնն⁶¹ զգայութիւնն:

[3] Եւ կոչի յոլովակի զգայութիւնն ե՛լ զգայարանք: Եւ է զգայութիւնն՝ ընդունակ զգալեացս: Բայց թուի այս սահման⁶² ոչ սորա գոլ զգայութեանցս⁶³, այլ գործոցն⁶⁴ սորա, վասն որոյ եւ այսպէս սահմանէն

41 Nem 56. 12 + ἕκαστον («իւրաքանչիւր»)
42 Թիւ + գիւրն ժ իւրոցն
43 ԲԴԵԷԼԺԻ ճանաչել Թ լուս ճանաչել
44 Վ (70. 3)* «ամենայն զգալի իրաց սահմանեցաւ ի բնէ յատուկ իմն գործարան՝ պատշաճաւոր առ մի ի նոցանէ՝ առ ի լինել զգալի»
45 Ա զսգայարանս ԶԸՄ զգայարանս
46 Թիւ չիք
47 ԵԷԺԹ անաւսրամասնագոյնն
48 Nem 56. 17 τοῦ πάθους | ԱԶՄ ախտից ԲԴԵԷԼԺԻԼՎ ախտիցն Խ ախտակիցն
49 ԱԴԼՎ ուրնագացն ԶՄ ուրնգանցն Լ ըռնգանցն Խ ըռընգացն
50 Nem 56. 16 τῆς κορῆς («հարբուխ»)
51 Nem 56. 17 κορυζῶντες («հարբուխով հիվանդ, ախտացեալն ունգունք») փխ նոքա / Վ + (ախտացեալն ուրնգունք)
52 ԵԷԺԹ չիք
53 Nem 56. 17 ἀναπνοῆς («ներշնչման»)
54 Nem 56. 18 ἀναλαμβάνονται («ընկալեն»)
55 Մ անցեալ
56 ԱԶՄ բնութենէս Գ բնութեանս
57 Գ գոլ ժ գոլ (լուս գալ)
58 ԲԳԴԶԼՎ զգայութիւն
59 Nem 56. 22 διάγνωσις
60 ԲԴԵԷԼԺԻԼ ԽՄՎ + ոչ
61 ԲԴԵԷԺԻԼ ԽՎ զայլայլումն
62 ԴԼՎ սահմանն
63 Ա սգայութեանս Զ զգայութեանս Ը զգայութեանց
64 ԱԶ գործւոց ԲԴԵԷԼԺԻԼ ԽՄՎ գործեաց

զգգայութիւնն⁶⁵ հոգի իմանալի⁶⁶ յիշխանականէն ի գործարանս կոյս կարգեալ⁶⁷: Է եւ այսպէս՝ զաւրութիւն անձին՝ ընդունական զգալեացս, իսկ զգայարան⁶⁸ գործարան ընդունելութեան զգալեացս:

Բայց Պղատոն ասէ զգգայութիւնն⁶⁹ անձին⁷⁰ եւ մարմնոյ կցորդութիւն առ արտաքոյսն, քանզի զաւրութիւն՝ անձին, եւ գործարան՝ մարմնոյ, եւ երկաւքին ի ձեռն տեսութեան իմն ընդունականք⁷¹ որոց արտաքուստքն⁷²(108):

[4] Իսկ յանձնականացն են ինչ որ սպասաւորականք⁷³ են եւ ընծայաբերք⁷⁴, եւ են ինչ որ՝ պետականք⁷⁵ եւ իշխանականք⁷⁶: Պետականք՝ իմացողականն եւ մակացողականն, իսկ սպասաւորականք՝ զգայականքն եւ ըստ յարձակմանն շարժութիւնն⁷⁷ եւ ձայնականն⁷⁸(109): Քանզի եւ շարժութիւնք⁷⁹ եւ ձայն⁸⁰ սուրք են եւ գրեթէ անժամանակաբար հնազանդին կամաց խորհրդոյն⁸¹, քանզի համանգամայն եւ անդէն կամիմք եւ շարժիմք՝ ոչ ինչ կարաւտք⁸² եղեալք ի միջի ժամանակի կամելոյն եւ շարժութեանն⁸³, որպէս ի վերայ շարժութեան մատանցս է տեսանել:

Եւ ի բնաւորականացն ոմանք ընդ իշխանութեամբ են իմացողականին, որպէս կոչեցեալքն կիրք:

65 Բեէլթիս զգայութիւնն ժ զգայութիւն
66 Nem 57. 2 πνεῦμα νοερόν («բանական ոգի») / ԱԲԳ ընծայաբերք է ընծաբերք
67 =Nem տարրնթ τεταγμένον ≠ Nem 57. 3 τεταμένον («տարածված») / ԱԲԳ ընծայաբերք է ընծաբերք
68 ԲԳԴԵԹԺԻԼԽՎ զգայարանք
69 ԲեէլթժԼԽ զգայութիւնն
70 ԲեէլթժԻԼԽ անձինն
71 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ ընդունական
72 ԱԶԹԽ արտաքուստն Վ արտաքուստ են
73 Nem 57. 8 ὑπουργικά
74 Nem 57. 8 δορυφορικά (*«նիզակալիրք») / ԱԲԳ ընծայաբերք է ընծաբերք
75 Nem 57. 8 ἀρχικά / ԱԼ +են
76 Nem 57. 8 ἡγεμονικά
77 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ շարժութիւն
78 =Nem տարրնթ φωνητικόν ≠ Nem 57. 10 φανταστικόν
79 ԱԳԶԾ շարժութիւն
80 = PG40 p 637 φωνή ≠ Nem 57. 11 φαντασία / տարրնթ φωνή; φωνή (κινομένη) / ԲԴԵԹԺԻԼԽՎ ձայնք
81 ԱԳԶ խորհրդոյն ԴԻ խորհրդոյ
82 ԱԶ կարաւտ ժ կարաւտ (լուս կարաւտք)
83 ԸՎ շարժութեան

ՊԼՈՒԽ Է. ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԵՍԱՅ¹

[1] Երեսք⁽¹¹⁰⁾ հոմանունակի ասին, քանզի² ե՛լ զգայարանն³, ե՛լ զաւրուրթիւնն⁴ զգայական⁵: Իսկ Իպպարքոս⁽¹¹¹⁾ ասէ՝ ճառագայթս յաչացն⁶ ձգեալս⁷ որքան հասանէ⁸, որպէս ձեռաց շաւշափմամբ մերձեալ յարտաքոյսն մարմինս, զընդունողականութիւնն⁹ նոցա առ տեսողականն տալ: Իսկ երկրաչափողքն կոնս¹⁰ իմն վերագրեն՝ յանկմանէ¹¹ ճառագայթիցն եղեալս, յարտաքս առաքեցելոցն¹² ի ձեռն աչացն, քանզի առաքեալ ճառագայթս աջոյ ական¹³ ի ձախ կոյս, իսկ ձախոյն¹⁴ յաջ կոյս, եւ¹⁵ յանկմանէն նոցա կատարիլ կոնոն¹⁶, ուստի համանգամայն զբազմաւք ինչ գիրկս արկանել երեսացն, բայց տեսանել ստուգապէս զայն¹⁷, ուրանաւր անկանին ճառագայթքն: /218բ/Քանզի այսպէս յոլովակի հայելով ի գետին, ոչ տեսանեմք զանկեալն ի վայր¹⁸ դահեկան¹⁹ բազում անգամ հայելով²⁰, մինչեւ բախումն ճառագայթիցն²¹ յայնմ տեղւոյ լինիցի²², ուրանաւր դա-

1 Nem 57. 16 περί ὄψεως | տարրնթ περί τῶν πέντε αἰσθήσεως. περί ὄψεως
2 ԸժիՎ + է թ լուս է
3 Վ զգայարան
4 ԳՎ զաւրուրթիւն
5 ԷՎ զգայականին
6 ԱԶԸԾ յաչաց Ե յաչացս
7 Էժ ձգեալ թ ձգեալք
8 Nem 57. 19 + τοῖς πέρασιν ἑαυτῶν («իր ծայրերով, իր վերջույթներով»)
9 ԱԶԸ զընդունակութիւնն Գ զունակութիւնն Վ զընդունողականութիւն
10 Nem 57. 21 κώνους | ԱԲԴԵԶԷԺԻԼԽԾՎ կոնոս Ը կոնոն թ լուս կոնոն
11 Nem 57. 21 ἐκ τῆς συνεπιπτώσεως («միաժամանակյա անկումից»)
12 ԱԲԶԷԸԽՎ առաքելոցն
13 ԱԶԾ ականն
14 ԲԳԴԶԻԾՎ ձախուն
15 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ +ի
16 ԱԶԾ կոնոսնի ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ կոնոսն
17 Ծ գնայն
18 ԱԵԶԸԾ չիք ի վայր
19 Nem 58. 5 νόμισμα
20 Nem 58. 5 ἀτενίζοντες («ուշադիր, սեւեռուն նայել»)
21 ԶԸ ճառագայթից
22 ԲԳԴԵԷԹԺԻԼԽՎ լինիցին

Հեկանն, եւ յայնժամ տեսութեամբն²³ անկանիմք²⁴ ի նա, որպէս եւ²⁵ իսկզբանէն սկսաք հայել²⁶:

[2] Իսկ Եպիկուրեանքն՝ ուրուականս²⁷ իմն պատկեր երեւեցելոցն անկանել յաչսն:

Իսկ Արիստոտելէս՝ ոչ մարմնական ուրուական, այլ որակութիւն ի ձեռն այլայլման յաւգոյն, որ շուրջ յերեւելեացն մինչեւ յերեսսն²⁸ լինել⁽¹¹²⁾:

Իսկ Պղատոն՝ ըստ ճամանչակցութեան²⁹ է՛ ինչ որ յաչացն³⁰ լուսոյ՝ այսքան ինչ հոսեցելոյ ի նմանասեռն³¹ աւդ, եւ է՛ ինչ որ ի³² մարմնոց³³ բերեցելոյ, եւ է՛ ինչ որ ի միջի աւդն՝ զիւրահեղ գոլով եւ զիւրափոխ, յարձակեցելոյ³⁴ ընդ հրատեսակ³⁵ ի յերեսացն⁽¹¹³⁾:

[3] Իսկ Գալիւնոս³⁶, համաձայնապէս Պղատոնի՝ յաղազս երեսաց յեւթներորդումն³⁷ Համաձայնութեան³⁸ գրելով, ասէ այսպէս³⁹ «գի թէ յակն մտանէր մասն ինչ կամ զաւրութիւն կամ պատկեր ուրուական կամ որակութիւն երեւեցելոցն մարմնոց⁴⁰, ոչ արդեւք զտեսեցելոյն⁴¹ մեծութիւնն⁴² գիտէաք, որպէս զլերին եւ⁴³ կամ զորմոյ⁴⁴ մեծի»⁽¹¹⁴⁾: Քանզի այսքան⁴⁵

²³ Nem 58. 7 τῆ θέξ | Գ տեսութեամբքն Ժ տեսութեամբ

²⁴ Եէ անկանիցիմք Թիս անգանիցիմք

²⁵ Ե չիք Վ թէ

²⁶ Nem 58. 8 προσέχειν («ուշադիր նայել»)

²⁷ ԱԶԸ ուրուական

²⁸ ԱԶԸ յերեսս ԲԹԺՎ յերեսն է երեսնն և երեսան

²⁹ Nem 58. 11 κατὰ συναύγειαν | Ը ճամանչակցութեան | Գ + եւ

³⁰ ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼ և ՄՎ յաչաց

³¹ ԱԶԸՄ նմանասեռ

³² Մ չիք

³³ ԳԸ մարմնոյ

³⁴ Ը յարկակելոյ և յարձակեցելոց

³⁵ Վ չիք

³⁶ ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼ և ՄՎ գալիւնոս

³⁷ ԲԸ յեւթներորդում

³⁸ Nem 58. 15 ἐν τῷ ἐβδόμῳ τῆς συμφωνίας | Ե համաձայնութիւն

³⁹ Nem 58. 15 + πῶς σποράδην («տարբեր տեղերում ցրված»)

⁴⁰ Ը մարմնոցն

⁴¹ ԱԲԵԶԷԸԹԺԻԼ և ՄՎ զտեսեցելոցն

⁴² ԳիւՎ մեծութիւն Դ մեծութիւնն

⁴³ ԲԴԷԺԻԼ չիք

⁴⁴ = ἢ τοίχου ≠ Nem 58. 18 εἰ τύχοι («եթե հանդիպեր»)

⁴⁵ Nem 58. 19 τηλικούτον («այդքան մեծ»)

Յաղագհս Բնո-Բէան մարդոց

պատկերի անկանիլ յաչս մեր ամենայն ամենեւին անբան է, այլ սակայն եւ ոգին⁴⁶ տեսանողական⁴⁷ ոչ կարէ այսքան զաւրութիւնս⁴⁸ առնուլ, որպէս զի Հեղանիլ⁴⁹ ամենայն ուրեք յերեւեալն:

[4] «Արդ ասելի է⁵⁰ զշուրջ⁵¹ զմեաւք զաւղս լինել այսպիսի⁵² գործարան մեզ, ըստ որում ժամանակի տեսանեմք, որպիսի է ի մարմնիս մերում⁵³ երակն⁵⁴ տեսողական⁵⁵: Քանզի այսպիսի ինչ կրել⁵⁶ սովորեաց շուրջ զմեաւք աւղս⁵⁷, զի ճաճանչ արեգական՝ Հեղեալ⁵⁸ ի վերինն կոյս աւղոյս, թափանցիկ լինի ի⁵⁹ բոլորն զաւրութիւն, իսկ⁶⁰ ի ձեռն տեսանողականացն⁶¹ երակաց⁶² ճաճանչ բերեալ, վասն զի ունի գէութիւնն⁶³ Հոգեւորական, անկանելով յոր շուրջն⁶⁴ զիւրեւ⁶⁵ աւղ⁶⁶, եւ առաջնով արկմամբն զայլայլումն գործեալ, թափանցիկ լինի մինչև ցբազում ինչ⁶⁷ յոր⁶⁸ մերձ յինքն⁶⁹, մինչև անկցի ի մարմին⁷⁰ ընդդիմատիպ»⁽¹¹⁵⁾: Քանզի լինի աւղ գործարան ական առ ի⁷¹ տեսեցելոցն գիտութիւն՝ այնպիսի, որպիսի⁷² են խելացն լու-

46 Ա.ԶԾ ոգի
47 Nem 58. 20 τὸ πνεῦμα τὸ ὀπτικὸν | Ա.ԶԾ տեսողական
48 Ա.Գ.ԶԹԾՎ. զաւրութիւն Ը + այսքան
49 Ա.ԶԾ Հեղանուլ
50 Nem 58. 21 λείπεται («մնում է»)
51 Ա.Բ.ԶԷԹԺԽԾՎ. շուրջ
52 Ա.Գ.ԶԸԺ Բ.Գ.ԵԹԻԼԽՎ. այսպիսիս / Բ.Գ.ԶԷԸԹԻԼԽՎ + ի
53 Nem 59. 1 չիք
54 Ա.Բ.Գ.ԶԷԸԹԺԽԾՎ. երակք
55 Ա տեսողականք ԶԾ տեսանողականք
56 Ա.Բ.Ժ կրեալ Ե կրելով
57 Գ աւղ ժ աւղս ի զաւղս
58 Nem 59. 2 ψάουσα («Հպվելով, դիպչելով»)
59 Ա.Գ.ԵԹԾՎ. չիք
60 Ա.Զ չիք
61 Ա.ԶԾ տեսողականացն
62 Բ.Գ.ԵԸԹԺԽԾՎ. երակացն
63 ԳՎ. գէութիւն թիս զաւրութիւնն
64 Ը շուրջ ժ + գնովաւ
65 ԱԸ. գիւրեաւ ժ իւրեւ Վ. գիւր
66 Դ.ԶԸԹՎ. յաւղ
67 Nem 59. 6 ἄχρι πλείστον («որքան Հնարավոր է, մինչև վերջ»)
68 ԻՎ. չիք
69 Nem 59. 6 συνεχῶς ἐαυτῇ (συνεχές -կապ)՝ «իր Հետ կապին»
70 ԶԸ մարմինն
71 Ա.ԶԾ չիք
72 Ա.Բ.Գ.ԶԷԸԹԻԼԽՎ. որպէս

սերակքն⁷³ (116), որպէս⁷⁴ զի զոր ինչ բան ունին⁷⁵ խելքն առ երակն⁷⁶, այսպիսի ինչ ունել ականն⁷⁷ առ աւղս՝ անձնաւորեալ⁷⁸ յարեգականայնոյն⁷⁹ ճաճանչէ:

Իսկ զի բնաւորեցաւ աւղս հպիցն ի նա մարմնոց⁸⁰ նմանակից լինել, յայտ է ի շիկէ իմեքէ կամ ի կապուտակէ եւ յարծաթոյ պայծառէ՝ անցեալ առ լուսով⁸¹ այլայլիլ աւղոյն:

[5] Իսկ Պորփիրուս⁸² յորում Յաղագս զգայութեան(117), ոչ կոնոն⁸³ եւ ոչ պատկեր ուրուական եւ ոչ այլ ինչ պատճառ ասէ գոլ տեսանելոյ, այլ⁸⁴ նորին անձինն⁸⁵ հանդիպեալ երեւելեացն գիտել զինքն գոլ զերեւելիսս, անձինն շարունակելով⁸⁶ գամենայն էսս եւ գոլ ամենայնի անձն շարունակելով մարմինս պէսպէս⁸⁷: Քանզի մի ախորժելով գոլ ամենեցունց անձն բանական, վայելչաբար ասէ՝ ճանաչել զինքն յամենայն⁸⁸ էսս⁸⁹ (118):

[6] Եւ տեսանեն երեսք զըստ⁹⁰ ուղիղ գծից⁹¹, բայց զգայ ըստ առաջնում⁹² բանին, զգոյնսն, ընդ նմին գիտէ եւ զգունեալն մարմին⁹³ ե՛լ զձեւն, ե՛լ զտեղին, ուրանաւր են ե՛լ զմեկուսութիւնն⁹⁴, ե՛լ զթիւն⁹⁵,

73 ԲԶ լուսերակն Գ լուսերակ Ժ լուսերակք

74 ԱԶԾ չիք

75 Բ ունի ին բանին (^ բան ունին)

76 Գ երակսն Դ երակքն

77 ԻՎ ական

78 Nem 59. 10 ἐψυχωμένον | Ա անձնաւորիլ Եէլ լուս լուսաւորեալ Թ՛իս լուս լուսաւորիլ Ժ լուս եւ լուսաւորել ասէ

79 Ա յարեգականայնոյն ին արեգականայնոցն

80 ԲԴԷԸԹԺԻԼԽՎ մարմնոյ Ե մարմնոյն

81 Nem 59. 12-13 + ὑπὸ τοῦ διενεχθέντος (*«ի ձեւն անցելոյն»)

82 Ա պորփիրոսս Ի պորփիրիոս

83 Ա կոնոս Ժ լուս կոնոս

84 Վ չիք այլ ինչ պատճառ ասէ գոլ տեսանելոյ, այլ

85 Գ անձին

86 ին շարունակ ունելով

87 ԳԴԸԹՎ պէսպէսս

88 ԲԷԸԹԽՎ ամենայն

89 ԷՎ յէսս

90 ԱԳԶԾ ըստ

91 ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎՎ գծիցն

92 ԷՎ առաջնումն

93 Nem 59. 20 + καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ («և նրա մեծութիւնը»)

94 ԴՎ զմեկուսութիւն

95 Գ զթիւ ԸԻ +եւ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

զկայս եւ զշարժութիւն, զխոշորն եւ զողորկ⁹⁶, զհարթն եւ զանհարթ⁹⁷, զսուրն եւ զբուրթ⁹⁸, եւ զհաստումն⁹⁹, եթէ ջրատեսակ իցէ եւ¹⁰⁰ եթէ՝ երկրատեսակ, իբր¹⁰¹ զխոնաւուտ¹⁰² կամ զչոր: Արդ իւրն¹⁰³ նորա զգալի է /219ա/ գոյնն, քանզի ի ձեռն¹⁰⁴ տեսութեանն զգոյնսն ընդունի եւ անդէն ընդ գունովն՝ ե՛լ զգունեալն¹⁰⁵ մարմին, ե՛լ զտեղին, ուրանաւր են երեւեալն¹⁰⁶, ե՛լ զմեկուսութիւնն ի միջի տեսողին եւ երեւեցելոյն: Քանզի քանեաց¹⁰⁷ ի զգայութեանցս երեւի¹⁰⁸ մարմին, սոցունց անդէն եւ տեղին ճանաչի, որպէս շաւղափեղեաց¹⁰⁹ եւ ճաշակեղեաց¹¹⁰, այլ սոքա յայնժամ միայն, յորժամ մերձին ի մարմինն՝ զգան¹¹¹, բայց երեսք եւ ի հեռուստ¹¹² ընդունին զիւրսն զգալիս, հարկաւորապէս հետեւեաց եւ միայնոյ¹¹³ տեսանել¹¹⁴ զմեկուսութիւնն, բայց զմեծութիւնն յայնժամ զիտէ միայն, յորժամ զերեւեցելոյն բուռն հարկանել կարիցէ¹¹⁵: Իսկ եթէ մեծ իցէ երեւեալն, ոչ ըստ միանգամ¹¹⁶ բուռն հարկանելոյ¹¹⁷, այլ աստանաւր կարաւտ էն¹¹⁸ երեսք ե՛լ յիշելոյ, ե՛լ իմանալոյ¹¹⁹: Քանզի ըստ մասին տեսեալ զնա եւ ոչ

96 Ա զղորկն ԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽԾՎ զղորկն Ը գուղորկն
97 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ զանհարթն
98 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ զբուրթն
99 ԹԽ զհաստումն
100 ԲԳԺԻՎ չիք
101 ԱԵԶԸԼԾ Իբրեւ
102 ԱԶ զխոնաւ
103 ԱԶ իւր
104 Nem 60. 2 + μόνης
105 ԴէժԻՎ գունեալն
106 ԻՎ երեւեալ
107 Վ որքանեաց
108 Nem 60. 5 συνεμφαίνεται («ամբողջական, միաժամանակ երևում է»)
109 ԷԼ լուս շօշափում ԹԺԽ լուս շօշափումն
110 ԹԺ ճաշակումն Խ լուս ճաշակումն
111 Nem 60. 8 + πλὴν τῶν ἐξῆς διορισθησομένων («բացի մի շարք բացառություններից»)
112 Nem 60. 8 + ἐπειδὴ δὲ πόρρωθεν (*«իսկ քանի որ ի հեռուստ.... »)
113 Վ + (երեսաց)
114 Nem 60. 10 +καὶ
115 Nem 60. 11 διὰ μιᾶς προσβολῆς περιλαμβεῖν («միանգամից հասանելի լինել, մի հայացքով ընդգրկել») | Ե հարկանիցէ
116 ԱԶԺԾ միանգամայն
117 Nem 60. 12 προσβολῆν περιλαμβάνεσθαι
118 Վ կարօտին փի կարաւտ են
119 ԱԳ իմանալոյ Լ իմանալոյ

միով զբոլորն, հարկաւորապէս յայլմէ յայլ անցանէ, եւ յոր անկանին, միշտ ըստ անցանելոյն¹²⁰ զգալի է, իսկ զոր յառաջագոյնն¹²¹ ետես՝ յիշումնն¹²² պահէ, բայց ժողովէ զերկոսին¹²³ իմացումնն¹²⁴ ե՛ւ զգալին¹²⁵, ե՛ւ զյիշելին:

[7] Արդ զմեծութիւնն երկակի ընդունի¹²⁶, երբեմն միայն, եւ երբեմն՝ յիշմամբ եւ իմացմամբ, բայց զթիւ երեւեցելոցն¹²⁷ ի վեր, քան զերիս կամ զչորս, ըստ միանգամ¹²⁸ ոչ երեւեցելոյ¹²⁹, եւ շարժութեանցն եւ ձեւոցն բազմանգիւնեացն¹³⁰ ոչ երբեք միայն, այլ յիշմամբն եւ իմացմամբն¹³¹: Զի եւ ոչ կարէ իսկ¹³² զհինգն եւ զվեցն եւ զեւթն¹³³ եւ զբազումսն առանց յիշման ժողովել, այսպէս ե՛ւ ոչ զվեցանկիւնիսն եւ զութանկիւնիս¹³⁴ եւ բազմանկիւնիսն¹³⁵ զձեւս¹³⁶:

Եւ զշարժութիւնն¹³⁷ ըստ փոխանցութեան եղեալ է՛ ինչ որ նախկին¹³⁸ ունի, եւ է՛ ինչ որ՝ երկրորդն, իսկ ուրանաւր նախկինն է եւ երկրորդն եւ երրորդն¹³⁹, զայս յիշումն¹⁴⁰ միայն պահէ: Իսկ վերինն¹⁴¹ եւ ներքին, եւ անհաւասարն եւ հաւասար¹⁴², նոյնպէս¹⁴³ խոշորն¹⁴⁴ եւ զոլորկ¹⁴⁵,

120 Վ անցանելոցն
 121 ԲԳԵԷԺՎ յառաջագոյն
 122 ԵԹԼԽ յիշումն
 123 Ա զերկոսին ժ զերկոսեանն (լուս զերկոսին)
 124 ԸԺ իմացումն
 125 ԱԲԵԷԸԹԺԻԼԽ զգալին
 126 Վ + (տեսողութիւնն)
 127 ԵԹԽ երեւեցելոյն է երեւեցելոյ
 128 Nem 60. 19 + προσβολήν («հպման»)
 129 Վ երեւեցելոց
 130 ԱԶԾ բազմանգիւնեաց ԲԴԸԻ բազմանկիւնեացն Գ բազմանկիւնէցն
 131 ԲԳԸԸՎ իմացմամբ
 132 Nem 60. 21 չիք
 133 Ծ գեւթն
 134 ԱԶԸԾ ութանկիւնիս ժ զութանգիւնիսն
 135 ԹԺՎ զբազմանգիւնիսն ԼԽ բազմանգիւնիսն
 136 ԹԺԼԽԾ ձեւս
 137 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ շարժութիւնս Ծ շարժութիւն
 138 ԱԶԾ նախկինն
 139 ԵԷԹԼ երրորդն
 140 ԱԲԳԶԾՎ յիշումնն
 141 ԱԸԻ վերին
 142 ԱԸԻ հաւասարն
 143 ԳԸ +եւ
 144 ԱԳԶԸԾ զխոշորն
 145 Ա զոլորկն ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ ոլորկն ԶԸԾ զոլորկն

Յաղագրա Բնութեան մարդոյ

եւ սուրն եւ բուր¹⁴⁶ հասարակաց է շաւշափելեաց եւ տեսանելեաց¹⁴⁷, վասն զի եւ միայն զիտեն զտեղին, բայց պէտս ունին եւ իմացմանն: Քանզի այն, որ միայն¹⁴⁸ միանգամ անկանին ընդ զգայութեամբ¹⁴⁹, միայնոյ զգայութեանն գործէ, իսկ որ բազում անգամն՝ ոչ միայնոյ, այլ եւ յիշմանն՝ հանդերձ¹⁵⁰ իմացմամբն, որպէս յառաջագոյն¹⁵¹ ցուցաւ:

[8] Իսկ ընդ թափանցիկսն մինչեւ¹⁵² ցխորութիւնն բնաւորեցաւն ¹⁵³ անցանել երեսք՝ նախ ընդ աւդ, եւ՝ գեղեցկապէս (քանզի ընդ բոլորն լինի թափանցիկ), իսկ երկրորդ՝ ընդ ջուր, ի դադարման եւ ի մաքրութեան (զձկունսն ի դաւղել¹⁵⁴ տեսանեմք), իսկ նուաստ՝ ընդ ապակի եւ ընդ¹⁵⁵ այսպիսիսս, յայտ է, զի ընդ լուսաւորսն, քանզի է եւ այս նորա իւր: Եւ մի՛ պատրեսցէ գոմանս, զի եւ ջերմոյն ընդունակութիւն երեսաց¹⁵⁶ է, զի զհուր տեսանելով՝ գիտեմք անդէն, թէ եւ ջերմ է: Քանզի թէ յառաջին տեսութիւնն¹⁵⁷ հանցես զբանդ, գտցես թէ¹⁵⁸ յայնժամ, յորժամ նախ տեսին երեսքն¹⁵⁹ զհուրն, միայն գունոյն եւ ձեւոյն եղեւ ընդունակ, իսկ մերձեալ եւ շաւշափմամբ¹⁶⁰ ծանեաք, թէ եւ ջերմ է, զոր պահեաց¹⁶¹ յիշումնն¹⁶² առեալ ի շաւշափմանէն: Արդ այժմ, յորժամ տեսանեմք զհուր, ոչ այլ ինչ տեսանեմք, քան թէ¹⁶³ զձեւն¹⁶⁴ եւ զգոյնն¹⁶⁵ հրոյն, իսկ իմացումնն¹⁶⁶

146 ԱԶԸԺԾ Բուրն

147 Ծ լուս

148 ԸԺՎ չիք

149 Ա սգայնութեամբն ԴԶ գգայնութեամբն ԸԻԼ գգայնութեամբն

150 ԲԴԼՎ + եւ

151 ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ յառաջագոյնն

152 ԱԶ մինչ

153 Ծ ոչ բնաւորեցաւն

154 Ա լուղեալ ԳԶԾ դուղել Դ լաւղել Ը լեղալ Վ լուղել

155 Nem 61. 8 ἄλλον («այլ») Ը չիք

156 ԱԶ երեսացն

157 Ծ տեսութիւն Վ չիք առաջին տեսութիւնն

158 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ + եւ

159 ԴԺԻ երեսքդ

160 ԱԶԾ չիք եւ շաւշափմամբ Գ շաւշափմանս

161 է պահ Ը պատահեաց

162 ԲԵԷԹԻԼԽՎ յիշումն

163 Գ չիք Ը եթէ

164 ԱԸ զձեւ

165 ԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ գոյն

166 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ իմացումն

յինքն ընդ նմին¹⁶⁷ ընդունի¹⁶⁸ երեւեցելոցն¹⁶⁹ ի ձեռն յիշմանն, ե՛լ գջերմութիւնն¹⁷⁰: Նոյն բան է եւ ի վերայ խնձորոյ, քանզի թէ ոչ¹⁷¹ ի¹⁷² միայնոյ¹⁷³ ի գունոյն եւ ի ձեւէ տեսականայ խնձոր, այլ եւ ի հոտոյն եւ ի ճաշակմանն որակութենէ, ոչ եւ զայսոսիկ տեսութեանն¹⁷⁴ ընկալեալ՝ գիտէ թէ խնձոր է, այլ անձն յիշմամբն ամբողջ պահէ, զոր ի հոտոյն եւ ի ճաշակմանէն /219բ/ համանգամայն ընդ տեսանելն իմանայ եւ զայս ընդ ձեւոյն եւ ընդ գունոյն: Արդ յորժամ դեղին¹⁷⁵ խնձոր տեսանեմք եւ¹⁷⁶ համարիմք կարմիր¹⁷⁷ գոլ զնա, ոչ երեսքն¹⁷⁸ են, որ պատրինն¹⁷⁹, այլ իմացումն: Քանզի երեսքս¹⁸⁰ յիւրսն¹⁸¹ զգալիս ոչ սխալեաց, զի եւ զգոյնն եւ գձեւն¹⁸² ետես:

[9] Արդ երեք¹⁸³ ի զգայարանցս՝ երեսք եւ լսելիք եւ հոտոտելիք, զորս արտաքսն եւ ոչ հպեալսն¹⁸⁴, ընդունին միջնորդութեամբ աւգոյս, բայց ճաշակելիք ոչ զգայ այլազգ, եթէ ոչ շաղեսցի ընդ զգալւոյն, իսկ շաւշափելիք՝ եւ երկրորդիւ¹⁸⁵, քանզի ե՛լ¹⁸⁶ հպեալ ի մարմինս, ե՛լ միջնորդիւ երբեք՝ գաւազանաւ:

167 ԳՁ ընդ նմին յինքն

168 Ծ յինքն ընդունին ընդ նմին Վ ընդունին

169 ԱԲԴԵԷԹԺԻԼԽԾՎ. զերեւեցելոյն Ձ զերեւեցելոցն Ը լուս զերեւեցելոցն

170 ԺՎ. զջերմութիւն

171 ԱԴԵԶԺԻԽԾՎ. ոչ թէ փիս թէ ոչ

172 ԱԴԵԶԺԻԽՎ. չիք

173 ԱԴԵԶԺԻԽՎ. միայն

174 Թ տեսութիւնն ժՎ. տեսութեան ի տեսակութիւնն

175 Nem 61. 23 κήρινον («մոմե, մոմեղեն») | Alf. album («սպիտակ»)

176 Nem 61. 23 չիք տեսանեմք եւ

177 = Alf. rubeum ≠ Nem 61. 23 ἀληθινὸν μῆλον («իրական խնձոր»)

178 Գ երեսքս Ձի երեսք

179 ԱԳՁԸ պատրին Ե պարտինն

180 ԱՁԺ երեսք ի երեսքն

181 ԱՁԾ յիւրն

182 Ե գձեւ Ը չիք եւ գձեւն

183 ԲԵԶԹԻԼԽ երեքս ԸԾ երեսքս

184 ԱՁԸԺԻԼԾ հպեալս Գ հպելս

185 Nem 62. 4 ἐπομοτερίζει

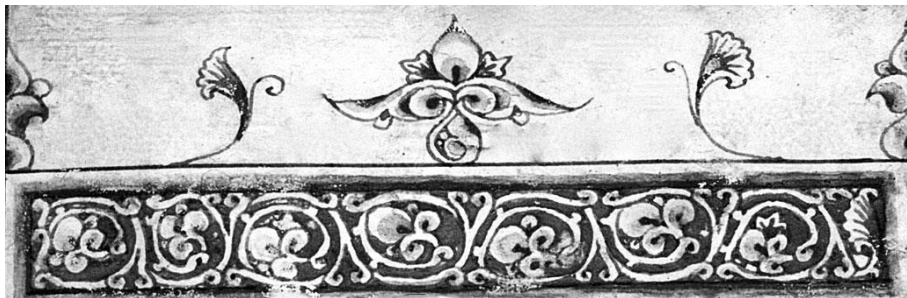
186 ԵԺ չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոց

Երբեմն երեսք եւ վկայութեան պէտս ունին այլոց զգայարանացս, յորժամ¹⁸⁷ երեւեալն ճարտարութեամբ¹⁸⁸ ինչ իցէ առ պատրանս, որպէս ի վերայ գծականին: Քանզի գծականի գործ է պատրել զերեսս՝ ոչ գոլով բարձր ինչ կամ խոնարհ¹⁸⁹, եւ կամ¹⁹⁰ իրն այսպիսի ինչ ունիցի բնութիւն, ուրանաւր պէտք են առ գիտութիւն, մանաւանդ շաւշափերեաց, է երբեք, զի եւ ճաշակելեացն կամ հոտոտելեաց, որպէս ի վերայ դեղին խնձորոյն, իսկ երբեմն եւ ինքն ըստ ինքեան յայտնապէս յանդիման կացուցանէ գերեւեալն, յորժամ ոչ ի հեռուստ¹⁹¹ տեսանէ: Քանզի գաշտարակ չորեքանկիւնի՝ բոլոր տեսանէ ի հեռուստ: Սխալէ¹⁹² եւ, յորժամ ընդ¹⁹³ շամանդաղ ինչ կամ ընդ ծուխ տեսանեմք եւ կամ ընդ այլ ինչ, որ հուպ պղտորէ գտեսանելիսն, նմանապէս եւ յորժամ ի ջուրս¹⁹⁴ (քանզի եւ ի ծովու գլխակ¹⁹⁵ նաւին¹⁹⁶ բեկեալ տեսանէ), նոյնպէս եւ, յորժամ ընդ թափանցիկ նիւթ¹⁹⁷ հայի¹⁹⁸, որպէս ի հայելիս, կամ յապակիս¹⁹⁹ կամ յայլ ինչ յայսպիսեացս²⁰⁰ կամ, յորժամ ստէպ շարժեսցի երեւեալն (քանզի ամբոխէ գտեսանելիսն փութանակի շարժութիւնն, որպէս զի զոչ բոլորսն²⁰¹ բոլոր ցուցանել²⁰², եւ որպէս ի կայս՝ զշարժունսն²⁰³), կամ յորժամ մտածութիւնքն յայլ ինչ զբաղիցին²⁰⁴, որպէս յորժամ²⁰⁵ խաւսեսցի²⁰⁶ ոք²⁰⁷ ընդ սիրելոյ եւ²⁰⁸, թէ եւ

187 Ա.Գ.ԶԾ + կամ
188 ԲԴԵԹՎ ճարտարութեամբն
189 Nem 62. 7 ἐξοχαῖς («արտափքումներով») կամ κοιλώμασιν («խորութիւններով») = Nem տարրնթ ἢ ≠ Nem 62. 8 εἰ («թէ») = ԲԴԵԹԺԻԼԽՎ + թէ
190 Մ լուս հեռաստանէ
191 Ա սղխալեաց ԴԻ սղալեաց ԵԷԹԼԽ սխալեաց ԷԹԽ լուս սխալէ
192 ԵԶ չիք
193 Nem 62. 14 δι' ὕδατος κινουμένου («շարժվող ջրում») / Վ ջուրսն
194 ԵԷ գլխակ Ը թիակ ԹԽ գլխակ
195 Nem 62. 15 չիք / Ա.Գ.ԶԸՍ նաւի
196 ԷԼՎ նիւթոյ
197 Ա.ԶԸՍ նայի
198 Ա.Գ յապակի ԶԾ յապակի Ը յապիկիս
199 ԲԵԷԹԽՎ այսպիսեացս Գ յայսպիսէցս ԴԺԻԼ այսպիսեաց
200 ԼՎ բոլորն
201 ԳԺԾՎ բոլորեցուցանել
202 ԵԹՎ զշարժութիւնսն ԷԼ զշարժունութիւնսն իւ շարժութիւնսն
203 Ա սբաղին ԲԳԴԺԻԼ սբաղիցին Ե զբաղիցին
204 Ա.ԶԸՍ + ոք Գ + ոք զի
205 Nem 62. 20 συντηεῖν («հանդիպի, պատահի») / ԲԴԵԷԹԻԼԽ խոսիցի
206 Ա.Գ.ԶԸՍ չիք
207 ԷԹՎ չիք

խաւսիցի²⁰⁹, զանց առնէ զնովաւ վասն մտածութեանցն²¹⁰ նորա առ այլս ինչ գորոյ²¹¹: Ոչ է եւ ոչ այս վնաս երեսաց, այլ մտաց, քանզի նա ետես եւ պատմեաց, բայց միտքն ոչ զգուշացան պատմեցելուն: Չորից պէտք են առ ի հաւաստի գիտութիւն երեսաց՝ առողջ զգայարանի, չափաւոր շարժութեան եւ մեկուսութեան, աւերոյ մաքրի եւ պայծառի:

ՄՄ 55, 162ա

²⁰⁹ Գ խաւսուցի Զ չիք ԸԾ խաւսեցի / Զ լուս եւ տեսցէ

²¹⁰ Ը մտածութեան Ի մտածութեանց

²¹¹ *Nem 62. 16* ὡς ἐπὶ τοῦ προθεμένου μὲν συντυχεῖν (նախատեսել է հանդիպել) φίλῳ, καὶ συντυχόντος μὲν παρελθόντος δὲ αὐτόν, τῷ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ, πρὸς ἑτέροις εἶναι.

ՊԼՈՒԽ Ը. ՅԱՂԱԳՍ ՇԱԻՇԱՓԵԼԵԱՅ¹

[1] Զիւրաքանչիւր ոք յայլոցն² զգայարանացն կրկին կազմեաց Արարչագործն, եւ տեղեալ իւրք եւ մասնկամբք³ մարմնոյ պարագրեաց, քանզի եւ աչս երկուս եւ ականջս երկուս եւ երկուս վտառս զգայութեան⁴ ըռնդանցն⁵ արար, եւ լեզուս երկուս բնաւորեաց⁶ ամենայն կենդանեացս⁷, ոմանց՝ անջատաբար, որպէս աւձից, իսկ ոմանց՝ միաւորեալս եւ միացեալս, որպէս մարդկան: Վասն այսորիկ եւ երկուս միայն փորուածս խելացն զառաջեւ⁸ արար, զի յիւրաքանչիւր⁹ փորուածէ զգայականքն երակք¹⁰ արձակեալք կրկին առ¹¹ զգայարանսն¹²: Եւ կրկին արար զնոսա վասն գերազանցեալ հոգաբարձութեանն, զի թէ մին¹³ կրեսցէ ինչ, միւսն ամբողջ պահեսցէ զգայութիւնն¹⁴: Այլ բազմացն¹⁵ զգայարանացն ապականեցելոց ոչինչ ի նոյն կենդանութիւնն վնասի կենդանին, բայց թէ շաւշափելիքն լուծցին, ընդ նմին կորնչի եւ կենդանին, քանզի միայն շաւշափելիքն ի զգայարանացն ե՛ն հասարակաց ամենայն կենդանեաց, զի ամենայն կենդանի շաւշափելիս ունի, եւ զայլսն զգայութիւնսն¹⁶ ոչ զամենայն ամենայնք, այլ ոմանք¹⁷ գոմանս, իսկ զամենայնն ունին /220ա/ կատարելագոյնքն: Արդ վասն զի¹⁸ այսու վտանգեցաւ կենդանին՝ կենդանի գոլ կամ ոչ գոլ, ոչ մի

1 Nem 63. 1 περι άφής (de tactu) / ԲԴԷ շաւշափողականին
2 Զ յայլոցն ժ այլոց
3 Ըն մասնկամբք
4 ԲԴԵԷԼԺԺԻԽՎ զգայութեանց Լ զգայութեանցն
5 ԱԾ ոնդացն Բ ըռնդանցն ԳԼՎ ոռնդացն Դ ըռնդացն Զ ոռնդանցն
6 Գ բնաւորէ իւ բնաւորաց
7 ԱԶ կենդանեաց
8 ԶԼԻԾ գառջեաւ էթԺԼԽՎ գառաջեաւ
9 ԱԲԳԴԷԹԺԺԻԼԽ իւրաքանչիւր
10 ԺԼՎ երակքն
11 ԲԴԵԷԼԺԺԻԼԽՎ առնեն Ծ առնեն առ
12 =Nem 63. 9 τὰ αίσθητήρια / ԳԴԺՎ զգգայականսն Զ զգայարանքսն
13 ԳԼԽ մինն
14 ԵԼԹԺԺԻԼԽ զգայութիւնն
15 ԱԶԾ բազմաց
16 ԱԳ սգայութիւնս ԶԼԾ զգայութիւնս
17 ԲԴԹՎ ոմանց
18 ԲԳԴԵԷԼԺԺԻԼԽՎ չիք

մասն վիճակեցոյց Արարչագործն ի շաւշափելիսն, այլ գրեթէ զամենայն մարմինն¹⁹ կենդանւոյն, բաց²⁰ յոսկերաց եւ յեղնգանց²¹ եւ յեղջերաց²² շաղկապացն եւ ի²³ մազից եւ յայլոց այսպիսեացս, ամենայն մասն մարմնոյ զգայութիւն²⁴ ընդունի:

[2] Արդ պատահեաց իւրաքանչիւր ումեք ի զգայարանացս կրկին ունել զգայութիւնս՝ է՛ ինչ որ իւրոցն²⁵ զգալեաց, եւ է՛ ինչ որ շաւշափելեացն, որպէս երեսք, քանզի ե՛ւ զգոյնսն որոշէ, ե՛ւ զջերմն եւ զցուրտն ընդունի, այլ զայսոսիկ՝ որպէս զմարմինս, իսկ զգոյնսն՝ որպէս երեսք: Նոյնպէս եւ ճաշակելիք եւ հոտոտելիք եւ լսելիք: Արդ զիա՞րդ ամենայն մարմինն է շաւշափելիք, եթէ ի խելացն փորուածէ²⁶ ասեմք գոլ զգգայութիւնսն²⁷: Որ²⁸ յայտ է, թէ երակացն²⁹ ինչ ձգեցելոցն³⁰ ի խելացն եւ սփռեցելոցն³¹ յամենայն անդամս մարմնոյն, շաւշափելեացն զգայութիւն աւլինի:

Իսկ վասն զի յուրվակի փշոյ հարելոյ³² գոտն³³ անդէն ցհեր³⁴ գլխոյ³⁵ քստմնիմք, կարծեցին ոմանք զկիրան կամ զգայութիւն³⁶ կրիցն³⁷ ի խելսն առաքիլ եւ այսպէս³⁸ զգալ: Այլ թէ էր ճշմարիտ այս բան, ոչ արդեւք խաւ-

19 ԱԶԸԺԾ մարմին
20 Nem 63. 18 πλὴν γὰρ («քանզի բացի») | ԱԳԶԸԺԻՆ բայց
21 Ա յեղենգանցն Բ յեղընգաց ԶԾ յեղընգանցն Ը յըղընգացն Ժ ըղընգաց
22 Ըթի յեղջերաց
23 ԱԳԶ չիք
24 Nem 63. 19 τῆς ἀφ᾽ ἧς («չոշափելիքի զգայնութիւն») / Բ զգայութիւնն
25 ԲԴԵԷԸԹԻԼԽՎ իւրոյն
26 Nem 64. 2 ἀπὸ τῶν προσθίων κοιλῶν τοῦ ἐγκεφάλου («ուղեղի առաջնային փորոքներից») | ԲԵԷԹԻԼԽՎ զգայութիւնսն Գ զստութիւն Դ ժ ըզգայութիւնսն
27 Nem 64. 2 ἢ | Վ ո՞չ է
28 ԺԼՎ ի յերակացն իւ երացն
29 ԱԳԶ ձգելոց ԴԷԺՎ ձգելոցն ԵԻԾ ձգեցելոց
30 ԱԶԸԾ սփռեցելոց Գ սփռելոց ԴԷՎ սփռելոցն
31 ԱԶԾ հասեալ Գ հարել Ը հասեալ (^ հաքեալ)
32 Ա յոտնն ԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ յոտն
33 ԱԶԾ ի հեր
34 ԶԸԾ գլխոյն
36 ԱԴԶԾ զգգայութիւն
37 ԷՎ կրից
38 ԵԷԽՎ այնպէս

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Թանայր վիրաւորեալն անդամ, այլ խելքն: Արդ լաւագոյն է ասել³⁹, թէ երակքն⁴⁰ խելքն⁴¹ են, քանզի մասն ինչ է խելացն՝ յամենայնի ունելով⁴² զանձնականն իւր ոգի, որպէս եւ երկաթ ջեռեալ ունի զհուր⁴³: Վասն այսորիկ, ուրանաւր երակ զգայական է⁴⁴, այն մասն զգայութեանն⁴⁵ ի նմանէ հաղորդի եւ լինի զգայական: Ոչ ինչ է թերեւս անտեղի ասել ի սկիզբն⁴⁶ երակացն ի խելսն առաքել ոչ զկիրսն, այլ զգայակցութիւնն⁴⁷ իմն եւ գեկուցումն⁴⁸ կրիցն:

[3] Եւ է՛ իւր զգալի շաւղափելեացն՝ ջերմն եւ ցուրտ, փափուկն եւ խիստն⁴⁹, խոշորն եւ ողորկն⁵⁰, ծանրն⁵¹ եւ թեթեւն, քանզի եւ միայն ի ձեռն շաւղափելեացն ճանաչին⁵² այսոքիկ: Իսկ հասարակաց տեսանելեացն⁵³ եւ շաւղափելեացն՝ սուրն եւ բուրբն, խոշորն եւ ողորկն, չորն եւ խոնավուն⁵⁴, թանձրն եւ անաւսրն, ի վե՛րն եւ ի վա՛յրն, քանզի⁵⁵ ե՛ւ տեղին⁵⁶, ե՛ւ մեծութիւնն⁵⁷, յորժամ իցէ այսպիսի, որպէս զի ըստ միանգամ հարկանելոյ բուռն շաւղափելեացն եւ՝ զխիտն⁵⁸ եւ զանգայտն⁵⁹ եւ զբոլորն, յորժամ իցէ փոքր, որպէս եւ այլ ինչ ձեւ: Նոյնպէս եւ զշարժու-

39 ԴՁԷՎ ասելն

40 Գ երակն / ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ + Ի

41 ԱԲԵԶԸԹԺԻԼԾԽ Խելսն

42 Nem 64. 10 διὰ παντός ἑαυτοῦ τὸ ψυχικὸν ἔχον πνεῦμα («ամբողջովին իրենով ներծծված լինելով (ունելով) ոգեղեն շնչով») / տարբնթ ἐν ἑαυτῶι ; ἔξ᾽αυτοῦ

43 Ե զի հուր Ը զհուրն

44 Nem 64. 12 ἐμφύηται («բնորոշ է»)

45 ԶԺՎ զգայութեան

46 Nem 64. 13 ἐπὶ τὴν ἀρχὴν / ԲԵԷԹԺԻԼ Երակիցն Գ յսկիզբն

47 Լ զգայակցութիւն (լուս զգայակցութիւն)

48 ԸԺԽՎ գեկուցումն

49 Nem 64. 16 + καὶ («և»)

50 Nem 64. 16 γλίσχρον καὶ κραῖρον / տարբնթ + ֆարօն καὶ չիրօն / ԳԸ ողորկ

51 ԲԴԷԸԺՎ ծանր

52 ԱԶԸ ճանաչի

53 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ տեսանելեաց

54 Ը չիք բութն, խոշորն եւ ողորկն, չորն եւ խոնավուն

55 Վ որպէս

56 ԱԶԾ չիք եւ տեղին

57 ԲԷԸԽՎ մեծութիւն

58 Nem 64. 21 πυκνὸν («հաստ, հոծ, խիտ») / ԱԾ զխիստն ԲՎ խիստն Դ խիտն

59 Nem 64. 21 μανὸν («նսր, սակավ, ծակոտկեն») / ԲԴԺԼՎ անգայտն

թիւնն⁶⁰ մարմնոյ՝ հպեալ ի նա զգայ, հանդերձ յիշմամբ եւ իմացմամբ⁶¹, այսպէս եւ զթիւն՝ այլ մինչեւ ցերկուս եւ ցերիս եւ այսոցիկ փոքունց եւ դիւրաւ բուռն հարկանելեացն⁶²: Յաւէտ քան զշաւշափելիսն⁶³, երեսքն ընդունին զայս, որպէս զհաւասարն եւ զանհաւասարն, զի սեռ է ողորկին եւ խոշորին: Քանզի խստութիւն⁶⁴ ընդ անհաւասարութեան խառնեալ՝ խոշորութիւն⁶⁵ առնէ⁶⁶, իսկ հաւասարութիւն ընդ խստութեան⁶⁷ ողորկութիւն⁶⁸:

[4] Արդ յայտ է յասացելոցս, թէ բազում հասարակորդութիւն ունին զգայութիւնքս այսոցիկ առ միմեանս, քանզի զմիոյն զսխալանսն⁶⁹ միւսն յայտնէ: Զի ի վերայ նկարագրութեան երեսք բարձրութիւնս իմն տեսանեն ըռնդանց⁷⁰ եւ այլոց անդամոց⁷¹, բայց շաւշափելեացն⁷² հպեալ, յանդիմանէ գյանցումն նորա:

Որպէս երեսք միշտ եւ հանապազ ի ձեռն միջնորդութեան աւդոյս⁷³ տեսանէ, այսպէս եւ շաւշափելիք ի ձեռն միջնորդութեան գաւազանի զգայ զխիստս եւ զկակուղս եւ զխոնավուտս, այլ բանաւորապէս⁷⁴ եւ իմացմամբ: Քանզի ստուգագոյնս ունի զայս զգայութիւն մարդ, զի զայս եւ /220բ/ զճաշակելիս առաւել ունի, քան զայլոցն կենդանեաց, թէ եւ այլովք⁷⁵ իւրք⁷⁶ տրուպ է: Քանզի⁷⁷ ա՛յլ կենդանի ըստ ա՛յլ զգայութեանց⁷⁸

60 Ա շարժութիւնն ԲԳ զշարժութիւն իՎ շարժութիւն

61 ԱԶ իմացմամբն

62 ԱԶԾ հարկանելեաց Գ հարկանելեց

63 ԱԲԴԵԶԷԹԻԼԽԾՎ զշաւշափելիս ԲԴԷԹԻԼԽ լուս զշաւշափելեաց ԸԺ զշաւշափելեացն

64 Nem 65. 1 σκληρότης / ԲԴԵԷԸԹԻԼԽ խստութիւն Ժ խոշորութիւն խառնեալ

65 ԲԽ խոշորութիւնն

66 =Nem տարրնթ ποιεῖ ≠ Nem 65. 1 չիք

67 Nem 65. 2 πικρότητα | ԱԶ խստութեան Ծ ^ -ս

68 Nem 65. 2 + ποιεῖ | տարրնթ ἀπεργάζεται / Բ ողորկութիւնն

69 ԱԶԾ սխալանսն Գ սխալանս ԴԻ զսխալանսն

70 Ա ընդանցն ԶԸՎԾ ըռնդանց

71 Nem 65. 5 չիք

72 ԱԶԾ շաւշափելեացս Գ շաւշափելեցս

73 Ա ողոյ Զ աւդոյ

74 Nem 65. 8 συλλογιστικῶς

75 ԱԲԴԵԶԷԸԹԻԼԽՎ այլով

76 Nem 65. 10 τρισὶν (*«երիւք» -երեքով)

77 ԹԽ + եւ

78 ԱԳ սգայութեան ԶԾ գգայութեան ի գգայութեանցն

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

յերիցն առաւել է, քան զմարդն⁷⁹, բայց շուն՝ երիւքն համանգամայն, քան-
զի սրագոյնս եւ՛ լսէ, եւ՛ տեսանէ, եւ՛ հոտ առնու, որպէս եւ յայտ է ի հետ
վարելոյն⁸⁰ շանց:

[5] Եւ ամենայն մարմինն⁸¹ շաւշափման է զգայարան, որպէս եւ⁸² յա-
ռաջագոյն ասացաւ, մանաւանդ ձեռաց ներքինն կոյս, եւ սոցա է յաւէտ՝
ծայրք մատանցն⁸³, քանզի այսորիկ⁸⁴ որպէս գիտակք ճշմարիտ⁸⁵ են⁸⁶ շաւ-
շափմանն: Քանզի ոչ միայն ընդունական գործարան կազմեաց Արարչա-
գործն⁸⁷ զձեռս, այլ եւ շաւշափական: Վասն այսորիկ եւ զմորթն նրբա-
գոյնս⁸⁸ ունին եւ դնդերս⁸⁹ ի ներքուստ կուսէ կազմեալս եւ անմասն ի մա-
զէ, զի յաւէտ ունիցին զշաւշափումնն⁹⁰, իսկ մազ ոչ բուսանելոյն ի նոսա՝
դնդերքն եղեն պատճառք: Իսկ ձեռաց ե՛ն ինչ որ խստագոյնք են՝ առ ի
յաւզնութիւնն⁹¹ հզաւրագոյնք⁹², եւ ե՛ն ինչ որ փափկագոյնք՝ առ ի շաւշա-
փումն ստուգագոյնք⁹³, որպէս եւ ջղաց⁹⁴ են ինչ որ խստագոյնք են՝ առ ի
շարժութիւն, եւ են ինչ որ կակուղք՝ առ ի զգայութիւնն պատեհագոյնք⁹⁵:
Քանզի այսորիկ սոցունց շաւշափելեացս են գործարանք, զի ի ձեռն այսո-
ցիկ լինի զգայութիւն շաւշափելեացս:

79 ԱԴԵԶԸԹԺԻԼԾԽ զմարդ

80 *Nem 65. 13* ἰχνεύοντων κυνῶν («որսորդ շներից») | Ը վարելոյ Վ վարելոցն

81 ԲԳԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ մարմին

82 ԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ չիք

83 Ծ մատացն

84 ԲԴԺՎ այսորիկ

85 ԱԳԶԾ ճշմարիտք

86 *Nem 65. 16* ἔχομεν («ունեն»)

87 ԲԻ արարիչն (լուս արարչագործն) ԷԽ լուս արարիչն

88 ԷԹԽՎ նրբագոյն

89 *Nem 65. 18* μὲς αὐταῖς ὄλαις

90 ԷՎ զշաւշափմանն

91 *Nem 65. 21* πρὸς ἀντίληψιν («առ ընդունելութիւնն, վերցնելու համար»)

92 Ը + եւս Խ հզորագոյն

93 ԵԽ ստուգագոյն

94 ԲԳԵԷԹԻԽՎ ջղաց

95 ԱԶԾ պատեհագոյն

ՉԱՂԱԳՍ ԾԱՇԱԿԵԼԵԱՅՑ¹

[1] Յաղագս երեսաց, յառաջագոյն ասացաք, ըստ ուղիղ գծից տեսանել, իսկ հոտոտելիք եւ լսելիք՝ ոչ ըստ ուղիղ գծից միայն, այլ ամենայն ուստեք, բայց շաւղափելիք եւ ճաշակելիք ոչ ըստ ուղիղ գծից եւ ոչ ամենայն ուստեք ճանաչեն, այլ յայնժամ միայն, յորժամ ինքեանք հպին յիւրեանցն² զգալիսս³, բաց յորոշեցելոցն⁴:

Եւ են ճաշակելիք հիւթոցն⁵ ընդունականք⁶, եւ գործարան նորա՝ լեզու, եւ ծայր նորա՝ առաւելագոյն, եւ եւս՝ հանդերձ այսոքիւք⁷, վերնատունքն⁸, յորս է ի խելացն բերեալ երակք՝ ընդարձակեալք⁹, եւ պատմեն զեղեալն¹⁰ ընդունելութիւն առ իշխանականն¹¹:

[2] Իսկ հիւթոցն ճաշակականքն¹² կոչեցեալք որակութիւնք են այսոքիկ՝ քաղցրութիւն, սրութիւն, կծուութիւն¹³, թթուութիւն¹⁴, խստութիւն եւ դառնութիւն¹⁵, աղութիւն, գիրութիւն (119): Այսոցիկ են ճաշակելիք գիտողականք¹⁶: Ըստ այսոցիկ որակութեանց եւ ջուրն¹⁷ անորակ¹⁸ ասի, եւ¹⁹ ոչ մի յայսցանէ երեւցողցանելով ի ճաշակմանն որակութիւն: Քանզի ըստ

1 Nem 66. 1 περί γεύσεως
 2 ԱԸ յիւրեանց
 3 Ա սգալես ՉԸԻԾ զգալիս իս զգալիսս
 4 Nem 66. 6 πλὴν τῶν ἤδη διωρισμένων («բացի արդեն հստակեցվածները») / Գ յորոշելոցն իս որոշեցելոցն
 5 ԱԳՁԸԾ հիւթոց
 6 ԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ ընդունակք Ը ընդունակ
 7 Գ այսոքաւք Ե այսոքիկք
 8 Nem 66. 8 ὑπερώα («քիմք») / Ը վերնատունն
 9 Nem 66. 8 πεπλατυσμένα («տարածված, ճյուղավորված») / ԳՎ զեղեալ
 10 Վ + (հոգի)
 11 Գ ճաշակականք Ե ճաշականքն
 12 ԱԵԸ կծութիւն ՉԾՎ կծութիւն
 13 ԱԶԾՎ թթուութիւն ԲԹԺԽ թթութիւն ԵԸ թթութիւն
 14 ԱԶԾ չիք խստութիւն եւ դառնութիւն
 15 Nem 66. 12 διαγνωστική
 16 ԳՁ ջուր
 17 =Nem 66. 13 ἄποιον / ԲԳԴԵԷԹԺԼԽ անարար (լուս անորակ) Ը լուս անարար Ժ + արար
 19 Nem 66. 13 չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

այլոցն՝ իբր ցրտութեան²⁰ եւ²¹ խոնաւութեան, բնաւորակից ունի զորակութիւնսն: Բայց թթւութիւն²² եւ խստութիւն, յաւէտն եւ նուազն թթու, տարբերին ի միմեանց: Արդ պարզքն ճաշակականք²³ որակութիւնք գրեթէ այսոքիկ²⁴ միայն են, բայց շարադրութեամբ²⁵ բիւրք: Քանզի ըստ իւրաքանչիւր տեսակի կենդանւոյ եւ տնկոց²⁶ առանձինն որակութիւնք են: Այլազգ²⁷ ընդունիմք ի ճաշակմանն զխոզենւոյն²⁸ որակութիւն եւ այլազգ՝ զայծիցն²⁹ մտոյ: Եւ այս ոչ արդեւք էր, եթէ ոչ էր զանազանութիւն իւրաքանչիւր ճաշակմանցն որակութեանց³⁰: Ուստի ոչ ոք³¹ արդեւք զսոսա ըստ ազգի կարէր ունել՝ բազումս գոլով եւ ամենայն իրաւք ի միմեանցն տարբերեալք, քանզի որովք կալեալ լինի մի ինչ ի պարզիցն որակութեանց, եւ այսոքիկ³² ծանաւթ է ըստ տեսակի ճաշակմանցն³³ տարբերութիւն³⁴, զի թզոյ եւ չամչի եւ արմաւոյ մի որակութիւն կալեալ լինի՝ քաղցրութիւն, այլ ճաշակումն³⁵ տարորոշէ զիւրաքանչիւր ուրուք տարբերութիւնն³⁶:

²⁰ Գժ ցրտութեանն

²¹ ԳՎ + յորս է

²² ԱԵԼ թթութիւն ԲԶԷժՎ թթութիւն Գ թթութիւնն

²³ ԱԽ ճաշակականքն

²⁴ ԸԼ այսոքիկք

²⁵ Nem 66. 17 σύνθετοι (*«շարադրիրք»)

²⁶ ԷՎ տնկոյ

²⁷ Nem 66. 18 + γὰρ ἂν αὐτῶ τύχη («քանզի, եթե այդպես պատահի»)

²⁸ Գ զխոզենո ժիւ զխոզենոյն

²⁹ ԱԶԸԾ գայծից

³⁰ Nem 66. 19 -21 + διὸ καὶ μὴ μαθόντες ὅποῖόν ἐστι τὸ προσεγεχθὲν κρέας, ἐν τῇ γεύσει γνωρίζομεν. («Այդ պատճառով էլ, չիմանալով ինչպիսին է (ինչ որակի է) բերված միսը՝ չամից ճանաչում ենք այն»)

³¹ ԱԶԾ չիք

³² ԲԴԹԽՎ այսոսիկ

³³ ԱԶԾ + ըստ / Գ է ճաշակմանց

³⁴ ԱԶԸ տարբերութեան ԲԴԵԷԹժԻԼԽՎ տարբերութեանց

³⁵ ԵԶԸԸ ճաշակումն

³⁶ ԱԴԵԶԷԼԹժԻԼԽԾՎ տարբերութիւնն

ԳԼՈՒԽ Ժ. ՅԱՂԱԳՍ ԼՍԵԼԵԱՑՑ

ՄՄ 2708, 008ա

/221ա/ Իսկ լսելիք՝ ձայնից եւ ճայթմանց² են զգայարանք, քանզի ճանաչէ զնոցա սրութիւնն³ եւ զձանրութիւնն⁴, զողորկութիւնն⁵ եւ զխոշորութիւնն⁶ եւ զմեծութիւնն⁽¹²⁰⁾: Եւ գործարան սոցա երակքն, որ ի խելացն, փափուկք եւ ականջացն⁷ կազմութիւնն⁸ եւ⁹ նեարդատեսակքն¹⁰ նոցա սեռքն¹¹, որ է պատեհ առ ի յընդունելութիւնն¹² ձայնից եւ հնչմանց: Եւ միայն մարդ եւ կապիկ ոչ շարժէն¹³ զականջս¹⁴ յամենայն¹⁵ կենդանեաց¹⁶:

1 Nem 67. 4 περι ἀκοῆς
 2 Nem 67. 5 τῶν ψόφων («ձայն, աղմուկ, շրխկոց, ճայթյուն») | Ե ճայթմանցն
 3 Բ սրութիւն Գ գորութիւնն
 4 ԱԶ + եւ
 5 ԴեկթիկիւՎ, գողորկութիւնն
 6 Գ խոշորութիւն ԴեկթիկիւՎ, զխոշորութիւնն
 7 Գ ականջաց | Գ +ի
 8 Բ կազմութիւնն
 9 Nem 67. 8 + μάιστα («առավելապես»)
 10 Nem 67. 8 χονδρῶδες | ԱԶԾ նիարդատեսակքն Ը նեարդատեսակք
 11 ԳԶԸՄ սեռք
 12 ԱԳ յընդունելութիւն Ե յընդունելութիւնք Ժ յընդունելութեան
 13 ԲԴեկթիկիւՎ շարժէ
 14 Ծ զականջն
 15 Են ամենայն
 16 Nem 67. 10 + [τῶν ἄλλων πάντων ζῶων τῶν ἐχόντων ὄτα κινούντων αὐτά] («մինչդեռ ականջ ունեցող մյուս բոլոր կենդանիները շարժում են դրանք»)

ՊԼՈՒԽ ԺԱ. ՅԱՂԱԳՍ ՀՈՏՈՏԵԼԵԱՅՆ¹

[1] Հոտոտելիք լինին ի ձեռն ըռընգանցն² եւ³ թափանցիկ լինի ընդ ամենայն⁴ գառաջեալ⁵ փորուածս⁶ խելացն, քանզի նա՝ շոգետեսակ գոլով բնութեամբ, զշոգիսն դիւրաւ ընդունի: Զի ասացաւ եւ յառաջագոյն, թէ իւրաքանչիւր ոք ի զգայարանացն ըստ նմանութեան իրիք եւ իւրութեան իւրոցն զգալեաց լինի ընդունակ: Սակայն ո՛չ որպէս այլոց զգայարանաց երակս⁷ զգայականս⁸ արձակեաց խելքն, այսպէս եւ հոտոտելեացն, այլ լրիւ⁹ իւրով¹⁰ ընու գպէտս երակացն եւ զշոգեացն զգաւրութիւն¹¹ ընդունի: Իսկ շոգեացն⁽¹²⁾ սեռականագոյն¹² տարբերութիւն է անուշահոտութիւն¹³ եւ ժահահոտութիւն¹⁴ եւ միջակն¹⁵ այսոցիկ, որ ոչ անուշահոտն է, եւ ոչ՝ ժահահոտ¹⁶: Եւ լինի անուշահոտութիւն¹⁷ խոնաւութեանցն, որ ի մարմինսն¹⁸ ստուգապէս ամոքեցելոց¹⁹, իսկ միջակ՝ միջինն տրամադրութիւն²⁰, իսկ նուաստագոյնն կամ ոչ բնաւն՝ ժահահոտութիւն²¹:

1 Nem 67. 12 περι όσφρήσεως / ԸթժիԼ հոտոտելեաց իս հոտոտելեացս
2 Ա դանդիցն ԳեէԼՎ. ընգանցն Դ (Զ լուս) ըռընգացն ԶԾ գանդիցն Ը ուրնգացն ժի ըռընկանցն
3 ԲթիւՎ չիք
4 Nem 67. 13 εις τὰ πέρατα («մինչև բոլոր սահմանները»)
5 ԱԶԸԾ գառաջ Գժ գառաջև
6 Ը փորուած է գառաջափորուած
7 ԱԶԾ երակ
8 Ա սգայական ԶԾ զգայական
9 ԲԴեէթժիԼՎ սա ԲԴեժիԼ լուս լրիւ Ը լուս սա
10 ԲԴեէթժիԼիւՎ իւրով
11 ԱԸ գաւրութիւն ԶԾ գաւրութիւնն
12 Ըժ սեռականագոյն
13 Ա անոյշահոտութեան Բ անուշահոտութիւնն ԶԾ անուշահոտութեանն
14 ԱԶԾ ժահահոտութեանն Բ ժահահոտութիւնն
15 ԲեէթիԼիւ միջոցն (լուս միջակն) Գ միջական
16 ԴէթԼ ժահահոտն
17 Ա անոյշահոտութիւն Բ անուշահոտութիւնն / Զ + ի
18 ԷԸ մարմինս
19 Nem 68. 1 πεφθέντων / տարրնթ քեփթենտων / ԱԲԶԷԾ ցամաքեցելոց Գ ամոքեցելոցն Եթ լուս ցամաքեցելոց Ը ցամաքեցելոցն
20 Զ տրամադրութեանց
21 Ա շահահոտութիւն Բ ժահահոտութիւնն

ՊԼՈՒԽ ԺԲ. ՅԱՂԱԳՍ ԻՄԱՑՈՂԱԿԱՆԻՆ՝

ՄՄ, 2708, 003ա

[1] Արդ տեսողականին զաւրութիւն եւ գործարանք եւ մասնկուէնք եւ մասնկանցն² կցորդութիւնք եւ տարբերութիւնք³ Հնարաւորն յեղանակ, որպէս դուզնաքեաւք բաւականապէս ասացաւ: Իսկ իմացողականին են սեռականապէս՝ դատելն եւ հաւանելն, ի բաց փախչելն եւ ի վերայ յարձակելն, իսկ առանձնապէս⁴ իմացմունք իմացականացն⁵, առաքինութիւնք եւ մակացութիւնք եւ արուեստիցն⁶ բանք եւ խոհեցողականն⁷ եւ յաւժարականն: Այս է որ ի ձեռն երազոց նշանակէ մեզ զապառնիսն, զոր եւ⁸ ճշմարիտ նախագիտութիւն ասեն զոլ պիւթագորեանքն՝ եբրայեցւոցն հետեւելով: Եւ է գործարան⁹ սորա¹⁰ միջինն փորուած

խելացն եւ անձնականն շունչ, որ ի նմա:

1 Nem 68. 3 Περὶ τοῦ διανοητικοῦ (de cogitatione) | տարբերութիւնք Περὶ τοῦ διανοητικοῦ λεγομένου καὶ λογιστικοῦ.
 2 ԲԴ մասնկանցն
 3 Վ չիք մասնկանցն կցորդութիւնք եւ տարբերութիւնք
 4 Nem 68. 7 εἰδικῶς (ընթերցված՝ ἰδικῶς)
 5 =Nem տարբերութիւնք νοητῶν | Nem 68. 8 τῶν ὄντων (*«էութեանցն»)
 6 ԱԳԶԾ արուեստից
 7 Զ խոհեցողականն
 8 Nem 68. 10 + μόνην («միայն»)
 9 Ը գործարանն
 10 Ենթիւհիւսն սորա

ՎԼՈՒԽ ԺԳ. ՅԱՂԱԳՍ ՅԻՇՈՂԱԿԱՆԻՆ՝¹

[1] Իսկ յիշողականն է յիշման եւ վերստին յիշման պաճառ եւ շտեմարան: Եւ է յիշումն, որպէս Որոգինէս² ասէ⁽¹²²⁾, տեսութիւն ի ներքս մնացեալ³ ի⁴ յումեքէ⁵ զգայութենէ, ըստ ներգործութեան երեւեցելոյ: Իսկ որպէս Պղատոն (ասէ)՝ փրկութիւն⁽¹²³⁾ զգայութեան եւ իմացման⁶: Քանզի անձն զգալեացս ի ձեռն զգայարանացս լինի ընդունակ եւ Հաստատի ինքն⁷, իսկ իմացականացն՝ ի ձեռն մտաց⁸, եւ⁹ լինի իմացումն¹⁰:

[2] Արդ յորժամ գտիպսն, զորոց Հաստատեացն¹¹ եւ, զորոց իմացաւն¹² ամբողջ պահէ, յիշել ասի: Եւ նմանեաց զիմացումնն¹³ ասելն Պղատոնի այսօրիւք, ոչ գտիրապէս իմացումնն¹⁴, այլ զմտաւ ածելն¹⁵: Քանզի զգայականս¹⁶ յիշէ¹⁷ ըստ ինքեանց¹⁸, իսկ զիմացականսն¹⁹ ըստ պատահ-

1 Nem 68. 14 *Περὶ τοῦ μνημονευτικοῦ (De memoria)*
2 = PG40 p 661 *Պրոյնից* ≠ Nem 68. 16 *Ἀριστοτέλης* | Գ իւրիգինէս ԶԾ ուրէգեհէս Ը ուրէգինէս ժ որոգինոս
3 Nem 68. 16 *ἐγκαταλειμμένη* («Հետք թողած») | Խ մնացել
4 ԱեզԸԾ չիք
5 *ԲԴԹԻԼՎ յիմեքէ (ԲԴԹԻ Լուս յումեքէ) Ե իմեքէ Խ յիմեք / ԲԴԵԷԹԺԻԼՎ + ի Վ (83. 3 լծ)* «այսինքն՝ փրկիչ է նոցա ի մոռացմանէն»
6 Nem 68. 19 *γίνεται δόξα* («ձեւավորում է կարծիք») | Վ (83. 4)* «զի Հոգի զգայնովք ի վերայ Հասանէ զգալեաց, յորմէ ծագի ծանօթութիւն (δόξα), իսկ իմացութեամբ՝ իմացականաց, յորմէ իմացումնն (νόσις)»
7 Վ մտացն
8 ԳԴԵԷԹԺԻԼԽՎ չիք
9 Nem 68. 20 *νόσις* | ԱԶԾ իմացումնն
10 Nem 68. 20 *ἐδόξασεν* («կարծիք կազմեց») | Գ Հաստատեց Ե Հաստացեացն
11 Nem 68. 21 *ἐνόησε*
12 *ԲԴԸԺԻԼ* զիմացումն
13 *ԲԵ* զիմացումնն
14 *ԲԴԵԷԷԹԺԻԼԽՎ* զմտածելն
15 ԱԶԾ զգգայականս ԲԴԵԷԷԹԻԽ զգայականսս Գ զսգաականսս Ը զսգայականս ժ զգգականսս Լ զգայականքս
16 Nem 68. 23 *μνημονεύεται* («Հիշվում է») |
17 *ԲԴԵԷԷԹԻԼԽ* ինքեանց ԲԻԼ Լուս յիշումնք է ըստ ինքեանց ԵԷԽ Լուս յիշէ ըստ ինքեանց Վ լիշումնք ի ինքեանց
18 ԳԴԷՎ զիմացականս ժ զիմացականն

ման, վասն զի²⁰ զմտաւ ածելոյն յիշումնն²¹ ի²² յառաջագոյն²³ տեսանելոյ²⁴ լինի: Իսկ զտիրապէս²⁵ իմացականսն²⁶ յորժամ լուաքն կամ ուսաք՝ յիշեմք, բայց էութեանն²⁷ նոցա յիշումն²⁸ ոչ ունիմք, քանզի ոչ ի յառաջագոյն տեսութենէ²⁹ իմացականացն առումն, այլ յուսմանէ եւ ի բնաւորական իմացմանէ³⁰ (124): Իսկ թէ յիշել ասեմք՝ զորս յառաջագոյն³¹ տեսաք կամ լուաք կամ այլազգ ինչ գիտացաքն³², եւ յառաջագոյնն³³ վերաբերութիւն ունի առ անցեալն ժամանակ: Յայտ է թէ յիշելիք են եղեալքն եւ ապականեալքն, որք ի ժամանակի³⁴ հաստեցանն³⁵: Եւ է մեկուսեացն³⁶ յիշումն³⁷, սակայն ոչ ի մեկուսեացն³⁸ լինի: /221բ/ Իսկ վերստին յիշումն ասի, յորժամ մոռացումն ընդմիջէ գլխումնն³⁹, քանզի է վերստին յիշումն⁴⁰ յիշման տկարացելոյ զարգացումն: Եւ լինի տկարացեալն⁴¹ ի մոռացմանէն⁴²: Իսկ մոռացումն է յիշման ի բաց ընկեցումն, այլ կամ հանապազորդ, եւ կամ ցորքան, որ է վերստին յիշումն: Եւ է ա՛յլ վերստին յիշումն, որ ոչ է

²⁰ Nem 68. 23 + και

²¹ ԱԲԴՁԷԼԺԺԻԼԾՎ յիշումն

²² ԲԴԵԷԼԹԺԺԻԼԽՎ չիք

²³ ԲԴԵԷԼԹԺԺԻԼՎ յառաջագոյնն

²⁴ Nem 69. 1 ἐκ προλαβοῦσης φαντασίας («նախորդ տեսածից կամ պատկերացրածից») / ԲԴԵԷԼԹԺԺԻԼԽՎ տեսանելոյն

²⁵ ԱԶ զտիրապէսսն ԲԴԵԷԼԹԺԺԻԼՎ զտիրապէսն

²⁶ ԱԶ իմացականս

²⁷ ԲԵԹԺԺԻԼԽՎ էութեան ԴԷԼ էութիւն

²⁸ ԹԽ վախճան

²⁹ ԱԲԴԵՁԷԼԹԺԺԻԼԽՎ + է

³⁰ Ծ լուս եւ ի բնաւորական իմացմանէ

³¹ ԱԴԵԶԹԺԺԻԼԽ յառաջագոյնն

³² ԲԷԼԹՎ գիտացաք

³³ Վ յառաջագոյն

³⁴ ԲԴԵԷԼԹԺԺԻԼԽՎ ժամանակին են

³⁵ Nem 69. 7 τὰ ἐν χρόνῳ συνιστάμενα / ԲԴԵԹԺԻԼՎ հաստատեալք Բ լուս հաստատեցաք ԸԽԾ (ԴԵԹԺԻԼՎ լուս) հաստատեցանն

³⁶ Ծ մեկուսեանց

³⁷ ԱԶԼԾ յիշումնն

³⁸ Ծ մեկուսեանցն

³⁹ ԵԼԹԽ գլխումն

⁴⁰ Վ յիշումնն

⁴¹ Nem 69. 10 ἐξίτηλος / Ա տկարացել Խ տկարացեալ

⁴² ԱԳԶԾ մոռացմանէ

Յաղագհս Բնո-Բէան մարդոյ

մոռացմանց⁴³ զգայութեանց կամ իմացմանցն⁴⁴, այլ բնաւորականացն մտածութեանց: Եւ բնաւորականս, ասեմք, մտածութիւնս՝ զանուանելիսն առէսս⁴⁵ ամենեցունց որպէս գոլն⁴⁶ Աստուած: Եւ զայս Պղատոն վերստին յիշումն գոլ ասէ⁴⁷ տեսլեանցն⁴⁸: Իսկ թէ զի՞նչ են տեսիւքն⁴⁹ յորս զկնի սորին ասասցուք: Արդ տեսողականն աւանդէ իմացողականին⁵⁰ զերեւեալսն⁵¹, իսկ իմացողականն⁵² կամ խոհեցողականն՝ յինքն առեալ եւ դատեալ, առաքէ առ ի յիշողականն:

[3] Եւ է գործարան եւ⁵³ սորա⁵⁴ յետուստ կուսէ փորուած խելացն⁵⁵ եւ որ ի նմա անձնականն շունչ (125): Իսկ վասն զի զգայութեանցս⁵⁶ սկզբունքս⁵⁷ եւ արմատս զառաջոյ⁵⁸ կուսէ փորուածս⁵⁹ խելացն⁶⁰ ասեմք գոլ⁶¹, եւ իմացողականին՝ զմիջինն, եւ յիշողականին՝ զյետուստն կուսէ⁶², կարեւոր է ցուցանել, թէ այսոքիկ այսպէս են⁶³, զի մի՛ թուեսցուք անբանապէս հաւատալ ասացելոցս: Եւ բաւական ցուցումն է ի նոցունց ի⁶⁴ մասնականցն ներգործութենէ առնլի: Քանզի զառաջնով⁶⁵ կուսէ փորուա-

43 ԷՎ մոռացման / Nem 69. 13 + էջ
44 ԶԾ իմացմանց
45 ԱԶԾ առէսս Լ առէսն
46 ԳԴԵԷ գոլ
47 ԲԴԵԸԹԻԼԽՎ + քստ
48 Nem 69. 15 τὼν ἰδέων / Ա տեսլեանց
49 ԲԵԷԹԻԼ լուս տեսեալքն Դ լուս տեսլեալքն Խ տեսեալքն
50 Բ իմացականին Գ իմացողականի Վ իմացականի
51 Ա զերեւեալն
52 ԲՎ իմացականն
53 ԲԹԼԽՎ չիք
54 Վ + (յիշողականին)
55 Nem 69. 19 + ἦν καὶ παρεγκεφαλίδα καὶ ἐγκρανίδα (PG40 p 664 παρεγκρανίδα) καλοῦσι / Վ (84. 4) *«Է սա (փորուածս այս խելացն) կոչի ուղղակ» / ԺԻԼԽ լուս (լծ) «երիս փորուածս ասէ խելացն»
56 Զ զգայութեանցս Ժ լուս տեսողականին
57 Ա սկզբունքս Գ զսկսմունքսն ԵԸԻԼ սկզբմունքս ԶԺԾ սկզբունքս
58 ԲԴԵԹԺԻԼԽ զառաջով
59 Ա փորուած ԴԸԹԼՎ փորուածոյ Խ փորուածոյս / Ե + ի
60 ԱԳԶԾ խելացս
61 Ծ ^ զտեսութիւն
62 Ծ կուսէն
63 Ծ լուս կարեւորն ցուցանել թէ այսոքիկ այսպէս են
64 ԸԺ չիք
65 ԱԶԾ զառաջով Ժ առաջնով

ծոցն⁶⁶, ըստ որ ինչ եւ է⁶⁷ յեղանակի⁶⁸ վնասեցելոց⁶⁹, զգայարանքն խափանին, բայց իմացականն մնայ տակաւին ամբողջ: Իսկ միջնոյն⁷⁰ փորուածոյն միայնոյ կրեցելոյ ինչ՝ իմացումնն սխալէ, բայց զգայարանքն պահեն զըստ բնութեանն զգայութիւն: Իսկ թէ եւ⁷¹ առաջինն⁷² եւ միջին փորուածքն⁷³ կրեն ինչ, իմացուածքն՝ հանդերձ զգայարանաւքն, հատանին: Իսկ թէ յետուստ⁷⁴ կուսէ⁷⁵ կրէ ինչ՝ յիշումնն⁷⁶ միայն կորնչի, զգայութեանն եւ իմացականին ոչ ինչ վնասեցելոյ, եւ [յայտ է թէ ոչ է մեզ⁷⁷ բանս այժմ յաղագս ըստ բնաւորական յարձակման շարժութեան]⁷⁸: Իսկ թէ հանդերձ առաջնովն՝ եւ միջինն, եւ վերջինն ինչ կրեսցեն, եւ՝ զգայութիւնն եւ՝ իմացումնն⁷⁹ եւ՝ յիշումնն⁸⁰ ապականին⁸¹ առ⁸² ի յամենեւին վտանգել կենդանւոյն եւ կորնչել⁸³: Եւ յայտնի լինի այս եւ յայլոց ի⁸⁴ բազմաց⁸⁵ ինչ կրից եւ⁸⁶ հիւանդութեանց⁸⁷ ի փռենիտն ախտէ⁸⁸, քանզի

66 Աժ փորուածոյն

67 ԱԸ չիք

68 ԳԻ եղանակի

69 Է վնասեցելոցն Ըժ վնասեցելոյ

70 ԱԶ միջնոյ Ը միջոյն

71 Ծ չիք

72 ԱԳԶԸԾ առաջին

73 Ծ փորուածքն

74 ԵԷժԻՎ յետուստս ԳԶ յետուստն

75 Nem 70. 5 παρεγκεθαλίδος («ուղեղիկը») փիս յետուստ կուսէ / ԵԷժԻՎ չիք

76 ԱԲԵԷԸԹժԻՎ յիշումն

77 ԱԶԾ ոչինչ է փիս եւ յայտ է թէ ոչ է

78 ԵԷԹ լուս (լծ) «այս տունս նոր է ի բանս. ի յասորին բնութեան գիրքն չկայր» / ժԻԼԽ լուս (լծ) «այս տունս անյար է ի բանս. յայս որ ի բնութեան գիրքն չկայր այս տունս» (նույն կերպ՝ վենետիկյան օր. -ուս)

79 ԲԹԻՎ իմացումն

80 ԳԴԸԸ յիշումն / Nem 70. 9 + ὁμοῦ («միասին»)

81 ԹԽ ապականի

82 Nem 70. 8 + καὶ

83 Nem 70. 10 τὸ πᾶν κινδυνεύειν ἀπολέσθαι ζῶον («վտանգելով կենդանուն՝ ամենևին ոչնչանալու») / Ա կորնչեալ

84 ԳԷԸժ չիք

85 ԲԴԷԹԻ բազմանց

86 ԲԴԵԷԸԹժԻՎԽՎ + ի

87 Nem 70. 11 συμπτώμάτων («հիվանդագիրն ցնցումներ, նոպաներ») / Խ + եւ

88 Nem 70. 12 μάλιστα ἐκ τῆς φρενίτιδος («հատկապես փռենիտից»)

Յաղագհա Բնո-Բեւան մարդոյ

զփոենիտն⁸⁹ ախտացելոց զգայարանքն ամբողջ պահին, բայց⁹⁰ իմացողա-
կանն միայն վնասի:

[4] Այսպիսի իմն վերագրէ Գաղիանոս⁽¹²⁶⁾ զոմն զփոենիտն ախտա-
ցեալ, որ մինչդեռ ասրագործ ոմն գործէր ի տան նորա, յարուցեալ եւ
առեալ անաւթս ապակեղէնս, ընթացաւ ի պատուհանն⁹¹ տանն եւ հարցա-
նէր զիւրաքանչիւր ոք, զորս անցանէինն⁹² կամի՞ք, զի ընկեցից առ ձեզ
զայս ինչ անաւթ: Իսկ նոցա⁹³ ասացեալ՝ կամիմք, նախ ընկէց զանաւթսն
ամենայն, եւ ապա հարցանէր զորս անգն կային՝ կամի՞ք զի ընկեցից առ
ձեզ եւ զասրագործս⁹⁴: Իսկ նոցա՝ թուեցեալ խաղ առնել զիրն⁹⁵ ասացեալ,
թէ՛ կամիմք, առեալ մղեալ⁹⁶ ընկէց զասրագործն ի վերուստ ի վայր:

Արդ սա զգայարանաւքն⁹⁷ առողջ էր (քանզի գիտէր եւ զանաւթսն,
եւ զասրագործն), բայց մտաւքն՝ հիւանդ:

Իսկ այլք սնոտի իմն⁹⁸ տեսութիւն քարչեն⁹⁹ յինքեանս՝ տեսանել հա-
մարին, զոր ոչն¹⁰⁰ տեսին, բայց ա՛յլ իմանալն ամենայն՝ ըստ բանի: Սոքա
զառաջոյ¹⁰¹ կուսէ¹⁰² փորուածսն¹⁰³ միայն ախտացան՝ միջնոյն¹⁰⁴ անվնաս

89 ԳԴԵԷԹԺԼԽՎ փոենիտն / ԵԶԷԼԹԺԻԼԽ ԼՈՒՍ (ԴԾ) «որ է վարս ումն» / Վ (85. 2)
իմա՝ մտաբախութիւն. (ԴԾ) «եւ է փոենիտն ախտ, որ յորժամ ողնածուծ ուղեղն
(որ իբր զգաւագան է յողնաշարն) ջերմանայ, և ելանէ ջերմն այն ի վեր
յիմացումն, ապականի իմացքն, բայց զգայութիւնն և յիշողութիւնն ամբողջ
կայ մնայ»
90 ԳԵԷԹԻՆ չԻՔ
91 ԱԲԴԵԶԼԹԺԻԼԽԾՎ պատուհան
92 Nem 70. 15 ήρώτα τοὺς παριόντας, ἕκαστον τῶν σκευῶν ἐξ ὀνόματος καλῶν
(«հարցնում էր ներկաներին՝ յուրաքանչյուր անոթ անվանելով իր անունով») /
ԶԼԾ անցանէին
93 Nem 70. 17 παρεστῶτων («ներկաները»)
94 ԱԶԼԾ գասրագործն
95 Nem 70. 19 + διὰ τοῦτο («այդ պատճառով») / Ա զիւրն Ը զիրս Վ զիրսն
96 Ա մղեաց եւ Գ մղեց
97 Գ սգաարանաւքս ԴԵԷԹԻԼԽ զգայարանօքս
98 Վ ոմն
99 Ա քարչեան Ժ ^ յիչեն / ԲԴԵԷԹԺԻԼՎ +ի Խ +եւ
100 ԳԼ ոչ
101 Ա առաջով ԲԴԶԹԺԻԼՎ զառաջնով ԳԵԷԼԾ զառաջով
102 ԱԲԶԼԺԼԾ + խելացն
103 ԲԴԷԹԺԼ փորուածոյ (ԴԷԹԼ ԼՈՒՍ փորուածսն) Ե փորուածման
104 ԴԺՎ + եւ վերջնոյն

մնացելոյ: Զի յախտիցն հետեւեցելոց իւրաքանչիւրում անդամոց¹⁰⁵, որ-
քան ինչ ներգործութեան¹⁰⁶ նոցա է, խափանի: Քանզի յայն /222ա/ ներ-
գործութիւն վնասի կենդանին, յոր բնաւորեցաւ ներգործել ախտացեալ¹⁰⁷
անդամ, որպէս եւ ոտին վնասեցելոյ՝ խափանի ի գնացիցն, քանզի այս
ներգործութիւն ոտին է:

ՄՄ 2708, 43բ

¹⁰⁵ *Nem 71. 1 μορίω*

¹⁰⁶ *Ա ներգործութիւն Գ ներգործութեանն*

¹⁰⁷ *ԾՎ ախտացեալն*

**ՊԼՈՒԽ ԺԳ. ՅԱՂԱԳՍ ՆԵՐՏՐԱՄԱԳԻՐԵՑԵԼՈՅ ԵՒ
ՅԱՌԱՉ ԲԵՐԵՑԵԼՈՅ ԲԱՆԻ¹**

[1] Արդ այս մի տարրորոշումն անձնականի զաւրութեանն², որ տարրորոշի մասամբք իւրիք³ մարմնոյս, իսկ միւս տարրորոշումն՝ ըստ այլ յեղանակի⁴ բանականիս անձին, որ կոչի ներտրամադրեալ բան եւ յառաջ եկեալ:

Եւ է ներտրամադրեալ բան շարժումն⁵ անձին, որ ի խորհեցողականին⁶ եղեալ՝ առանց իրիք արտաձայնութեան⁷: Ուստի եւ յոլովակի լռելով, բան բոլոր յինքեանս⁸ բարբառիմք եւ յերագս խաւսիմք: Ըստ այսորիկ մանաւանդ եմք բանականք ամենեքեան, քանզի ոչ իսկ այսպէս, ըստ յառաջ եկելոյն բանի, որպէս ըստ այսմիկ, քանզի որք ի ծնէն են խոռլք եւ ախտիւ եւ⁹ կամ հիւանդութեամբ զրկեալք ի ձայնէ, ոչ ինչ են տրուպ բանականք:

[2] Իսկ յառաջ եկեալն բան ի ձայնին եւ ի խաւսսն¹⁰ ունի զներգործութիւնն¹¹:

Եւ են գործարանք ձայնի բազումք, քանզի¹² որք ե՛լ¹³ ի միջակողսն ի ներքուստ կուսէ մկուռք, ե՛լ ախոնդանքն¹⁴, ե՛լ թոքք, ե՛լ փողերակքն¹⁵, եւ խռչափողն¹⁶ եւ յայսցանէ մանաւանդ՝ նեարդատեսակքն¹⁷, ե՛լ ընդ

1 *Nem 71. 5 περὶ τοῦ ἐνδιαθέτου καὶ προφορικοῦ λόγου* / *PG40 p 665 περὶ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου καὶ τοῦ προφορικοῦ* / *De ratione et oratione*

2 ԱԳՁԸՎ զաւրութեան

3 ԱԲԳԴԶԹԺ իւրք / ԱԾ + ի

4 ԲԴԵԶԹԺԻԼԽՎ + է

5 ԱԵԶԷԸԹԼԽԾՎ շարժումն

6 ԲԺ խոհեցողականին

7 *Nem 71. 10 ἐκφωνήσεως*

8 ԱԶԾ յինքեան Գ յինքէն

9 ԲԵԹԺԻԼԽԾ չիք

10 Ա խաւսս ԴԸԺԼ խաւսն

11 ԺԽ զներգործութիւն

12 ԲԶԻԾ + եւ / Ը չիք

13 ԲԶԸԻԾ չիք

14 *Nem 71. 17 θώραξ* / Ը չիք

15 *Nem 71. 17 τραχεῖα ἀρτηρία*

16 *Nem 71. 17 λάρυγξ* / ԲԳԴԵԶԹԺԻԼԽ խռչափողքն

17 ԱԶԾ նիարդատեսակքն Գ նեարդատեսակք Ե լուս եւ յայսցանէ մանաւանդ նեարդատեսակքն ԹԽ ներդատեսակքն

կրուկն¹⁸ դարձեալ¹⁹ երակքն⁽¹²⁷⁾, ե՛լ լեզուակն²⁰ եւ ամենայնք²¹, որք շար-
ժեն զայսոսիկ մասնկուկնս²², մկուկք²³, որոյ²⁴ ի բնութենէն²⁵ են²⁶ գործա-
րանք: Իսկ խաւսիցն՝ բերան, քանզի ի սմա ստեղծանի եւ ձեւանայ եւ որ-
պէս կերպարանի²⁷ իմն բառն, լեզուին եւ որկորիցն²⁸՝ զկնտնտոցին²⁹ աւրի-
նակ ունելով, եւ վերնատանն՝ հնչման³⁰, իսկ ատամանցն եւ որակի իմն
բացման բերանոյն³¹ որպէս ի³² քնար⁽¹²⁸⁾, զաղեացն լնլով զպէտս³³, կատա-
րելով³⁴ իմն³⁵ եւ ընդնգանցն³⁶ առ ի գեղեցկաձայնութիւն ինչ կամ ի չա-
րաձայնութիւն, որպէս եւ³⁷ յայտ է յերգեցողաց⁽¹²⁹⁾:

[3] Տարորոշեն եւ այլազգ ի գաւրութիւնս³⁸ կամ ի տեսակս եւ³⁹ կամ
ի մասունս⁴⁰ զանձն՝ ի տնկական⁴¹, որ ե՛լ սննդական, ե՛լ կրականն⁴² կո-

18 ԱԲԴԵԼԹԺԺԻԼԽԾ կրուկն Զ ^ ք (կրուկքն? կրուքն?)
19 Nem 71. 18 τὰ παλινδρομοῦντα νεῦρα / ԳԸ դարձելքն երակք
20 Վ լեզուակք
21 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԺԻԼԽԾՎ ամենայն
22 ԲԴԵԷԼԹԺԺԻԼԽՎ մասնկուկնք
23 ԲԹԺԻԼԽ մկուկքն
24 ԱԶԺԾ որ
25 =Nem տարրնթ. ἐκ φύσεως ≠ Nem 71. 19 ἐκφωνήεως («արտասանութեան»)
26 Ծ լուս են
27 ԱԶԸ կերպանայ Ը լուս կերպարանի ժ կերպարանս
28 ԽՎ որկորին
29 Nem 71. 22 πλήκτρον / ԱԴԶԷԼԾ զկտրնտոցի ԲԵ զկրնտրնտոցի Գ զկտնդոց Ը
լուս տրնկտկնոցի ԹԺԽ զկնտրնդոց ԻԼ զկնտրնտոցի / ԳԹԺԽ + ի
30 Nem 71. 22 ἤχειον
31 Nem 71. 23 τῆς ποιάς τοῦ στόματος διανοίξεως
32 ԱԶԾ չիք
33 ԱԶ պէտս
34 Nem 72. 1 συντελοῦσης («միաժամանակ կատարելով»)
35 ԱԶԾ չիք
36 ԱԳԸՎ ոնգանցն Դ ընկացն
37 Nem 72. 2 = ԱԶԾ չիք
38 ԱԶԾ գաւրութիւն են լուս ի գաւրութիւն ի տեսակ կամ իմացմունս
39 Nem 72. 4 = ԳԵ չիք / է կամ եւ փիս եւ կամ / Լ լուս եւ
40 ԴԹ լուս իմացմունս Ը ի մասմունս Ի լուս յիմացմունս Ծ իմացմունս
41 Ծ չիք զանձն ի տնկական
42 Ծ երակս փիս եւ կրականս (կետիկներով շրջապատված)

Յաղագրա Բնութեան մարդոյ

չի⁽¹³⁰⁾, եւ <ի> զգայական եւ <ի> բանական⁴³: Իսկ գործարանացն իւրաքանչիւրում յայսցանէ է՛ ինչ որ ասացաւ, եւ է՛ ինչ որ զկնի սորին ասասցի:

Իսկ Զենոն⁴⁴ Ստոյիկեան⁴⁵ ութամասանի⁴⁶ ասէ գոլ զանձն, տարրոյն չելով զնա յիշխանականն եւ ի հինգ զգայութիւնսն եւ ի ձայնականն եւ ի սերմնականն⁽¹³¹⁾:

Իսկ Պանետիոս իմաստասէր⁴⁷ զձայնականն, ըստ մարմնական⁴⁸ յարձակմանն⁴⁹ շարժութեան մասն գոլ ախորժէ, ասելով⁵⁰ ուղղակի՝ «Իսկ զսերմնականն ոչ անձին մասն, այլ՝ բնութեան⁵¹»⁽¹³²⁾:

[4] Բայց Արիստոտելէս ի Բնաւորականն հինգ գոլ ասէ զմասունս⁵² անձինն⁵³՝ զտնկականն եւ զգայականն⁵⁴ եւ զշարժողականն⁵⁵ ըստ տեղւոյ եւ զհարկաւոր ցանկականն եւ զիմացողականն⁵⁶: Տնկական ասելով, զոր սնանելն եւ աճելն եւ ծնանելն առնէ եւ ստեղծուն⁵⁷ զմարմինս, կոչէ եւ⁵⁸ տնկական եւ սննդական, զամենայն⁵⁹ ի հզաւրագունէն մասնէն⁶⁰ կոչելով՝ ի սնուցողէն⁶¹, յորմէ եւ այլքն մասունք տնկականին⁶² զգոյութիւն⁶³

43 Ա կամ ի տեսակս կամ ի մասունս. որպէս եւ սնընդական երակս կոչի եւ զգայական եւ բնական | Զ կամ ի տեսակս (ըսու կամ ի մասունս) որ եւ սնընդական երակս կոչի, եւ զգայական, եւ բնական

44 ԲԳԴԵԺԻԼ զինոն

45 Nem 72. 7 ó Στωϊκός / տարրնթ իստորիկոճ

46 ԱԶԾ ութամասնէա ԲԷԼԺԻԽՎ ութամասնի Ե ութամասն է

47 Nem 72. 7 տարրնթ իստորիկոճ | Ա իմաստասէրն

48 Nem 72. 7 = Խ չիք

49 ԱԳԾ յարձակման

50 Nem 72. 10 λέγων / ԲԴԵԷԼԹԻԼԽ ասէ

51 Վ ի բնութենէ

52 ԵԷԹԻԼԽՎ զմասունսն

53 ԱԲԴԵԶԷԼԹԻԼԽԾՎ անձին

54 ԱԲԴ զգայականն

55 ԵԶՎ զշարժողականն

56 ԱԶԾ զիմացականն

57 Ա ստեղ Զ ստեղծու ժ զստեղծուն Խ ստեղծոյն Վ ստեղծուլ

58 ԸԺ չիք

59 ԲՎ զամենայնն

60 ԱԳԶԾ մասնէ

61 ԱԳԶԾ +եւ

62 ԲԴԵԷԻՎ զտնկականին ԳԼԽ զտնկականին

63 ԲԼԼ զգայութիւնն ԷԹԽ զգայութիւնն (^ n փխ ա «զգոյութիւնն»)

ուներին: Այսպէս՝ ի Բնաւորականն⁶⁴, իսկ ի Բարոյականն⁶⁵ ի⁶⁶ յերկուս՝ յառաջինսն եւ ի սեռականագոյնսն անջատէ զանձն՝ ի բանականն եւ յանբանն, եւ որոշէ զանբանն՝ ի հաւանականի⁶⁷ բանի⁶⁸ եւ յոչ հաւանականն⁶⁹ բանի⁷⁰ (133):

Արդ յաղագս բանականին յառաջագոյն ասացաւ, իսկ վասն անբանին այժմ առցուք ի ձեռն:

ՄՄ 2095, 220ա

⁶⁴ *Nem 71. 17 ἐν τοῖς φυσικοῖς* / Ե բնաւորականն

⁶⁵ *Nem 71. 18 ἐν τοῖς ἠθικοῖς* / ԱԹ բարոյականն ԳԺ բարոականն իս զբարոյականն / ԹԻՆ լուս (լծ) «արիստետել բ. գիրք է արարել, մին բնաւորական, եւ միւս բարոյական, ի բնաւորականն՝ այսպէս, որպէս ասացի. իսկ բարոյականն այսպէս բաժանէ»

⁶⁶ ԱԶԾ չիք

⁶⁷ *Nem 72. 20 ἐπιπειθές* («ենթարկվող, հնազանդ») / ԺԾ հաւանականն

⁶⁸ Վ չիք

⁶⁹ *Nem 72. 20 μὴ κατήκοον* («չլսող, չանսացող») / ԱԶ հաւանականն

⁷⁰ Ծ լուս եւ յոչ հաւանականն բանի

**ՊԼՈՒԽ ԺԵ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԲԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ ԱՆՁԻՆ¹ ԿԱՄ
ՏԵՍԱԿԻ, ՈՐ ԵՒ ԱԽՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՐԿԱԲՈՐ
ՑԱՆԿԱԿԱՆՆ² ԿՈՉԻ³**

[1] Ոմանք ըստ ինքեան գոլ ասացին զանբանութիւնն⁴, որպէս անբան անձն գոլով, եւ ոչ մասն բանականին, նախ, զի ըստ ինքեան⁵ յանբանսն կենդանիս⁶ գտանի, ուստի յայտ է, թէ կատարեալ ոմն է եւ ոչ մասն այլոյ, ապա՝ զի եւ անտեղի իսկ է բանականին մասն գոլ զանբանն:

Իսկ Արիստոտելէս ե՛լ մասն գոլ ասէ, ե՛լ զաւրութիւն եւ տարրոչէ յերկուս, որպէս եւ ասացաք իսկ: Եւ կոչին այսոքիկ Հասարակաց⁷ եւ Հարկաւոր ցանկականն⁸: Սորա է եւ ըստ յարձակման շարժութիւնն⁹, քանզի Հարկաւոր ցանկութիւնն¹⁰ շարժութեան է սկիզբն, զի ի Հարկէ ցանկացեալ կենդանիքն զան յոր ըստ յարձակմանն¹¹ շարժութիւնն¹²: Իսկ անբանին է՛ ինչ որ Հաւանական բանի է, եւ է՛ ինչ որ անհաւան: Դարձեալ Հաւանական բանի տարրոչի¹³ յերկուս՝ ի ցանկականն եւ ի սրտմտականն:

[2] Եւ են գործարանք ցանկականին ի ձեռն զգայութեան՝ լեարզն, իսկ սրտմտականին՝ սիրտն, խիստն մասն եւ շարժութեան տեւող¹⁴, ընդունակ ի խիստն սպասաւորութիւն¹⁵ եւ տոկացող ի¹⁶ յարձակումն¹⁷ կարգեալ,

1 Թիւ չիք

2 Ա.Գ. ցանդական

3 *Nem 73. 1* περί τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς ἢ εἴδους ὃ καὶ παθητικὸν καὶ ὀρεκτικὸν καλεῖται.

4 Ա.Բ.ԴէԼԹԺԻԼԽՄՎ զանբանութիւն

5 *Nem 73. 3* καθ' ἑαυτὴν / Բ.Դ.ԵԼԹԻԼԽ ինքեանց

6 Բ.Դ.ԺԻ կենդանիսն

7 *Nem 73. 8* κοινῶς / տարրնթ παθητικὸν / Ա. Հասարակաւ

8 Գ.Ձ. ցանկական

9 Գ.Դ.ԵԼԹԺԻԼԽՎ շարժութիւն

10 Ա. ցանդութիւն Գ.Ձ. ցանկութիւն

11 Բ. արձակմանն

12 Բ. շարժութիւնն

13 Ը տարրոչի

14 *Nem 73. 14* εὐτόνον («լարված, ուժեղ»)

15 Բ.Դ.ԵԼԹԺԻԼԽՎ սպասաւորութեան

16 Ա.Գ. չիք

17 *Nem 73. 14* εἰς σκληρὰν ὑπηρεσίαν καὶ σύντονον ὀρμὴν

որպէս եւ լեարդն՝ փափուկ գոլով, փափուկ ցանկութեանն¹⁸ գործարան եղեւ: Եւ կոչին այսոքիկ՝ հաւանականք բանի, զի բնաւորեցան հաւանել եւ հնազանդել եւ շարժիլ, որպէս բանն հրամայէ¹⁹ յորս ինչ ըստ բնութեան²⁰ են մարդկան:

Եւ են այսոքիկ ախտքս հաստատականք կենդանապէս էութեանն²¹, քանզի առանց այսոքիկ ոչ է²² հաստատիլ կենդանութեանն:

[3] Իսկ վասն զի ախտ համանունակի ասի, տարրորոշելի²³ է նախ զհամանունութիւն²⁴, քանզի ասի ախտ ե՛լ²⁵ մարմնական²⁶, որպէս հիւանդութիւնք եւ վէրք, [ասին²⁷ ախտք] ե՛լ անձնականք, յաղագս որոյ²⁸ այժմ է²⁹ մեր³⁰ բանս³¹, ցանկութիւն եւ սրտմտութիւն: Է եւ հասարակաց, եւ սեռականապէս կենդանուոյ ախտ³², որոյ³³ հետեւին հեշտութիւնք կամ տրտմութիւնք, քանզի հետեւի ախտի տրտմութիւն, եւ ոչ նոյն է³⁴ ախտն տրտմութիւն³⁵, քանզի թէ այս էր, ամենայն, որ ախտանայր՝ եւ խաւթանայր³⁶: Բայց այժմ անզգայքն ախտանան եւ ոչ խաւթանան: Ոչ ուրեմն է ախտ խաւթութիւնն³⁷, այլ ախտի զգայութիւն: Պարտ է այսմ³⁸ արժանի

18 Բ ցանգութեան ընդ ցանկութեան
 19 Զ + եւ / թ հրամէ
 20 Գ ԳեէԼԹԻԼԽ բնութեանն
 21 ԱԲՎ էութեան
 22 Բ ԳեէԼԹԻԼԽՎ + հնար
 23 ԱԶ տարրորոշէ Բ տարրորոշիլ
 24 ԱԶ զհամանունակին Բ զհամանունակութիւն եթ հոմանունակին (լուս-ութիւն) ժ զհամանունութիւնն ԻԼ լուս զհամանունութիւնն Խ զհոմանունակին (լուս-ութիւն)
 25 ԱԶԺ չիք
 26 Գ Գ մարմնականք
 27 ԹԽ ասեն
 28 ԱԼ + եւ Ե որոց ԶԾ + է եւ
 29 Բ ԳեէԼԹԻԼԽԾՎ չիք
 30 Ա ԳԶԸԾ մեզ
 31 Բ ԳեէԼԹԻԼԽՎ + է
 32 Ծ ախտք
 33 Բ ԳեէԼԹԻԼԽԾՎ որոց
 34 Գ եւ ոչ է նոյն
 35 ԳԵՎ տրտմութեան
 36 Nem 73. 25 ἡλγει («կցապեր, կտրտմեր») / ԵէԹԻԼԽ լուս (լծ) «խաւթանալ աստ թւի գտրտմելն»
 37 ԱԲԹ խաւթութիւն
 38 ԱԶԸԽԾ այժմ թ լուս այժմ / Nem 74. 2 = Գ + եւ

Յաղագհս Բնութեան մարդոց

բանի լինել, զի ընդ զգայութեամբ անկցի: Իսկ անձնականացն ախտից սահման³⁹ է այս. «Ախտ է շարժութիւն⁴⁰ զգալի հարկաւոր ցանկականին զաւրութեան, տեսութեան⁴¹ բարւոյ կամ չարի⁴²»:

Եւ այլազգ. «Ախտ է անբան շարժութիւն անձին՝ վասն կարծեաց բարւոյ կամ չարի»: Իսկ զսեռականն ախտ այսպէս սահմանեն. «Ախտ է շարժութիւն յայլում այլմէ⁴³»⁽¹³⁴⁾:

[4] Իսկ ներգործութիւն⁴⁴ է շարժութիւն⁴⁵ արարողական ըստ բնութեան⁴⁶: Եւ արարողական ասի յինքենէ շարժեալն⁴⁷:

Արդ այսպէս եւ սրտմտութիւն ներգործութիւն է սրտմտատեսականին⁴⁸, իսկ ախտ⁴⁹ երկուցն մասանց անձին եւ մարմնոյս մերոյ ամենայնի, յորժամ ի սրտմտութենէ բռնաբար ածիցի առ գործն: Քանզի յայլմէ յայլում եղեւ շարժութիւնն, զոր ասէաքն գոլ ախտ: Եւ ըստ այլ յեղանակի՝ ներգործութիւնն⁵⁰ ախտ ասի, յորժամ իցէ արտաքոյ բնութեան⁵¹, քանզի ներգործութիւն է ըստ բնութեան շարժութիւն, իսկ ախտ՝ արտաքոյ բնութեանն⁵²⁽¹³⁵⁾: Արդ եւ ըստ այսմ բանի, ներգործութիւն, յորժամ ոչ ըստ բնութեան շարժիցի, ասի՝ ախտ, թէպէտ եւ⁵³ յինքենէ շարժեալ, թէպէտ եւ⁵⁴

³⁹ ԲԴԵԼԹԺԻԽՍ սահմանն

⁴⁰ Գ ցանգութիւն

⁴¹ Nem 74. 4 ἐπι φαντασία / ԱԲԳԴԵԶԷԸԻԽԾ տեսութիւն

⁴² ԹԺԻԼԽ Լուս (ԼԺ) «զգալի գայն ասէ, որ զգայութիւն տա, որ ոչ լինի ըստ բնութեան շարժութիւն և չափավորապէս»

⁴³ Գ յայլմանէ Վ յայլմէ

⁴⁴ Վ ներգործութեան

⁴⁵ ԲԴԵԼԹԺԻԼԽ շարժութեանն

⁴⁶ = PG40 p 673 և Nem տարրնթ. κατὰ φύσιν / Nem 74. 7 չիք κατὰ φύσιν = Ծ չիք ըստ բնութեան

⁴⁷ Ա շարժիլն Գ շարժել

⁴⁸ Ե սրտմտութեան տեսակ ԶԾ սրտմտականին

⁴⁹ Վ + (սրտմտութեան)

⁵⁰ ԱԳԶԷԸԾՎ ներգործութիւն

⁵¹ ԱԲԴԵԼԹԺԻԼԽԾ բնութեանն

⁵² Խ բնութեան / ԵԷԹԺԻԽ Լուս (ԼԺ) «սրտմտատեսակն արարող է սրտմտութեան, յորժամ բռնաբար ձգէ ի գործն՝ ախտ ասի, իսկ յորժամ ըստ ինքեան շարժութիւն (ԺԻ յորժամ ըստ ինքն շարժի)՝ ներգործութիւն է նորա, և ոչ ախտ, այսպէս և ցանկութիւն»

⁵³ Nem 74. 15 εἶτε / ԱԳԶԸԺԾ չիք

⁵⁴ Nem 74. 15 εἶτε / ԱԳԶԸԺԾ չիք

յալմէ: Քանզի սրտի, ըստ շնչերակացն շարժութիւն, ներգործութիւն է, իսկ ըստ վազիցն՝ ախտ⁽¹³⁶⁾: Զի ի նմանէ է եւ ըստ վազիցն շարժութիւն, այլ ոչ ըստ բնութեան, ի նմանէ եւ՝ շնչերակացն⁵⁵, այլ ըստ բնութեան: Արդ ոչ ինչ է սքանչելի միոյ եւ նորին իրի եւ՝ ախտ, եւ՝ ներգործութիւն անուանիլ⁵⁶: Քանզի, ըստ որում շարժութիւնք են ի նոցունց ախտականացն⁵⁷ անձին, ներգործութիւնք իմն են, իսկ ըստ որում՝ անչափք եւ ոչ ըստ բնութեան՝ ո՛չ ներգործութիւնք, այլ ախտք: Այսպէս շարժութիւն անբանին ախտ է ըստ երկոցունց նշանակեալքն:

Բայց ոչ ամենայն շարժութիւն ախտականին ախտ կոչի, այլ՝ ուժգնագոյնքն եւ ի զգայութիւն անցեալքն, քանզի փոքունքն⁵⁸ եւ ոչ եկեալք ի զգայութիւն, չեւ եւս ախտք: Զի պարտ է ունել ախտի ե՛ւ մեծութիւն՝ արժանի բանի⁵⁹, վասն որոյ⁶⁰ առընթեր կայ սահմանի ախտի «շարժութիւն⁶¹ զգայական», քանզի փոքունք⁶² շարժութիւնք՝ ոչ եկեալք ի զգայութիւն⁶³, ոչ առնէն⁶⁴ ախտ, որպէս եւ ասացաւ իսկ:

⁵⁵ *Nem 74. 18 τὼν σφυγμῶν*

⁵⁶ *ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ անուանել ի լուս անւանիլ*

⁵⁷ *ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ յախտականացն*

⁵⁸ *ԹԽ փոքունցն*

⁵⁹ *Nem 75. 4 ἀξιόλογον («Հիշարժան, ուշադրության արժանի») | Ա բանք Խ բանին*

⁶⁰ *ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ + եւ*

⁶¹ *ԱԳԶԾ շարժութիւնն*

⁶² *ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ փոքունքն*

⁶³ *Nem 75. 5 λαυθάνουσαι τὴν αἴσθησιν («զգայության համար աննկատ»)*

⁶⁴ *ԲԴԵԶԷԹԺԻԼՎ առնէ*

ՉԼՈՒԽ ԺՁ. ՅԱՂԱԳՍ ՅԱՆԿԱԿԱՆԻՆ¹

[1] Արդ տարրորոշի, որպէս ասացաքն², անբանութիւն անձին հաւանականն³ բանի յերկուս՝ ի ցանկականն եւ ի սրտմտականն: Դարձեալ ցանկականն տարրորոշի յերկուս՝ ի հեշտութիւնս⁴ եւ ի տրտմութիւնս⁵, քանզի հանդիպեալ ցանկութեանն հեշտութիւն առնէ, իսկ վրիպեալ՝ տրտմութիւն⁶:

Դարձեալ ըստ այլ յեղանակի, ցանկութիւն՝ տարրորոշեալ չորս տեսակս առնէ՝ հանդերձ ինքեամբ զամենայնս⁷: Քանզի էսս⁸ ե՛ն ինչ որ բարի են, եւ ե՛ն ինչ որ չար, եւ ե՛ն ինչ որ աստէն մերձ են⁹, եւ ե՛ն ինչ որ ակընկալիք¹⁰, ըստ այսր յեղանակի, երկուցն յերկուս բազմապատկեցելոց¹¹ որ ինչ ցանկութեանն¹² են, ի չորս տարրորոշին, քանզի է¹³ բարի եւ չար, եւ դարձեալ¹⁴ առընթեր եւ ակնկալիք¹⁵: Ակնկալի¹⁶ բարի¹⁷ ցանկութիւն է, իսկ անդէն մերձն՝ հեշտութիւն: Դարձեալ՝ ակնկալին¹⁸ չար՝ երկիւղ, իսկ առընթերն՝ տրտմութիւն, քանզի ի բարիսն դառնայ հեշտութիւն եւ ցանկութիւն, իսկ ի չարսն¹⁹ երկիւղ եւ տրտմութիւն, վասն որոյ ոմանք զախտս ի չորս տարրորոշեն՝ ի ցանկութիւն, ի հեշտութիւն, յերկիւղ, ի

1 Nem 75. 7 περί τοῦ ἐπιθυμητικοῦ (de cupiditate)
2 Գ ասացաք ԴԺ + եւ
3 ՋԸԾ հաւանական
4 ԳՁ հեշտութիւն Ե ^հեշտութիւն ի վրիպեալ
5 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ տրտմութիւն
6 Ե լուս քանզի հանդիպեալ ցանկութեանն՝ հեշտութիւն առնէ, իսկ վրիպեալ տրտմութիւն
7 ԱԳՁԸԾ զամենայն ԲԵԺԻԼ զամենայն
8 ԾՎ յէսս
9 Nem 75. 13 ἡδὴ πάρεστι («արդեն առկա են»)
10 ԱԲԳԴԵԶԸՎ ակնկալիք
11 Գ բազմապատկեցելոցն ի բազմապատկեցելոց
12 Ա ցանկութեան ՋԾ ցանկութեան ի ցանկութեանէն
13 ԱԳՁ չիք Ծ + եւ Վ եւ
14 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ չիք Ծ + եւ
15 ԱԲԴԸՎ ակնկալիք
16 ԱԲԴՎ ակնկալին ԵԶԷԹԺԻԽԾ ակնկալին Ը ակնկալի
17 Գի բարին
18 ԱԲԴՁԸԺՎ ակնկալին
19 ԳԵ չարն Ձ չարիսն

տրամուկները: Իսկ բարիս եւ չարս ասեմք կա՛մ զարդարեւ էսն, կա՛մ զկարծեցեալսն:

[2] Եւ լինին չարքն ախտք անձին ի ձեռն երիցս այսոցիկ՝ ի չար հրահանգից, յանուսումնութենէ եւ ի չար ունակութենէ: Քանզի ոչ բարւոք վարժեալք²⁰ ի մանկութենէ, որպէս զի կարող գոլ յաղթկու լինել ախտիցն, յանչափութիւն նոցա անկանիմք: Իսկ յանուսումնութենէ չար դատումն բուսեալ ի խոհեցողականին անձին, որպէս զի կարծել զչարսն պիտանիս գոլ եւ զպիտանիսն՝ չարս:

ՄՄ 2708, 008ա

Լինին ինչ եւ ի մարմնոյ²¹ չար ունակութենէ, քանզի բարկացողք են դառնամաղձոտքն, եւ վայրաբերք²², որ ջերմն են եւ խոնաւուտ խառնուածովն: Եւ բժշկելի է զչար սովորութիւնն սովորութեամբ բարեալ²³, իսկ զանուսումնութիւնն՝ ուսմամբ եւ մակացութեամբ, իսկ զչար ունակութիւնն ողջացուցանելի է մարմնապէս փոխադրելով²⁴ զնա, որպէս կարողութիւն²⁵ է, ի միջինն խառնուած՝ պատրաստութեամբ²⁶ եւ կրթութեամբ²⁷ եւ դեղովք, թէ եւ այսոցիկ պէտք լինիցին:

²⁰ Բ վարժել ժ վարժեալքն

²¹ ԲԴԵԼԼԹԺԻԼ ԽՎ մարմնոց

²² Nem 75. 27 κατωφερεις

²³ ԲԴԵԼԼԽ բարեալն

²⁴ ԱԶ փոխադրեալ ԲԳԴԵԼԹԻԼ Խ փոխադրել

²⁵ է կարողութիւնս Ը կարողութիւնն

²⁶ Nem 76. 3 ἀρμοζοδση διαίτη («համապատասխան կենսակերպով»)

²⁷ Nem 76. 4 γυμνασία

ՉԼՈՒԻՍ ԺԷ. ՅԱՂԱԳՍ ՀԵՇՏՈՒԹԵԱՆՅԷ¹

[1] Հեշտութիւնք են ինչ որ անձնականք են, եւ են ինչ որ մարմնականք: Անձնականք՝ որ ինչ անձինն իւր ըստ ինքեան, որպէս եւ² որք ինչ³ ուսմանցն են եւ տեսութեան⁴(137) (քանզի այնք⁵ եւ այնպիսիքն միայնոյ անձինն են), իսկ մարմնականք են, որք կցորդութեամբ մարմնոյն⁶ եւ անձինն եղեալք, եւ վասն այսորիկ մարմնականք կոչին, որպէս⁷ կերակուրք⁸ եւ մերձաւորութիւնք⁹, քանզի¹⁰ միայնոյ մարմնոյ ոչ ոք գտցէ առանձինն¹¹ հեշտութիւնս, այլ՝ ախտս, որպէս վէրս եւ հոսմունս եւ զորս ըստ խառնուածոյն որակութիւնս: Քանզի ամենայն հեշտութիւն զգայութեամբ է, եւ անձնական ցուցաք զգայութիւնն¹²:

[2] Եւ յայտ է ի բազմապատկապէս եղելոցն հեշտութիւն¹³, քանզի այլ եւ այլ սեռ են¹⁴, որպէս փութալիքն¹⁵ հեշտութիւնք եւ չարք, եւ ոմանք սուտք, եւ ոմանք ճշմարիտք, եւ ոմանք մտացն միայն՝ ըստ մակացութեան¹⁶, իսկ ոմանք մարմնոյն՝ ըստ զգայութեան¹⁷, եւ նոցունց, յորոց ըստ զգայութեանն¹⁸, ե՛ն ինչ որ բնաւորականք են, եւ ե՛ն ինչ որ ոչ: Եւ հեշ-

1 Nem 76. 5 περι ήδονών / Եէթիւլիս հեշտութեան
2 Գ կամ ԶԾ չիք
3 Ա իրք փիս եւ որք ինչ Ծ չիք
4 Գ տեսութեանց Ե տեսութիւն ԹՎ տեսութեամբ
5 ԱԶԾ այնքն
6 Թիս մարմնոյ
7 Թիս + եւ
8 Nem 76. 10 αἰ περι τὰς τροφὰς / Վ (92. 1) *«որպես որք ի կերակրոց»
9 Nem 76. 10 τὰς συνουσίας / Վ (92. 1) *«ի մերձաւորութեանց»
10 Nem 76. 10 δὲ
11 ԱԳԶԸ առանձինն
12 ԵէԸԹԼիս զգայութիւնն
13 Nem 76. 13 καὶ δῆλον, ὡς τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστὶν ἡ ἡδονή («հեշտութիւնք բազմակի ձևով քննարկվող բաներից է») / ԲԴԵԸԸԹԺԻԼիսՎ հեշտութեանց
14 ԱԲԴԵԶԸԸԹԺԻԼիսՎ այլս առնեն փիս այլ սեռ են
15 Nem 76. 15 σπουδαῖαι / Վ (92. 2) անձկալիքն
16 ԳԵԶԸԹԺԼիսՎ կամակցութեան ԶԾ լուս ըստ մակացութեանն
17 Գ սգաութեանն ԴԵԶԸԺԻԼիսՎ զգայութեանն
18 Գ սգաութեանցն Թիս զգայութեանցն

տուութեանն¹⁹, որ յըմպելոյն²⁰ է²¹, հակակայ է ծարաւոյն²² տրտմութիւն²³, իսկ որոյ ըստ տեսութեանն²⁴ ոչ ինչ: Արդ այս ամենայն ցուցանեն զհեշտութիւնն համանուն:

[3] Իսկ ի մարմնականացն²⁵ կոչեցելոց²⁶ հեշտութեանց ե՛ն ինչ որ հարկաւորք են համանգամայն եւ բնաւորականք²⁷, առանց որոց անկար է կեալ, որպէս կերակուրք, որք²⁸ կարաւտանացն²⁹ են լցողականք, եւ հանդերձքն³⁰ հարկաւորք, եւ ե՛ն ինչ որ բնաւորականք են, բայց հարկաւորք ոչ են, որպէս ըստ բնութեանն եւ ըստ աւրինացն խառնումն, քանզի այսոքիկ ի փոխանորդութիւն ամենայն ազգի կատարի, բայց կար է եւ առանց այսոցիկ, կուսութեամբ կեալ³¹: Իսկ ոչ հարկաւորք եւ ոչ³² բնաւորականք, որպէս արբեցութիւնք եւ վաւաշոտութիւնք³³ եւ առաւելութիւնք, որ քան զպէտան են գերազանցեալք, քանզի եւ ոչ ի փոխանորդութիւն ազգիս մերոյ նպաստ ինչ լինի, որպէս ըստ աւրինաց³⁴ մերձաւորութիւնն, եւ ոչ ի հաստումն կենաց³⁵, այլ եւ վնասակարք³⁶ են: Արդ որ ոք ըստ Աստուծոյ կեայն³⁷, զհետ ընթանալի է միայն հարկաւորացն³⁸ եւ բնաւորականացն հեշտութեանց, իսկ յետ այնորիկ՝ յերկրորդ կարգի յառաքինութիւնսն կար-

19 ԱԲԽՎ Հեշտութեան
 20 ԱԶ ընդ ելոյ Գ ըմբելոյն ԵԼՎ յըմբելոյն Ը ըմպելոյն Ծ ըմբելոյ
 21 Ծ չիք
 22 Ծ ծաղաւոյ (^ ծարաւ)
 23 ԴԵԹԺԼԾ տրտմութիւնն է տրտմութեան Ը տրտմութեանն
 24 ԲՎ տեսութեան
 25 ԲԴԵԷԸԼԹԺԻԼԽՎ մարմնականաց
 26 ԱԲԴԵԷԸԼԹԺԻԼԽՎ կոչեցելոցն
 27 Վ բնաւորական
 28 ԳԸ որ
 29 ԱԴԸԺԾ կարաւտականացն
 30 ԱԲԴԵԷԸԼԹԺԻԼԽՎ հանդերձք
 31 ԳԵԹԽ կալ
 32 ԲԳԴԷԽ չիք
 33 PG40 p 680 + (καὶ ἡ φιλαργυρία) «եւ կամ արծաթասիրություն»
 34 ԲԴԵԷԸԼԹԺԻԼԽՎ աւրինացն
 35 ԵԷԽ կենաց
 36 Ը վնասարք / ԲԴԵԷԸԼԹԺԻԼԽՎ + ԵԼՍ
 37 ԱԶԾ կեայ Գ կէալ ԸԻ կեան
 38 Nem 77. 4 + ἅμα (*«համանգամայն»)

Յաղագհս Բնո-Թեան մարդոյ

գեցելոյն³⁹, զայսոսիկ եւ զբնաւորականսն, բայց ոչ հարկաւորս, փոխադրելի⁽¹³⁸⁾ է⁴⁰ ըստ վայելուչ գոլոյ եւ յեղանակի եւ չափոյ եւ ժամանակի⁴¹ եւ տեղւոյ, իսկ յայլոցն⁴² ի բաց փախչել ամենայն յեղանակաւ: Եւ պարզաբար համարելի է զայսոսիկ գոլ բարի հեշտութիւնս, զոչ շարամանեալսն⁴³ ընդ տրտմութեան⁴⁴ եւ ոչ զղջումն արարեալ, եւ ոչ⁴⁵ ինչ այլ⁴⁶ վնասու արարողականս⁴⁷, եւ ոչ զչափաւորաւն զանց արարեալ, եւ ոչ ի փութալեացն գործոց⁴⁸ զմեզ⁴⁹ ի բաց քարչեալս կամ ընդ ծառայութեամբ արկեալս:

[4] Եւ են տիրապէս հեշտութիւնք, որք յԱստուած հայելովն եւ մակացութեամբք եւ առաքինութեամբք եղեալքն կամ շարամանեալք, զորս ինչ յորս ըստ յառաջնոյն⁵⁰ բանի, փութալիս է դնելի ոչ ի գոլն պարզաբար եւ ոչ ի⁵¹ յարամնայութիւն ազգի, այլ ի բարւոք գոլն, եւ փութացողացն եւ աստուածասիրացն գոլ կատարելիս, եւ նոյն ի մարդոյն ըստ անձինն⁵² եւ իմացականին կատարելութիւն, որ ինչ ոչ ուրախացուցիչք ախտից են, որպէս կարաւտութեանն⁵³ լցուցողականքն⁵⁴, եւ ոչ տրտմութիւն բնաւին ունին յառաջագոյն կամ գկնի կամ հակակայ, այլ են մաքուրք եւ անխառն յամենայն նիւթական⁵⁵ շարամանութենէ՝ անձնականք միայն գոլով⁵⁶: Քանզի եւ ըստ Պղատոնի ի⁵⁷ հեշտութեանցն ե՛ն ինչ որ սուտ են, եւ ե՛ն

39 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ կարգեցելոցն
40 ԱԶԾ չիք
41 Nem 77. 7 καιροῦ («ճիշտ պահին»)
42 ԸԽ այլոցն
43 ԶԸԾ շարամանեալս
44 ԲԸԻԼ տրտմութիւն ԶԾ տրտմութիւնս
45 ԳԶԹԼԽ + այլ
46 Ծ այլ ինչ փխ ինչ այլ
47 Nem 77. 9 γεννητικὰς
48 ԴԵԷԼԹԺԻԼԽ գործոյ
49 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ զանձն (ԲԵԹ լուս մեզ Դ լուս գործո զմեզ անձն)
50 ԺԼ առաջնոյն
51 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ չիք
52 ԱԶ անձին
53 ԲԷԺԻ կարաւտութեան
54 ԱԶԾ լցողականք Ը լցողականքն
55 ԲԳԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ նւթոյ ժ նիւթս
56 ԱԾ գոլոյ Ը լուս գոլոյ
57 ԱԶ չիք

ինչ որ ճշմարիտ: Սուտք, որքան ինչ հանդերձ⁵⁸ զգայութեամբն լինին եւ կարծեալք եւ ոչ ճշմարտիւ⁵⁹ եւ տրտմութիւնս⁶⁰ ունին շարամանեալս: Իսկ ճշմարիտք⁶¹, որքան ինչ անձինն⁶² միայնոյ են⁶³ որ⁶⁴ ըստ ինքեան՝ մակացութեամբ⁶⁵ եւ մտաւք եւ իմանալով⁶⁶, մաքուրք եւ անխառն⁶⁷ ի տրտմութենէ, որոց⁶⁸ եւ ոչ մի զղջումն հետեւի⁶⁹ երբեք⁽¹³⁹⁾: Եւ կոչեն զհետեւեալսն տեսութեան⁷⁰ եւ բարեաց գործոց հեշտութիւնս ո՛չ ախտս, այլ հաւանումն: Իսկ ոմանք տիրապէս զայսպիսիս հեշտութիւնս խնդութիւն⁷¹ ասեն:

[5] Եւ սահմանեն զհեշտութիւն⁷² եղելութիւն ի բնութիւն զգայական: Եւ նմանեաց այս սահման մարմնականին միայնոյ հեշտութեան գոլ, քանզի այս լրումն իմն է եւ բժշկութիւն մարմնականի⁷³ կարաւտութեան եւ յառաջագոյն եղելոյն տրտմութեան⁷⁴ վասն կարաւտութեանն⁷⁵: Քանզի⁷⁶ ցրտացեալք կամ⁷⁷ ծարաւեալք, զոր ի ցրտոյն կամ⁷⁸ ի ծարաւոյն բժշկել զտրտմութիւնն⁷⁹ ի ջեռնուլն կամ ի⁸⁰ յըմպելն, հեշտանամք:

⁵⁸ ԳԸ չիք

⁵⁹ Nem 77. 21 οὐκ ἀληθοῦς / ԱԸ (Թ լուս) ճշմարտիւք ԲԳԴԻԼԽ ճշմարիտք ԵԷԹԺ (ԲԴԻԼ լուս) ճշմարտեալք

⁶⁰ Վ տրտմութիւն

⁶¹ ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ ճշմարիտ

⁶² ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ անձին

⁶³ ԲԷ չիք

⁶⁴ ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ իւր

⁶⁵ Գ մակացութեան իս մակացութեամբն

⁶⁶ Nem 77. 23 φρονήσεως / ԱԾ իմանալեալ

⁶⁷ ԱԶԾ անխառնք

⁶⁸ ԱԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ որոյ

⁶⁹ ԷԻ հետեւին

⁷⁰ ԹԽ տեսութիւն

⁷¹ ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ խնդութիւնս

⁷² ԲԷ զհեշտութիւնն

⁷³ Վ մարմնականին

⁷⁴ ԱԵԽ տրտմութիւն

⁷⁵ ԲԳ կարաւտութեան

⁷⁶ ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ + եւ

⁷⁷ ԱԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ եւ

⁷⁸ ԱԶԾ կրեն

⁷⁹ ԱԶԾ չիք կամ ի ծարաւոյն բժշկել զտրտմութիւնն / Գ տրտմութիւն

⁸⁰ ԳԵԸՄ չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Արդ ըստ պատահման են բարի, եւ ո՛չ ըստ ինքեանց, եւ ո՛չ բնութեամբ: Քանզի, որպէս ողջացուցանելն ըստ պատահման է բարի, իսկ ողջն գոլ՝ բնութեամբ եւ⁸¹ ըստ ինքեան, այսպէս եւ սոքա ըստ պատահման են բարի՝ բժշկութիւնք իմն գոլով, բայց տեսութեանն հեշտութիւնք ըստ ինքեանց են բարի եւ բնութեամբ, քանզի ոչ լինին⁸² ի վերայ կարաւտութեան: Արդ յայտ է յայսմանէ, թէ ոչ ամենայն հեշտութիւն կարաւտութեան է լցուցանողական⁸³, եւ եթէ այս, ոչ է առողջ սահման, որ ասեն՝ եղելութիւն ի զգայական բնութեան գոլ զհեշտութիւնն, քանզի ոչ զամենեսին⁸⁴ պարունակէ հեշտութիւնս, այլ արտաքոյ թողու գորս ի տեսութենէն:

[6] Եւ Եպիկուրոս, սահմանելով զհեշտութիւնս՝ զերծումն ի տրտմութենէ, զնոյն⁸⁵ ասէ զորոց⁸⁶ ասենն՝ «եղելութիւն ի բնութիւն զգայական», քանզի զ՛ի⁸⁷ բաց վճարելն⁸⁸ ի տրտմութենէ՝ հեշտութիւն գոլ ասէ: Իսկ վասն զի եւ ոչ մի եղելութիւն, զորս ինքն կատարէ, է համասեռ կամ փաղասեռ⁸⁹, եւ ո՛չ զեղելութիւն հեշտութեանն հեշտութիւն է համարելի, այլ ա՛յլ ինչ, քան զհեշտութիւնն⁹⁰: Քանզի լինելովն է եղելութիւն, եւ ոչինչ յեղելոցն համանգամայն լինի եւ եղեւ, այլ յայտ է, թէ ըստ մասին⁹¹, իսկ հեշտացեալն յանկարծակի հեշտացաւ: Ոչ ուրեմն է եղելութիւն հեշտութիւն⁹²:

Եւս, ամենայն եղելութիւն ոչէից է, իսկ հեշտութիւն՝ արդարեւ էիցն: Ոչ ուրեմն է եղելութիւն հեշտութիւնն⁹³: Եւս եղելութիւն⁹⁴ ե՛ւ վաղ, ե՛ւ անագան ասի, իսկ հեշտութիւնն⁹⁵ ոչ:

81 ԲԴԵՁԷԼԹԺԻԼԽՎ չիք

82 ԵԼ Լինի

83 ԱԶԺԾ Լցուցողական

84 ԱԴԵՁԷԼԹԺԻԼԽՎ զամենայնսն

85 ԲԵԷԹԻԼ զնոյնն

86 ԸԽ որոց

87 ԵԼԺԽ ի

88 ԴԷԻԼ զվճարելն

89 Nem 78. 18 συγγενής («բնածին, բնատուր, ազգակցական») / Վ + (ապա)

90 ԱԸԾ զհեշտութիւն

91 ԺԻԼԽ Լուս (լծ) «ըստ մասին՝ կամ եղեւն միայն կամ լինին, ոչ եղեւն եւ լինին, զի որ եղեւ ոչ լինի»

92 ԺՎ հեշտութիւնն

93 ԳԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ հեշտութիւն

94 ԱԶԷԼԹ եղելութիւնն

95 ԱԲԸԺԾ հեշտութիւն

[7] Եւս ի բարեացն ե՛ն ինչ որ ունակութիւնք են, եւ են ինչ որ ներգործութիւնք, եւ են ինչ որ գործարանք: Ունակութիւն⁹⁶ որպէս առաքինութիւնք, իսկ ներգործութիւն՝ որպէս գործն, որ ըստ նմա: Եւ դարձեալ, ունակութիւն՝ որպէս⁹⁷ տեսողականն, ներգործութիւն՝ տեսանելն, իսկ գործարան՝ որով⁹⁸ ներգործեմքն, որպէս ակն⁹⁹ եւ հարստութիւն¹⁰⁰ եւ այսպիսիքս: Ամենայն որ ինչ բարւոյ եւ չարին է անձնականք զաւրութիւնք¹⁰¹, ունակութեանց ոմանց¹⁰² են զաւրութիւնք: Արդ եթէ բարի է հեշտութիւն կամ չար, յայտոսիկ եղիցի միայն, ա՛յլ ունակութիւն ոչ է, քանզի ոչ իբրեւ զառաքինութիւն (զի ոչ արդեւք այսպէս դիւրաւ փոխարկիր ի հակառակն¹⁰³ իւր տրտմութիւն) եւ ոչ որպէս զհակակաց¹⁰⁴ պակասութեան¹⁰⁵, քանզի ըստ նորին ունակութիւն եւ պակասութիւն անկար է գոլ, բայց համանգամայն ոմանք եւ¹⁰⁶ հեշտանան եւ տրտմին, որպէս որք քորինն: Ոչ ուրեմն է ունակութիւն հեշտութիւն¹⁰⁷: Այլ եւ ոչ գործարան, քանզի գործարանք վասն այլոց եւ ոչ վասն ինքեանց, իսկ հեշտութիւն¹⁰⁸ ո՛չ վասն այլոց, այլ վասն ինքեան¹⁰⁹: Ոչ ուրեմն է եւ ոչ գործարան, եւ ոչ ունակութիւն¹¹⁰: Արդ պարտ¹¹¹ է ներգործութիւն զնա գոլ ասել, ուստի եւ Արիստո-

⁹⁶ ԳԺ ունակութիւնք

⁹⁷ Nem 78. 26 չիք

⁹⁸ Գ որովք

⁹⁹ Ծ ահս

¹⁰⁰ =Nem տարրնթ πλοῦτος ≠ Nem 78. 27 ποὺς («ոտք»)/ ԵԻԼԽ լուս հայեցութիւն էժ հայեցութիւն ժ լուս հարստութիւն

¹⁰¹ ԲԸՎ զաւրութիւն

¹⁰² ԶԺԽ ոմանք

¹⁰³ ԲԴԵԷԹԺԻԼԽ հակակայն ԲԴԵԹԻԼԽ լուս հակառակն

¹⁰⁴ =Nem 79. 3 ἀντικειμένη /Ա զհակակայն Բ զիմացականսն Գ զհակակա ԸԽ (ԴԵԶԹ լուս) զհակառակաց ժ հակառակաց

¹⁰⁵ Nem 79. 3 τῆ στερήσει / ԱԶԺ պակասութիւն Վ պակասութիւնն / ԷԹԽ լուս (ԸԺ) «ունակութիւն չէ, ու ոչ պակասութիւն չէ, որ հակակա է ունակութեան, ու ոչ երկուքն չէ, քանզի բ. -ի ա. ժամ չկարէ լինել, որպէս թէ կոյր ու աչաւք»

¹⁰⁶ ԵԷԹԽՎ չիք

¹⁰⁷ ԲԳԴԵԷԸԹԻԼԽԾ հեշտութիւն

¹⁰⁸ ԲԶԻ հեշտութիւնք

¹⁰⁹ ԲԶԷԺԻՎ ինքեանց

¹¹⁰ Nem 79. 7 = ԳԶԾ չիք եւ ոչ ունակութիւն

¹¹¹ Nem 79. 7 λείπεται («պակասում է»)

Յաղագհս Բնութեան մարդոց

տելէս սահմանէ¹¹² զնա՝ ներգործութիւն ըստ բնութեան¹¹³ ունակութեան¹¹⁴ անխափան, քանզի խափանումն ըստ բնութեան¹¹⁵ ներգործութեանն¹¹⁶ տրտմութիւն է: Այլ եւ երջանկութիւն ներգործութիւն է անխափան՝ ըստ բնութեանն ունակութեան: Եւ պատահի, ըստ այսր սահմանի, երջանկութիւնն¹¹⁷ հեշտութիւն գոլ, եւ սխալել սահմանին: Արդ յուղղութիւն¹¹⁸ ածեալ, սահմանեաց¹¹⁹ զհեշտութիւնն¹²⁰ կատարումն գոլ կենդանւոյն ըստ բնութեանն անխափան ներգործութեանց(140), որպէս զի շարամանիլ եւ ի միասին գոլ երջանկութեանն եւ¹²¹ հեշտութեանն¹²², այլ ոչ հեշտութիւն գոլ զերջանկութիւնն¹²³:

[8] Զի ոչ ամենայն ներգործութիւն շարժութիւն է, այլ է ինչ որ եւ¹²⁴ ի ձեռն անշարժութեան ներգործութիւն, ըստ որում նախ ներգործէն Աստուած, քանզի որ նախ շարժէն՝ անշարժէ: Եւ¹²⁵ այսպիսի է եւ¹²⁶ տեսանելոյն ի մարդիկ ներգործութիւն, քանզի ի ձեռն անշարժութեան է, զի եւ տեսեալն մի եւ նոյն միշտ, եւ միտք տեսողին¹²⁷ հաստատուն կան, քանզի ի մի եւ¹²⁸ նոյն միշտ հայր¹²⁹: Իսկ տեսութեանն հեշտութիւն մեծ գոլով եւ տիրապէս, եւ ճշմարիտ ի ձեռն անշարժութեան լինի, յայտ է թէ, որք ի ձեռն նուազ շարժութեանցն լինին, ո՛րքան ի ձեռն նուազիցն, այսքան եւ

112 ԱԶԸ սահմանեաց
113 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԾՎ բնութեանն
114 Գ որակութեան ԴԵԷԹԺԻԼԽ ունակութիւն / ԵԷԹԼԽ + է
115 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾ բնութեանն
116 ԷՎ ներգործութեան
117 Nem 79. 11 τὴν εὐδαιμονίαν / ԲԳԴԵ ԶԷԹԺԻԼԾ երջանկութեանն և երջանկութեան
118 ԱԺԻՎ յուղղութիւնն և ուղղութիւն
119 Վ + (Արիստոտէլ)
120 Ը զհեշտութիւն
121 Nem 79. 14 = և չիք
122 ԳՎ հեշտութեան և չիք
123 Ա + ոչ ամենայն ներգործութիւն շարժմանն, այլ էանելին / ԶԷԸԹԺԼԽԾ + ոչ ամենայն ներգործութիւն շարժմամբ, այլ եւ (ԷԸԹԺԼԽ չիք) խափանելին / Զ ^
այլ ոչ հեշտութիւն գոլ երջանկութիւնն
124 ԲԴԵԷԸԹԺԼԽՎ չիք
125 ԱԳԶԺԾ չիք
126 ԲԵԷԸԹԺԼ + ի / ԴԻՎ չիք
127 Ա + տեղի սորին Զ տեղի սորին (լուս տեսողին)
128 ԳԴԶԷԸԼԽ + ի Օ մի եւ ի փի ի մի եւ
129 Nem 79. 19 καταγίνεται / ԱԳԴ հային է հայել

լաւազուներն եւ մեծին են: Եւ տարորոշին ի ձեռն¹³⁰ ներգործութեանցն հեշտութիւնք ըստ տեսակի, քանզի որքան ինչ ներգործութեանց¹³¹ տեսակք են, այսքան եւ հեշտութեանցն, եւ լաւացն¹³² լաւք¹³³, եւ վատթարիցն՝ վատթարք: Եւ յայտ է, թէ իւրաքանչիւրիցն զգալութեանց ա՛յլք են տեսակաւ եւ հեշտութիւնքն, քանզի ա՛յլք են շաւշափելեացն եւ ճաշակելեացն¹³⁴ եւ ա՛յլք տեսանելեացն եւ լսելեացն¹³⁵ եւ հոտոտելեացն¹³⁶: Զի¹³⁷ մաքրագոյնք են ի զգալութեանցն, որք ոչն մերձեանն ի զգալիսն հեշտութիւնս, որպէս երեսք եւ լսելիք եւ հոտոտելիք: Եւ իմացողականացն¹³⁸ տեսակք երկու¹³⁹, քանզի է՛ ինչ որ գործական է, եւ է՛ ինչ որ տեսական:

Արդ յայտ է, թէ եւ¹⁴⁰ ի հեշտութեանցն հետեւեալք ներգործութեանցս այսոցիկ՝ տեսակք երկու, եւ ի սոցանէ մաքրագոյն է տեսականն, քան զգործականն: Եւ մարդոյ իւր¹⁴¹, ըստ որում մարդ է, իմացողականքն, քանզի հասարակաց է, ըստ որում կենդանին¹⁴² է, զգայականքն եւ առ¹⁴³ այլս¹⁴⁴ կենդանիս¹⁴⁵: Իսկ վասն զի ի զգայականացն հեշտութեանցն¹⁴⁶ ոմանք այլովք, եւ ոմանք այլովք հեշտանան, ոչ վատթարիցն, այլ փութացողացն լաւք երեւեալքն, եւ ըստ ինքեանց են լաւք: Քանզի դատող¹⁴⁷ ամենայն իրի ոչ անիմաստն¹⁴⁸, այլ հանճարեղն եւ որ ըստ բնութեանն կայ:

130 ԱՐԴԵԶԷԹԺԻԼԻՄՄՎ ըստ

131 ԲԴԵԷԹԺԻԼԻՄՎ ներգործութեան Ը ներգործութեանցն

132 ԱԸԾ լաւուց ԲԳԴԵԹԺԻԼԻՄ լաւուցն Զ լաւաց

133 ԶԸԾ լաւաւք

134 ԲԴԵԷԸԹԺԻՎ ճաշակելեաց

135 Գ լսելեց Ի լսելեաց Խ չիք եւ այլք տեսանելեացն եւ լսելեացն

136 Գ հոտոտելեց

137 ԲԴԵԷԹԺԻԼԻՄ քանզի

138 ԲԻԼ իմացականացն (լուս իմացողականացն)

139 Ը երկուք / ժ + եւ

140 ԲԳԴԵԷԻՎ չիք

141 ԵՆ չիք

142 Վ կենդանի

143 ԲԴԵԷԹԺԻԼԻՄՎ չիք

144 ԲԴԵԷԹԺԻԼԻՄՎ յայլս / Դ լուս առ յայլս էլԻՄ լուս առ յայլ

145 ԲԺԻԼ կենդանիսն

146 ԱԳԶԾ հեշտութեան

147 Nem 80. 10 + ὁρθός

148 Nem 80. 10 τυχών («պատահած մեկը»)

ՊԼՈՒԽ ԺԸ. ՅԱՂԱԳՍ ՏՐՏՄՈՒԹԵԱՆ¹

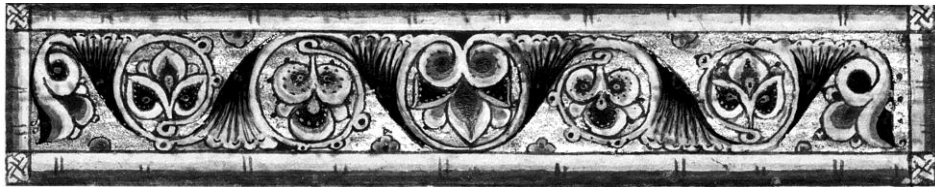
ՄՄ 552-005ա

[1] Տրտմութեան տեսակք են չորք՝ խաւշիւն, տազնապ, նախանձ, ողորմ⁽¹⁴¹⁾: Եւ է խաւշիւն տրտմութիւն՝ անբարբառութեան արարող, իսկ տազնապ՝ տրտմութիւն ծանրացուցիչ, նախանձ տրտմութիւն ի վերայ այլոց բարեաց, իսկ ողորմ տրտմութիւն ի վերայ այլոց չարեաց: Եւ ամենայն տրտմութիւն չար է իւրով բնութեամբ, քանզի թէ եւ փութացողն² տրտմեսցի³ երբեք, յապականել արանց բարեաց կամ զաւակաց կամ քաղաքի աւերեցելոյ⁴, այլ ոչ յառաջագոյն եւ ոչ ըստ յաւժարութեան, այլ ըստ⁵ վտանգի: Եւ յայտոսիկ տեսականն⁶ անախտ եղիցի, ամենայն ամենայնիւ⁷ աւտարացուցեալ զինքն յայսպիսեացս եւ հպեցուցեալ յԱստուած, իսկ փութացողն, չափաւոր ատիւ ի նոսա⁸, եւ ոչ գերազանցեալ եւ ոչ գերեալ ի նոցանէ, այլ յաւէտ յաղթկու եղեալ նոցա:

[2] Եւ հակակայ է տրտմութիւն⁹, որպէս լաւ վատթարի¹⁰, չափաւոր հեշտութեամբ¹¹, եւ որպէս չար՝ չարի, գերազանցեալ հեշտութեամբ¹², բայց ի

1 Nem 80. 12 περι λότης / Ժ տրտմութեանն
2 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ լուս առաքինի
3 ԱԶԸԾ տրամիցի
4 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ աւերեցելոց Ը աւերելոց
5 ԱԳԴԷԸԸՎ վասն
6 ԹԺԻԼԽ լուս (ԸԾ) «տեսական իբրև գյոբ, որ ոչ և ի վերա զաւակաց և կամ յայլ ինչ ոչ տրտմեցաւ, այլ ամենեին յաստուած էր հպեալ»
7 ԼԽ յամենայնիւ
8 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ լուս (ԸԾ) «փութացող որ ոչ է կատարեալ այլ դեռ սկսեալ»
9 Ա տրտմութեանն Զ տրտմութեան
10 Nem 80. 22 ως κακὸν καλῶ («որպես վատթարը՝ լավի») / Գ վատթարի
11 ԱԶ հեշտութիւն
12 ԱԶ հեշտութիւն Խ չիք եւ որպէս չար չարի՝ գերազանցեալ հեշտութեամբ

մարմնականսն¹³ միայն լինին գերազանցեալքն: Քանզի տեսականքն, ծայրագոյնք ոմանք են եւ կատարելութիւն¹⁴ ունելով, զգերազանցութիւնն¹⁵ ոչ մակընդունին, զի եւ¹⁶ ոչ հակակայ է նոցա տրտմութիւն¹⁷, եւ յուրախութիւն յառաջագոյն տրտմութեանն¹⁸ լինին¹⁹:

ՄՄ 2708-003ա

¹³ *Խ մարմնականս*

¹⁴ *Ը կատարելութիւն*

¹⁵ *ԱԳԶԸԾ զգերազանցութիւն ե գերազանցութիւնն*

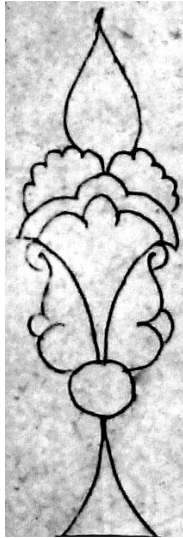
¹⁶ *ԶԸԺԾ չիք*

¹⁷ *ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԺԻԼԽԾ տրտմութիւնն*

¹⁸ *Ա տրտմութենէ ԲԳԴԵԷԺԺԻԼՎ տրտմեալն Զ տրտմութէնէն ԴԹԺԻՎ լուս տրտմութեանն*

¹⁹ *ԷԹԺԻԼ լուս (լծ) «քանզի տեսականքն՝ ծայրագոյնք ոմանք են եւ կատարելութիւն ունելով՝ զգերազանցութիւնն ոչ մակընդունին. զի եւ ոչ հակակայ է նոցա տրտմութիւնն, եւ յուրախութիւն յառաջագոյն տրտմեալն լինին» «որպէս առաքեալքն, որ ոչն տրտմեին» / Աժ լինի*

ՎՈՒԽ ՎԹ. ՅԱՂԱԳՍ ՍՐՏՍՏՈՒԹԵԱՆ¹

ՄՄ 1500, 0586բ

[1] Սրտմտուլթիւն է եռանդն² շուրջ զսրտիւն արեան՝ ի վերծխուլթենէ³ մաղձոյ կամ ի պղտորմանէ եղեալ, վասն որոյ եւ դառնուլթիւն ասի եւ ցասումն:

Եւ է երբեմն, զի եւ⁴ սրտմտուլթիւն է⁵ հարկաւոր ցանկուլթիւն⁶, փոխանակ պատժելոյ⁷: Քանզի յորժամ անիրաւիմ⁸ կամ համարիմք անիրաւիլ, սրտմտիմք, եւ լինի յայնժամ խառնակ արտն՝ ի ցանկուլթենէ⁹ եւ ի սրտմտուլթենէ¹⁰:

Եւ են տեսակք սրտմտականին երեք՝ բարկուլթիւն¹¹ (եւ դառնուլթիւն եւ ցասում որ կոչի¹²), քէնք, որք: Քանզի սրտմտուլթիւն՝ սկիզբն եւ շարժուլթիւն ունելով բարկուլթիւն, ե՛ւ դառնուլթիւն, ե՛ւ ցասումն ասի, իսկ քէն¹³ դառնուլթիւն¹⁴ ի հնուլթիւն¹⁵ եկեալ, եւ¹⁶ ասի՝ առ ի մնալոյն¹⁷(142) եւ յիշմանն աւանդելոյ, իսկ

1 Nem 81. 1 περι θυμοῦ / Ը սրտմտուլթեանն
 2 Nem 81. 2 ζέσις («եռում») / Գ եռալ
 3 Nem 81. 2 ἐξ ἀναθυμιάσεως («գոլորշիացումից») / Ծ վերայ ծխուլթենէ
 4 Ծ չիք
 5 Ծ + եւ
 6 Nem 81. 4 ὄρεξις
 7 Nem 81. 4 ἀντιτιμωρήσεως («վրեժխնդրուլթյան, հատուցման») / Ե անիրաւիմ / Վ + (յայմէ)
 8 Nem 81. 5 ἐξ ἐπιθυμίας / Վ ցանկուլթեան
 9 ԹՎ սրտմտուլթեան
 10 Nem 81. 6 ὄργη («դուրազրգիւնուլթյուն») / ԱԳՁԽԾՎ կոչին
 11 ԱԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽԾՎ քէնք
 12 ԲԴԵԹԻԼՎ լուս բարկուլթիւն ԶԸ + բարկուլթիւն Խ բարկուլթիւն Ծ բարկուլթիւն (լուս դառնուլթիւն)
 13 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ հնուլթենէ ժ լուս ի բարկուլթենէ
 14 Nem 81. 8 γάρ («քանզի») / ԱԲԴԵԸԹԺԻԼԽԾ իմանալոյն
 15 =Nem 81. 9 παρὰ τὸ μένειν / ԱԲԴԵԸԹԺԻԼԽԾ իմանալոյն

ոխք՝ բարկութիւն պահեալ¹⁸ ժամանակի ի պատժել, եւ ասի եւ¹⁹ այս՝ առ²⁰ ի կալոյն եւ²¹ մնալոյն:

Եւ է սրտմտութիւն սպասաւորական խոհեցողականին, քանզի յորժամ այսպէս արժանի պատժի եղեալս դատի, յայնժամ սրտմտութիւնն ի վերայ ելանէ, եթէ ըստ բնութեան զիւրեանց²² կարգն²³ պահեն:

ՄՄ2708-038ա

¹⁸ *Nem 81. 9 ἐπιτηροῦσα («հսկող») / ԲԳԴԵԷԹԺԻԼԽՎ պատահեալ*

¹⁹ *ԻԼՎ չիք*

²⁰ *է՛լ չիք*

²¹ *ԸԻ + ի / Ժ չիք*

²² *ԲԳԴԵԷԻԼՎ զիւրեանցն*

²³ *ԲԳԴԵԷԹԺԻԼԽՎ կարգ*

ՊԼՈՒԽ Ի. ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԿԻՒՂԻ

[1] Տարորոշի եւ երկիւղ ի վեց՝ ի պակումն, ի խորշումն², յամալթ, ի հիացումն, ի զարհուրումն, ի տազնապ⁽¹⁴³⁾: Եւ է պակումն մածումն արեան, եւ ընդարմացումն ոգւոյ³⁽¹⁴⁴⁾, եւ երկիւղ ապառնոյ⁴ ներգործութեան, հիացումն⁵ երկիւղ՝ ի մեծ ինչ տեսութենէ⁶, զարհուրումն՝ երկիւղ յանսովոր⁷ տեսութենէ⁸, տազնապ՝ երկիւղ ի կործանմանէ⁹, այսինքն ի վրիպանաց (քանզի երկուցեալք ի վրիպանաց¹⁰ գործոց¹¹ տազնապիմք), խորշումն¹² երկիւղ յակնկալութենէ պարսաւանաց (եւ է գեղեցկագոյն այս ախտ), իսկ ամալթ երկիւղ ի վատթար ինչ գործելոյ¹³ (եւ ոչ¹⁴ այս է անյոյս ի փրկութիւն¹⁵): Եւ այսու տարբերի խորշումն¹⁶ յամալթոյ, քանզի ոմն ամաչեաց յորոց¹⁷ ինչ գործեացն¹⁸, իսկ ոմն խորշեալ¹⁹ երկնչի, զի մի անկցի յանփառութիւն ինչ: Բայց կոչեն բազումք²⁰ յոլովակի եւ զխորշումնն²¹ ամալթ, եւ զամալթ²² խորշումն²³, վարեալք անուամբքն:

1 Nem 81. 14 περι φόβου
2 ԱՄ խորշումնն Զ խորշումն Ը խորշումն
3 Nem (81. 16) չիք մածումն արեան, եւ ընդարմացումն ոգւոյ / Խ ոգւոց
4 Ժ ապառնոյն
5 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽ + է
6 Nem 81. 17 εκ μεγάλης φαντασίας
7 Ը չիք / ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽԾՎ + ինչ
8 Nem 81. 18 εκ άσυνήθους φαντασίας / Ը + ինչ
9 Nem 81. 18 διαπτώσεως (բառ՝ «անկում») / փխբ՝ «վրիպում, սխալ»)
10 ԱԶԾ չիք քանզի երկուցեալք ի վրիպանաց,
11 ԳԸ գործոյ
12 Ա խորշումն Զ խորշումն ԸՄ խորշումն
13 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ գործոյ
14 ԱԶ + է
15 ԱԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ փրկութենէ
16 ԱՄ խորշումն Զ խորշումն / Բ + ի
17 ԹԽ յոր
18 ԸՄ գործեաց / Nem . 82. 1 + καταδύεται («թաքնվում է»)
19 Ա խորշեալ Զ խորշեալ
20 Nem . 82. 2 οι παλαιοί («հները»)
21 Nem 82. 2 αίσχύνην / ԱՄ զխորշումնն Զ զխորշումնն ԸԹԼԽ զխորշումն
22 ԱԶԸ զամալթն
23 ԱՄ խորշումն Զ խորշումն Լ խորշումնն

[2] Եւ լինի երկիւղ ըստ սոսկման²⁴ իմն՝ ջերմութեանն ամենայնի ընթացելոյ²⁵ ի սիրտն, յիշխանականն կոյս⁽¹⁴⁵⁾, ըստ որում եւ ռամիկք, յորժամ երկիցեն, ապաւինին առ իշխանսն²⁶:

Իսկ տրտմութեան գործարան է բերան քաղըթին, քանզի այս է, որ զազդումն²⁷ զգայ ի տրտմութիւնսն, որպէս Գալիւնոս²⁸ յերրորդում²⁹ Յուցականին⁽¹⁴⁶⁾ ասէ այսպէս. «Տրտմեցելոցն ո՛չ փոքր ինչ իջանէ յորովայնն խարտեաչն³⁰ մաղձն³¹, որ զազդումն³² առնէ³³ նոցա եւ, եթէ³⁴ ո՛չ նախ ի բաց փսխեսցեն զմաղձն, ոչ դադարեն ի տրտմութենէն³⁵»: Քանզի լինի ազդումն նոցա ի ներքոյ՝ ըստ³⁶ միջակրծիցն, սրատեսակին³⁷ անուանեցելոյ³⁸ ջղուտ մարմնոյն³⁹: Քանզի վերագոյն կայ սիրտն, քան զառագաստն⁴⁰, բայց որովայն⁴¹ ի վայր կոյս⁴²: Իսկ սովորապէս հինքն սիրտ⁴³ ե՛ւ գբերան որովայնին կոչեն⁽¹⁴⁷⁾:

24 *Nem 82. 3 κατὰ περίψυζιν* («*ըստ սառեցման*») / *Ը սոսկսման*

25 *Գ ընթացելոց Ժ ընթացեալ*

26 *Գ յիշխանսն փխ առ իշխանսն*

27 *Nem 82. 6 δήξεως* («*ծակոց*») / *ԳեէԸԹԼԽՎ զազդումն*

28 *ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ զաղիանոս*

29 = *Nem 82. 7 ἐν τῷ τρίτῳ* / *ԱԲԳԴԵԷԹԸԺԻԼԾ յերկրորդումն և յերկրորդումն*

30 *ԱԴԶԸՎ խարտեաչ*

31 *ԳԺ մաղձ*

32 *ԱԻԼ զազդումն*

33 *ԱԶԸԾ նոցա տայ ԲԴԹԺԻՎ լուս տա և տանէ*

34 *Nem 82. 9 չիք*

35 *Nem 82. 9 καὶ οὐ πρότερον παύονται λυπούμενοι + 82. 10 καὶ δακνόμενοι* (*ծակոցից, ցավից*), *πρὶν ἐξεμέσαι τὴν χολήν* / *և տրտմութենէ*

36 *ԲԴԹԺԻԼ լուս ի էԸ ի և ^ ի*

37 *Ժ սրտատեսակի Վ սրտատեսակին*

38 *Ե անուանացելոց*

39 *Nem 82. 11 στέρνα χόνδρου*

40 *Nem 82. 12 διαφράγματος*

41 *ԱԶԸԾ որովայնն*

42 *Nem 82. 13 + ἡ δὲ καρδία ἀνωτέρω*

43 *ԲԴԵԺԻՎ գսիրտ*

ՊՆՈՒԽ ԻԱ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԲԱՆԻՆ¹
ԵՒ ԱՆՀՆԱԶԱՆԴԻՆ² ԲԱՆԻ³

[1] Արդ հաւանականն⁴ բանի է ըստ այսմ յեղանակի, իսկ ոչ հաւանողին⁵ բանի են՝ կերակրականն, ծննդականն եւ շնչերակականն⁶: Եւ կոչի բնաւորական՝ կերակրականն եւ ծննդականն, իսկ կենդանական՝ շնչերակականն:

ՄՄ 421, 003ա

1 ԱԶ անբանի իս յանբանին
2 Գ անհնազանդի ժ անհնազանդեցելո
3 ԵԼԺ բանին | Nem 82. 19 περι τοῦ ἀλόγου τοῦ μὴ κατηκούο λόγω
4 Գ անհաւանականն Ը հաւանական
5 ԲԴԷԹԻԼԽՎ հաւանողք ԵԺ հաւանողքն Ը հաւանողն
6 ԵԶԸ շնչերակականն

ՊԼՈՒԽ ԻԲ. ՅԱՂԱԳՍ ԿԵՐԱԿՐԱԿԱՆԻՆ¹

[1] Կերակրականին բնութեան զաւրութիւնք են չորք՝ քարչողական, ունակական, ալլալական, արտաքս վտարական: Քանզի իւրաքանչիւր ի մասնկանցն կենդանւոյն բնաւորապէս քարչէ յինքն զիւրն կերակուր², եւ քարչեալ՝ ունի, եւ կալեալ՝ յինքն փոխարկէ, եւ այսպէս զաւելորդսն /225բ/ արտաքս մղէ: Եւ այսոքիկ են զաւրութիւնքն³, որք զկերակուրն մասընկանցն մարմնոյն կարգաւորեն, յորոց աճումնն⁴ որ⁵ ըստ երկայնութեան եւ ըստ լայնութեան լինի:

[2] Եւ արտաքս վտարին աւելորդքն՝ յաղք⁶ եւ ի մէզ եւ ի փսխումն⁷ եւ ի քրտունս՝ ի ձեռն բերանոյն եւ ի ձեռն ըռընգանցն⁸ եւ ի ձեռն ականջացն եւ ի ձեռն աչացն եւ ի ձեռն շնչոյն⁹, ի ձեռն անյայտից վտառից¹⁰: Արդ ալլքն արտաքս առաքմունքն¹¹ քաջայայտ են, իսկ¹² ի ձեռն ականջացն՝ աղտն, որ ի նմանէ¹³, ի ձեռն աչացն՝ արտասուքն եւ բիժ¹⁴, ի ձեռն շնչոյն՝ լորձնատեսակութիւնն¹⁵ ջերմութեան սրտին⁽¹⁴⁸⁾: Իսկ անյայտս¹⁶ վտառս կոչեն՝ զարտաշնչութիւն¹⁷ ամենայն մարմնոյն, ըստ որում ի խորութենէ եւ յամփոփմանէ¹⁸ խլրտականացն¹⁹, չոքիք իմն բազումք²⁰ ի ձեռն անգայտութեան մորթոյն թափանցիկ լինին⁽¹⁴⁹⁾:

1 Nem 83. 1 περί τοῦ θρεπτικοῦ / ԲԴԵԷՎ կերակրականի
2 ԲԴԹԻԼՎ զկերակուր Ը կերակուրն
3 Բ զաւրութեամբն Ե զորութիւնք
4 ԸԹԺՎ աճումն իս յաճումն
5 Վ նոր
6 Nem 83. 8 διὰ γαστρός (*«ի ձեռն որովայնի»)
7 ԱԶԾ փոփոխումն
8 ԱԲՎ սնգանցն Գ ընդանցն ԶԸԾ որնգանցն ԹԻՆ ըռընկանցն
9 Nem 83. 9 διὰ τῆς ἐκπνοῆς (*«ի ձեռն արտաշնչման») | Ա շնչոյ | ԳԴԵԷԹԺԽՎ + եւ
10 Գ վտառացն
11 Գ առաքմունք
12 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ + որ
13 Nem 83. 10 ἥτις ἐστὶ ῥόπος τῶν ὠτῶν («ձձումք կոչվածը, որն էլ ականջի աղտն է»)
14 Nem 83. 11 λήμαι («թարսխ»)
15 Nem 83. 12 τὸ λιγνῶδες | Վ լորձնատեսակութիւն
16 ԶԸ անյայտ
17 Nem 83. 13 διαπνοῆν («օդի հոսք կամ գոլորչիացում»)
18 Nem 83. 13 τῆς συστολῆς («կծկում, սեղմում») / ԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼՎ + ի
19 Nem 83. 14 τῶν ἀρτηριῶν
20 ԷԸ բազում

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

[3] Եւ գործարանք են կերակրականին՝ բերանն եւ ստամոքքն²¹ եւ որովայնն եւ լեարդն, երակքն ամենայն, աղիքն²² եւ²³ մաղձքն երկօքեան²⁴ եւ երիկամունքն: Քանզի բերանն յառաջագոյն պատրաստէ որովայնին զկերակուրն²⁵ մանրեալ զնա ի ձեռն ատամանցն եւ լեզուին, քանզի մեծ իմն պէտս ունի եւ լեզուին ծամելիքն՝ ժողովեալ զկերակուրն²⁶ եւ ընդ ատամամբքն²⁷ արկեալ²⁸, որպէս որք յաղաւրիսն²⁹ ձեռամբն³⁰ զցորեանն³¹ երկանացն: Քանզի յեղանակաւ իմն եւ լեզուն ձեռն է ծամելացն, այսպէս եւ գործեալ՝ կերակուրն առաքի ի³² յորովայնն³³ ի ձեռն ստամոքսին³⁴: Քանզի ստամոքքն³⁵ ոչ միայն գործարան³⁶ են կարաւտութեան³⁷, այլ եւ ճանապարհ կերակրոցն, քանզի յինքն ընդունի ի կլանելացն³⁸ զկերակուրն եւ առաքէ յորովայնն: Իսկ որովայնին ընկալեալ՝ որոշէ զպիտանին եւ զսնուցանողն³⁹, եւ առաքէ առ լեարդն ի ձեռն երակացն, որք քարչենն⁴⁰ ի նմանէ, որպէս ընդ ագուգայս ինչ⁴¹ ի լեարդն,

21 Ա ստամոքսն ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ ստամոքն

22 ԱԲԴԶԽԾ աղիք

23 ԲԴԻԽ չիք

24 Ա երկուքին Գ երկօքին

25 Վ զկերակուր

26 ԱԲԳԹԺԻԼՎ զկերակուրսն

27 Դեէ ատամամբք թիւ ատամամբք ի ատամամբքն

28 ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ արկանել

29 Nem 83. 20 αἰ ἀλετριδες («ալրաղաց ստրկուհիներ») / Ա գաղորիսն Ը յաղորիսն

30 ԳԸՎ ձեռամբ

31 ԸԽ զցորեան

32 ԱԲԴԵԶԼԹԺԻԼԽԾ չիք

33 Վ յորովայն

34 ԲԴԵ ստամոքսին

35 Վ ստամոքսն

36 Nem 83. 23 αἰσθητήριον («զգայարան»)

37 Գ կարոտութեանն / ԵԷԹԽ Լուս (ԼԾ) «որ հալէ և այլ կերակրոյ կարոտի»

38 Nem 83. 25 + καὶ ἐπισπάται («և ձգում է դեպի իրեն»)

39 Nem 83. 26 + ἀπὸ τοῦ λιθώδους καὶ ζυλώδους καὶ ἀτρόφου, καὶ τὸ μὲν χρῆστών, εἰς χυμούς μεταβάλλουσα / Վ (102. 3) *«ի քարային, ի փայտեղէն և յանսնդական մասանց. և զսննդականն փոխարկելով ի մամաց (ի հիւթ)» / ԳԵԼԹԻԼԽՎ զսնուցողն

40 ԱԻ քարչեն

41 Nem 84. 1 καὶ διοχετευσῶν («և բաշխելով ուղարկում են») փիս որպէս ընդ ագուգայս ինչ

որք⁴² իբրեւ արմատք իմն են լեարդին՝ քարշողք յորովայնէն զկերակուրսն, որպէս յերկրէ քարշեն տնկոցն արմատք: Քանզի նման է որովայն երկրի, որ տայ զկերակուրն⁴³ տնկոց, իսկ արմատոցն՝ երակքն, որ ի լեարդն կոյս⁴⁴ հանէ⁴⁵ զհիւթն յորովայնէն եւ յաղեացն⁴⁶, իսկ ստեղանցն՝ նոյն լեարդն, իսկ ոստոց⁴⁷ եւ ծայրից⁴⁸ երակքն, որ⁴⁹ բաժանին ի փորոյն⁵⁰ երակէն⁽¹⁵⁰⁾, որ ելանեն⁵¹ ի լերդին կորուածոցն⁵²: Քանզի լերդին, ընկալեալ զհիւթն յորովայնէն, ամոքէ⁵³ եւ նմանեցուցանէ իւր: Նման ունելովն⁵⁴ արեան զիւրն մարմին, վայելչաբար յարիւն փոփոխէ զհիւթն: Իսկ արիւնն⁵⁵ մաքրի⁵⁶ ի ձեռն փայծաղանն եւ մաղձընկալ⁵⁷ ամանին⁵⁸ եւ երիկամանցն⁵⁹, փայծաղանն՝ զմրուրն⁶⁰ քարշեալ յինքն⁶¹, իսկ մաղձընկալ⁶² ամանոյն՝ զբաժանն մնացեալ ի հիւթսն ի⁶³ կերակրոյն⁽¹⁵¹⁾, իսկ երիկամանցն՝ զջրագոյն⁶⁴

42 *Nem 84. 2 αἴτινες φλέβες* («որ երակները»)

43 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ զկերակուր*

44 *Nem 84. 5 αἰ ἐπὶ τὰς πύλας καὶ τὰ σιμὰ τοῦ ἥπατος* («դեպի լյարդի դարպասն ու արտափքումները») / Վ. (102. 4)* «առ դրուես և յափափայս լեարդին (հանէ) զհիւթն յորովայնէն»

45 *ԱԶ հանէն*

46 *Nem 84. 6 + διὰ τοῦ μεσασαίου* (*«ի ձեռն միջընդերքի») *intestmum medium, mesenterium*

47 *ԺԽ ոստոցն*

48 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ ծայրիցն*

49 *ԱԴԶԺԼԾ որք*

50 *ԱԶ փորին Ը փորին* (լուս փորուածոյն)

51 *ԱԶ ելանէ*

52 *Nem 84. 9 ἐκ τῶν κυρτῶν* / *Ա կորուածոյն Գ կորուածոց ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ փորուածոցն* / *ԵԷԼԽ Լուս (ԼԾ)* «ի լերդին միջոյն»

53 *Nem 84. 9 συμπέσσει* («եփում է, մարսում է»)

54 = *Nem 84. 10 ὁμοιοτάτην ἔχον* / *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ նմանեցուցանելով Գ նմանելով ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ արիւն*

55 *ԳԸԽ մաքուր էթ Լուս մաքուր*

56 *ԱԳ մաղձնկալ*

57 *ԱԶ ամանոյն*

58 *Ը երիկամանցն Ի իրիկամանցն*

59 *ԱԳԶԾ զմրուրտն էթԼԽ Լուս զմրուտն Ը զմրուտն*

60 *Nem 84. 13 + καὶ τροφήν οἰκείαν ποιουμένου* («և դարձնելով իր կերակուրը») / Վ. (103. 1) *«և գնոյն առ ի սնունդ իւր ինքեան բաշխեալ»

61 *ԳԹ մաղձնկալ*

62 *ԱԲԳԵԶԷԼԹԺԼԽ չիք*

63 *Nem 84. 14 τὸ ὀρώδες* / *Գ զջրէգոյն Զ զջրէգոյնն Ի զջրագոյնն Խ զջրագոյն*

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

արեանն⁶⁵ (152) որպէս զի մաքուր⁶⁶, այնուհետեւ եւ պիտանի եղեալ արեանն ի կերակուր բաշխիլ⁶⁷ այլոցն ամենեցունցն⁶⁸ մասնկանցն⁶⁹ մարմնոյն ի ձեռն սփռեցելոցն ի նոսա երակաց⁷⁰, եւ այսպէս իւրաքանչիւր մասնկանցն քարշեալ զարիւնն⁷¹ եւ կալեալ եւ փոխարկեալ յիւր բնութիւնն⁷², զաւելորդն առաքէ յորս մերձն⁷³ են, կերակուր պատե՛հ լինել եւ նոցա, եւ ըստ այսր յեղանակի ամենայն մասնկունքն⁷⁴ յարենէ⁷⁵ կերակրին եւ աճեն եւ տեւեն⁷⁶ բաշխեալ⁷⁷ նոցա լերդին:

Եւ ասի այս մասն անբանին՝ ոչ հաւանեալ բանի, վասն զի ոչ ըստ կամաց մերոց եւ ոչ ըստ⁷⁸ յաւժարութեան, այլ բնաւորապէս զիւրն գործ կատարէ:

65 ԲԴԵԷԹՎ արիւնն ԲԵԷԹ յուս արեանն Ի արիւն (յուս արեան) | *Nem 84. 14 + μετά τοῦ περιλειπομένου δριμέος* («այդ թվում՝ մնացորդային դառնութունը») | Վ (103. 2) *«գոյգ ընդ մնացելոյ դառնութեանն»

66 ԲԴԵԷԼԹԻԼԽ մաքուրն

67 ԲԴԵԷԼԹԻԼԽՎ բաշխեալ Գ բաշխի

68 ԱԳԶԼԾՎ ամենեցունց

69 ԳԼՎ մասնկանց է մասկանցն

70 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ երակացն

71 Վ զարիւն

72 ԳԼ բնութիւն

73 ԲԴԷՎ մերձ

74 ԱԲԴԵԶԼԹԻԼԽԾ մասնկունք

75 ԱԲԴԵԶԷԹԻԼԽԾՎ յարենէն

76 Վ չիք եւ տեւեն

77 Ա բաշխել Գ բաշխելով

78 ԳԴԵԷԹԻՎ չիք

ՊԼՈՒԽ ԻՊ. ՅԱՂԱԳՍ ՇՆՉԵՐԱԿԱՅԻ

[1] /226ա/ Շնչերակականն զաւրութիւն² կոչի ե՛լ կենդանական զաւրութիւն³, զսիրտն ունելով սկիզբն եւ, մանաւանդ, զձախակողմանն⁴ նորա փորուած՝ զչնչականն⁵ կոչեցեալ, զբնաւորն եւ զկենդանական⁶ ջերմութիւնն⁷ բաշխէ ամենայն մասնական⁸ մարմնոյն⁹ ի ձեռն շնչերակացն, որպէս եւ լեարդն ի ձեռն երակացն՝ զկերակուրսն: Քանզի ջեռեալ սիրտն արտաքոյ բնութեանն՝ անդէն եւ բոլոր կենդանին արտաքոյ բնութեանն¹⁰ ջեռնու, եւ ցրտացեալ՝ ցրտանայ: Քանզի կենդանականն շունչ¹¹ ի սմանէ¹² ի ձեռն շնչերակացն ընդ ամենայն մարմինն սփռի:

[2] Եւ ի միասին բաժանին, որպէս երեւին¹³ միմեանց¹⁴, որպէս երեքս այսոքիկ¹⁵ երակ, շնչերակ, ջիղ¹⁶, յերիցն սկզբանց, որք կարգաւորեն զկենդանին. ի գլխոյն¹⁷ ի¹⁸ սկզբանէն¹⁹ շարժութեանն²⁰ եւ զգայութեանն²¹

1 Nem 84. 24 περί σφουγμών / (Немезиу – о пульсовом движении (прим. 665) / О биении пульса)
2 Nem 84. 25 σφουγμική κίνησις (*«շնչերակական շարժութիւն»)»
3 Nem 84. 25 ζωτική δύναμις («կենսական զորութիւն»)»
4 Թիւ զձախակողման
5 Nem 84. 26 πνευματικήν
6 Nem 85. 1 ζωτικήν («կենսական») / Դե՛լ զկենդանականն Գ կենդանական
7 Ըիւ ջերմութիւն
8 ԱԶԸԾ մասնականց ԲԴԵԷԹԺԺԻԼԽՎ մասանց
9 ԲԴԵԷԹԺԺԻԼԽՎ մարմնոյ Ե մարմնոց
10 Վ բնութեան
11 Nem 85. 5 ζωτικόν πνεῦμα (spiritus vitalis) / ԱԶԾ շունչն
12 ԲԵԷԺԻ ԼՈՒ մասնէ Ըիւ մասնէ
13 Գ երեւի Զ եւ (լուս երեւի) / ԳԴԵԶԸԻԽ +ի
14 Nem 85. 6 չիք որպէս երեւին միմեանց
15 Ե ԼՈՒ (լծ) «ընդ մի գնան երեքն յերեք տեղաց»
16 Nem 85. 7 φλέψ, αρτηρία, νεῦρον / ԲԴԸԺԺ ջիլ Գ ջիլք
17 Nem 85. 8 ἐξ ἐγκεφάλου («գլխուղեղից») / Գ գլխո
18 ԲԸԻԼԽ չիք
19 ԴԵ յիսկզբանէն էթԻԼ (Բ ԼՈՒ) յիսկզբանէն և յիսկզբնէ
20 Nem 85. 8 ἐξ ἐγκεφάλου μὲν ἀρχῆς ὄντος κινήσεώς («շարժման սկիզբ եղող գլխուղեղից») / ԳՎ շարժութեան
21 Գ սգաութեան ԶԸԾՎ գգայութեան

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Ղիզ²², ի լերդէն²³ յիսկզբանէն²⁴ արեան²⁵ եւ կերակրականին²⁶ երակ, ամանն արեան²⁷, իսկ ի սրտէն՝ յիսկզբանէն²⁸ կենդանականին²⁹ շնչերակն, աման շնչոյն: Եւ ի միասին գոլով, զառ ի միմեանց աւգտութիւնն³⁰ ընդունին, քանզի եւ³¹ երակ³² կերակուր բաշխէ Ղիզին³³, եւ շնչերակն հաղորդեցուցանէ զերակն ջերմութեան բնաւորականի եւ շնչոյն³⁴ կենդանականի³⁵: Ուստի ոչ զշնչերակ է գտանել առանց նուրբ արեան, եւ ոչ զերակ՝ առանց շնչոյ շոգետեսակի³⁶:

[3] Եւ տարորոշի³⁷ ուժգնակի եւ ամփոփի շնչերակ՝ ըստ յաււման³⁸ իմն եւ բանի, սկիզբն ունելով շարժութեանն³⁹ ի սրտէն, այլ տարորոշեալ՝ յառնթերցն երակաց քարչէ բռնութեամբ զնուրբն⁴⁰ արիւն, որ վերածխեալ կերակուր լինի կենդանականին⁴¹ շնչոյ⁴². իսկ ամփոփեալ՝ զբալատեսակն, որ յինքեան, թափէ ի ձեռն ամենայն մարմնոյն եւ անյայտիցն վտառից, որպէս ի ձեռն բերանոյն եւ ըռնդանցն⁴³, սիրտն զլորձնատեսակն ի շնչելն ի բաց մղէ:

²² Nem 85. 9 νεῦρον / ԱԲԳԴԼԺ Ղիզ

²³ Գ լերդէ

²⁴ ԱԶԸ իսկզբանէն Գ յիսկզբանէ Ժ յիսկզբնէն

²⁵ Nem 85. 9 ἐξ ἡπατος δὲ ἀρχῆς ὄντος αἵματος («արյան սկիզբ եղող լյարդից»)

²⁶ Վ կերակրականէն

²⁷ ԲԴԼԺԻ արեանն

²⁸ ԱԶԸ իսկզբանէն Գ յիսկզբանականէն

²⁹ Nem 85. 10 ἐκ δὲ τῆς καρδίας ἀρχῆς οὖσης τοῦ ζωτικοῦ («կենդանականի/կենսականի սկիզբ եղող սրտից») / Վ չիք երակ, ամանն արեան, իսկ ի սրտէն՝ յիսկզբանէն

³⁰ ԷԸՎ աւգտութիւն

³¹ ԹԽ չիք

³² ԲՎ երակն

³³ Nem 85. 13 + καὶ τῆ ἀρτηρία («և շնչերակին») / ԳԸԻ Ղիզն

³⁴ ԱԶԾ շնչոյ

³⁵ PG40 p 697 + τὸ δὲ νεῦρον αἰσθησιν παρέχει αὐταῖς τε καὶ τῷ παντὶ σώματι («իսկ Ղիզը զգայութիւնն է տալիս նրանց, ինչպես նաև՝ ամբողջ մարմնին»)

³⁶ PG40 p 697 + οὕτε νεῦρον χωρὶς αἰσθήσεως («և ոչ Ղիզ՝ առանց զգայութեան»)

³⁷ Nem 85. 15 διαστέλλεται («լայնանում է»)

³⁸ ԱԳԴ յաււմանն

³⁹ Բ շարժունութեանն Վ շարժութեան

⁴⁰ ԹԽ զնուրբ

⁴¹ ԲԴԵԸԼԹԻԼԽՎ կենդանականի

⁴² ԲԴԵԸԼԹԻԼԽՎ շնչոյն Խ շնչոցն

⁴³ ԱԲԳԶԾՎ ընդանցն ԹԽ ըռնդանցն Ի ընդանցն

**ՊԼՈՒԽ ԻԳ. ՅԱՂԱԳՍ ԾՆՆԴԱԿԱՆԻՆՆ¹
ԿՁԾ ՍԵՐՄՆԱԿԱՆԻՆՆ²**

[1] Եւ ծննդականն⁽¹⁵³⁾ է մասին³ անհնազանդին⁴ բանի (քանզի յոչ կամաց յերազան արտաքս մղեմք զծնչականն⁵), եւ ցանկութիւն ընդ միմեանս լինելոյն բնաւորական է, քանզի յոչ կամաց⁶ շարժիմք ի նա: Բայց գործն խոստովանելի է, զի ի մեզ է եւ անձնական: Քանզի եւ ի ձեռն գործարանացն, որ ըստ յարձակմանն են, կատարի: Ե՛ւ մեկուսիլն⁷, ե՛ւ ունելն զյարձակումն⁸ ի մեզ է:

[2] Իսկ գործարանք սերմնականին զաւրութեան նախ՝ երակքն եւ շնչերակքն, քանզի ի սոսա նախ ծնանի սպիտակաթոյրն խոնաւուտ⁽¹⁵⁴⁾՝ փոխարկեալ յարենէ, որպէս ի ստինս⁹ կաթն: Քանզի կերակուր է ամանիցս¹⁰ ալսոցիկ հիւթս⁽¹⁵⁵⁾ ալս, զի եւ իսկզբանն¹¹ ի սերմանէ է լինելութիւնն¹² սոցա: Արդ փոխարկեն շնչերակքն եւ երակքն¹³ զարիւնն ի սպիտակաթոյր թանձրատեսակ խոնաւուտն¹⁴, զի կերակրեսցին, իսկ աւելորդն կերակրոյն¹⁵ նոցա¹⁶ լինի ծնչականն¹⁷: Քանզի ելանէ նախ ի ձեռն բազում շրջագայութեան⁽¹⁵⁶⁾ ի գլուխն, եւ դարձեալ ի գլխոյն իջանէ ընդ երկուս երակս¹⁸ եւ ընդ երկուս շնչերակսն: Ուստի եթէ ոք կտրեսցէ¹⁹ զերակսն

1 **Գ ծնդականի ԴԷԸՎ ծննդականի**
2 *Nem 85. 23 περι τοῦ γεννητικοῦ ἢ σπερματικοῦ* / **ԳԴԷԸԹՎ սերմնականի ի սերման**
3 **ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ մասն**
4 **ԲԵԷԹՎ անհնազանդ ԳԴԸԻԼ անհնազանդի**
5 *Nem 85. 24 τὴν γονίην* («սերմ») / **ԵԼ ծննդականն ԸԺ (ԲԴԷԹԽ Լուս) զծննդականն Լ Լուս ծնչականն**
6 *Nem 85. 25 ἄκοντες* («կամքին հակառակ») / **ԵԼ ծննդականն ԸԺ (ԲԴԷԹԽ Լուս) զծննդականն Լ Լուս ծնչականն**
7 *Nem 85. 27 ἀποσχέσθαι* («խոստովանել») / **ԵԼ ծննդականն ԸԺ (ԲԴԷԹԽ Լուս) զծննդականն Լ Լուս ծնչականն**
8 *Nem 85. 27 κρατῆσαι* («հաղթում է») / **ԲԴԸԸԺԻ զյարձակումնն**
9 **Ա ստինս Ե ստինսն**
10 **ԱԶԾ ամանոցս**
11 **ԱԶԾ իսկզբան**
12 **ԱԲԴԵԸԹԺԻԼԽՎ լինելութիւն**
13 **ԱԳԴԷՎ երակք**
14 *Nem 86. 6 θορῶδες ὑγρόν* / **տարընթ ὠρῶδες** / **ԱԳԶԾ խոնաւուտ**
15 **ԱԶԸԾ կերակրոյ**
16 **Գ + վասն սերմնականին զաւրութեան**
17 *Nem 86. 7 γονίη* / **Ա շնչականն ԵԷԹԺՎ ծննդականն Խ (ԲԴԼ Լուս) ծննդականն ԹԽ Լուս ծնչականն**
18 **ԲԵԷԹԺԻԼԽ երակսն**
19 **Ծ կտրիցէ**

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

մերձ առ ականջսն յետուստ կուսէ²⁰, անսերմն առնէ զկենդանին⁽¹⁵⁷⁾: Այսոքիկ երակք եւ շնչերակք լինին գնդակածեւ²¹ իմն մանուած⁽¹⁵⁸⁾ առ մսամբքն²², ուրանաւր սպիտակաթոյրն հիւթ²³ մտանէ եւ²⁴ անկանի յիւրաքանչիւր ոք յերկուորեացն²⁵ [մինն²⁶ շնչերակ եւ մինն²⁷ երակ լի սերմամբ]⁽¹⁵⁹⁾, եւ ի սոսա բոլորովիմբք²⁸ սերմնանայ եւ ընդ գործարանն, որ ի նոցանէն²⁹, յառաջ ելանէ հանդերձ շնչով³⁰, վասն զի եւ շնչերակ է, /226բ/ որ առաքեն: Իսկ վասն զի եւ ընդ երակն ելանէ, յայտ է ի վաւաչոտիցն, քանզի բազում անգամ, յորժամ լինին ընդ միմեանս, եւ սպառի սպիտակաթոյրն հիւթ³¹, յայնժամ ի բռնութենէ յաճախմանն՝ արիւն ընկենուսն³²:

[3] Իսկ եւ կանայք զամենայն զնոյն զարանցն ունին մասնկուսնսն³³, այլ ի ներքուստ կուսէ եւ ոչ արտաքուստ: Արիստոտելէս եւ Դիմոկուրտոս ոչ ինչ կատարել³⁴ ախորժեն կնոջ³⁵ սերման առ ի ծնունդ³⁶ զաւակաց, քանզի ի կանանց զեկեալն յառաջ քիրտն³⁷ մասնկանն յաւէտ եւ ոչ ծնունդ³⁸ գոլ ասեն: Բայց Գաղիանոս, ըստգտանելով զԱրիստոտելէս, ասէ՝

²⁰ Nem 86. 10 και τὰς παρὰ τὰς καρωτίδας φիւ յետուստ կուսէ

²¹ ԵԷԼԹԻԽ գնդածեւ

²² Nem 86. 11 παρὰ τὸν ὄσχεον | Ա առմյսնամբքն (կամ՝ առմանամբքն) Զ առմրսամբքն Ը առ մսանամքն Ժ առ մսանամբքն

²³ Nem 86. 12 θορωδες ὑγρὸν | տարընթ ὀρωδες, ρόδον | ԱԳԶԾ նիւթ

²⁴ Nem 86. 12 չիք մտանէ եւ

²⁵ Nem 86. 12 τὼν διδύμων («երկվորյակ ամորձիներ»)

²⁶ ԱԶԾ մին Գ մի

²⁷ ԱԽԾ մին Գ մի

²⁸ Nem 86. 13 τελέως («վերջնականապես, ավարտուն ձևով») | ԱԶԼԹԽԾ բոլորովիմբ

²⁹ Nem 86. 14 διὰ τοῦ κισσοειδοῦς παραστάτου τοῦ μετὰ τοὺς διδύμους («օղակաձևի միջնոցով, որ գտնվում է ամորձիների մոտ») փիւ ընդ գործարան, որ ի նոցանէն ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ շնչովն

³⁰ Nem 86. 17 τὸν σπερματικὸν καὶ θορωδὴ χυμὸν («սերմնականն ու սերմնահեղուկը»)

³² Nem 86. 18 αἷμα καθαρὸν ἐκκρίνουσι («մաքուր արյուն են արտազատում»)

³³ ԱԵԼԹԺԻԼԾ մասնկուսնս ԲԴԶԷԽՎ մասնկուսնքն

³⁴ ԸԺԻ կատարեալ

³⁵ Ծ չիք

³⁶ ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ ծնունդն

³⁷ Nem 86. 21 ἰδρωτά («քրտինք, նաև՝ հեղուկ, ջրիկ արտադրություն») | տարընթ ἀνδρωτάτου

³⁸ Nem 86. 22 ἰδρωτά τοῦ μορίου μᾶλλον ἢ γονήν («ավելի շուտ՝ [մարմնի] մասի քրտինք, քան սերմ»)

եւ սերմն գոլ կանանցն³⁹, եւ ի⁴⁰ խառնմանէ երկաքանչիւրիցն⁴¹ լինել զծնունդն⁴², վասն որոյ եւ զընդ միմեանս լինելն⁴³ խառնումն ասիլ⁴⁴: Սակայն ոչ կատարեալ սերմն, որպէս առնն⁴⁵, այլ տակաւին⁴⁶ խոնաւուտ իմն: Այսպիսի գոլով սերմն⁴⁷ կնոջն⁴⁸, կերակուր լինի առնն⁴⁹ սերման: Եւ ի⁵⁰ յերկաքանչիւրից, ի խինձս արգանդին մածանի մանուկն⁵¹⁽¹⁶⁰⁾: Բայց յիւրաքանչիւր ազգ կենդանուոյ, յայնժամ մատչի էգն առ արուսն, յորժամ եւ ծնանելն կարէ: Եւ որք միշտ ծնանելն կարեն, միշտ մերձենան ի զուգաւորութիւն⁵², որպէս աքաղաղք եւ աղաւնիք եւ մարդիկ⁵³:

39 Ա.Գ. զկանանցն թիւ կանանց

40 էթիւ չիք

41 Nem 87. 1 + τὸν σπερμάτων

42 Nem 87. 2 τὸ κύημα («սաղմը»)

43 Գ. զընդ լինելն ընդ միմէնս փիւ զընդ միմեանս լինելն

44 ԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ. ասեն

45 ԱԼԾ. առնն

46 Nem 87. 3 + ἄπειτον καὶ («չուս է»)

47 Nem 87. 4 γονή | Ա. սերմանն ԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ. սերման

48 ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ. կնոջ

49 ԱԼԺ. առն

50 ԱԼ. չիք

51 Nem 87. 5 ἐξ αὐτῆς δὲ καὶ μέρος τι τοῦ χορίου, τοῦ περὶ τὰς κεραίας τῆς μήτρας, συμπίγνυται, καὶ ὁ καλούμενος ἀλλοττειδής, δοχεῖον ὄν τῶν περιτωμάτων τοῦ ἐμβρύου փիւ եւ ի յերկաքանչիւրիցն... մանուկն / Վ. (105. 2)* «այնպիսի գոլով կազմութիւն սերման կնոջ՝ զի ծառայեսցէ ի սնունդ սերման առնն. նոյնն մատակարարի նաև առ ի կազմութիւն մասին ինչ աղտին՝ որ մածանի յեղջերածայրս (περὶ τὰς κεραίας) արգանդին, որ և կոչի երչըկածև (ἀλλοττειδής), յորում իբրև յամանի ժողովեալ ամփոփին աւելորդքն ի սննդոց սաղմին» / Վ. (105. 1 լծ) «խինձ՝ զխոր անկիւն արգանդին ասէ»

52 ԱԲԶ. չիք ի զուգաւորութիւն

53 Nem 87. 10 + ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλλα κύοντα, τὴν σύνοδον ἀποφεύγει. γονή δὲ αἰεὶ προσδέχεται. αἱ γὰρ ἀλεκτορίδες τῷ καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἡμεραν τίκτειν, καθ' ἑκάστην σχεδὸν προσίενται τὴν συνουσίαν. αἱ δὲ γυναῖκες, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ αὐτεξούσιον ἔχουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ συνουσίᾳ τῇ μετὰ τὴν σύλληψιν. τὰ γὰρ ἄλογα τῶν ζῴων οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως κανονίζεται καὶ μέτρα καὶ καιρὸν ὀρισμένον δέχεται. / Վ. (106. 1) * «ումանք մինչդեռ յղիք են՝ խոյս տան ի մերձաւորութենէ խառնման. այլ կին միշտ մերձաւորի, քանզի և հաւք, որք աւուր աւուր ածեն, աւուր աւուր և մերձաւորին առ արուս, իսկ կանայք, որպէս յայլսն ամենայնի անձնիշխան կամօք վարին, այսպէս և ի խառնումնն յետ յղութեան, քանզի ոչ ի կամաց բերեալք, այլ ի բնութենէ վարին կենդանիք, զի բնութիւնն կանոնաւորէ զգործս նոցա և սահմանէ զեղանակ գորխոյն և զդէպ ժամանակ»:

**ՊԼՈՒԽ ԻԵ. ԱՅԼ ՏԱՐՈՐՈՇՈՒՄՆ
ՉԱԻՐՈՒԹԵԱՆՑ ԿԵՆԴԱՆՈՅՑՑ**

Տարրոշեն եւ այլազգ զգաւրութիւնս կենդանոյն, եւ է՛ ինչ որ ասեն անձնականս, եւ է՛ ինչ որ բնականս, եւ է՛ ինչ որ կենդանականս²: Անձնականս՝ զորս³ ըստ յաւժարութեանն⁴, իսկ բնականս եւ կենդանականս՝ զառանց յաւժարութեանն: Եւ են անձնականք երկուք՝ ըստ յարձակմանն⁵ շարժութիւն եւ զգայութիւն: Իսկ ըստ⁶ յարձակմանն⁷ շարժութեանն տեսակք⁸ փոխանցականն եւ շարժական մարմնոյն⁹ ամենայնի եւ ձայնականն¹⁰ <եւ շնչառականն>¹¹, քանզի ի մեզ է առնելն զայսոսիկ եւ ոչ առնելն¹²: Իսկ բնաւորականք¹³ եւ կենդանականք են¹⁴, որ¹⁵ ոչ են ի մեզ, այլ եւ կամաւ¹⁶ եւ ակամայ լինին, որպէս կերակրականն եւ ածողականն եւ սերմնականն՝ բնաւորականք գորով, եւ շնչերականն¹⁷ կենդանական¹⁸: Իսկ գործարանքն այլոցն¹⁹ յառաջագոյն ասացան, բայց ըստ յաւժարութեան շարժութեանն՝ այժմ ասասցուք:

1 Nem 87. 16 ἄλλη διαίρεσις τῶν διοικουσῶν δυνάμεων τὸ ζῶον / տարրնիթ τὸ σῶμα δυνάμεων փիւ δυνάμεων τὸ ζῶον / PG40 չիք δυνάμεων / Ա այլ տարրոշումն անձնական զաւրութեանց / ԵԼ կենդանոյն ի կեդանոյն
2 ԱԳԾ +եւ
3 ԱԻ գոր
4 Nem 87. 18 κατὰ προαίρεσιν («ըստ նախընտրութեան»)
5 ԱԶԾ յարձակման
6 էթ գրստ
7 ԸԼ արձակմանն
8 PG40 p 704 + τρία («երեք տեսակ»)
9 Խ և են անձնականք երկուք ըստ յարձակմանն շարժութեանն տեսակ տեսակք փոխանցական (. . ջնջ. .) և շարժական մարմնոյն փիւ եւ են անձնականք մարմնոյն / ԵԼ Խ + ըստ
10 Nem 87. 22 + καὶ τὸ ἀναπνευστικόν («և շնչառականն»)
11 ԱԲԳԴԵԶԸԹԺԻԼԽԾ չիք և շնչառականն
12 Ա առնեալն ԲԳԵԸԻԼ առնել
13 ԱԶԸԾ բնաւորականքն
14 ԱԶԸԾ կենդանականքն Ե կենդանականքն, + եւ ածողականն, եւ սերմնականն
15 ԱԶԾ որք Ը որքն
16 Գ կամա
17 ԵԺԻԼ շնչերականն Խ չիք բնաւորականք գորով եւ շնչերականն
18 Nem 87. 25 ζωτική οὐσα
19 էՎ այլոց

**ՊԼՈՒԽ ԻՉ. ՅԱՂԱԳՍ ԸՍՏ ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ¹ ԿԱՍ ԸՍՏ
ՅԱԲԺԱՐՈՒԹԵԱՆ² ՃԱՐԺՈՒԹԵԱՆ³, ՈՐ Է ՀԱՐԿԱԲՈՐ
ՑԱՆԿԱԿԱՆԻՆ⁴**

[1] Արդ է⁵ ըստ յաւժարութեան⁶ կամ ըստ յարձակման⁷ շարժութեանն սկիզբն խելքն եւ ողինն ուղիղ՝ մասն խելացն եւ նա գոլով⁸, իսկ գործարանք՝ ի սոցանէ բնաւորեալքն ջիղք եւ շաղկապքն եւ մկունքն: Իսկ մկունքն շարակային ի մարմնոյ եւ ի ջղուտ նիւարդից շարամանեցելոց⁹, ուստի¹⁰ ոմանք կարծեցին զնոսա զգայականս գոլ¹¹, վասն լինելոյն¹² նոցա ի շարամանեցելոցն ջղաց¹³ զգայութեանց¹⁴(161):

1 Ը յարձակմանն թիւ ընդարձակման

2 Ըիս յաւժարութեանն

3 ԱԶԾ շարժութեանն եէթիս չիք

4 *Nem 88. 1* περί τῆς καθ' ὀρμὴν ἢ κατὰ προαίρεσιν κινήσεως, ἣτις ἐστὶ τοῦ ὀρεκτικοῦ

5 Աէ չիք Ծ եթէ

6 ԲԳԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ յաւժարութեանն

7 ԳԷԻԽՎ յարձակմանն

8 Գ մասն խելացն գոլով եւ նա ժ մասն գոլով և նա խելացն փիւ մասն խելացն եւ նա գոլով

9 *Nem 88. 6-7* νευρωδῶν ἰνῶν καὶ τενόντων συμπελεγμένων ταῖς τῶν νεύρων ἴνεσιν փիւ ի ջղուտ նիւարդից շարամանեցելոց | Վ (107. 1) * «և ի նեարդալարից (էκ τενόντων, ջլերից)» | ԳԻԼՎ նեարդից | Ե + թելոց

10 ԱԲԵԶԷԸԹԻԽԾ + եւ

11 ԲԳԵԷԸԹԺԻԼԽՎ գոլով

12 ԱԲԶԸԹԻԽԾ լինելոյ

13 Ա ջղոց ԲԺԼ ջլոց Գ ջլոց Զ ջղոցն

14 *Nem 88. 9* + ἔστιν οὖν ὁ τένων σύνθετος ἔκ τε συνδέσμον καὶ νεύρων λεπτῶν. διαφέρει δὲ νεύρου τένων, ὅτι πᾶν μὲν νεῦρον αἰσθητικόν ἐστὶ καὶ στρογγύλον καὶ ἀπαλώτερον καὶ ἀπ' ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει, ὁ δὲ τένων καὶ σκληρότερος καὶ ἐξ ὀστέου καὶ ἀναισθητος καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἔσθ' ὅτε πλατύς | Վ (107. 2) * «և է նեարդալարն (օ տենօն) կազմեալ ի շաղկապանց և ի բազմաշար նեարդից, և որոշի նեարդալարն ի նեարդէ այնու՝ զի ամենայն նեարդ զգայուն է, գլանածև, կակղանիւթ, և ունի զսկիզբն իւր յուղեղէն, իսկ նեարդալարն առաւել պինդ, ոսկրային բնութեամբ, անզգայ ըստ ինքեան և երբեմն լայն»:

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Իսկ ձեռք են ընդունական գործարան, եւ առ արուեստս պատեհա-
գոյնք¹⁵, իսկ ոտք¹⁶ փոխանցական գործարան, քանզի ըստ տեղւոյն¹⁷ շար-
ժուութիւն ի ձեռն սոցա առնեմք¹⁸ (162):

Արդ որքան ինչ ի ձեռն ջղաց¹⁹ եւ մկանցն շարժի, այսոքիկ ամենայն
անձնականք են եւ ըստ յաւժարութեան կատարին: Սոցա ցուցաք գոլ եւ
զգգայութիւնսն²⁰ եւ գձայնսն²¹: Արդ այս է ըստ բանի անձնականացն եւ
բնաւորականաց գործոց գիտութիւն²²:

[2] Իսկ Արարչագործն ըստ ծայրագունին իւրոյ նախախնամու-
թեանն²³ շարամանեաց ընդ բնաւորականացն գանձնականսն²⁴: Իսկ վասն
զի արտաքս ելումն աւելորդիցն²⁵ ի բաց վտարականին զաւրութեան է, որ
է մի ի բնաւորականացն զաւրութեանց, զի մի՛ անյաւժարաբար
ամաւթ/227ա/ալիք լիցուք, ուրանաւր ոչ է պարտ եւ յորժամ ոչ է արժան,
եկեալ յառաջ դռնապանս իմն կարգեաց արտաքս ելիցն զմկունսն եւ այս-
պէս արար զբնութեանն²⁶ գործսն²⁷ անձնականս, քանզի զարտաքս ելսն
պինդ ունել սոքաւք կարեմք յոլովակի եւ բազում անգամ:

15 Nem 88. 14 + εὐν γὰρ τις ἀφέλη τὰς χεῖρας, ἢ τῶν χειρῶν μόνους τοὺς δακτύλους εἰς
πάσας σχεδὸν τὰς τέχνας ἀχρηστότατον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον. διὸ καὶ μόνος ἄνθρωπος,
ἐπειδὴ λογικὸς ἐστὶ καὶ τεχνῶν δεκτικὸς, χεῖρας ἔσχε παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ / Վ (107. 3) *
«զի եթէ գրկիցի ոք ի ձեռաց կամ ի մատանց ևս, առ բազում (գրեթե բոլոր)
արուեստս անպիտան գտանի, քանզի մարդոյ միայն՝ յամենայն կենդանիս՝
պարգեւեցան ձեռք յարարչագործէն, զի և նա միայն բանաւոր ստեղծաւ և
ճարտար առ ի գործ արուեստից»:

16 ԱԲԵԷԼԺԺԻԸ + է Գ +ի

17 Գ տեղոյ

18 Nem 88. 18 + μόνος δὲ ἄνθρωπος καθέζεται, μηδενὸς ἐρείσματος δεόμενος. μόνος γὰρ
πρὸς δύο γωνίας ὀρθὰς κάμπτει τὰ σκέλη κατὰ τε τὸ ἰσχίον καὶ τὴν ἰγνύν, τὴν μὲν ἐπὶ τὰ
ἔνδον, τὴν δὲ ἐπὶ τὰ ἔξω / Վ (107. 4) *մարդ միայն յամենայն կենդանեաց կարէ
նստել՝ անկարօտ յենլոյ, զի և նա միայն կարող է ի ձեռն բարձիցն և սրունից
գործել ընդ մարմնոյն երկուս ուղղանկիւնս, զմին վերագոյն և զմիւսն
ստորնագոյն:

19 ԲԳԻԼ ջլաց Ը ջղացն

20 Բ ըզգայութիւնսն ԵԷԼԹԺԼ և զգայութիւնսն

21 Ա՛ԴԼԻԸ գձայնն ԳԺ գձայն

22 ԳԶՎ գիտութիւնն Ժ գիտութեան

23 ԱԲԴԵԶԷԹԻԼԽԸՎ նախախնամութեան

24 Nem 88. 26 + καὶ ἀνάπαλιν («և հակառակր») զի և նա միայն կարող է ի ձեռն բարձիցն և սրունից

25 ԲԵԷԼԹԽՎ (ԻԼ ԼՈՒ) աւելորդացն ԻԼ (Թ ԼՈՒ) աւելորդիցն

26 ԱԳԶԸ զբնութեանն

27 ԳԸ գործս

Եւ առաքին զգայականքն եւ կակղագոյնքն ջիղքն²⁸ ի միջնոյն եւ զառաջնոյ²⁹ կուսէ³⁰ խելացն փորուածոյ, իսկ խստագոյնքն եւ շարժողականք³¹ յետուստ կուսէ փորուածին եւ յողինն ուղղոյ: Եւ խստագոյնք են յաւէտ, որք յողանէն, եւ ի սոցանէ եւս յաւէտ՝ որք ի ներքուստ կուսէ ողինն, քանզի որքան առաւել զատանի³² ի խելացն՝ ողնն, այնքան³³ առաւել խստագոյնք³⁴ լինին եւ ջիղքն՝ ի նմանէ բուսեալք: Եւ որպէս զգայարանս³⁵ կրկինս³⁶ առաք, այսպէս եւ զելս ջղացն³⁷ կրկինս ունիմք, քանզի իւրաքանչիւր յաւղ ողինն³⁸ զզոյգս³⁹ ջղացն առաքէ յիւրմէ՝ մի յաջ կոյս մարմնոյն⁴⁰ եւ մի յահեակ: Քանզի գրեթէ ամենայն մարմինս մեր⁴¹ յերկուս բաժանի՝ յաջ եւ յահեակ⁴², այսպէս եւ ոտք⁴³ եւ ձեռք⁴⁴ եւ այլքն ամենայն, որպէս եւ զգայարանքն:

28 ԱԵԶԾ ջիղք ԲԳԸԸ ջիլքն ի ջիլք

29 ԲԳԴԵԷԹԺԻԼԽՎ յառաջնով

30 Ծ կուսէն

31 ԲԴԷԸԹԺԻԼԽՎ շարժողականքն / ԱԶԾ +ի

32 ԲԵԷԸԹԺԻԼ զատի իս զատին

33 ԲԳԵԻԼ այսքան

34 ԲԳԴԵԷԹԺԻԼԽՎ խստագոյն

35 Ա զգգայարանսն ԲԻ զգգայարանս իս զգայարանսն

36 Nem 89. 12 διπλῶς / ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ կրկին

37 ԵԷԸԹԻԽՎ ջղացն Ծ ջղաց

38 Nem 89. 13 σφόνδυλος τοῦ νοτιαίου

39 ԳԵԸ զոյգս

40 Nem 89. 14 + χωρεῖ

41 ԲԷԸՎ չիք

42 ԱԶ չիք քանզի..... յահեակ

43 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ ոտքն

44 ԲԵԷԹԻԽ ձեռքն

ՊԼՈՒԽ ԻԷ. ՅԱՂԱԳՍ ՇՆՉՈՅ¹

[1] Եւ շունչ անձնականացն² գործոց է, քանզի եւ³ մկունք են, որ որոշեն⁴ զախոնդանսն⁵ զտիրագոյն⁶ գործարան շնչոյ⁷, եւ ժողովն⁸ եւ Հեծատեսակն⁹ շունչն¹⁰, որ ի մեծիցն¹¹ տրտմութեանցն լինին, անձնական ցուցանէ զներգործութիւնն: Բայց ի մեզ են եւ որք ըստ պիտոյիցն շնչոյ փոխարկութիւնք¹², քանզի խաւթացեալ ինչ ի շնչականացն մասնականց կամ յորոց ընդ նոսայն շարժին, կամ¹³ ի խցմանէ ինչ¹⁴, կամ ի լեարդէ, կամ ի փայծաղանէ¹⁵, կամ ի փորոյ, կամ ի նուրբ աղեացն¹⁶, փոքր եւ խիտ շնչեմք՝ փոքր, զի մի ուժգնագոյնս ինչ¹⁷ խոցեսցուք զխաւթացեալն մարմին¹⁸, իսկ խիտ, զի զպակասութիւնն¹⁹, որ ըստ մեծութեանն²⁰, խտութիւնն լցցէ: Քանզի յորժամ խաւթանամք ինչ²¹ յոլոքոց, սակաւ²² շարժեմք զնա ի գնալ վասն նորին պատճառի, վասն որոյ եւ զշունչն: Արդ որպէս²³ եւ գնալն անձնական է, այսպէս եւ՝ որ ինչ շնչոյն է, այլ թէ եւ դադարեմք ի

1 Nem 89. 18 περι ἀναπνοῆς (de respiratione)
2 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ յանձնականացն
3 ԳԼԺ չիք
4 Nem 89. 20 διαστέλλοντες («ընդլայնում են»)
5 Ժ լուս փորոտիք ի գանխոնդանսն
6 ԱԶՎ զտիրագոյնսն
7 ԴԷԹԽՎ շնչոյն
8 Nem 89. 21 ἀθρόα («շարունակական, անդադար»)
9 Nem 89. 21 στεναγματώδης
10 ԱԶԸ շունչ
11 ԱԳԶԸԾ մեծից
12 Nem 89. 23 τῆς ἀναπνοῆς μεταβολαί («շնչառության փոփոխությունները») / Բ փոխարկութեամք
13 Nem 89. 24 οἷον («օրինակ»)
14 Nem 89. 24 τοῦ διαφράγματος («ստոծանու») փի ի խցմանէ ինչ
15 Զ փայծաղանէ Ը փայծեղանէ ԻԼ փեծաղանէ
16 Nem 89. 25 + ἢ τοῦ κόλου («կամ հաստ աղուց») / Գ աղեցն Ը աղեաց
17 ԲԴԷԹԼ ուժգնագունիւն (լուս ուժգնագոյնս ինչ) ԵԻ ուժգնագունիւն
18 Nem 90. 1 μόριον («մաս»)
19 Nem 90. 1 τὸ λεῖψαν («մնացորդը») / Ը զպակասութիւն իս զպակասութիւնն
20 ԱԳԶ մեծութեան
21 ԴԷԸԺԼՎ +ի
22 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ սակաւս
23 ԳԼՎ չիք

գնալոյ²⁴ բազում ժամանակս կարեմք կեալ, բայց ի շնչոյ²⁵ եւ ոչ տասներորդն²⁶ մասն ժամու²⁷ միոյ դադարել կարողութիւն է²⁸: Քանզի հեղձեալ ի մեզ ջերմութիւնն ի գոլորշոյն²⁹ շիջանի, եւ անդէն մահ ածէ ի վերայ, քանզի եւ զբոց ինչ եթէ ոք ծածկեսցէ յամանի իմիք, և ոչ ելցէ արտաքս շունչ³⁰ նորա, շիջուցանէ զնա՝ հեղձուցեալ ի ծխոյն³¹: Արդ վասն այսր հարկի եւ, յորժամ ի քուն լինիմք, ոչ ինչ փոքր ներգործէ անձն ըստ այսր մասին՝ գիտելով որպէս զի, թէ դոյզն ինչ հեղգասցի, ապականի կենդանին: Դարձեալ աստանաւր ընդ անձնականին շարամանեցաւ բնաւորականն, քանզի ի ձեռն շնչերակին առնէ զներգործութիւնն տուրեւառ շնչոյն՝ գործարանին բնաւորականի եւ միշտ շարժեցելոյ, զի մի երբեք պակասեսցի գործ³² նորա, որպէս եւ ոչ այլոցն շնչերակաց: Ուստի ոմանք՝ ոչ եղեալ հասու³³, բնաւորական կարծեցին գոլ գտուրեւառ շնչոյն:

[2] Եւ են երեք պատճառք տուրեւառի³⁴ շնչոյն՝ պէտք, դաւրութիւն, գործարանք: Պէտքն³⁵ կրկին. պահպանութիւն բնաւորականին ջերմութեան եւ սնունդ³⁶ անձնականին աւելոյ³⁷: Այլ պահպանութիւն ըստ բնութեան³⁸ ջերմութեանն՝ ի ձեռն ի³⁹ ներքս մտանելոյն եւ արտաքս ելանելոյն, կայ հաստատուն, եւ⁴⁰ է՛ ինչ որ մտիւք շնչոյն ցրտացելոյ եւ հափաւորապէս զովացուցելոյ⁴¹ զջերմութիւնն, եւ է՛ ինչ որ արտաքս ելեալ

24 *Nem 90. 4 ήσυχάζοντες μὲν, καὶ μὴ βαδιίζοντες* («հանգստի վիճակում լինենք և չքայլենք»)

25 *ԳԶ շնչելոյ*

26 *ԵԼԹԼԽ տասներորդ*

27 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ կիսաժամու*

28 *Գ դադարել է կարողութիւն*

29 *ԲԴԷԷԼԹԺԻԼԽ գոլորշոյ շնչոյն Վ գոլորշոյ*

30 *ԱԶԸ շունչն*

31 *Ը խրճոյն*

32 *Ա գործնն ԳԵԶԺԾ գործն*

33 *ԴԷԹԻ ԼՈՒս + ոչ ԸԺԼԽ + ոչ*

34 *ԸԺ առ*

35 *ԱԶԸԾ պէտք*

36 *Nem 90. 17 θρέψις (=educatio; Gall. refocillatio «ամրացնել, գործի դնել»)*

37 *Nem 90. 17 πνεύματος* (*«շնչոյ»)

38 *ԸԺ բնութեանն*

39 *ԴԵԷԼԹԽՎ չիք*

40 *ԱԶ չիք*

41 *Nem 90. 19 ἀναρριτιζούσης* (*«գրգռելոյ») / *ԶԺ գովացելոյ*

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

զծխատեսական սրտին արտաքս հեղու: Իսկ սնունդ անձնականին /227բ/ աւ-
դոյ՝ ի ձեռն միայնոյ⁴² տուրեւառի շնչոյն, քանզի քարչէ մասն ինչ յաւ-
դոյս՝ ըստ տարրորչից⁴³ սրտին յինքն, զաւրութեամբ անձնականաւ⁴⁴,
քանզի նա է, որ շարժէ զգործարան⁴⁵ տուրեւառի շնչոյն ի ձեռն մկանցն
եւ նախ՝ զախոնդանսն, քանզի ընդ⁴⁶ սմա շարժին թոքքն եւ խոշորա-
գոյնք⁴⁷ շնչերակքն⁴⁸ մասն գոլով թոքոցն: Քանզի ի խոշոր շնչերակացն
նեարդատեսակքն⁴⁹ ձայնին են⁵⁰ գործարանք, իսկ մզնատեսակքն⁵¹ նորա
կապք⁵² տուրեւառ⁵³ շնչոյն, իսկ յերկաքանչիւրոցս⁵⁴ յայսցանէ, նոյն շնչե-
րակք՝ ձայնական համանգամայն եւ շնչական գործարան: Արդ, ե՛ն թոքք
մանոււած՝ շարակացեալ⁵⁵ ի չորից. ի խոշոր շնչերակէ եւ յողորկէ⁵⁶ եւ⁵⁷ յե-
րակէ եւ ի փրփրատեսակ մարմնոյ նորին թոքոցն⁽¹⁶³⁾, զոր մէջ ընդ մէջ
եղեալ երկուց շնչերակացն եւ երակին, որպէս հաստուամն⁵⁸ իմն սոցա⁵⁹ եւ
կապ լինել նմա: Եւ յինքն քարչէ⁶⁰ մարմին թոքոցն բնաւորապէս զաւրդն⁶¹,
որպէս լեարդն, զոր ի փորոյն⁶² հիւթն, եւ վասն այսորիկ, որպէս լեարդն⁶³

⁴² ԲԴԵԷԹԺԻԼԽ նորուն Գ միոյն

⁴³ ԱԶ որոչից

⁴⁴ ԵԷԹԺԻԼԽ լուս (լծ) «անձնական օդն՝ անձնական շունչն, որ ի մեզ, քարչէ
յինքն անձնական զօրութեամբ իւրով մասն ինչ յօդոյս սրտին ի սնունդ իւր,
ըստ տարրորչից սրտին ասէ. գսիրտն (իւ զի սիրտն) տարրորչէ յայլոց
մասանցն, քանզի նա է, որ շարժէ անձնական օդն՝ անձնական շունչն»

⁴⁵ ԱԶ գգործարանս

⁴⁶ ԲԴԹԽՎ ըստ

⁴⁷ ԱԳ խոշորագոյնքն Բ խոշորագոյն

⁴⁸ Զ շնչերակք

⁴⁹ ԱԶԸԾ նիարդատեսակքն

⁵⁰ ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ չիք

⁵¹ Nem 91. 1 ὑμενώδες («թաղանթակերպ») / Գ մզմանատեսակքն

⁵² Nem 91. 1 δεσμοί («կապաններ») / Գ

⁵³ ԲԴԶԷԻՎ տուրեւառի

⁵⁴ ԹՎ յերկաքանչիւրիցս

⁵⁵ Բ շարակայեալ Գ շարակաել

⁵⁶ ԱԳԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾ յողորկ

⁵⁷ ԱԳԴԵԶԷԹԻԼԽԾ չիք

⁵⁸ Nem 91. 7 ἔδραν («հենք») / ԲԴԻԼ հաստատուամն

⁵⁹ ԴԶՎ նոցա

⁶⁰ Nem 91. 7 συμπέσσει («մարսում է») / Գ

⁶¹ Nem 91. 8 τὸ πνεῦμα

⁶² ԲԻԼ լուս կերակրոյն Զ փորին ԸԺ գկերակրոյն փիս զոր ի փորոյն Ծ փորոյ

⁶³ Ա լերդն Գ լերդ

ծայրիւք բլթակացն իւրոց պատեալ ունի զորովայնն՝ զՋերմութեանն կարաւտն, այսպէս եւ թոքքն⁶⁴ գիրկս արկեալ, ի միջին⁶⁵ ունին⁶⁶ զսիրտն՝ զկարաւտն ի⁶⁷ շնչոյ զովացման⁶⁸(164): Եւ շարամաւտի ի խոշորն շնչերակ ըստ մերձ գոլոյն⁶⁹ քիմքն⁷⁰ շարակացեալ⁷¹ ի յերիցն⁷² ի մեծաց⁷³ նեարդատեսակաց⁷⁴, եւ ի սա՝ խոչափողն⁷⁵, եւ ապա՝ բերանն եւ ըռնգունքն⁷⁶, քանզի ի ձեռն երկոցունց քարչեմք արտաքուստ զաւղս: Եւ տարեալ լինի աստուստ ի ձեռն⁷⁷ սպնգատեսակին ոսկեր, որ է ծակոտեալ, զի ի գերագանցութիւնսն, որ ըստ որակութեան աւղոյս⁷⁸, ոչ ինչ վնասեսցին խելքն՝ յանկարծակի⁷⁹ անկեալ աւղոյն⁸⁰ ի նայ⁸¹: Քանզի ի միասին վարեցաւ աստանաւր ըռնգամբքն⁸² առ տուրեւառ շնչոյն եւ առ հոտան⁸³, որպէս լեզուաւ՝ առ ձայնն եւ ճաշակումն⁸⁴ եւ ծամելիսն⁸⁵: Արդ կատարելագոյնքն⁸⁶ մասնկունք⁸⁷ առ ի նոյն գոյութիւնն⁸⁸ եւ առ կարեւոր պէտս կենցաղոյս, անձնականաւք տարրորչին զաւրութեամբք, իսկ թէ եւ պակաս ինչ է, յասացելոցս⁸⁹ դիւրասե՛ս եղիցի:

64 ԱԶԾ Թոքք Ը Թոքքն
 65 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԾՎ միջին և մեջ
 66 Nem 91. 10 չիք
 67 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ չիք
 68 Ծ զովացմանէ
 69 Nem 91. 12 συνεχῆς («անմիջականորեն») / Գ գալոյն
 70 Nem 91. 12 βρόγχος
 71 ԴՎ շարակայեալ
 72 ԱԳԶԾ յերից
 73 ԱԶԾ մեծամեծաց
 74 ԱԶ նիարդատեսակաց Ը նեարդատեսակացն
 75 Nem 91. 13 φάρυγξ
 76 ԱԴԶԸՎ ոնգունքն Գ ոնկունքն Լ ըռնգունքն և յոնգունքն
 77 Nem 91. 15 + ἡθμοειδοῦς ἦ («մաղանման կամ»)
 78 Nem 91. 16 ἄερος
 79 Nem 91. 17 ἀθρόου («կուտակված, մեծաքանակ, անընդհատ»)
 80 Nem 91. 17 πνεύματος
 81 ԱԶԷԺՎ նմա
 82 ԱԳԸԾ ոնգամբքն ԸԹԽ ըռնգամբքն Ի ըռնգամբքն
 83 Nem 91. 18 + ὁ δημουργός («արարիչը»)
 84 ԱԲԳԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ ճաշակումն
 85 ԴԶԷԻԽ ծամելիս
 86 Nem 91. 20 κυριώτατα («կարեւորագոյն»)
 87 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ մասնկունքն
 88 ԻՎ գոյութիւն
 89 Գ յասացելոց ԹԽ յասացելոցն

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

[3] Եւ որպէս ամենայն եղեալքն ե՛ն ինչ որ վասն ինքեանց եղեն, եւ ե՛ն ինչ որ վասն ինքեանց եւ այլոց, եւ ե՛ն ինչ որ վասն այլոց միայն, եւ ե՛ն ինչ որ ըստ պատահման առբնաւորեցան, այսպէս եւ ի վերայ մասնկանցն⁹⁰ կենդանւոյն զնոյն գտցես հետեւումն: Քանզի ասացեալքս ամենայն երիցս սկզբանց⁹¹ գործարանք կարգաւորողաց կենդանւոյն վասն ինքեանց եղեն, քանզի այսոքիկ նախկին եւ ըստ առաջնում⁹² բանին⁹³ կազմեցան, որ եւ ըստ բնութեան տիրապէս ասին եւ յարգանդին՝ ի⁹⁴ նոյն սերմանէն առնուն զլինելութիւնն, որպէս եւ ոսկերք: Բայց խարտեաշն⁹⁵ մաղձ՝ ե՛ւ վասն իւր, ե՛ւ վասն այլոց, քանզի առ ի յամոքումն կատարէ եւ շարժէ զարտաքս ելանելն եւ լինի, ըստ այսոցիկ յեղանակաւ, իմն կերակրականացն մի իմն մասն, եւ ոչ այս⁹⁶ միայն, այլ եւ ջերմութիւն իմն տայ մարմնոյն, որպէս կենդանականն⁹⁷ զաւրութիւնն⁹⁸, արդ այսոցիկ սակա, թուի վասն իւր եղեալ, իսկ մաքրելով զարիւնն՝ թուի վասն նորա⁹⁹ եղեալ: Իսկ փայծաղն ոչ փոքր ինչ նպաստ լինի առ ի յամոքել, քանզի կենդանապէս¹⁰⁰ գոլով եւ պինդ¹⁰¹ բնութեամբ¹⁰², եւ զարտաքս ելանելն զյաւելուածոյն¹⁰³ սեւին¹⁰⁴ հիւթոյն¹⁰⁵ ի¹⁰⁶ յորովայնն¹⁰⁷ հեղլով՝ պնդէ զնա եւ տոկացուցանէ եւ առ ի յամոքելն յորդորէ, իսկ առ այսոքիւք՝ եւ մաքրէ զլեարդն, վասն որոյ եւ¹⁰⁸ ինքն /228ա/ թուի իմն՝ վասն արեանն եղեալ:

90 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽ մասնկանց Վ մասնկանցս / Ե + Ի
91 Nem 91. 26 ἀρχῶν / ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ իսկզբան ժ իսկզբանց
92 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ առաջնումն
93 ԵԷԹԽՎ բանի
94 Վ չիք
95 ԱԳ խարտէշ ԸԾ խարտեաշ
96 ԲԴԵԷԼԺԼ այն ԹԻԽՎ չիք
97 ԱԴԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ կենդանական ԲԵ կենդանականի ԴԷԹԺԻԼԽՎ + իմն
98 ԴԵԷԼԺԻԼԽ զաւրութիւնն
99 =Nem տարրնթ. διὰ τοῦτο ≠ Nem 92. 7 δι' ἄλλο («վասն այլոյ»)
100 = ζώδωτος (Մորանին վերականգնել է). Nem 92. 8 σομφώδης / տարրնթ ζοφώδης, ὀζώδης / PG40 p 716 ὀζώδης
101 Nem 92. 8 στρυφνός («թթվային»)
102 ԱԶԼԺԽԾ բոնութեամբ ԲԼ լուս բոնութեամբ
103 ԲԳԴԵԼԺ զաւելուածոյն է յաւելուածոյն Խ յաւելուածոյ նոյն / ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ + եւ
104 ԲԴԻԼՎ սեաւ ԲԻԼ լուս սեաւին ԵԷԹԺԽ սեավին Զ սեւոյն
105 ԲԳԴԵԶԷԼԹԺԼԽԾՎ հիւթ Ի հիւթի
106 ԱԳԻԽ չիք
107 ԵԷԹԽ յորովայնս
108 ԷԹԺՎ չիք

Իսկ եւ երիկամունքն արեան¹⁰⁹ մաքրութիւն են եւ մարմնական ցանկութեանն, որ ըստ մերձաւորութեանն, պատճառք: Քանզի երակքն, զորս ասեմքն անկանել յերկուորին, ընդ երիկամունսն անցանեն եւ անդուստ առնուն դաժանութիւն¹¹⁰ իմն՝ յորդորիչ¹¹¹ ցանկութեանն, որպէս եւ զքորելն՝ դաժանութիւնն¹¹², որ ի ներքոյ մարմնոյն է¹¹³, առնէ, զի¹¹⁴ որքան փափկագոյն է մարմին երկուորեացն, քան զմորթն, այսքան¹¹⁵ առաւել՝ ի դաժանութենէն խածեալ¹¹⁶, մոլեցուցանէ¹¹⁷ զցանկութիւնն¹¹⁸: Արդ այսոքիկ եւ այսպիսիքս յեղանակաւ իմն ե՛ւ վասն ինքեանց, ե՛ւ վասն այլոց եղեն:

[4] Իսկ գեղձքն¹¹⁹ եւ մարմինն¹²⁰ վասն այլոց միայն, զի գեղձքն¹²¹ Հաստուամն¹²² են ամանիցն¹²³, զի մի խորտակեսցին¹²⁴ ի բունի շարժութեանցն, իսկ մարմին ծածկոյթ եղեւ այլոցն մասնականցն¹²⁵, զի եւ ի Հունձան¹²⁶ զովացուցէ¹²⁷ զկենդանին՝ խոնաւեցուցանելով¹²⁸ ի ներքուստ կուսէ¹²⁹: Իսկ մորթն ծածկոյթ եղեւ ամենայն մարմնոյն, որ ի ներքուստ

109 Գ արէն ժ արեանն

110 Ե դուրխանութիւն (տարխանութիւն?) ի դաժանութիւնն

111 Nem 92. 15 ἐρεθίζουσαν («գրգռող, շարժման բերող»)

112 Nem 92. 16 δριμύτης («սրություն, մղում»)

113 Nem 92. 16 ὑπὸ τὸ δέρμα («մաշկի տակ» *«ի ներքոյ մորթոյն է») | ԳԷԺԼՎ չիք

114 Ծ քանզի

115 Գ այս է քան

116 Ծ ծախեալ

117 ԲԶԺ մոլորեցուցանէ

118 Nem 92. 18 ποιοῦσι τῆς ἐκκρίσεως τῆς γονῆς τὴν ἐπιθυμίαν («առաջացնում է սերմի արտադրման ցանկություն») | ի զցանկութիւն

119 Գ գեղձն ժ լուս գեղձքն | ԱԲԳԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ + որ ի խինձս մարմնոյն են

120 Nem 92. 20 σὰρξ

121 Գ գեղձքն ժ գեղձք ի գեղձն

122 Nem 92. 20 ὄχημα καὶ στήριγμα εἰσὶν («Հենքն ու Հաստուամն են») | Վ Հաստատուամն

123 =Nem 92. 21 τῶν ἀγγείων («անոթներ») ≠ ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾ ամենիցն

124 Nem 92. 21 + μετέωρα φερόμενα («լարված վիճակում լինելով»)

125 ԳԶԾ մասնականց

126 Nem 92. 23 θέρους («ամռան») | Վ (112. 2) իմա՝ յամռոն ժամանակի Հնձոց

127 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ զովացուցանէ

128 ԱԳԻԼԽ խոնաւացուցանելով (ԻԼ լուս ա փիս է)

129 Nem 92. 23 + καὶ χειμῶνος τὴν τῶν πλιητῶν ἐρίων αὐτοῖς παρέχει χρεῖαν («և ձմռանը օգուտ տա նրան բրդյա թանձր ծածկույթով»)

Յաղագհս Բնո-Բէան մարդոյ

կուսէ¹³⁰ (165), իսկ ոսկերքն հաստումն ամենայն մարմնոյն են, եւ մանա-
լանդ ողնայարն¹³¹:

Իսկ եղնգունքն¹³² եւ հասարակաց որք ունին¹³³ զնա՝ ի պէտս քորե-
լոյ, եւ առանձին դարձեալ, զատ ի յայսմանէ՝ ա՛յլ այլում: Քանզի բազմաց
եւ գազանացն¹³⁴ եւ ի վրէժխնդրութիւն¹³⁵, որպէս կորամագիւքն, եւ ե՛ն¹³⁶
որպէս գործարանք իմն սրտմտականին, իսկ բազմաց՝ ե՛լ ի վրեժխնդրու-
թիւն, համանգամայն, ե՛լ ի¹³⁷ հաստումն¹³⁸ գնացից, որպէս ձիոց եւ այ-
լոց¹³⁹ միասմբակաց: Եւ մարդկան՝ ոչ միայն ի քորելն եւ ի ցածուցանել
զղաժանութիւն մարմնոյն¹⁴⁰, այլ եւ առ նուրբս ինչ ընդունել, քանզի
ամենեւին¹⁴¹ զնուրբս սոքաւք առնումք, եւ ծայրից մատանցն յետուստ
կուսէ ընդդիմահար լեալ¹⁴² սերտեն զառս նոցունց¹⁴³:

Իսկ մագ՝ ըստ պատահման ենթակացեալ, քանզի հիւթոցն¹⁴⁴ ծխա-
տեսակագոյնն, որ ելանէ ի մարմնոյն, մածումն իմն առեալ որոց ըստ պա-
տահմանն՝ հաստին¹⁴⁵: Եւ ոչ զսա ամենեցունց¹⁴⁶ անպիտան արար Արար-
չագործն, այլ եւ զըստ¹⁴⁷ պատահման եղեալսն ի ծածկոյթ եւ ի գեղեցկու-

¹³⁰ *Nem 92. 25 + και τῆς ἀπαλλῆς σαρκός, και τῶν ἄλλων πάντων τῶν ἔντοσθεν. [ἔστι δὲ τὴν φύσιν σὰρξ ὑπὸ τε τοῦ περιέχοντος και τῶν προσομιλοῦντων σωμάτων τυλωθείσα]* / Վ (112. 4) * «իսկ մարմին պնդանայ ի բնէ՝ ի շօշափմանէ օդոյ և յամենայն հպելոց ի նա»

¹³¹ *Խ ողնայ յարն Վ ողնայարին / Nem 93. 3 + ἦν και τρόπον τοῦ ζῶου φασὶν εἶναι* / Վ (112. 5)* «գոր հեծան կենդանւոյն կոչեն»

¹³² Թխ եղնկունքն ժ եղենգունքն ի եղնգունք

¹³³ Թխ որ քորին փխ որք ունին

¹³⁴ *Nem 93. 5 τῶν ζῶων (*«կենդանեացն»)*

¹³⁵ *Nem 93. 5 ἀμυντήριον ἐδόθησαν* («տրված են որպես պաշտպանական միջոցներ») / *Խ վրէժխնդրութեան*

¹³⁶ Թխ + ինչ

¹³⁷ ԷժՎ չիք

¹³⁸ Ի հաստատումն Խ հատուցումն

¹³⁹ *Nem 93. 8 παντὶ* («ամեն»)

¹⁴⁰ *Nem 93. 9 τοῦ δέρματος* (*«մորթոյն»)

¹⁴¹ Գ ամենեւիմք Խ ամեն

¹⁴² Գ եղել ժ ընդդիմահարիեալ

¹⁴³ ԱԶԸԾ նոցունցն

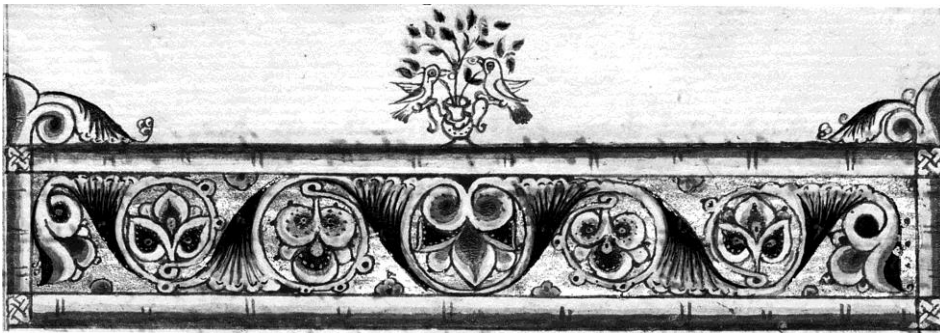
¹⁴⁴ *Nem 93. 12 τῶν ἀτμῶν* («գորրոշիներից»)

¹⁴⁵ Դէթիլ Խ հաստտին ժ հաստատին

¹⁴⁶ ԲԴԵԹԻԼ ԽՎ յամենեցունց

¹⁴⁷ Գ Խ ըստ

թիւն կենդանեացն¹⁴⁸ պատրաստեաց¹⁴⁹, ծածկոյթ՝ այծից եւ ոչխարաց,
իսկ¹⁵⁰ զարդ՝ մարդկան եւ ամենայն¹⁵¹ կենդանեաց¹⁵² զարդ համանգամայն
եւ¹⁵³ ծածկոյթ¹⁵⁴:

ՄՄ 2708, 003ա

¹⁴⁸ Էիւլ կենդանեաց

¹⁴⁹ Գ պատրաստեց Ձ +ի զարդ համանգամայն և ի ծածկոյթ Վ +ի

¹⁵⁰ ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ + ի

¹⁵¹ Nem 93. 17 τισί («ոմանց»)

¹⁵² ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ + ի

¹⁵³ ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ + ի

¹⁵⁴ Nem 93. 18 + ὡς τῶ λέοντι («որպէս առիւծու») | Ձ չիք ի զարդ համանգամայն
և ի ծածկոյթ

ՊԼՈՒԽ ԻԸ. ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՄԱԲՈՐԻ ԵՒ ԱԿԱՄԱՅԻ¹

ՄՄ 552-005ա

[1] Վասն զի յոլովակի յիշեցաք զկամալ² եւ զա-
կամայ, հարկ է եւ յաղագս այսոցիկ բուռն հարկանել,
զի մի ի ստոյգ գիտութենէ³ սոցա⁴ սխալեսցուք: Եւ
պարտ է, որ ոք հանդերձեսցի⁵ յաղագս ակամայի եւ
կամաւորի ասել ինչ, նախ արտադրել կանոնս ինչ եւ
քննութիւնս⁶, որովք ծանաւթ եղիցի եթէ կամաւ եւ
եթէ ակամայ են եղեալքն⁷:

Արդ վասն զի ամենայն կամաւոր գործովք⁸ իւրք
է, եւ կարծեցեալն ակամայ՝ եւ նա գործով⁹ իւրք է
(ցուցցի այս ոչ յետ յոլովից, իսկ ոմանք եւ զարդարեւ
ակամայն ոչ միայն ի կրել, այլ եւ ի գործել դնեն),
սահմանելի է նախ քան զայլսն, թէ զինչ է գործն: Գործ
է՛ ներգործութիւն բանական¹⁰: Իսկ գործոյն¹¹ գով¹² կամ
պարսաւ հետեւի¹³, եւ ե՛ն ինչ ի նոցանէ¹⁴ որք հեշտու-
թեամբ են, եւ ե՛ն ինչ որ տրամութեամբ գործին, եւ ե՛ն
ինչ որ հաճելիք¹⁵ են գործողին, եւ ե՛ն ինչ որ փախչե-
լիք, եւ ի հաճելեացն են ինչ որ միշտ հաճելիք են¹⁶, եւ

1 Nem 93. 19 περι έκουσίου και άκουσίου
2 ԱՁ զկամաւոր
3 ԱԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՎ գիտութենէն
4 ԴԵԷԹԽՎ նոցա
5 ԲԴԻԼԽՎ հանդերձեալ իցէ (լուս հանդերձեալեսցի) Ժ (ն լուս) հանդերձեսցի Ժ
լուս -ալ իցէ
6 Nem 93. 23 γνώμονας (բառ.՝ «չափանիշներ»)
7 ԵԷԹԺՎ եղեալք
8 ԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ գործով
9 ԱԲ գործովք Ե գծով
10 ԳԵԺՎ բնական
11 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽ + կամ
12 ԳԴԷԼԼՎ + եւ
13 Բ (Ի լուս) հանդիպի Բ լուս հետեւի
14 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼՎ նոցանէն
15 Nem 94. 5 αίρεται (բառ.՝ «արժանի՝ ընտրվելու համար»)
16 Վ հաճելիք են միշտ փխ միշտ հաճելիք են

ե՛ն ինչ որ ըստ ժամանակի իրիք: Նմանապէս եւ ի փախչելեացն: Եւ դարձեալ, ե՛ն ինչ /228բ/ ի գործոցն, որ ողորմեալ լինին եւ¹⁷ թողութեան արժանաւորին, եւ ե՛ն որք ատեցեալ լինին եւ տանջին¹⁸:

Արդ եղիցին սահմանք կամաւորին՝ ամենայն իրաւք հետեւելն գով կամ պարսաւ եւ հեշտութեամբ գործելն, եւ հաճելիս գոլ զգործսն¹⁹ գործողացն՝ կամ միշտ եւ կամ յայնժամ, յորժամ գործենն: Իսկ ակամային սահմանք՝ թողութեան կամ ողորմութեան արժանաւորին եւ տրամութեամբ գործելն, եւ ոչ գոլ²⁰ հաճելիս: Այսոցիկ այսպէս որոշելոց²¹, ասասցուք նախ յաղագս ակամային:

ՄՄ 2708-003ա

¹⁷ ԱԳԾ + են ինչ որ

¹⁸ *Nem 94. 8 κολάζονται* (բոց.՝ «մաքրել», փխբ.՝ «զսպել, պատժել»)

¹⁹ ԱԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ գգործն Ը գործն

²⁰ ԲԴԵԷԹՎ չիք

²¹ ԲԴԸԹԽ որոշեցելոց

ՊԼՈՒԽ ԻԹ. ՅԱՂԱԳՍ ԱԿԱՄԱՅԻՆ¹

[1] Ակամային են ինչ որ ըստ բռնութեան² են³, եւ ե՛ն ինչ որ ըստ⁴ անգիտութեան: Արդ ըստ բռնութեան ակամայիցն արարողականն սկիզբն արտաքուստ է, քանզի ա՛յլ է բռնութեանն պատճառ, եւ ոչ մեք: Եւ⁵ սահման ըստ⁶ բռնութեան ակամային է, որոյ սկիզբն արտաքուստ՝ ոչ ինչ նպաստ եղեալ ըստ իւրում⁷ յարձակման բռնաւորեցելոյն: Եւ սկիզբն ասի աստանաւր արարողականն պատճառ:

Բայց խնդրի, թէ՛ է⁸ եւ ա՛յս ակամայ, իբրեւ⁹ ի բաց ընկենուզ գրեռն ի նաւէ¹⁰, զորս առնեն¹¹ նաւորդք ձմեռնացեալք, կամ յորժամ ոք¹² ամալթալի ինչ իր¹³ յանձն առցէ կրել կամ գործել վասն ապրեցուցանելոյ զբարեկամս կամ զհայրենիս: Եւ նման են յաւէտ կամաւորք գոլ, քանզի վասն այնորիկ¹⁴ առընթեր կայ սահմանին՝ «Ոչինչ նպաստ լինել ըստ իւրոյն»¹⁵ յարձակման բռնաւորեցելոյն», զի ի վերայ այսպիսեացս կամաւորութեամբ ինքեանք իւրովի շարժեն զգործարանականսն մասնկունս¹⁶ եւ այսպէս ընկենուն ի ծով գրեռինսն: Նմանապէս եւ՝ որք զամալթալիսն կամ դժնդակս ինչ կրեն վասն մեծ բարւոյ, որպէս Զինոն¹⁷, որ ծամեացն զիւր լեզուն եւ եթուք ի Դիոնիւսիս¹⁸ բռնաւոր, վասն եւ ոչ բնաւին¹⁹ ասելոյ զանճառե-

1 Nem 94. 14 περί άκουσίου
2 Բ բռնութեան Գ բնութեան Եէլվ բռնութեանն
3 Եէլվ չիք
4 Nem 94. 15 δι' («վասն»)
5 Nem 94. 17 τοίνυν («արդ»)
6 ԱԲԳԵԶԸԾ չիք
7 ԱԳԶԾ իւրումն
8 ԳԴԸԹԺԿ չիք
9 ԳԴԶԸԺԾ իբր
10 Nem 94. 20 չիք ի նաւէ
11 Գէ առնենն
12 Գ ոք յորժամ փիս յորժամ ոք
13 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ իրս
14 ԳԴԵԷ այսորիկ
15 ԴԸԺԽՎ իւրում էթիլ լուս իւրում
16 Ծ մասնկունսն
17 ԵԸԹԽՎ գենոն
18 Գ դիսնիսիոս Ը դիոնոսիս
19 Գթ բնաւ / Գ +ինչ

լիսն²⁰(166): Նոյնպէս եւ Անաքսարքոս²¹ իմաստասէր⁽¹⁶⁷⁾ կրեաց²² ի Հիպի-
կոենտեայ²³ բռնաւորէ, յաղագս ոչ տալոյն յառաջ²⁴(168) զբարեկամսն:

[2] Արդ ըստ բոլորումն, յորժամ կա՛մ²⁵ վասն երկեղի մեծամեծ չա-
րեաց կրեսցէ ոք փոքր ինչ չար, կա՛մ վասն յուսոյ մեծ ի բարւոյ յանձն
առցէ²⁶ ոք փոքր²⁷ չար, զոր ոչ է այլազգ կանգնել²⁸, ոչ ակամայ կրէ
զգործն կամ զկիրսն, քանզի առնէ ըստ յաւժարութեանն եւ ըստ ընտրու-
թեան, եւ յայնժամ են հաճելիք, յորժամ գործինն՝ ըստ ինքեանց ոչ գոլով
հաճելիք: Եւ են խառն ի կամաւորէ եւ յակամայէ, յակամայէ՛ ըստ ին-
քեանց, իսկ ի կամաւորէ՛ յայնժամ վասն վտանգի²⁹, քանզի առանց վտան-
գի ոչ ոք արդեւք կամեսցի զայս գործել: Եւ յայտնէ³⁰ եւ ի վերայ այսպի-
սեացս գործոց եղեալն՝ գով կամ պարսաւ, թէ կամաւորք են: Քանզի ակա-
մայից գործոց ոչինչ եղիցի գով կամ պարսաւ:

Բայց ոչ³¹ է դիւրին որոշել, թէ ո՛ր փոխանակ որո՛յ է հաճելի: Պարտ է,
որպէս երեւինն³², նախ քան զամաւթալիսն՝ ընդ տրտմելիսն հաճել, որպէս
Շուշան³³ եւ Յովսէփ արարին⁽¹⁶⁹⁾, ոչ միշտ մեղադրելիք³⁴: Իսկ Որիւզինէս³⁵
վասն ոչ անկանելոյ յամաւթ եթէոպացոցն³⁶, զոհեալ՝ յամենայնէ արտաքս
անկաւ⁽¹⁷⁰⁾: Այսպէս ոչ է դիւրին այսպիսեացս գիտութիւն, իսկ եւս դժնդա-

20 Nem 95. 4 ὑπὲρ τοῦ μηδόλωσ αὐτῶ ἐξαιρεῖν τὰ ἀπόρρητα | Վ (114. 2) *«զի մի՛
զծածուկս գաղտնեաց իւրոց ի վեր հանիլ իւրիք կարող գտանիցի»

21 ԱԶԾ անաքսարքոս

22 Nem 95. 5 ὑπομείνας πείσσεσθαι («հանդուրժեց կտոր-կտոր արվելը»)

23 Nem 95. 5 Νικοκρέοντος τοῦ τυράννου / ԲԴԹԼԽ Հիպիկոնտեայ Գ Հիպոկոնտեայ
Դեմոկրեայ Լ Հիպոկոնտեայ Ի Հիպոկոնտեայ Վ (115. 1)
նիկոկոնտեայ

24 Nem 95. 6 προδοῦναι («մատնելու»)

25 Գ չիք | Վ կամ յորժամ փիս յորժամ կամ

26 Nem 95. 8 καταδέχεται («ի հայտ է բերում»)

27 ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ + ինչ

28 Nem 95. 9 κατορθῶσαι («ուղղել») | Ժ + ոչ

29 ԹՎ վտանգին

30 ԸՎ յայտ է

31 ԱԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎՎ ոչինչ

32 Nem 95. 16 ἐπὶ τὸ πολὺ («մեծ մասամբ») | ԱԾ երեւին ԳԶ երեւի

33 ԲԴԵԶԵԹԺԻԼԽՎ շուշանն

34 =Nem տարրնթ μεμπτοὶ ≠ Nem 95. 18 μέντοι («սակայն»)

35 Nem 95. 18 Ὀργιένης | ԱԶԾ ովորգէնէս Դ իւրիգենէս ԷԻԼԽ իւրէգենէս Ը որո-
գինէս Ժ որէգենէս (յուս որոգենէս) Վ իւրեգինէս

36 Nem 95. 18 τῶν Αἰθίοπων | ԱԷԹ եթէոպացւոյն Բ եթէոպացւոյն ԴԼ եթէո-
պացւոյն Զ եթիոպացւոյն Ը եթիոպացւոյն Ժ եթոպացւոյն Ի եթոպացւոյն Խ
էթովպացւոյն Վ եթովպացւոցն | Խ + տես քաջ գայս

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

կազոյն, քան զայս է՝ անթուղաբար³⁷ չարչարելն³⁸, զի³⁹ ոչ նմանապէս զարհուրեցուցանէ չար⁴⁰ ակնկալին եւ ի վերայ եկեալն, այլ է երբեք, զի դատեալք⁴¹ զարհուրիմք ի տանջանաց եղեալ⁴² ի չարչարանս, /229ա/ որպէս եւ պատահեաց ոմանց ի վկայելն⁴³, քանզի իսկզբանն Հանդուրծեցին, եւ յետոյ թուլացան⁴⁴ ի տանջանացն⁴⁵, չարաչար խաւթացեալք⁴⁶:

Բայց մի ոք կարծեսցէ զվաւաչոտութեանն⁴⁷ ցանկութիւն կամ զսրտմտութիւն յակամայիցն գոլ մեղաց, վասն զի եւ այսոքիկ⁴⁸ զսկիզբն⁴⁹ արտաքուստ ունի⁵⁰ զարարողականն, քանզի յայնժամ գեղեցկութիւն պոռնկին գլորեցոյց ի վաւաչոտութիւն գտեսողն⁵¹, եւ որ սրեացն՝ շարժեաց զսրտմտութիւնն, քանզի թեպէտ եւ զսկիզբն⁵² արտաքուստ ունին, այլ ինքեանք ի ձեռն ինքեանց եւ գործարանականացն մասնկանց ներգործեն, եւ ոչ անկանին ընդ սահմանաւ ակամային, որ⁵³ եւ զսկիզբն⁵⁴ պատճառոյն յանձանց իւրեանց տան, վասն վատթարն⁵⁵ գնացից՝ յախտիցն դիւրաւ գերեալք: Քանզի պարսաւին որք⁵⁶ զայսն գործեն, որպէս կամաւոր չար գործեալ: Եւ զի կամաւոր է, յայտ է, քանզի հեշտութիւնք են ի⁵⁷ գործն, իսկ ակամայն տրտմական ցուցաւ:

Արդ վասն ակամային, որ բռնութեամբ՝ այսոքիկ, իսկ յաղագս որոյ⁵⁸ վասն անգիտութեանն՝ ասելի է:

37 ԱԲԴԶԺԺԾ անթուղաբար

38 Nem 95. 20 τὸ ἐμμεῖναι τοῖς δόξασιν («հավատարիմ մնալ սկզբունքներին»)

39 ԱԶԾ քանզի

40 Nem 95. 21 δεινὰ («սարսափելի, վախեցնող»)

41 ԹԽ դատեալ

42 ԲԴԵԷԼԹԻԼՎ նեղեալ ժ նեղել

43 ԲԴԵԷԼԹԻԼՎ վկայիցն ԲԴԷԹԻԼ Լուս վկայելն Ե Լուս վկայողն

44 Ծ թուղացան

45 Nem 96. 1 ἐν τῇ πείρᾳ τῶν χαλεπῶν («ըժվար փորձութիւններից, տանջանքներից») / ԱԳԵԶԸԾ (ԲԴԷԹԻԼ Լուս) տանջողացն ժ Լուս տանջանացն

46 Nem 96. 1 ἀπομαλακισθέντες («թուլութիւն ցուցաբերելով»)

47 Գ զվաւաչոտութիւնն ԶԾ զվաւաչոտութեան ժ զվաւաչոտութեանն (Լուս վաւաչոտութեանն)

48 ԱԳԷԽ այսոսիկ ԶԸԺԾ (ԲԴԵԹԻԼ Լուս) յայսոսիկ ժ Լուս այսոքիկ

49 ԱԶԾ զսկիզբնն Գ զսկիւբնն

50 ԲԴԵԷԼԹԻԼԽՎ ունին

51 ԲԴԺԻԼ գտեսնողն

52 ԲԴԵԷԼԹԻԼԽՎ զսկիզբն

53 Nem 96. 7 ὁπότε («քանի որ») / Զ որով

54 Ծ զսկիզբնն

55 Ա վատթար Գ վաթար

56 ԲԴԵԶԷԼԹԻԼԽՎ որ

57 ժԼ չիք

58 ԲԴԵԷԼԹԻԼԽՎ + եւ

ՊԼՈՒԽ Լ. ՅԱՂԱԳՍ¹ ԱՆԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱԿԱՄԱՅԻ²

[1] Բազում ինչ գործեր վասն անգիտութեան, յորոց վերայ յետոյ³ խնդամք, որպէս յորժամ ոք յակամայ թշնամի սպանցէ⁴ եւ խնդայ ընդ սպանումն⁵, զայսոսիկ⁶ եւ զայսպիսիս⁷ կոչեն ոչ ի կամաց, սակայն եւ ոչ ակամայ: Եւ⁸ դարձեալ գործեր ինչ վասն անգիտութեան եւ տրտմիմք ի վերայ եղելոցն, զայսոսիկ կոչեն ակամայս, որոց գործոց հետեւի եւ տրտմութիւն⁹:

Արդ որոց վասն անգիտութեանն¹⁰ երկուք են տեսակք, մի՝ ոչ ի կամացն¹¹, իսկ միւս¹² ակամայն¹³: Եւ առաջի կայ ասել այժմ յաղագս¹⁴ ակամային, քանզի ոչ ի կամացն կամաւորացն յաւէտ հետեւի՝ խառն գոլով, զի զսկիզբն¹⁵ ակամայ ունի, բայց զվախճանն¹⁶ կամաւոր, քանզի ի դիպմանէ¹⁷ կամաւոր եղեւ ակամայն: Վասն որոյ եւ այսպէս սահմանեն զակամայն՝ ակամայ է¹⁸ առ ոչ կամաւորն գոլն¹⁹, տրտմական է²⁰ եւ ապաշաւանաւք:

Դարձեալ, այլ է վասն անգիտութեան ինչ առնելն, եւ այլ՝ անգիտացեալն: Քանզի թէ ի մեզ է անգիտանալոյն պատճառն²¹, անգիտութեամբ

1 Մ + վասն

2 Nem 96. 13 περι τοῦ δι' ἀγνοίαν ἀκούσιου / Խ ակամային

3 Nem 96. 14 μετὰ τὴν προῤῥιν (գործողութիւնից հետո)

4 ԲԴԵԹ սպանցէ

5 ԳԵԷԹԺԻԼԽՎ սպանումն

6 Nem 96. 15 + οὖν («արդ») / Գ վասն այսորիկ

7 ԷԸԻԼԽ զայսպիսիսս

8 ԴԵԽՎ չիք

9 ԴԷԹԺԻԼ տրտմութիւնն

10 Վ անգիտութեան

11 Nem 96. 19 οὐχ ἐκούσιον («չկամենալով») /

12 ԳԶԸ միւսն

13 Nem 96. 19 τὸ ἀκούσιον («ակամա») / Ա անկամայն Զ կամայն

14 Nem 96. 20 + μόνου («միայն») /

15 Մ զսկիզբնն

16 ԱԳ զվաղճանն ԲԴԵԷԹ զվախճան Խ զվաղճան

17 Nem 96. 22 ἐξ ἀποβάσεως («արդյունքից») /

18 ԱԶ + որ

19 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ գոլ

20 Nem 96. 24 ἐπιλυπον [ἔστι] / ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ չիք

21 ԱԳԶԸՄ պատճառ

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

առնեմք, բայց ոչ վասն անգիտութեան, զի որ արբենայն եւ սրտմտի եւ առնիցէ վատթարս ինչ, ոմն՝ զարբեցութիւնն²² եւ ոմն զբարկութիւնն²³ ունի պատճառ՝ ի նմանէ եղելոցն, որք են կամաւորք²⁴, քանզի պարտ էր նմա ոչ արբենալ: Ինքն ինքեան եղեւ անգիտանալոյն պատճառ, այսոքիկ ոչ վասն անգիտութեան ասին առնել²⁵, այլ անգիտացեալն գործել, որ ոչ են ակամայ, այլ կամաւոր, վասն որոյ եւ պարսաւին ի պիտանեացն, որք զայսն²⁶ գործեն: Քանզի թէ ոչ էր արբեցեալ, ոչ գործէր, այլ կամաւորութեամբ արբեցաւ, կամաւորութեամբ ուրեմն եւ արար զայսոսիկ:

[2] Իսկ վասն անգիտութեան զայսոսիկ գործեմք, յորժամ ոչ մեք ինքեամբք տամք զպատճառն անգիտանալոյն, այլ այսպէս պատահեաց, իբր զի ոք²⁷ ի տեղոջ սովորականին²⁸ նետ ձգելով, հաւր իւրոյ՝ յանցանել²⁹ դիպեցաւ³⁰ եւ սպան: Յասացելոցս³¹ ցուցանի, թէ ո՛չ որ անգիտութեամբ զաւգտակարսն, եւ ո՛չ որ կարծէն գոլ զվատթարսն՝ պիտանիս, ախտ ակամայ կրէ, քանզի իւրոյ տաժանութեանն³²⁽¹⁷¹⁾ է³³ անգիտութիւնն: Պարսաւի եւ սա, եւ կամաւորացն է³⁴ պարսաւ: Ոչ ուրեմն ըստ բոլ/229բ/որումն եւ սեռականացն³⁵ կամ որոց ըստ յաւժարութեանն³⁶ ակամայ է անգիտութիւնն³⁷, այլ որոց ի մասնէ, քանզի զորս ըստ իւրաքանչիւրումն՝ ակամայ, իսկ զորս ըստ բոլորումն՝ կամաւ անգիտանամք: Այսոցիկ³⁸ այսպէս որոչեցելոց, զկնի սորին ասելի է, թէ որք են ըստ իւրաքանչիւրումն: Եւ են այ-

22 ԵէԼԹԽՎ զարբեցութիւն
23 ԴէԽՎ զբարկութիւն ԴէԺԻԽ լուս զսրտմտութիւն Ը զսրտմտութիւնն
24 Գ + վասն արբեցութեանն կամաւորի եւ ակամաի
25 ԱԲԳԶԸԺԼԽԾ առնիլ
26 ԴԵԻԼԽ գայս
27 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ չիք
28 ԱԳԶԸ սովորականի
29 Գ յանցանելն | | Nem 97. 7-8 + κατά τύχην (պատահաբար)
30 ԲԴԵԷԹԻԼՎ (Ի լուս) դիպեցոյց ԲԴԵԷԼՎ լուս դիպաւ Թ լուս դիպեցաւ Խ դիպեցաւց
31 ԱԶ + յայտ է եւ Ծ լուս յայտ է եւ
32 Nem 97. 10 τῆς μοχθηρίας («արատավորութեանն») | ԱԵԶԸԺԾՎ դաժանութեանն (ԹԽ լուս տ փխ դ)
33 ԱԶԸԾ չիք
34 ԱԶԾ չիք
35 Գ սեռականաց / ԲԴԵԷԸԹԺԼԽՎ + եւ
36 ԱԶԾ յաւժարութեան
37 ԲԴԵԷԸԹԺԼԽՎ անգիտութիւն
38 ԲԹԺԼ այսոքիկ (ԲԹԼ լուս այսոցիկ) Ի այսոքիք (լուս -ց)

սոքիկ, որք կոչին առ ի ճարտասանիցն՝ վտանգականք³⁹ մասնկուենք. Ո՛վ, զո՛վ, զի՛նչ, ու՛մ, ու՛ր, ե՛րբ, զիա՛րդ, վասն է՛ր, որգովն⁴⁰ դէմ, իր, գործա-
րան, տեղի, ժամանակ, յեղանակ, պատճառ⁴¹: Դէմ՝ որ առնէն եւ կամ առ
որ⁴² գործն, իբր թէ զհայր եհար⁴³ որդի անգիտութեամբ: Իսկ իր՝ նոյն գոր-
ծեալն⁴⁴, եթէ ապտակել կամելով՝ կուրացոյց: Իսկ գործարան⁴⁵ եթէ քար
արձակեաց՝ կարծեցեալ կիսայր⁴⁶ գոլ: Իսկ տեղի՝ եթէ⁴⁷ ի նեղի բեկանելով⁴⁸
ինչ, էհար գոք⁴⁹ անգիտութեամբ: Իսկ ժամանակ՝ եթէ ի գիշերի՝ կարծեցեալ
թշնամի գոլ, զբարեկամ սպան⁵⁰: Իսկ յեղանակ՝ եթէ հարեալ զգուշաբար եւ
ոչ անագարմապէս⁵¹, սպան (քանզի անգիտացաւ, թէ ի հանդարտ հարկա-
նելոյն մեռանիցի): Իսկ պատճառ՝ եթէ ոմն ետ դեղ ողջացուցանելոյ⁵², եւ
որ էառն՝ մեռաւ, եղեալ դեղն⁵³ մահու⁵⁴: Այլ զայս ամենայն համանգա-
մայն ոչ արդեւք մոլեգնեալ ոք անգիտացի, իսկ որ զյոլովս ի սոցանէ⁵⁵
կամ զտիրագոյնս⁵⁶ անգիտացեալ, սա վասն անգիտութեան⁵⁷ արար: Եւ
տիրագոյնք են յայտոսիկ, որոյ աղագաւն⁵⁸ եւ զի՛նչ գործեալն, այսինքն՝
պատճառն եւ իրն:

39 *Nem 97. 15 περιστατικά* («հանգամանքային») / ԳԹԽ վտանգականք

40 *ԵԶԸԹԻԼԽՎ* որգոն

41 Ի լուս (լծ) «և ստուգաբանի այսպէս. ո՞վ-այս ոմն որ գործեացն. զի՞նչ-
այսինքն՝ այն ինչ գործեաց. որո՞վ- այսինքն՝ գործեալ իւրք. ու՞ր-տեղին.
ե՞րբ -գժամանակն ճշգրտէ. զիա՞րդ-որո՞վ օրինակաւ եղև այդ բանդ. վասն
է՞ր-զպատճառ դիտելով, թէ ինչ պատճառ է»

42 ԳԶԽ կամաւոր և կամաւոր (^ ո փիս ւ)

43 ԳԸ է՛ հայր էժԽ էհար

44 Գ գործել Ը գործելն

45 ԱԶԾ գործարանն

46 *Nem 97. 20 κίσηριν* («պեմզա») / ԱԶ կեսար

47 ԴԵՎ չիք

48 *Nem 97. 20 περικλάιν* («կքվելով, կռանալով») /

49 *Nem 97. 21 τὸν ἀπαντήσαντα* (պատահած մեկին)

50 ԴԵԹԽՎ էսպան

51 *Nem 97. 22 μὴ βραγδοίως* («ոչ կտրուկորեն, ոչ ուժեղ») / Գ անգարմապէս է լուս
ոչ ուժգնագոյնապէս և լուս անզգուշ և լուս ոչ ուժգնագուն եւ պինդ / Վ
(118. 1) գուցե՝ անողորմապէս

52 ԹԽ ողջացուցանոյ

53 ԱԲԴԵԶԸԼԹԺԻԼԽԾՎ + դեղ

54 *Nem 97. 24 τὸ φάρμακον εὐρεθῆναι δηλητήριον* («դեղը պարզվեց թուլն») /

55 ԵԼԹԻԽՎ նոցանէ

56 Գ գտիրագոյնս և գտիրագոյնսն

57 ԲԴԵԸԼԹԼՎ անգիտութեանն

58 ԲԵԸԹ աղագաւ

ՉԼՈՒԽ ԼԱ. ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՄԱԲՈՐԻ¹

[1] Ակամայն² երկակի գոլով վասն անգիտութեան եւ վասն³ բռնութեան, կամաւորն երկոցունց հակակայ է, քանզի ոչ բռնութեամբ է⁴ եւ ոչ անգիտութեամբ եղեալն, եւ է ոչ բռնութեամբն⁵, որոյ սկիզբն⁶ ի նոսա, իսկ ոչ անգիտութեամբ, եթէ⁷ ոչ յորոց ըստ իւրաքանչիւրումն ինչ իցէ անգիտացեալն⁸, վասն որո՛ց⁹ եւ որո՛վք¹⁰ գործն: Արդ շարադրեալք¹¹ գերկաքանչիւրն¹², սահմանեսցուք գկամաւորն՝ որոյ սկիզբն¹³ ի նմա գիտողի, զոր ըստ¹⁴ իւրաքանչիւրումն¹⁵, որով¹⁶ գործն: Բայց խնդրի¹⁷, եթէ բնութեամբք¹⁸ եղեալքն կամաւորք են, որգո՛ն ամոքե՛լն եւ աճելն: Եւ ցուցանին այսոքիկ ոչ կամաւորք եւ ոչ ակամայք, քանզի կամաւորն եւ ակամայն ի մեզ է¹⁹, իսկ ամոքելն եւ աճելն ոչ է ի մեզ: Ուստի, թէ եւ, զորս ըստ իւրաքանչիւրումն անգիտանամք, ոչ ի մեզ այնոցիկ գոլով, ոչ կամաւոր է եւ ոչ ակամայ(172):

[2] Բայց որք վասն սրտմտութեանն²⁰ եւ ցանկութեան՝ ցուցան կամաւորք, քանզի յուղղութիւն եկեալ՝ գովի, եւ մեղուցեալ²¹ պարսաւի կամ ատեցեալ լինի, եւ հեշտութիւն եւ տրտմութիւն հետեւի նոցա, եւ սկիզբնն ի նոսայ է, քանզի ի նոսա է ոչ դիւրաւ²² ըմբռնիլն²³ յախտից, քանզի ի

1 Nem 98. 4 περι έκουσίου
2 Գ ակամային
3 Nem 98. 5 κατά («ըստ») / Թիւ չիք
4 ԱԶԾ չիք
5 Գ բռնութեամբ
6 Գ սկիսքն ԴէթԻԼիւ սկիզբնն
7 Ժ (ԲէԼԹԼիւ լուս) գի
8 ԲեէԼԹԼիւՎ անգիտացեալ
9 =Nem 98. 8 δι' ών / ԲԴԵԷԼԹԺԻԼիւՎ որոյ
10 Nem 98. 8 εν οίς = էլ որով
11 ԵԶԷՎ շարադրեալ
12 ԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼիւՎ գերկաքանչիւրսն
13 ԱԶԾ սկիզբնն Գ սկիսքնն
14 ԲԴԵԼԹԺԻԼիւՎ չիք զոր ըստ ԲԴԵԻԼիւ լուս զոր ըստ
15 ԲԴԵԼԹԺԻԼիւՎ գիւրաքանչիւրսն Բ լուս իւրաքանչիւրսն ԴԻԼ լուս իւրաքանչիւրումն էիւ լուս իւր
16 Nem 98. 10 εν οίς / ԱԳԶԸԾ որովք
17 Գ խնդրին
18 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼիւՎ բնութեամբ
19 Գ + ի մեր կամս է առնելն
20 ԴԵԼՎ սրտմտութեան է տրտմութեանն
21 ԱԳԸ մեղանչել Ծ մեղանչեալ
22 Գ դիւրով
23 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼիւ ըմբռնելն

ձեռն սովորութեանց այսպիսիքս յուղղութիւն գան: Իսկ այլազգ, եթէ այստքիկ ակամայք՝ ոչ ինչ յանբանիցն²⁴ կենդանեաց կամաւ ինչ գործէ, այլ եւ՝ ոչ մանկունք: Բայց այժմ ոչ այսպէս ունի, քանզի տեսանեմք կամաւորութեամբ եկեալս զնոսա ի կերակուրսն²⁵, եւ ո՛չ բռնութեամբ (քանզի սոքա ի ձեռն ինքեանց դիմեալք), եւ ո՛չ անգիտութեամբ (քանզի զկերակուրն²⁶ ոչ անգիտանան), զի տեսեալ զկերակուրն հեշտանան եւ որպէս ի ծանաւթ իր դիմեն, եւ վրիպեալ՝ տրտմին: Եւ են կամաւորին²⁷ հանդիպեցելոյն²⁸ հեշտութիւնք²⁹, իսկ³⁰ վրիպեցելոյն³¹ տրտմութիւնք, յորոց յայտ է, /230ա/ թէ կամաւոր ունի զցանկութիւնն եւ զսրտմտութիւնն³², քանզի եւ սրտմտութիւն հանդերձ հեշտութեամբ լինի: Եւ այլազգ, եթէ ոք, զորս³³ վասն սրտմտութեան³⁴ եւ ցանկութեան կամաւորս ոչ ասէ, ի բաց բառնայ զբարոյականն առաքինութիւնն³⁵, քանզի ի միջի են այստքիկ³⁶ ախտիցն: Իսկ եթէ ակամայ են ախտքն, ակամայ է եւ գործքն, որք³⁷ ըստ առաքինութեանց, քանզի եւ սոքա ըստ ախտի լինին: Եւ ոչ ոք ըստ խորհրդոց եւ յաւժարութեան³⁸, ըստ իւրոյ յարձակմանն եւ փափագանացն³⁹ յետ ճանաչելոյն զիւրաքանչիւրսն, ակամայ ասէ: Յուցաւ ի նոցա ե՛ւ սկիզբն⁴⁰: Կամաւոր, ուրեմն: Իսկ վասն զի յոլովակի զյաւժարութիւնն⁴¹ յիչեցաք, եւ զոր ի մեզն⁴², բռնն հարկանելի է եւ յաղազս յաւժարութեանն⁴³:

24 ԱԶԾ յանբանից
 25 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ կերակուրս
 26 ԱԶԾ զկերակուրսն
 27 ԱԶ + ի / Nem 98. 24 + γνώμονες
 28 ԱԲԳԶԻ հանդիպելոյն ԲԻ լուս հանդիպեցելոյն
 29 Ը հեշտութիւն
 30 ԱԶ + ի
 31 ԱԲԳԶԻԾ վրիպելոյն ԲԻ լուս վրիպեցելոյն
 32 ԲԷԹԺԻԼԽՎ լուս գտրտմութիւնն Ե գտրտմտութիւն
 33 ԴԸԺՎ գոր
 34 ԵԷԸԹՎ տրտմութեան
 35 ԵԷԹԼԽՎ առաքինութիւնսն
 36 Խ այստքիկք Լ լուս արիութիւնէ՝ յանդգնութիւն, երկչոտութեանէ՝ ողջախոհութիւն
 37 ԱԳԶԸԾ որ
 38 Nem 99. 5 + καὶ / է + իւրոյ
 39 Ա փափագանաց Գ փափաքանաց
 40 ԲԴԸԺԻԼ սկիզբն / ԾՎ ցուցաւ և սկիզբն ի նոսա փիս ցուցաւ ի նոցա եւ սկիզբն
 41 Ե զյոժարութեանն ԶԸՄ զյաւժարութիւն
 42 PG40 p 730 (լատ) in nobis est situm («այն, ինչ դրված է մեր մեջ»)
 43 ԵԷԹ նախայաւժարութեանն

ՊԼՈՒԽ ԼԲ. ՅԱՂԱԳՍ ՆԱԽԱՅԱԲԺԱՐՈՒԹԵԱՆ¹

[1] Զի՞նչ արդեւք իցէ² նախալաւարութիւնն³: Արդեւք կամա՞ւն, վասն զի ամենայն, որ ըստ յաւարութեան, ե՛ւ կամաւորի է⁴: Այլ ոչ արդեւք հակադարձ էր, որ ինչ եղեւն, եթէ նոյն էր կամաւն⁵ եւ յաւարութիւնն⁶: Բայց այժմ⁷ առաւելագոյն գտանեմք զկամաւն, քանզի ամենայն յաւարութիւն՝ կամաւ, բայց ոչ ամենայն կամաւն՝ յաւարութեամբ, քանզի եւ մանկունք եւ անասունք կամաւ առնեն, սակայն ոչ եւ նախալաւարեալք, եւ որքան ինչ վասն սրտմտութեան գործեմք⁸ ոչ յառաջագոյն խորհեալք, զայսուսիկ կամաւորութեամբ առնեմք, սակայն ոչ եւ⁹ ըստ նախալաւարութեան: Այլ եւ բարեկամ մեզ եկն յանկարծակի, կամաւորութեամբ¹⁰ որպէս¹¹ ի¹² հեշտանալ, սակայն ոչ նախալաւարութեամբ: Եւ որ գանձ ոք անյուսաբար գտանէ, կամաւորութեամբ գիւտիցն¹³ հանդիպեցաւ, բայց ոչ նախալաւարութեամբ: Արդ յամենացունց¹⁴ ժողովի՝ ոչ նոյն գոյ կամաւորն եւ յաւարութեամբն:

Արդեւք հարկաւոր ցանկութի՞ւն է յաւարութիւնն: Այլ եւ¹⁵ ոչ այս, քանզի տարորոշի հարկաւոր ցանկութիւնն¹⁶ յերիս՝ ի ցանկութիւն¹⁷ եւ ի սրտմտութիւն եւ յախորժումն: Այլ զի ոչ սրտմտութիւն եւ ոչ ցանկութիւն

1 Nem 99. 10 *περι προαιρέσεως (de electione; o vobore)*
2 ԱԶԾ իցէն
3 ԱԶԾ նախալաւարութիւնքն
4 ԱԶԾ չիք
5 Գ կամաւ
6 էՎ յաւարութիւն
7 ԲՎ չիք
8 ԲԵԷԹԽՎ գործեալք
9 ԹԻԼԽ եւս
10 Ա կամ որ ԳԺ կամաւորապէս Մ կամաւոր
11 ԳԺ չիք
12 Nem 99. 18 չիք / Ժ է (լուս ի)
13 Գ գիւտից
14 ԵՄՎ ամենեցունց
15 ԱԶԾ չիք
16 Nem 99. 21 *ὄρεζίς*
17 Nem 99. 22 *ἐπιθυμίαν*

է յաւժարութիւն¹⁸, յայտ է յոչ ունելոյն կցորդութիւն մարդկան առ անասունս՝ ըստ յաւժարութեան, այլ ըստ ցանկութեան եւ սրտմտութեան: Քանզի թէ եւ ըստ այսոցիկ հաղորդիմք¹⁹, ըստ յաւժարութեան²⁰ տարբերիմք: Յայտ է, թէ ա՛յլ իմն է յաւժարութիւն եւ ա՛յլ՝ սրտմտութիւն եւ ցանկութիւն²¹: Յուցանէ եւ անժուժկալն՝ ըմբռնեալ ի ցանկութենէ եւ գործեալ զնա²², սակայն ոչ ըստ յաւժարութեան, քանզի ընդդիմանայ ի նմա յաւժարութիւնն՝ ցանկութեանն: Իսկ եթէ նոյն էին, ոչ մարտնչէին: Եւ ժուժկալն՝ գործելով ըստ յաւժարութեան²³, ոչ²⁴ գործէ²⁵ ըստ ցանկութեան:

[2] Իսկ զի եւ ոչ ախորժումն յաւժարութիւն²⁶ է, յայտ է յայսմանէ. ոչ ամենեցունց, որոց պատշաճն է նախաշարեւ, նոցունց պատշաճ է եւ ախորժել²⁷: Քանզի ասեմք՝ ախորժել զողջ գոլն, բայց նախաշարեւ զողջ գոլն՝ ոչ ոք ասէ, եւ ախորժել հարստանալ²⁸, բայց ոչ եւս՝ եւ²⁹ նախաշարեւ հարստանալ ասի: Եւս՝ ախորժելն ե՛ւ ի վերայ տկարիցն դասի, բայց նախաշարեւն՝ միայն ի վերայ որոց ի մեզն³⁰ է³¹: Արդ այսպէս, ասեմք³² «անմահ լինել», բայց «նախաշարիմն անմահ լինել»՝ ոչ ասեմք, քանզի ախորժելն վախճանին է, իսկ նախաշարութիւնն՝ որոց մերձ առ վախճանն: Ըստ նորին³³ համեմատութեան ունի ախորժելին՝ առ խորհելին, քանզի ախորժելի է վախճանն, /230բ/ իսկ խորհելիք՝ որք³⁴ մերձ առ վախճանն: Եւս զայսոսիկ միայն նախաշարիմք³⁵, զորս ի ձեռն³⁶ մեր կա՛ր

18 ԱԸԾ յաւժարութիւնն

19 Nem 100. 2 κοινωνοῦμεν | ԳեթիւԼիսԾ հաղորդեմք Թիւ Լուս հաղորդիմք

20 ԱԲԵԶԸԹԺԻԼ յաւժարութեանն իս աւժարութեան

21 ԴԵԷԸԹԻԼՎ ցանկութիւնն

22 Nem 100. 4 κατ' αὐτήν («ըստ նրա»)

23 ԳԷՎ յաւժարութեանն

24 ԱԶ չիք

25 ԱԳԶԾ գործէր

26 ԱԶ յաւժարութիւնն Գ յաւժարութեան

27 Ծ ախորժելն

28 ԱԶԾ + ասի

29 ԲԳԴԵԷԺԻՎ չիք

30 ԳԵ մեզնից

31 ԳԵ չիք

32 Nem 100. 13 + βούλομαι («կամենում եմ»)

33 ԲՎ նմին

34 ԱԸ որ

35 Ը յաւժարիմք

36 ԲԴԶԷԼԻ ձեռս

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Համարիմք լինել, իսկ ախորժեմք եւ զորս ոչ ի ձեռն մեր կարն է լինել, որպէս յաղթել ումեմն զաւրավարի:

Արդ զի ոչ սրտմտութիւն եւ ոչ ցանկութիւն³⁷ է յաւժարութիւն, բաւականապէս ցուցաւ, իսկ զի եւ՝ ոչ կարծիք, յայտ լինի³⁸ եւ ի ձեռն սոցունց ապացուցիցս եւ ի ձեռն այլոց, քանզի կարծիք ոչ միայն որոց ի մեզն, այլ եւ ի ձեռն³⁹ մշտնջենաւորացն⁴⁰: Եւս՝ զկարծիս ե՛ւ ճշմարիտ ասեմք, ե՛ւ սուտ, իսկ զնախայաւժարութիւնն ոչ ասեմք ճշմարիտ եւ սուտ: Եւ կարծիք՝ որոց ըստ բոլորումն, իսկ նախայաւժարութիւնն՝ որոց ըստ իւրաքանչիւրիցն, քանզի յաղագս գործելեացն է յաւժարութիւն, եւ այսոքիկ՝ ըստ իւրաքանչիւրիցն:

Այլ եւ ոչ խորհուրդ է նախայաւժարութիւնն⁴¹, քանզի խորհուրդ է խնդիր՝ յաղագս իրաց ինչ, իսկ յաւժարութիւն, որ ի խորհրդոյն⁴² նախադատեալն⁴³: Արդ յայտ է, թէ խորհուրդ ի վերայ տակաւին խնդրելեացն է, իսկ յաւժարութիւն՝ ի վերայ նախադատելոցն: Արդ՝ զոր ինչ ոչն է յաւժարութիւն, ասացաւ, իսկ զոր ինչ էն⁴⁴ ասացուք⁴⁵:

[3] Է խառն իմն՝ ի խորհրդոյ եւ ի դատողութենէ⁴⁶ եւ ի հարկաւոր ցանկութենէ, եւ ոչ հարկաւոր ցանկութիւն է՝ ըստ ինքեան⁴⁷, եւ ոչ խորհուրդ միայն, այլ ի սոցանէ իմն շարակացեալ, քանզի որպէս ասեմք՝ զկենդանին յանձնէ եւ ի մարմնոյ շարակացեալ, եւ ոչ մարմին գոլ ըստ ինքեան կենդանին, եւ ոչ անձն միայն, այլ հանդերձ երկաքանչիւրիւքն, այսպէս եւ զնախայաւժարութիւնն: Արդ վասն զի խորհուրդ իմն է⁴⁸ հանդերձ դատողութեամբ, թէպէտ եւ ոչ նոյն խորհուրդն, յայտ է եւ ի ստու-

³⁷ Nem 100. 20 + οὕτε βούλησις («ոչ ախորժումն»)

³⁸ ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ ԼԻԳԻ

³⁹ Nem 100. 21 και διὰ = Գ եւ ի ձեռն ԱԼ չիք ի ձեռն ԲԴԵԶԷԹԺԻԼԽՄՎ չիք ձեռն

⁴⁰ Գ այլոց

⁴¹ Nem 100. 26 + οἷον βουλή

⁴² Դ խորհրդոյն Վ խորհրդոցն

⁴³ Nem 101. 1 προκριθέν («նախապատվութիւն տրված, ընտրված») | ԹԽ նախադատեալն

⁴⁴ ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ + յաւժարութիւն

⁴⁵ ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ + յաւժարութիւն

⁴⁶ Վ + խառն

⁴⁷ PG40 p 733 + οὕτε κρίσις («ոչ դատողութիւն»)

⁴⁸ Nem 101. 8 + και βούλευσις

գաբանութենէն⁽¹⁷³⁾, քանզի նախալաւթարական է՝ մին⁴⁹, քան զմիւսն յաւ-
 ժարականն⁵⁰, եւ ոչ ոք նախադատէ⁵¹ ինչ, եթէ ոչ խորհեսցի, եւ ոչ յաւժա-
 րի, եթէ ոչ դատեսցի: Իսկ վասն զի ոչ զամենայն թուեցեալսն մեզ բարւոք
 գոլ, ի գործ ածել⁵² յաւժարիմք⁵³, յայնժամ նախալաւթարութիւնն եւ յաւ-
 ժարելի լինի՝ նախադատեալն ի խորհրդոյն⁵⁴, յորժամ առնու զցանկու-
 թիւնն⁵⁵: Արդ հարկաւորապէս նախալաւթարութիւնն յայտոսիկ է, յորս եւ
 խորհուրդն: Եւ ժողովի յայցանէ՝ յաւժարութիւն⁵⁶ գոլ՝ ցանկութիւն⁵⁷
 խորհրդական, որոց ի մեզն է առնելն, կամ խորհուրդ ցանկական, որոց ի
 մեզն է: Քանզի նախադատեցելոյն⁵⁸ ի խորհրդոյն փափագեմք՝ յաւժա-
 րեալք:

Իսկ վասն զի զնախալաւթարութիւնն ասացաք յայտոսիկ գոլ, յորս եւ
 խորհուրդն, յայտնեսցուք⁵⁹ յորս լինին խորհուրդքն⁶⁰ եւ վասն որո՛ց⁶¹
 խորհիմքն⁶²:

49 Գիտ մի ԸԾ մինն

50 Գ յաւժարականէ Ը նախալաւթարականն

51 Nem 101. 10 προκρίνει / ԴՎ նախ դատէ

52 ԴԹԼ լուս գործածել Վ գործ ածեմք

53 Բի ^ յաւժարիմք ԴԵԹԼիս լուս յաւժարիմք էՎ չիք / Ժ + ալլ

54 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼիս խորհրդոյ Վ խորհրդոց

55 Nem 101. 14 τὴν ὄρεζιν

56 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼՎ յաւժարութիւնն

57 Nem 101. 15 ὄρεζιν

58 էՎ նախադատեցելոցն ԸԺիս նախադատելոյն Թ նախադատելոցն

59 ԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼիսՎ + եւ

60 ԱԶԸԾ խորհուրդն

61 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼիսՎ որոյ Գ այտոցիկ

62 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼիսՎ խորհիմք

ՊԼՈՒԽ ԼԳ.
ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՑ ԽՈՐՀԻՄՔՆ¹

[1] Նախ քան զասելն՝ յաղագս որոց² խորհիմք³, վեհագոյն⁴ է որոշել, թէ ի՞նչ տարբերի խորհուրդ ի խնդրոյ⁵, քանզի ոչ է նոյն խորհուրդ եւ խնդիր, թէ եւ որ խորհին խնդրելով ինչ խորհի, այլ յոյժ տարբերի: Քանզի խնդրեմք, թէ մեծ է քան զերկիր՝ արեգակն, բայց ոչ ոք ասէ, թէ՛ «խորհիմք, թէ մեծ է քան զերկիր՝ արեգակն⁶»: Քանզի է խնդիր սեռ խորհրդոյ, զի եւ⁷ յուղագոյն ասի, քանզի ամենայն խորհուրդ խնդիր է, բայց ոչ ամենայն խնդիր՝ խորհուրդ, այս ցուցաւ: Իսկ նկատել⁸ երբեմն ի վերայ խորհրդոյ ասեմք, որպէս «մինչ նկատեմք, թէ պարտ է նաւել», իսկ երբեմն ի վերայ հայելոյ⁹, որպէս «մինչ նկատեմք, թէ պարտ է գրել¹⁰»: Այսպէս ամբոխիմք յուղակի՝ անտարրորշ/231ա/աբար լսելով զանուանս, կարծելով նոյն գոյ՝ զոչ նոյնն¹¹: Արդ տարբերութեանցս այսոցիկ յայտնի եղելոյ¹², ասելի է այսուհետեւ¹³ յաղագս որոց¹⁴ խորհիմքն: Խորհիմք¹⁵, յա-

1 ԹԻԼԽ խորհիմք | Nem 101. 20 περι τινων βουλευόμεθα
2 ԲԴԵԼԹԻԼ որոյ
3 ԱԲԴԶԺԻԼԾ խորհիմքն
4 Nem 101. 21 βέλτιον («ավելի լավ է»)
5 ԲԴԵԼԹԻԼԽ խնդիր ի խորհրդոյ ԸԾ խորհուրդ ի խորհրդոյն ԻՎ խնդիր ի խորհրդուոյն փիլ խորհուրդ ի խնդրոյ
6 ԳԵ չիք բայց ոչ ոք ասէ արեգակն | Ժ ԼՈԼ (ԴԾ) «գիրք և իմաստունք ասացեալ են թէ արեգակ մեծ է քան զերկիր»
7 ԵԹԺԼՎ չիք
8 Nem 102. 3 σκέπτεσθαι / ԲԹԻԽ ԼՈԼ (ԴԾ) «զնկատելն ի վերա խորհելոյն ու հանելոյն ասէ» | Ժ ԼՈԼ (ԴԾ) «զնկատելն ի վերա խորհրդոյն, որ հայելոյն, ասէ, միտքի բանուն է»
9 Nem 102. 4 κατανοεῖν | Գ հասցելոյ
10 Nem 102. 5 σκέπτομαι τὰ μαθήματα, + οὐ βουλευόμεαι τὰ μαθήματα' («գիտութիւնն ուսումնասիրել, ոչ թէ՛ գիտութիւնն խորհել»)
11 ԴԻ նոյն
12 ԱԳԶ եղելոց
13 ԴԷԺ այսուհետ
14 ԲԴԵԼԹԻԼԽՎ որոյ
15 Nem 102. 8 + οὖν («արդ»)

ղազս որոց¹⁶ ի մեզն է առնելն¹⁷, եւ ի ձեռն մեր կարեւեացն լինել, եւ ի ձեռն անյայտից¹⁸ ունողաց զվախճանն, այսինքն՝ որոց¹⁹ մարթն է ե՛լ այսպէս, ե՛լ այլազգ լինել: Արդ «ի մեզն» ասի, վասն զի յաղազս գործեւեացն խորհիմք միայն (քանզի այսոցիկ առնելն է ի մեզ), զի ոչ յաղազս տեսականին կոչեցելոյ իմաստասիրութեան խորհիմք, քանզի եւ ոչ յաղազս Աստուծոյ²⁰, եւ ոչ յաղազս ի հարկէ եղելոցն (եւ ի հարկէ ասեմք որք միշտ նոյնաւրինակ լինին, որպոն շրջագայի տարւոյն) եւ ոչ յաղազս միշտ մնացելոցն²¹ եւ միշտ նոյնաւրինակ եղելոցն²² (հիզան արեւելից եւ արեւմտից), եւ ոչ յաղազս որոց բնութեամբն, բայց ոչ միշտ նոյնաւրինակ եղելոցն²³, այլ յոլովակի (հիբար ալեւորելոյ վաթսնամենի, կամ մաւրուս արձակելոյ քսանամենի), այլ եւ ոչ յաղազս որոց բնութեամբ, այլ այլազգ անսահմանաբար եղելոց²⁴ (հիզան յաղազս անձրեւոց կամ երաշտից կամ կարկտի), այլ եւ²⁵ ոչ յաղազս որոց ի դիպմանէ լինել ասացելոցն²⁶, որ է ի վերայ սակաւաւոր հնարաւորացն:

[2] Արդ վասն այսորիկ է՛ ինչ որ «ի մեզ» ասի, եւ է՛ ինչ որ՝ «ի ձեռն մեր», վասն զի ոչ յաղազս ամենայն մարդկան, եւ ոչ վասն ամենայնի²⁷ իրի խորհիմք²⁸: Քանզի եւ ոչ խորհիմք իսկ, թէ զիս²⁹ զպատերազմունք²⁹,

¹⁶ ԲԴԵՆԸԹԺԻԼԽ որոյ

¹⁷ ԱԳՁԾ առնել

¹⁸ ԳԴԹԼՎ անյայտիցն

¹⁹ ԲԴԵՆԸԹԺԻԼԽՎ որոյ

²⁰ Ժ լուս (լծ) «գոր աստուած եղեալ է ի մեզ զիմացումն զայնով զիտէ կամ զաստուած»

²¹ Nem 102. 14 *ἀεὶ μὲν ὄντων* / ԲԴԵՆԸԹԺԻԼԽՎ մնացելոյն

²² ԲԴԵՆԸԹԺԻԼԽՎ եղելոյն

²³ Գ եղելոց իս ելոցն

²⁴ Գ եղելո Ե եղելոցն

²⁵ ԳԴՁԹԻ չիք

²⁶ ԱԳՁԾ ասացելոց

²⁷ ԱԲԵՆԸԹԺԻԼԽՎ ամենայն

²⁸ Ա խորհիմքն | Nem 102. 22 + *ἀλλὰ περὶ τῶν ἐφ' ἡμῖν μόνον καὶ δι' ἡμῶν γινομένων* («այլ միայն նրանց մասին, որ մեր մեջ են (մեզնից են կախված) և մեր միջոցով են կատարվում»)

²⁹ =Nem տարրնթ. *πόλεμοι* ≠ Nem 102. 24 *πολέμοι* (*«պատերազմողք», «թշնամիները») | Գ պատերազմունքն

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

կամ զիա՞րդ³⁰ որք հեռին³¹ են³² ի մէնջ³³ բնակեալք³⁴ քաղաքավարիցին³⁵, այլ եւ ոչ յաղազս ամենայնի, որ ի ձեռն մեր լինին³⁶ եւ ի մեզն է առնել³⁷ խորհիմք, այլ պարտ է առընթեր կալ եւ «անյայտ ունողացն զվախճանն», քանզի եթէ իցէ յայտնի եւ խոստովանելի, ոչ եւս խորհիմք: Զի եւ ոչ յաղազս որոց ըստ մակացութեան կամ արուեստի գործոց կամ իրաց է խորհուրդ, քանզի սահմանեալ են այսոքիկ բանք³⁸, բայց միայն ի սակաւուց արուեստից՝ կոչեցելոցն³⁹ դիպողականացն⁽¹⁷⁴⁾, բժշկականի⁴⁰ եւ կրթականի եւ ղեկավարականի⁴¹, քանզի ոչ վասն այսոցիկ⁴² միայն խորհիմք, այլ եւ յաղազս որոց ի մեզն է առնել⁴³ եւ ի ձեռն մեր՝ անյայտ ունողացն զվախճանն, որոց կար է ե՛լ այսպէս, ե՛լ այլազգ գործիլ⁴⁴: Եւ ցուցաւ, թէ ոչ յաղազս վախճանին⁴⁵, այլ յաղազս որոց⁴⁶ մերձ⁴⁷ առ վախճանն է խորհուրդ, քանզի խորհիմք ոչ հարստանալ, այլ թէ՛ զիա՞րդ եւ որո՞վք հարստացուք: Եւ միահամուռ ասել՝ յաղազս այսոցիկ միայն խորհիմք, որք⁴⁸ հա-

30 *Nem 102. 24* չիք

31 *Գ հեռագոյն Լ հեռի*

32 *Ծ չիք*

33 *ԱԶԾ + եւ Գ + են*

34 *Nem 102. 24 + καλῶς*

35 *Nem 102. 24 + (καίτοι τοῦτο παρ' ἐκείνοις βουλευτόν ἐστίν) («Թեպետ նրանց համար դա խորհելու բան է»)*

36 *ԲԳեէթԻԼԽ լինինն*

37 *Գէ առնելն*

38 *Ժ լուս (լծ) «դեղ կիսոց լինի կիսոց ոչ այսպէս իմաստասիրութիւն և նաւավարութիւն»*

39 *ԱԶԼԾ կոչեցելոց*

40 *Ծ բժշկականին*

41 *Nem 103. 4* *ιατρικῆς καὶ γυμναστικῆς καὶ κυβερνητικῆς*

42 *ԹԽ այսոքիկ*

43 *ԱԶԼ առնելն*

44 *ԱԲԴեԶէԼԹԺԻԼԽԾՎ գործել*

45 *ԱԳ վաղջանի ԶԾ վախճանի*

46 *ԲԴեէԼԹԺԻԼԽՎ որոյ*

47 *ԴէժԽՎ + է*

48 *էԽՎ որ*

լասարապէսն են հնարաւորք: Եւ վասն այսոցիկ⁴⁹ պարտ է բուռն հարկանել, զի մի՛ ինչ պակաս եղիցի⁵⁰ բանիս՝ առ ի հաւաստումն:

[3] Կարողութիւնք⁵¹ ասին, ըստ որոց կարեմքն⁵² առնել, քանզի ամենայնի, զոր ինչ առնեմք, կարողութիւն ունիմք⁵³: Իսկ որոց ոչն ունիմք⁵⁴ կարողութիւն, այսոցիկ եւ ոչ զառնելն⁵⁵: Արդ բուռն հարեալ ունի առնելն զկարողութենէ, իսկ կարողութիւնն՝ զէութենէ, քանզի առնելն ի կարողութենէ է, եւ կարողութիւնն՝ յէութենէ եւ յէութեանն:

Արդ երեք են այսոցիկ, որպէս եւ ասացաք իսկ, որք զմիմեանց բուռն հարեալ ունին՝ կարողն, կարողութիւնն, կարելին⁵⁶: Եւ է կարողն էութիւն, իսկ կարողութիւնն⁵⁷ յորմէ ունիմք զկարելն, իսկ կարելին⁵⁸ որ⁵⁹ ինչ ըստ կարողութեանն⁶⁰ բնաւորեալ է⁶¹ լինել:

Եւ ի կարելեացն են ինչ որ հարկաւորք են, եւ ե՛ն ինչ որ՝ հնարաւորք: Հարկաւորք՝ զորս ոչն է կար արգելուլ, կամ որոց եւ հակակայն անկար է⁶², /231բ/ իսկ հնարաւորք՝ զորս կար⁶³ է արգելուլ, կամ որոց⁶⁴ եւ հակակայն⁶⁵ կարելի⁶⁶: Հիկէն, հարկաւոր է տուրեւառ շնչոյ կենդանւոյ⁶⁷, այսորիկ եւ հակակայն անկար <է>՝ ոչն շնչել⁶⁸ կենդանւոյն: Իսկ հնարաւոր՝

49 ԳՁ այսորիկ ժ այնորիկ (լուս այնոցիկ) Ծ այնորիկ (լուս -ս)

50 Գ պակասեացի փիս պակաս եղիցի / ԱԲԵԶԺԻԼԽ + ի

51 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ կարողութիւն

52 ԲԳԴԵԼԽ կարեմք

53 Ժ Լուս (լծ) «կատար հասակ մարդ զհնարաւորն կարէ առնել»

54 Ծ չունիմք

55 Nem 103. 13 τὰς πράξεις («գործեր») / ԱԵԼԾ առնելն թիս առնելն (լուս գ-)

56 Nem 103. 16 δυνάμενον δύναις δυνατόν («ով ունի կարողութիւն, կարողութիւն, կարելի»)»

57 Վ չիք իսկ կարողութիւնն

58 Գ կարելի Լ կարելն

59 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ յոր

60 ԲԴԵԹԻՎ կարող բնութեանն ԵԼ բնութեանն փիս կարողութեանն Ծ + է

61 Ծ չիք

62 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ անկարելի փիս անկար է Գ չիք կամ որոց եւ հակակայն անկարելի

63 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ կարն

64 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ որոյ

65 ԱԶԾ հակակայ

66 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ + է

67 Nem 103. 21 ἄνθρωπον ζῶντα («կենդանի մարդուն»)»

68 ԵԷԹԽ շնչելն

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

այսաւր անձրեւն լինել, այլ եւ⁶⁹ հակակայն սորա կարելի՞ ոչն լինել այսաւր անձրեւ:

ՄՄ 2708-038ա

Դարձեալ եւ⁷⁰ հնարաւորին է ինչ որ յուղակի ասի, եւ է՛ ինչ որ՝ սակաւաւորակի⁷¹, եւ է՛ ինչ որ՝ հաւասարապէս: Յուղակի՞ որպէս վաթսնամենին ալեւորիլ⁷², իսկ սակաւաւոր՝ որպէս ումեմն վաթսնամենի ոչ ալեւորիլ⁷³, իսկ հաւասարապէս՝ գնալն եւ ոչ գնալ, եւ պարզաբար՝ գործելն ինչ⁷⁴ եւ ոչ գործել: Արդ յաղագս այսոցիկ հաւասարապէս հնարաւորացն միայն խորհիմք: Եւ է հաւասարապէս հնարաւորն նոյն, զոր կարեմքն եւ հակակայն⁷⁵ նորա, քանզի թէ ոչ զերկոսին կարէաք, զնոյնն եւ զհակակայն⁷⁶, ոչ արդեւք խորհէաք, քանզի ոչ յաղագս խոստովանելեացն եւ ոչ վասն անկարելեացն⁷⁷ ոք խորհի: Իսկ եթէ գընկերն միայն զհակակայիցն կարէաք, այս էր խոստովանելի, եւ ոչ ուրեք երկբայելիք, բայց հակակայն անկարելի:

69 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԼԽՎ չիք եւ / Խ լուս այլ հակակայն սորա կարելի ոչն լինել այսաւր անձրեւ
70 ԴԼՎ չիք
71 Nem 104. 2 ώς ἐπ’ ἔλαττον / ԳԵԺ սակաւաւոր
72 ԾՎ ալեւորել
73 ԲԴԵԸԹԻԼՎ ալեւորել ԹԼ լուս ալեւորիլ
74 ԶԸ չիք
75 ԱԶԾ զհակակայն
76 ԲԴԵԷԹԽՎ հակակայն
77 Ե կարելեացն էթ անկարելեացն (^ ան-ի վրա՝ կետիկներ)

ՊԼՈՒԽ ԼԴ. ՅԱՂԱԳՍ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ¹

[1] Որք շրջաբերութեան² աստեղաց³ զպատճառ եղելոցն⁴ ամենայնի⁵ մակագրեն, ոչ միայն ընդ հասարակաց մտածութեանցս մարտնչին, այլ եւ զամենայն քաղաքավարութիւն անպիտան⁶ ցուցանեն: Ուրեմն աստեղիք են ակրէնք, ակելորդ⁷ դատաստանք, որք պատժեն զվնասակարս⁸: Արտաքոյ բանի են պարսաւք եւ գովք, ոչ ինչ յաւգուտ աղաւթք, ամենեցունց⁹ ըստ¹⁰ ճակատագրի եղելոց: Արտաքսի եւ նախախնամութիւնն՝ հանդերձ բարեպաշտութեամբ, առ ի մարդոյ գործարան միայն գտանելոյ ի վերուստ շրջաբերութեանն, զի յայսմանէ շարժիլ առ գործսն ոչ միայն, որ ինչ¹¹ մարմնոյ են, այլ եւ անձին իմացուածոց: Եւ բոլորովմբ¹² որք զայսն ասեն, ի բաց բառնան¹³ զոր ի մեզն է առնելն¹⁴, եւ զհնարաւորին բնութիւն, եւ յոսպէս ոչ ինչ է ա՛յլ, քան թէ ամենեքեան¹⁵ ապականին¹⁶: Անիրաւք են¹⁷ նոյն աստեղքն, որք զոմանս շունս եւ զոմանս սպանողս գործեն, եւ նախ քան զայսոսիկ յարարչագործն¹⁸ նոցա Աստուած տարեալ լինի պատճառն¹⁹, եթէ յոսպիսիս կազմեաց որք զչարի բերումն ի²⁰ մեզ ի

1 Nem 104. 12 περί εἰμαρμένης
 2 ԱԲԴԵԼԹԺԻՎ շրջաբերութեամբ ԲԹ լուս շրջաբերութեան ԼԽ շրջաբերութենէ
 3 ԵԷԹԽ աստեղացն
 4 ԱԳՁԾ եղելոցս
 5 ԲԴԷ ամենայն
 6 ԱԳԸ անպիտանս
 7 ԷԸՎ ակելորդք
 8 Nem 104. 16 τὸς μηδὲν αἰτίους («բոլորովին անմեղներին») / ԱԸ զվնասակարսն
 9 ԹԽ ամենեցունց
 10 ԱԲԴՁԷԼԹԺԻԼԽԾՎ + բախտի եւ
 11 Nem 104. 20 μέρος («մասերը») / ԱԸ բոլորովին ժ բոլորովմբք
 12 Nem 104. 21 συναίροδοι («միաժամանակ ոչնչացնում են») / ԱԸ
 13 Nem . 104. 21 չիք / ԲԳԴՁԺԻԼ առնել
 14 Գ ամենեքին ի ամենիքեան
 15 Nem 104. 23 τῷ παντί λυμᾶίνονται (*«ամենայնիւ ապականեն») / ԱԸ
 16 ԳԸ + եւ
 17 ԽՎ յարարչագործ
 18 ԵԷԹԽ + եւ
 19 ԱԸ չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Հարկէ դնեն ի վերայ, որպէս զի ոչ միայն ի վերայ²¹ քաղաքավարութեանն կալ սոցա անտեղութեանն, այլ եւ մեծամեծ չարեաց պատճառ երեւեցուցանեն զԱստուած՝ առ եւ անկարելի ցուցանիլ²² ենթադրութեանն²³ նոցա: Այլ զայսոսիկ եւ ոչ լսել է կարեւոր, քաջայայտ ունելով զհայհոյութիւնն եւ զանտեղութիւնն²⁴:

[2] Իսկ²⁵ որք ասեն, թէ՛ ե՛լ որ ի մեզն է առնել, ե՛լ որ ըստ ճակատագրին, ամբողջ պահին (քանզի իւրաքանչիւրում²⁶ յեղելոցն տուեալ ինչ է ըստ ճակատագրին, որպէս ջրոյ զցրտացուցանելն, եւ իւրաքանչիւրոց²⁷ տնկոց²⁸ զայսպիսիսն բերել պտուղս, եւ քարի զ՛ի վայր բերումն²⁹, եւ հրոյ զ՛ի վեր բերումն³⁰, այսպէս եւ կենդանւոյ զհաւանելն եւ զյարձակելն, իսկ յորժամ այսորիկ յարձակման ոչ ինչ կայցէ³¹ ընդդեմ արտաքնոցն³² եւ ըստ ճակատագրին, յայնժամ գնալն կատարեալ ի մեզ գոլ, եւ ամենայն իրաւք գնամք) – որք զայսոսիկ³³ ասեն (Ստոյիկեանքն են³⁴ Քուրսիպպոս⁽¹⁷⁵⁾ եւ Փիլոպատոս³⁵ ⁽¹⁷⁶⁾ եւ այլք բազումք եւ պայծառք), ոչ ինչ այլ ցուցանեն, քան թէ զամենայն ըստ ճակատագրի լինել: Քանզի թէ եւ զյարձակմունսն ի ճակատագրէն ասեն /232ա/ մեզ տուեալ³⁶, ե՛լ զայսոսիկ երբեմն ի ճակատագրէն խափանեալս, եւ երբեմն՝ ոչ, յայտ է թէ ամենայն ինչ ըստ ճակատագրին լինի եւ թուեցեալքն ի մեզն գոլ: Եւ դարձեալ

21 Թիս չիք
22 Nem 105. 3 ἀποδείκνυσθαι | Ա.Դ.ՋէԼԹԺԻԽԾՎ ցուցանելով ԲԻ ցուցանել (լուս ցուցանելով)
23 Ա.ՋԺ Թագաւորութեան Գ ենթադրութեանն ԸԹ ենթադրութեան իս (Ի լուս) ընթադրութեան Ծ զընթադրութեան
24 Ա.Բ.ԴէԼԹԺԻԽՎ զանտեղութիւն
25 ԻԼՎ + են
26 Բ.Դ.ԵԼԹԺԻԽՎ իւրաքանչիւրումն
27 Ա.Գ իւրաքանչիւրոցն էՎ իւրաքանչիւր
28 Ծ տնկոցն
29 Ա.Բ.Դ.Ե.ՋԼԺԻԽԾ բերումն
30 Ա.ՋԼԹԻԽԾՎ բերումն
31 Գ.ՋԼ կացցէ Ե կացէ
32 Ա.Բ.Դ.ՋէԹԺԻԽՎ յարտաքնոցն
33 Ա.Գ.Դ.Ե.ՋէԺԻԽ զայսոսիկն
34 Nem 105. 12 εἰσὶ τῶν Στωικῶν / Բ.Դ.ԵԼԻԽ ստոյիկեանք են Գ ստոյիկէնքէն ԸԹՎ ստոյիկեանք
35 Ա.ՋԾ փիլիպատովր Բեթիլ փիլոպատոս ԴէԺԽՎ փիլիպատոս Ը փիլոպատիւ
36 Ա.ՋԾ տուեալս

նոքումբք³⁷ բանիւք վարեսցուք առ նոսա՝ ցուցանելով զկարծեացն անտեղութիւն: Քանզի թէ նոցունց պատճառացն³⁸ շուրջ կալով, որպէս ասեն³⁹ նոքա, հարկ է ամենայնիւ զնոյնս լինել, եւ ոչ գոլ կար երբեմն այսպէս լինել, եւ երբեմն՝ այլազգ գոլ, վասն այսպէս վիճակելոյն⁴⁰ նոցա յաւիտենից, հարկ է եւ յարձակման կենդանւոյն ամենեւին եւ ամենայն իրաւք, նոցունց պատճառացն⁴¹ շուրջ կալով՝ այսպէս լինել:

Իսկ թէ եւ յարձակումն⁴² ի հարկէ հետեւի, ու՞ր է այնուհետեւ որ ի մեզն է առնել⁴³, եւ էր⁴⁴ ազատ արդեւք, եթէ նոցունց⁴⁵ պատճառացն⁴⁶ շուրջ կալով, ի մեզ էր⁴⁷ երբեմն յարձակելն, եւ երբեմն ոչ յարձակելն⁴⁸: Իսկ եթէ ի հարկէ հետեւի ե՛ւ յարձակելն, յայտ է, թէ՛ ըստ ճակատագրին ե՛ւ որ ըստ յարձակմանն⁴⁹ եղիցի, եթէ եւ ի մէնջ լինի, եւ ըստ մերոյս բնութեան եւ՛ յարձակումն եւ՛ դատողութիւն: Քանզի թէ կարողութիւն էր նմա ե՛ւ ոչ լինելն, սուտ արդեւք է առաջարկութիւնն, որ ասէ, թէ՛ նոցունց պատճառացն⁵⁰ շուրջ կալով, հարկ է այսոցիկ հետեւել:

Այսպէս եւ ի վերայ անբանիցն եւ անչնչիցն գտցի: Քանզի թէ զյարձակումն⁵¹ ի մեզ դասեն⁵², եթէ բնութեամբ ունիմք զայս, զի՞նչ արդելու եւ ի վերայ հրոյ ասել՝ գոլ զայրելն, վասն զի բնութեամբ այրէ հուր, որպէս ուրեք երեւեցուցանել նմանեցոյց Փիլոպատոռ⁵³ յորում Յաղաքս ճա-

37 Ե նոքումբք ԶԼԺԾ նոքումբք

38 ԱԶԾ պատճառոցն Գ պատճառովն Ը պատճառոց վ պատճառանացն

39 ԱԶԾ ասենն

40 Եէթիւ վիճակելոյ

41 ԱԳԶԾ պատճառոցն Ը պատճառոյն

42 Բեէթիւ յարձակումն

43 Nem 105. 24 + ἐλεύθερον γὰρ εἶναι δεῖ τὸ ἐφ' ἡμῖν («քանզի ազատ պետք է լինի մեզնից կախվածք»)

44 ԱԶԾ է

45 Nem 105. 24 τῶν αὐτῶν («նույն»)

46 Nem 106. 1 չիք / ԱԳԴԶԼԾ պատճառոցն / Դէթիւլիւ + ոչ

47 ԱԶԾ չիք

48 ԲԴԼԹԻԼ յարձակել

49 ԲԳԵԶԷԼԺԻԼ յարձակմանէ Ծ յարձակմանն է

50 Դեէթիւ պատճառացն Ի պատճառոց

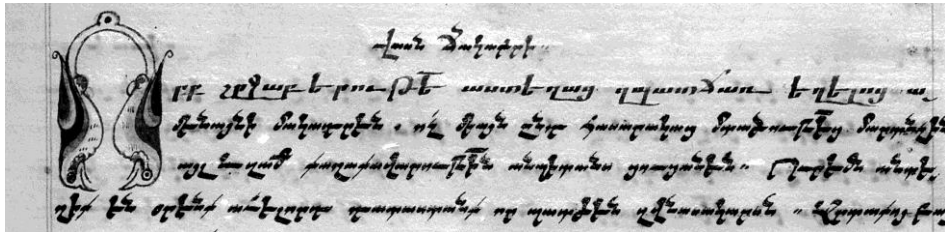
51 ԱԳԶԺԾ զյարձակումն

52 ԱԺ ասեն

53 ԲԴԷԼԹԺԻԼ վիլոպատիռ Ծ վիլոյպատոռ

Յաղագս Բնո-Բեան մարդոյ

կատագրին⁵⁴: Ոչ ուրեմն⁵⁵ ի ձեռն մերն⁵⁶ ի ճակատագրէն եղեալն⁵⁷ ի մեզ է առնելն: Քանզի նովիմբ⁵⁸ բանիւ եւ ի վերայ քնարի եւ փողոց⁵⁹ եւ այլոց գործարանացն⁶⁰, եւ ամենայն անբանիցն եւ ամենայն⁶¹ անչնչից եղիցի իմն, յորժամ ոմանք ի ձեռն նոցա ներգործեն: Այլ այս անտեղի է:

ՄՄ 2708, 038ա

54 Բ ճակատագրի և ճակատագրէն
55 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ + է
56 Ա չիք ԲԹՎ մեր
57 ԱԶԸԾ եղեալ
58 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ նովին
59 ԱԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ փողոյ
60 ԱԳԶԾ գործարանաց
61 ԲԶԸԺԻԼԾ չիք

ՊԼՈՒԽ ԼԵ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՍՏԵՂԱՑ ԾԱԿԱՏԱԳՐԻՆ¹

[1] Իսկ առ իմաստունսն Եգիպտացւոց, որք ասեն ճշմարիտ գոլ² զոր ի ձեռն աստեղաց ճակատագիրն, բայց փոփոխիլ նմա աղաւթիւք եւ Հաշտեցուցողականաւք³ (քանզի⁴ գոլ ոմանց եւ սոցունց աստեղացս Հանդարտեցուցիչս⁵(177), որք յեղուն զսոսա, եւ⁶ այլս ոմանս գերագոյնս զաւրութիւնս, որք փոփոխել զնոսա կարող են, եւ վասն այսորիկ⁷ աղաւթս եւ պատարագս աստուածոցն⁸ յաղագս Հաշտութեան⁹ Հնարաւորել¹⁰) ասեմք, թէ ի Հնարաւորացն¹¹ եւ ոչ ի Հարկաւորացն առնեն զճակատագիրն, իսկ Հնարաւորն անսահման է, եւ անսահմանն՝ անգիտելի: Արդ ի բաց բառնայ այսու ամենայն դիւթութիւնք¹², մանաւանդ բախտիցն պատմողք¹³(178), զորս նոքա¹⁴ նախքան զայլսն ամենայն ընծայեցուցանեն¹⁵ որպէս Հզաւր ինչ եւ ճշմարիտ իր: Իսկ եթէ ասիցեն, թէ¹⁶ ձեւոցն կատարմունք նախայայտնիք են¹⁷ եւ մակացողացն ճանաչին, իսկ յորժամ ձեւքն ոչ ըստ իւրեանց

1 **ՊԼ** ի ձեռն աստեղաց ճակատագրի / *Nem 106. 14 περι τῆς διὰ τῶν ἄστερων εἰμαρμένης*
 2 *Nem 106. 15 λέγοντας ἀληθεύεσθαι* («ասելով ճշմարտախոսվում է, արդարացիորեն ասվում է»)
 3 *Nem 106. 16 ἀποτροπιασμοῖς* («ողորմածութիւն Հայցող զոհաբերութիւններով») / **Պ** Հաշտեցողականաւք **Ձ** Հեշտեցուցողականաւք
 4 **ԹՎ** + **ասեն**
 5 *Nem 106. 17 τῶν ἀστέρων θεραπείας τὰς ἐκμειλισσομένης*
 6 **ԱՁ** չիք
 7 **Պ** այս որի եւ փիւ այսորիկ / **Ձ** + **եւ**
 8 *Nem 106. 20 + καὶ / ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ* աստուածոց
 9 *Nem 106. 20 καὶ τοὺς ἀποτροπιασμοὺς* (*«եւ Հաշտեցուցողականս»)
 10 *Nem 106. 20 ἐπινενοῆσθαι = Ձ* Հնարաւորիլ է Հնարել
 11 **ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ** Հնարաւորաց
 12 *Nem 106. 23 μαντεία* («գուշակութիւն, մարգարեութիւն, պայծառատեսութիւն»)
 13 **ԲԴԵԷԹԺԻԼԽ** լուս բաշխողք
 14 **ԱՁ** (Մ ^)նոքայն + մանաւանդ
 15 **Ե** ընծայեցուցանն **Վ** ընծայեցուցանեն
 16 **ԱԴԹԽՎ** + **եւ**
 17 **Վ** (128. 2 լծ) «եւ ասեն, թէ աստեղացն ձեւքն, զոր կրեն, որով զամենայն շարժեն, յայտնի է գիտողացն, որ երբ մառեխն եւ արեգակն ի մի կենդանակերպ լինին, խորովին ի յիրերաց եւ այրեն գերկիր, եւ այլ այսպիսիքս, զոր ձեւ ասէ»

Յաղագրս Բնութեան մարդոյ

զաւրութեանն¹⁸ լինին, յԱստուծոյ արգելան, ասասցուք, թէ եւ այս անտեղի է, նախ՝ զի զաղաւթսն միայն դնեն ի մեզ, եւ ուրախացուցանել զԱստուածսն, եւ այլ՝ ոչինչ: Եւ ապա վիճեսցուք ընդ նոսա, թէ զիա՞րդ այլոցն ամենեցունց մարդկայնւոցն գործոց եւ նախալաւաւութեանց¹⁹, յորակի կալման²⁰ աստեղացն կալով²¹, միայն աղաւթիցն է ի մեզ:

[2] Տարակուսելի է այս, վասն զի՞նչ պատճառի ունի այս այսպէս, եւ զի՞նչ է հարկն: Եւ ապա եթէ արուեստ է եւ ըստերիւրումն ինչ յեղլոյն²² զնոսա²³, եւ կամ արգելոյ²⁴ գորս ի ճակատագրէն, արդեւք ամենա՞յն մարդկան կարելի է ըստ/232բ/երիւրելն²⁵, թէ ոմանց՝ է, եւ ոմանց՝ ոչ: Քանզի եթէ ամենեցունց, ոչ ինչ արգելու բանիւ ամենեցունց յեղուլ²⁶ զճակատագիրն, ամենեցունց ուսեալ զարուեստն, որ կարող է արգելուլ զկատարմունսն²⁷ նորա²⁸: Իսկ եթէ ոմանց է հասանելի, եւ ոմանց՝ ոչ, ո՞ր արդեւք իցէ եւ ո՞վ է, որ զայսն²⁹ տարասահմանեաց: Քանզի թէ նոյն ճակատագիրն զոմանս առնէ ուրախացուցիչս Աստուծոյ, եւ զոմանս ոչ առնէ, գտցի ամենայն³⁰ դարձեալ ըստ ճակատագրին, քանզի աղաւթքն եւ³¹ ուրախութեանն³² ոչ միայն ոչ³³ ի մեզ տրուպ այժմ երեւեցաւ, քան զճակատագիրն, այլ եւ մեծագոյն եւս: Իսկ եթէ ոչ ճակատագիր, այլ ա՛յլ իմն է

¹⁸ ԱՔԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ զաւրութեանցն

¹⁹ ԱԾ (Ծ լուս-ցն) նախալաւաւութեամբն ԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽ նախալաւաւութեանցն

²⁰ Nem 107. 1 σχέσις (figura) («աստղերի այս կամ այն դասավորութիւնից կամ համադրութիւնից»)

²¹ ԲԴԵԹԻԽ գորով (լուս կալով) էՎ գորով

²² ԱՔԴԶԷԼԹԼԽ յեղելոյն

²³ Nem 107. 3 και μέθοδος τῶν ἀποτροπιασµῶν («գուլթը շարժելու հնար») փիւ եւ ըստերիւրումն ինչ յեղելոյն զնոսա

²⁴ Nem 107. 4 ἢ κωλύουσα (*«որ արգելու»)

²⁵ Ա ըստիւրեալն Ե ստերիւրելն Զ ըստէրիւրելն

²⁶ Nem 107. 6 παντάπασιν ἀνατραπήναι («լիովին խորտակել»)

²⁷ ԱՔԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ զկատարմունս

²⁸ ԲԴԵԹԺԻԼԽՎ նոցա

²⁹ ԲԷԺԽՎ գայս

³⁰ Վ ամենայնն

³¹ ԱԶԾ չիք

³² Nem 107. 11 τῆς θεραπείας / ԴԵԼԹԽՎ ուրախութիւնն

³³ PG40 = ԲԴԵԼԹԻԼ չիք է լուս ոչ

պատճառ³⁴ այսոցիկ, նա յաւէտ երեւեսցի ճակատագիրը, քանզի կարելովն ի ձեռն աղաւթից յուղղութիւն ածել կամ ոչ կարելովն, ամենայն իշխանութիւն ճակատագրին պարունակի: Քանզի կարողացն ոչինչ է ըստ ճակատագրի³⁵, իսկ անգաւրացն³⁶ ամենայն³⁷ ըստ ճակատագրի: Եւ գտցի ոմանց ի մարդկանէ ամենայն ըստ ճակատագրի, եւ ոմանց՝ ոչ ըստ ճակատագրի: Եւ յայտ է թէ որ զայսն սահմանէ, նա է տիրագոյնն³⁸ ճակատագիրը, եւ այսպէս դարձեալ ամենայն ըստ ճակատագրի գտցի, առ ի³⁹ յանիրաւ գոլոյ, որ զայսն բաշխէ, թէ եւ դեւ ոք իցէ, եւ թէ՛ ա՛յլ ոք ճակատագիր: Քանզի ոչ ըստ արժանաւորութեան բաշխէ մարդկան զուրախութեան⁴⁰ աստուածոցն հնարս: Զի զի՞նչ յաւէտ սա արժանի է կամ նա՞ ամենեցունց գործարանաց⁴¹ գոլով ճակատագրին, եւ ոչինչ ոչ ուրուք⁴² յիւրմէ յաւժարութենէ⁴³ գործեալ, յաւէտ զի եւ անյաւժարաբար: Քանզի յայսպէս եղեալսն ոչ ոք է ոչ⁴⁴ արդար եւ ոչ անիրաւ, ապա ուրեմն՝ ոչ արժանի եւ ոչ անարժան շնորհի: Եւ⁴⁵ հաւասարից⁴⁶ անհաւասարն⁴⁷ բաշխելն⁴⁸ է անիրաւ:

34 ԲԴԵԷԹԺԻԽՎ պատճառն

35 ԲԷԼԹԺԻԽՎ ճակատագրին

36 ԱԶ անգաւրիցն ԲԴ լուս անգաւրիցն Ը անգուրիցն Ի ^ ի փիւ ա (անգաւրիցն)

37 Գ + ինչ ի ըստ ամենայն ճակատագրի

38 ԱԴԵԷԼԽՎ տիրագոյն

39 Nem 107. 19 και | Ա չիք

40 ԵԷԹԽ զուրախութիւն

41 ԲԷՎ գործարան ի գործարան նոցա

42 Մ ուրեք

43 Nem 107. 23 ἐξ προθέσεως | PG40 p 749 ἐξ προαιρουμένου | Ա յաւժարութենէն Ե յաւժարութեանն

44 ԴԹՎ չիք

45 ԱԶՄ + ոչ

46 ԱԹ հաւասարիցն | ԱԶՄ + եւ

47 ԳԶՄ անհաւասարսն

48 ԳԶԼՄ բաշխել

**ՊԼՈՒԽ ԼԶ. ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՑ ԱՍԵՆ¹ ՉՅԱԲԱՐՈՒԹԻՒՆ
ԳՈՐԾՈՑՆ Ի ՄԵՉ ԳՈՒ²**

[1] Իսկ որք ասենն³ գյաւժարութիւն(179) գործոցն ի մեզ գոլ, եւ յաւ-
ժարութեանն⁴ զելսն՝ ճակատագրին (որք են էլլենացւոցն⁵ իմաստա-
սէրքն⁶), է՛ ինչ որ ուղղակի ասեն, եւ է՛ ինչ որ⁷ սխալեն: Քանզի ի մեզ⁸
զնել⁹ գյաւժարութիւն գործոցն, բայց ոչ ամենայն իրաւք¹⁰ զելսն՝ ուղղակի
ասեն, իսկ ի ճակատագրին հպեցուցանել¹¹ զայսոսիկ՝ ոչ ուղղակի: Ջի յան-
զիմանեցին¹², նախ՝ անկատար արարեալ զճակատագրին, եթէ է՛ ինչ գորս
ուսի, եւ է՛ ինչ գորս¹³ ոչն¹⁴ ուսի, եւ ապա՝ հետեւումն արարեալ զնա մե-
րոց կամաց (քանզի սմա հետեւել ասեն զճակատագրին գործ, եւ այսպէս
գտցի շարժեալ ի մէնջ յաւէտ, քան թէ շարժել զմեզ, եւ տիրագոյն է մարդ
քան զճակատագրին, որ տպացուցանէն զնա ի ձեռն իւրոյ¹⁵ յաւժարու-
թեան¹⁶), պարտ է նախախնամութիւն ասել՝ պատճառ ելից գործոցն: Քան-
զի նախախնամութեան¹⁷ յաւէտ գործ է այս, քան թէ ճակատագրի¹⁸: Ջի¹⁹

1 Բեթիիս ասենն
2 Nem 108. 1 περί τῶν λεγόντων τὴν αἴρεσιν τῶν πρακτῶν ἐφ’ ἡμῖν εἶναι
3 Ըժ ասեն
4 Եժ գյաւժարութեանն
5 ԲԹ Հելլենացոց Գ էլլենացոցն Դեէիվ Հեղղենացոց ՋԾ էղղենացւոցն Ը Հե-
լլենացւոց ժ Հեղղենացոցն իս Հելլինելացւոյց
6 Nem. 108. 4 σοφώτατοι (*«իմաստնագոյնքն») / ԱԳՁԾ իմաստասէրք
7 Գ գոր Ը չիք
8 ԱԲԴԵՁԷԹԺԻԼԽԾՎ + է
9 ԱԲԴԵՁԷԼԹԻԼԾԻՆ զնելն ժ եղելն (լուս եղն) Վ (Բէլ Լուս) եղեալն
10 ԾՎ + եւ
11 ՋԸԾ հպեցուցանելն
12 ԵԻԼ յանզիմանեցին
13 ՋԸԾ գոր
14 ԲԳԺ ոչ
15 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ իւրոյնն / Վ (130. 1 ԼԾ) «զի մեք յաւժարիմք, և ապա նա
տպիլ կարէ»
16 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽԾՎ չիք
17 ԲԺԽՎ նախախնամութեանն
18 Թիս չիք քանզի նախախնամութեանն յաւէտ գործ է այս, քան եթէ ճակա-
տագրի
19 ԱՋԽԾ քանզի

նախախնամութեանն²⁰ իւր է իւրաքանչիւր ումեք բաշխել ըստ աւգտի, եւ ի ձեռն այսոցիկ յաւժարութեանն²¹ ելք ըստ աւգտի երբեմն եղիցին, եւ²² երբեմն ոչ եղիցին: Իսկ ճակատագիր՝ յարմարումն²³ իմն գոլով պատճառոց²⁴ անվրիպութեանց²⁵ (քանզի այսպէս զնա²⁶ սահմանեն Ստոյիկեանքն, այսինքն՝ դասումն եւ մակշաղկապութիւն անվրէպ²⁷) ոչ ըստ աւգտի, այլ ըստ²⁸ իւրոյն շարժութեան եւ հարկի, ի վերայ ածէ զվախճանն: Իսկ զի՞նչ արդեւք ասիցեն²⁹ վասն ամենեւին անմտիցն եւ յիմարացն³⁰, եւ վասն այսորիկ³¹ անյաւժարիցն³²: Թերեւս արդեւք ըստ³³ ճակատագրի՞ն³⁴ առնէ նոցա այսպիսիս³⁵ գոլ եւ կամ ոչ: Եւ եթէ ոչ ըստ ճակատագրի, արտաքս անկցին ի ճակատագրէն, իսկ եթէ ըստ ճակատագրի³⁶ ի հարկէ հետեւի, /233ա/ եւ ոչ զյաւժարութիւնն ի մեզ գոլ, քանզի թէ յանյաւժարականն՝ ի ճակատագրէն³⁷, ի հարկէ եւ՝ յաւժարականն³⁸: Եւ այսպէս վերստին դառնան յառաջինսն, որք ասենն՝ զամենայն ըստ ճակատագրի³⁹ գոլ:

[2] Աւելորդ է եւ մարտ խորհրդոց եւ ցանկութեան ի վերայ ժողովարարին եւ անժողովարարին, քանզի թէ ի հարկէ է սահմանեալ՝ ումեմն գործել⁴⁰

20 ԱԳԺ նախախնամութիւն եէԼԻԼԽԾ նախախնամութեան ժ լուս նախախնամութեանն
 21 Վ յօժարութեանց
 22 ԱԲԴՁԷԹԺԺԼԽՎ չիք
 23 Nem 108. 16 εἰρμός («միահարուսում, լծակցութիւն»)
 24 Ժ լուս պատճառ ուրոց
 25 Nem 108. 16 ἀπαράβατος («անքակտելի») | Ը վրիպութեանց
 26 է լուս զնայ
 27 Nem 108. 17 ἀπαράβατον | տարրնթ ἀπαρόλλακτον
 28 ԱԴԷԹԻՎ չիք
 29 Ժ (ԵԼ լուս) ասացեն
 30 ԱԶԸԾ յիմարաց
 31 ԲԴԵԷԹԺԺԼԽՎ այսոցիկ
 32 Գ անյաւժարից ժ անյաւժարացն (լուս -իցն)
 33 Ըժ չիք
 34 Գ ճակատագրի Ըժ (Ի լուս) ճակատագրին
 35 ԶԹՎ այսպիսի Ը այսպիսիսս Լ այսպիս
 36 ԲԴԵԷԹԺԺԼԽՎ ճակատագրին
 37 ԱԲԵԷԼԹԺԺԼԾ ճակատագրին (Ժ լուս -էն)
 38 Nem 108. 22 τὴν προαίρεσιν | Խ չիք ի ճակատագրէն, ի հարկէ և յաւժարականն
 39 ԶԾ ճակատագրին
 40 ԵԹԽ գործեալ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

եւ ումեմն ոչ գործել, զի՞ պիտոյ է նմա ամբոխմանն եւ վիճոյ: Զի⁴¹ եւ այս ճակատագրեալ է՝ ոչ միայն գործել, այլ եւ այսպիսիս ինչ⁴² գործել: Զի՞նչ այլ ասէ, որ զայսն ասէ, բայց միայն⁴³ եւ զյաւժարութիւնն ի սահմանեցելոցն գոլ: Քանզի յաւժարութիւնն⁴⁴ է, որ մարտնչին ընդ ցանկութեանն⁴⁵, եւ յաղթեալ ժողովալիւքն եւ պարտեալ անժողովալիւքն⁴⁶: Ապա ուրեմն ի բաց բառնի որ ինչ իսկզբանէ⁴⁷ ենթադրութեանն⁴⁸ նոցա⁴⁹, զի ոչ եւս ի մեզ է յաւժարութիւնն:

ՄՄ 2708-018ա

41 *Nem 109. 3 ἄλλα («այլ»)*
42 *էլժիւսՎ չիք*
43 *Բ (ԹՎ լուս) թէ Բ լուս միայն իս միթէ*
44 *Ըժ յաւժարութիւն*
45 *Ե ցանկութիւն իս ցանկութիւնն*
46 *իս անժողովալեաւքն*
47 *ԱԶԾ իսկզբանէն*
48 *ԴժիւՎ ենթադրութիւնն Ը ենթադրութիւն*
49 *ԲԴեէլժիւսՎ + է*

ՊԼՈՒԽՆ ԼԷ. ՅԱՂԱԳՍ ԵԹԷ ՉԻԱՐԴ ԱՍԷ ՊՂԱՏՈՆՆ¹
ՉՃԱԿԱՏԱԳԻՐՆՆ²

[1] Պղատոնն երկակի ասէ⁽¹⁸⁰⁾ զճակատագիրն³ է՛ ինչ որ ըստ էութեան⁴, եւ է՛ ինչ որ ըստ ներգործութեան: Ըստ էութեան՝ զամենեցունցն⁵ անձն⁶, <իսկ ըստ ներգործութեան>⁷ աստուածային⁸ աւրէնս անվրէպս, յորմէ ոչ է փախչելի⁽¹⁸¹⁾: Եւ կոչէ զայս դրութիւնս անփախչելիս⁹: Եւ զայս զաւրէնս տուեալ լինել յառաջնոյն¹⁰ եւ ի վերնագունէն Աստուծոյ ամենեցունցն¹¹ անձին՝ ի զարդ բոլորիցս¹², ըստ որում ասին¹³ եղեալքս: Եւ¹⁴ զայս զըստ¹⁵ ներգործութեան¹⁶ ճակատագիրս եւ ըստ նախախնամութեան ասէ: Քանզի նախախնամութեանն ի ներքս պարունակելի¹⁷ ճակատագիրն¹⁸, զի ամենայն, որ ըստ ճակատագրին, ե՛լ ըստ նախախնամութեան լինել, այլ ոչ ամենայն, որ ըստ նախախնամութեանն, ե՛լ ըստ¹⁹ ճակատագրին գոլ: Քանզի նոյնն աստուածայինն²⁰ աւրէնք²¹, զոր²² ասէնն²³ գոլ նախախնամութիւն, համանգամայն եւ ճակատագիր զամենայն յինքեան պարունակէ՛

1 Ա պղատոնն է պղուտոնն / ժիւ լուս (լծ) «յանձին ճառն պղատոնի ասացեալքն գիտ եւ դիւրաւ հասկանաս»
2 Nem 109. 9 περί τοῦ πῶς λέγει Πλάτων τὴν εἰμαρμένην / ժիւ զճակատագրէն
3 ԲԳԴԵԹԺԻԼԽ զճակատագիր
4 ԷՎ + է
5 ՉԷԼԹԻԼԾ զամենեցունց էթԻ լուս ն փիս ց
6 ԵԷԹԺԻԼԽՎ + մի
7 Վ ըստ ներգործութեանն (ըստ հուն.)
8 Գ աստուածայինս
9 Nem 109. 13 θεσμὸν ἀδραστείας / Բ անխափանելիս Գ անփաղչելիս
10 ԳԴԷԺՎ յառաջագոյն
11 Գ ամենեցունց
12 ԴԵԷԼԹԺԼՎ + իսկ Ի լուս իսկ
13 Nem 109. 14 διεξάγεται («ղեկավարվում է») / ԱԸ մասին ժ լուս մասին
14 ԱԳԶԼԽԾ չիք էլ լուս իսկ
15 ԲԳԸ ըստ
16 ԵՎ ներգործութեանն
17 է պարունակելի / էՎ + սահմանէ
18 Ծ ճակատագիրն
19 ԵԷԺԽՎ չիք
20 Ծ աստուածային
21 ԱԸԾ աւրէնքն
22 ԷԹԺՎ զորս
23 ԵԸԽՎ ասէն

Յաղագրա Բնութեան մարդոյ

է՛ ինչ որ ըստ ենթադրութեան, եւ է՛ ինչ որ յենթադրութենէ: Քանզի զոմանս նախկինս²⁴ պատճառս, որպէս զսկզբունս ինչ, ըստ ենթադրութեան ունի, որ է ի մեզն՝ հաւանութիւնք, դատողութիւնք, յարձակմունք: Եւ ե՛ն ինչ որք²⁵ ի հարկէ այսորիկ հետեւին յենթադրութենէ, եւ է՛ ի մեզն յաւժարութիւն գործոցն՝ ըստ ենթադրութեան: Ի ներքս կալով²⁶ որոց ի մեզն, եւ ի սոցանէ²⁷, որպէս յենթադրութենէ²⁸, հետեւին որք ինչ ճակատագրին են: Որզան, ի մեզ կայ նաւելն, այն²⁹ ըստ ենթադրութեան է³⁰: Արդ ի ներքոյ կալով նաւելն մեզ, հետեւի, որ ինչ յայսմանէ իցեն յենթադրութենէն՝ նաւաբեկ լինել կամ ոչ: Վասն որոյ յենթադրութենէ կոչէ զորս զկնին երթան եւ հետեւին որոց ի մեզն ենթադրութեանց, այսինքն՝ սկզբանց եւ գործոց, որպէս զի գոլ զնախկինսն եւ զորս ի մեզն ըստ ենթադրութեան, իսկ զհետեւեալսն՝ յենթադրութենէ, եւ ո՛չ ի մեզ, այլ ի հարկէ: Քանզի ոչ ի մշտնջենաւորութենէ սահմանիլ զըստ³¹ ճակատագրին, այլ պատահիլ նախկնագունիցն, որք³² ի մեզ: Այսմիկ համաձայնի եւ «պատճառ³³ առնելոյն, Աստուած անպատճառ է» եւ ոչ ընդ իշխանութեամբ գոլն առաքինութեան եւ³⁴ զնախագիտութիւնսն³⁵ գոլն³⁶: Բայց ձգի ամենայն բան նորա³⁷ ի³⁸ յաւժարութիւն³⁹ գործոցն ի մեզ⁴⁰ գոլն, բայց զհետեւողսն նոցա

24 ԵՎ նախկին
25 ՁԻ որ
26 ԱԶԷ կալ Ը չիք
27 Nem 109. 24 ἐξ αὐτῶν τούτων («սրանցից իսկ»)
28 Վ ենթադրութեան
29 ԱԶԾ այլ ԳԸ այս
30 Գ ենթադրութենէ ի ենթադրութեանն է
31 Ա գորս ըստ Գ ըստ
32 ԱԳԶԾ որ
33 ԱԺԾ պատճառն
34 Բ + ունի եւ ԴեէԸԹԺԻԼԽՎ + ունի
35 Nem 110. 6 τὸ μοντείας / ի լուս (լծ) «այս է յաւժարութեանն» / Խ լուս (լծ) «ասէ յաւժարութեամբն»
36 Ին լուս (լծ) «գործովն (Խ գործոցն) ճակատագրին եւ՝ աստուծով, եւ, թէ այս ընդ իշխանութեամբ գոլին, չէ առաքինութիւն»
37 ԲէԻԼ լուս պղատոնի Ժ պղատոնի (լուս նորա)
38 ԱԶԾ չիք
39 Nem 110. 7 + καί τινος τῶν κατὰ προαίρεσιν πράξεων («և ըստ հոժարության որոչ») / Խ յաւժարութիւնն
40 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ մեզն

եւ զվախճանն՝ ի ճակատագրէն եւ⁴¹ ի հարկէ⁴²: Եւ զայս, յառաջագոյն ցուցաք, ոչ գոլ բարւոք:

[2] Արդ ըստ որում կոչէն⁴³ Աստուծոյ հրամանս եւ կամս զճակատագիրն, եւ ըստ որում զճակատագիրն զհետ տանի նախախնամութեանն⁴⁴, սակաւ ինչ խոտորի յաստուածայնոց⁴⁵ գրոց, որ ասեն՝ նախախնամութեանն⁴⁶ միայնոյ կարգաւորել զամենայն: /233բ/ Իսկ ըստ⁴⁷ յորովի⁴⁸ տարբերի, ասելովն՝ ի հարկէ հետեւել⁴⁹ վախճանին որոց ի մեզն է առնել⁵⁰: Քանզի մեք ոչ ի հարկէ ասեմք ածել զնախախնամութիւնն⁵¹ ի վերայ, այլ հնարաւորապէս⁽¹³²⁾: Քանզի թէ ըստ հարկի՝ նախ զի բազում մասն աղաւթիցն հատանի⁵², քանզի միայն վասն սկզբանցն գործոց եղիցի որ ինչ աղաւթիւք են ըստ նոցա⁵³, որպէս զի զլաւագոյնսն⁵⁴ առնուլ, իսկ յետ առնլոյն⁵⁵ ի նանիր են այնուհետեւ աղաւթքն⁵⁶:

[3] Բայց մեք եւ ի վերայ այսոցիկ⁵⁷ կարող գոլ սահմանեմք զաղաւթսն⁵⁸, քանզի ի վերայ նախախնամութեանն գոլ⁵⁹ զնաւաբեկն լինել կամ ոչ, ոչ ի հարկէ զմինն⁶⁰ նորա, այլ հնարաւորապէս: Քանզի ոչ ընդ

41 ԱԳՁԸ չիք

42 Վ + ցուցանել

43 Թ եւ ոչ էն փիւ կոչէն ի կոչի

44 Եթ ի նախախնամութեան ժ նախախնամութիւնն

45 Ա յաստուածային Ձ յաստուածայնոց

46 ԲԴԼ նախախնամութեան

47 էՎ չիք

48 ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ յորովակի Ե յորակի

49 Ձ հետեւիլ Ը հետեւեալ Ժ հետեւելն

50 ԱՁԸԺԾ առնելն

51 ԱՁ զնախախնամութեանն

52 ԲԴԵԵԼԹԻԼԽՎ խափանի (լուս հատանի)

53 Վ (132. 4 լծ) «եւ միայն վասն սկզբանցն է ի մեզանէ աղաւթելն, որ ի բարի սկսումն լինի. եւ հարկաւ կատարի՝ թէ ի բարի սկսաւ՝ ի բարի, եւ թէ ի չար՝ ի չար»

54 ԱԼԾ զլաւագոյնն ի լաւագոյնսն

55 ԲԴԵԵՎ առնելոյն

56 Nem 110. 18 + τῶν ἐπομένων πάντως ἐξ ἀνάγκης ἐπαγομένων / Վ (132. 5) *«զի ամենայն՝ որ զկնի գայցեն (սկսանելոյ) ի հարկէ բերիցին» / ՁԾ աղաւթիւքն

57 ԱԲԴԵԶԵԼԹԺԻԼԽԾՎ այսորիկ

58 ԳՁԸԾ զաղաւթս

59 ԲԴԵՎ + սահմանեմք

60 Nem 110. 21 τὸ ἕτερον / ԱՁ զմին

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Հարկիւ է Աստուած, եւ ոչ՝ զկամս նորա ծառայել Հարկի պարտ է ասել, քանզի եւ Հարկի արարչագործ է: Հարկ եդ ի վերայ աստեղաց, որպէս զի միշտ նոյնաւրինակ շարժիլ⁶¹, եւ զծով շուրջանակի սահմանեաց, եւ որոց ըստ բոլորումն եւ սեռականագունիցն սահման Հարկաւոր եդ, զոր թէ կամիցին կոչել⁶² ճակատագիր, վասն ամենեւին եւ ամենայն իրաւք այսպէսն⁶³ լինել ըստ Հարկի⁶⁴, որպէս ամենայնի, ըստ փոխանորդութեան եղելութեամբ ապականիլ, եւ ոչ մի բան է⁶⁵, քանզի վասն անուանցն ոչ վիճիմք ընդ նոսա: Զի նա ոչ միայն արտաքոյ է ամենայն Հարկի, այլ եւ տէր եւ արարիչ է: Քանզի իշխանութիւն գոլով եւ բնութիւն իշխեցողական, ոչինչ ոչ ի բնութենէ Հարկի եւ ոչ ի դրութենէ ւարինաց առնէ, այլ են նմա ամենայն Հնարաւորք⁶⁶ եւ Հարկաւորքն⁶⁷: Եւ զի այս ցուցցի, զտեղի կացոյց երբեմն զընթացս արեգական⁶⁸ եւ լուսնի, որք ի Հարկէ բերեալն լինին եւ միշտ նոյնաւրինակ ունին, զի ցուցցէ՝ ոչինչ նմա ըստ Հարկի լինել, այլ ամենայն՝ ըստ իշխանութեան Հնարաւոր: Միանգամ արար զայսպիսիս⁶⁹ աւր, որպէս նշանակէ աստուածայինն⁷⁰ գիր(183), զի միայն ցուցցէ եւ ոչ լուծցէ զդրութիւն⁷¹ զիսկզբանէ եղեալն⁷² նորա ի Հարկէ բերմանն աստեղաց: Այսպէս եւ զոմանս ի մարդկանէ ի կենդանութեան պահէ, որպէս զԵնովքն⁷³ եւ զԵղիայն(184)՝ մահկանացուս գոլով եւ ընդ ապականութեամբ, զի ամենեքումբք այսոքիւք զիշխանութիւնն⁷⁴ նորա եւ զանհարկաւոր կաման⁷⁵ ի միտ առցուք:

61 ԲԴԼՎ շարժել

62 Գ գործել Ե չիք

63 ԲժԼ այսպէս

64 Բ ^ և լուս վասն ամենեւին եւ ամենայն իրաւք այսպէսն լինել ըստ Հարկի

65 Վ (133. 3 լծ) «եւ ոչ մի բան է մեզ ընդ նոսա Հակառակելոյ»

66 ԲԳ Հնարաւորք Վ Հնարաւորքն

67 Վ չիք եւ Հարկաւորքն

68 ԺՆ արեգականն

69 ԱԶԺ զայսպիսի ԳԴԷԻՎ զայսպիսին Խ զայսպիս

70 ԱԴԶԾ աստուածային

71 Nem 111. 9 τὸν θεομὸν / Ա զդրութիւնն

72 Ա եդել ԶԼ եդեալ

73 ԱԶԾ զենոքն Գ զենովք

74 ԱԶԾ զիշխանութիւն

75 Ա զանհարկաւորականն փխ զանհարկաւոր կաման / ԺՎ + նորա

[4] Իսկ Ստոյիկեանքն ասեն՝ անդրէն Հասուցանել⁷⁶ գմոլորակսն⁷⁷ ի նոյն⁷⁸ նշան՝ ըստ երկայնութեան եւ լայնութեան, ուրանաւր իսկզբանն⁷⁹ իւրաքանչիւր ոք էր, յորժամ նախ աշխարհ Հաստատեցաւ, ժամանակացն շրջագայութեամբ⁸⁰ ջեռումն⁸¹ եւ ապականութիւն էիցս առնել, եւ դարձեալ սկզբամբ⁸² ի նոյն աշխարհ Հասուցանել, եւ աստեղացն նմանապէս անդրէն բերեցելոց⁸³ իւրաքանչիւրիցն յառաջնում⁸⁴ շրջագայութեան եղելոց⁸⁵ անվրէպ նմանութեամբ կատարել: Քանզի լինել դարձեալ Սոկրատէս⁸⁶ եւ Պղատոն⁸⁷ եւ զիւրաքանչիւր ոք ի մարդկանէ՝ Հանդերձ իւրեանցայովքն⁸⁸ եւ բարեկամաւք⁸⁹ եւ քաղաքավարութեամբ⁹⁰, եւ⁹¹ զնոյնս⁹² գործել⁹³, եւ նոցունց Հանդիպել⁹⁴, եւ ի նոյնս ձեռնարկել, եւ զամենայն քաղաք եւ գեաւղ⁹⁵ եւ ագարակ՝ նմանապէս Հաստատել⁹⁶: Եւ լինել զանդրէն Հաստատումն⁹⁷ ամենայնի ոչ մի անգամ, այլ յորովակի, յաւէտ, զի⁹⁸

76 *Nem 111. 14 ἀποκαθιταμένους* («վերադարձնել, վերականգնել») / Ը Հասուցանել

77 ԱԲԶԺ գմոլորականսն

78 ԲԴԵԷԹԼԽ նոյնն

79 ԴՎ իսկզբան

80 *Nem 111. 16 ἐν ῥηταῖς χρόνων περιόδοις* («ժամանակների նշված շրջագայութեամբ») /

81 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽԾ յեղումն Ե յեղումնն

82 *Nem 111. 17 ἐξ ὑπαρχῆς* («Հիմքից») / ԲԴԽ սկզբամբ Գ սկսմամբ Զ ի սկզբամբ Ը սկզբամբ

83 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ բերեցելոցն

84 ԶԸ յառաջնումն

85 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ եղելոցն

86 ԲԳԶ սովկրատէս

87 Ա պլատոն ԲԴԻ պղատոն

88 ԲԶԻԼԽՎ իւրեանցայնովքն

89 ԱԳԶԾ բարեկամովք

90 *Nem 111. 21 πολιταίς* («քաղաքացիներով») / ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ քաղաքավարութեամբ

91 ԴԹԺԻԽՎ չիք

92 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ զնոյն

93 = *Nem տարրնթ ποιήσεσθαι* ≠ *Nem 111. 21 πείσεσθαι* («Համոզել») /

94 Ը Հանդիպիլ Ժ Հանդիպեալ

95 Ծ գգեւղ

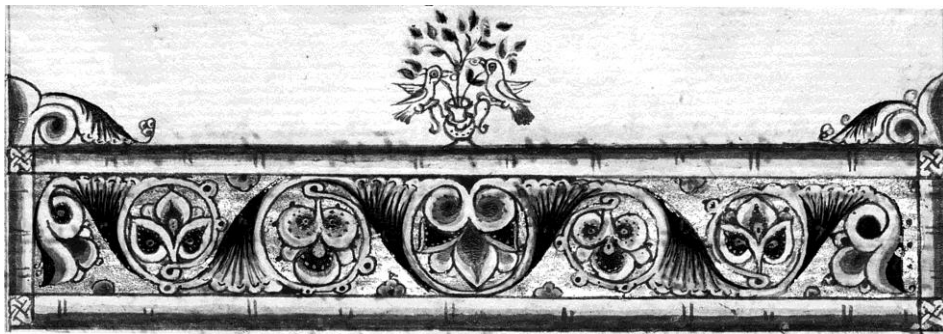
96 *Nem 111. 23 ἀποκαθίστασθαι* («վերականգնվել») / ԱԲԺ Հաստատեալ ԳԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ Հաստատել

97 ԲԹԺԼԽ Հաստատումն Գ Հաստումնն

98 ԱԶԸ + եւ

Յաղագրս Բնո-Բեան մարդոց

անբաւս եւ անվախճանապէս զնոյնս լինել⁹⁹: Իսկ զԱստուածս, որք ոչ ընդ ապականութեամբ այսմիկ հետեւեալս միով շրջագայութեամբս, գիտել յայսմանէ գամենայն հանդերձեալսն լինել, յորս զկնի շրջագայութիւնս¹⁰⁰: Քանզի ոչ ինչ /234ա/ աւտար լինել, քան զեղեալսն յառաջագոյն, այլ ամենայն նոյնաւրինակ, անվրէպ նմանութեամբ մինչեւ ցտրուպսն: Եւ վասն այնորիկ¹⁰¹ անդրէն¹⁰² հաստատութեանս ասեն¹⁰³ քրիստոնեայք զյարութիւնն լինել, արդ բազումք են մոլորեալք: Այլ մի անգամ եւ ոչ ըստ շրջագայութեան լինել զյարութիւնն, պատմեն աստուածայինքն¹⁰⁴ ասացեալք:

ՄՄ 2708-003ա

⁹⁹ *Nem 111. 25* ἀποκαθίστασθαι

¹⁰⁰ *Nem 112. 1* ἐξῆς περιόδους / Գ շրջագաւութիւնսն

¹⁰¹ ԱԳԶԾ այսորիկ Վ + կարծեն ստորիկեանքդ

¹⁰² Բ յանդէն Գեէթժիւն յանդրէն

¹⁰³ *Nem 112. 4* + τινες

¹⁰⁴ *Nem 112. 6* τὰ τοῦ Χριστοῦ λόγια («Քրիստոսի ասույթները»)

**ՊԼՈՒԽ ԼԸ. ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՅ¹ Ի ՄԵՉՆ Է ԱՌՆԵԼՆ,
ՈՐ Է ԱՆՁՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆԵՆ²**

[1] Որ յաղագս անձնիշխանականին⁽¹⁸⁵⁾ բան³, այսինքն՝ որ ի մեզն է առնելն, նախ ունի խնդիր, թէ իցէ՞ ի մեզն, քանզի բազումք են, որք⁴ ընդդիմանան այսմիկ: Իսկ երկրորդ, թէ ոյք են, որք⁵ ի մեզն են եւ ոյց ունիմք իշխանութիւն: Երրորդ, զպատճառն խնդրել, վասն որոյ որ⁶ արարն զմեզ⁷ Աստուած, անձնիշխանս⁸ արար: Արդ բունն հարեալ յաղագս առաջնոյն նախ ասասցուք՝ ցուցանելով, թէ է իմն, որ ի մեզն է առնել⁹, յորոց եւ նոքայն խոստովանին:

Եղելոցս ամենեցունց կա՛մ զԱստուած ասեն զոլ պատճառ, կա՛մ զհարկ, կա՛մ զճակատագիր, կա՛մ զբնութիւն, կա՛մ զբախտ, կա՛մ զինքնամատոյցն⁽¹⁸⁶⁾, այլ Աստուծոյ գործ է՝ էութիւն եւ նախախնամութիւն, իսկ հարկի՞ միշտ նոյնաւրինակ ունողացն զշարժութիւնն¹⁰, իսկ ճակատագրի՞ ի հարկէ ի ձեռն նորին կատարիլն (քանզի եւ սա¹¹ հարկին է), իսկ բնութեան լինելութիւն, աճումն, ապականութիւն, տունկք եւ կենդանիք, բախտի՞ պակասքն եւ անակնկալիքն¹² (քանզի սահմանեն զբախտ՝ դիպումն եւ ընթացակցութիւն երկուց¹³ պատճառաց՝ ի յաւժարութենէ¹⁴ զսկիզբն ունողաց¹⁵ ա՛յլ ինչ, քան զոր բնաւորեցաւն՝ կատարողաց, որպէս գերեզման¹⁶

1 ԴէժթժԼՎ որ
2 Nem 112. 7 περι τοῦ ἐφ’ ἡμῖν, ὃ ἐστὶ τοῦ ἀντεξουσίου | ԱԲԴԵՉԵԼԹԺԻԼԽՎ անձնիշխանականին
3 ԱԶԾ բանն
4 ԱԲԴԵՉԵԼԹԺԻԼԽՎՆՎ որ
5 ԱԸԼԽ որ
6 ԺԻ չիք
7 ԱԶ չիք
8 ԱԶԷԽՎ անձնիշխան
9 Ծ առնելն
10 ԱԶԾ զճշմարտութիւն Ե զշարժութիւն Ժ ԼՈՒՍ ճշմարտութիւնն
11 Վ + (ճակատագիրն)
12 Ծ անակնկալիք
13 ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ յերկուց
14 ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ յաւժարեցութենէ
15 ԹԽ ունողացն
16 =Nem 112. 21 τάφον ≠PG40 p 764 τάφρον («խրամ»)

Յաղագհա Բնութեան մարդոյ

փորելով՝ գանձ գտանել: Քանզի ո՛չ որ եղն, այնպէս¹⁷ եդ, որպէս զի նմա գտանել, եւ ո՛չ որ փորեացն¹⁸, այնպէս¹⁹ փորեաց, որպէս զի գանձս գտցէ²⁰, այլ ոմն՝ զի յորժամ կամեսցի, առցէ, իսկ ոմն՝ զի գերեզման փորեսցէ: Եւ զիպաւ²¹ այլ ինչ²², քան զոր ինչ²³ կամէինն երկոքեան), իսկ ինքնամատոյցն՝ անշնչիցն եւ կամ անբանիցն²⁴ զիպմունք, առանց բնութեան եւ արուեստի:

[2] Արդ ու՞մ ի սոցանէ հետեւեցուցուք, զորս ի ձեռն մարդկան²⁵, եթէ մարդ ոչ է պատճառ եւ սկիզբն գործոց: Այլ եւ ո՛չ Աստուծոյ այնպէս պարտ է մակագրել²⁶ ամալթալիս ինչ գործս եւ անիրաւս, եւ²⁷ ո՛չ հարկի (զի ոչ ի միշտ ի նոյնաւերինակ ունողացն է), եւ²⁸ ո՛չ ճակատագրի (քանզի ոչ ի հնարաւորացն է, այլ ի հարկաւորացն²⁹, որ ինչ ճակատագրին է), ո՛չ բնութեան (քանզի բնութեան գործ³⁰ կենդանիք եւ տունկք), ո՛չ բախտի (քանզի ոչ պակասք եւ անակնկալիք են մարդկան գործք), ո՛չ ինքնամատուցին (քանզի անշնչիցն եւ անբանիցն են զիպմունք): Արդ պարտ է զնոյն զմարդն գործող³¹ եւ արարող գոլ³², սկիզբն իւրոցն գործոց եւ անձնիշխան:

Եւս թէ եւ ոչ միոյ գործոյ է սկիզբն մարդ, աւելորդ ունի զխորհելն, քանզի ի³³ զի՞նչ պիտոյ³⁴ է նմա խորհուրդ՝ եւ ոչ միոյ գործոյ գոլով տէր: Իսկ զգեղեցիկն եւ զպատուականն, որ ի մարդ, աւելորդ ասել ի յոյժ ան-

17 ԲԴԵԷԺԻԼԽՎ այսպէս

18 Nem 112. 22 ó εὐρὼν («ով գտավ»)

19 ԲԴԵԷՎ այսպէս

20 ԷՎ գտանէ

21 Ծ ^ -եց

22 ԱԳ իմն

23 Ծ չիք

24 ԱԳԶԾ անբանից

25 ԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ + գործ լինի

26 Nem 113. 2 οὐτε θεῶ θεμιτὸν ἐπιγράφειν («անթույլատրելի է վերագրել աստծուն»)

27 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ չիք

28 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ չիք

29 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ + ամենայն

30 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ + է

31 ԱԳԶԾ գգործողն

32 ԲՎ + ասել

33 ԱԳԺ չիք

34 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ պէտս

տեղեացն է: Արդ եթէ խորհի, գործոյ սակս խորհի, քանզի ամենայն խորհուրդ՝ գործոյ աղագաւ եւ վասն գործոյ:

Եւս որոց ներգործութիւնքն ի մեզ են, այսոցիկ³⁵ եւ գործքն՝ ըստ ներգործութեան ի մեզ են: Ի մեզ են³⁶ որք ըստ առաքինութեանցն³⁷ ներգործութիւնք, ի մեզ ուրեմն են ե՛լ առաքինութիւնքն: Եւ զի ի մեզ են որք³⁸ ըստ առաքինութեան³⁹ ներգործութիւնքն, յայտնէ եւ բարւոք յԱրիստոտելէ⁴⁰ ասացեալքն ի վերայ բարոյականացն⁴¹ առաքինութեանց. «քանզի գորս ինչ /234բ/ գործելովն ուսանիմք, զայսոսիկ ուսանելովն եւ գործեմք(187)», զի զյաղթկուն լինել հեշտութեանցն⁴² ուսեալք՝ զգաստ լինիմք⁴³, եւ եղեալք զգաստք՝ յաղթկու լինիմք հեշտութեանցն⁴⁴:

[3] Է եւ այսպէս ասել՝ խոկալն⁴⁵ եւ կրթիլ, յամենեցունց խոստովանի ի մեզ գոլ, եւ խոկմունք ունակութեանցն են տեարք (քանզի սովորութիւն՝ բնութիւն մակստացական է), իսկ թէ տէր ունակութեան է խոկումն եւ ի մեզ է խոկալն, ի մեզ է ե՛լ ունակութիւնն: Իսկ որոց ի մեզ⁴⁶ է ունակութիւնն⁴⁷, սոցունց ի մեզ է եւ գործքն⁴⁸, որ ըստ ունակութեանն, քանզի ունակութեանցն՝ ե՛լ գործքն, ըստ նմին: Ուրեմն որ արդար⁴⁹ ունակութիւն⁵⁰ ունի, արդարացիս⁵¹ գործէ, եւ որ անիրաւն՝ անիրաւս⁵², ի մեզ ուրեմն է⁵³ եւ անիրաւսն⁵⁴ գոլ կամ արդարս:

35 ԲԳԷՎ այսոցիկ
 36 Ը չիք ի մեզ են ի մեզ են
 37 ԳԸ առաքինութեանց
 38 ԱԳ որ
 39 Ա առաքինութեանցն ԴԶԸԺԾՎ առաքինութեանն
 40 ԱԲԴԹԼ յարիստոտելեա ԱԲԴԹ լուս յարիստոտելէ ի յարիստոտելէս
 41 Աէ բարւոյականացն Գ բարիտականացն
 42 ԹՎ հեշտութեանց
 43 ԱԲԴԷԼԹԺԻԼ լինեմք
 44 ԱԳԶԾ հեշտութեանց
 45 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼ ԽԾՎ չիք խոկալ
 46 ԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼ ԽՎ մեզն
 47 Ժ չիք իսկ որոց ի մեզն է ունակութիւնն
 48 ԱԶԸ գործն
 49 ԲԳԴԼԺԻԾ արդարեւ
 50 ԵԶԹԻԽԾ ունակութիւնն
 51 ԷՎ արդարացի
 52 Գ անիրաւ ի անիրաւսն
 53 Է ի չիք
 54 ԷԼԺՎ անիրաւս

Յաղագհս Բնո-Բէտան մարդոյ

Իսկ զի ե՛ն ինչ որ ի մեզ⁵⁵ է առնելն, յայտնեն յորդորմունք եւ խրատք, քանզի ոչ ոք յորդորէ զմարդ ոչ քաղցնուլ կամ ոչ ծարաւիլ⁵⁶, այլ եւ ոչ թռչել, քանզի ոչ է⁵⁷ ի մեզ առնելն⁵⁸ զայն: Արդ յայտ է, թէ⁵⁹ որոց յորդորմունք են, այսոքիկ ե՛ն ի մեզ: Եւս, եթէ ոչ ինչ է ի մեզ, աւելորդ են աւրէնք, քանզի բնաւորապէս ամենայն ազգ աւրինաւք իւրիք վարի, գիտելով, թէ իշխանութիւն ունին գործել, զորս ինչ աւրինադրեն, եւ բազումք յազգաց զաստուածս ոմանս մակագրեն աւրինադիրս, որպէս Կրետացիք՝ զԴիոսս⁽¹⁸⁸⁾ եւ Ղակեղեմովնացիք⁶⁰ զԱպողոզն⁶¹: Բնաւորապէս ուրեմն ամենայն մարդկան գիտութիւն՝ որոյ ի մեզն է առնել⁶² սփռի: Զնոյնս⁶³ ասելի է սոցա եւ ի վերայ պարսաւիցն եւ գովից⁶⁴ եւ ամենայնի⁶⁵, որ ի բաց բառնայն՝ ըստ ճակատագրին լինել զամենայն:

⁵⁵ ԲԳԷԽՎ մեզն

⁵⁶ ԲԴԵԶԷԹԺԻԼԾՎ ծարաւել ԹԼ լուս ծարաւիլ

⁵⁷ ԲԷԹԼԽ չիք

⁵⁸ ԱԶԾ + մեզ

⁵⁹ ԴԺԽՎ չիք

⁶⁰ Ա զակեղեմովնացիք Բ լակեղեմովնացիք ԳԹԻԽ զակեղումնացիք Ը զակիղիմոնացիք Ժ զակեղոնացիք

⁶¹ ԳԶԸԸ զապողոզն

⁶² ԴԵԷԹ առնելն

⁶³ Ժ զնոյն

⁶⁴ ԴԵԷԽՎ գովիցն

⁶⁵ ԳԷԽՎ ամենայն

**ՊԼՈՒԽ ԼԹ. ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՅ, ԹԷ ԵՆ ԻՆՉ ՈՐ Ի
ՄԵՉ Է ԱՌՆԵԼՆ՝**

[1] Եւ զի են ինչ որ ի մեզ է առնելն, եւ զի տեարք եմք գործոց ոմանց, բաւականապէս ցուցաւ, բայց ասասցուք, թէ ո՞չք են, որ ի մեզն² է առնելն: Ասեմք այժմ սեռականապէս զամենայն, զորս ի ձեռն մեր կամաւորապէս գործեմք³, ի մեզ գոլ (քանզի ոչ արդեւ կամաւորութեամբ ասիւր գործել, եթէ առնել⁴ զգործն ոչ էր ի մեզ) եւ պարզաբար որոց հետեւի պարսաւ կամ գով, եւ յորոց վերայ է յորդորումն եւ աւրէնք, քանզի եւ այս յառաջագոյն ցուցաւ: Եւ տիրապէս⁵ ի մեզ են անձնականքն⁶ ամենայն, եւ յաղագս որոց խորհիմքն, քանզի որպէս ի մեզ գոլով գործել, զոր⁷ առաջի⁸ կայ⁹, եւ ոչ գործել խորհիմք: Եւ ցուցաւ յառաջագոյն, խորհուրդ ի վերայ հաւասարիցն¹⁰ գոլ հնարաւոր¹¹, եւ է հաւասար հնարաւոր նոյն, զոր կարեմքն¹², եւ հակակայն¹³ նորա: Եւ առնէ զայսոսիկ եւ յաւժարութիւնն միտքս մեր, եւ սա է սկիզբն գործոցն, եւ այսոքիկ են, որ ի մեզն է առնել¹⁴ հաւասարապէս հնարաւորն¹⁵, իբր՝ շարժիլն եւ ոչ շարժիլ, ի վերայ¹⁶ դիմելն եւ ոչ¹⁷ դիմել¹⁸, ոչ ցանկալ ոչ կարեւորացն¹⁹ եւ ցանկալ, ստել

1 Nem 114. 12 περι τοῦ τίνα ἐστὶ τὰ ἐφ’ ἡμῖν / Վ (137. 1)* «յաղագս, թէ ոչք իցեն, որք ընդ մերովս անկանին իշխանութեամբ»

2 ԱՁ մեզ

3 ԶէթՎ գործեմք

4 ԱՁԸՄ առնելն

5 ԳՁԾ + եւ

6 ԷՎ անձնականք

7 ԱՁԾ չիք

8 Գ առաջին

9 ԱՁԾ զառաջիկայն փիս առաջի կայ

10 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ հաւասարին

11 ԱՁԾ հնարաւորի

12 ԲԴԷԻ կարեմք

13 ԱՁԾ զհակակայն

14 ԱՁԾ առնելն

15 ԱԳԶԸՄՎ հնարաւոր

16 ԴԹՎ վեր

17 ԲԴԵԹԺԻԼԽ ոչն

18 ԴԷԹԽՎ դիմելն

19 ԱՁԾ կարեւորաց էԸ չկարեւորացն

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

եւ ոչ ստել, տալ եւ ոչ տալ, խնդալ ընդ որս պարտ²⁰ է եւ ոչ խնդալ, եւ որ-
քան այսպիսիք են, յորս ենն²¹ չարութեան եւ առաքինութեան գործք,
քանզի այսոցիկ²² եմք անձնիշխանք:

Ի հաւասարապէս հնարաւորացն են եւ արուեստք, զի ամենայն
արուեստ²³ ի լինել²⁴ հնարաւորացն է՝ եւ գոլ եւ ոչ գոլ, եւ սկիզբն յարարո-
ղին է եւ²⁵ ոչ յարարելումն: Քանզի ոչինչ ո՛չ ի մշտնջենաւորացն եւ ի
հարկէ էիցս²⁶ եւ ո՛չ ի հարկաւորացն եղելոց՝ ըստ արուեստի լինել ասի,
այլ եւ ո՛չ յեղելոցն ի հնարաւորսն, եւ այլազգ ունել ինքեանց²⁷ զարարո-
ղականն պատճառ, որպէս ոչ²⁸ ի վերայ կենդանեացն եւ տնկոցն՝ ըստ²⁹
արուեստի ինչ ասին լինել, քանզի՝ բնութեամբ եւ ոչ արուեստիւ: Իսկ եթէ
ըստ արուեստի եղ/235ա/ելոցն արտաքուստ է պատճառն, որ առնէ, ո՞վ
արդեւք է պատճառն ըստ արուեստի եղելոցն, քան զարուեստաւորն, որ
առնէն: Քանզի յարուեստաւորն³⁰ է առնելն, սա ուրեմն է սկիզբն եւ պատ-
ճառ առնելոյն³¹: Ի մեզ են³² ուրեմն³³ եւ ըստ արուեստին³⁴ ներգործու-
թիւնքն եւ առաքինութիւնք³⁵ եւ ամենայն գործք անձնականք³⁶:

²⁰ ԲԴՁԸԺԻԼԾ պարտն

²¹ Գ են ինչ ի են

²² ԲԴԵԼԹԻԼԽՎ այսոքիւք ԲԴԵԼԹԻԼ լուս այսոցիկ Ե + ոքիւք

²³ ԲԴԵԼԹԻԼԽՎ արուեստք

²⁴ Nem 115. 4 *περι γένεσίν*

²⁵ Nem 115. 5 *ὅλλ'* («այլ»)

²⁶ ԱԳԸԾ էից Զ էիցն

²⁷ Nem 115. 8 *ἐν αὐτοῖς + δὲ ἐχόντων* («բայց իրենց մեջ + ունեցած»)

²⁸ Nem 115. 8 *չիք*

²⁹ Nem 115. 9 *չիք | տարբնթ οὐ κατὰ* (ոչ ըստ)

³⁰ ԲԳԴԵԼԹԻԼԽՎ արուեստաւորին

³¹ Nem 115. 13 *πράξεών* («գործերի կամ գործողութիւններին»)

³² ԱԶԸԽԾ չիք

³³ ԱԶԸԾ + է Խ + են

³⁴ ԻՎ արուեստի Ը + եւ

³⁵ ԱԲԴՁԸԺԻԼ առաքինութիւնքն

³⁶ Nem 115. 14 + *τε και λογικαί. ἐδείχθη δὲ ἐν τοῖς ἔμπροθεν, ποῖαι εἰσιν ἐνέργειαι ψυχικαί*
(«եւ մտաւորք. Իսկ ավելի վաղ ցույց տրվեց, թէ որպիսիք են անձնական
ներգործութիւնները») / Վ (138. 1 թարգմ) «Իսկ թէ զինչ իցեն գործք անձինն
եւ իրք՝ ցուցաւ յառաջագոյն»

[2] Իսկ բազումք կարծելով ասիլ³⁷ զանձնիշխանականն ի վերայ ամենայն գործոց եւ ստացուածոց եւ բախտի, անկոսնեն յիրաւի³⁸ զբանս³⁹, իսկ դաժանագոյնքն⁴⁰ եւ զԳիրս ի յանդիմանութիւն բերելով՝ «գոչ ի⁴¹ մարդոյն վերայ⁴² գոլ զճանապարհս⁴³ իւր»⁽¹⁸⁹⁾, «ո՛վ վեհքդ», ասեն, «զիա՞րդ է անձնիշխան մարդ, որ երբեմն ոչ նորա էին ճանապարհք իւր» եւ⁴⁴ «ի նանիր են խորհուրդք մարդկան»⁽¹⁹⁰⁾, որպէս ոչ կարողաց⁴⁵ մեզ ի գործ ածել⁴⁶ զոր մտածեմքն: Եւ այսպիսիս բազումս ասեն՝ ոչ գիտելով, թէ զիա՛րդ ասի անձնիշխանականն: Քանզի ոչ հարստանալոյ կամ աղքատանալոյ կամ ողջ գոլոյ կամ ուժգին՝ ըստ բնութեան կամ իշխանութեան⁴⁷, կամ բոլորովին գործարանականացն կամ⁴⁸ դիպուածոցն ասացելոցն բարութեանց⁴⁹ կամ ըստ նախախնամութեան վախճան⁵⁰ առելոցն⁵¹ ունիմք իշխանութիւն, այլ որոց ըստ առաքինութեան եւ չարութեան գործոց, եւ յաւատութեանց եւ շարժութեանց, եւ որոց հաւասարապէս եւ զհակակայսն գործել կարեմք, վասն զի ամենայն գործոյ նախայաւժարութիւնն առաջնորդէ, եւ ոչ միայն գործն, այլ եւ նախայաւժարութիւնն ընդ դատաստանաւ⁵² է: Եւ զայս յայտնէ յԱւետարանին՝ «որ հայի ի կին՝ ցանկանալ նմա, անդէն շնացաւ ընդ նմա ի սրտի իւրում»⁽¹⁹¹⁾, եւ Յոբ վասն ի մտածութիւնս իւրեանց յանցանաց որդւոցն⁵³ իւրոց, պատարագս⁵⁴ մատու-

37 ԲԴՁԷԼԼԽՎ (ԹԻ ԼՈՍ) ասել Լ ԼՈՍ ասիլ

38 ԱԶ յանիրաւի Ծ ^ ան

39 ԱԶԾ բանսն Ը զբանն

40 Nem 115. 17 δριμύτεροι (δριμύς «նաև՝ սրամիտ, մանրախնդիր») | Ժ ԼՈՍ իմաստունքն | Վ(138. 2 լծ) «դաժանագոյն ասէ զչուայլսն եւ զպոռնիկսն, եւ այլ այսպիսի բարութիւն դաժանքն, որ ոչ կամին զմարդն անձնիշխան»

41 ԱԶ չիք

42 ԱԶ չիք

43 ԴԵԶ զճանապարհ

44 ԴԷ չիք

45 ԵԷԹԽՎ +ի

46 ԱԶԾ գործել

47 Վ չիք կամ իշխանութեան

48 ԳԶ + ի

49 ԲԴԵԷԹԺԼԽՎ բարութեանցն

50 Ծ վախճանել

51 ԱԵԶ առնելոցն է ասելոցն

52 ԲԻ դատաստանաւն

53 ԱԶԻ որդւոց

54 ԸԽ պատարագ

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

ցանէր Աստուծոյ⁵⁵(192): Քանզի սկիզբն մեղաց եւ արդարագործութեան նախալաւժարութիւնն է, զի գործն՝ երբեմն թոյլ տուեալ լինի ի նախախնամութենէն⁵⁶, եւ երբեմն՝ արգելեալ, քանզի գոլով եւ որ ի մեզն է, գոլով եւ նախախնամութեանն, հարկ է ըստ երկոցունցն⁵⁷ լինել եղելոցն⁵⁸, զի թէ ըստ⁵⁹ միոյն⁶⁰ միայն լինէր, ոչ արդեւք էր միւսն, բայց խառն գոլով եղելոցն՝ երբեմն⁶¹ ըստ որում ի մեզն է պատահեսցի, եւ երբեմն՝ ըստ նախախնամութեանն բանի, եւ երբեմն՝ ըստ երկոցունց:

[3] Իսկ նախախնամութեանն՝ մերթ հասարակաց գոլով եւ մերթ առանձնապէս, հարկ է որոց ըստ բոլորումն⁶² որք ըստ մասին⁶³ են ախտակիցն⁶⁴ լինել: Քանզի պարունակողին⁶⁵(193) չոր գոլով⁶⁶ չորանան եւ⁶⁷ մարմինքն, թէ եւ ոչ ամենայն նմանապէս⁶⁸, եւ մաւր ոչ բարւոք կերակրեցելոյ հետեւաբար ծնեալքն՝ եւ մարմնոյ⁶⁹ չար խառնուածովն⁷⁰ եւ յարձակմամբքն, ջանգք⁷¹ ծնանին: Եւ յայտ է յասացելոցն, թէ պատահի եւ⁷² խառնուածոյ⁷³ մարմնոյ⁷⁴ ոչ ի բարեբախտութիւն անկանիլ՝ կամ ի հասարակաց պարունակողէն, կամ ի կամաւոր նաւթութենէ⁷⁵ ծնողացն⁷⁶, եւ կամ

55 Ե՛է չիք
56 Բէթիւ Լուս նախալաւժարութենէն իս յաւժարութէնէն
57 ԱԶԸԽԾ երկուցունց
58 Թիս եղելոց
59 Գ թերեւս փիս թէ ըստ
60 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻ միոյ
61 Գ չիք եղելոցն երբեմն
62 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ + եւ
63 ԱԳԶԾ մասինն
64 ԱԳԶԾ ախտիցն
65 ԱԸ պարունակող ինչ
66 ԱԸ ոչ գոլով Բ Լուս «չոր գոլով» և «ոչ գոլով» էթիւս Լուս ոչ Ը չիք գոլով
67 Nem 116. 11 չիք
68 ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ + նմանապէս Ի Լուս նմանապէս
69 ԱԶԾ մարմնոյն
70 ԱԶԾ խառնուածով Գ խառնուածովքն
71 Nem 116. 13 παράφορα («չեղվող»)
72 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ + ի
73 Վ խառնուածոյ
74 ԴԵԺՎ չիք
75 Nem 116. 15 ἐξ διαίτης («կենսակերպից, կենցաղից, սննդակարգից») / Ը ծանաւթութենէ
76 Ծ ծնողաց

նոցին նոցունց ի փափկութենէ ապականեցելոց, որպէս զի եւ զխառնուածսն ի կամաւոր սկսմանէ⁷⁷ է երբեք, զի եւ վատթարսն⁷⁸ կազմիլ⁷⁹, եւ ոչ զնախախնամութիւնն ամենայն իրաւք պատճառս⁸⁰ գոլ այսպիսեացս:

Արդ յորժամ անձն զխառնուածոյ մարմնոյ զհետ երթեալ՝ ցանկութեանց⁸¹ կամ սրտմտութեանց զինքն տացէ, ի դիպուածոցն ըմբռնեսցի կամ թուլասցի⁸², իբր յաղքատութենէ կամ ի հարստութենէ, կամաւոր չար կրէ: Քանզի ոչ երթեալն⁸³ զհետ՝ յուղղութիւն գայ եւ յաղթէ չար⁸⁴ խառնուածոյն⁸⁵, որպէս զի այլայլել յաւէտ, եւ ոչ այլայլիլ⁸⁶, եւ ածէ⁸⁷ զանձնականսն /235բ/ տրամադրութիւնսն⁸⁸ ի բարւոք ունակութիւն⁸⁹ պիտանի վարուք⁹⁰ եւ պարկեշտ կերակրովք: Եւ յայտ է յուղղութիւն եկելոցն⁹¹ ոչ եկեալքն յուղղութիւն կամաւորապէս մեղանչեն, քանզի ի մեզ է ընթացակից⁹² լինել⁹³ չար խառնուածոցն⁹⁴ եւ⁹⁵ կամ ընդդիմանալ⁹⁶ եւ յաղթել: Իսկ բազումք զչար խառնուածն՝ որպէս պատճառ ախտիցն բերեալ յառաջ, հարկի եւ ո՛չ յաւժարութեան մակագրեն զչարութիւնն, եւ վասն այսորիկ ասեն՝ եւ ոչ զառաքինութիւնս ի մեզ գոլ, յոյժ անտեղաբար:

77 Ա.ԶԼԾ սկզբանէ Բէնթիւ՛ լուս իսկզբանէ Գ սկսբանէ իս կամաւորսն սմանէ
78 Ա.ԳԶԾ վատթարս
79 Դեթիթի՛ Վ + եւ (կամ) ոչ / ժ կամիլ
80 ԶԼ պատճառ
81 Ա.ԶԾ + եւ
82 Ա.ԶԾ թուլասցի ԲԴեթի՛ Լթի՛ Լի՛ Վ թողասցի
83 Ա.Գ երթելն Դ երթալովն Էթի՛ Լի՛ երթալն
84 Դե՛ Վ չարի
85 ԲԴեթի՛ Լթի՛ Լի՛ Վ խառնուածոցն
86 ԲԴեթի՛ Լթի՛ Լի՛ Վ այլայլել
87 Nem 116. 22 καθίστησι (*«յուղղութիւն ածէ»)
88 Ա.ԳԶԼԾ տրամադրութիւնս
89 Ա.ԲԴեթի՛ Լթի՛ Լի՛ Վ ունակութիւնս Ը ունակութիւնն Ի ունակութիւնսն
90 Ա.ԶԺԾ վարիւք Գ վարաւք
91 Ա.Զ + թէ Վ + (զի)
92 Ա.ԲԴեթի՛ Լթի՛ Լի՛ Վ ընթացակիցն
93 ԲԳԼթի՛ Լի՛ լինելն
94 Ա.ԳԶ խառնուածոյն
95 Ա.ԳԶԾ չիք
96 Դե՛ Վ դիմանալ

**ԳԼՈՒԽ Խ. ԹԷ ՎԱՍՆ ՉԻՆՉ ՊԱՏՃԱՌԻ
ԵՂԱՔ ԱՆՃՆԻՇԽԱՆՔ¹**

[1] Առաջի կայ մեզ² ասել, թէ վասն զինչ պատճառի եղաք անճնիշխանք: Արդ ասեմք անդէն³ ընդ բանականութեանն մտանել ի ներքս անճնիշխանութեանն, եւ եղականացս բնաւորակից լինել փոխադրութիւն եւ յեղումն, մանաւանդ որք ի ստորակայէս⁴ նիւթոյ եղեալք, քանզի սկիզբն եղելութեան⁵ յեղումն է, զի յայլայլութենէ ստորակայիս նիւթոյ է լինելութիւնն⁶: Եւ ի միտ առցէ ոք արդեւք⁷ զասացեալս⁸ հայելով ի տունկս⁹ եւ ի կենդանիս ցամաքայինս, թռչունս եւ ջրայինս, քանզի յաճախ է սոցա փոխադրութիւնս¹⁰:

Իսկ զի եւ ընդ բանականութեանն ի ներքս մտանէ անճնիշխանութիւնն, յասացելոցն յաղագս որոյ ի մեզ¹¹ գոլն¹² ինչ, որոց ոչ վարկպարագի լսեն, քաջայայտ է: Ոչ ինչ թերեւս անտեղի է¹³ եւ այժմ յիշեցուցանել, զնոյնս հետեւմանս խնդրելով զնոսա:

[2] Բանականին է ինչ որ տեսական է, եւ¹⁴ ինչ որ գործական¹⁵: Տեսական է որ ըստ մտաց¹⁶, թէ որպէս ունին է՛քս, իսկ գործական՝ խոհեցողականն¹⁷ սահմանեալ¹⁸ գործելեացն զուղիղն բան¹⁹: Եւ կոչեն զտեսականն՝

1 Nem 117. 6 *περι τοῦ διὰ ποίαν αἰτίαν αὐτεξούσιοι γεγόναμεν* | Վ անճնիշխան եղեաք փիս եղաք անճնիշխան
2 Nem 117. 7 *ὑπόλοιπόν ἐστίν* («մնացել է») փիս առաջի կայ մեզ
3 *էԼԺԻԼԽ արդրէն*
4 *ԱԲԴԵՁԷԼԹԺԻԼԽԾՎ ստորակայիս*
5 *ԱԲԴԵՁԷԼԹԺԻԼԽԾՎ եղելութեանն*
6 *ԳԴԵՎ լինելութիւն*
7 *ԱԶԾ չիք*
8 *ԱԳՁ զասացելսս*
9 *Nem 117. 12 + πάντα* («ամենայն») *ԱԳՁՄ փոխադրութիւն*
10 *ԱԶԾ մեզն*
11 *ԱԶԾ գոլ Ը զգոլն*
12 *Վ չիք լսեն, քաջայայտ է. ոչ ինչ թերեւս անտեղի է*
13 *ՁԷԾՎ + է*
14 *ԳԸ գործական*
16 *Nem 117. 18 κατανοῶν*
17 *Nem 117. 18 βουλευτικόν*
18 *ԲԳԴԵՁԷԼԹԺԻԼԾՎ սահմանել*
19 *ԲԹԺԻԼԽ բանն*

միտս, իսկ զգործականն՝ բան, եւ զոմն իմաստութիւն, եւ զոմն խոհակա-
նութիւն²⁰(194): Եւ ամենայն, որ խորհի՛ որպէս ի վերայ նորին գոլով յաւժա-
րութեան գործականացն²¹ խորհի, զի զնախադատեալն ի խորհրդոյն առցէ,
եւ զառեալն գործեսցէ: Արդ Հարկ է ամենայնին²², որ ունի զխորհելն՝ ե՛ւ
տէր գոլ գործոցն, քանզի եթէ տէր ոչ իցէ գործոցն²³, աւելորդ ունի զխոր-
հելն: Եւ եթէ այս՝ ի Հարկէ առբնաւորի²⁴ բանականին անձնիշխանականն²⁵,
քանզի կամ ոչ եղիցի բանական, եւ կամ բանական գոլով տէր եղիցի գոր-
ծոցն, եւ տէր գոլով գործոցն՝ ամենայն իրաւք եւ անձնիշխան եղիցի: Յու-
ցաւ եւ, որ ի ստորակայէս նիւթոյ եղականք փոփոխելիք գոլ: Յերկոցունց
ուրեմն ժողովի մարդոյն՝ ի Հարկէ անձնիշխան եւ փոփոխելի գոլ: Փոփոխե-
լի՛ վասն զի եղական է, իսկ անձնիշխան՝ վասն զի ե՛ւ բանաւոր:

[3] Արդ որք մեղադրենն զԱստուած, թէ զմարդ ոչ արար չարու-
թեան²⁶ անընդունակ, այլ՝ անձնիշխան, զանխլանան ինքեանց՝ մեղադրե-
լով զԱստուած, զի բանական արար զմարդն եւ ոչ անբան, քանզի Հարկ է
յերկոցունցն²⁷ մինն²⁸ կամ անբան լինել եւ կամ, բանական գոլով եւ ի
գործականս չըջելով, անձնիշխան գոլ: Արդ ի Հարկէ²⁹ ամենայն բնութիւն
բանական անձնիշխան է³⁰, եւ փոփոխելի՛ ըստ իւրումն³¹ բնութեան: Այլ
որք ի ստորակայէս նիւթոյ եղէն³², ըստ երկուց յեղանակաց ունին³³ զփո-
փոխումնն³⁴ ըստ նիւթոյն եւ ըստ³⁵ լինելոյն: Իսկ որք ոչն³⁶ եղեն ի ստո-
րակայէս նիւթոյ³⁷, ըստ միոյն միայն յեղանակի՛ ըստ լինելոյն են փո-
փոխելիք:

20 Խ խորհրդականութիւն

21 ԴԵԶԹՎ (ԲԷԻՆ ԼՈՒ) գործարանացն

22 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ ամենայնիւ

23 Գ չիք քանզի եթէ տէր ոչ իցէ գործոց

24 Գ բնաւորի Լ բնաւորի

25 ԹԽ անձնիշխանական

26 Բ արարչութեան (՝ ար՝ «արարչարութեան») Խ արարչութեան

27 ԱԳԶԾ յերկուցն Լ յերկոցունց

28 ԱԶ մին

29 ԱԶԾ + է

30 ԱԶԾ չիք

31 ԴԵԷԼԻՎ իւրում

32 ԴԵԶՎ նիւթեղեն

33 ԳԶԾ ունի

34 ԸԼԽ զփոփոխումն

35 Nem 118. 11 + αὐτὸ («հենց, իսկ»)

36 ԸԺ ոչ

37 Ժ ԼՈՒ (ԼԾ) «զհոգիս ասէ կամ զհրեշտակս»

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

Դարձեալ այսոցիկ աննիւթիցս³⁸ որքան ինչ յերկրաւորսս³⁹⁽¹⁹⁵⁾ են⁴⁰ կցորդութեամբն որ առ մարդիկ ի գործականսս⁴¹ յեղեալք, յաւէտ են փոփոխելիք, քան զայլսն: Իսկ որք ծայրութեամբ բնութեան⁴² /236ա/ առ Աստուած ըստ կալման մերձին, եւ զայս ի միտ առնլով⁴³ զերանականն պտղաբերեն յինքեանս, եւ յԱստուած միայն դարձեալք⁴⁴ ի գործականացս⁴⁵ եւ ի նիւթոյս ամենայն ամենեւին զինքեանս աւտարացուցեալ, տեսութեանն եւ⁴⁶ Աստուծոյ ընտանացեալք⁴⁷ մնան անփոփոխելիք՝ անձնիշխանք գոլով վասն բանական գոլոյն, եւ ոչ փոփոխեալք՝ վասն յառաջագոյն ասացելոյս⁴⁸ պատճառի: Եւ սքանչելի ոչինչ⁴⁹, քանզի եւ ի մարդկանէ, որք տեսականք⁵⁰ եղեն, ի գործականացն⁵¹ զինքեանս ի բաց որոշեցին եւ մնացին անյեղք:

[4] Որպէս եւ⁵² Համարիմ, ցուցաւ ասացելովքս⁵³, թէ իսկզբանէ բանականքս ամենայն բնութիւնք Հաճելիք արարչագործեցան, եւ եթէ էին մնացեալք նոյնպիսիք⁵⁴, որպէս իսկզբանէն արարան, ամենայն չարութեան արտաքոյ արդեւք էին, բայց լինի նոցա չարութիւնն⁵⁵ ըստ յաւժարութեան⁵⁶: Քանզի այսպէս մնացեալքն՝ ըստ իսկզբանէ լինելութեանն զերանութիւնն⁵⁷ ունին: Միայն⁵⁸ Հրեշտակք⁵⁹ յանմարմնոցն յեղան, եւ ոչ

38 ԴեթժիիւՎ աննիւթիցն
39 Nem 118. 13 ἐν τοῖς περιγεῖοις / ԲԴԵՆԸԹԺԻԼԽՎ յերկնաւորքս
40 ԲԴԵՆԻԽՎ + եւ
41 ԱԶԸ գործականս
42 ԲէթիԼԽՎ ծառայութեամբն փիւ ծայրութեամբ բնութեան (լուս ծայրութեամբ բնութեան)
43 Nem 118. 16 κατανοήσει («մտահայեցողությամբ») / ԴԵՆԻՓ առնելով
44 ԲԴԵՆԸԹԺԻԼԽՎ դարձեալ
45 Բ լուս գործականացն Ը գործականցն
46 ԱԶԾ չիք
47 Nem 118. 19 + και («և»)
48 ԲԴԵՆԸԹԺԻԼԽՎ ասացելոցս
49 ԱԲԴԵՁԵԸԹԺԻԼԽԾՎ ինչ ոչ է փիւ ոչինչ
50 Գ տեսականքն / Ժ լուս (լծ) «որպէս սուրբքն կատարեալք»
51 ԱԶԸԾ գործականացս
52 Nem 118. 19 չիք որպէս եւ / Գ չիք եւ
53 ԲԵՆԻ ասացելովք Ը ասացելաւքս
54 Ծ նոյնպէս
55 ԱԲԴԵՁԵԸԹԺԻԼԽԾՎ չարութիւն
56 Ա Գ յաւժարութեանն
57 Ձիւ գերանութիւն
58 ԲԴԵՆԻԼԽՎ + ի
59 ԲԴԵՆԻԼԽՎ Հրեշտակաց ԲԹԻ լուս Հրեշտակաւք ԴԵԼԽ լուս Հրեշտակք

ամենեքին, այլ ոմանք ի նոցանէ, որք շեղեցանն առ ներքինսս⁶⁰՝ գերկրայնոցս փափագումն⁶¹ ունելով, ի վերնոյն եւ առ Աստուած կալմանէն ի բաց որոշեալք:

Ապա ուրեմն ի ցուցելոցս յայտ է, թէ սակս բնութեամբ փոփոխելիս գոլոյս⁶² մեր զգաւրութիւնս յաւժարականս⁶³ փոփոխելիս ունիմք, այլ ոչ վասն ունելոյս փոփոխականս զաւրութիւնս՝ չարս գոլոյս մեզ. զԱստուած ոք արդեւք մեղադրեսցէ: Քանզի ոչ ի զաւրութիւնս են չարութիւնքն, այլ յունակութիւնսն, իսկ ունակութիւնքն ըստ յաւժարութեանն են: Ըստ յաւժարութեան⁶⁴ ուրեմն լինիմք չարք, եւ ոչ ըստ բնութեանն:

[5] Ուսցի ոք արդեւք զասացեալսն⁶⁵ այսպէս՝ յորս⁶⁶ յառաջ քան զայս զաւրութիւնս ասէաք գոլ, յորմէ իւրաքանչիւր ինչ, զոր առնեմք, առնել կարեմք: Եւ ամենայն յաւժարական զաւրութիւն՝ նոյն եւ հակակայիցն է, քանզի⁶⁷ մի եւ նոյն զաւրութիւն է՝ ստելոյ եւ ճշմարտելոյ⁶⁸, եւ մի եւ նոյն զաւրութիւն⁶⁹ պարկեշտանալոյ եւ վաւաշոտելոյ: Բայց ոչ եւս նոյն ունակութիւն⁷⁰ հակակայիցն⁷¹, որզան՝ վաւաշոտելոյն եւ պարկեշտանալոյն, կամ ստելոյն եւ ճշմարտելոյն, այլ ներհակացն՝ ներհակք: Քանզի պարկեշտանալն առաքինութեան⁷² ունակութիւն է, իսկ վաւաշոտելն՝ չարութեանն⁷³: Ոչ ուրեմն են զաւրութեանն չարութիւնք, այլ ունակութեանցն եւ յաւժարութեանն, քանզի ոչ զաւրութիւնն է, որ տայն մեզ վաւաշոտել կամ ստել, այլ յաւժարութիւնն, քանզի ի մեզ է ճշմարտել կամ⁷⁴ ստել⁷⁵: Արդ եթէ ոչ է չարութիւնն զաւրութիւն, այլ ունակութիւն, ոչ որ

60 Ը ներքինսն ժ ներքինն

61 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ փափագումնս Զ փափագումնն

62 Գ գոլով

63 Ծ յաւժարականս

64 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ յաւժարութեանն

65 Nem 119. 9 + ἀκριβέστερον («ամելի հստակ») / ԱԳ զասացելս ԶԾ զասացեալս Ը զասացեալսս

66 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ յորոց ԴԼ լուս յորս

67 է + եւ ժ չիք

68 Խ չիք ստելոյ եւ ճշմարտելոյ

69 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ + է

70 ԲԷԹԺԻԼ ունակութիւնն Ը + է

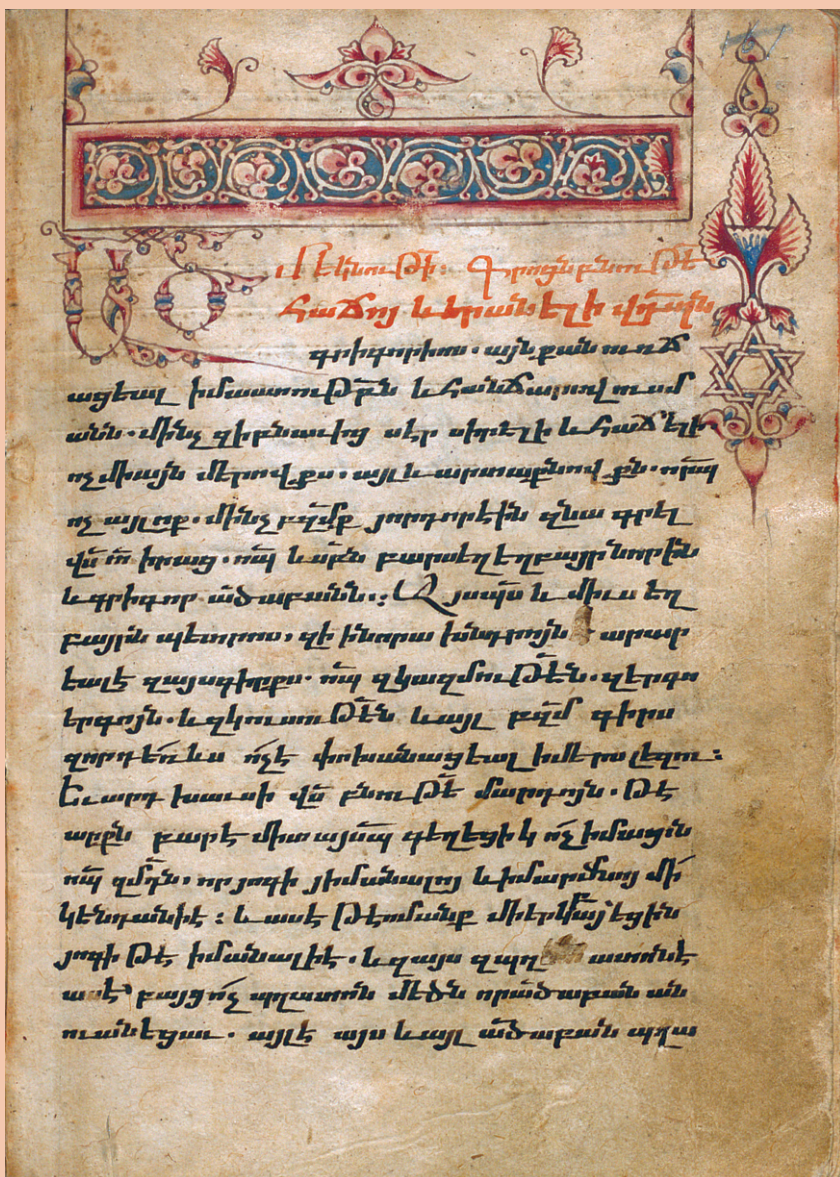
71 ԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ + է

72 Nem 119. 16 τῆς κατ' ἀρετῆν («ըստ առաքինութեան») / Գ առաքինութեանն

73 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ չարութեան

74 ԱԳԶԸԺԾ եւ ԲԷԻ լուս եւ

75 =Nem տարրնթ ἢ ψεύδασθαι ≠ Nem 119. 18 καὶ μὴ ψεύδασθαι («և չստել») / ԹԽ չիք այլ յաւժարութիւնն. քանզի ի մեզ է ճշմարտել կամ ստել

Գրեցաւ լիպիկի Կարմիր Մարտի, ինչ...

Ինչ որ աստ լիպիկ, եւ ինչ որ աստ լիպիկ...

ՄԱՐՏԻ ԿԱՐՄԻՐ ԿԱՐՄԻՐ ԿԱՐՄԻՐ

...նայ գեղեցիկ Կարմիր Մարտի, ինչ որ աստ լիպիկ, եւ ինչ որ աստ լիպիկ... Ինչ որ աստ լիպիկ, եւ ինչ որ աստ լիպիկ... Ինչ որ աստ լիպիկ, եւ ինչ որ աստ լիպիկ...

Երանելոյ քի քրի Նիսացոյ Կաթիլ
վան բնութեան մարտոյ

ՍՄՄԻՆՆՈՎ
ԻՄՅՈՒՄՆԱՆ

ոյ անմարմնոյ փեղեղիկ հաղմալ և այնդիս բա
րիոս, որդիս սչ հեար այլազ լինել կամ հաստիլ
և ախտա բազմայ և արանդ բարեաց
խոսիմանալն աւել պիտիին իրիկացոսին ու
նկնցն, ինք ևս արդեաւս հըրտալ միտս ի հո
փին անպարտ յայլ իմանալն արար զիս և համ
նել պիմանալն փոյ յինսինի և բնութե սանի
ցի հոսի ստացեալ և այսէ նորա փեղեղիկ մասն
որդիս անն իմարմնի լրմանս յորոյ և աղաւանի

այս Եւրոպոսոյն . Բայ Լուկոս առին շքայարման . զի ոչ սահելոյ նոյ դէմ
 իսկ են ինչ որ Ինտրոյ են պիտի . ոչ որն Եստուանս զորս . իսկ են ինչ
 որոց աստուանոց ոչն որ հանրոց . իսկ ա՛մ են որ ոչ միտիտե . իսկ ինչեւ
 մորթիցն Բաւոնք են որ անձանէն յանրոց . Բայ ստիւանոս նոյ զոնց կեն
 ղանիս . իսկ իստի անոց անկեղով ինչ ինքեւ ոչ սահել . ոչ եւլ ինքեւս
 իստի . ոչ սահել զհարցեալ մարդ . զի ոչ ստեղծուցի առին . յարմար ԸԸ
 նո շնո շնորդան . իսկ մարդ Եղով Եւրոպոսոսն . Ետոյ ոչ ի հարցով
 այլ սահել . Բարեբոյ առն զն . Կարս Եւլ որոտիեան մանկանցն իս
 զամ որոտիեան ինչ կենդանոցն . Բայ են ինչ որ սահել ստիանս Ինքեւ
 ծաւն . Եւլ ինչ . Եւլ որ շնո ետեւոցն . Եւրմանք Եւրոս . Ետոյ զոր
 Ետոյ Բաւոնք . Իստի զիստի Եւրոպոսոսն ինքեւս իստով
 զԵւրոպոսոսն սրեանցն . իսկ ինչ որ ստիանս կանայ սահել զար միտե
 յարցի կենդանոցն . յարմարեանս Կենդանոցն Եւրոպոսոսն . Իստի զն
 աստի կանայ ոչ ի մե ստիանս զայս . այլ ինքեւ Եւրոպոսոսն ինչ
 որն ստիանս . Ետոյ այժմ Ինքեւսոր Ինքեւսոցն իստ . զոր հերեւ
 ման Եւրոպոսով .

ՅԵՐԱ ԱՊՐԵՆՆՈՅ

Սարսն արեւորքն Ե մասն Եստուանս շարեւորման թեան
 մարմնոց . Եւլն որոտիք զոր . երկր . Ե . Ե . Ե . Եւրոպոսոսն
 զոր աստուանս կարգի Ինքեւսոցն Ինքեւ կոչն . մարմնոք զն . Եւլն
 ինքեւ անկեղն . Ետոյ զն . ուս այն մարմնս . Իստի ա՛մ որոտ
 համաստե որոց են Ինքեւսոցն . ոչ սիստի ոչ ի համաստե որոց Ինքեւսն .
 Ետոյ որոտն ա՛մ ինք համաստե . այլ զի երկր . Եւլն . հար . Եւլն . ին
 որոտեւ . Ետոյ զն Իստս զայս որոտիեան երկրն զորոտեւ Ե
 Եւրոպոսոսն . Ետոյ ոչ ինչ Ինքեւսոցն յայնչոյն Ինքեւսոցն . ա՛ն
 իստն Եստուանս որոտիեան . Իստի զն զայնչեւ Եւլն Ինքեւսոցն այս
 սահել . Ետոյ որոտիեան Ինքեւսն . յանկո Եստուանս . այլ Եւլ Եստուանսն իս
 Ետոյ զն Եստուանսն . Եւլն Եստուանսն Ինքեւսոցն Ե Ետոյ զն
 Ետոյ որոտիեանս առն . զԵստուանսն զն . Իստի ի Երկր զոր
 զորոտ . իսկ Եւր . զորոտ Եւլն . իսկ Եւր . Եստուանս . Եւլն . իսկ Ե
 Ետոյն . Եստուանսն . հար Եւլն . Եւլն . ստիանս որոտիեանս Ե
 Եւրոպոսոսն . որոտեւ զն ոչ կարեն . Բայ ոչ որոտիեանս անմարմնոց կար
 հարարիլ Եւրոպոս . այլ Եստուանս . մարմնս . ոչ զայս սահելով . Ետոյ

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

զգաւրուծիւնն⁷⁶ մեզ ետ, է՛ պատճառ չարութեանցն⁷⁷, այլ ունակութիւնն, որ առ ի մէնջ եւ ի ձեռն մեր եւ վասն մեր առեղեւ: Քանզի պարտ էր զհակառակն⁷⁸ ունակութիւն ի կրթութենէ ստանալ⁷⁹ եւ ոչ զչարն⁸⁰: Եւ⁸¹ տարբերի զաւրուծիւն⁸² յունակութենէն՝ զամենայն զգաւրուծիւնսն⁸³ ի բնաւորականս գոլոյն, բայց զունակութիւնսն՝ եկամուտս, եւ զգաւրուծիւնսն՝ անուսանելիս գոլովն, բայց զունակութիւնսն⁸⁴ յուսմանէ եւ ի սովորութենէ⁸⁵ լինելով: Արդ եթէ զաւրուծիւն բնաւորական իմն է եւ անուսանելի, իսկ ունակութիւն՝ մակստացական⁸⁶ եւ ուսանելի, ոչ բնութիւնս է պատճառ չարութեանցն⁸⁷, այլ չարաչար վարիլն⁸⁸ մեր, եւ վասն այսորիկ զչար ունակութիւնն⁸⁹ ստանալ, քանզի ամենայն ուն/236բ/ակութիւն մակստացական ցուցաւ:

Եւ զի բնութեամբ են զաւրուծիւնքն, յայտ է յամենեցունցն զնոյնս⁹⁰ ունելոյն զաւրուծիւնս, բայց ի տկարացելոցն⁹¹: Եւ զի ունակութիւնքն⁹² ոչ բնաւորականք, յայտ է յոչ⁹³ ամենեցունց զնոյն ունակութիւնսն⁹⁴ ունելոյն⁹⁵, այլ այլոց՝ այլս, քանզի բնութեամբն ամենայն յամենեսին:

76 ԱԲԴԵՁԷԸԹԺԻԼԽՎ +ի
77 ԱԳՁ չարութեանն
78 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ զհակառակ
79 ԱՁԾ բառնալ
80 ԱՁԾ չիք եւ ոչ զչարն
81 ԱՁԾ չիք
82 ԴԷԹԺԻԼԽՎ զաւրուծիւնն
83 Գ զաւրուծիւնն
84 Խ չիք անուսանելիս գոլովն, բայց զունակութիւնսն
85 ԲԴԵԷԹԻՎ սովորութենէն
86 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ + է
87 ԹԽՎ չար էութեանցն
88 Nem 119. 27 ηχθαι
89 Ը ունակութիւնսն Վ ունակութիւն
90 ԲԳԴԵԹԽ զնոյնսն
91 Ա (էթԼԽ լուս) տարակացելոցն ԲԷԹԺԻԼԽ տկարացելոյն Գ +ափչեցելոցն Ը տարակելոցն
92 ԱՁԾ (էթԺԼ լուս) + չափեցելոցն ԲԴԵԷԹԺԼՎ + ափչեցելոցն Ի +ապչեցելոցն Խ +չափչեցելոցն
93 ԳԴԵՁԷԹԽՎ ոչ
94 ԱՁԸԾ ունակութիւնս
95 Վ չիք

ՉԼՈՒԽ ԽԱ. ՅԱՂԱԳՄ ՆԱԽԱԽՆԱՄՈՒԹԵԱՆ¹

ՄՄ 1500, 0598բ

[1] Արդ զի անձնիչխան է մարդ, եւ որոց է անձնիչխան, եւ վասն զի՞նչ պատճառի անձնիչխան² եղեւ, բաւականապէս ասացաւ յառաջագոյն: Իսկ վասն զի ոչ ամենայն, որոյ³ առաջի եղեալ զսպանանելն, ամենայն իրաւք սպանանէ, այլ երբեմն սպանանէ, եւ երբեմն՝ ոչ, գործոյն խափանեցելոյ եւ ոչ ընթացելոյ ըստ դիպմանն⁴, զնախախնամութիւնն ասեմք այսոցիկ պատճառ գոյ եւ ոչ զճակատագիր⁵, հետեւող է որոց ի մեզն է առնել՝ յաղագս նախախնամութեանն բան: Տարորոշի եւ սա յերիս՝ նախ թէ՛ է՞ նախախնամութիւն, երկրորդ՝ զի՞նչ է, երրորդ՝ որո՞ց է:

Այլ Հրէայն ոչ արդեւք այսքան մոլեալ⁶ անգիտանայցէ զնախախնամութիւնն, գիտելով՝ զորս յեգիպտոս⁸ սքանչելիսն, լուեալ եւ զորս յանապատին, որովք բազմափայլագոյնս, քան զերեւելիսս մարդկան երեւեցաւ⁹ նախախնամութիւնն, բազում ինչ եւ մարգարէիւք եւ ի Բաբելոնի տեսեալ¹⁰ գործս նախախնամութեան եւ ոչ մի ինչ երկբայութիւն ընկալեալ: Զքրիստոնեայս եւ այսոքիկ ամենայն ուսուցանեն նախախնամութիւն գոյ, մանաւանդ զաստուածայինն եւ զգերագանցեալ մարդասիրութեանն¹¹՝ անհաւատալի գործ նախախնամութեանն, զվասն մեր մարմնաւու-

1 Nem 120. 6 περί προνοίας | ԳԼ նախախնամութեանն
2 ԱԶԾ անձնիչխանն
3 ԴԻՎ որոց
4 Nem 120. 11 κατά σκοπόν («ըստ նպատակի») | Գ գիտմանն
5 ԱԳԶԸ ճակատագիր Վ ճակատագիրն
6 ԴԶԷԺԻԽՎ մոլորեալ Գ մոլորել
7 Ժ լուս (լծ) «քան զարարածս յայտնի են ի գրոց»
8 ԱԲԴԵԶԷԼԹԻԼԽԾՎ յեգիպտոսն
9 Վ զերեւելիս սերեցաւ մարդկան փիլ զերեւելիսս մարդկան երեւեցաւ
10 Nem 120. 18 κατανοήσας
11 ԲԴԵԷԼԹԻԼԽՎ մարդասիրութիւնն

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

ըուծիւնն Աստուծոյ: Իսկ վասն զի ոչ առ սոսա¹² միայն է բանս, այլ եւ առ¹³ հեթանոսս, բե՛ր եւ ի ձեռն այլոց, որովք նոքայն հաւատան, ցուցցուք նախախնամութիւն գոյ:

[2] Արդ զի է նախախնամութիւն, ի ձեռն նոցունց ոք արդեւք ցուցցէ, որովք թէ ե՛ւ¹⁴ Աստուած է ցուցաք: Քանզի յարամնայութիւն ամենայնի եւ մանաւանդ որք¹⁵ եղելութեամբն եւ ապականութեամբն, եւ դրութիւն եւ կարգ¹⁶ էիցս¹⁷ միշտ պահպանեալք՝ ըստ նորին յեղանակի, եւ աստեղաց բերումն¹⁸ ոչ ինչ ոչ երբեք փոխեալ¹⁹, եւ շրջագայութիւն²⁰ տարւոյ, եւ ժամուց դարձումն⁽¹⁹⁶⁾ տուրնջեան եւ գիշերւոյ, որ ըստ տարւոյն հաւասարութիւնն, պակասամասնութիւնն²¹ իւրաքանչիւր ուրուք աճելով եւ նուազելով ո՛չ նուազ եւ ո՛չ առաւել չափով, զիա՞րդ արդեւք կատարէր նմանապէս հանեալ²², եթէ ոչ էր նախախնամութիւնն²³: Եւ ոչ այս միայն, այլ եւ յանցանացն հետեւեալն²⁴ պատիժ, յաւէտ՝ զի եւ նոցունց մեղացն յայտնումն, յորժամ ոչ ոք գոյով յանդիմանիչ²⁵ ոմանց վտանգից ի՞²⁶ յերեւոյթ գայ եւ ցուցանէ նախախնամութիւն գոյ: Լի են այսպիսեաւք պատմութեամբք²⁷ եւ Եբրայեցւոցն²⁸ գիրք եւ Հելլենացւոցն²⁹ պատմութիւնք: Քանզի այսպիսի ինչ ասացաւ ի գիրս եւ վասն Շուշանայ կրիցն⁽¹⁹⁷⁾, իսկ

12 ԱՐԴԵՁԷԹԺԻԼԽՎ նոսա
13 ԴԷԹԻԼԽՎ +ի Ե ի
14 ԲԴԵԷԹԻԼԽՎ չիք
15 ԴԵԷԹԻԼԽՎ որքան
16 ԲԴԵՁԷԹԺԻԼԽՎ կարգք
17 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ էիցսս
18 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ + եւ
19 Nem 121. 2 διαλλάττουσα | ԱՁԾ փոփոխեալ Վ փոխել
20 ԴՎ շրջագայութիւնք
21 Գ պակասամասնութեամբ Ը պակաս մասնութիւն
22 Nem 121. 5 διεξαγομένη («կարգավորելով») / ԲԴԷԼԹԺԻԼԽՎ հաւանեալ Ե առանեալ
23 ԱՁԸ նախախնամութիւն
24 ԸԹԻՆ հետեւեալ
25 Nem 121. 8 μηδενός ὄντος τοῦ διελέγξαι δυναμένου («ոչ մի հնարավորութիւն չունենալով ստուգելու»)
26 ԱՁԽԾ չիք Ը եւ
27 ԵԷԹ պատմութիւնք
28 ԳԹԻՆ Եբրայեցոցն Ը Եբրայեցւոց
29 ԱԵՁԻԼ հեղինացւոցն ԲԳԺ հելլենացոցն ԷԹԻՆ հեղինացւոցն Ը հելլենացւոց

Հեղղենացւոցն³⁰ եւ³¹ վասն Եւբեկայ^{32 (198)} բանաստեղծի: Քանզի ի սպանանելն զնա ոմանց՝ ոչ զոք ո՛չ³³ աւգնական եւ ո՛չ³⁴ վկայ դաւաճանութեանն³⁵ ունելով³⁶, տեսեալ երամ³⁷ խորդուց³⁸, «դուք», ասէ, «ո՛վ խորդք, խնդրեցէք զվրէժ սպանմանս իմոյ»: Իսկ քաղաքին՝ խնդրեալ զսպանողսն եւ ոչ կարացեալ³⁹ գտանել, դէպ եղեւ⁴⁰ թէատրոն, եւ մինչդեռ նստէին ումիկքն, թռուցեալ անցանեին ընդ այն խորդք⁴¹: Եւ⁴² տեսեալ զնոսա⁴³, սպանողացն /237ա/ ծիծաղեցան եւ ասեն. «Ահա վրէժխնդիրքն⁴⁴ Եւբեկայ⁴⁵»: Իսկ մի ոմն, յորոց մերձ նստէին, լուեալ⁴⁶ պատմեաց իշխանացն, եւ ըմբռնեալք՝ խոստովանէին զսպանումն⁴⁷: Շատից եւ այլոց այսպիսեաց է գրեալ զհնոցն⁴⁸, զոր թէ ոք կամեսցի⁴⁹ ժողովել, յանբաւ յերկայնութիւն ձգի բանս:

[3] Իսկ թէ ոչ ամենեցունց, որք մեղանչենն, նոյն յեղանակ յանդիմանութեանցն⁵⁰ գայ ի վերայ, այլ է երբեք, զի եւ զերծանիլ կարծեն⁵¹, մի ոք ուրասցի վասն այսորիկ զնախախնամութիւնն⁵², քանզի ոչ ըստ միոյ

30 Բեէլ Հելենացւոցն ժ Հելլենացոցն և Հելլենացւոցն ԽԾՎ Հեղղենացւոցն

31 ԱԶԾ չիք

32 Nem 121. 12 Ἰβυκον / ԲԴԹԺԾՎ Եւբեկայ Գ Եբեսկէա

33 ԱԲԴԵԶԷԹԺԺԻԾՎ չիք

34 ԱԲԴԵԶԷԹԺԺԻԾՎ չիք

35 ԽՎ դաւաճանութեան

36 Գ ընդ ունելով ԴԷԹԽՎ + եւ

37 Nem 121. 14 չիք / Ե գերամ

38 Nem 121. 14 γεράνους («կռուակներ») / ԱԳԶԾ խորդոց

39 ԵԷԹԼԽՎ կարացին

40 ԱԳԶԸԺ + լինել Ծ ^ լինել

41 Գ խորթք ԴԹԻԽ խորդքն ԵԷ խորթքն

42 Վ չիք թռուցեալ անցանեին ընդ այն խորդք. եւ

43 ԳԸԽ զնա

44 ԱԳԶԸԾ վրէժխնդիրքս

45 Գ իւբենկէա Ծ Եւբեկէայ

46 ԷՎ լուաւ

47 ԲԴԻԼ զսպանումն

48 ԸԹ զհնոց

49 Գ կամիցի Ը կամեսցի ոք

50 ԲԸԽՎ յանդիմանութեան Գ յանդիմանութեանց ԴԵԷԹԺԻԼ յանդիմանութեանն

51 ԵԷԹԽՎ կարեն

52 ԶՎ զնախախնամութիւն

Յաղագհս Բնո-Բեան մարդոյ

միայն յեղանակի առնէ զմարդկան Հպատականա⁵³, այլ ըստ բազմաց եւ⁵⁴ տարբերից⁵⁵: Ոչ վայրապար ինչ գոլ ցուցանէ նախախնամութիւն ե՛ւ մարմնոցն, որ ի լինելութեան եւ յապականութեան՝ կազմութիւն եւ Համեմատութիւն Հանապազ նմանապէս պահեալ: Քանզի ամենայն մասին⁵⁶ մարմնոյ երեւի նախախնամութեանն⁵⁷ գործ⁵⁸, զորս ջանասիրացն է⁵⁹ պարտ ի յոլովից գրոց ժողովել, իսկ եւ գունոցն զանազանութիւն⁶⁰, որ ի կենդանիսն՝ զնոյն զարդ միշտ պահելով⁶¹, աղաղակէ նախախնամութիւն⁶² գոլ, եւ Հասարակաց առ ի յամենայն մարդկանէ խոստովանեալն, թէ պարտ է աղաւթել եւ ուրախացուցանել զԱստուած պատարագաւք եւ այլովք այսպիսեաւք⁶³ (199), նախախնամութեանն է յայտնողական: Զի առանց նախախնամութեան գոլով ամենայնի, ո՞վ արդեւք կամ զի՞նչ ոք աղաւթեսցէ: Եւ փոյթ, որ յերախտաւորութիւնսն՝ բնաւորապէս յանթիւրելիսն փութացեալ, զնախախնամութիւնն⁶⁴ երեւեցուցանէ: Քանզի որ յայսմանէ վարձուց ակն ունելով, եւ զորս⁶⁵ ոչ են կարող փոխարէն Հատուցանել, բարի առնել յաւժարեցուցանեմք: Իսկ նախախնամութեան⁶⁶ ի բաց բարձեցելոյ՝ թոյլ տուեալ լինի անիրաւութիւն, որոց կարողն են անիրաւել, ի բաց բառնայ եւ ողորմածութիւն եւ երկիւղ Աստուծոյ, ընդ նմին ի բաց բառնայ՝ Հանդերձ այսոքիւք, առաքինութիւն եւ բարեպաշտութիւն⁶⁷: Քանզի եթէ ոչ նախախնամէ Աստուած եւ ոչ պատժէ եւ ոչ որոց զբարիսն գործեն՝ յաղ-

53 ԴէժՎ Հպատակս
54 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ + ըստ
55 Ծ տարբերից
56 ԱԶԾ մարմին ի /ԲԴԵԷԼԹԺԻ Լուս տանջանք Ըն տանջանք
57 ԲԴժՎ նախախնամութեան
58 Nem 122. 3 ή προμήθεια («1 կանխատեսում, 2 խնամակալություն»)
59 Եէ չիք
60 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽ զանազանութիւնն
61 ԱԲԳԴԶԸԼԾ պահելովն
62 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽ նախախնամութիւնն
63 Nem 122. 7 καὶ περιβόλοις /ԱԶԾ այսպիսեաւք
64 ԱԲԴԶԹԺԻԼԽԾ զնախախնամութիւնսն Գ զնախախնամութիւն
65 ԴէժՎ գոր
66 ԱԳԶ նախախ. -թեանն ԲԵԸԻԼ (է լուս) նախախ. - թիւն ԲԻԼ լուս նախախ. -թեան Ծ նախախ. -թիւնն
67 ԲԺԼ բարեպաշտութիւնն

թանակս բաշխէ, եւ ոչ զանիրաւացելոցն⁶⁸ վնասս⁶⁹ արգելու: Ո՞վ արդեւք երկրպագէր Աստուծոյ, եթէ ոչ ինչ իւրք լինէր նպաստ: Ի բաց բառնայ եւ մարգարէութիւնն եւ ամենայն նախագիտութիւն⁷⁰:

[4] Այլ ոչ համաձայնի այս գրեթէ զաւրհանապագ երեւցելոցն⁷¹, քանզի բազում⁷² երեւմունք աստուածայինք լինին ի պէտս, բազում ինչ եւ ի ձեռն երազոց տուեալ⁷³ լինի⁷⁴ հիւանդաց զեղ⁷⁵, բազում նախագիտութիւնք⁷⁶ եկին յառաջ⁷⁷ յամենայն⁷⁸ ազգի⁷⁹, բազում սպանողք⁸⁰ եւ կամ ա՛յլ ինչ չարագործք փախստական լինին⁸¹ զտիւ եւ զգիշեր:

Այլ որպէս⁸² բարերարն⁸³ է Աստուած, բարերար գոլով՝ բարեգործէ: Եւ եթէ բարերար գոլով⁸⁴ բարեգործէ, եւ՛ նախախնամէ: Զի՞նչ պարտ է ասել զստացուածոցս գործ՝ ե՛ւ զհամեմատութիւն⁸⁵ սորա ե՛ւ զյաւազաւորութիւն⁸⁶ ե՛ւ զգիրն⁸⁷ ե՛ւ զկարգն ե՛ւ զպէտսն, զոր իւրաքանչիւր ումեք տայ ամենայնիւ, ե՛ւ որպէս ոչ կար է այլազգ բարւոք գոլ⁸⁸ ունելն, ըստ որում այժմս ունի, ե՛ւ որպէս ոչ յաւելուած ընդունի, ե՛ւ ոչ յէիցս պակա-

68 ԱԸ զանիրաւացելոցն

69 ԱԳԵԶԸԾ վնասս

70 Nem 122. 17 πρόγνωσις / Ը նախագիտութիւնն

71 =Nem տարրնթ όρωμένοις ≠ Nem 122. 18 γινόμενοις («եղելոցն»)

72 Գ բազումք

73 Գ տեսել Ե լուս տուեալ

74 Վ չիք / Ժ + պէտս

75 Եէիս լուս (լծ) «որպէս եղեկիրային»

76 ԱԲԳԴԷԸԹԺԻԽԾՎ նախախնամութիւնք ԲԴԷԹԺԻԽՎ լուս նախագիտութիւնք

77 Nem 122. 21 ἐξήνεχθησαν («իրականացան»)

78 Nem 122. 20 καθ' ἐκάστην («ըստ յուրաքանչյուր») / Ը ամենայն

79 ԱԲԵԷՎ ազգ թիս ազգաց

80 Nem 122. 21 μαιφονήσαντες («սպանութեամբ իրենց պղծածներ, մարդասպաններ»)

81 Nem 122. 22 πράξαντες ἐκδειματοῦται («ահաբեկվում են») / Խ լինել

82 Nem 122. 22 ἄλλως («բացի այդ»)

83 Nem 122. 22 ἀγαθός ἐστιν («բարի է») / Գ բարերար Թ բարէրար

84 Nem 122. 23 չիք բարերար գոլով

85 Զ զհամեմատութեան Խ համեմատութիւն

86 ԱԶԾ + սորա Գ զյաւազաւորութիւնն

87 Ա գգիրն Գ գգերն Ը գկիրն

88 ԱԳԶԾ գոլ բարւոք փիւ բարւոք գոլ

Յաղագս Բնո-Բեան մարդոյ

սիլ ինչ կարէ, այլ կատարեալ ամենայն եւ բարի⁸⁹ իմաստասիրաբար եւ արարչագործապէս են եղեալ⁹⁰:

[5] Այլ արարչագործութեանն բանի տացուք զայսոցիկ արտադրութիւն⁹¹, զի մի՛ կրեսցուք, զոր⁹² ինչ բազումք յաղագս⁹³ նախախնամութեան գրողացն⁹⁴ կրեցին, քանզի զարարածս փոխանակ նախախնամութեան դնեն⁹⁵ արդ առաջնորդեալ մեզ ի նախախնամութեանն /237բ/ բան՝ ըստ բազում տարբերութեան, քանզի ոչ է նոյն նախախնամութիւն եւ արարած⁹⁶: Զի արարածի գործ է բարւոք առնելն⁹⁷ զեղեալսն, իսկ նախախնամութեան⁹⁸ բարւոքն հպատակելն⁹⁹ եղելոցս¹⁰⁰: Եւ ոչ են գոյակից այսոքիկ ամենայն իրաւք միմեանց, որպէս է տեսանել եւ ի մարդիկ՝ զոր ինչ ըստ իւրաքանչիւր արուեստի եւ գործոյ¹⁰¹: Քանզի ոմանք ի նոցանէ միայն առնելովն այնուհետեւ¹⁰² բարւոք կան, եւ ոչինչ այլ տանին հոգ, որպէս հիւսուցիչ եւ նկարագրողք եւ անդրիաստեղծք, իսկ ոմանք միայն հպատակեն եւ խնամ տանին, որպէս անդէորդք¹⁰³ եւ հովիւք: Ապա ուրեմն եւ մեք յորում յաղագս արարածոյս բանի, որպէս պարտ է ցուցանեմք, թէ բարւոք եղեն¹⁰⁴ եղեալքս, իսկ յորում յաղագս նախախնամութեան, թէ՛ եւ պիտանի հպատակացն¹⁰⁵ հանդիպին յետ լինելոյն:

⁸⁹ ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ + եւ

⁹⁰ Nem 123. 1 προνοητικῶς δεδημιούργηται («նախախնամողաբար արարչագործել է»)

⁹¹ Ծ արդարութիւն

⁹² ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ որ

⁹³ ԳԵ յաղագս

⁹⁴ Nem 123. 3 γραφάντων / ԱԳԶԸ (ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ լուս) գրողացն ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ անգիտողացն

⁹⁵ Nem 123. 3 ἀνομνοῦσιν («գովերգում են»)

⁹⁶ ԲԴԵԼԹԺԻԼԽ արարածոյ ժ արարածս

⁹⁷ ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽԾՎ առնել

⁹⁸ ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ նախախնամութեանն

⁹⁹ ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ հպատակել է հպատակ

¹⁰⁰ ԲԴԵԼԹԺԻԼՎ եղելոցն թիւ եղելոց

¹⁰¹ Nem 123. 8 μέθοδον («հնարի»)

¹⁰² ԱԶԾ հետեւին եւ Գ հետեւ

¹⁰³ ԲԴԵԼԹԺԼԽ անդէաորդք Ը անդէորթք

¹⁰⁴ ԲԴԵԼԹԺԻԼԽՎ են

¹⁰⁵ ԱԶԾ հպատակաց ԳԸ հպատականաց ԵԺԻԽ հպատականացն

[6] Զի՞արդ մարդ՝ ի մարդոյ, եւ արջա՞ն՝ յարջառոյ ծնանի¹⁰⁶, եւ իւրաքանչիւր ինչ յիւրմէ սերմանէ¹⁰⁷ բուսանի¹⁰⁸ եւ ոչ յայլոյ, եթէ առանց նախախնամութեան են: Քանզի թէ ասացէ¹⁰⁹ ոք, թէ ըստ իսկզբանէ լինելու թեանն՝ յաւգամամբ իմն յառաջ գայ իրն, գայս լինի ասացեալ¹¹⁰, թէ ընդ արարածոյ գոյակից է ամենայն իրաւք նախախնամութիւնն, քանզի յաւգամամբ յառաջ գալն¹¹¹ արարածոյն, յայտնէ¹¹² ընդ արարածոյն¹¹³ լինել¹¹⁴ զնախախնամութիւնն, քանզի նախախնամութեան է՝ յետ առնելոյն, յառաջն գալ¹¹⁵ էիցս: Եւ այսպէս ոչ ինչ ա՛յլ¹¹⁶ արդեւք ասիցէ, քան թէ զնոյն գոլ արարչագործ, Համանգամայն եւ նախախնամող էիցս:

[7] Ո՞վ ոք, տեսանելով զկերպից մարդկան փոփոխումն յայնչափ բիւրս, եւ ոչ ուրեք անկանել ի միմեանս, ոչ սքանչանայցէ ընդ գործն՝ զմտաւ ածեալ զպատճառն, գտցէ նախախնամութեան սակս գտարբերութիւն կերպիցն՝ այլ եւ այլ իւրաքանչիւր ուրուք: Քանզի Տե՛ս, զի եթէ նոյն կերպարան պահէր ամենեցունց՝ անվրէպ նմանութեամբ, ո՛րքան ինչ շփոթումն իրաց լինէր, ո՛րքան անգիտութիւն եւ խաւար ունէր զմարդն՝ ոչ զիւրն¹¹⁷ ճանաչելով եւ ոչ զաւտարն, կամ զթշնամին կամ զվատթարն՝ ի սիրելւոյն եւ ի պիտանւոյն որոշեալ, քանզի ամենայն ինչ լինէր ճշմարտապէս խառնակ իր՝ ըստ Անաքսագորայ¹¹⁸⁽²⁰⁰⁾: Եւ այսորիկ այսպէս գոլով,

106 ԱԶ ծնանին

107 Ա սերմանէի Գ սերմանէն իս սերման

108 Ա չիք Գ բուսանին Ե բուսան

109 Գ ասիցէ Ե ասէ

110 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԻՎ ասացեալն

111 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԻՎ զոլն Լ գոլ

112 ԸԺ յայտ է

113 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԻՎ արարածոցն

114 ԱԲԴԵԷԷԼԹԺԻԼԻՎ + եւ

115 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԻՎ գոլ Մ գոլ (լուս գալ)

116 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԻՎ + ոք

117 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԻՎ զիւր

118 Գ անաքսագորս Ե անաքսագորա ժ անաքսագորմա էթիս լուս (լծ) «ասաց թէ ձեւն եւ կերպն չէր ամենայն խառնակեր» | ժ լուս (լծ) «անաքսա՛սաց բարիոք եդ ի մեզ աստուած զկերպ եւ զձայն» | Վ (148. 1 լծ) «զանաքսագորայ խառնակ իր ասէ՛ զսանդահարելն ասէ, որ ամէնն խառնեցաւ, որք եւ ձեռք եւ գլուխ, որ բաժանէիր ոչ»

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

ոչ ինչ արգելոյր ընդ քերց կամ ընդ մարց լինել եւ ոչ¹¹⁹ յափշտակել¹²⁰ եւ ոչ այլ ինչ չար գործել յայտնապէս, թէ առ ժամն միայն խոյս տայր, քանզի ոչ ոք զնա ճանաչէր¹²¹ յետ այնորիկ: Ոչ արգեւք ո՛չ աւրէնք եւ ո՛չ քաղաքավարութիւն կարգիւր, ո՛չ հարք եւ¹²² որդիք զմիմեանս գիտէին, եւ ո՛չ այլ ինչ էր հաստատուն¹²³ մարդկան, քանզի որպէս կոյր իմն լինէր մարդն¹²⁴: Բայց միայն ի հասակէ եւ ի մեծութենէ, այլ ո՛չ ինչ¹²⁵ ճանաչիւր¹²⁶: Այսքան բարութեան եղեւ մեզ¹²⁷ պատճառ նախախնամութիւն՝ զանազանելով զկերպարանս մարդկան հանապազ եւ ամենայն ուրեք եւ ոչ ի միում ժամանակի յառնելոյն զայս նուազեալ, որ եւ մեծ իմն նշան է հանդիպելն¹²⁸ նախախնամութեան¹²⁹ եւ իւրաքանչիւրով¹³⁰ տպով ստեղծուածոյ պատկերին եւ ձայնիւն ճանաչին¹³¹, քանզի չափաւորապէս եւ զայս յաւելի մեզ նախախնամութիւնն, եւ զգուցնոցն զտարբերութիւն, զի ըստ բազում յեղանակի աւգնեսցի մարդոյս բնութեան տկարութիւն: Վարկանիմ եւ զբազումս ի կենդանեաց եւ ըստ տեսակի համաձեւս, որպէս են /238ա/ ագուաք¹³², ունել ինչ ըստ երեսաց¹³³ տարբերութիւնս, որովք¹³⁴ ճա-

119 Ա.ՋէԼՎ չիք
120 ԹԺ (ԲԻԼ լուս) յափշտակել
121 Nem 124. 3-4 οὐ γὰρ ἄν ὀφθείς ἐγνωρίσθη (բառացի՝ «քանի որ տեսնվածը չէր ճանաչվի»)
122 ԲԴԵԼԹԺԻԼԽ + ոչ
123 Nem 124. 6 + κατὰ («ըստ»)
124 Nem 124. 6 + τῶν ἀνθρώπων ὁ ἄνθρωπος, μικρὰ τοῦ βλέπειν αὐτῷ παρεχομένου («մարդը՝ մարդկանց նկատմամբ, քանի որ տեսնելու ունակությունը քիչ բան կտար նրան»)
125 ԱԲԴԵԼԹԺԻԼԽԾ ինչ ոչ փի ոչինչ
126 =Nem տարընթ διεγνώσκετο ≠ Nem 124. 8 διεγίνωσκεν
127 Ա.Ջ չիք
128 ԱԼԹԺԻԽ հանդիպեալ ԲԴԵԺԵԼԾՎ հանդիպել
129 ԲԴԵԼԹԺԻԼԽ նախախնամութեանն
130 ԱԳԴՋԵԼԽԾ (ԲԵԹԻԼ լուս) իւրաքանչիւր ոք ժ իւրաքանչիւր (չիք ոք, լուս -ովք)
131 Nem 124. 13 + [εἰ καὶ μὴ δι’ ἀκριβείας τὸ τοιοῦτον φυλάττεται, ὡς τῆς μορφῆς ἀκρικούσης] («թեև այդպիսին չի պահպանվում ճշգրտությամբ, ինչպես բավարար ձևով»)
132 Nem 124. 17 κορώνη καὶ κόραζ («էգ ագուավը և արու ագուավը»)
133 ԱԲԴԵԺԵԼԹԺԻԼԽԾՎ տեսակաց
134 ԱԲԴԵԺԵԼԹԺԻԼԽԾՎ որով

նաչեն ըստ զուգակցութեան զմիմեանս, քանզի ազուաբ¹³⁵ երամանան եւ¹³⁶ յորովակի ի բաց գատանին՝ ըստ զուգակցութեանն¹³⁷, իւրաքանչիւր ուրուք ճանաչելով զմիմեանս զուգակցացն: Ջի^օարդ արդեւք ճանաչէին զմիմեանս, եթէ ոչ ինչ էր ի նոսա ըստ իւրաքանչիւրում տեսակի¹³⁸ պատկեր¹³⁹ ի մեզ դժուարորոշք, բայց իւրեանցայոցն¹⁴⁰ դիւրաւ ճանաչելիք¹⁴¹ (201):

[8] Այլ զի է նախախնամութիւն՝ եւ ի ձեռն այսոցիկ յայտ է, եւ որովք՝ ասելոցս եմք: Ասասցուք, թէ զի^օնչ է նախախնամութիւն: Նախախնամութիւն է յԱստուծոյ յէսս՝ եղեալ հպատակումն¹⁴²: Սահմանեն եւ այսպէս զնախախնամութիւնն¹⁴³՝ նախախնամութիւն է կամք Աստուծոյ, որով ամենայն էքս առնուն զպատեհն իւրեանց ելս: Իսկ եթէ Աստուծոյ կամք¹⁴⁴ են նախախնամութիւնն¹⁴⁵, հարկ է ամենայնիւ ե՛լ ըստ ուղիղ բանի, ե՛լ գեղեցիկս, ե՛լ աստուածավայելուչս, ե՛լ ամենեւին բարւոք լինել եղելոցս, որպէս զի լաւագոյն ինչ կարգ¹⁴⁶ ոչ ընդունել: Հարկ է եւ նորին գոլ արարիչ էիցս եւ նախախնամող, զի¹⁴⁷ եւ ոչ իսկ է վայելուչ այլում

¹³⁵ Nem 124. 18 κορῶναι γοῶν καὶ κόρακες

¹³⁶ Nem 124. 19 πολλοὶ («շատերը»)

¹³⁷ ԱԲԶԾ զուգակցութեան

¹³⁸ Գ տեսակ Ջ + եւ

¹³⁹ Nem 124. 21 ἴδιο («յուրահատուկ»)

¹⁴⁰ Nem 124. 22 φυσικῶς τοῖς ὁμοειδέσιν («բնությամբ համատեսակներին») / էիՎ իւրայոցն

¹⁴¹ Nem 124. 22 + [Καὶ τὰ σύμβολα δὲ καὶ φῆμαι καὶ κληδόνες καὶ διοσημεῖαι (πρὸς Ἑλληνας γὰρ ὁ λόγος), κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον, ὡς αὐτοὶ φασί, τῶν δηλουμένων ὑπ’ αὐτῶν τὰς ἐκβάσεις διασφύζουσαι πάντως πον προνοίας λόγῳ κατασημαίνουσι, καὶ τοῖς σημαινομένοις τὰς ἐκβάσεις ἐκαληθεύουσιν]. Վ (149. 1)* «նաև նշանք եւ պատգամք եւ ըղձութիւնք եւ սքանչելիք, որք միշտ, ըստ ասելոյ նոցա, ի ճշմարիտ յարակցութեան գտանին ընդ դիպելոց իրաց, յայտնապէս ցուցակք են նախախնամութեան, եւ հաւաստի գործեն զագղեցութիւն նորա ի վերայ եղելոցն իրաց»:

¹⁴² Ե լուս սահման

¹⁴³ Nem 125. 5 οὐτὴν («այն») / ԲԴԵԷԸԺԻԼՎ զնախախնամութիւն

¹⁴⁴ ԲԴԵԷԹԺԻԼԻՎ կամքն

¹⁴⁵ ԱԳԶԸԾ նախախնամութիւն

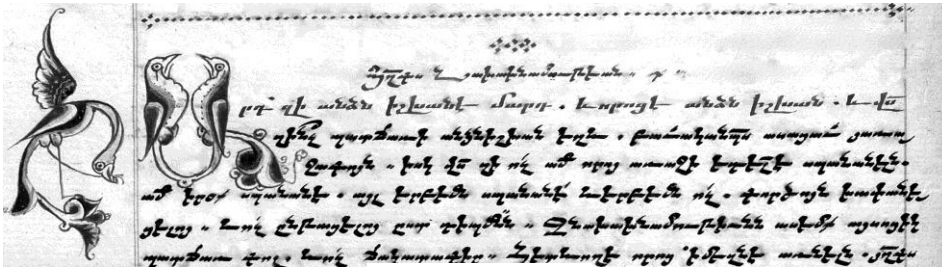
¹⁴⁶ ԵԷԹԺԻԼՎ + այլ Բ լուս այլ Լ ^այլ

¹⁴⁷ Nem 125. 10 + οὕτε ἀκόλουθον («ոչ համապատասխան»)

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

առնել, եւ այլու¹⁴⁸ ումեք հպատակել եղելոցս, քանզի¹⁴⁹ ի տկարութեան¹⁵⁰ տեսեալ լինի այսպիսիս: Բազում ինչ եւ յանբանս¹⁵¹ կայ յասացելոցս¹⁵²: Ամենայն ինչ, որ ծնանի՝ եւ կերակրով հպատակէ ծնիցելոյն¹⁵³, իսկ մարդ՝ եւ այլոցն ամենեցունց, որոց ըստ կենցաղոյս որպիսի են¹⁵⁴, նախախնամէ, իսկ որոց ոչն նախախնամէ¹⁵⁵՝ վասն տկարութեան ոչ նախախնամէ:

Արդ ցուցաւ Աստուած զոլ նախախնամող, իսկ նախախնամութիւն՝ կամքն¹⁵⁶ նորա:

ՄՄ 2708, 43p

¹⁴⁸ ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ այլ

¹⁴⁹ ԴԷԺՎ +եւ

¹⁵⁰ Nem 125. 12 + πάντως

¹⁵¹ Nem 125. 13 τοῖς ζώοις ἔμφασις («կենդանիների մեջ արտաքին տեսք») / Գ յանբանսն

¹⁵² ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ ասացելոցս

¹⁵³ ԱԸ ծնեցելոցն ԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ ծնիցելոցն Մ ծնեցելոյն

¹⁵⁴ ԲԴ է (լուս էն) ԳԻ է ԹԼԽ է՛ն / Nem 125. 15 + καθ' ὅσον οἷός τέ ἐστι («որքան կարող է»)

¹⁵⁵ Խ չիք իսկ որոց ոչն նախախնամէ

¹⁵⁶ ԱԲԴԵԷԸԹԺԻԼԽՎ կամք

ՊԼՈՒԽ ԽԲ. ՅԱՂԱԳՍ ԹԷՄ 1 Ո՛ՅՅ Է
ՆԱԽԱԽՆԱՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐ²

[1] Արդ զի է՛ նախախնամութիւն եւ զի՞նչ է, ասացաւ, բայց ասելի է, թէ ո՞յց է նախախնամութիւն³, արդեւք ըստ բոլորում⁴, թէ՞ ըստ իւրաքանչիւրում, թէ՛ եւ⁵ ըստ բոլորում⁶ եւ ըստ իւրաքանչիւրցն⁷: Պղատոն՝ եւ՛ զորս ըստ բոլորումն⁸, եւ՛ զորս ըստ իւրաքանչիւրցն⁹ նախախնամութեանն կարգաւորել¹⁰ ախորժէ՛ տարրոշելով զնախախնամութեանն բան յերիս: Քանզի առաջին գոլ գառաջնոյն Աստուծոյ¹¹, եւ նախախնամել¹² սմա նախ տեսութեանցն¹³, եւ ապա ամենայնի բոլոր զարդուն՝ իբրեւ¹⁴ երկնից եւ աստեղաց եւ ամենայնի որոց ըստ բոլորումն, այսինքն¹⁵ սեռիցն, էութեան եւ որակութեան եւ քանակութեան եւ այլոցն¹⁶ այսպիսեաց, եւ ընդ սոքաւք ստորադասեցելոցն տեսակաց: Իսկ լինելութեանն¹⁷ անհատիցն կենդանեացն¹⁸ եւ տնկոցն¹⁹ եւ ամենայն²⁰, որք լինելութեամբ եւ ապականու-

1 ԲԳԹԺԻԼ Խ չիք
2 Nem 125. 18 περὶ τοῦ τίνων ἐστὶ πρόνοια
3 ԱԲԴԵԼԹԺԻԼ ԽՎ նախախնամութիւնն
4 Գ բոլորումս ԸԽ բոլորումն Մ բոլորս էր
5 ԷԸԹ չիք
6 ԶԸԹ բոլորումն Խ բոլորում
7 ԱԲԴԵԼԹԺԻԼ ԽՎ իւրաքանչիւրիցն Ե զիւրաքանչիւրիցն
8 ԶԷԻԼ ԽՎ բոլորում
9 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼ ԽՎ իւրաքանչիւրիցն
10 ԸԺԻ կարգաւորեալ
11 Վ (150. 2 լծ) «առաջն նախախնամութիւն ասէ յաստուածոյ եղեալ, յառաջին և մեծ աստուծոյն»
12 ԲԵԷԹ Խ նախախնամեալ
13 Nem 126. 1 προηγουμένως τῶν ἰδεῶν («նախնական գաղափարների առնչութեամբ») / ԲԴԵԷԼԹԺԻ Խ նախատեսութեանցն Ի լուս տեսականացն Զ նախատեսակաց
14 ԲԴԶԸԻ իբր Գ եւ իբր
15 ԲԳԷԹՎ + ըստ
16 ԱԲԴԵԼԹԺԻԼ ԽՎՎ այլոց
17 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼ Վ լինելութեան Զ լինելութեամբ Խ լինելութիւնն
18 ԱԵԶԽՄ կենդանեաց
19 ԱԶՄ տնկոց
20 ԱԶ ամենայնի Մ ^ Ի

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Թեամբ՝ զերկրորդսն զաստուածս²¹, զորս շուրջ զերկնիւ ասէն²² գոլ նախախնամողս²³: Եւ Արիստոտելէս զայնոցիկ²⁴ լինելութիւն վերադրէ²⁵ արեգական եւ կենդանատեսակացն շրջագայութեան: Իսկ ելիցն եւ վախճանի գործականացն²⁶ եւ հանդիպման²⁷, որոց ըստ կենցաղոյս՝ բնաւորականացն²⁸ եւ նիւթականացն²⁹ եւ գործարանականացն³⁰ կոչեցելոց³¹ բարութեանց, եւ զայսոցիկ³² հակակայիցն, զերրորդն ասէ գոլ նախախնամութիւն Պղատոն, եւ առաջնորդել այսմիկ՝ դիւաց ոմանց կարգեցելոց ի յերկրի եւ պահապանս գործոց մարդկան: Եւ լինէլ³³ ե՛լ³⁴ երկրորդին, ե՛լ երրորդին նախախնամութեան գոլն³⁵ յառաջնոյն Աստուծոյ կարգաւորի³⁶ ամենայնի կարգողին³⁷ առաջինս³⁸ եւ երկրորդս եւ երրորդս³⁹ նախախնամողս(202):

[2] Արդ յԱստուած վերաբերելն զամենայն եւ նորա կամացն հաստատիլ ասել /238բ/ ամենայն նախախնամութեանն⁴⁰ արժանի է գովելոյ, բայց ոչ եւս ե՛լ երկրորդն ասել նախախնամութիւնս, զորս շուրջ զերկնիւ⁴¹: Քանզի ոչ նախախնամութիւն է եղեալն, այլ ճակատագիր եւ հարկ, քանզի

21 Աջ աստուածս ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ աստուածսն
22 ԵԷԹԼ ասեն (լուս ասէ) ԶԻՎ ասէ
23 ԲԺԼ Լուս (լծ) «զի շուրջ զերկնիւ թուի գայն ասէ զոր և արիստոտել զաստեղս»
24 ԱԳԶԾ զայսոսիկ
25 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎՎ վերագրէ
26 Աջ գործականացն ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ գործականաց Ը գործականացն եւ նիւթականացն
27 Nem 126. 8 τῆς τάξεως («կարգի, դասի») | Աջ պատահման
28 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ բնաւորականաց
29 ԱԳԶԸԾ նիւթականաց
30 Ա գործանականացն Բ Լուս գործարանացն է ^ ն փիւ ր (գործարարացն)
31 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ կոչեցելոցն
32 ԲԳԵԺԻԼԽՎ զայսոսիկ Զ այսոցիկ
33 ԲԴԵԷԼ Լիներ
34 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎՎ չիք
35 Nem 126. 13 + παρά τῆς πρώτης, ὡς δυνάμει («առաջինի միջոցով, որպես զորութիւն») |
36 Աջ կարգաւորել ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎՎ կարգաւորեալ
37 ԱԾ կարգաւ լինին ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ կարողին Զ կարգաւոր լինել
38 Nem 126. 14 չիք
39 ԲԹԽ երրորդս
40 ԱԳԶՎ նախախնամութեան
41 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽ զերկնիւք | Nem 126. 17 τοὺς τὸν οὐρανὸν περιπολοῦντας

որպէս նոքայն ձեւանան⁴², հարկ է եւ եղելոցն լինել, եւ այլազգ ոչ գոլ հնար, իսկ որոց ըստ նախախնամութեանն են՝ ոչ ինչ անկանել ընդ հարկիւ⁴³, յառաջագոյն ցուցաւ:

[3] Իսկ Ստոյիկեանքն իմաստասէրք զճակատագիրն հաստատեն⁴⁴ եւ զոր ի մեզն է առնել ոչ խոստովանին եւ ոչ մի տեղի նախախնամութեանն թողուն, այլ ճշմարտութեամբքն⁴⁵ եւ զոր ի մեզն է առնելն⁴⁶ ի բաց բառնան, որպէս ցուցաւ յառաջագոյն:

Իսկ Դիմոկրիտոս եւ Եռակլիտոս եւ Եպիկուրոս⁴⁷ ոչ ըստ բոլորում եւ ոչ ըստ իւրաքանչիւրիցն նախախնամութիւն գոլ ախորժեն⁴⁸(203): Արդ սոքա հետեւին իւրեանց սկզբանցն, քանզի ինքնամատոյց համարելով գոլ ամենայնի, վայելչաբար՝ առանց նախախնամութեան գոլ ասեն զամենայն: Քանզի որոց ոչ ոք է արարչագործ, այսոցիկ ո՞վ իցէ նախախնամող: Յայտ է, թէ ինքեանց ինքեամբք ի⁴⁹ հարկէ բերիլ իսկզբանն⁵⁰ ինքնամատոյցն⁵¹ եղեալք⁵²: Պարտ է այժմ առաջնոյն⁵³ նոցա կարծեացն⁵⁴ ընդդիմանալ, զի այսորիկ⁵⁵ ի բաց բարձեցելոյ⁵⁶ բաւական են ասացեալքս⁵⁷ ի ցուցումն նա-

42 Nem 126. 19 συχματίζονται («միասին ձևավորվում են»)

43 ԱԶ հարկաւ

44 Գ չիք Մ ^

45 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽԾՎ ճշմարտութեամբք

46 ԱԳԾ առնել

47 ԲԷԼ եպիկուրոս Գ եպիկուրոս ԴԺԻ եպիկուրոս

48 Nem 127. 2 + Ἐπικουρος γοῦν ἔλεγε: τὸ μακάριον καὶ ἀφθαρτον οὐτε αὐτὸ πράγματα ἔχει, οὐτε ἄλλω παρέχει. ὥστε οὐτε ὀργαῖς, οὐτε χάρισι συνέχεται: ἐν ἀσθενείᾳ γὰρ πάντα τὰ τοιαῦτα. ὀργὴ θεῶν ἀλλότριον. ἐπὶ γὰρ ἀβουλήτῳ γίνεται: Θεῶ δὲ οὐδὲν ἀβούλητον. | Վ (151. 2 թարգմ)* «քանզի ասէր եպիկուրոս, որ երջանիկ եւ անմահ իցէ էակ՝ ոչ ինքն հոգ ինչ ունի եւ ոչ այլոց տայ ունել, վասն որոյ չիք ի նմա ոչ բարկութիւն եւ ոչ քաղցրութիւն, զի այդ ամենայն հետեւանք են տկարութեան: Դարձեալ, բարկութիւն աւտար է յաստուծոյ, քանզի յայնժամ տեղի գտանի բարկութեան, յորժամ հակառակ ինչ կամացս զիպեսցի, այլ ոչ ինչ հակառակ կամացն աստուծոյ հանդիպել մարթիցի»:

49 Գ չիք

50 ԳԸ յիսկզբանն

51 ԱԳԶԾ ինքնամատոյցքն Ը ինքնամատոյց

52 ԶԷՎ եղեալքն

53 ԴՎ առաջնոցն

54 Nem 127. 10 πρώτην δόξαν | Վ (151. 4) գառաջին կարծիս. իմա՝ զհիմնական սկզբունս | Գ կարծեց

55 ԴԻՎ այսոցիկ Ժ այսոսիկ

56 ԱԴԻԾՎ բարձելոյ

57 ԱԶԷԾ ասացեալքն

Յաղագհս Բնո-Բէական մարդոյ

խախնամութեան⁵⁸ գոլոյ: Արդ պահելով իւրոյն ժամանակի զսորայն յանդիմանիչն, եկեսցուք յԱրիստոտելի կարծիսն եւ յայլոցն⁵⁹, որք առանց նախախնամութեան ասեն գոլ զիւրաքանչիւրսն:

[4] Քանզի Արիստոտելէս ի բնութենէն միայնոյ կարգաւորիլ ախորժէ, զորս ըստ մասինն, որպէս նշանակեաց յիւր անդ գրեալսն⁶⁰ (204), վասն զի զայս աստուածային⁶¹ գոլով եւ յեղականսս⁶² յամենեսին⁶³ լինելով, իւրաքանչիւր ումեք բնաւորապէս ի ներքոյ դնէ զաւգտակարացն զյաւժարութիւնն⁶⁴ եւ ի վնասակարացն փախուստ: Քանզի իւրաքանչիւր ոք ի կենդանեացս⁶⁵, որպէս եւ ասացաւ իսկ՝ եւ զոր ըստ իւրն կերակուր ընտրէ եւ զաւգտակարացն զհետ ընթանայ⁶⁶ եւ զբժշկութիւնս ախտիցն⁶⁷ բնաւորապէս գիտէ⁶⁸:

Իսկ Եւռիպիդէս եւ Մենանդրոս (205) միապէս զմիտսն, որ յիւրաքանչիւրն ումեք ասեն նախախնամող իւրաքանչիւրումն, յաստուածոցն եւ ոչ զմի⁶⁹ ոք: Այլ միտք յորոց ի մեզն էն⁷⁰ է միայն (զի կամ գործականացն եւ արուեստից, կամ տեսութեան), բայց նախախնամութիւն է՝ ոչ⁷¹ յորոց ի մեզն է առնել⁷²: Քանզի եւ հարստանալոյն եւ ոչ, եւ ողջ⁷³ գոլոյն⁷⁴ եւ ոչ, յորոց⁷⁵ ոչ ինչ կարեն առնել միտք, այլ եւ ոչ բնութիւնս, որպէս Արիստո-

58 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽ նախախնամութեանն
59 ԸԽ այլոցն
60 Nem 127. 16 ἐν τῷ ζῆτα τῶν Νικομαχείων ἠθικῶν ὑπὸνίξαστο («ակնարկեց նիկոմաքոյան էթիկայի յոթերորդ [գլխ]-ում») | Գ գրելս
61 Գ աստուածայինն
62 Ա յեղանականս ԶԸ յեղականս
63 Ա ամենեսին ԳԾ ամենեսին Ը յամենեսեան Ի յամենիսեան
64 ԱԶԸԾ զյաւժարութիւն
65 ԷԼՎ կենդանեաց
66 ԱԲԶԾ ընթանալ Ե երթա
67 ԱԶԾ ախտից
68 = PG40 p 800 ἐπίσταται | Nem 127. 21 ἐξἐπίσταται («խորապես, անգիր գիտե»)
69 ԷժՎ մի
70 ԱԲԶԸԹԽ չիք Ծ է
71 ԱԳԶԺԾ ոչ է փիւ է ոչ
72 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ առնելն
73 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԼԽԾ ողջն
74 ԶԸԾ գոլոյ
75 ԶՎ յայսցանէ Ի լուս յայսցանէ

տելի թուեցաւ, զի յայտնի⁷⁶ են բնութեանս⁷⁷ գործք: Իսկ զի՞նչ առ միտսն կամ առ բնութիւնն՝ երբեմն պատժիլ սպանողին, եւ երբեմն փախչիլ⁷⁸, եթէ ոչ⁷⁹ ոք ասիցէ՛ զմտացն եւ զբնութեանն նախախնամութեանն⁸⁰ գոլ, իսկ զերկրորդն՝ ճակատագրին: Իսկ եթէ⁸¹ մտաց եւ բնութեան նախախնամութեանն⁸² է, բայց հետեւող այսորիկ՝ ճակատագրին, ի բաց բառնայ որ ի մեզն է առնել: Այլ ոչ ունի⁸³ այսպէս, քանզի՛ որ ինչ մտացն է գործականին եւ տեսականին⁸⁴ ի մեզ առնելոյն ցուցաւ: Բայց ոչ ամենայն, որ ըստ նախախնամութեան՝ բնութեանն⁸⁵, թէ եւ որ ինչ բնութեանն⁸⁶ է՞⁸⁷ ըստ նախախնամութեանն⁸⁸ լինի: Զի բազում ինչ, որ ըստ նախախնամութեանն⁸⁹ լինի⁹⁰, ոչ է բնութեան գործ, որպէս ի վերայ սպանողին ցուցաւ: /239ա/ Քանզի է՛ մասն նախախնամութեան՝ բնութիւնս, ո՛չ նոյնն⁹¹ նախախնամութիւն:

[5] Արդ սոքա բնութեանն⁹² եւ մտացն մակագրեն զնախախնամութիւնն, որ ըստ իւրաքանչիւրիցն, իսկ այլքն⁹³ Աստուծոյ փոյթ լինել էիցն⁹⁴ յարամնայութեանն⁹⁵, որպէս զի մի՛ ինչ յեղելոցս պակասիլ, եւ այսորիկ միայնոյ առնել նախախնամութիւն: Իսկ⁹⁶ իւրաքանչիւրիցն բերիլ, որպէս

⁷⁶ Ծ յայտն

⁷⁷ ԱԶԸԾ բնութեան

⁷⁸ ԱԶԸԾ փախչել

⁷⁹ ԴեէԸԹԻԼԽԾՎ չիք

⁸⁰ Ե նախախնամութիւն Վ նախախնամութեան

⁸¹ Nem 128. 6 + κατά («բոս») / Լ + եւ

⁸² ԱԳՎ նախախնամութեան Եէ նախախնամութենէ

⁸³ ԲԳԶԸԺԻԼԽ + այս Ե + այլ

⁸⁴ ԱԶԸ տեսականի

⁸⁵ Եէ բնութենէ ԸՎ բնութեան / ԲԴԸԹԺԻԼԽԾՎ + է

⁸⁶ Գ բնութեան Եէ բնութենէ

⁸⁷ Եէ չիք Ը չիք թէ եւ որ ինչ բնութեանն է

⁸⁸ ԲԴԵԷԹԺԻԼԽ նախախնամութեանն

⁸⁹ ԲԴԵԷԹԺԻԼ նախախնամութեանն

⁹⁰ ԱԲԶԾ չիք Գ չիք զի բազում ինչ որ ըստ նախախնամութեան լինի

⁹¹ ԱԶԸԺ նոյն

⁹² ԳԽ բնութեան

⁹³ Nem 128. 13 + φασί

⁹⁴ Գ էից ԴԸԽ էիցն ԹԺԻ Լուս էիցն

⁹⁵ ԱԳԶԾՎ յարամնայութեան

⁹⁶ Nem 128. 15 = ժ + ըստ / Ը չիք

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

եւ դէպ լիցի, եւ վասն այսորիկ բազում անիրաւութեանց եւ⁹⁷ գարչ սպանութեանց եւ միահամուռ ասել՝ ամենայն չարութեան քաղաքավարիլ ի մարդիկ, եւ սոցա, որպէս եւ⁹⁸ դէպ լիցի՝ ոմանց փախչել ի դատաստանէ, եւ ոմանց տանջիլ, ո՛չ յորոց ըստ ուղիղ բանի, եւ ո՛չ յորոց ըստ աւրինաց ամենայն իրաւք դիպեցելոց: Իսկ ուրանաւր ոչ աւրէնք եւ ոչ բան ընկալեալ լինի⁹⁹, զի՞ արդ արդեւք ասիցէ ոք՝ Աստուած գոլ հպատակող, քանզի եւ¹⁰⁰ պատահի¹⁰¹ ե՛ւ քաղցունցն¹⁰² յոլովակի անիրաւիլ եւ տառապիլ¹⁰³ եւ ընդ բիւրաւք¹⁰⁴ չարեաւք¹⁰⁵ անկանիլ, իսկ չարացն եւ բռնաւորացն՝ աճել զաւրութեամբ եւ հարստութեամբ եւ իշխանութեամբ եւ այլովք կենցաղոյս բարութեամբք: Ինձ թուին¹⁰⁶, որք¹⁰⁷ զայսն ասեն, բազումս եւ այլս ինչ, յորոց նախախնամութեանն¹⁰⁸ են, անգիտանալ տեսութեանց, մանաւանդ՝ զհոգւոյն¹⁰⁹ անմահութիւն, քանզի մահկանացու զնա վարկանին գոլ, այսր կենաց պարագրելով, զորս ինչ մարդոյն են: Եւ ապա խոտորեալս ունին զորս յաղագս բարութեանցն դատողութիւնս, քանզի համարին զորս ի հարստութիւնսն են անկեալք եւ զաւրացեալք¹¹⁰ պատուաւք եւ այլովք նիւթականաւք բարութեամբքս¹¹¹ պայծառացեալք¹¹², երջանիկս գոլ եւ երանելիս, իսկ զհոգւոյն բարութիւնսն¹¹³ առ ոչինչ դնեն բազում չափով¹¹⁴,

97 *Nem 128. 16 + πολλὰς* («բազում»)

98 *Nem 128,17 = Ա ԳՁԾ չիք*

99 *Nem 128. 19 κρατεῖ* («իշխի») | Գ կալել լինի

100 *ԱԲԴԵԼԹԻԼԽԾՎ չիք*

101 *ԱՁԾ պատահէ*

102 *Nem 128. 20 χριστοὺς* | Ը քաղցոնիցն | Վ (153. 2) քաղցրաբարոյիցն, լաւաբարոյիցն

103 *Nem 128. 21 ταπεινοῦσθαι* («նսեմացվել, ստորացվել»)

104 *ԱՁԾ բիւրուք Բ բիւր Ի բիւր* (լուս բիւրաւք)

105 *Ծ չարեւք*

106 *ԸՎ թուի*

107 *ԳէԸՎ որ*

108 *Գ նախախնամութեանցն Ե նախախնամութենէն* (չիք են)

109 *Ա զհոգւոց ԲԴԵԼԹԻԼԽԾՎ զհոգւոյ*

110 *ԲԴԵԼԹԻԼԽԾՎ զաւրացեալ*

111 *ԱՁ բարութեամբք*

112 *ԲԴԼԹԻԼԽ պայծառացեալ Ը +եւ*

113 *Գլ բարութիւնս*

114 *ԲԴԵԼԹԻԼԽՎ չափովք*

քան զմարմնականսն¹¹⁵ եւ¹¹⁶ զարտաքոյս գերազանցեալն¹¹⁷: Քանզի վեհագոյն են վեհագունին բարութիւնք¹¹⁸:

[6] Արդ այսքան առաքինութիւնք քան զհարստութիւն եւ քան զողջութիւն եւ քան զայլսն լաւագոյն¹¹⁹ են, ո՛րչափ հոգի՝ քան զմարմին: Քանզի եւ՛ միայնք¹²⁰, եւ՛ հանդերձ այլովքն¹²¹ առաքինութիւնքն¹²² երանելի առնեն զմարդն, այլովքն՝ ըստ լայնութեան, իսկ միայնք¹²³ եւ ըստ ինքեանց՝ ըստ պարագրութեան: Քանզի յէիցս են ինչ որ ըստ պարագրութեան իմանին, որպէս երկկանգուն⁽²⁰⁶⁾, եւ են ինչ որ ըստ լայնութեան, որպէս շեղջ¹²⁴: Քանզի¹²⁵ շեղջ, եթէ առնուցուս չափս⁽²⁰⁷⁾ երկուս, թողեալն ի նմա լինի¹²⁶ շեղջ, եւ՛ ըստ լայնութեանն¹²⁷ յերանութեանէն¹²⁸ ⁽²⁰⁸⁾, թէ ի բաց առցես զորս¹²⁹, ինչ մարմնոյն, եւ զորս արտաքոյ բարութիւնսն¹³⁰, եւ թողուս միայն զառաքինութիւնսն, մնայ եւ այսպէս երանելի: Քանզի¹³¹ առաքինութիւն եւ՛ ըստ ինքեան բաւական է յերջանկութիւն: Արդ ամենայն բարի երանելի է, եւ ամենայն չար՝ թշուառական, թէ եւ զամենայն միահամուռ ունի զասացեալսն՝ բախտի բարութիւնս: Զոր անգիտացեալք¹³² բազումք, միայն երանելիս¹³³ գոլ համարին զմարմնով զուարճացեալսն եւ զհարստացեալսն¹³⁴, վասն որոյ մեղադրեն զնախախնամու-

115 ԱՐԴԵՋԷԼԹԺԻԼԽԾՎ զմարմնականն

116 ԲԶ + քան եւ Մ + քան

117 ԲԴԵՇԷԼԹԺԻԼԽՎ զգերազանցեալն

118 ԲԴԵՇԷԼԹԺԻԼԽԾՎ բարութիւնքն

119 ԱԳԶ լաւագոյնք

120 ԱԶԾ միայնքն

121 ԱԳԶԾ այլովք Ը հանդերձելովքն

122 Ա առաքինութեամբքն ԲԵՇՎ առաքինութիւնք ԹԽ առաքինութեամբք

123 ԲԴԵՇԷԼԹԺԻԼԽՎ միայն

124 Ժ շեղջք

125 ԶՎ + ի

126 ԱԳԶԾ մնա փի ի նմա լինի

127 ԱԶԾ լայնութեան

128 Ա ի յերայնութեան է ԵՎ յերանութեանն

129 ԲԴԵՇԷԼԹԺԻԼԽՎ զոր

130 ԲԴԵՇԷԼԹԺԻԼԽԾՎ բարութիւնքն

131 ԵՇԽ + եւ

132 ԱԶԾ անգիտացեալ Գ անգիտացել

133 Ա երանելի Գ երանելին

134 Գ հարստացելս ԴԸԺՎ զհարստացեալս

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

Թիւնն, որ ոչ միայն յերեւելեացս կարգաւորէ զմեզ, այլ եւ ըստ իւրոյն նախագիտութեան¹³⁵: Քանզի գիտելով Աստուած, թէ՛ քան զայժմուս¹³⁶ պիտանիս եւ¹³⁷ բարիս, աւգտակար է տնանկանալն, եւ¹³⁸ թէ ապականէ զբարւոյս նորա¹³⁹ հարստութիւնն՝ եկեալ ի վերայ, ի տնանկութեան պահէ զնա աւգտակարապէս: Եւ տեսեալ յոլովակի զհարուստն, /239բ/ թէ դժնդակագոյն լինելոց է, պակասեալ յընչիցն¹⁴⁰ (յաւազակութիւնս ձեռնարկեալ կամ ի սպանութիւնս եւ կամ յայլ ինչ մեծագոյն չարիս), թողու վայելել զհարստութիւնն: Ապա ուրեմն եւ տնանկութիւն յոլովակի աւգտակար եղեւ¹⁴¹ մեզ, եւ զաւակաց մահ¹⁴², եւ ծառայից փախուստ, քանզի դառնագոյն արդեւք, քան զկորուստն¹⁴³ նոցա լինելոց, էր ապրելն վատթար զաւակացն, եւ աւազակ ծառայիցն: Քանզի մեք ոչ ինչ¹⁴⁴ գիտելով, զոր ինչ¹⁴⁵ լինելոցն է, առ մերձակայս միայն հայիմք, ոչ ուղղակի դատելով¹⁴⁶, զորս ինչ պատահելոցն է¹⁴⁷: Բայց Աստուծոյ՝ եւ¹⁴⁸ հանդերձեալքն որպէս առնութեքս են: Այլ այսոքիկ առ ըստգտողսն¹⁴⁹ ասացան, առ որս եւ պատշաճ է ասել զգրեալսն¹⁵⁰. «միթէ ասիցէ՞ կաւն ցրրուտն¹⁵¹»(209):

[7] Զիա՞րդ ոչ է փախչելի մարդոյ, որ ընդդէմ աւրինադրէ Աստուծոյ եւ հակառակս հրամայէ նախախնամութեանն գործոց¹⁵², որ եւ ոչ մարդկային աւրինադրութեանցն¹⁵³ ընդդիմանալ իշխէ¹⁵⁴: Արդ թողեալ զայսպի-

135 ԲԴԵԹԺԼԾՎ նախախնամութեան Ը (ԲԴԵԹԺԼԾՎ Լուս) նախագիտութեանն

136 ԱԶԻԾ այժմուս ԲԼԽ զայժմուս Գ ատմուս

137 Վ չիք պիտանիս եւ

138 ԲԴԵԹԺԼԽՎ չիք

139 Nem 129. 20 τὴν γνώμην αὐτοῦ («նրա գիտակցությունը, ողջախոհությունը»)

140 ԲԴԵԹԺԼՎ յինչս ԲԴԵԹԺԼ Լուս յինչիցն Գ ի յնչիցն

141 ԱԶԾ է

142 Nem 129. 24 θάλα (բառ. «թաղում»)

143 Թ փախուստն Ի կորուսն Խ զփախուստն

144 ԳԹԺԻԽՎ չիք

145 Խ չիք լինելոց էր ապրելն գիտելով զոր ինչ

146 ԱԶ գիտելով Ծ Լուս գիտելով

147 ԱԳԶԾ էն

148 ԲԴԵԹԺԺԼԽՎ չիք

149 ԱԺՎ ստգտողսն

150 ԴԵԼԺԼԽ զգրեցեալսն

151 =Nem տարրնթ τῶ κεραμεῖ ≠ 130. 2 τῶ πλάσσαντι՝

152 ԲԴԵԹԺԺԼԽՎ գործոյ

153 ԲԴԵԹԺԺԼԽՎ աւրինադրութեան Գ աւրինադրութեանց

154 Խ չիք մարդկային աւրինադրութեանցն ընդդիմանալ իշխէ

սիս¹⁵⁵ յանցանս, յաւետ՝ զամբարշտութիւնս¹⁵⁶, ցուցցուք, թէ որպէս ոչ այլազգ¹⁵⁷ ասի նոցա առանց նախախնամութեան որոց ըստ իւրաքանչիւրիցն¹⁵⁸: Քանզի կա՛մ անգիտանալ Աստուծոյ, թէ բարւոք է, եւ այսոցիկ հոգ տանել, եւ կա՛մ ոչ կամել եւ կա՛մ ոչ կարել:

[8] Այլ անգիտութիւն եւ անուամնութիւն¹⁵⁹ ամենայն ամենեւին աւտար է երանականին էութեան, քանզի նոյն (ինքն) գիտութիւն է եւ իմաստութիւն եւ մակացութիւն: Զիա՞րդ¹⁶⁰ մարդ¹⁶¹ բարւոք իմացող¹⁶², անգիտանայցէ, թէ որոց ըստ մասինս են, ամենեցունց ապականեցելոց, ե՛ւ որք ըստ բոլորումն են, ապականեցին, քանզի յամենեցունց¹⁶³, յորոց ըստ մասինս են¹⁶⁴, կան Հաստատումն¹⁶⁵ որք ըստ բոլորումն, զի հաւասարէ գտեսակսն¹⁶⁶ Համանգամայն որոց ըստ մասին, եւ ընդդէմ դարձուցանէ եւ ի միասին ապականի եւ ի միասին ամբողջ պահի: Եւ ոչ ինչ արգելու ամենայն անհատիցն¹⁶⁷ կորնչել, թէ եւ ոչ միոյ ի վերուստ հոգաբարձութեան հանդիպեցի, եւ այսոցիկ ապականեցելոց՝ ե՛ւ որք ըստ բոլորումն են ապականեցին: Իսկ թէ՛ զայս միայն ասեն նախախնամել նմա՛ զոչ ամենայնի¹⁶⁸ որք ըստ մասինն են կորնչել¹⁶⁹, զի ամբողջ պահեսցին տեսակքն,

¹⁵⁵ ԱԶԾ գայսպիսի

¹⁵⁶ Բ զամպարշտութիւնս Գ զի ամբարշտութիւն է ԶԾ զի ամպարշտութիւնս Ժ զի ամբարշտութիւնս

¹⁵⁷ Nem 130. 6 οὐ καλῶς («ոչ արդարացիորեն»)

¹⁵⁸ ԲԻ իւրաքանչիւրիցն | Nem 130. 7 + τῶν καθ' ὅλον καὶ γενικῶν προνοίας τυχαίωντων. τρεῖς γὰρ ταύτας αἰτίας μόνας ἂν τις φαίη: τοῦ μὴ γίνεσθαι πρόνοιαν τῶν καθ' ἕκαστα. /Վ (155. 1)*«զընդհանուրս և զգլխաւոր իրս (գսեռականս) կախեալ զայնմանէ խոստովանին, քանզի երիս պատճառս ևեթ մարթ է նոցա ի մեջ ածել, որովք գատանել զնախախնամութիւնն աստուծոյ յիւրաքանչիւրիցն կարացեն, քանզի կամ անգիտանալ»:

¹⁵⁹ ԱԲԳԶԺ անուամնութիւն

¹⁶⁰ Nem 130. 12 + πῶς δ' ἂν καὶ λάθοι τὸν θεόν հմմտ. Վ (էջ 155) հավելված է ըստ հուն. -ի, հայկ.՝ չիք. <անգիտանալ հնար իցէ Աստուծոյ, զոր եւ ոչ>

¹⁶¹ ԱԳԶԾ չիք

¹⁶² Եթիս իմանող Ը իմացողական

¹⁶³ ԵԸԽ ամենեցունց

¹⁶⁴ Nem 130. 14 + πάντως

¹⁶⁵ Ծ Հաստատումն

¹⁶⁶ Nem 130. 15 + πᾶσιν («բոլորին»)

¹⁶⁷ ԱԳԶԾ անհատիցս

¹⁶⁸ Վ զի մի փիս զոչ ամենայնի

¹⁶⁹ ԱԳԾ կորնչելն Ժ կորնչելին

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

զանխլանան ինքեանց, ասելով գոլ՝ ումեմն եւ ըստ իւրաքանչիւրիցն նախախնամութեան¹⁷⁰, քանզի զայսոսիկ նախախնամելով, որպէս նոքայն ասեն, պահէ զտեսակսն¹⁷¹ եւ զսեռսն¹⁷²:

[9] Այլ¹⁷³ ասեն՝ ոչ անգիտանայ, այլ¹⁷⁴ ոչ կամի նախախնամել: Այլ ոչ կամելն վասն երկուց պատճառոց¹⁷⁵ լինի՝ կամ վասն հեղգութեան եւ կամ վասն անվայելուչ գորոյն¹⁷⁶: Եւ զիա՞րդ ոչ իցէ մոլեգնեալ, որ հեղգութեան¹⁷⁷ պատճառ¹⁷⁸ ածէ¹⁷⁹ ի վերայ Աստուծոյ, քանզի դարձեալ յերկուցս¹⁸⁰ յայսցանէ ծնանի հեղգութիւնն¹⁸¹ ի հեշտութենէ եւ յերկիւղէ, քանզի կամ ի հեշտութենէ¹⁸² քարչեալք՝ հեղգանամք¹⁸³, կամ վասն երկեղի ի բաց կամք: Բայց եւ ոչ մի յայսցանէ արժան է ածել զմտաւ վասն Աստուծոյ: Իսկ եթէ հեղգութիւն ածել¹⁸⁴ ի վերայ հրաժարեն, բայց ասիցեն, թէ ոչ վայել է Աստուծոյ (քանզի անարժան է այնքան երանութեան յանարգան եւ ի փոքունս¹⁸⁵ զիջանել, եւ¹⁸⁶ իբր զի շաղախել ի նիւթականս եւ յաւժարականս¹⁸⁷ անտեղութիւնս¹⁸⁸, եւ վասն այսորիկ՝ ոչ կամել), անգիտանան երկուս ախտս վատթարս հպեցուցեալ¹⁸⁹ յԱստուած՝ հպարտութիւն եւ շաղախումն¹⁹⁰, զի կամ վասն հպարտութեան անտես առնէ արար-

170 ԲԴԵՁԷԼԹԺԻԼԽՎ նախախնամութիւն
171 ԱԲԴԵՁԷԼԹԺԻԼԽՎ զտեսակն
172 ԱԲԴԵՁԷԼԹԺԻԼԽԾՎ զսեռն
173 Ծ այոյ
174 Nem 131. 1 δὲ
175 Վ պատճառաց
176 ԱԳՁ գորոյ
177 Գ հեղգութեանն է հեղգութեամբ
178 ԱԳՁԾ պատճառն ԴԻՎ պատճառս
179 Վ ածիցէ
180 ԳԵԺՎ յերկուց
181 ԱՁԾ հեղգութիւն Ը յեղգութիւնն
182 Nem 131. 4 + τινος (*«իմն»)
183 ԵՁԸԺԻԼԽԾ +եւ
184 ԹԽ ածեալ
185 ԲԴԷԼԹԺԻԼԽԾՎ փոքունսն
186 ԱՁ չիք
187 Գ յաւժարականս ՁԾ յաւժարականն
188 ԱԾ անթողութիւնս ԲԴՁԸԺԻԼ անթողութիւնս ԲԴԸԺԻ լուս անտեղութիւնս Թ անթողութիւն (լուս անտեղություն եւ աղտեղութիւն) Խ անաղտեղութիւնս
189 ԱԲԳԵԹԺԻԼ հպեցուցանել ԴԷԽՎ հպեցուցանեն
190 Nem 131. 10 μολυσμόν («պղծություն») / Ժ շախախումն

չագ/240ա/ործն զսկիզբեն⁽²¹⁰⁾ եւ զկարգաւորութիւնն որոց ըստ մասին, զոր է անտեղի ասել, կամ ի շաղախումն խոնարհել¹⁹¹, որպէս նոքայն ասեն: Իսկ եթէ արեգականայնուցն¹⁹² ճառագայթից՝ բնութիւն ունելով յինքն քարշել զամենայն խոնաւուտ, ոչ ասեն շաղախել արեգականն¹⁹³, այլ եւ ոչ նոցունց ճառագայթիցն, յորժամ ի վերայ¹⁹⁴ տղմոյ իրիք ծագիցէ¹⁹⁵, այլ մնալ անարատս եւ մաքուրս, զիա՞րդ համարին շաղախել¹⁹⁶ Աստուծոյ յայսպիսեացս գործոց: Ոչ է¹⁹⁷ մարդկան գիտողաց զբնութիւն Աստուծոյ յայտքիկ աւրինադրութիւնք: Քանզի անախտ է եւ անապական եւ անաղտ եւ ի վերքան զամենայն այլայլումն աստուածութիւնն: Քանզի շաղախումն եւ¹⁹⁸ ամենայն յայսպիսիքս յեղման իրիք գործ է: Զիա՞րդ ոչ է անտեղի, արուեստաւոր ոք¹⁹⁹ զինչ եւ է արուեստի, եւ մանաւանդ բժիշկք՝ հոգ տանելով բոլորումն, ոչ ինչ յորոց ըստ մասինն, եւ ոչ փոքր ինչ²⁰⁰ թողուլ²⁰¹ անարուեստ եւ անհպատակ, գիտելով, թէ ի բոլորն ընթանայ ի մասնէն, եւ զարարչագործն Աստուած, եւ քան զարուեստաւորսն ցուցանել²⁰² անուամնագոյն²⁰³: Այլ արդեւք՝ կամիցի²⁰⁴ եւ ոչ կարէ²⁰⁵: Եւ զիա՞րդ ոչ հակառակ երեւեցուցանէ տկար ասել զԱստուած եւ անզաւր²⁰⁶ բարի առնել: Իսկ այլազգ՝ ըստ երկուց յեղանակաց ասասցէ ոք զԱստուած անզաւր գոլ նա-

191 *Nem 131. 12 ἐκκλίνων* («խուսափելով, շրջանցելով») / Ը խոնարհեալ իս խորհարհել
 192 Ա արեգականայնուցն ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ արեգականայնոցն
 193 ԱԳԶԸԾ արեգական
 194 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼՎ + ի
 195 ԵԷԹԽ ծագեացէ է լուս ծագիցէ
 196 ԳԺ շաղախել
 197 ԺԽ չիք
 198 ԵԽ է
 199 ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ արուեստաւորք փխ արհեստաւոր ոք
 200 ԹԽ չիք
 201 ԳՎ թողուն
 202 ԴՎ (Բ լուս) ցուցանեն ԵԷԹԺԼԽ ցուցանելն
 203 Գ անուամնագոյն Զ լուս անարուեստագոյն
 204 ԱԶ կամեսցի
 205 ԱԴԶՎ կարիցէ
 206 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ + ի

Յաղագս Բնութեան մարդոյ

խախնամել զանհատս²⁰⁷ կամ ինքն ոչ բնաւորիլ, կամ զորս ըստ մասինն անընդունակս գոլ նախախնամութեանն²⁰⁸:

[10] Այլ զի ինքն բնաւորեալ է նախախնամել՝ ե՛ւ նոքա խոստովանին, որովք ասենն զնա՝ ըստ բոլորումն²⁰⁹ նախախնամել, իսկ այլազգ՝ նուաստագունիցն հասանել ի գերակայսն ոչ է կարողութիւն, բայց վեհագունիցն զաւրութիւն մինչ եւ ցյետինսն եւ անզգայսն, ամբողջ պահեալ իջանէ, քանզի ամենայն ինչ կազմեալ է Աստուծոյ կամաւքն եւ ի նմանէ առնու զյարամնայութիւնն²¹⁰ եւ զփրկութիւնն²¹¹:

Իսկ զի եւ անհատիցն եւ բազմացելոց գոյացութիւն նախախնամութեան²¹² է ընդունական²¹³, յայտ է եւ յանբանիցն²¹⁴, որք յիշխանութեանց իմն եւ յառաջնորդաց կարգաւորին, որոց բազումք²¹⁵ տեսակք: Քանզի եւ մեղուք եւ մրջիւնք²¹⁶ եւ բազումք յերամացելոցն²¹⁷ յառաջնորդաց ոմանց կարգին, որոց հետեւին հաւանեալքն: Մանաւանդ թէ եւ ոք զայս ածեալ զմտաւ, ի մարդկան քաղաքավարութիւն հայեսցի, քանզի եւ²¹⁸ երեւի զաւրինագրացն²¹⁹ եւ զիշխանացն²²⁰ ընկալեալ կարգաւորութիւն եւ հոգաբարձութիւն: Իսկ եթէ այսոցիկ ընդունական է, զիա՞րդ արդեւք իցէ արարչագործին նախախնամութեան²²¹ անընդունակ: Ոչ փոքր ինչ նշանակ է իւրաքանչիւրիցն նախախնամութեան²²² հանդիպելոյ բնաւորապէս սերմանեալն ի մարդիկ գիտութիւնն²²³ նորա: Քանզի ի վտանգ²²⁴ ինչ ըմբ-

207 Ա Գ զանհատսս
208 Վ նախախնամութեան
209 ԲԴԵԷԹԻԼ գբոլորումն (լուս ըստ բոլորումն)
210 Ա զյարամնայութիւն ԲԴԵԷ գյարութիւնն ԲԴԻ լուս զյարամնաութիւնն Ը զյարայմնայութիւնն
211 ԲԴԵԷԹԻԼ իսՎ զփրկութիւնն
212 ԺԽ նախախնամութեանն
213 Վ ընդունակ
214 Nem 132. 7 τῶν ζῴων
215 ԱԵԹԽ բազում
216 ԲԳ մրջիւնք
217 ԲԼ լուս յերամացելոցն իս յերամացելոց (լուս յերամացելոց)
218 ԱԳԸ չիք
219 Nem 132. 11 τῶν νομοθετῶν / Ա զաւրինագրացն
220 ԱԶԾ զիշխանաց
221 ԲԴԵԷԹԻԼ իս նախախնամութեանն
222 ԶԾ չիք անընդունակ..... նախախնամութեան
223 ԸԹԺԽՎ գիտութիւն
224 Nem 132. 15 ὑπ' ἀνάγκης («ի հարկէ») / Վ վտանգս

նեալք, անդէն վաղվաղակի յԱստուած եւ յաղաւթս ապաւինիմք²²⁵, բնութեանս՝ ածեալ զմեզ առանց ուսանելոյ յաւգնականութիւնն, որ ի նմանէ: Քանզի ոչ արդեւք ածէր զմեզ առանց ուսանելոյ բնութիւնս²²⁶, յոր ոչ ունէր բնութիւն առնել: Քանզի յանկարծակի²²⁷ ի խռովութիւնս եւ յահա, անյաւժարաբար²²⁸, նախ քան զնկատելն²²⁹ ինչ, առ Աստուած աղաղակեմք: Արդ ամենայն, որ այսպէս բնաւորապէս հետեւի²³⁰, հզաւրապէս ունի²³¹ ցոլցումն²³² եւ ոչ մի ինչ ընդդիմաբանութիւն ընկալեալ:

[11] Արդ ուստի՞ եկին²³³ յառաջ յայս բանք²³⁴, որք²³⁵ զայսն աւրինադրեն: Նախ՝ կարծելովն ի միասին լուծանիլ²³⁶ մարմնոյն եւ հոգւոյն, երկրորդ՝ եթէ ոչ կարէ բան քննել /240բ/ զըստ մասինն նախախնամութիւն²³⁷: Այլ զի ոչ է մահկանացու անձն, եւ ոչ այսու կենցաղաւ չափի²³⁸ որ ինչ մարդոյս է, յայտնեն²³⁹ Հելլենացւոց²⁴⁰ իմաստասիրացն²⁴¹ ասացեալքն²⁴² մարմնափոխութիւնքն²⁴³, եւ ասացեալքն տեղիք անձանց վիճակիլ առ²⁴⁴ իւրաքանչիւր ուրուք վարս, եւ պատիժքն²⁴⁵ անձանց, զորս պատժին ըստ ինքեանց: Քանզի այսօրիկ, թէ եւ խոտորին ըստ ա՛յլ իրիք,

225 *Nem 132. 16 + óς*
226 *էնվ բնութեանս*
227 *ԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ + անկեալ*
228 *ԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ + եւ*
229 *ԱԶԸԾ գնկատել*
230 *ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ՝ Հետեւին*
231 *ԱԶԸ ունին էՎ ունիցի*
232 *Գ ցոլցումնն թ ցոլցում*
233 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ եկն*
234 *ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ այս բան*
235 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ որ*
236 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ լուծանել*
237 *Բ լուս նախախնամութիւնն Եէթիւ նախախնամութիւնն*
238 *Ա ԳԶԾ չափէ*
239 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ յայտի են | ԱԲԴԵԶԹԺԻԼԽՎ + ի*
240 *Ա հեղղենացւոց ԲԴԵԹԼԽ հելլենացւոցն Գ հելլենացոց ԶԻԾ հեղղենացւոցն ԷԼ հելլենացւոց ժ հելլենացոցն | Վ + լեզուն*
241 *ԱԶԸ իմաստասիրաց Ը չիք*
242 *ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽՎ ասացեալն*
243 *ԱԲԴԵԶԷԼԹԺԻԼԽՎ՝ մարմնափոխութիւնք*
244 *ԲԳԴԷՎ +ի*
245 *ԱԶԸ պատիժք*

Յաղագհս Բնո-Բէան մարդոյ

այլ զանձն գոլ ասեն յետ կենցաղոյս այսորիկ²⁴⁶ ե՛լ դատաստանս²⁴⁷ ըն-
դունել յանցանացն իւրեաց խոստովանին:

[12] Իսկ թէ անհասանելի է²⁴⁸ մեզ որոց ըստ մասինն²⁴⁹, նախախնա-
մուծեանն²⁵⁰ բան, որպէս եւ է, ըստ որում, եթէ. «Անքննելի են դատաս-
տանքն²⁵¹ նորա, եւ անգննելի են ճանապարհքն²⁵² նորա²⁵³»(211), այլ ոչ
վասն այսորիկ պարտ է ասել, թէ ոչ է նախախնամուծիւն: Քանզի՞ ոչ,
վասն զի զչափ ծովու անգիտանամք եւ զթիւ աւազոյ, ասիցէ ոք՝ ոչ ծով եւ
ոչ աւազ գոլ: Այսպէս արդեւք ասիցի՞ ո՛չ մարդ եւ ո՛չ²⁵⁴ այլ կենդանի գոլ,
վասն զի զթիւ մարդկան եւ այլոց կենդանեաց անգիտանան: Քանզի ան-
հատքն անբաւանդակելիք²⁵⁵ են մեզ, իսկ անբաւանդակելիքն մեզ՝ անգի-
տելիք մեզ: Եւ որք ըստ բոլորումն՝ յոլովակի լինին ըմբռնելիք բանիւ,
բայց որք ըստ մասինն՝ անկար է: Արդ կրկին գոլով ըստ իւրաքանչիւր
մարդոյ տարբերութեան՝ առ այլ մարդ եւ առ ինքն (քանզի բազում ինչ եւ
առ ինքն իւրաքանչիւր ուրուք զաւրհանապազ փոփոխումն եւ տարբերու-
թիւնն ի վարս եւ ի գործս <եւ> ի պէտս²⁵⁶ եւ ի ցանկութիւնս եւ ի պատահ-
մունս, քանզի²⁵⁷ դիւրադարձ է այս կենդանի՝ պիտոյիւք եւ ժամանակաւք
վաղվաղակի փոփոխմամբք), հարկ է եւ զպատշաճն²⁵⁸ իւրաքանչիւր ումեք
նախախնամութիւնն²⁵⁹ զանազան եւ պէսպէս եւ բազմադրուագեալս եւ ըն-
թացակից բազմացելոցն անհասութեան²⁶⁰ ունել²⁶¹, եթէ պարտ է ըստ պա-

246 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ այսոցիկ
247 ԲԴԵԷԹԺԻԼԽՎ դատաստան
248 ԲԺԻ +ի
249 ԳԶԾ մասին
250 ԱԳԶԸԾ նախախնամութեան
251 ԱԳԶԸԻԽԾ դատաստանք
252 ԱԳԶԸԽԾ ճանապարհք
253 Nem 133. 4 σοῦ («քո»)
254 ԳԷԽՎ չիք
255 ԳԺ անբաւանդակելիք Ը անբովանդակելիք Լ լուս անբաւանդակելիք
256 ԳԺՎ չիք
257 ԳԷԹՎ +եւ
258 ԱԶԸԹԽԾՎ զպատշաճ Դ պատշաճն Խ պատճառն
259 ԴԵԻԼՎ նախախնամութեանն ԲԷԹԺ նախախնամութեան (լուս նախ. -թիւն) Խ
նախախնամութիւնն
260 ԱԺԾ անհասութիւն
261 Nem 133. 18 συνεκτείνεσθαι («տարածվել»)

տեհուածեան իւրաքանչիւր ումեք ըստ իւրաքանչիւր իրի եւ իւր գոլ զնա, անբովանդակելի է ըստ մասինն²⁶² տարբերութիւն, անբովանդակելի²⁶³ ուրեմն՝ եւ պատշաճ նախախնամութեանն նոցա բան: Իսկ թէ անբովանդակելի՞ եւ անգիտելի²⁶⁴ մեզ: Արդ ոչ է պարտ գիւր անգիտութիւնն ի բաց բարձումն առնել էիցս հոգաբարձութեան: Քանզի զորս²⁶⁵ կարծեսն դու ոչ²⁶⁶ բարւոք, այսոքիկ ըստ բանի արարչագործին լինի²⁶⁷, բայց դու ոչ գիտելով զպատճառսն՝ ոչ ըստ բանի ասես²⁶⁸ լինել: Քանզի զոր ի վերայ այլոցն²⁶⁹ անգիտելեաց կրեմք, զնոյն եւ ի վերայ գործոցն²⁷⁰ նախախնամութեանն²⁷¹ յաղաւտ նմանութենէ իմեքէ²⁷² իմանամք զնորայսն, ուրուականս իմն եւ ստուերս գործոցն նորա յեղելոցն²⁷³ նմանութիւն²⁷⁴ իմն առեալք:

[13] Արդ ասեմք՝ լինել ինչ ըստ թոյլ տալոյ Աստուծոյ, իսկ թոյլ տալոյն տեսակք բազումք: Քանզի թոյլ տայ յոլովակի ե՛ւ արդարոյ անկանիլ ի փորձութիւնս, զի զծածուկն²⁷⁵ ի նմա առաքինութիւն²⁷⁶ ցուցցէ²⁷⁷ այլոց, որպէս զՅոբայն²⁷⁸: Իսկ այլազգէ²⁷⁹, թոյլ տայ անտեղի ինչ գործիլ²⁸⁰, զի ի ձեռն գործոյն թուեցելոյն²⁸¹ անտեղւոյ²⁸², մեծ ինչ եւ սքանչելի կանգնես-

262 ԱԼԻԾ մասին

263 ԵԷԹԽՎ + է

264 ԲԴԵՋԷԹԺԻԼԽՎ + է

265 ԱԺ զոր

266 Ջ լուս + ըստ բանի

267 = *Nem* տարրնթ γίνεται ≠ 133. 23 ἔγνωστα / ԱԶԾ լինին

268 ԱԺ ասել

269 ԱԶԾ այլոց

270 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽ գործոյն

271 ԱԳՋԾ նախախնամութեան

272 *Nem* 134. 1 + και

273 ԳԷՎ յեղելոց

274 *Nem* 134. 2 κατά στοχασμόν («ըստ ենթադրութեան»)

275 ԱԶԾ զծածուկ

276 ԲԴԵՋԷԼԹԺԻԼԽ առաքինութիւնս

277 ԲԺ ցուցէ

278 ԵԷԺՎ զյովբայն Ը զովբայն ԹԽ յովբայն Ի զորբայն

279 ԱԶԾ այլ

280 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼԽ գործել

281 ԱԶ թուեցելոյ

282 ԲԳԻ անտեղոյ

Յաղագհս Բնո-Բէական մարդոց

ցի, որպէս ի ձեռն խաչին՝ զփրկութիւնն²⁸³ մարդկան: Ըստ այլ յեղանակի²⁸⁴, թոյլ տայ եւ սրբոց²⁸⁵ կրել ինչ չարչարանս, զի մի՛ յուղիղ խորհրդոյն²⁸⁶ եւ ի²⁸⁷ տուեցելոյն²⁸⁸ նմա զաւրութենէն²⁸⁹ անկցի ի հպարտութիւն, որպէս Պաւղոսի: Թողեալ ոք լինի առ ժամանակ մի յուղիղութիւն այլոց, զի ի նորա դիտմանէն²⁹⁰ այլք խրատեսցին, որպէս²⁹¹ Ղազարուն եւ²⁹² մեծատանն⁽²¹²⁾: Քանզի բնաւ/241ա/որպէս տեսեալ զոմանս ի կիրս ինչ՝ ամփոփիմք, որպէս ասի բարուք եւ Մենանդրեայ²⁹³, թէ՛ «Երկուցեալք յԱստուծոյ ի քոյոյդ²⁹⁴ կրից»:

[14] Թողեալ լինի ոք²⁹⁵ եւ յայլոյ²⁹⁶ փառս, ոչ վասն իւր եւ կամ²⁹⁷ ծնողաց²⁹⁸ մեղաց, որպէս ի ծնէ կոյրն՝ ի փառս Որդւոյն Աստուծոյ²⁹⁹ ⁽²¹³⁾: Դարձեալ, թոյլ տուեալ լինի չարչարել ումեք յայլոյ³⁰⁰ նախանձ, զի փառք չարչարեցելոյն մեծացեալ՝ անդանդաղելի լիցի այլոցն չարչարել³⁰¹ յուսով հանդերձելոցն³⁰² փառաց եւ ցանկութեամբ՝ ակնկալեաց³⁰³ բարեաց, որպէս մարտիրոսացն³⁰⁴ եւ որք զանձինս իւրեանց ետուն փոխանակ հայրենեաց

283 ԱԸԽ զփրկութիւն

284 ԲԵԷԹԻԽ + ԵԼ

285 Nem 134. 9 ὄσιον («սրբի»)

286 Nem 134. 9 συνειδότης («գիտեցողի») | ԱԺ խորհրդոց Բ խորհրդոյն ԳԶԸԾ խորհրդոյ և խորհրդոցն

287 ԹԽ չիք

288 ԲԴԵԷԸԺԻԼՎ տուեցելոյ

289 Ա զաւրութեան ԳԶԾ զաւրութէնէ

290 ԲԳԴԵԶԷԸԹԺԻԼԽՎ դիպմանէն

291 ԷՎ + Ի

292 ԷՎ + Ի

293 Ժ մենադրեայ և մենանդրիեա

294 Ա քոցդ ԳԶ քոցդ

295 Գ լինիմք փի լինի ոք Ը ոք լինի

296 ԱԴԵԶԷԸԹԺ յայլոց ԲԼ լուս յայլոց և յայլոյց

297 ԱԲԴԵԶԷԸԹԺԻԽԾ + վասն Լ լուս վասն

298 Ա ծնողածն Զ ծնողացն Ժ ծնաւդաց

299 Nem 134. 16 τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου («Մարդու Որդու»)

300 ԲԴԷԸԹԺԻԼԽ յայլոց Ե այլոց

301 Ա չարչարիլ Ե չարչարեցելոյ Լ չարչարեալ

302 ԴԵԹՎ հանդերձեցելոցն

303 Ա ակնկալեացն Գ ակնկալեցն Զ ակնկալեացն

304 Ը մարտիրոսաց ժ մարտիրոսքն (լուս -ացն)

եւ ազգի եւ տերանց³⁰⁵: Իսկ, թէ թուեսցի³⁰⁶ արտաքոյ բանի գոյ՝ չարչարել սրբոցն չարաչար³⁰⁷, յայլոց³⁰⁸ ուղղութիւն³⁰⁹ գիտասցէ, թէ կենցաղս այս հանդէս է եւ ասպարէզ առաքինութեանց եւ, որքան մեծագոյն են աշխատութիւնքն, այնքան մեծամեծք են եւ պսակքն, քանզի առ չափ³¹⁰ համբերութեանն³¹¹ եւ յաղթանակացն տուրք: Վասն այնորիկ³¹² եւ Պաւլոսի թոյլ տուաւ³¹³ լինել ի բիւրս ներդրութիւնս, զի մեծ եւ կատարեալ առցէ գյաղթութեանն³¹⁴ պսակ³¹⁵: Արդ ամենայն բարւոք եւ պիտանի³¹⁶ լինի նախախնամութեանն գործ:

[15] Եւ զի բարւոք եւ պիտանի եւ որպէս միայն ընդունական է, ամենայնի կարգաւոր է Աստուած, երկոքումք³¹⁷ դիտամաբքս³¹⁸ այսոքիւք³¹⁹ վարեալ յամենեցունց³²⁰ խոստովանելեալք՝ ուղիղս դիտեսցէ³²¹: Բարերար է Աստուած³²² եւ միայն իմաստուն, ապա ուրեմն՝ վասն բարերար գոլոյն՝ վայելչաբար ե՛ւ նախախնամող է, եւ վասն իմաստուն գոլոյն՝ իմաստաբար³²³ եւ բարւոք հոգ տանի էիցս, քանզի թէ ոչ նախախնամէ՝ ո՛չ է բարերար, եւ եթէ ոչ բարւոք՝ ո՛չ է³²⁴ իմաստուն:

[16] Արդ պարտ է այսոցիկ զգուշանալ դիտմանց, եւ ոչ ըստգտանել զնախախնամութեանն գործ, եւ ոչ հայհոյել, այլ առանց քննելոյ զամե-

305 PG40 p 812 + ἡ τέκνων, ἢ πίστεως («և զավակների, և հավատի»)

306 Nem 134. 21 δοκοῖν / ԲԴԵԷԹԻԼԽ Թուելովն Ը թուելով ժ թուեսցելոցն Ի թվելով

307 Ծ + առ

308 ԲԴԵԷԹԻԼԽ յայլոցն

309 Եժ յուղղութիւն

310 ԱԲԶԷԹԻԼ անչափ ԲԷԹԼ լուս այնչափ ԴԵԽՎ այնչափ ժ յանչափ

311 ԴԷԺՎ Համբերութիւնն

312 ԳԸԾ այսորիկ

313 ԲԴԵԷԹԻԼ տուեալ ԲԴԹԺԼ լուս տուաւ

314 Ա գյաւժարութեանն ժ գյաղթութեան

315 ԸԹԺԽ պսակն

316 Nem 135. 5 δεόντως («վայելչապես»)

317 ԱԶԾ երկուք ԲԴԵԷԹԻԼԽ երկուքոք

318 Ե դիտամաբքս Ը դիտամաբք

319 Գ + որք / ժ այսոքիկ

320 Խ ամենեցունց

321 ԲԷԼ ^ ի փիս Ե (դիտեսցի?) ԵԽ դիտեսցէ Զ դիտեսցուք Ծ լուս դիտեսցուք

322 Nem 135. 8 չիք

323 ԳԸ իմաստաբար

324 ԻԼԽ չիք

Յաղագհս Բնութեան մարդոյ

նայն յանձն առնուլ³²⁵, ընդ ամենայն սքանչանալ, զամենայն ասել՝ բար-
ւոք եւ պիտանի եղեալս³²⁶, թէ եւ երեւեսցի բազմաց անիրաւ, զի մի՛ առ
ինչ Հայհոյութիւն³²⁷ բազում ինչ եւ անուամնութեան մերոյ ի վերայ արկ-
ցուք պարսաւանս: Իսկ յորժամ ասեմք՝ զամենայն ինչ բարւոք լինել, յայտ
է, թէ ոչ վասն չարութեան մարդկան եւ ոչ որոց ի մեզն է առնել գործոց,
եւ ոչ ի մէնջն³²⁸ եղելոցն ասեմք, այլ յաղագս որոց նախախնամութեանն
են³²⁹, որոց³³⁰ առնելն ոչ է ի մեզ: Արդ զիա՞րդ արք³³¹ սուրբք ի դառն
մահս անկանին եւ ի սպանումն անպատճառ³³²: Զի թէ անիրաւութեամբ³³³
վասն է՞ր ոչ արգել արդար նախախնամութիւնն³³⁴ զսպանումն³³⁵, իսկ թէ
իրաւամբք՝ անվնասք³³⁶ են ամենայն իրաւք սպանողքն: Առ այսոսիկ³³⁷
ասեմք, թէ եւ որ սպանանէն՝ անիրաւութեամբ սպանանէ³³⁸, եւ որ սպանա-
նին³³⁹ կամ իրաւամբք սպանանի, կամ վասն աւգտի: Իրաւամբք է երբեք,
զի³⁴⁰ վասն անտեղի գործոց, բայց մեզ անյայտս, իսկ ըստ աւգտի՝ յառա-
ջեալ նախախնամութեանն, քանզի³⁴¹ հանդերձեալսն լինել ի նմանէ³⁴² չար
գործս, եւ եթէ լաւ է նմա մինչեւ ցայս վայր կեալ³⁴³, որպէս եւ Սոկրա-
տեայ³⁴⁴ (214) եւ սրբոցն: Իսկ որ սպանն՝ անիրաւութեամբ սպան, քանզի ոչ
վասն այնորիկ եւ ոչ, զի պարտ էր նմա, այլ՝ վասն շահու եւ աւագակու-

325 *Nem 135. 13 ἀποδέχεσθαι* («ըմբռնել, ընկալել»)
326 *ԲԳԴԷԻՎ* գեղեալս
327 *ԱԶ* Հայհոյութեան
328 *ԱԳԸԾ* մէնջ
329 *Ե* նախախնամութենէն ժ նախախնամութիւնն են (լուս -ութեանն)
330 *ԱԶ* որոյ
331 *Գ* արդաւք Ը արդարք Թ առք ժ արդարք եւ
332 *Nem 135. 19 ἀναίτιος* (նաև՝ «անմեղ»)
333 *ԱԶ* + սպանաւ
334 *ԶՎ* նախախնամութիւն
335 *Ե* զսպանողսնն թիւՎ զսպանումն
336 *Nem 135. 21 ἀναίτιοι* | *ԱԳԶԾ* անվնաս
337 *ԵԷԸԻԽ* այսոցիկ ԲԴԹԼ լուս այսոքիկ Վ այսոքիկ
338 *Ա* սպանանէն ԴԷ սպանէ
339 *ԲԶԻ* սպանին Գ սպանանի
340 *ԲԳԹՎ* չիք
341 *Nem 135. 22 չիք* | *Ը քան* / *ԲԴԵԷԹԺԻԼԽԾՎ* +ի
342 *Գ* + լինել *Ե* ինչ ամանէ փիս ի նմանէ
343 *Nem 136. 2 μέχρι τούτου στήναι τήν ζωήν* («մինչ այդ ավարտել նրա կյանքը»)
344 *ԱԾ* սովկրատեայ *ԳԶ* սովկրատա իս սովկրատա

թեան կամաւորութեամբ: Քանզի ի մեզ են գործք, բայց կիրքն ոչ ի մեզ, որպէս սպանանիլն³⁴⁵: Եւ մահ ոչ մի է չար³⁴⁶, բայց միայն վասն մեղացն, որպէս յայտ է ի սպանեցել/241բ/ ոցն³⁴⁷ սրբոց արանց³⁴⁸: Իսկ մեղաւորն, թէպէտ եւ ի մահիծս եւ թէպէտ յանկարծակի առանց ցաւոց վախճանեսցի, չարաչար մեռաւ, չար³⁴⁹ թոշակ(215) տարեալ ընդ իւր գմեղսն: Բայց որ սպանն, չարաչար սպան³⁵⁰, վասն զի, թէ իրաւամբք սպան՝ ի դահճացն դա³⁵¹ կարգեաց զինքն, իսկ եթէ ըստ աւգտի՝ ի գարչ սպանողացն եւ³⁵² պղծոց³⁵³: Այսոքիկ եւ ի վերայ այնոցիկ, որք պատերազմաւն³⁵⁴ սպանանէն³⁵⁵ եւ գերեն³⁵⁶ եւ զամենայն չար առնիցեն գերելոցն: Այսոքիկ եւ ի վերայ ժլատիցն եւ յափշտակողացն³⁵⁷ զինչսն³⁵⁸, քանզի յորոց հանեն³⁵⁹ թերեւս վասն աւգտի³⁶⁰, իսկ յափշտակողքն՝ անիրաւք, զի վասն ժլատութեան³⁶¹, եւ ոչ վասն աւգտի հանեն³⁶² ի նոցանէն³⁶³:

345 ԱէթՎ սպանանելն

346 Nem 136. 6 θάνατος δὲ οὐδεὶν κακός

347 Nem 136. 7 ἐκ τοῦ θανάτου (*«ի մահուանէ») / ԵէթԺ սպանելոցն

348 ԴէթԻԼ արաց

349 ԲԺԻԼ չարաչար (^ կետիկներ)

350 Են չիք

351 ԲԴԵԷԹԺԻԼ իսկ դասս

352 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼ իսկ + ի

353 ԲԵԶԷԼԹԺԻԼ իսկ պղծոցն

354 Nem 136. 12 πολέμιος («թշնամիների») / Ա ի պատերազմուս

355 ԵՎ սպանանեն

356 ԲԴԵԷԼԹԺԻԼ իսկ գերենն

357 Գ յաբշտակողաց Լ յափշտակողաց

358 ԱԶԾ զինչս Գ ինչս

359 Ծ հանենն

360 Nem 136. 14 τοῖς ἀφανρομένοις ὡς εἰκός, συμφέρει, μὴ κεκτῆσθαι («թաւանողներին թերեւս օգտակար է ձեռք չբերելը»)

361 Ա + եւ չարութեան եւ ազահութեան / ԲԴԵԷԹԺԻԼ չլատութեան

362 ԴԵԶԺԻԼ Ծ հանին

363 ԳԼԼ նոցանէ

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Գլուխ Ա.

(1) Առաջին գլուխը հայերեն ձեռագրերից ոչ մեկում վերնագրված չէ, այլ սկսվում է անմիջապես գրքի ընդհանուր վերնագրից հետո: Հունարեն բնագրերում նույնպես այն սկսվում է անմիջապես *περί φουσεῶς ἀνθρώπου* վերնագրից հետո: Սակայն հրատարակված որոշ օրինակներում ավելացվում է *λόγος κεφαλαιώδης*: Դրեզդենյան մի օրինակում *Ἀδαμαντίωνος τοῦ καὶ νεμεσίου ...* (PG 40, p. 503, n. 1):

(2) Հայերեն ձեռագրերի մեծ մասում «Պրատոն» տարբերակն է տողավերևում և լուսանցքում տարբեր ուղղումներով, սակայն խոսքն այստեղ նորպլատոնականության հիմնադիր Պլոտինոսի մասին է, ինչպես և հունարեն բնագրում է *Πλωτῖνος*:

(3) Ապոլինարիոս Լաոդիկեցի *Ἀπολινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας* (310-390 թթ.). հուլյն եպիսկոպոս, աստվածաբան, մեկնիչ, հունական դասական փիլիսոփայության հետևորդ, Ալեքսանդրիայի աստվածաբանական դպրոցի ներկայացուցիչ: Նամակագրություն է ունեցել Բարսեղ Մեծի հետ (Գիրք պահոց 2008, էջ 285-301): Քրիստոսի մասին նրա ուսմունքը եկեղեցին համարել է հերետիկոսություն, քանի որ չէր ընդունում Աստվածամարդու «կատարյալ մարդ-կատարյալ աստված» բանաձևը, այլ պնդում էր, որ Քրիստոսը մարդ արարածի միայն երկու մասն էր կրում իր մեջ՝ հոգին և մարմինը, երրորդ մասը՝ Միտքը, նրանում Աստվածային Լոգոսն էր (*Антология* 2009, с. 1021):

(4) Իմա՝ հաստատում է Արիստոտելը: Սա Արիստոտելի «Հոգու մասին» երկի (գիրք Բ., գլուխ Ա.) վկայակոչումն է: «Ասելով էություն, հասկանում ենք նախ և առաջ նյութը (*ὕλη*)՝ այն, ինչից ձևավորվել է օբյեկտիվ գոյը: Նյութը հավերժ է, անարար և ենթակա չէ ոչնչացման: Այն չի կարող գոյանալ ոչնչից, ավելանալ կամ պակասել իր ընդհանրական քանակից: Այն ինքնուրույն է և անգործունյա: Անձև նյութը չգոյություն է: Երկրորդը՝ էությունը, կերպարանքն է (*μορφή*), որի շնորհիվ նյութն արդեն

որոշակի ինչ-որ բան է: Նյութն ու կերպարանքը միաձուլված են: Այս երկուսն առաջացնում են իրերի այս ամբողջ բազմազանությունը: Նյութը հնարավորություն է կամ ունակություն կամ զորութիւն, իսկ կերպարանքը՝ կատարունություն, մի կողմից՝ գիտելիքի, մյուս կողմից՝ հայեցողության իմաստով: Մարմինը հիմնարար նյութ է, իսկ հոգին՝ էություն, լինելություն և կերպարան (*logos*) է այնպիսի բնական մարմնի, որն իր մեջ ամփոփում է շարժման և դադարի սկիզբը: Եթե աչքը կենդանի էակ լիներ, նրա հոգին կլիներ տեսողությունը: Չէ որ տեսողությունն աչքի էությունն է՝ իբրև նրա կերպարան (իսկ աչքը տեսողության նյութն է): Կորցնելով տեսողությունն՝ աչքն արդեն աչք չէ» (Տե՛ս Arist. de Anima, 412a. Թարգմանությունը մերն է ուսերենից): Արիստոտելի «կերպարան» (*μορφή, forma*) բառն, ըստ երևույթին, պետք է հասկանալ՝ *ιδέα, σχῆμα* (*species, similitudo*)՝ «կերպ, տեսակ, բնություն, իսկություն», կամ իբրև «տեսակ գոյացական և հակադրեալ նիւթոյ» (ՆԲՀԼ), ինչպես նաև «կաղապար, ներքին կառուցվածք, բովանդակություն, տիպար, տարատեսակ» իմաստով: Այս դեպքում փակագծում նշված (*logos*)-ն իբրև *μορφή* (որ կիրառվում է մարդկային հոգու բնորոշման համար) բացահայտում է, որ մարդկային հոգու կերպարան, նրա ներքին կառուցվածք, բովանդակություն կամ կաղապար Արիստոտելը համարում է *logos*-ը:

(5) Անհատ (*ἄ-τόμων*)՝ այսինքն, «անհատանելի, անբաժանելի, մեկ ամբողջություն»: Դեմոկրիտեսն անհատ, անբաժանելի է համարում նյութը (մատերիան) կազմող ատոմները: Սակայն անհատ է համարվում նաև մարդկային էակը: Չեռագրերում առկա լուծմունքները, որ տրված են տողատակում, ավելի ամբողջական են դարձնում այս գաղափարը: Աստված մարդկային անհատ էությունը կազմեց Համայնի բոլոր շերտերը ներկայացնող որակներից, կառուցելով այն իբրև Փոքր աշխարհ՝ Մեծ աշխարհը միավորող և իր մեջ կենտրոնացնող:

(6) «Ջիլ, ջիղ (*νεῦρον, nervus*) – նեարդ է պնդագոյն, իբր լար անխզելի ի մարմնի կենդանեաց, գործի ուժոյ՝ շարժութեան, քաջ զգայութեան, նմանութեամբ՝ ոյժ, զօրութիւն» (ՆԲՀԼ): «Նեարդ» եզրը բնութագրում է տարբեր կազմախոսական տարրեր՝ 1. *fibra*, 2. *nervus* (*νεῦρον*), 3. *tendo* (*τένων*), 4. *arteria* (*ἀρτηρία*), 5. *cartilago* (*χόνδρον*) «ջղային թել և մազմզուկ ի մարմնի և յերակս կենդանոյ. ջիլք և աճառք, պնդիչք և ձգձգիչք»:

Մալխասյանցը նշում է ջիլ բառի մի քանի նշանակություն. «1. Ջիղ, նեարդ, ներվ, 2. Նուրբ նեարդային թելերի խրցակ, փայլուն սպիտակ գոյնով, բոլորչի, բայց աւելի յաճախ՝ տափարակ, որ մկանունքի ծայրը կապում է ոսկորի հետ և մկանունքի կծկվելիս կամ թուլանալիս, ձգում է կամ թուլացնում ոսկորը, կոչվում է նաև լար, 3. փխ՝ ուժ, զօրութիւն, 4. Ոլոք, 5. Ջլեր ունեցող, ջլոտ» (ԲԲ): Ալեքսանդր Բեկզադյանը գրում է, որ *nervus* բառը հայերեն թարգմանվել է տարբեր նշանակության բառերով՝ «նեարդ, ջիղ, ջիլ, երակ, շնչերակ և նույնիսկ աճառ»: Դրանք հաճախ գործածվել են նաև որպես հոմանիշներ, մինչդեռ այդ եզրույթներն արտահայտում են կազմախոսական բոլորովին տարբեր գոյացություններ: Վկայություն բերելով միջնադարյան ինչ-որ ձեռագրից. «Ըստ բնութեան միսք և ջիլք յարենէ լինին, ջիլն իսկ ի ներդիցն վասն բաղազանութեան» (ըստ բնության մսերն ու ջլերը գոյանում են արյունից, իսկ ջիլը՝ նյարդից (իմա՝ ֆիբրաներից և կապաններից) կցման միջոցով), Բեկզադյանը հիմնավոր է գտնում այն պնդումը, որ նյարդ ասելով, հեղինակն այստեղ նկատի ունի ոչ թե ներվ գոյացությունը, այլ ֆիբրոզ թելեր և կապաններ, որոնք, միմյանց հետ միանալով, կազմում են ջիլը (*сучкожилие*): «Նեարդ»-ը՝ ֆիբրոզ թել իմաստով, հանդիպում է նաև Նեմեսիոս Եմեսացու երկի հայերեն բնագրում «մկունքն շարակային ի մարմնոյ և ի ջղուտ նեարդից շարամանեցելոց» (մկանները կազմվում են մարմնից և ջլավոր (ֆիբրոզ) թելերից՝ միմյանց հետ միանալով (26. [1]): Ապա՝ «Կարթք շարադրութեամբ են ի շաղկապաց և ի ջղուտ նեարդաց (հոգերը բաղադրվում են կապաններից և ջլավոր (ֆիբրոզ) նյարդերից) (4. [3]): «Ջղուտ նեարդաց» ասելով, հեղինակը նկատի ունի ոչ թե ներվեր, այլ ֆիբրոզ թելեր, որոնցից կազմված են հողաշապիկը և մկանաջլերը» (Բեկզադյան 1968, էջ 81-90, փոխադրությունը հոգվածագրին են):

(7) Մագնիս քարն իր անվանումը ստացել է Փոքր Ասիայում գտնվող Մագնեսիա քաղաքի անունից, որի շրջակայքում հայտնաբերվել էին նրա մեծաքանակ կուտակումներ: Այդտեղից ոչ հեռու գտնվում էր նաև մարական Հերակլեա քաղաքը, որ նույնպես հարուստ էր մագնիսի պաշարներով: Այստեղից էլ քարի երկրորդ անվանումը՝ «հերակլեյան քար» (տե՛ս Suidas, *eta.* 459. Ἡρακλεία λίθος): Գոյություն ունի նաև անվանման «Հերակլեսյան» տարբերակ և նրա ստուգաբանությունը՝ կապված

Հերակլեսի անվան հետ, ըստ որի մագնիսի ձգողական ուժը մեկնաբանվում է որպես աստվածային գորություն՝ մարմինները շարժման մեջ դնող: Այն ոչ միայն ձգում է երկաթե օղերը, այլև այնպիսի ուժ է հաղորդում, որ նրանք իրենց հերթին կարող են նույն բանն անել իրենց նման այլ մարմինների հետ, այսինքն ձգել երկաթե այլ օղակներ, այնպես, որ երբեմն ստացվում է իրարից կախված օղակների բավական երկար շղթա: Սակայն նրանց բոլորի ուժն այն առաջին քարից է (Plato Ion, 533d; Տե՛ս նաև Γατσενθου 1966, с. 221 и прим. 91): Երկաթահանքի մագնիսական հատկությունները հենքի համար տիեզերական ուժերի փոխազդեցության արտահայտիչ դրսևորման կերպ էին, ինչպես նաև՝ ցանկացած տեսակի հակման, ձգողականության խորհրդանիշ, այդ թվում և՛ սեռական: Որոշ լեզուներում մագնետիտ անվանումն իսկ կապված է համակրանքի կամ սիրո դրսևորման հետ: Օր.՝ չինարեն *fsu shi* «սիրային քար», ֆրանսերեն *aïmant* «սիրող»: Հռոմեացի բանաստեղծ Կլավդիոսը (Յ. դար) պատմում է տաճարներից մեկում դրամատիկ մի ներկայացման մասին՝ Մարսի երկաթե և Վեներայի մագնիսե արձանների մասնակցությամբ, նկարագրելով, թե ինչպես են նրանք օդ բարձրանալով, միավորվում գրկախառնությամբ՝ «միստիկ ուժով ձգվելով դեպի իրար», «Մագնիսն ամուսնանում է Պողպատի հետ, Սրբազան ծեսեր է կատարում բնությունը, և երկինքը միավորում է գույգին» (Клавдиу 1982, гл. 3):

Պլատոնը նմանատիպ ձգողական ուժ է վերագրում նաև սաթին (էլեկտրում կամ ամբրա, համպար):

(8) Հայերեն թարգմանություն մեջ հունարենից փոխառված են մի շարք փափկամարմինների անվանումներ՝ «պինս» (1. [5]), «կարկինոս», «աստակոս», «սիպեք», «տեթիէդէսք», (2. [4]) և այլն: Դրանք հիմնականում խեցեգեոթինների և ծովախեցեգեոթինների տեսակներ են, որոնց հայերեն համարժեքները հաստակություն չունեցող կրկնություններ են: *Nem 3. 25 τὰς πίννας καὶ τὰς ἀκαλήφας* փոխարեն դնելով՝ «խեցեմորթան գեռունս», թարգմանիչներն այս դեպքում խոսափել են ճշգրիտ թարգմանությունից: Սակայն որոշ ձեռագրերի լուսանցքներում կան պարզաբանումներ (դրանք ևս պարունակում են հունարենից տառադարձված բառեր), մասնավորապես ձեռ. Ը-ում և Խ-ում՝ «այսոքիկ են խեցեմորթքն՝ պինայ, ոստր[.]իւղին, միւնդիկ, կա[տ]ենին (Խ կիէնին), կոքնիլէ (Խ կոնքքիլի), պանտոտոս

(*իս պնդուոս*), որ է *խեցգետի*, *կարկինոս*, *աստակոս* [պ]ատելինաս, *կոքիլոս* (*իս կոքիլոս*), *կովարդինոս*, *կրայ* (*իս կրես*), *կաղտակուր* (*իս գաղտակուր*)»: *Ջեռ. Ժ* «պինայ ոստրիւդին միւնդիկա կիենինա կոնքնելի. պնդուոս, որ է *խեցգետին*, *կարկինոս* *աստակոս* *ապելինաս*. *կոքիլոս*. *կովարդինոս* որ է *գաղտակուր*»:

Փորձենք պարզել, թե հատկապես ինչ փափկամարմիններ էին հայտնի ժամանակի հայ գիտական մտքին: Նախ հունարեն բնագրի տարբերակները.

**ἀκαλήφη* (*ortie de mer, sea-anemone, urtica marina*) – «ծովեղինջ, մեղուզա, ախլեֆա»: Ծովային աղեսուրճավոր է, որին դիպչելիս նույն այրոցի զգացողութունն է առաջանում, ինչ և եղինջին դիպչելիս:

**πίννα* (*pinna, pinne-marine*) – գպինսն, պինայ – «խեցեմորթ մեծ կրկնապատյան (երկփեղկանի)՝ երկայն եռանկիւնի, որ բերէ մազս իբրու մետաքս խոշոր կամ ասր կարմիր և գտանի խրեալ յաւազուտս և ի տղմուտս, ունի և մարգարիտս մեծամեծ» (ՆԲՀԼ):

Եվ լուսանցքներում տեղ գտած փոխառյալ անվանումները, որոնց մի մասն առկա է նաև հիմնական բնագրում.

*Ոստր[.]իւդին (ԸԽ Ի Լուս) անվանումը հավանաբար կազմված է «ոստրէ» և «իւդին» մասերից. «իւդին» կարող է հունարեն որևէ բառի աղավաղված ձև լինել, օրինակ՝ ὕδριός «ջրային», իսկ «ոստրէոս»՝ ὄστρεον կամ ὄστρειον (ոսկրուտ կամ ոսկրապատ), լատ.՝ *ostreum* կամ *ostrum* (խեցի կամ խեցեմորթ ծովային): «Ուստի՞ իցէ ոստրէոսն տկար գեռնոյ յղանալ ծնանիլ զմարգրիտն պատուական» (Բրս. Վեցօր., ՆԲՀԼ): «Ոստրէոս – ծովային խեցեմորթ, ոստրէ (բուն նշանակությամբ՝ ոսկրային)» (ՀԱԲ):

*Միւնդիկ և կիէնին (կատենին) (ԸԺԽ Ի Լուս) բառերն անհասկանալի են: Թեպետ «միւնդիկն» ինչ-որ նմանութիւն ունի «միւնդինէս» կամ «միւնդենէս» բառի հետ, որը փողոջների ընտանիքին պատկանող ձուկ է և ապրում է Միջերկրական ծովում՝ *muraena helena* (ՀԱԲ): Բարսեղ Կեսարացու «Վեցօրեայք»-ում հիշատակվում է «միւրիկէ» կենդանին, որը թարգմանվում է՝ «ջրարբին» (Կ. Մուրադյան, Բարսեղ 1976, էջ 196):

*Կոքնիլէ, կոնքքիլի, կոքիլոս, կոքիլոս, կոնքնելի (ԸԺԽ Ի Լուս) բառերը հավանաբար «կոքղի», «կոնքեղ», «կոնք» բառերի աղավաղումներ են: «Կոքղի» – *κοχλία* «ոլորուն պատեանով խեցեմորթ, *κογχη, concha*՝ «ազգ խեցեմորթի՝ գալարեալ որպէս խխունջ. Կոնքն բարբառեսցին

զծնունդն մարգարտին» (ՆԲՀԼ): «Կոնքեղ» (կոնքել, կոնքիւլ, կոնքիղոս) *κογχύλη, κογχύλιον, conchium* «ծիրանի ներկը տուող խեցեմորթ» (ՀԱԲ):

*Կարկինոս (*καρκίνος, cancer*) (2. [4]; Ժ Ի լուս.) – ամենուր նույն բացատրությունն ունի՝ «խեցգետին», «խաչափառ»: (ՆԲՀԼ):

*Աստակոս (*άστακός, cancer*) (2. [4]; Ժ Ի լուս.): «խեցգետին կամ խեցեմորթ ծովային, պասպայիճ» (ՆԲՀԼ): Աստակոսին զուգահեռ դրվում է «[պ]ատէլինաս» կամ «ապելինաս» բառը (Ժ Ի լուս.), որ նման է «ապելիոս» բառին (*άπηλιώτης, ventus subsolanus*) – «անուն հողմոց Ի կարգի եւրոսաց՝ արեւելյան հողմոյ» (ՆԲՀԼ): Գուցե՝ արեւելքում առավել տարածված խեցգետինն է:

*Պանտոսոս, պնդոոս, պնդուրոս (ԸԺԽ Ի լուս.) հավանաբար աղճատումն են «բնդեռն» կամ «բնդիռն» (փնդեռն, բնդերն) բառի, *κάθαρρος, Scarabeus, scarabelaphus* – «բզեզ աղտեղասեր, սևագոյն և այլ ճճիք նման նմին» (ՆԲՀԼ):

(9) Ի նկատի ունի Արիստոտելի «Կենդանիների մասին» երկը: «Ջրում շատերն ապրում են սերտաճած, ինչպես օրինակ, ոստրէների շատ տեսակներ: Ըստ երևույթին, սպունգը (*σπόγγον*) ևս օժտված է ինչ-որ զգացողությամբ: Դա երևում է այն բանից, որ նրան դժվար է պոկել, եթե շարժումը չկատարվի զգուշորեն, ինչպես պնդում են: Այլք և՛ ամրացած են, և՛ անջատվում են, այդպիսին է այսպես կոչված ծովեղինջը: Դրանցից որոշ տեսակներ գիշերն անջատվելով՝ արածում են, շատերն էլ՝ թեպետ անջատված, սակայն անշարժ են, ինչպես օրինակ, ոստրէները և այսպես կոչված հոլոտուրիաները: Բացի այդ, կան լողացող կենդանիներ, ինչպիսիք են ձկները, կակղամորթերն ու փափկապատիճները, օրինակ՝ լանգուստները: Կան քայլողներ, օրինակ՝ խաչափառների մի սեռ, որ լինելով ջրային՝ իր բնույթով, պատկանում է քայլողներին» (*Arist. Hist. an., cc. 73-74. թարգմանությունը մերն է ուսեսերենից*):

Ավ. Տեր-Պողոսյանը գրում է. «խեցեմորթ գեռուն» կոչված կենդանիներն այսօրվա այդ անունով հայտնի կենդանիները չեն, այլ աղբխորչավորները (*Coelenterata*) կամ հների «զոոֆիթներ» – «կենդանաբույսեր» կոչվածները: Սպունգ անվան տակ դրված կենդանին էլ սպունգը չէ, որովհետև նա չի «ամփոփվում և ծավալվում», այլ որևէ պոլիպ (թերևս կորալյան պոլիպ), կամ ակտինիա» (Ավ. Տեր-Պողոսյան, «Բիոլոգիական մտքի

զարգացումը Հայաստանում», Երևան, 1960, էջ 182): «Այս շփոթը մեզ չպետք է զարմացնի, եթե մինչև անգամ XVI դարի գիտնականներ (օր. Ռոնդելե, Բելոն) ջրային բոլոր կենդանիներին, ողնաշարավոր և անողնաշար (վերջիններին մեջ խեցեմորթներ, փափկամորթներ, փշամորթներ, որդեր) «ձկներ» անվան տակ են համախմբել» (նույն տեղում, էջ 183):

(10) Կենդանատուկը (ζωόφυτον, zoophytes) անողնաշարավոր կենդանիների որոշակի խմբերի ընդհանուր անվանումն է, հիմնականում ծառասնկերի (սպունգ) և աղեխորչավորների, որոնք ունեն և՛ բույսերին, և՛ կենդանիներին բնորոշ հատկություններ, և միջանկյալ դիրք են գրավում բույսերի ու կենդանիների միջև: Հայերենում բառն ունի «կենդանաբոյս» և «կառաբոյս» հոմանիշները (ՆԲՀԼ):

(11) Գրիգոր Նյուտոնը այս միտքը ձևակերպում է հետևյալ կերպ. «Ոչ էր վայելուչ իշխանին յառաջ քան յորոց իշխելոցն էր երեւել, այլ նախ իշխանութեանն յառաջագոյն պատրաստեցելոյ կարգաւորէր ցուցանել զայն, որ թագաւորեցելոց էր» (տե՛ս Նիւտոնի, Կազմ. 2008, էջ 51): Հովհաննէս Որոտնեցին նույն թեման արծարծում է նաև այլ տեսանկյունից՝ խոսելով զգացողութեան մասին, որն առաջանում է մարմնի հետ և գտնվում է մարմնում: Սակայն զգալին գոյություն ունեն նախքան մարմնի և նրա հետ կապված զգացողությունների առաջ գալը: Իբրև օրինակ նա ներկայացնում է Ադամին, որից ավելի վաղ ստեղծվել էին զգալի իրերը, և հետո նոր միայն ինքը՝ մարդը (տե՛ս Воротнеци 1956, с. 346):

(12) Տե՛ս Ծննդ. Գ. 19:

(13) Տե՛ս Սաղմ. ԽԼ. 13

(14) Տե՛ս Ա. Կորնթ. ԺԵ. 48:

(15) Այս թեմային ավելի հանգամանորեն է անդրադառնում Նյուտոնը.

«Գիտութիւն ոչ ամենայն ուրեք զհանճարն եւ զգիտութիւն, եւ այն, ինչ որ նշանակին պատմէ, այլ առ շնորհեալ տրամադրութիւնն: Զի «ծանեալ Տէր, որք իւրն էին» (Բ. Տիմ. Բ. 19), եւ առ Մովսէս ասէ, թէ «ծանեայ զքեզ առաւել քան զամենեսեան» (Ել. ԼԳ. 12), իսկ որք ի չարութեան են ըստգտեալ, ասէ՝ «որ զամենայն գիտէ», թէ «ոչ երբեք ծանեայ զձեզ» (Մատթ. է. 23): Ապա ուրեմն փայտն, յորմէ խառն գիտութիւնն պտղաբերի, ի հրաժարեցելոցն է: Եւ խառնեալ ի ձեռն ընդդիմացն պտուղն, այն որ

Չատագով ունի անձին իւրոյ զաւճն, ինձ այսպէս թւի, թէ ըստ բանիս այսմիկ, զի [չարն] ոչ մերկ յայտնի կայ ինքն յինքենէ՝ ըստ յատուկ ինքեան բնութեանն երեւեալ»։ Իսկ «ընտրել Հանճարաբար գեղեցիկն ի չարէ կատարելագոյն բնութեան ել, ասէ Առաքեալ, եւ կրթեցելոց զգայութեանցն (Եբր. Ե. 14)» (տե՛ս Նյուսացի, Կազմ. 2008, էջ 143-144)։ Իսկ Գրիգոր Տաթևացին՝ խոսելով դրախտում տնկված ծառի երկակի բնույթի մասին, այն անվանում է «առաջին արքայութիւն»՝ հավելելով, սակայն, որ «փայտս այս ասի գոյ տնկեաց մերձ յընթացս ջուրց, զի ի նմանութիւն մարմնոյ մեղաց երևեցաւ. և զամենայն նուաստութիւնս մեր յինքն ընկալաւ» (Գիրք հարցմանց 1993, էջ 755)։

(16) Բուսական աշխարհի պաշտամունք՝ կապվելով տոտեմական և ոգեպաշտական պատկերացումների հետ, դիտվել է երկրագնդի տարբեր ցեղերի և ժողովուրդների մոտ։ Հատկապես սրբացվել ու պաշտվել են կայծակնահար ծառերը։ Քրիստոնեական շրջանում այդ հավատալիքները վերաիմաստավորվեցին՝ միավորելով հեթանոսական և քրիստոնեական մոտեցումներ, ծեսեր ու սովորույթներ։ Այս առումով, հետաքրքիր օրինակ է Սուրբ Գրքում հագնի ἄγνος ծառատունկը (vitex, amerina, agnus-castus)։ «Այս բառը գտնում ենք Ս. Գրքում՝ յունարէն բնագրում, սակայն եբրայացին բոլորովին տարբեր է. . . դրուած է ուրի։ Հետևաբար, հայկականը միմիայն յունարէնից է յառաջացած։ Հայերեն բառին վրա աւելացել է «հ» ձայնը, թերևս նրա համար, որ մեր նախնիք իրենց օրինակում գտել են ἄγνος։ Յունարէն բառի ստուգաբանութիւնն լիովին պարզ չէ, սակայն հները շփոթած են յունարէն ἄγνος – «սուրբ, մաքուր, անարատ, ողջախոհ» բառի հետ, կարծում էին ծագած սրանից և բույսը համարում էին սրբութեան և ողջախոհութեան միջոց... Այդ պատճառով էլ լատիներեն դարձել է agnus-castus (առաքինի, ողջախոհ), ինչպես որ հետո էլ՝ agnus՝ կարծուելով լատիներեն Գառն» (ՀԱԲ)։ Քրիստոնեական ավանդություններում սուրբ ծառերը սկսում են կապվել Քրիստոսի և նրա առաքյալների հետ։

(17) Տե՛ս Ծննդ. Գ. 7։

(18) «Նախ ի զարմացման արար զնայ եւ յանգիտութեան ինքեան»։ «Զարմացումն» բառն այստեղ համապատասխանում է ἔκστασις (էքստագ) բառին։ Հավանաբար ցանկանում է ասել, որ մարդը, նախքան անկումը կամ առաջին մեղսագործությունը գտնվում էր ինչ-որ վերին անգիտակից

մտազմայլանքի, ոգեչնչման վիճակում՝ հեռու մարմնական և երկրային կարիքներից: «Յանգիտութեան ինքեան» (έν άγνωσίᾳ έαυτοῦ). հավանաբար՝ ինքնագիտակցությունից զերծ, ինքն իրեն չգիտակցող վիճակ:

(19) Այսպիսով, ըստ Նեմեսիոսի՝ ինչպես տարրերը, այնպես էլ նրանցից կազմված բոլոր մարմիններն անխուսափելիորեն ենթակա են երեք մարմնական «ախտերի» ազդեցությանը, որոնք են՝ 1. հատումն (τομή, sectio). ըստ ձեռագրերում առկա լուծմունքներին այն կարելի է հասկանալ նաև «մահ» իմաստով՝ «սպառում, ավարտ, վերջ», 2. փոխադրութիւն (μεταβολή, transmutatio). խոսքն, ըստ երևույթին, նյութափոխանակության մասին է (մետաբոլիզմ), 3. հոսումն (ρεύσις, fluxus, fusio). օրգանիզմում առկա հեղուկների շարժումն է, ներմուծումը և հեռացումը, խառնումն ու Փխրումը:

(20) «Ոգին» համապատասխանում է πνεῦμα-ին, և բազմաթիվ ձեռագրերի լուսանցքներում այս դեպքում մեկնաբանվում է նույնակերպ՝ «որ եւ աւղ», «աւղոյ ասէ», «գաւղղ ասէ»:

πνεῦμα բառը, որ նշանակում է «չունչ, քամի, ոգի, կյանք, գոլորշիացում, բուրմունք, հնչյուն, ոգեղեն սկիզբ» և այլն, բնագրի տարբեր հատվածներում թարգմանվում է «ոգի, շունչ, հոգի, օդ»: Սակայն ՆԲՀԼ-ում, ինչպես նաև ՀԱԲ-ում πνεῦμα-ն ներկայացվում է որպես «հազազ» -ի համարժեք, որի հոմանիշներն են՝ «հաչ, հառաչ, ոգել, ոգի, հոգի, πνεῦμα, spiritus, adspiratio»: «Շունչ՝ ձայնահասն և խոշոր ընդ շնչերակն ի վեր հնչեալ, որպէս ի հեալն, ի հառաչելն, յոգոց հանելն» (ՆԲՀԼ): «Հազազ ի ձեռն շնչափողացն ի շնչակալ անօթացն՝ ի վեր մղելով... « (Նիւսացի, Կազմ. 2008, էջ 78): «Հազազ» նշանակում է նաև՝ «շնչափող, կոկորդ»: Նարեկացին այն անվանում է՝ «Զէութիւն շնչոյ», «Կենդանութեան հազազաւ ազդէ» (ՆԲՀԼ): ՀԱԲ-ում «հազազի» հոմանիշը «չունչն» է:

(21) «Ուրախանայ»-ն այս դեպքում համապատասխանում է θεραπεύεται բային: θεραπεία նշանակում է՝ «կրոնական ծես, երկրպագություն, հարգանք, ուշադրություն, հոգածություն, խնամակալություն, բժշկական խնամք, բուժում», նաև՝ «թիկնազոր, պաշտպանություն, ծառայակազմ»: Հայերեն բնագրում նույնպես այս բառի համարժեքները տարբեր են (տե՛ս բառարանը):

(22) *Nem 8. 16 εὐαισθησία* («նուրբ զգացողություն») բառի փոխարեն թարգմանիչը գործածում է «բարևոք զգեստուց» (1. [11]) արտահայտությունը (այնինչ, օրինակ՝ Փիլոնի թարգմանիչն այն թարգմանել էր «քաղազայութիւն», Տե՛ս ՆԲՀԼ), ըստ երևույթին, բառի երկրորդ մասը (αἴσθησις) շփոթությամբ բխեցնելով էսթի՛ց «հագուստ» բառից (ալ երկհնչյունը հնչյունափոխվել և e էր արտասանվում):

(23) *Nem 9. 20 φύσει γὰρ συναγελαστικὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον γέγονεν ὁ ἄνθρωπος*. Բացի Գ (ՄՄ 1500) եւ Ե (ՄՄ 844) ձեռագրերից, բոլոր մյուսներում կարդում ենք. «քաղաք է կենդանի եղեալ»: Մարդ-քաղաք համեմատություն գտնում ենք Գրիգոր Նյուսացու մոտ. «Այսպիսի իմն տեսանեմ եւ զմարդոյն [զմտացն] քաղաք, զայն որ ի ներքուստ ի մեզ բնակեալն է, քանզի ազգի-ազգի են, որք ի ձեռն զգայութեանցս մուտք լցուցանեն: Եւ զիւրաքանչիւր ոք ի մտելոցն տոհմ որոշ առնեն: Եւ հարցանելով եւ քննելով՝ միտքն զոյգ եւ համեմատ ի բարուցն [գիտութեան] տեղիս ի ներքս համբարէ: Եւ որպէս ըստ քաղաքին ինչ եցոյց տեսեան, քանզի է բազում անգամ համատոհմիկս ոմանս եւ ազգակիցս ոչ ընդ նոյն դուռն ի ներքս լինել, այլո՛՞ ընդ այլ մուտս, որպէս դէպ եղեւ ի ներքս ընթանալ: Բայց ոչինչ է նուազ ի ներքս ի բակին ի պարսպին եղեալք՝ դարձեալ առ միմեանս են, որք առ միմեանս ընտանութիւն ինչ ունին, եւ դարձեալ հակառակ նմին գտան եղեալ, քանզի որ անծանալթքն եւ աւտարքն են, եւ ոչ գիտեն զմիմեանս, եւ ընդ մի մուտ բազում անգամ դէպ լիցի նոցա մտանել ի քաղաք: Այլ ոչ ընդ միմեանս հարեալ՝ միաբանէ զսոսա առ միմեանս ըստ մտին հասարակութիւն, քանզի կարող են եւ ի ներքս եղեալք որոշել դարձեալ առ տոհմակիցս իւր: Այսպիսի իմն տեսանեմ եւ ի վերայ ըստ մտաց ընդարձակութեան, քանզի բազում անգամ եւ ի զանազան զգայութեանց մի գիտութիւն ի մեզ ժողովեալ լինի՝ նորին իրաց բազմամասնապէս առ զգայութիւնսն բաժանել» (Նիւսացի, Կազմ. 2008, էջ 82-83): Գրիգոր Տաթևացին ևս համեմատում է նյութական և մարդկային քաղաքները: Վերջինս՝ լինելով Աստծո բնակատեղի, նրա պատկերն ու արարչագործությունը, կենդանի է, անապական հոգով, «մշտնջենաւոր», և «զբնութիւնս քակեալ որ ստեղծն՝ նա շինէ յարութեամբ»: Ի վերջո՝ «մարդոյս քաղաքի է յերկինս ի բարձունս և քաղաքակից հրեշտակաց» (Մեկնութիւն սաղմոսաց 1993, էջ 70): Նույն խորհրդանշական կերպը պաշտպանում է նաև Հով-

Հաննես Երզնկացին. «Մարմին զինչ քաղաք մի՛ պարսպով և Ե. դուռն ի վերայ, մէկ դուռն աչքն է, մէկ՝ ականջքն, մէկ՝ քիթն է, և մէկ՝ բերանն, մէկ այլ ձեռքն է: Ամենայն չար և բարի յայս Ե. դուռս մտանեն և ելանեն: Հոգին բնակիչ է այս քաղաքիս, մարդոյն բարի գործն գանձ է, միտքն՝ թագաւոր է և այս գանձիս պահնորդ, և դեւք չարակամ են, որ զքաղաքս առնուն ու զհոգոյ բարին, որ գանձ է, գողանան, զմիտքդ ի վերայ գալ... Զայս գիտել պիտի, որ այն օձն սատանայ է, զամենայն մարդ ջանայ խաբել ընդ այս Ե դուռս: Իմաստուն մարդ պիտի, որ փակէ զականջն՝ գրոց խրատովն. զաչքն պահելով յարատ Հայելոյ, զլեզուն՝ ի չար խօսից արգիլելով, զձեռքն ի զրկելոյ ի ձեծելոյ...» (Սրապյան 1958, էջ 57): Գալենոսին վերագրվող ձեռագրախմբերից մեկում այդ քաղաքի տասներկու դռներով մտնում և դուրս են գալիս արտաքին, մարդու համար օտար իրերն ու կառուցվածքները. «Ասէ իմաստունն Գալիանոս թէ ստեղծ աստուած զմարդն որպէս քաղաք մի, որ լինի իւրն ժԲ. դուռն, և այն դռներուն մտանին դեղերն և կերակուրքն, և ելանեն յաւելուածքն, որ անձինն օգտուին յիրենցմէն լինի հանապազ: Եւ զայդ ԲԺ. դուռտ զոր ասասցաք՝ Բ. ի նոցանէ աչքն են և Բ. ականջն, և Բ. քնթափողն, և Ա. բերանն, և Բ. ծիծն, և Ա. պորտն, և Բ. արտաքս ելն՝ Ա. ջրհեղն, և մին վերջինն» (ՄՄ 464, էջ 56a): Մարդ-քաղաք համեմատութիւնն այլ տեսանկյունից է անցկացնում Ամիրդովլաթ Ամասիացին. «Մարդուն անձն որպէս քաղաք մն է, և բնութիւնն թագաւոր է, և հիւանդութիւնն չարկամ է այս քաղաքիս, որ կու ջանայ որ աւիրէ զքաղաքս: Եւ դեղերն որպէս սլէհ (զենք) է, որ ի կուվուն ժամն պիտանայ, և հաքիմն որպէս սլէհտար (զինվոր) է: Բայց պիտի որ սլէհտարն գիտուն լինի զպէտքն որպէս տան զսլէհն» (Ամիրդովլաթ 2014, էջ 11-12):

Սակայն Նեմեսիոսի հունարեն բնագրում πολιτικὸν ζῶον է «քաղաքական կենդանի»: Դա արիստոտելյան բնորոշում է, հմմտ. Arist. Pol. 1278b. 19:

(24) Մարդու այս սահմանումը նույնությամբ բերում է Դավիթ Անհաղթը. «Մարդ է կենդանի բանաւոր, մահկանացու, մտաց և մակացութեան (մի տեղ էլ՝ հանճարոյ) ընդունակ (Դաւիթ, Սահմանք 1960, էջ 26, 36): «Ասելով կենդանի, զատոյց յայնց, որք ոչ են կենդանի...ասելով բանաւոր, որոշեաց յանբանիցն, իսկ մահկանացու՝ յանմահիցն, իսկ մտաց և

մակացութեան ընդունակ ասելով, որոշեաց զնա յաներևութից և յանմահականացուաց արարածոց, որք և յաւերժական հարսուենք անուանին, որք և բնութեամբ ունին զգիտութիւն և ոչ ուսանելով, բայց միայն մարդն բնաւորեցաւ ընդունել ըստ ազդողականին զգիտութիւն» (նույն տեղում, էջ 36): Դավիթը նաև գրում է. «Թէ ասեմք մարդ միայն, ոչ ևս գիտեմք զբաղկացուցիչ զանազանութիւնս. իսկ եթէ ասեմք մարդ՝ կենդանի բանաւոր, մահկանացու, մտաց և մակացութեանց ընդունակ, գիտեմք զբաղկացուցիչ զանազանութիւնսն» (նույն տեղում, էջ 28): Ապա տալիս է նաև մեկ ուրիշ՝ ավելի մասնավոր սահմանում՝ «մարդ է ուղղորդագնաց, ծիծաղական, լայնեղունգն», սակայն նման սահմանումը լիարժեք համարվել չի կարող, «քանզի այսոքիկ զպարագայս բնութեանն յայտնեն և ոչ զբնութիւնն» (նույն տեղում): Հետևաբար ավելի ամբողջական կհամարվի «խառնակ» սահմանումը. «Թէ մարդ է՝ կենդանի բանաւոր, մահկանացու, մտաց և հանճարոյ ընդունակ, ուղղորդագնաց, լայնեղունգն, ծիծաղական» (նույն տեղում, էջ 32): «Սահմանք փիլիսոփայականք» բնագրում գտնում ենք ավելի հակիրճ մի բնորոշում. «Մարդ՝ կենդանի, բնութեամբ՝ քաղաքական» (Ритор, Определения 1960, с. 376): Ճարտասանի «Յաղագս բնութեան» աշխատանքում մարդկային կենդանին բնութագրվում է այսպես. «սկզբնաւոր, տեսանելի, սահմանելի, բանական, մտաւոր, այլայլելի, դիւրամեղ, մահկանացու», այն դեպքում, երբ՝ «կենդանի աստուածայինք անսկիզբ [են], անմարմին, անտես, անսահմանելի, բանական, մտաւոր, անայլայլելի, անփոփոխելի, անմեղ, անմահ», իսկ «կենդանիք սկզբնաւոր՝ այսք հրեշտակաց, անմարմին [են], սահմանելի, բանական, մտաւոր, այլայլելի, փոփոխելի, դժւարամեղ, անմահ» (նույն տեղում, էջ 374):

(25) Հնում «արհեստ» և «արվեստ» հասկացությունները հոմանիչներ էին՝ հավանաբար, ընդհանրապես՝ «մշակույթ» իմաստով. այն, ինչ ստեղծվում է մարդու ձեռքով: Սակայն տարբերակում էին արվեստի 2 տեսակ՝ բանական և գործնական: Բանական արվեստները չորսն են՝ փիլիսոփայություն կամ իմաստասիրություն, քերդողություն, ճարտասանություն, բանական բժշկություն: Վերջինս տարբերվում է սոսկ ներհմտությամբ առաջնորդող բժշկությունից, որը հասու չէ իր գործածած դեղերի ազդեցության պատճառին, ուստի և բանական համարվել չի կարող: Փիլիսոփայությունը քննում է երկնքի և երկրի բնությունը, իսկ բանական

բժշկությունը՝ մարդուն (Ջահուկյան 1954, էջ 126-127): Դավիթ Քերականն ասում է. «Արուեստ է ընդհանուր գիտությունն՝ հանդերձ պատճառաւ»: Նրա տարբերությունը գիտությունից, որ իմացութեան ավելի բարձր աստիճան է, այն է միայն, որ մինչդեռ արվեստի առարկան՝ նյութը, «հոսանում» է, ուստի և՛ սխալական, գիտության առարկան այդպիսին չէ: «Այսօրիկ զանազանին ի միմեանց արհեստ և մակացութիւն, վասն զի մակացութիւն և՛ ըստ իւրում բանին անսխալ է, և՛ ըստ ենթակային: Իսկ արհեստ ըստ իւրում բանին անսխալ է, իսկ ըստ ենթակային թուի սխալական» (նույն տեղում, էջ 183): Կամ արվեստի մեկ այլ տարածված սահմանում. «Արհեստ է բաղկացութիւն ի հասողութենէ ներհմտութեամբ նախակրթեալ առ ի կենցաղումս»: Ըստ Ադոնցի՝ Թրակացու հույն մեկնիչները ևս արվեստը դիտում են որպէս վարժանքներով, ներհմտութեամբ ձեռք բերված օգտակար բաները սերնդեսերունդ փոխանցելու արդյունք: Դավիթ Անհաղթն արվեստը բնութագրում է որպէս այնպիսի հասկացությունների համակարգ, որոնք ձեռք են բերվել կյանքի ընթացքում օգտակար բաներին ներհմտանալով՝ երկար վարժությունների ու փորձարկումների ճանապարհով: Այս բանաձևի հեղինակը ստորկյաններն էին, որոնք արվեստի հիմքում դնում էին էմպիրիզմի սկզբունքը (նույն տեղում, էջ 124-125):

(26) Հավերժահարս, *νύμφαι*՝ բնության զանազան ուժերը մարմնավորող, միշտ երիտասարդ, բայց ոչ անմահ դիցուհիներ(ԳԲ): «Ըստ քերթողաց՝ *νύμφαι, μακραι νύμφαι, nymphae, sponsae*. ուրուական և մտացածին չաստուածուհիք գուարճալի վայրաց, ե՛ն որ մահկանացու, և ե՛ն որ անմահ կարծեցեալք» (ՆԲՀԼ): Ըստ Դավիթ Անհաղթի՝ «աներեւոյթ եւ մահկանացու արարածներ, որք եւ զբնութեամբ ունին զգիտութիւն և ոչ ուսանելով» (Դաւիթ, Սահմանք 1960, էջ 36): «Յունաց դիցաբանութեան մեջ երկրորդական կարգի շատ երկարակյաց դիցուհիներ էին, որոնք հովանավորում էին անտառները, գետերը, դաշտերը» (ԲԲ): Հայկական հավատալիքներում նրանք նաև հղի կանանց հովանավորներն էին:

(27) Տե՛ս Առակք ԺԲ. 10:

(28) *Nem 12. 14 σαρκοφάγων*. «Մարմնակերք, որք առ գաղղիացիս կոչին *carnassiers* կամ *carnivores*» (Նեմեսիոս, Վ. 1889, էջ 22, ծ 1): Խոսքը գիշատիչների մասին է:

(29) Մարդու ուղղափառ կեցվածքին և նրա «անձնական» ունակությունների հետ դրա անմիջական կապին անդրադարձել են Գրիգոր Նյուսացին, Բարսեղ Կեսարացին, Գրիգոր Տաթևացին, Հովհան Որոտնեցին և այլք: Նյուսացին գրում է. «Ուղղորդ է մարդոյն ձեռն, եւ առ երկին ի վեր կոյս ձգտի, եւ ի վեր հայի: Իշխանական է եւ սա, եւ թագաւորական պատիւ նշանակէ: Քանզի միայն յէսն այսպիսի գոլ մարդոյն, իսկ այլոցն ամենեցունց ի խոնարհ կոյս հայել մարմնոցն, յայտնապէս ցուցանէ զպատուոյն զզանազանութիւնն այնոցիկ, որ ընդ զաւրութեամբն սորա անկանին եւ այնոցիկ, որ ի վերայ նոցա առնելոց է իշխանութիւնն: Քանզի այլոցն ամենեցունց առաջին անգամբն մարմնոյն ոտք են, վասն զի որ խոնարհեալն էր, պիտոյ էր նմա ամենայն իրոք նեցուկ: Իսկ մարդոյն կազմածի ձեռք՝ անգամք այն եղեն: Քանզի ուղղորդ է ձեռոյն բաւական էր առ ի պէտս մի հաստատութիւն նեցկի՝ երկուք ոտիւք անվթար անսխալ զկայն հաստատելով: Եւ մանաւանդ եւ բանին պիտոյից գործակից է ձեռացն սպասաւորութիւնն» (Նիւսացի, Կազմ. 2008, էջ 69): Հմմտ. նաև Բարսեղ Կեսարացու «Վեցաւրեայ»-ում. «Արար անասնոցն ամենեւին ի խոնարհ կախիլ եւ գլուխն յերկիր կորացեալ՝ ընդ երկիր պշուցեալ հայի, եւ տեսիլ իւր ընդ երկիր պատշաճեալ յորովայնն իւր հայի, եւ ամենայն իրոք եւ պիտոյիւք յերկիր կախի բերանն իւր: Իսկ մարդոյ գլուխ ի հանդիպութիւն երկնից բարձրացեալ ձգեալ կայ, աչքն իւր անդր նային, եւ երեսք իւր հանդերձ մտաւք անդր պատշաճեալ յաւրինեալ են... Այսինքն են անասունք, որ յերկրէ առ յերկիր խոնարհեալ հային, իսկ մարդ տունկ երկնաւոր է, որպէս եւ կերպարանքն իւրոյ ստեղծուածոյն յայտ առնեն, զի առ ստեղծիչն իւր նայեսցի» (Վեցաւրեայ 1984, էջ 293 -294): Կամ նրա «Հայեաց ի քեզ» ճառում. «Ուղղորդ զքեզ ետեղծ միայն ի կենդանեացն, որպէս զի նովիմբ ի ձեռովդ տեսես, թէ վերնագունացն ազգակից են կեանքդ քո: Քանզի չորքոտանիքն ամենայն առ որովայնն հային, իսկ մարդոյն ի վեր է պատրաստ յերկինս հայեցուածք, որպէս զի մի պարպեսցէ որովայնի եւ մի ընդ որովայնիւ ախտիցն, այլ զբովանդակ ունիցի զյարձակումնն առ ի վերին գնացսն: Եւ ապա զգլուխն ի վերայ բարձրագունիցն եղեալ, ի նմին զբազումս արժանապես զգայութեանցն հաստատութեանց» (Գիրք պահոց 2008, էջ 122-123):

ԺԴ. դարում այս միտքը շարունակում է պահել և զարգացնել Գրիգոր Տաթևացին. «Մարդն իշխան և տէր է ամենայն կենդանեաց, վասն որոյ ամենայն կենդանիք գլխիկոր են, իբրև զծառայ և Հնազանդ, և մարդն ուղղաձև, իբրև ազատ և թագաւոր: Ի վեր է գլուխն, զի լեզուն և ձեռն սպասաւորեսցեն բանի և գործոյ: Զի թէ կորագլուխ էր մարդն և երկոքին ձեռքն ի երկիր հաստատեալ, ոչ կարեր գործել: Եւ պիտանանայր լեզու երկայն և շրթունք ազատ, զի ժողովեսցէ զկերակուր, և յայնժամ ոչ կարեր սպասաւորել բանի, որպէս այժմ» (Գիրք Հարցմանց 1993, էջ 729):

(30) *θηριακάϊ* (*theracae compositions*). «գազանական դեղ կամ դեղ-թափ կազմեալ ի մարմնոյ օձի և այլոց գեռնոց» (ՆԲՀԼ): Մալխասյանը ևս նշում է, որ այն օձի և այլ գեռուների մարմիններից պատրաստված դեղ-թափ է կամ «դեղ թուլյնի դեմ» (հակաթուլյն): Թիւրակէի գլուտը վերագրում են Միհրդատ Մեծին (ԲԲ): Եզնիկը նույնպես օգտագործում է այս հունարենից փոխառյալ բառը (Եզնիկ, հ. 1, 1992, էջ 165-166), սակայն գործածելի է եղել նաև նրա հայերեն համարժեքը՝ «անդեղայ»: «Զայն տեսեա՞լ է քո, թէ եւ ի թունաւոր գազանաց իժից եւ քարբից անդեղայք ստեղծուն յաւգուտ եւ ի փրկութիւն մարդկան» (Կիւրեղ Երուսաղեմացի, Կոչումն ընծայութեան, 1823, էջ 155): «Թերիաքի մասին» (*De theriaca*) կոչվող դեղագիրտական աշխատությունն ունի նաև Գալենոսը:

(31) Տե՛ս Դան. Զ. 16-22 և Գործք ԻԸ. 3-6:

(32) Հնագույն հավատալիքներում հաճախ ենք հանդիպում աշխարհի մարդակերպ պատկերների: Հայտնի են Հնդկական պատկերացումներն աշխարհի մասին իբրև մարդանման գոյի: Ըստ Ա. Կիրխերի՝ Բրաման, որ կերպավորում էր տիեզերքը, գոյութուն ունեցող բոլոր տասնչորս աշխարհներն արարում է իր մարմնի մասերից: Առաջին աշխարհն՝ ուղեղից, մյուսներն՝ աչքերից, շուրթերից, ձախ ականջից, քիմքից և լեզվից, սրտից, որովայնից, վերարտադրողական օրգաններից, ձախ ազդրից, ծնկներից, կրունկից, աջ ոտքի մատներից, ձախ ոտքի ներբանից, իրեն շրջապատող օդից: Բոլոր մարդիկ ձևավորվում են այս տասնչորս աշխարհներում՝ փոխառելով դրանցից իրենց բնավորություններն ու հակումները, որոնք պահպանում են ողջ կյանքի ընթացքում: Այսպես, առաջին աշխարհից դուրս եկողները իմաստուն են, երկրորդից՝ խորաթափանց, ապա՝ պերճախոս, նրբամիտ և խորամանկ, նրբաքիմք, մեծահոգի և այդպես շարունակ

(Флоренский 1983, с. 235): Հայ մատենագրութեան համար ևս այս կարծիքն օտար չէ: Հովհան Որոտնեցին գրում է. «Իսկ վարդապետք եկեղեցւոյ ասեն, թէ մարդս ասի փոքր աշխարհ, և որպէս սայ ստեղծմանէ իւրմէ ունի ի շինուածս իւր իբր լերինք զբարձրագոյն մասունս, զտեղիս անյայտ վտառից, այսպէս և ի մեծ աշխարհիս ծանիր, զի ստեղծան յի սկզբանէ լերինք և բլուրք վասն շինութեան և օգտութեան աշխարհի մարդկան և անասնոց» (Որոտնեցի 1956, էջ 372): Մարդու և Համայնի զուգամիտությունն իբրև մեծ և փոքր աշխարհներ հանգամանորեն քննարկում է Հովհաննէս Երզնկացին: Բնութեանը նա նմանեցնում է հյուսիսի, երկիրքը կամ երկնային շրջանը՝ Փալաքը, որ ըստ նրա՝ աշխարհը շարժող հոգի է, դիտարկում է իբրև այդ հյուսիսի ձեռք, իսկ տարերքն՝ իբրև շինանյութ փայտ կամ երկաթ, որոնցից կառուցվում են մյուս իրերը (Երզնկացի 1958, էջ 309): Եվ ինչպէս մարդ է հոգուց և մարմնից, այնպէս էլ մեծ աշխարհն է, և ինչ կա վերջինումս «մարմնեղէն և հոգեղէն, կայուն և գնայուն, գոյացութիւն և պատահումն, չոր և դալար, ամենայն կայ և ի փոքր աշխարհ և փոքրովս մեծն իմանին» (նույն տեղում, էջ 310): Մեծ աշխարհի գլուխը երկիրքն է, ոտքերը՝ երկիրը, կարևոր անդամները յոթ մոլորակներն ու տասներկու կենդանակերպերն են, որոնք «խառնին գորութեամբ և բաժանին ներգործութեամբ» (նույն տեղում, էջ 311): Նույն կերպ, մարդու հիմնական անդամները, որ «ունին գորութիւն ի կենդանակերպիցն և մոլորականացն», նմանվում են և ներառում իրենց մեջ նաև ստորին բնութեան հատկանիշները: «Արար աշխարհ զսիրտն որպէս երկոտանի, զլերթն որպէս չորքոտանի, թոքն որպէս թռչուն, փայծեղն որպէս ջրային կենդանիք, զերկամուսնն որպէս ցամաքային սողունս: Եվ դարձեալ, մարմին մարդուն նման է հողոյն, արտասուքն ի ջուրն, երակքն ի քարանցն, ոսկերքն ի լերինսն, մազն բուսոց և տնկից. ջանք մարդոյն նման Հրատին, երեսն՝ արևելք, ծոծրակն՝ արևմուտք, աջ ձեռն՝ հարաւ, ձախն՝ հիւսիս: Եվ այսպէս, փոքր աշխարհ ունի զմեծին և՛ զգորութիւն, և՛ զբնութիւն, և՛ զներգործութիւն, և՛ զիմացականութիւն» (նույն տեղում, էջ 313):

(33) Կէտ (κῆτος) նախկինում նշանակում էր «ծովահրեշ», եբրայերեն *lev jatan* «լեխիթան», բառացի՝ «ոլորված, գալարված, փաթաթված»: Այն հանդիպում է Աստվածաշնչում իբրև վիթխարի ծովային կամ թռչող հրեշ (Ծննդ. Ա. 21, Նեեմ. ԺԴ. 5, Յոբ Թ. 13, Յովն. Բ. 1, Դան. Գ. 79): Եգիպտա-

ցիները մոտ այն փոխարինված է կոկորդիլոսով, որը հսկում է Նեղոսի արևելյան սահմանը: Ըստ հայկական ավանդույթյան՝ կա Լեխաթան անունով մի ձուկ, որ չորս կողմից շրջապատում է երկիրը, այնպես, որ գլուխը գրեթե հասնում է պոչին՝ գտնվելով հագիվ մեկ թղազափ հեռավորության վրա: Ձուկը չգիտի, որ իր առջև սեփական պոչն է, ուստի շարունակ թշնամաբար հետապնդում է նրան, ուզում է բռնել: Սակայն չի կարողանում հասնել, որովհետև աշխարհի ստեղծման օրից մինչև վախճանը Լեխաթանը մազաչափ անգամ չի աճում: Եթե հանկարծ նրան հաջողվի բռնել իր պոչը, այնժամ աշխարհը քարուքանդ կլինի: Իսկ երբ նա պոչը բռնելու նպատակով շարժումներ է անում, երկիրը ցնցվում է, և երկրաշարժ է առաջանում: Լեխաթանի գլխին մի մեծ աղամանդ կա, որ գիշեր-ցերեկ լույս է տալիս: Երբ նա շարժվում է ջրի մեջ, գլխի աղամանդի շողերը փայլատակում են աշխարհի տարբեր կողմերում (Հարույթյունյան 1987, էջ 10):

Գլուխ Բ.

(34) «Հոգի»՝ *ψυχή* բառին հայերեն տեքստում համապատասխանում է «անձն» բառը: «Բառը անձն ի թարգմանչէն ի գործ վարի աստ, որպէս և յընթացս մատենիս, իբր հոմանիչ հոգևոյ, որով կամի ասել, իբր անձին կամ հոգևոյ, որում ծառայէ մարմին», – գրում է վենետիկյան հրատարակիչը (Նեմեսիոս, Վ. 1889, էջ 14, ծ 4): «Անձն» նշանակում է «Ինքնութիւն իմացական և բանաւոր էակի՝ դիմաւ որոշելոյ, անհատն բնութենակից դիմաւորաց, որ և ասի դէմ կամ անձնաւորութիւն, ևս և հոգի: Ըստ բուն հայկաբանութեան՝ անձն է ինքն՝ յամենայն դէմս, որպէս՝ Ես ինքս, Դու ինքդ, նա ինքը, ինքեանք» (ՆԲՀԼ):

(35) Էպիկուրոս՝ *Ἐπίκουρος* (Ք. ա. 342–271 թթ.). հույն փիլիսոփա, որի գրեթե 300 երկերից պահպանվել են միայն պատառիկներ: Ըստ Էպիկուրոսի՝ հոգին նրբագույն մասնիկներից կազմված մարմին է՝ ցրված մեր ողջ կազմվածքով մեկ: Նա նման է քամու, որին ջերմություն է խառնված, սակայն ունի նաև երրորդ մաս, որ կազմված է ավելի նուրբ մասնիկներից, որոնք ավելի սերտ են փոխհարաբերվում մարմնի բոլոր մասերի հետ: Հոգին կազմված է ամենաոլորկ և ամենակլոր ատոմներից: Այն չի կարող անմարմին լինել, քանի որ ոչ մի անմարմին չի կարող մտածվել իբրև ինք-

նուրույն մի բան, բացի դատարկութունից, որը չի կարող ոչ գործել, ոչ էլ կրել իր վրա որևէ գործողություն, նա միայն թույլ է տալիս մարմինների շարժումն իր միջով: Իսկ հոգին և գործում է, և ազդվում է գործողություններից, հետևաբար անմարմին չէ (Էպիկուրոսի մասին տե՛ս *Διογεν* 1986, κη. 10, *Зан. Фил.* 2003, сс. 127-130, *Гассенди* 1966, *Ποσει*, τ. 5, 1979, сс. 217-241):

(36) Ըստ ստոիկականների՝ հոգին մեր մեջ ծնված տաք շնչառություն է, որը մեզ անձնավորում է և շարժում է հաղորդում: Հետևաբար նա մարմնական է: Հոգին կարող է ապրել մահից հետո, սակայն ենթակա է նաև ոչնչացման, և միայն ամբողջի, Համայնի հոգին, որի մասերն են կենդանի էակների հոգիները, անկործանելի է և մշտամնա (*Διογεν* 1986, κη. 7):

(37) *Կրիտիաս*՝ *Κριτίας* (Ք. ա. 460-403 թթ.). սոփեստ-փիլիսոփա: Նա գտնում էր, որ որ հոգին արյուն է, համարելով, որ զգացողություններն ամենից ավելի են բնորոշ հոգուն, իսկ դրանց էակցությունը կամ պատկանելիությունը հոգուն բացատրվում է արյան բնությունը (*Arist. De anima*, 405b, *Կրիտիասի մասին տե՛ս նաև Plato, Critias. Plato, Tim.*):

(38) «Ոմանք, ովքեր ավելի կոպիտ էին մտածում, նույնիսկ պնդում էին, թե հոգին ջուր է, ինչպես օրինակ Հիպպոնը (*Ἰππων δὲ ὁ φιλόσοφος. Ք. ա. Ե դար*): Նրանք այդպես էին կարծում, երևի նկատի ունենալով սերմը, որը բոլոր կենդանի էակների մոտ խոնավ է, քանզի նրանց, ովքեր կարծում էին, թե հոգին արյուն է, Հիպպոնն ընդգրիմախոսում էր՝ ասելով, որ սերմն է առաջնային հոգին, ոչ թե արյունը» (*Arist. De anima*, 405b): Հիպպոնի հասցեին Արիստոտելը բավական անհարգալից է արտահայտվում: Դարձյալ ջուրն ամենի սկիզբ համարող Թալեսի մասին նա չի ասում, որ կոպիտ է մտածում, ընդհակառակը նրան անվանում է փիլիսոփայության հիմնադիր: Սակայն Հիպպոնի կարծիքը կարծես նրան բնավ լուրջ չի թվում (նույն տեղում, 405b):

(39) Դեմոկրիտոսի (Ք. ա. 460-370 թթ.) փիլիսոփայական պատկերացումների մասին հիմնական աղբյուրն Արիստոտելն է: Դեմոկրիտեսն ուսուցանում է, որ հոգին հատուկ սեռի կրակ է և տաքություն՝ նույնպես կազմված մեծաքանակ ատոմներից, որոնք ունեն անսահման զանազան ձևեր (*σχήματα*): Այդ գնդաձև ատոմները նման են օդի մեջ գտնվող փոշեհատիկներին, որոնք նկատելի են նեղ ճեղքով ներս թափանցած արևի ճա-

ուսուցիչների տակ: Նրանց առաջացրած տարբեր սեռերի սերմերի խառնուրդը նա անվանում է ողջ բնության տարրեր: Գնդաձև ատոմները հոգի են, քանի որ այդպիսի ատոմներն ամենից ավելի կարող են թափանցել ամենուր, և լինելով շարժունակ՝ շարժման մղել և մնացյալը: Այդ ատոմները կենդանի էակներին շարժում են հաղորդում այն պատճառով, որ իրենք երբեք չեն հայտնվում դադարի վիճակում: Երբ շրջապատող օդը սեղմում է մարմինը և ճնշում ատոմներին, այդ ժամանակ շնչառության շնորհիվ դրսից մտնում են նոր ատոմներ, որոնք խոչընդոտում են մարմնի մեջ պարունակվողների արտահոսքին: Դեմոկրիտեսը հոգին նույնացնում է մտքի հետ: Միտքը կազմված է նախասկզբնական անհատ մարմիններից և իր մասերի մանրության ու ձևի շնորհիվ ունակ է շարժման: Բոլոր ձևերից ամենաշարժունը գնդաձևն է, իսկ և՛ միտքը, և՛ կրակն այդպիսին են (Arist. De anima, 404b): Ըստ Դեմոկրիտեսի՝ հոգին իրապես մաքուր և անխառն կրակ է, սակայն Նեմեսիոսի երկում դրված է *πῦρ τε καὶ ἄερα*, այսինքն՝ «կրակ և օդ», «քանզի ըստ Դեմոկրիտեսայ անձն կազմեալ է ի բաղադրութենէ գնդատեսակ հիւլէից՝ յորոց և օդ և հուր» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 26, ծ 2):

(40) Հերակլիտոս Եփեսացին (*Ἐράκλειτος*, Ք. ա. 544-483 թթ.) պնդում էր, որ հոգին վերածխություն է (գոլորշիացում), որից կազմվում է մնացած ամեն ինչ: Այն վերին աստիճանի անմարմին և մշտնիթաց մի բան է: Ընդհանրապես ողջ գոյը գտնվում է անդադար շարժման մեջ, քանի որ յուրաքանչյուր շարժուն գոյ իմացվում է (ճանաչվում է կամ դրսևորվում է) մեկ այլ շարժունով (Arist. De anima, 405a): Սակայն ամենայնի սկիզբ Հերակլիտոսը կրակն է համարում, որը լինելով առավել դյուրաշարժ տարր, կարծես Համայնի ճշգրիտ պատկերը լինի: Ամեն ինչ սկզբում կրակ էր, և ի վերջո կրկին կրակի է վերածվում: «Ամեն ինչ փոխարկվում է կրակի, և կրակն է փոխարկվում ամեն ինչի, նման այն բանին, ինչպես ոսկին փոխարկվում է ապրանքի, իսկ ապրանքը՝ ոսկու» (Γασσενθου 1966, cc. 30-33): Հոգին նույնպես ստեղծված է կրակից, բայց գտնվելով մարմնում, այն իր մեջ է վերցնում մարմնի հեղուկներից, ըստ որում, որքան մաքուր են այդ հեղուկները, այնքան ավելի է հոգին ունակ կրկին վերածվել կրակի, և նրա ուղին միշտ դեպի վեր է, իսկ անմաքուր հեղուկներով ծանրանալով հոգին ավելի հակված է իջնելու, որ ենթադրում է կամ կործանում,

կամ պարզապես՝ անկում նյութական կյանք (նույն տեղում): Այս մոտեցմամբ «վերածխութիւն» բառը չի կարելի ընկալել որպէս «գոլորշիացում», այլ մարմնական հավելյալ գոյացություններով ծանրաբեռնված (հրեղէն) հոգու շարժումը դեպի վեր (Հերակլիտոսի մասին տե՛ս նաև *Диоген* 1986, кн. 9, և *Ποσει*, т. 1, 1963, сс. 371-420):

(41) Ըստ Հերակլիտոսի՝ բնության մարմնական տարրերը ոգեղեն են և կապված են հավերժական գաղափարի՝ համայնական, համատիեզերական Հոգու հետ: Այդ «ամենեցունց» Հոգին «միջնորդավորող կապ է գաղափարների և մարմնական աշխարհի միջև, որը թափանցում է ողջ Համատիեզերական մարմնով մեկ և տալիս է նրան գնդի ձև: Այն կյանքի և շարժման սկզբունք է և կարգուկանոնի է բերում ամեն բան՝ ինքն էլ իր հերթին կարգավորվելով Հոր կողմից: Հնարավոր չէ խոսել նրա հատկանիշների մասին: Այն չար չէ, ոչ էլ բարի: Նրան հատուկ չէ ոչ տարբերակումը, ոչ որակը և ոչ էլ անորակությունը, քանի որ անմասն չէ այն որակներից, որ հետո են գալու: Նա ինչ-որ բանի մաս չէ, ոչ էլ մասեր ունեցող ամբողջություն: Նա ոչնչի նման չէ, ոչ էլ տարբեր է, ոչ շարժվում է, ոչ էլ անշարժ է» (տե՛ս *Ποσει*, т. 4, 1975, сс. 77-87):

(42) Թալես Միլետացի (*Θαλῆς ὁ Μιλήσιος*, Ք. ա 640/624 – 548/545 թթ.). «Ըստ երևույթին Թալեսը նույնպես հոգին համարում էր ունակ շարժելու (շարժում առաջացնելու), քանզի պնդում էր, որ մագնիսը հոգի ունի, քանի որ շարժում է երկաթը» (*Arist. De anima*, 405a): Ոմանք պնդում են, թե նա առաջինն էր, որ հոգին անմահ հայտարարեց: Նա գտնում էր, որ ջուրն է ամենի սկիզբը, և որ ամեն ինչի մեջ ջուր կա, և որ անգամ երկիրն է գտնվում ջրի վրա: Ըստ Արիստոտելի՝ Թալեսն այսպես էր կարծում, ի նկատի ունենալով, որ ողջ կենդանի բնության կերակուրը խոնավ է, իսկ հենց վերջինիցս է առաջանում ջերմությունը (էներգիա^օ): Ի վերջո, նրանով է հատկապես պահպանվում կյանքը կամ ապրելու ընթացքը, քանի որ ամեն ինչի սերմն ունի խոնավ բնություն, իսկ ջուրն ամեն խոնավի հիմքն է (տե՛ս *3an. Փալ.* 2003, с. 25, *Arist. Metaph.*, 983b, *Диоген* 1986, кн. 1):

(43) Պյութագորասն ընդունում էր թվերն իբրև սկիզբներ: Թիվը աշխարհում առկա հավերժական մշտակայունության իշխող, ինքնածին կապակցում է: Այնպես որ Աստված անբարբառելի և ինքնաշարժ թիվ է՝ կենսածին և հոգեծին: Թվի կարիք ունի մարդկային կյանքը, ինչպես նաև

արեգակը, լուսինը և յուրաքանչյուր կենդանի էակ: Պյութագորական էվրիստոսը, յուրաքանչյուր իր դիտարկելով իբրև թիվ, պատկերում էր այն որոշակիորեն դասավորված խճաքարերի ձևով: Օրինակ, Բուլսերի և կենդանիների ձևերը նա նմանեցնում էր զույգ թվով խճաքարերի: Թվերն ավելի խորն են, քան հենց իրենք՝ իրերը: Իսկ իրերի մեջ նրանք ավելի խորքային են, քան իրերին անմիջականորեն տրված որակականությունը, ավելին, նրանք այդ իրերի պատկերային կառուցվածքի սկզբունքն են, այդ պատճառով էլ՝ «ամենախմաստունը» (տե՛ս *Ποσειδ., τ. 1, 1963, cc. 538-542*): Արիստոտելը պյութագորականների մասին ասում է, որ նրանք հոգին ինչ-որ ներդաշնակություն (հարմոնիա) են համարում, քանի որ ներդաշնակությունը հակադրությունների խառնուրդ է և միավորում, իսկ մարմինը կազմված է հակադրություններից (*Arist. Metaph., 986a*): Այս նույն կերպ է մտածում նաև Հերակլիտոսը:

(44) Մի փոքր հատված է պակասում այստեղ՝ կիսատ թողնելով միտքը. *Πλάτων δὲ, οὐσίαν νοητὴν ἐξ ἑαυτῆς κινήτην* (*Nem 1987, p. 17. 3, «Իսկ Պլատոնը՝ իմանալի գոյ՝ ինքն իրենից շարժվող, հմմտ. Πλατων, τ. 4, Ο νόμοι, κη. 10, 894c*), որի վերջին հատվածին՝ *κατὰ ἀριθμὸν ἐναρμόνιον-ին համապատասխանող «ըստ թուոյ յաւգաւորի» խոսքերը դարձել են Պյութագորասին վերաբերող խոսքերի շարունակություն*

(45) «Կատարունություն» բառը ծագում է հունարեն *ἐντελέχεια*՝ «ամբողջական իրականություն»-ից, որ ստուգաբանվում է՝ *ἐντελής ἔχειν* - «կատարյալ ունենալը»: Վլադիմիրսկին այն բացում է *ἐν τῷ τέλει ἔχειν* ձևով՝ թարգմանելով իբրև «ամբողջություն, լիություն ունեցող ինչ-որ բան, ավարտունություն, ինքնանպատակություն, այլ կերպ ասած՝ լիարժեք, բացարձակ և ավարտուն իրողություն» (*Немецуй 2011, гл. 2, прим. 196*): Հմմտ. «կատարուն (τέλειος, perfectus). կատարեալ, լրացեալ, ունակ կատարելության, լիակատար» (ՆԲՀԼ):

Ըստ Արիստոտելի՝ ներքին ուժը (կամ գորությունը) ներունակաբար իր մեջ ամփոփում է և՛ նպատակի ուղին, և՛ ավարտուն արդյունքը: Հետևաբար, հոգին առաջին կատարունությունն է այն բնական մարմնի, որն ունի ավրելու գորություն (ներքին կարողություն): Իսկ այդպիսին կարող է լինել միայն «գործարաններ» (օրգաններ) ունեցող մարմինը: Շարժումն Արիստոտելն անվանում է ունակության կատարունություն

կամ իրագործում, քանի որ շարժման մեջ իրակացվում է այն, ինչ առարկայում կար իբրև գործություն (ուղեկցություն, պոտենցիալ էներգիա) (տե՛ս Arist. De anima, 412 b): Լեյբնիցը էնտելեկտուալներ է անվանում Մոնադներն: Այդ պարզ, անմաս գոյերը, որոնք լինելով ինքնաձավալվող, ինքնուրույն և ինքնագործ ուժեր՝ շնորհիվ ինքնագիտակցություն, շարժման են բերում բոլոր նյութական իրերը: Նրանք ձևավորում են մտահաս աշխարհը, որի ածանցյալն է ֆիզիկական տիեզերքը: Մոնադներն ունակ են փոփոխվել, բայց նրանց բոլոր բնական փոփոխությունները բխում են նրանց երկու ներքին սկզբունքներից՝ ընկալումից և ձգտումից, և նրանց համար բնականոն է միայն «Մոնադներ կամ էնտելեկտուալներ» ընդհանուր անվանումը: Այն մոնադները, որոնց հատուկ է ավելի հստակ ընկալումը, կոչվում են հոգիներ (տե՛ս Лейбниц 1982, сс. 413 -429):

(46) Հայերեն բոլոր ձևագրերում «Դինարքոս» տարբերակն է: Այդպես է նաև Մորանիի բնագրում (Nem 1987, p. 17. 5 Δείναρχος): Իսկ Մատթի բնագրում մեկ այլ անուն է՝ «Դիկեարքոս» (PG 40, p. 552 Δικαίαρχος): Դինարքոսը՝ Δείναρχος (Ք. ա. 361 թ.) հռետոր էր, Աթենքի տաս ամենաշքեղ հռետորներից մեկը: Նա մտերիմ էր ճեմական փիլիսոփայական դպրոցի շատ ներկայացուցիչների հետ, գրում էր դատական և քաղաքական ճառեր: Հիշատակում են նրա 60-160 ճառ, բայց մեզ է հասել նրա միայն մեկ ամբողջական ճառ:

Դիկեարքոսը Մեսսենից՝ Δικαίαρχος (Ք. ա. 365-300 թթ.) հույն ճեմական փիլիսոփա էր և գիտնական. Արիստոտելի այն աշակերտներից էր, որոնք գերադասում էին հետազոտել մասնավոր խնդիրներ: Նրա հետաքրքրությունները հիմնականում վերաբերում էին հոգեբանությունը, մշակույթի պատմությունը, բանասիրությունը, քաղաքագիտության տեսությունն ու աշխարհագրությունը: «Հոգու մասին» տրամախոսություն մեջ նա գալիս է այն եզրահանգման, որ հոգին մեռնում է մարմնի հետ միասին, քանի որ այն մարմնի չորս հիմնական որակներին՝ ցրտի, տաքի, խոնավի և չորի ներդաշնակությունն է (Αφονασιη 2015, сс. 226 -243):

(47) Ամմոնիոս Սակկաս՝ Ἀμμωνίος Σακκάς (175-242 թթ.) քիչ տեղեկություններ են պահպանվել այս փիլիսոփայի մասին: Հայտնի է, որ նա Ալեքսանդրիայի նորպլատոնական դպրոցի հիմնադիր Պլոտինոսի ուսուցիչն է: Նա «հետամուտ գտաւ ի համաձայնութիւն ածել զվարդապետու-

թիւնս Պլատոնի և զԱրիստոտելեայ» (Նեմեսիոս, Վ. 1889, էջ 27, ծ. 2): Նա նորպլատոնականութեան մեջ ներմուծեց հոգու անմարմնականութեան մասին պլատոնական գաղափարների և մաքուր տիեզերական նախաշարժ Մտքի ու նրա ինքնահայեցողութեան մասին արիստոտելեան ուսմունքի համադրումը (տե՛ս Յոն. Փառ. 2003, շ. 157): Ստեղծելով փրիսոփայական համակարգ, որի նպատակը հայտնի կրոնական ուղղութիւնների հաշտեցումն էր և մեկ ընդհանուր համակարգի բերելը՝ ըստ միասնական, համապարփակ բարոյական սկզբունքների, Ամմոնիոս Սակկասը և նրա աշակերտներն առաջին անգամ ներմուծեցին «թեոսոֆիա» եզրը, որը նշանակում է «աստվածային իմաստութիւն»: Նեղ իմաստով այս եզրույթը հետագայում կիրառվեց Ե. Պ. Բլավատսկայայի և նրա հետևորդների ուսմունքները բնորոշելու համար (ԿՓՇ, շ. 34-35):

(48) Նումենիոս Ապամեացի՝ *Νουμηνίος ὁ ἐξ Ἀπαμείας* (Բ. դարի երկրորդ կես), նորպլատոնական հույն փրիսոփա: Նրա բազմաթիվ երկերից պահպանվել են զուտ պատառիկներ, որոնցում ի հայտ է գալիս նրա պլատոնա-պլատոնական փրիսոփայութեան էությունը: Նա փորձում էր Պլատոնի փրիսոփայութեան մեջ բացել պլատոնական ուսմունքն ու Արևելեան իմաստասիրութիւնը, հատկապես, հրեականը, որը բերում էր աշխարհի երկակի պատկերի: Պլատոնին անվանելով հունարեն խոսող Մովսես, նա փորձել է ցույց տալ Պլատոնի և Պլատոնական փոխադրական մտքերի և հին եգիպտացիների ուսմունքների և խորհրդապաշտութեան հետ: Նա նաև փորձում էր մեկնել Հոմերոսին (ՓՅՇ, շ. 442): «Նումենիոս Ապամեացին ընդգրկեաց զվարդապետութիւն աննիւթականութեան հոգւոյ և զանմահութեան նորին» (Նեմեսիոս, Վ. 1889, էջ 27, ծ. 4):

(49) «Եռակի տարրոշք», իմա՝ եռաչափ:

(50) Նեմեսիոսն այս կերպ ներկայացնում է Քսենոկրատես Քաղկեդոնացու (Ք. ա. 396-314 թթ.) մտքերը: Վերջինս երկակիութիւնն էր համարում բոլոր իրերի սկիզբը, իսկ հոգին բնութագրում էր իբրև իմացութեան ընդունակ ինքնաշարժ թիվ: Այն նաև շարժող սկիզբ է կենդանի էակի համար: Հոգին, ըստ Քսենոկրատեսի՝ անմարմին է, ինչն ապացուցվում է վերգգայական հաճույքներով: Հոգին սնվում է մաքուր գիտելիքով, որն անմարմին է: Անկասկած է, որ այն հաղորդակից է մտքին, որն ըստ Քսեն-

նոկրատեսի՝ արտաքուստ է մուտք գործում մարդու մեջ (Քսենոկրատեսի մասին տե՛ս *Ποσειδ.*, *տ.* 3, 1974, *cc.* 445-456; նաև՝ *Διογεν* 1986, *κθ.* 4): Վենետիկյան բնագրի հրատարակիչն այսպես է ծանոթագրել. «Քսենոկրատե՛ գլուխ ձեմականացն դպրոցի, որ ջանահնար եղև միաբանել զվարդապետութիւնս Պղատոնի՝ վարժապետին իւրոյ, ընդ որոց ի Պիւթագորայ» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 42, ծ. 1):

(51) Հայ թարգմանիչները կարծես ձեռնպահ են մնացել *τὰ σελάχη και μαλάκια, οἶον* (*Nem* 19. 21) արտահայտությունը թարգմանելուց:

* *σελάχη* (աճառածուկ), ոսկրերի փոխարեն աճառներ ունեցող ձուկ: Ըստ ոմանց՝ լորձնամոլյուսկ, մաղասէակ, լորձնէակ, կակղամաշկ կենդանի (տե՛ս *Arist. Hist. an.*, 489b. 2, 6, 11, 492a. 27, 505a. 1, b. 3 և այլն):

* *μαλάκια* (*molliocak*)՝ բառացի, թույլ, նուրբ, փափուկ: Այսպես են կոչվում անողնաշարավոր ջրային կենդանիները:

(52) *սիպէքն՝ *σηπίαι* – դարչնագույն ներկ ունեցող կակղամորթ, թանաքածուկ, ծանրաշարժ ծովային մոլյուսկ:

* *տեւթիէդէսքն՝* *τευθίδες* -*τευθίς* (*loligo vulgaris*, կաղամար), *τεῦθος* (*sepia officinalis*, թանաքածուկ):

* Հունարեն բնագրում հավելած *σύνλοι*. կամ *ὀσύνλοι* -ն (*οσմիլα*) ուժեղ հոտ արձակող ծովային պոլիպ է: Հունական *ὀσύνλοι* տարբեր կերպ է ընկալվում: Որոշ բնագրերում *σύνλοι* ձևն է: Տարբնթերցվածներում առկա է նաև *մύροι*, *μυραίναι* (*μυρενα*, *օճածուկ*), *ինչպես* նաև *σύνροι*, *σμυραίναι* (*смур* – մուրենայի արուն, *օճածկան տեսակ*) (տե՛ս *Arist. Hist. an.*, 489b. 28, 504b. 34, 506b. 16 և այլն): Սակայն չի կարելի ենթադրել, թե այստեղ խոսքը *օճածկան* որևէ տեսակի մասին է, քանի որ նրանք չեն պատկանում անարյուններին, ավելին՝ հայտնի է, որ եթե *օճածկան* արյունը ներարկվի կաթնասուններին արյան մեջ, այն ունենում է ուժեղ թունավոր ներգործություն: Ավելի տրամաբանական է Մատթէի կարծիքը, ըստ որի՝ *ὀσύνλοι*-ն պոլիպի տեսակ է:

* *ὄστρακόδερμα* (պատյանավորներ, զրահապատներ):

* *ἀπαλόστρακα* (բառ.՝ փափկագանգ, փափուկ պատյանով, թեփուկավոր): Արիստոտելը դրանց անվանում էր *μαλακόστρακα*, որ նույն նշանակությունն ունի (տե՛ս *Arist. Hist. an.*, *κθ.* 1, 6. 31, *κθ.* 4, 2. 16):

* *κάραβος* (1. խաչափառ, ծովախեցգետին, 2. բնդիռ):

* *καρκίνος* (1. խեցգետին, 2. շնածանծ):

* *άστακός* (ծովախեցգետին, օմար):

(53) *Կլեանթես Կլեάνθης* (Ք. ա. 331-230 թթ.) – հույն ստոիկյան փիլիսոփա: Նրա բազմաթիվ երկերից՝ զանազան փոքր պատառիկներից բացի, պահպանվել է «Ձոն կամ փառաբանություն Ջևսին» երկը, որը հնագույն Ստոյայից մեզ ասած ամենաերկար տեքստն է: Ըստ *Կլեանթեսի* բոլոր հոգիները պահպանվում են մինչև տիեզերական շրջանի ավարտը: Նա մեծ նշանակություն էր տալիս գործնական էթիկային, որի հիման վրա հետագայում ձևավորվեց ուշ ստոիկյան բարոյագիտությունը (Дюоген 1986, кн. 7):

(54) *Քրիսիպոս Տարսոնացի* (*Χρύσιππος*, Ք. ա. 281-208 թթ.) ակադեմիկոս ստոիկյան փիլիսոփա: Կենսագրական տեղեկությունները քիչ են, եղած հաղորդումները՝ հակասական: Թողել է մոտ 700 աշխատություն: Միայն «Բնություն մասին» նրա երկը կազմում էր 37 գիրք և համարվում էր իր ժամանակի խոշորագույն գործը փիլիսոփայության ոլորտում: Չնայած աշխատանքներն ամբողջությամբ մեզ չեն հասել, սակայն դա ևս բավականաչափ գաղափար է տալիս նրա փիլիսոփայական հայացքների մասին: Որպես բնագետ նա ուսուցանում է, որ սկզբնական նյութը հուրն է եղել: Որպես հոգեբան ընդունում է հոգու մարմնական լինելը, քանի որ միայն մարմիններն են ներգործում իրար վրա, սակայն ընդունում է նաև հոգու անմահությունը: Ասում են, որ Քրիսիպոսը հաճախ էր գրում անպարկեշտ և անվայելուչ արտահայտություններով: Ըստ *Դիոգենես Լաերտի* նրա մահը վրա է հասել անվերահսկելի ծիծաղի հետևանքով առաջացած շնչահեղձությունից (Дюоген 1986, кн. 7):

(55) Համեմատությունն *ἀνάλογον* եզրը հաճախակի էր գործածում Պլատոնը, իսկ Մարկոս Տուլլիոս Կիկերոնը (Ք. ա. 106-43 թթ.) հետագայում հորինեց նրա շատ հաջող լատիներեն համարժեքը՝ *proportio* (բարեհասկացություն, համամասնություն կամ բնական համաչափություն) բառով:

Տարածություն չափումներն առաջ են գալիս աստիճանաբար, մեկը մյուսի հետևից. կետից՝ գիծ, գծից՝ երկչափ հարթություն, ապա՝ եռաչափ մարմին: Չափումները հասկացվում են նաև որակական առումով: Մարմինները կարող են լինել անսահմանորեն բազմազան, բայց պետք է ունենան ինչ-որ միասնական կառուցվածք, որը համամասնական օրինաչափությամբ կընդգրկի նրանց բոլոր բազմատեսակ դրսևորումները: «Սա-

կայն միայն երկուսը չեն կարող լիարժեք միավորվել առանց երրորդի, որովհետև այդ երկուսի միջև պիտի գոյանա դրանք միավորող կապը: Իսկ լավագույն կապն այն է, որն առավելագույնս ի մի է բերում ինքն իրեն և կապակցյալին: Ամենալավը դա անում է բնական համաչափությունը, որովհետև՝ երբ երեք թվերից, ինչպես քառակուսի, այնպես էլ խորանարդ, ցանկացած միջին թվի պարագայում առաջին թիվը հարաբերվում է միջինին այնպես, ինչպես միջինը՝ վերջինին, և վերջինը դարձյալ հարաբերվում է միջինին, ինչպես միջինն՝ առաջինին, այդժամ միջին թվի՝ առաջին և վերջին թվերի տեղում, իսկ առաջին և վերջին թվերի՝ միջին թվի տեղում հայտնվելու դեպքում ստացվում է, որ դրանք անհրաժեշտաբար նույն հարաբերություն մեջ են, և եթե այդպես է, ապա դրանք բոլորը կազմում են միասնություն» (Plato Tim. 31c-32a):

(56) Կոկորդիլոսի օրինակը պատահաբար չի ընտրված: Այն համարվել է տարօրինակ և կենդանական տարբեր տեսակներ իր մեջ ներամիոփոզ կենդանի: Հերոդոտոսը գրում է. «Կոկորդիլոսի բնույթն այսպիսին է: Ձմռան չորս ամիսների ընթացքում նա ոչինչ չի ուտում: Թեև չորքոտանի, բայց և՛ ցամաքային է, և՛ լճային, որը ձու է դնում հողի վրա և թուխս նստում: Օրվա մեծ մասն անց է կացնում ցամաքի վրա, իսկ ամբողջ գիշերը՝ գետում, քանզի ջուրն առավել տաք է, քան օդը և ցողը: Մեզ հայտնի բոլոր կենդանիներից այս մեկը փոքրագույնից դառնում է մեծագույն: Նրա ձվերը քիչ են խոշոր սագի ձվերից, իսկ նորածին ձագը լինում է ձվի մեծությունը համապատասխան, բայց աճելով, հասնում է 17 և ավելի կանգուն երկարության: Նա խոզի աչքեր ունի, խոշոր ատամներ և ժանիքներ, իր մարմնին համեմատ: Միակ կենդանին է, որ լեզու չունի: Նրա ստորին կզակն անշարժ է, և միակ կենդանին է, որն իր վերին կզակը բերում է դեպի ստորին կզակը: Նա ուժեղ ճանկեր ունի և կռնակին՝ խոշոր թեփուկավոր մաշկ: Ջրի մեջ կույր է, բայց բաց օդում շատ սրատես: Քանի որ ապրում է ջրում, նրա բերանը ներսից լի է շատ տզրուկներով: Բոլոր հավքերն ու գազանները խուսափում են նրանից, բայց տրոքիլոս թռչունը նրա հետ հաշտ ապրում է և ծառայություն մատուցում: Քանզի կոկորդիլոսը ջրից դուրս է գալիս ցամաք և բերանը բացում, երբ փչում է արևմտյան քամին, այնժամ տրոքիլոսը մտնում է նրա բերանը և կուլ տալիս տզրուկներին: Կոկորդիլոսին հաճելի է այդ ծառայությունը, և նա ոչ մի վնաս չի հասցը-

նում տրոբիլոսին: Եգիպտացիների մի մասը կոկորդիլոսին սրբազան է համարում, մյուս մասը՝ ոչ, և նույնիսկ թշնամաբար վերաբերում» (Հերոդոտոս 1986, էջ 114-115):

(57) «Յաւերումն» բառով թարգմանվում է *ἀρμονία* -ն, որ նշանակում է «համաձայնութիւն, երաժշտական կառուցվածքի համակարգ, համաչափութիւն, կապ»: Իսկ «յօդումն՝ շողկապումն և բարեյօդ յարմարութիւն իրաց և ձայնից» (ՆԲՀԼ): Գրչագրերի լուսանցքներում նշվող լուծմունքների մեջ մեկնաբանվում է. «Յօդումն ասի դաշնակումն ձայնի, որպէս աղեաց քնարի յօդանալ ընդ միմեանս»: «Հարմոնիա»-ն հակադրութիւնների խառնումն է և համադրումը, բազմազանութիւն համաձայնութիւնը, դաշինքն ու բարեհարմարութիւնը, ինչպես նաև խառնված մասերի բարեչափ փոխհարաբերութիւնը: Սա առավելապես պլուրալորական կարծիք է (Arist. *De anima*, 408a): Ըստ նրանց՝ հարմոնիայի սկզբունքը թիվն է: Թիւի մեջ են միավորվում և ձևավորվում հակադրութիւնները: Քանի որ գոյի հիմքում ընկած են երկու սկիզբ, որոնք նման չեն և ոչ էլ հարազատ են իրար, ակնհայտ է, որ նրանցով հնարավոր է չէր ձևավորել տիեզերքը, եթե նրանց չմիանար ինչ-որ կերպ առաջացած հարմոնիան: Իրոք, նմանն ու հարազատը հարմոնիայի կարիք բնավ չունեն, իսկ օտարն ու տարբերն՝ ըստ քանակի անհրաժեշտաբար պետք է միավորվեն այնպիսի դաշնութիւնը, որն ի վիճակի կլինեն պահել նրանց տիեզերքում: Այսպիսով, հարմոնիան առաջանում է հակադրութիւններից, որոնց խառնման և միավորման մեջ առկա է համաձայնութիւն: Հարմոնիայի շնորհիվ նույնացվում են անսահմանութիւնն ու սահմանը, երբ անտարբերակելի անսահմանութիւն ֆոնի վրա հստակ սահմանագծվում է ձևավորվող առարկայի կառուցվածքը: Այն ապահովում է առարկայի հստակ կամ պարզ զգացողութիւն հնարավորութիւնը, նրա որոշակիութիւնը: Հոգիներն ու բոլոր առարկաներն իրենց մեջ ներունակաբար պարունակում են քանակական-ներդաշնակ կառուցվածքը (տե՛ս *Ποες m.* 1, 1963, cc. 295-323):

(58) Միմիխսը՝ *Συμμία* (Ք. ա. Դ.-Ե. դդ.) Սոկրատեսի աշակերտն էր: Նրա մասին խոսվում է Պլատոնի «Ֆեդոն», «Կրիտոն», «Ֆեդր» տրամախոսութիւններում: «Ֆեդոն»-ում փիլիսոփայական արծարծումները բերվում են համեմատութիւնների ձևով: Օրինակ՝ «քնարը և լարերը մարմնավոր են, այսինքն՝ բաղադրյալ, հողեղեն և մահկանացուին ազգակից»

(տե՛ս Plato Phaedo, 86a): Ուրեմն, երբ քնարը ոչնչանում է (քանի որ ապականացու է), երաժշտութիւնը կամ ներդաշնակութիւնը, «որ բնութ-
յամբ նման և ազգակից է աստվածայինին ու անմահին, պետք է վերանա
նախքան մահականացուն» (նույն տեղում, 86b): Կարող են ասել, որ «ներ-
դաշնակութիւնը կշարունակի գոյութիւն ունենալ, նաև մինչև իրեն
ինչ-որ բան պատահելը, նախ կփտեն փայտն ու լարերը» (նույն տեղում):
Բայց «ամենից հաճախ այդպիսին ենք համարում հոգին: Եթե մեր մարմի-
նը կապակցում և պահում են ջերմութիւնը, ցուրտը, չորութիւնը և նման
այլ բաներ, ապա այն (հոգին) դրանց խառնուրդն է և ներդաշնակու-
թիւնը, երբ դրանք լավ և համաչափ են խառնված իրար: Իսկ եթե հոգին
ինչ-որ ներդաշնակութիւն է, ապա ակնհայտ է, որ երբ մեր մարմինը չա-
փից դուրս թուլանում է կամ լարվում հիվանդութիւններից կամ այլ
արատներից, հոգին նույնիսկ աստվածային լինելով՝ անհրաժեշտաբար
պետք է կործանվի, ինչպես կործանվում է ձայների կամ արվեստագետի
երկերի ներդաշնակութիւնը, իսկ մարմնավոր մնացորդները կարող են եր-
կար ժամանակ պահպանվել, մինչև չայրվեն կամ չփտեն» (նույն տեղում,
86 c, d): Սովորաբար հակադարձելով՝ բերում է իր փաստարկները: Ներ-
դաշնակութիւնը բաղադրյալ բան է: Եթե հոգին ներդաշնակութիւն է
(հարմոնիա, յողումն), ապա այն առաջ է գալիս մարմնի տարրերի ձգմամբ,
քանի որ այն չէր կարող բաղադրված լինել նախքան այն, ինչից պետք է
բաղադրվեր (տե՛ս նույն տեղում, 92b): «Յուրաքանչյուր ներդաշնակու-
թիւնն ի բնե այնպիսին է, ինչպիսին ներդաշնակվել է... Եթե ավելի լավ է
ներդաշնակված և ավելի լրիվ, արդյո՞ք ավելի լավը չի լինի ներդաշնա-
կութիւնը և ավելի լրիվ, իսկ ավելի վատ և քիչ ներդաշնակված լինելու
դեպքում ավելի նվազ ու թույլ... Իսկ հոգու դեպքում դա հնարավոր է:
Կարո՞ղ է մի հոգին մյուսից ավելի լավը և լրիվ կամ ավելի վատը և թույլ
լինել» (նույն տեղում, 93b): Քնարը (իր ներդաշնակութիւնը) կարող է
լարված լինել ավել կամ պակաս չափով, ապա ուրեմն հոգին էլ կարող է
լինել ավել կամ պակաս լարված: Առաքինութիւնը հոգու պատշաճ լա-
րումն է: Բայց եթե հոգին ինքնին լարում է, ապա առաքինութիւնն ու
չարիքը կլինեն այդ լարման երկու հակադիր մասերը, և հետևաբար՝ «եթե
ճիշտ դատենք, ոչ մի հոգի հաղորդակից չէ չարիքին, եթե հոգին ներդաշ-
նակութիւն է» (նույն տեղում, 94a), քանզի չարիքն ինքնին աններդաշ-

նակություն է, իսկ ներդաշնակությունը չի կարող հաղորդակից լինել ան-
ներդաշնակությանը: Հետևաբար, եթե հոգին իդեալական լարում է, այն
չի կարող լինել առաքինություն կամ չարիք: Հոգին մարմնի ուղղորդող,
կառավարող սկզբունքն է, իսկ լարումը պայմանավորված է երաժշտական
գործիքի նյութով: Նույն տրամաբանությամբ էլ մարմինը կարող է դառ-
նալ հոգու կառավարիչը: Հետևաբար Միմիասի փաստարկը հիմնավոր չէ
(տե՛ս Plato Phaedo, 94a-d):

(59) «Մարդու համեմատումը քնարի հետ հին ակունքներ ունի: Հու-
նական մշակույթի մեջ քնարն, ի տարբերություն սրնգի, համարվում էր
կատարյալ գործիք, որը նվագում էր Ապոլոնը՝ հաղթելով Միդիասին
(Մարսիասին): Այս գործիքի համադրումը մարդու մարմնի հետ որոշ հո-
գեւոր իրողությունների խտացման խորհուրդ էր կրում... Կղեմես Ալեք-
սանդրացին համեմատում էր գործիքները նաև ընդհանուր հոգեւոր իրո-
ղությունների հետ. փողը՝ հարության, սաղմոսարանը՝ լեզվի, կիֆարան՝
շուրթերի, ծնծղաները՝ եկեղեցու, երգեհոնը՝ մարմնի, լարերը՝ երակների,
կիմվալը՝ լեզվի հետ, ողջ մարդը կառուցված է խաղաղ երաժշտական գոր-
ծիքի պես: Եւ կատարյալ աղոթքի մեջ մասնակցում էին մարդու մարմնի
բոլոր հատվածները, նրա բոլոր ոլորտները՝ բերվելով մի լարվածքի եւ ամ-
բողջության, իր գոյության լրիվությամբ նվիրաբերվելով Աստծուն» (Յոթ-
նագրեանք 2008, էջ 146 -148): «Ըստ հին ուսմունքների մարդու մարմինը
մի լար էր: Եթե այն ճիշտ լարվածքի բերվեր, նրա վրա Ոգին կարող էր
նվագել իր աստվածային հնչումները: Հովհաննես Երզնկացին մարդկային
մարմինը նույնպիսի երաժշտական գործիք էր համարում, ինչպես քնարը
կամ փողը: «Են գործիք երաժշտականին՝ ի նիւթական, կազմածոյ ան-
շնչից, որպէս քնար և փող, և մարմին բանաւոր կենդանւոյն, յորում ծած-
կեալ կա ձայնն անմարմին և ի շարժեալ արուեստաւորին բացակատարէ
զհնչումն» (Թահմիզյան 1967, էջ 98):

(60) Ձգեալ (ἐπιτεινομένη). «Նվագարանների լարումը երաժիշտների
ուշադրության կենտրոնում գտնված լուրջ և կարևոր խնդիրներից էր, և
համարվում էր երաժշտի շնորհքի և ճարտարության գլխավոր ցուցանիշ-
ներից մեկը: Այս պատճառով Երզնկացին ասում է. «Ոչ ասին նաւաստի
կամ բժիշկ կամ երաժիշտ, այլ որ ոչ են հմուտ այնոցիկ գիտութեան

արուեստից: Իսկ որ զղեակ նաւին հմտաբար ուղղէ, և զխառնուածս զեղոց և սպեղանեաց կազմէ, և զփողս և զքնարս յարմարէ, նոքա ասին՝ նաւաստի, և բժիշկ, և երաժիշտ» (Թազմիգյան 1967, էջ 108):

(61) Հունարեն բնագրում (*Nem* 1987, p. 24. 4) այստեղ (***) պետք է հետևեն Գալենոսի խոսքերը՝ «Ապացույցների մասին» (ἐν τοῖς ἀποδεικτικοῖς) ստեղծագործությունից: Սակայն դրանք չկան Նեմեսիոսի հրատարակություններից ոչ մեկում: Դրանք բացակայում են նաև հայկական ձեռագրերում: Օքսֆորդյան հրատարակիչը գրում է, որ Գալենի *De demonstratione* գիրքն ինքը ոչ մի տեղ չի կարողացել գտնել: Ըստ Վլադիմիրսկոն՝ մյուս հրատարակիչները ևս չեն գտել այդ տեղը Գալենոսի երկերում (*Hemезий* 2011, нр.м. 183): Բառացի ἀποδεικτικός նշանակում է «ցուցադրական, համոզիչ, դեմոնստրատիվ, փաստերի վրա կառուցված, հիմնավոր»: Իսկ «մակացուցական»-ը համապատասխանում է ἐπιδεικτικοῖς տարրնիթերցմանը և ըստ ՆԲՀԼ-ի՝ նշանակում է «ապացուցական»: Որոշ դեպքերում ἐπιδεικτικός նշանակում է «ցուցադրման համար նախատեսված, տեսարժան, տպավորիչ»: Գալենոսի ձեռքով խմբագրված իր գրքերի ցանկն ակնառու վկայում է, որ նա ունեցել է ոչ թե մեկ, այլ մի քանի գիրք, որոնք օգտագործվել են «ապացույցների համար»: Այդ ցանկը ներառում է. 1. Բուժական գրվածքներ, 2. Կանխատեսման մասին, 3. Մեկնություններ Հիպոկրատեսի երկերի, 4. Ընդդեմ էրասիստրատոսի, 5. Ասկլեպիոսի մասին, 6. Գրքեր՝ նվիրված տարբեր բժշկական մեթոդների, 7. Գրքեր, որ օգտագործվում են ապացույցների համար, 8. Բարոյափրկիսոփայական երկեր, 9. Պլատոնի, 10. Արիստոտելի փրկիսոփայության մասին, 11. Ստոիկյան փրկիսոփայության հետ տարածայնությունների մասին, 12. էպիկուրոսի փրկիսոփայության, 13. Քերականական և ճարտասանական փաստարկների մասին (*Зан. Фил.* 2003, с. 166):

(62) Խառնուած (*κρᾶσις, temperamentum*) բնութենական տարրերի, օրգանական որակների և հեղահյութերի համաչափ խառնուրդն է, «այլ յորոց ասէն՝ երևի յաւեստ զխառնուած բնութեանն հոգի առդնել» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 34, ծ. 4): Նեմեսիոսը նշում է խառնվածքի իննը տեսակ, ըստ որում, այդ իննից միայն մեկն է բարեխառն (*εὐκρατος* – «բարեչափ խառնված, բարեխառն, չափավոր»), մյուսները «վատախառն» են (*δυσκρατος*). *δυσκρασία* նշանակում է վատ խառնուրդ: Խառնվածքի մասին

ուսմունքի հեղինակը Հիպոկրատեսն է: Նա պնդում էր, որ մարդիկ տարբերվում են չորս հեղահյութերի տարբեր չափակցություններով: Հիպոկրատեսի ուսմունքի հիման վրա իր De temperamentis երկում Գալենոսը մշակեց խառնվածքների տիպաբանությունը: Ըստ նրա, խառնվածքի տիպը կախված է օրգանիզմում հեղահյութերից որևէ մեկի գերակշռումից: Գալենոսը տարբերակում էր խառնվածքի 9 մասնավոր և 4 ընդհանուր տիպ: Այդ չորսը շարունակեցին հետագայում կոչվեցին սանգվինիկ (արյան գերակշռումով պայմանավորված), Ֆլեգմատիկ (լորձի), խոլերիկ (լեզու) և մելանխոլիկ (սև մաղձի) (տե՛ս Гален, т. 1, 2014, «О запусимости свойств души от темперамента тела», сс. 339 -376 [Galenus, De temperamentis, I. 8]): Այս տեսակետը դարեր շարունակ, և նույնիսկ այժմ մեծ հեղինակություն է վայելում գիտնականների շրջանում: Սակայն հետագայում հետազոտողները՝ դիտարկելով վարքի նշանակալի բազմազանությունը տարբեր մարմնակազմություն ունեցող մարդկանց մոտ, փորձեցին խմբավորել դրանք: Արդյունքում առանձնացվեցին խառնվածքի տիպեր, որոնք համարվելով ժառանգական կամ բնածին, կապվեցին մարմնակազմական առանձնահատկությունների հետ՝ հենց այդ կերպ էլ անվանվելով՝ մարմնակազմական (կոնստիտուցիոնալ) տիպեր: Բ. Մ. Տեպլովը (1896-1965 թթ.) խառնվածքը սահմանում է իբրև տվյալ մարդու համար հոգեկան առանձնահատկությունների ամբողջություն, որը կապված է զգայական գրգռելիությամբ, այսինքն՝ զգացողությունների առաջացման արագություն և դրանց ուժի հետ: Ըստ Պավլովի՝ նյարդային գործառույթների հիմնարար հատկանիշներն են՝ գրգռականության ուժը, արգելակումը, դրանց հավասարակշռությունը և շարժունությունը, որոնց ավել կամ պակաս ինտենսիվությունը պայմանավորվում են նյարդային համակարգի չորս հիմնական տիպերը, որոնք իրենց բնութագրերով մոտ են Հիպոկրատեսի չորս խառնվածքներին: Նյարդային համակարգի տիպ ստելով Պավլովը հասկանում էր բնածին և շրջապատի ու դաստիարակության համեմատաբար քիչ ենթակա հատկանիշները: Նյարդային համակարգի այս որակները կազմում են խառնվածքի բնախոսական հենքը: Ներկայումս գիտության մեջ կուտակվել են նյարդային համակարգի վերաբերյալ բազմաթիվ փաստեր, որոնք համոզում են, որ յուրաքանչյուր մարդ ունի նյարդային համակարգի խիստ որոշակի տիպ, որի դրսևորումները (այսինքն, խառնվածքի

առանձնահատկությունները) կազմում են նրա գործունեություն մեջ ի հայտ եկող անհատական հոգեբանական տարբերությունների կարևորագույն կողմը (տե՛ս Μακλαков 2001, сс. 553 -558):

(63) Տե՛ս ծնթ. 4:

(64) Ներգործություն (ἐνέργεια – էներգիա, ուժ գործողություն կամ գործի մեջ, իրականացված իրողություն, գործունեություն, ակտիվություն, ներուժ, հզորություն): Արիստոտելն ասում է՝ նյութը կարող է գոյություն ունենալ հնարավորության մեջ, երբ նա դեռ չունի ձև, բայց ունակ է ստանալ, և իրականության մեջ, երբ նա ստացել է ձև (Arist. De anima, 412a): Այդ անցումն իրագործվում է ἐνέργεια-ի շնորհիվ: Նեմեսիոսն այդպես էլ բացատրում է այն՝ «շարժություն արարողական», որ «ըստ բնութեան» է (գլ. 15, [3]), ի տարբերություն ախտի, որ «արտաքոյ բնութեան է»: Հայերեն «ներգործություն» նշանակում է «գործողություն՝ բնական, զօրաւոր, ազդոյ, գործունեայ, աջողակ, առնելութիւն, ազդեցութիւն, զօրութիւն գործողական»(ՆԲՀԼ): Ընդհանրապես, «զօրութիւն» և «ներգործութիւն» եզրերը ժամանակակից պատկերացումներով, հավանաբար, կարելի է ընկալել իբրև պոտենցիալ և կինետիկ էներգիա:

(65) Այս դեպքում արտաքուստ նման բառերը՝ ἄποιός («անորակ») և ἀποίητος («անարար») շփոթմունքի առիթ են դարձել, որը ձեռագրերում երբեմն ուղղվել է տեքստում կամ լուսանցքում: «Ըստ այսոցիկ որակութեանց եւ ջուրն անարար (իմա՝ անորակ) ասի» (9. [2]):

(66) Որպես δοξάζειν բառի համարժեք, որ նշանակում է «համարել, կարծել, խորհել, փառավորել» հանդես է գալիս «փառաւորել»-ը. «գիարդ զմտաւ ածելն, փառաւորելն և դատիլ, կարէ թեթեւութեան եւ ծանրութեան գործ լինել»: Ըստ վենետիկյան հրատարակչի՝ բառը կիրառված է «վրէպ թարգմանությամբ» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 41, ծ. 1), և իր տպագիր օրինակում նա այն փոխարինում է «խորհել» բառով: Դիոնիսիոս Արեոպագոս (որի գործերը ևս թարգմանել է Ստեփանոս Սյունեցին) գտնում է, որ մտքի և սրամտության միջև ընկած վզի հատվածում բնավորված է կարծիքը (δόξα), և հայերեն թարգմանության մեջ դարձյալ գտնում ենք «գփառսն» (The Armenian Version of the Works Attributed to Dionysius the Areopagite, translated and edited by Robert W. Thomson, Lovanii, 1987, Յաղագս աստուածայնոցն անուանց, էջ 206): Անտիկ համակարգում կարծիքը մի-

Չանկյալ դիրք էր զբաղեցնում հստակ գիտելիքի և զգայությունների միջև. «գլուխը գմիտան, իսկ պարանոցը՝ զփառան եւ որպէս [ի] մէջ բանի և անբանություն, իսկ լանջս գսրտմտութիւնն...»: Իսկ Գրիգոր Տաթևացին գրում է. «Մասունք հոգւոյս ո՞րպէս ճանաչին: Պատասխան՝ որպէս արարածս Աստուած ճանաչի, այսպէս եւ ի մարմնոյս զհոգին օրինակաւ իմանալ մարթի: Մարմնոյս՝ գլուխն, հոգւոյն՝ գլուխ՝ միտքն: Փառքն՝ պարանոց, արիւնն՝ սիրտ, սէրն՝ թոք, խնդութիւնն՝ լեարդ, ստուգութիւնն՝ փածեղ: Հանճարն՝ երիկամն, բնութիւնն՝ ոտք, բանն՝ ձեռք, հոգին՝ կեանք, տեսութիւնն՝ ակն, լսողութիւնն՝ ունկն, խոհականութիւնն՝ խորհուրդ» (Տաթևացի, Գրք հարցմանց, հատ. 5, պր. ԺԶ.): Եվ քանի որ ծօ՛ձն շանակում է և՛ կարծիք, և՛ փառք, այս երկու հասկացությունները կարող են նույնանալ, ինչպես և տվյալ թարգմանության մեջ է (Թամրազյան 2013, էջ 50 և 355): Ի դեպ, ծօ՛ձն բառը, որ հաճախ է հանդիպում Նեմեսիոսի բնագրում, թարգմանվում է և՛ «կարծիք», և՛ «փառք»:

(67) Եվնոմիոսը (Դ. դար, մահացել է 394) հույն մեկնիչ է, հերձվածող, ծայրահեղ արիստակաճություն ներկայացուցիչ: Ծնունդով Կապոդոկիայից: «Ապոլոգիա» երկի հեղինակն է, որտեղ պնդում է, որ Հայր Աստված և Որդին չեն կարող նույն էությունն ունենալ, որովհետև առաջինն Անծին է, իսկ երկրորդն՝ արարված: Այս երկին ի պատասխան Բարսեղ Կեսարացին գրել է «Ընդդեմ Եվնոմիոսի» աշխատությունը (Антология 2009, сс. 696-767; 970):

(68) Տե՛ս Ծննդոց Բ. 2:

(69) Տե՛ս Յովհ. Ե. 17:

(70) Տե՛ս Բ. Թագ. ԺԱ. 3-27:

(71) «Ունակական կենդանություն» (2. [22]), ἐκτικὴ ζωή (34. 10) (vita, quae in habitu est) – կյանք՝ պարզ գոյություն (կամ կապի) իմաստով: Ապրելը բոլորինն է, գրում է Նեմեսիոսը, բայց ոչ բոլոր գոյություն ունեցողներն են կենդանի: «Եւ կեալ ասեն և զամենեկին անշունչսն՝ ունակական կենդանություն, ըստ որում շարակալեալ լինի յամենեցունց անձնէ՛ ի գոլն միայն և ոչ լուծանել» (2. [22]): Ասում են, որ ապրում է նաև ամենեկին անշունչը՝ ունակական կենդանություն, ըստ որում շարունակված լինելով համատիեզերական հոգուց միայն գոյության համար, և ոչ քայքայման» (փոխ. Կ. Մ.): Նմանատիպ կարծիք է արծարծում նաև Լեյբնիցն

իր «Մոնադոլոգիայում»: Նա գտնում է, որ չկա բացարձակապես չանձնավորված կամ անանձն բնություն, քանի որ գոյի հիմքը կազմող պարզ էությունները (սուբստանցիաները) կամ մոնադները երբեք չեն կարող ոչնչանալ, և հետևաբար որևէ բնություն չի կարող վերջնականապես զրկվել ներքին կյանքից: Լեյբնիցն ասում է, որ անշունչ (չանձնավորված) բնության երևույթներն իրականում գտնվում են խորը քնի վիճակում: Հանքանյութերն ու բույսերը նա համարում է քնած մոնադներ՝ անզիտակից պատկերացումներով: Յուրաքանչյուր մոնադի մեջ ներունակաբար ամփոփված է ամբողջ Համայնը: Կյանքն ի հայտ է գալիս այն ժամանակ, երբ ատոմներն արթնանում են: Այդ նույն քնած մոնադներն այդ դեպքում կարող են հասնել ինքնագիտակցության ամենաբարձր մակարդակի (Լեյբնից 1982, cc. 413-429):

(72) Կրոնիոսը Բ. դարի երկրորդ կեսի նշանավոր հույն փիլիսոփա է: Ենթադրվում է, որ նա պլատոնականության միջանկյալ փուլի ներկայացուցիչ է՝ ազդված նորպլատոնականությունից: Նույնիսու ժամանակակիցն է: Նա ևս Նույնիսուի պես ընդունում էր, որ գաղափարներին առնչակցվում է ոչ միայն զգայականը, այլև իմացականը: Նրա միակ հիշատակված երկը՝ *Μετενωμάτωσις (περὶ παλιγγενεσίας – De iterato ortu)* «Վասն վերստին լինելութեան» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 47, ծ. 3) գործն է, ըստ որում այդտեղ Կրոնիոսը մերժում է մարդկային հոգիների անցումը կենդանիներին (Դուոցեն 1986, «Πορφυρή, Ζηζνή Πλωτυνα»):

(73) Թեոդորոս Պլատոնական (Θεόδωρος ὁ Πλατωνικός) ըստ երևույթին Թեոդորոս Ասինեան է (Θεόδωρος ὁ Ἀσινεύς) (275-360 թթ.) նորպլատոնականության ներկայացուցիչ, Պորփյուրիոսի, ապա նաև Յամբլիքոսի աշակերտը: Նրա կենսագրական տվյալները խիստ աղքատիկ են և մոտավոր: Հայտնի են նրա երկու չպահպանված աշխատանքի վերնագրերը. «Անունների մասին» և «Այն մասին, որ հոգին բոլոր տեսակների է (էյդոս)»: Նա ընդունում էր Յամբլիքոսի շատ գաղափարներ, դրանց մի մասն էլ քննադատում էր՝ վերադառնալով Պորփյուրոսի սահմանումներին: Անդրանցիկ (տրանսցենդենտալ) աշխարհի ծագման և կառուցվածքի մասին իր երկու ուսուցիչների միավորյալ դրույթները Թեոդորոսը ներառեց իր երրորդության մեջ և դրանով դրեց նորպլատոնականության վերջնական կառուցվածքի հիմքը, որն ավելի ուշ մշակեց և ավարտին հասցրեց Պրոկլոսը (տե՛ս Ποσει, т. 7, 1988, с. 305):

(74) Ըստ Պորփյուրիոսի (232/233 - 301/305) հոգին գոյում է մարմնում իր գորությամբ (պոտենցիայով), որով էլ կարողանում է փոխհարաբերության մեջ մտնել մարմնի հետ: Դա բնավ չի նշանակում ինքնին հոգու անկում: Հոգին ունի իր սեփական կյանքը որպես այդպիսին, և միաժամանակ նրան հատուկ է կյանքը՝ մարմնի հետ ունեցած փոխհարաբերության արդյունքում: Պորփյուրիոսը կարևոր դեր է հատկացնում կենսական շնչին (պնեմա), որն ըստ նրա, տեղակայված է հոգու և մարմնի արանքում՝ դրանով դառնալով մի տեսակ միջանկյալ աստիճան Լինելության այդ երկու մակարդակների միջև: Հոգու գոյությունն, ըստ Պորփյուրիոսի, պայմանավորված է նրա իմացականությամբ: Նրա վերջնական նպատակը վերառաքումն է դեպի միտք, իբրև բարձրագույն նպատակ, որի իրականացումն ապահովել կարող է միայն մարդու ազատ կամքը: Միտքն, ըստ նրա, միշտ հավասար է ինքն իրեն, և այն հոգու նման չի ընկղմվում մարմնի մեջ, այլ միշտ գործում է մտահայեցողական, մտահաս աշխարհում: Պորփյուրիոսը դեմ է վերամարմնավորման գաղափարին: Ըստ նրա՝ մարմնի մահից հետո հոգին անջատվում է մարմնից վերջնականապես՝ դառնալով լիակատար ազատ (տե՛ս *Ποσει, m. 7, 1988, cc. 22 -31*):

(75) Համաձայն Յամբլիքոսի (Բ. դար) ուսմունքի՝ մաքուր մտքերն ու հոգիները վերտիեզերական աստվածներ են: Նրանցից ցած, տիեզերքում՝ երկնային աստվածներն են: Նրանք իշխում են 12 տիեզերական ոլորտների վրա՝ չորս սկզբնատարրերի, յոթ մոլորակների և եթերի: Դրանցից էլ ցած ստորերկնային պահապան աստվածներն են և առանձին մարդկանց ու ազգերի չար ոգիները: Յամբլիքոսի մասին կենսագրական տվյալների միակ աղբյուրը Եվնապիոսի «Փիլիսոփաների և սոփեստների կյանքը» երկն է: Նա սերում է Եմեսացի քուրմ-առաջնորդի ընտանիքից: Աշակերտները նրան դիմում էին «Աստվածային ուսուցիչ» բառերով: Նրա մասին առասպելներ էին պատվում, իբր նա ունակ է՝ հաղթահարելով երկրի ձգողականությունը, սավառնել օդում, մինչև հինգ մետր բարձրության վրա (լեխտացիա), որի ժամանակ նրա մարմինն ու հանդերձանքը առկայծում էին ոսկե փայլով: Յամբլիքոսի ուսմունքի առանձնահատկությունը պլատոնականության և պլուրազորականության համատեղումն է քաղդեական գուշակների խորհրդապաշտության և հեթանոսական պաշտամունքի տարրերի հետ: Նա զբաղվում էր նաև աստղաբանությամբ, մո-

գուլթյամբ, գուլշակուլթյամբ և դեպի վերգգայական ոլորտներ մտազմայլական (էքստատիկ) վերառաքման փորձերով: Յամբլիքոսը մեկնում էր Պլատոնին էգոտերիկ ոգով, դրանով մեծապես նպաստելով օկկուլտիզմի զարգացմանը: Նա տարբերակում էր ոչ միայն էգոթերիզմն ու կրոնը, այլև էգոթերիզմն ու փիլիսոփայությունը (տե՛ս Ποσειδ, τ. 7, 1988, cc. 155-166):

(76) *Տե՛ս* Galen, *Наз. част. чел. тела*, 1971, 1. 1, 2 (2), с. 28 [*Gal. de usu part I. 1*]:

(77) *Տե՛ս* Galen, *Наз. част. чел. тела*, 1971, 1. 22 (80), с. 43 [*Gal. de usu part. I. 22*]:

Գլուխ Գ.

(78) *Ἑλλήνων οἱ πολλοὶ γέλωτα ποιοῦνται* (*Nem* 1987, p. 43. 13) արտահայտության մեջ *πολλοί*-ն տարօրինակ կերպով միացել է հաջորդ բառի հետ և ստացվել է «բազմածիծաղելիս» կամ «բազմաց ծիծաղելիս»: Հավանաբար աղավաղվել է բնագիրը, որ նախապես եղել է «հեթանոսացն է բազմաց, որք ծիծաղելիս առնեն...»:

(79) *Օրիգենեսը* (185 -254 թթ.) ուսուցանում էր մարդկային հոգու նախագոյության տեսակետը, որը սկզբունքորեն տարբերվում է հնդուիզմում կամ պլատոնականության մեջ առկա վերամարմնավորման (ուերնկառնացիայի) գաղափարից: Համաձայն նրա ուսմունքի՝ հոգիները ոչ թե վերամարմնավորվում են կենդանիների կամ բույսերի մեջ, այլ ընթանում են դեպի կատարելութուն՝ մարդկային կյանքի տարբեր ձևերում ընդունելով ավելի ու ավելի լուսավորյալ մարմիններ: Օրիգենեսը կարծում էր, որ անկյալ հոգիները վերամարմնավորվում են հրեշտակների մարմիններում, երկրի վրա՝ մարդկային մարմիններում, և կյանքի ավելի ցածր՝ դիվական ձևերում, աստիճանաբար բանական էակների պայմանական «հիերարխիկ սանդուղքով» անցնելով վերամարմնավորման հերթագայումները: Օրիգենեսը ենթադրում էր, որ Աստված է ստեղծել աշխարհների այս անվերջանալի հերթափոխը, սակայն յուրաքանչյուր աշխարհ վերջավոր է և սահմանափակ: Աշխարհները գոյությունն ունեն ոչ թե զուգահեռ, այլ մի աշխարհի ավարտի հետ, սկիզբ է առնում մյուսը (տե՛ս *Ο αρχαλαχ* 1993, cc. 304-310):

Գլուխ Դ.

(80) Օրգանիզմում առկա հեղահոսություններից յուրաքանչյուրը նախկինում նմանեցվում էր տարվա եղանակներից որևէ մեկին: Տարվա եղանակներից կախված չորս հիմնական հեղահոսությունների որակական և քանակական փոփոխություններն օրգանիզմում հանգամանորեն վերլուծված է Հիպոկրատեսի *De natura hominis* երկում: Քանի որ ձմռանն օրգանիզմում գերակշռում է լորձը, գարնանը՝ արյունը, ամռանը՝ դեղին մաղձը, իսկ աշնանը՝ սև մաղձը, ապա դրանք համեմատելի են (տե՛ս *Γυννοκρατ* 1994, cc. 201-209): Հմմտ. «Ի չորից գոյացեալ» բնագրում ՄՄ 3710, էջ 534-535. «Արդ, զի չորք են տարերք, հուր և աւղ, ջուր և հող. և չորք եղանակք՝ գարուն, և ամառն, աշուն, և ձմեռն. և չորք բնութիւնք մարդո՞ հաւասարք միմեանց, և ունին այսպէս զհաւասարութիւնն (զհաղորդութիւնն). արիւնն, որ ի լերդէն գոյանայ՝ խոնաւ է և ջերմին և զնմանութիւն ունի զաւղոյ, զի և աւղ գիջին է և ջերմին՝ նմանեալ գարնան եղանակիդ, զի և գարունն գիծին է և ջերմին, վասն այսորիկ յուզմունք արեան և շարժմունք գարունն լինի, իսկ խարտեաչ մաղձն, զոր լեղին գոյացուցանէ, ջերմին է և չորին, նման հրոյ, զի և հուր ջերմին է և չորին (նման ամարայնո, զի և ամառն ջերմին է և չորին), և պարտ է զդեղ խարտեաչ մաղձոյն ամառն առնուլ: Իսկ սեաւ մաղձն, զոր փայծաղն գոյացուցանէ, ցրտին է և չորին, նման աշնանային եղանակիդ, և հողոյ, զի և հող ցրտին է և չորին, և աշունն ցրտին է և չորին: Այլ մաղասն, որ բլղամ, ընդ ամենայն անդամսն մեր սփռեալ է, և գիծին և ցրտին՝ զնմանութիւն բերէ զջրոյ, զի և ջուր ցրտին է և գիծին և ընդ ամենայն արարածս սփռեալ է, և է նման ձմերայնոյ: Այլ զի մաղձ և բլղամ և սեաւ մաղձ ընդ երակսն սփռեալ են և ի հատանել երակացն յայտ է, զի երբեմն ի հոսմանէ լինի խարտեաչ մաղձոյ, և երբեմն սև մաղձոյ և բլղամի»:

(81) Այստեղ կարծես խոսքը նյութի երեք ազդեցատային վիճակների մասին է պինդ, հեղուկ, գազային:

(82) «Ի հոսմանն» բառը *Matth*-ի բնագրում համապատասխանում է *τοῦ ὀρρώδους բառին* (PG 40, p. 609): Հմմտ. *ὀρρώδεω* «վախենալ, երկյուղել», *ὀρρώδία* «վախ, սարսափ»: Վլադիմիրսկին *ὀρρώδης φλέγμα* արտահայտությունը ծանոթագրում է «չիճուկանման լորձ, արնաջուր, արյան

Հետ հոսող դեղնագույն հեղուկ (κυκροβιμα)» բառերով: Բառն ունի նաև թարախի, շարավի իմաստ (Hemezui 2011, որսմ. 302): Իսկ ի՞նչ դեր ունի այստեղ «վախենալ» բառը: Արդյո՞ք պատահական համընկնում է «արյունը վախից ջուր դառնալ» արտահայտությունը:

Morani-ի քննական բնագրում *ὀρώδους φλέγματος* (Nem 1987, p. 45. 16) ընթերցումն է: Սակայն տարրնթերցվածներում առկա է նաև *ῥοώδους* (Nem 1987, p. 45) բառաձևը, որ նշանակում է «ուժգին հոսող, սաստիկ հոսքերով հարուստ», որին հայերեն բնագրում համապատասխանում է «ի հոսմանն»: Այս բառը հանդիպում է նաև «Յաղագս կերակրականի» գլխում (22. [3])՝ «Երիկամանցն՝ զջրագոյն արիւնն»՝ τῶν δὲ νεφρῶν τὸ ὀρρώδης (PG 40, p. 696), τῶν δὲ νεφρῶν τὸ ὀρῶδες (Nem 1987, p. 84. 14): Այս դեպքում Վլադիմիրսկին *τὸ ὀρρώδης-ին համարժեք է համարում humorum serosum-ը*, որ նշանակում է շճային հեղուկ (Hemezui 2011, որսմ. 662): Տարրնթերցվածներում (Nem 1987, p. 84) առկա է նաև *οὐρῶδες = urinale* (միզային, միզանման) *οὐρον* (մեզ) բառից:

(83) Նմանամասն՝ *ὁμοιομερῆς* եզրն առաջին անգամ ներմուծել է Անաքսագորասը: Դրանք այն մասնիկներն են, որոնք իրենց էությունը բացարձակապես նույնական են ամբողջի հետ, այնպես, որ յուրաքանչյուր մասնիկ այդ ամբողջի հետ միասին կրում է նույն անունը: Ըստ Անաքսագորասի՝ գրեթե ամեն բան, որ կազմված է նմանամասն մասերից, ծնվում և ոչնչանում է միայն միավորման և տարանջատման միջոցով, հակառակ դեպքում դրանք ոչ կծնվեն, ոչ կոչնչանան, այլ այդ վիճակում կմնան հավերժ (տե՛ս Arist. *Metaph.*, 984a): Նեմեսիոսը մարմնի մեջ ևս տարբերում է *ὁμοιομερῆ* (նմանամասն) և *ἀνομοιομερῆ* (աննմանամասն) մասեր: Նմանամասն են.

- * «ուղիղ գլխոյ» – *ἐγκέφαλος* – 1. գլխուղեղ, 2. միջուկ,
- * «քուն» – *μήνινγες* – թաղանթ, թմբկաթաղանթ (Hemezui ուղեղաթաղանթ),
- * «ջիղք» (ջիլք) – *νεῦρον* – 1. ջիլ, 2. թել՝ նյարդաթել, մկանաթել, 3. լար,
- * «ուղիղ» – *μυελός* – 1. ոսկրածուծ, 2. ողնուղեղ,
- * «ոսկր» – *ὀστέον*,
- * «ատամն» – *ὀδούς*,

Ծանոթագրություններ

- * «աւճառք» – χόνδρος – 1. կտոր, փշուր, բեկոր, 2. աճառ, 3. աղ, 4. խոշորհատիկավոր,
- * «գեղցք» (երբեմն էլ՝ դեղձք) – άδένες,
- * «շաղկապք» – σύνδεσμοι – 1. կապան, ջիլ, 2. կապ, 3. ուղիներ, համաձայնություն, (Ημεζιւի՛ սβιαζκι),
- * «պարուտակք» – ύμένες – թաղանթ, միջնաթաղանթ, մաշկածալք (ժամանակակից բժշկության մեջ ύμῶν նշանակում է «կուսաթաղանթ»),
- * «նիարդք» – ἴνες (ἴς, ἶνός – 1. մկան, մկանաթել, 2. ջիլ, 3. թելավոր, 4. անոթ) (Ημεζιւի՛ փιῶρυ, βολοκνα),
- * «մազ» – τρίχες,
- * «եղունգ» – ὄνυχες,
- * «մարմինք» – σάρκες (σάρξ, σαρκός – միս, մարմին) – հավանաբար խոսքը փափուկ հյուսվածքների մասին է,
- * «երակք» – φλέβες,
- * «չնչերակ» – ἀρτηρίαί – 1. շնչափող, 2. գարկերակ, 3. արյունատար անոթ,
- * «վտառք» – πόροι – 1. անցք, ծակոտի, 2. հոսք, ընթացք, 3. կամուրջ, 4. ելք, միջոց,
- * «ճարպ» – πιμελή,
- * «մորթի» – δέρμα,
- * «Ղղուտ նիարդք» – νευρωδῶν ἰνῶν – խոսքը նյարդաթելերի մասին է:

Աննմանամասն են.

- * «գլուխ» – κεφαλή,
- * «կուրծք» – θωραξ,
- * «ձեռք» – χεῖρες,
- * «ոտք» – πόδες:

Գլուխ Ե.

(84) «Սահմանք փիլիսոփայականք» բնագրում տարրն այն է, «որ ժողով է և քակտ է գշարագիրսն» (Ριτορ, Οπρεδελενια 1960, էջ 388): Նեմեսիոսն Արիստոտելից է վերցրել տարրերի որակական հակադրությունների մասին միտքը, ըստ որի՝ մի որակից մյուսին անցումը կատարվում է միջանկյալ որակի միջոցով: Հենց բնորոշումը՝ «աշխարհական տարր»

(στοιχεῖον κοσμικόν) Արիստոտելին է, չնայած նմանատիպ բնորոշում ունեն նաև ստոիկյանները: Տիեզերքում մշտական շրջապտույտի մասին կարծիքը, մարմնի կազմավորումը տարրերից, և ընդհակառակը՝ մարմինների տարալուծումը տարրերի, որի շնորհիվ պահպանվում է իրերի գոյությունը (մեկի առաջացումը՝ մյուսի կործանումն է, և հակառակը), Նեմեսիոսը նույնպես վերցրել է Արիստոտելից (տե՛ս Arist. Meteor.): Այս ամենն, ինչպես նշեցինք, ընդհանուր գծեր ունի նաև ստոիկյան պատկերացումների հետ: Վերջիններս լինելուծյան կառուցվածքի մեջ տարբերում էին սկիզբ (ἀρχή) և տարր (στοιχεῖον): Սկիզբն իրականում գոյություն ունեցող իրերի էությունն է, իսկ տարրերը՝ այն, ինչից ձևավորվում և ինչի մեջ լուծվում է լինելությունը: Սկզբներից մեկն ակտիվ է, արարող, մյուսը՝ պասսիվ, կրական: Առաջինը որակ է, որ տեսակագործում է նյութը, կամ բանականություն է: Իսկ երկրորդը՝ անորակ նյութ կամ էություն (սուբստանցիա) (տե՛ս Ποσει, т. 5, 1979, сс. 97-106):

(85) Ծայրք որակութիւնքն՝ ἄκραι αἱ ποιότητες (summae qualitates; элементарные качества). ἄκρος – 1. բարձրագույն, 2. ծայրագույն, 3. Լավագույն, ποιότης – որակական որոշակիություն:

(86) Ըստ մակբեկութեան՝ κατ' ἐπίκλασιν («ըստ թեքման»), ածանցյալ է ἐπικλάω («ճկել, թեքել») բայից. «ըստ մակդարձությունեան»՝ κατ' ἐπιστροφῆν («ըստ շրջադարձի, վերադարձի»): Հմմտ. վենետիկյան հրատարակչի մեկնաբանությունը՝ [մակդարձություն] «շրջան առեալ՝ դառնալով անդէն ի նոյն կարգ տարերացն» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 62, ծ. 3):

(87) «Այսպես կոչված օդը՝ երկրի շուրջ, խոնավ է և տաք՝ ջրային գոլորշու և երկրից այլ գոլորշիացումների պատճառով, իսկ ավելի վեր՝ տաք և չոր: Քանզի եթե ջրային գոլորշու բնությունը խոնավ է և սառը, ապա երկրից գոլորշիացումների բնությունը տաք է և չոր, և ջրային գոլորշին կարծես ջուր է՝ իր ներքին ունակությամբ, կարողությունամբ, իսկ գոլորշիացումն ասես կրակ է իր ներքին հնարավորությամբ» (Arist. Meteor. 340b):

(88) Չորեքդեղեանն (τετραφάρμακον, tetrapharmakon). բառացի՝ չորս բաղադրամասերից կազմված դեղ: Ըստ օքսֆորդյան հրատարակչի՝ այսպիսի բաղադրությունը լինում է երկու տեսակի՝ հատուկ դեղորայք՝ կազմված չորս բաղադրատարրերից, որոնց մեջ մտնում են՝ դափնու պտուղներ, գենցիանոս և այլն, կամ՝ քսուք՝ դարձյալ չորս բաղադրատար-

ըերով մեղրամոմ, խեժ, ճարպ, կուպր, որը կոչվում էր βασιλικόν -արքայական: Ավելի ուշ դեղագիտություն մեջ գործածվում էր նմանատիպ մի քսուք ևս, որը նույնպես կոչվում էր «արքայական»՝ կազմված ձիթայուղից, մեղրամոմից, բևեկնախեժից, ճարպից և բևեկնից (Немецун 2011, стр. 333): Վենետիկյան հրատարակիչը տալիս է ձեռագրական մի լուծմունք, որտեղ «չորեքդեղեան»-ը վերլուծվում է իբրև նկարիչների համար նախատեսված չորս ներկերի խառնուրդ՝ սպիտակ, սև, կարմիր, կապույտ (Նեմեսուն, Վ 1889, էջ 64, ծ. 1):

Փիլիսոփայության մեջ այս եզրույթով անվանում են չորս հակիրճ վարքականոնները, որոնք էպիկուրյան ուսմունքի հետևորդ Դիոգենեսը (Էնոանդեցի) Բ. դարում հրամայել էր փորագրել պատին՝ ի ցույց անցորդներին և սերունդներին: Արձանագրությունը հայտնաբերվել է ԺԹ. դարում, և այդ ժամանակից ի վեր հաճախ է նշվում իբրև էպիկուրոսի ուսմունքի լավագույն լուսաբանում: Այդ վարքականոնները մեջբերվում են էպիկուրոսի «Նամակ Մենեկեսին» գրվածքում, ինչպես նաև հիշատակվում են «Գլխավոր վարքականոններ» շարքում: Այսպիսով «Աստվածներից պետք չէ վախենալ, մահից պետք չէ վախենալ, ցավը տանելի է, երջանկությունը հասանելի է»: Խոսքն, իհարկե, փիլիսոփայական դեղորայքի մասին է: Փիլիսոփայությունն այս դեպքում դիտվում է իբրև հոգեբանական ապաքինող միջոց: Հետևաբար, նշված վարքականոնները պետք է ոչ թե կրկնել, ինչպես մանտրա, այլ դրանց մասին պետք է խորհել: Էպիկուրոսն ինքը հատկապես այդ է խորհուրդ տալիս իր «Նամակ Մենեկեսին» գրվածքում (ՓՇ 2012, շ. 621):

(89) «Պլատոնական փիլիսոփայության դասագիրք» խորագիրը կրող ձեռագրում, որ վերագրվում է Ալբինոսին (Բ. դար), կարդում ենք հետաքրքիր բնորոշում. «Այս չորս ոչ թէ տառով, Ձևսով եմ երգվում, այլ վանկով, տիեզերական Արարիչը գծագրեց Բուրգը, Խորանարդը, Ութանիստ մարմինը (օկտաէդրոն), Քսանանիստ մարմինը (իկոսաէդրոն), և բոլորը միասին տեղադրեց տասներկու նիստ ունեցող մարմնում (Դոդեկաէդրոնում)՝ մեկ ամբողջության մեջ» (Платон, т. 4, 1994, Учебник Платон. Философ., 13. 1): Այսպիսով, ինչպիսիք են այն չորս ծնված սքանչելի մարմինները, որոնք նման չեն մեկը մյուսին, սակայն ունակ են քայքայվելով վերածնվել մեկը մյուսի մեջ: Այս կառուցվածքներն ու նրանց հա-

մապատասխան չափումները ենթադրվում են նաև որակական առումով: Մարմինը կարող է լինել անասնամանորեն բազմազան, բայց նրանում պետք է լինի ինչ-որ միասնական կառուցվածք, որ որոշակի բարեհաստատության կրող է: Ամեն նյութ կյանքի է բերվում շարժմամբ: Իսկ շարժումը բնության մեջ միշտ իրականացվում է հակադրությունների փոխազդեցությամբ:

(90) Եթե այն տարրն է, որ ընդգրկում է ամեն ինչ, նրանով է լցված անշարժ աստղերի ոլորտը: «Այնտեղ, որտեղ աշխարհը վերածվում է երկնքի, այն լցված է եթերով: Այսպես կոչված եթերը հնուց է ստացել իր անունը, և ինձ թվում է՝ Անաքսագորասը կարծում էր, որ այդ բառը նույն բանն է նշանակում, ինչ և կրակը, քանզի համարում էր, որ վերին ոլորտները լի են կրակով, և որ հները «եթեր» էին անվանում այնտեղ թևածող ուժը, և այստեղ Անաքսագորասը ճիշտ էր: Երևում է, նրանք այդ մարմինը համարել են մշտաշարժ (aei theon) և միաժամանակ օժտված որոշակի աստվածային բնությամբ, և որոշել են անվանել այդպիսի մարմինը «եթեր» (aither), քանզի այն չի կարելի նմանեցնել մեր աշխարհում ոչնչի հետ» (Arist. Meteor., 340b):

Եթերը Հոմերոսի և ընդհանրապես անտիկ մտածողության տեսակետից՝ այն նյութն է, որից ստեղծվել է գեղեցկությունն՝ իր հիմնական սկզբունքներով, այսինքն՝ Աստվածները: Հոմերոսի մոտ այն հստակ առանձնացվում է երկնքից: Զևսը կոչվում է «եթերաբնակ»: Նա դուրս է գալիս եթերից, նա եթերային է, ինչպես և մյուս աստվածները, քանի որ Հոմերոսը նրան բնութագրում է ոչ նրա մասնակի, այլ ավարտուն կառուցվածքով: Այսպիսով, եթերը բարձր է ամպերից և գրեթե նույնական է երկնքի հետ: Գուցե եթերն այն նյութն է, որից կառուցված է երկինքը, բայց ոչ Ֆիզիկական իմաստով, այլ ըստ էության: Այսինքն, դա այն նյութն է, որից արարվել են իրենք՝ աստվածները (տե՛ս Поев, т. 1, 1963, сс. 150; 223): «Եւ Արիստոտէլ հինգերորդ տարր ասաց, որպէս թէ հուր և ջուր, երկիր և օդ և արփի. և զարփիս այս օտար ի չորիցս էութեանց, որպէս թէ աստուածոց բնակարան լինել զնա ասաց. զոր բազումք հաւանեալ հինգերորդ ասութեան էիցս, զոր արփի ասէ շրջապատող» (Հերմէս Եռամեծ 1956, էջ 312 -313):

Հովհան Որոտնեցին գրում է. «Արիստոտել ասէ՛ այլ գոլ զնիւթ երկնային մարմնոցն և կոչի հինգերորդ տարր ի վերայ չորից տարերց ի մեկ փոխեին, որպէս երկրաւորքս... Արիստոտելէս չորս կերպիւ հաստատէ, զի այլ է նիւթ երկնային մարմնոց: Նախ, զի ամենայն որ զմի նիւթ ունի, հարկ է, զի զմի շարժումն ունիցի, իսկ երկնային մարմինն անուած և շրջագայի: Երկրորդ, զի տարերքս մեկ ի մեկոյ ծնանի և մի առ մի փոփոխի, և թէ էին նոքա յայսմ տարերց՝ կարէին և նոքա ի տարրականս փոխարկիլ և տարերքս ի նոսա, բայց ոչ փոփոխին: Երրորդ՝ թէ էին նոքա ի ներհակ որակաց, տարրականաց ի ներհակ շարժմանց կրէին ապականութիւն: Չորրորդ՝ զի տեսակ երկնային մարմնոյն այնքան յագեցուցանէ զնիւթն իւր մինչ ոչ ցանկա մերկանալ գտեսակն իւր, իսկ տարրական մարմինն միշտ ցանկա մերկանալ գտեսակն իւր և զգենուլ այլ տեսակ: Եվ մինչ առաջին տեսակն ոչ ապականի, զերկրորդն ոչ կարէ զգենուլ՝ յայն սակս ապականի: Իսկ երկնային մարմինն ոչ բնաւ մերկանայ, վասն այն և ոչ ապականի, յայտ ուրեմն, եթէ այլ է նիւթ երկնային մարմնոյն» (Βορομηου 1956, էջ 356):

(91) Ամենայնի մարմին՝ παντὸς σῶμα: Ըստ Պլատոնի՝ Տիեզերքը կենդանի օրգանիզմ է, որ ունի հոգի և մարմին: Նրա հոգին, որ անտեսանելի և անշոշափելի է, ձգվում է կենտրոնից դեպի եզրեր՝ իրենով ծածկելով, զսպելով և կապելով Տիեզերքի մարմինը: Այդ մարմինը նա գծագրեց այնպես, որ պատշաճ և հարազատ լինի Համայնին: Եվ իսկապես կենդանի էակին, որն իր մեջ ամփոփում է բոլոր մյուս կենդանի էակներին, վայել է այնպիսի ձև, որն իր մեջ ունի բոլոր մյուս ձևերի գծագիրը: Եվ նա պտտման միջոցով կլորացրեց տիեզերքը, մինչև գունդ, որի մակերևույթի բոլոր կետերը հավասար հեռավորության վրա են կենտրոնից: Այսինքն՝ ձևերից առավել կատարյալը, որ նման է հենց իրեն: Գունդը կատարելապես ողորկ էր ու հարթ, քանի որ Համայնն ինքնաբավ էր, չկար ոչինչ, որ նրանից դուրս լիներ, և նա կարիք ունենար զգայարանների միջոցով ճանաչել կամ ստանալ այն: Շարժման յոթ սեռերից շնորհեց նրան այն մեկը, որն առավել մոտ է մտքին և մտածողությանը: Այսինքն, շարժում նույն տեղում, ինքն իր մեջ, շրջան՝ շրջանի հետևից: Իսկ այդպիսի շարժման համար պետք չէին ոտքեր: Գնդի կենտրոնում տեղավորեց հոգին և տարածեց այն բոլոր ուղղություններով, միաժամանակ նրանով կապելով Համայնի մարմինը: Այսպես նա ստեղծեց երկինքը՝ զնդած և պտտվող, ունակ ինքն

իր հետ շփման, ինքնաբավ ինքն իր ճանաչմամբ և ինքն իր ընկերակցությունում: Այս բոլոր առավելություններով հանդերձ արարիչը տվեց նրան երանելի աստծո կյանք (տե՛ս Plato Tim. 33b-34b):

(92) Տե՛ս Plato Tim. 31c-32a:

(93) Ենթակա է նիւթոյ համապատասխանում է *προῶποκειμένης ὄλης*-ին (*προῶποκειμαι* բայից՝ «դրված լինել հիմքում, նախորդել, նախապես տրված լինել իբրև գրավ կամ փոխարինաբար»): Այսինքն, այս արտահայտությունը կարելի է թարգմանել նաև՝ «նախապես պարտքով տրված նյութից»: Նման արտահայտություն կա նաև Պլատոնի «Տիմեոս»-ում: «Նա նոր աստվածներին փոխանցեց մահկանացու մարմիններ կերտելու և մարդկային հոգիներին պակասողն ավելացնելու գործը... Նրա զավակները, անսալով հոր հրամանին, սկսեցին կատարել այն: Նրանք վերցրեցին մահկանացու էակի անմահ սկիզբը և, նմանակելով իրենց արարչին, փոխառեցին տիեզերքից հրի, հողի, ջրի և օդի մասերը, հետագայում վերադարձնելու պայմանով: Այդ մասերը նրանք միացրին, բայց ոչ այն անբակտերի շղթաներով, որոնցով իրենք էին կապակցված, այլ փոքր չափի պատճառով անտեսանելի շղթաներով, որոնք բաղկացած են բազում օղակներից, այնպես որ յուրաքանչյուր մարմին բոլոր չորս տարրերի միասնություն է, իսկ անմահ հոգու շրջապատությունը նրանք կապեցին մարմնի մեջ մակընթացություն և տեղատվություն հետ» (Plato Tim. 42e-43a):

(94) Տե՛ս Ծննդոց Ա. 1:

(95) *ἀβύσσος* – «1. անդունդ, 2. անվերջ, անհատանելի, անիմանալի, անքնին». և *անդունդի անունն է τῆς ὄλης ἀπειρον* – «նիւթոյն անբաւութիւն»: Պլատոնական ուսմունքի ինքնազգացի անդունդն անանուն է: Այն մարմնական է, բայց ոչ անձնական, ինչպես և անտիկ աստվածները, որ կիսով չափ անձեր էին, կիսով չափ՝ տարրեր:

(96) Իրականում, Հոբի գրքում նման արտահայտություն չկա, սակայն անդունդի արարված լինելու մասին ակնարկ կա Առակաց գրքում. «Ես անդունդները չեղած եմ ծնուել, ջրառատ աղբիւրները չեղած» (Առակաց Ը. 24):

(97) Յոչընչէ բառը համապատասխանում է հունարեն բնագրի *ἐξ οὐκ ὄντων* արտահայտությանը, որ կարելի է թարգմանել՝ «ոչ էությունից»:

Պլատոնը կարծում է, որ Աստված աշխարհը ստեղծեց ոչ թե անմիջապես իր էությունից, այլ տարբեր էությունների խառնուրդից (տե՛ս Plato Tim. 35a -37a): Այն, որ Աստված անհատ է, և որ պարզապես չէր կարող իր էությունից մասնաբաժին հատկացնել որևէ մեկին, ավելի հստակ է երևում Եվնոմիոսի մտքերում: Ըստ նրա՝ Աստված անստեղծ, անարար, ինքնագոյ էություն է, անսկիզբ, անծին, միեղեն և միակ, պարզ և ոչ բաղադրյալ: Նա բոլորի աստվածն է, ստեղծիչն ու արարիչը՝ Միածնից նախկին և գերակա, բայց Միածնով մուտք գործած Լինելություն: Քանզի իր Որդուն ամենից վաղ, ամեն արարվածից նախկին՝ իր գորությունամբ և ներգործությունամբ ծնեց, ստեղծեց և արարեց՝ ոչինչ չհատկացնելով նրան իր Ինքնությունից, որովհետև Աստված անապական է և անհատ և երբեք չի բաշխում իր էությունը: Միայն նա է անստեղծ և անծին, իսկ անծին էությունամբ ծնվելն անհնար է: Եվնոմիոսը հստակ տարանջատում է ներգործությունը (էներգիան) էությունից: Որդու ծննդի համար Աստված օգտագործեց ոչ թե իր էությունը, այլ գորությունը կամ կամքը, իսկ իր իշխանությունամբ ու հրամանով, և Որդու ներգործությունամբ և գորությունամբ, նա արարեց Սուրբ Հոգուն: Նրանից հետո արդեն մնացած ամենն արարեց Որդու միջոցով (Ан-тология 2009, cc. 696 -767 [Eunom. Apol., PG 30, col. 868]:

(98) *St'us Hippokratam 1994, cc. 193-213 (Hippocrates, De natura hominis 2. 11, p. 34):*

(99) *St'us Galen, m. 3, 2016, cc. 555-641 (Gal. in Hipp. de nat hom. I. 5):*

(100) *Ἀναξιμένης Ἀναքսիմենես Միլետացին (Ք. ա. 585/560-525/502 թթ.) գտնում էր, որ ի սկզբանէ եղել է օդը և անսահմանությունը, և որ լուսատուները շարժվում են ոչ թե Երկրի վերևում, այլ Երկրի շուրջ: Համայնական նախասկզբի հատկանիշները բնութագրելու համար նա օրինակ էր բերում օդի որակները: Օդը Անաքսիմենեսի պատկերացմամբ անսահման է (ἄπειρος), սակայն նախասկիզբը նա հասկանում է իբրև լրացում այլ որակների, որ բնորոշ են օդին: Համապատասխանաբար, նախասկզբի շարժումն ու հանգստի վիճակը բնութագրվում են այդ որակներով: Անաքսիմենեսի օդի մասին պատկերացումները միաժամանակ նման են և՛ Թալեսի գաղափարներին (վերացական նախասկիզբ, որն ընկալվում է իբրև որոշակի բնութենական տարր), և՛ Անաքսիմանդրեսի կարծիքին (վերացական նախասկիզբ, որն ընկալվում է որպես անորակ ինչ-որ գոյ): Դա բոլոր*

նյութական տարրերից ամենաանորակն է՝ թափանցիկ և անտեսանելի: Այն չունի գույն և սովորական մարմնական որակներ: Դրա հետ մեկտեղ օդը որակական նախասկիզբ է, թեպետ երբեմն այն համընդհանուր տարերայնություն օրինակ է լի վերացական, համապարփակ պարունակություն: Ըստ Անաքսիմենեսի աշխարհն առաջացել է «անսահման» օդից, և իրերի այս ողջ բազմազանությունն իրականում օդ է՝ իր տարբեր վիճակներում: Տաքացման հետևանքով նրա նոսրացմամբ առաջանում է կրակը, սառեցման հետևանքով նրա խտացմամբ ձևավորվում են քամին, ամպերը, ջուրը, հողը և քարերը: Նոսրացված օդը ծնում է հրային բնությունը երկնային լուսատուները: Ըստ որում, խտացումն ու նոսրացումն այստեղ հասկացվում են իբրև հիմնական, փոխադարձաբար ներհակ, սակայն հավասար գործառույթային գործընթացներ, որոնք մասնակցում են նյութի տարբեր վիճակների ձևավորմանը: Անաքսիմենեսի կողմից օդի ընտրությունը որպես տիեզերաստեղծ նախասկիզբ և տիեզերքի կենսական հենք հիմնված է փոքր և մեծ աշխարհների զուգահեռության սկզբունքի վրա. «Այնպես, ինչպես օդը մեր հոգու տեսքով միացնում և ամրացնում է մեզ, այդպես շունչն ու օդը պարուրում են ամբողջ երկիրը»: Անաքսիմենեսի անսահման օդը ընդգրկում է ողջ աշխարհը և բոլոր կենդանի էակների կյանքի և շնչառության ակունքն է: Ավարտելով աշխարհի ամբողջական պատկերումը, անսահման օդի մեջ Անաքսիմենեսը գտնում է թե՛ հոգու, թե՛ մարմնի սկիզբը: Աստվածները ևս առաջանում են օդից, հոգին էլ է օդեղեն, իսկ կյանքը շնչառություն է (տե՛ս *Диоген 1986, кн. 2, տե՛ս նաև՝ Фрагменты 1989, сс. 129 -135*):

(101) *Ἰππαρχος (Ἰππασος) ὁ Μεταποντιῖνος* (Ք. ա. 574-522 թթ.). Պյութագորական Հիպարքոսն ապրել է Ք. ա. 2 դարի վերջին, Ե դարի սկզբին: Նրա կարծիքով գոյություն ունի աշխարհակառույցի փոփոխությունների համար սահմանված ժամանակ, և որ Համայնը մշտաշարժ է ու սահմանափակ: Նրա ոչ մի աշխատություն չի պահպանվել, փիլիսոփայական ուսմունքների մասին տվյալները խիստ աղքատիկ են: Արիստոտելը վկայում է, որ Հիպարքոսը և Հերակլիտոսն ամենայնի սկիզբ էին համարում կրակը (*Arist. De anima 405a*): Անտիկ ավանդույթը հաճախ է միավորում այս երկու փիլիսոփաների ուսմունքները, և դժվար է տարանջատել, թե հատկապես որ մտքերն են պատկանում Հիպարքոսին: Դեմ արտահայտվելով

Պյութագորասին, Զ. դարի վերջին Հիպարքոսը դավաճանի պիտակ ձեռք բերեց և հետագայում մեղադրվեց ուսուցչի հայտնագործություններն իրեն վերագրելու և իռացիոնալության գաղտնիքը հրապարակելու մեջ: Իրականում Հիպարքոսն ինքն էր իռացիոնալության գյուտի հեղինակը, և այն խորը հետք թողեց անտիկ մաթեմատիկայի վրա (Fritz 1945, 46, pp 242 -264): Տարածաչափության մեջ նրան է պատկանում քսանանիստի կառուցումը: Նա մաթեմատիկական բնագիտության նախակարապետներից է: Պյութագորասի հետ միասին համաչափության տեսությունը համապատասխանեցրել է ներդաշնագիտության համակարգին և իրականացրել ձայնային փորձարկումներ: Ըստ երևույթին նա առաջինը տատամումների հաճախությունը կապեց ձայնի բարձրության հետ, նաև հեղինակն էր այն սխալ կարծիքի, իբր ձայնի բարձրությունը կախված է նրա շարժման արագությունից (տե՛ս Жмыдс 2012, сс. 237-246; նաև Фрагменты 1989, сс. 151-155): Այդպես էր կարծում նաև Պլատոնը (տե՛ս Plato Tim. 67b):

Գլուխ 9.

(102) Վենետիկյան հրատարակիչը ծանոթագրում է. «φανταστικόν, որ է տեսողական զօրություն, երևակայություն, զոր և աւանդէ անբանական մասն գոլ հոգևոյ, քանզի առանձինն շնչական կենդանութեան է այս գործ» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 69, ծ. 1):

(103) Քրիստիպոսի սահմանմամբ՝ φαντασία τύπωσις ἐν τῇ ψυχῇ «տեսությունը դրոշմ է հոգու մեջ» («Հոգու մասին», գիրք II, տե՛ս Диоген 1986, кн. 7): Ընդհանրապես, այս մոտեցումը հատուկ է ստոիկյաններին: Ըստ նրանց՝ տեսությունը կամ մտապատկերն առաջանում է իրականում գոյություն ունեցող ինչ-որ առարկայից կամ երևույթից, որը տպավորվում, դրոշմվում և կնքվում է հոգում՝ առաջացնելով նրա մեջ որոշակի փոփոխություններ: Այդ մտապատկերները կարող են լինել զգայական, որոնք ընկալվում են մեկ կամ մի քանի զգայարաններով, և ոչ զգայական, որոնք ընկալվում են մտքով, ինչպես օրինակ անմարմին գոյերի և երևույթների մտապատկերները: Սակայն մտապատկերներ կարող են առաջանալ նաև իրականում գոյություն չունեցող ինչ-որ երևույթից՝ լինելով ինքնին անհասկանալի և անհստակ (ինչպես, օրինակ, երազատեսությունն է):

(104) Տեսականն այն է, ինչը ենթակա է պատկերացմանն այնպես, ինչպես զգացողությունը ընկալվողը՝ զգացողությունը: Դա այն է, ինչը ծառայում է իբրև նյութ տեսողականի (φανταστικόν) գործունեության համար. «ամենայն ինչ, որ կար է շարժիլ զանձն»: Վենետիկյան հրատարակիչը ծանոթագրում է «իսկ տեսականն համեմատի ընդ տեսողականի՝ ըստ որում զգալին ընդ զգայութեան» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 69, ծ. 1):

(105) Անտեղի, անհիմն «տեսումն»՝ առանց որևէ պատկերացվող իրի առկայության, հավանաբար, զգայախաբուցությունը կամ հալյուցիանացիան է, որ պատահում է «մոլեգնոտացն» (μελαγχολώντων – մելանքոլիկներին, սևամաղձություն ունեցողներին և «ափշեցելոց» (τών μεμηνότων – խելացնորներին, բթամիտներին) (Nem 1987, p. 55. 22):

(106) Տեսողականի գործության օրգաններ է համարում գլխուղեղի առաջային փորոքները (πρόσθιοι τοῦ ἔγκεφάλου κοιλία), նրանցում գտնվող անձնական շունչը (ψυχικὸν πνεῦμα), նրանցից դուրս եկող նյարդերը՝ ներծծված այդ շնչով, և արտաքին զգայարանները: Վենետիկյան հրատարակիչը մեկնաբանում է. «փորոքած խելացն, որ ի ճակատն, և անձնական օդն, այսինքն՝ շնչական կենդանութիւնն, և խոնաւուտ նիարդն, այսինքն՝ խելապատակքն և ջլառու ճանապարհն ի զգայութիւնսն» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 70, ծ. 2): Իսկ Նյուսացին ընդհանրապես «ամենայն զգայութեանցն իբրու հիմն եւ արմատ գոյ սսէ զխելապատակն, քանզի այսպէս անուանեն զպարունական խելացն զպարունակ» (Նիւսացի, Կագմ. 2008, էջ 88):

(107) Ի յաւգ բախումն (ἀερος πληγή) ժամանակակից մտածողությունը կարելի է ընկալել իբրև ձայնային ալիքներ: «Ընդհանուր առմամբ, հնչյունը օդի հարվածն է, որն ականջների միջով ուղղվում է ուղեղին ու արյանը և հասնում հոգուն, իսկ դրա շարժումը, որ սկիզբ է առնում գլխից և ավարտվում է լյարդի մոտ, լսողությունն է» (Plato Tim. 67b): «Սահմանք փրիսոփայականք» բնագիրը հայտնում է. «Ձայն է, ըստ Պլատոնի, վիրավորումն օդոյ, անպատկան և անմարմին: Իսկ, ըստ ստոիկեանց՝ օդ վիրավորյալ, լսելեաց զգալի և մարմին: Իսկ, ըստ Արիստոտելի՝ ճայթիւն և շարժութիւնն օդոյ, արգելուլ առ ի փխրիլ: Իսկ ձայն անասնոց է անպատկան՝ ի ձեռն ստուար շնչերակի: Իսկ մարդոյ ձայն է յօգաւոր, որ ի գրոյ յայտնի» (Ритор, Определения 1960, с. 378):

(108) «Ի բնե դյուրաշարժը տպավորվում է անգամ թույլ ներգործության շնորհիվ, քանի որ շրջանաձև տարածվում է՝ որոշ մասերից անցնելով մյուսներին, մինչև որ հասնելով բանական սկզբին՝ չի հաղորդում ներգործող իրի որակի մասին: Իսկ դժվարաշարժն, ընդհակառակը, լինելով հաստատուն, չի տարածվում շրջանաձև, այլ միայն կրում է ներգործութունը և չի շարժում իրեն մոտ գտնվողին: Ուստի, եթե առաջին ներգործութունը որոշ մասերից չի փոխանցվում, այլ մնում է անշարժ, և կենդանի էական ընդհանուր առմամբ մնում է առանց զգայություն... Բնությանը հակառակ և բունի սաստիկ ներգործությունը մեզ համար ցավազին է, իսկ վերադարձը բնական վիճակին՝ շատ հաճելի: Հանդարտ և քիչ-քիչ ներգործողը զգայելի չէ, այլապես՝ հակառակն է: Հեշտորեն կատարվողը շատ զգալի է, սակայն հաղորդակից չէ ոչ ցավին և ոչ հաճույքին» (Plato Tim. 64b-d):

(109) Այսպիսով, անձի (հոգու) զորություններն են.

- * սպասաւորականք – ὑπουργικά (սպասավորներ, ծառայողներ, օգնականներ)
- * ընծայաբերք – δорυφορικά (δорυφόρος – նիզակակիր, թիկնապահ, որ աղավաղված ընթերցում է, որ սկզբնապես եղել է δωροφορικά – ընծայաբեր),
- * պետականք – τὰ ἀρχικα,
- * իշխանականք – ἡγεμονικά (ἡγεμονικόν – ղեկավարող սկզբունք),
- * իմացողական և մակացողական – τὸ διανοητικὸν և τὸ ἐπιστημονικόν,
- * ըստ յարձակման շարժութիւն – καθ' ὁρμὴν κίνησις (շարժում ըստ ներքին մղման),
- * զգայականք – αἰσθητικά,
- * ձայնականք – φωνητικά, այսպես է նաև Matth. բնագրում, իսկ Մորանիի մոտ՝ φανταστικόν, արաբերեն տարբերակի հետ համընկնող ընթերցումն է, սակայն տարբերումներում նշվում է նաև φωνητικὸν տարբերակի առկայությունը հայերեն, Ալֆանուսի լատիներեն և մի քանի այլ բնագրերում (Nem 1987, p. 57):

Գլուխ Է.

(110) «Թարգմանիչն երեսք դնէ ի հայունմս՝ փոխանակ յունական օψις բառի, որ արդարեւ զերկոսին ևս նշանակէ, այսինքն և զաչս, և զգօրութիւն տեսանելոյ. լաւագոյն լինէր ի հայունմս ասել տեսողութիւն, որ հոմանունակի զերկոսին ևս իմաստս բերէ յինքեան, զի երեսք սովորաբար համանիշ դիմաց կամ մակերևութի լսի» (Նեմեսիոս, Վ. 1889, էջ 72, ծ. 1):

(111) Հիպպարքոս Նիկեացի (*Ἰππαρχος*, Ք. ա. 190-120 թթ.) հույն աստղագետ, մեխանիկ, աշխարհագրագետ և մաթեմատիկոս: Համարվում է անտիկ շրջանի մեծագույն աստղագետ: Նրա հիմնական ավանդն այն է, որ նա երկնային շարժվող մարմինների համար հին բաբելոնյան աստղագիտութեան կանխատեսական ճշգրտությունը ներմուծել է հունական տարածաչափական համակարգ, հաշվարկել է Երկրի հեռավորությունը Լուսնից, կազմել աստղային երկնքի առաջին ճշգրիտ քարտեզը, տարբերակել է աստղերն ըստ մեծության՝ հիմնվելով նրանց պայծառության վրա: Այդ համակարգը կիրառվում է նաև մեր օրերում (տե՛ս Бронштэн 1988, շա. 3: “Астрономические исследования Гиппарха”):

(112) Տե՛ս Arist. *De anima*, 419 a:

(113) Տեսողական ճառագայթների հանդիպումը լուսային ճառագայթների հետ (*συναύγεια*) նկարագրում է Պլատոնը. «Գործարաններից նախ ստեղծեցին լուսակիր աչքերը և տեղադրեցին դեմքի վրա. դրա պատճառը հետևյալն է: Նրանք հորինեցին մարմին, որի բերած հուրը չէր այրում, այլ արձակում էր ցերեկայինի նման մեղմ լույս: Չէ՞ որ մեր ներսում ապրում է այդ լույսին եղբայրակից մի հուր, և նրանք այնպես արեցին, որ հենց այդ հուրը հարթ ու խիտ հոսանքով անցնի աչքերի միջով: Ամենից խիտ նրանք ստեղծեցին աչքերի հյուսվածքի կենտրոնը, որպեսզի դրա միջոցով ավելի կոպիտ ոչինչ չանցնի, այլ՝ միայն մաքուր հուրը: Եվ երբ կեսօրվա լույսը պարուրում է տեսողության արձակած հոսանքը, նմանը միտվում է նմանին և միաձուլվում նրա հետ՝ կազմելով մեկ մարմին աչքերի տեսողության ուղղությամբ, այն տեղում, ուր ներսից հորդող հուրը բախվում է դրսից եկողի հետ: Եվ ամբողջապես համասեռ լինելով՝ այդ մարմինն ամեն ինչ կրում է համասեռ կերպով, այնպես որ երբ դիպչում է մի բանի կամ երբ նրան ուրիշ ինչ-որ բան է դիպչում և այդ շարժումները

փոխանցվում են ամբողջ մարմնին, հասնելով հոգուն, գոյանում է զգայություն, որ մենք կոչում ենք տեսողություն: Իսկ երբ արտաքին հուրը թաքնվում է գիշերվա մեջ, ներքին հուրը հատվում է: Հանդիպելով իրեն ոչ նմանին, այն փոխվում և մարում է, երբեք չխառնվելով մոտակա օդին, որը զուրկ է հրից: Տեսողությունն այդ կերպ դադարում է գործել և առաջ է բերում քուն» (Plato Tim. 45b-d):

(114) Համաձայնութեան՝ *τῆς συμφωνίας: Խոսքը, հավանաբար, Գալենոսի De Hippocratis et Platonis decretis (տե՛ս Гален, т. 3, 2016) աշխատության մասին է:*

Գալենոսի տեսողության մասին տեսությունը կառուցված է մաթեմատիկական սկզբունքի վրա: Ակնագունդը շրջանաձև է, տեսանելի առարկան ընկալվում է տեսողական ճառագայթի ուղիղ գծով: Որպիսի առարկան չկրկնապատկվի, տեսողական կոնի առանցքները պետք է լինեն մեկ հարթության մեջ: Գալենոսը կարծում էր, որ տեսողությունն առաջանում է «տեսողական կամ լուսային ոգու (պնեմա)» շնորհիվ, որը գտնվում է ոսպնյակի և ծիածանաթաղանթի արանքում: Այն անդադար հոսում է այնտեղ գլխուղեղից՝ տեսողական նյարդի միջոցով, և ընկալում է լուսային ճառագայթները: Այդ միաձուլումից ձևավորված զգացողությունները անցնում են կենտրոնական տեսողական օրգանին (տեսաթմբերին): «Որպեսզի ստեղծվի զգացողություն, – գրում էր նա, – յուրաքանչյուր զգայություն պետք է ենթարկվի փոփոխության, որը հետո կընկալվի ուղեղի կողմից: Ոչ մի զգայություն չի կարող փոփոխության ենթարկվել լուսի ազդեցությամբ, բացի տեսողությունից, քանզի այն ունի մաքուր և փայլուն զգայական օրգան՝ ոսպնյակային հեղուկ: Բայց փոփոխությունը կմնար անօգուտ, եթե չհասներ ուղղորդող սկզբի գիտակցությանը, այսինքն՝ պատկերացման, հիշողության և բանականության տեղակայման վայրին: Ահա թե ինչու է ուղեղն առաքում դեպի ոսպնյակային հեղուկ ինքն իրենից մի մասնիկ, որպիսի իմանա նրանով ստացված տպավորությունը: Եթե ուղեղը չլիներ մեկնակետ, որտեղից դուրս են գալիս և որին վերադառնում են յուրաքանչյուր զգայարանում կատարված փոփոխությունները, կենդանին կմնար զգացողություններից զուրկ: Աչքերում գունային տպավորությունները արագ հասնում են աչքում ամփոփված ուղեղային հատվածին՝ ցանցաթաղանթին»: Մի կողմ թողնենք այն, որ լուսագ-

գայնության գործառույթը վերագրված է միայն ոսպնյակին, ոչ թե ցանցաթաղանթին. դա տարածված տեսակետ էր հնագույն բժշկագիտության համար: Այլ նկատենք, թե ինչ համոզիչ կերպով է բացահայտվում ուղեղի իրական դերը, որն այլևս հետագայում ոչ ոքի կողմից չվիճարկվեց: Աչքը ուղեղի անբաժանելի մասն է: Բնականանորեն առաջանում է ևս մի հարց՝ ինչպես են փոքրիկ բիբ մտնում պատկերները, որոնք առարկաներից թռչում են դեպի աչքը՝ ըստ որում պահպանելով իրենց բնական չափերը: Պահպանվել է Գալենոսի աչքի աշխատանքը պատկերող պատմության մեջ առաջին գծագիրը, որում տեսողության օրգանը նման է ժամանակակից տեղորոշիչին (լուստոր): Գալենոսը համաձայն էր էմպեդոկլեսի և Պլատոնի հետ՝ աչքերից, իրոք, առաքվում են ճառագայթներ, սակայն նրանք ոչ թե միավորվում են առարկայից թռչող պատկերներին, այլ բարակ, անտեսանելի շյուղերով ասես շոշափում են առարկան: Որքան էլ մեծ լինի այն, փոքրիկ բիբը կարողանում է իր ճառագայթով զգալ և ընկալել նրա ձևը (տե՛ս *Προβιδение Галена 1979, сс. 23-82*):

(115) Վենետիկյան հրատարակիչը ներկայացնում է հունարենից թարգմանության իր տարբերակը. *«Զի որպէս լոյս արեգական թափանցեալ ընդ վերին կողմն օդոյ, ընդ բովանդակ թանձրութիւն օդոյն զզօրութիւն լուսոյն հասուցանէ, այսպէս և լոյսն՝ որ հեղեալ սփռէ ընդ տեսողական երակունս՝ օդային իմն ունի բնութիւն, և ի հանդիպել անդ օդոյ՝ առաջին բախմամբն ընդհարեալ մխի ի նոյն և յեղափոխէ, մինչև հասեալ զկայ առնու առ մարմին ինչ խափանարար ընթացիցն» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 73, ծ. 1):

(116) «Լուսերակք՝ երակք լուսարանաց. ջիղք յուղղոյ իջեալք յաչս ի պէտս տեսութեան» (ՆԲԼՀ): Այս երկու եզրերը՝ «երակք տեսողական» (7. [4]) (*τὸ νεῦρον ὀπτικόν*) և «խելացն լուսերակք» (7. [4])՝ *ἐν ἐγκεφάλῳ τὸ νεῦρον* (59. 8), եթե նույնիսկ չեն վերաբերում նույն կազմախոսական տարրին՝ տեսանյարդին (ինչն ավելի հավանական է), ապա գոնե կարող են բնութագրել երկու զուգահեռ ընթացող գոյացություններ՝ տեսանյարդը (*nervus opticus*) և ականային զարկերակը (*arteria ophthalmica*), քանի որ զարկերակները համարվում են պնեման փոխադրող անոթ: «Տեսողական երակներով» բերված «ճաճանչն» ունի «հոգևորական էություն» (*οὐσίαν πνευματικήν*), իսկ «խելացն լուսերակք» նույնպիսի միջնորդ են գլխուղեղի

Համար, ինչպես արևի ճառագայթներով «անձնավորված» օդը՝ աչքի: Երկու դեպքում էլ օգտագործվում է $\nu\epsilon\delta\rho\omicron\nu$ եզրը: Հնարավոր է խոսքը երկու դեպքում էլ տեսանյարդի մասին¹⁷ է: Ի՞նչ է այն իրենից ներկայացնում: Տեսանյարդը գանգուղեղային նյարդերի երկրորդ գույգն է, սակայն իր կառուցվածքով տիպիկ գանգուղեղային նյարդ չէ, այլ ուղեղային սպիրտակ նյութ, որը դուրս է բերված դեպի ծայրամաս և կապված է միջանկյալ ուղեղի կորիզների, և դրանցով էլ՝ ուղեղի կիսագնդերի կեղևի հետ: Ցանցենու հանգուցային բջիջներից մինչև գանգի խոռոչ մտնելը, այն կոչվում է պարզապես տեսողական նյարդ: Արդեն գանգի խոռոչում, ուղեղի հիմքի մոտ տեղի է ունենում տեսանյարդի մասնակի խաչվածք (*chiasma opticum*): Նրա ներսային հատվածները անցնում են հակառակ կողմեր և, միավորվելով այդ կողմերի դրսային հատվածների հետ, նրանց հետ միասին ձևավորում են տեսողական ուղիներ՝ տրակտ (*tractus opticus*), որոնք ավարտվում են ենթակեղևային տեսողական կենտրոններում: Այդտեղից նրանք հովհարաձև բաժանվում են դեպի գանգուղեղի քունքային մասեր, ապա հավաքվում ներքին պատիճի (կապսուլա) մեջ՝ ամբողջացնելով տեսողական ուղին, որն ավարտվում է գանգուղեղի ծոծրակային բլթի կեղևում, տեսողական գոտում (տե՛ս *Хьюбел* 1990, *cc.* 30-36): Իսկ ակնային զարկերակը ներքին քներակի ճյուղն է: Այն քներակից առանձնանում է գանգի խոռոչում և տեսողական անցքով մտնում ակնախոռոչ՝ տեսողական նյարդի հետ միասին՝ հավելվով նրա ներքին մակերևույթին: Ապա շրջանցելով տեսողական նյարդը դրսային կողմից, ակնային զարկերակը ձևավորում է աղեղ, որից դուրս են գալիս նրա ճյուղերը՝ արցունքային զարկերակը, ցանցենու կենտրոնական զարկերակը, մկանային ճյուղեր և այլն: Ցանցենու կենտրոնական զարկերակը՝ առանձնանալով ակնային զարկերակից, ակնագնդից 10-12 մմ հեռավորության վրա բաժանվում է ճյուղերի, որոնք սնում են ցանցենու ուղեղային շերտը: Արյան հետհոսքն ապահովում են երակները, որոնք ուղեկցում են զարկերակներին (նույն տեղում, *cc.* 40-44): Բացի «երակք տեսողական» ու «խելացն լուսերակք» անվանումներից Միսիթար Հերացին տեսանյարդի համար գործածում է նաև «լուսենի» կամ «լուսենիօն» և «փող ջեղ» եզրերը (Աբուսայիդ 1974, էջ 16-24, 45-47, 178-190):

(117) *Տե՛ս Լոսե, m. 7, 1988, cc. 22-31 [Porphyrus, Sent 17, p. 8, 6]:*

(118) Ըստ վենետիկյան հրատարակչի՝ «Յունաբանութեամբ խրթին և անիմանալի մնան միտք բանին: Ըստ բնագրին պարզելի են իմաստքն այսպէս. Պորփիւռ Համարի զի հոգին ի յարաբերութեան անդ իրաց տեսանելեաց՝ ինքն զանձն իւր ցուցանէ ի նոսին, որք և ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ նոյն ինքն հոգին, քանզի հոգին զայսոսիկ զամենեսեան յինքեան բովանդակէ, և որ կանս համանգամայն հոգի է՝ յինքեան ունելով զամենայն ազգս մարմնոց. և զի մի միակ կարգէ հոգի (պորփիւռ) ամենայն էիցս, իրաւամբք ուրեմն հաւաստէ հոգւոյ՝ յամենայն տեսանելիս՝ զանձն կամ զինքնութիւն իւր տեսանել» (Նեմեսիոս, Վ. 1889, էջ 74, ծ. 1):

Գլուխ Թ.

(119) Ըստ Պլատոնի՝ «Հյուսիսի ներգործութիւնը լեզվի վրա առաջ է գալիս որոշ կծկումների և ընդարձակումների արդյունքում, մինչդեռ մյուսներն ավելի շատ կախված են անհարթութիւնից և հարթութիւնից: Հոգի մասերը մոտք են գործում երակների մեջ, որոնք ասես լեզվի շոշափուկներն են և ձգվում են մինչև սիրտ, հպվում են խոնավ մարմնին և հեղվում նրա վրա, այնպես, որ երակները սեղմվում և չորանում են: Եթե այդ մասերն անհարթ են, դրանց համը դառն է, իսկ եթե պակաս անհարթ են, տտիպ են: Երակները մաքրող նյութերը, որոնք ողողում են ամբողջ լեզուն, գործելով չափից ավելի ուժգին և վնասելով լեզվի բնութիւնը, օրինակ՝ հիմքերը, կոչվում են դառը: Հիմքերից ավելի թույլ նյութերը, որոնք չափավոր են մաքրում լեզուն, աղի են, զուրկ են դառնութիւն անհարթութիւնից և թվում են ավելի հաճելի: Իսկ բերանի ջերմութիւնը հաղորդակիցները և դրանից ջրիկացածները, որոնք տարածվում են բերանի ողջ հարթութիւնը, բռնկվելով այրում են այն, ինչից ջերմացել են, և իրենց թեթևութիւն շնորհիվ վեր են բարձրանում դեպի գլխի զգայարաններ և կտրում են իրենց հանդիպող ամեն բան: Ահա այս հատկութիւնների պատճառով դրանք կոչվում են կծու: Իսկ երբ նույն այդ նյութերը քայքայվում են փտումից և մոտք են գործում բարակ երակների մեջ, այնտեղ գտնում են հողեղեն և օղեղեն մասերի համաչափութիւն, այնպես, որ շարժման մեջ են դնում դրանք և ստիպում են միախառնվել ու փրփրել, և փրփրելով՝ ներխուժած մասերի շուրջ կազմում են խոռոչներ: Իսկ խոնա-

վուծյունը, որ մերթ հողակերպ է, մերթ մաքուր, ամփոփում է օդը՝ կազմելով ջրային գնդեր, որոնց ներսում օդ է: Սրանց մի մասը, որ կազմված է մաքուր հեղուկից, թափանցիկ է. դրանք կոչվում են պղպղակներ: Մյուս մասը հողակերպ է, ինչի արդյունքում դյուրաշարժ է և բարձրանում է վեր. սա մենք կոչում ենք եռք և մաճառացում, իսկ այդ վիճակների պատճառը թթուն է: Սակայն ներգործությունը, որ հակադիր է նշվածներին, ունի նաև հակադիր ծագում: Երբ մուտք գործող հեղուկի կազմությունը ազդակից է լեզվի բնությունը, այն ծածկում և հարթեցնում է խորդուբորդությունները և հավաքում կամ արձակում է անբնականորեն կուտակվածը՝ հնարավորինս կարգավորելով այն համաձայն իր բնության: Եվ բուն ներգործությունների դեմ գործող այդ հակամիջոցը բոլորին էլ հաճելի և ցանկալի է, ուստի կոչվում է քաղցր» (Plato Tim. 65c-66c): Համի զգացողության կախվածությունը մասնիկների ձևից մանրակրկիտ մշակված է Լուկրեցիուսի «Իրերի բնության մասին» (Лукреций 1983, 3, II, 308-477) պոեմում:

Ըստ Նեմեսիոսի՝ համային որակներն են.

Վ le doux, l acide, l acerbe, l acre, l apre, l amer, le sale, l onctueux

1. քաղցրություն – γλυκύτης,
2. սրություն – όξύτης,
3. կծուություն – δριμύτης,
4. թթուություն – στρυφνότης,
5. խստություն – αὐστηρότης,
6. դառնություն – πικρότης,
7. աղիություն – ἀλμυρότης,
8. գիրություն – λιπαρότης (խոսքը ճարպոտության մասին է):

Գլուխ Ժ.

(120) Չային բնորոշ որակներն են.

1. սրություն – όξύτης (սրություն, երաժշտական բարձրություն),
2. ծանրություն – βαρύτης (ծանրություն, ցածր տեմբր),
3. ողորկություն – λειότης (հարթություն, նրբություն),

4. խոշորութիւնն – *τροχούτης* (անհավասարութիւն, կոշտութիւն, կոպտութիւն),

5. մեծութիւն – *μέγεθος* (հզորութիւն):

Նեմ. էջ 82, ծ. 1, լծ «գստերն [ձայն] որպէս զպլպլի, եւ զծանր՝ որպէս գոմիչի, զողորկութիւնն՝ որպէս ծովու, եւ խոշոր՝ որպէս իշոյ»:

Գլուխ ԺԱ.

(121) Նեմեսիոսը գոլորշի և հոտ հասկացութիւնները նույնացնում է *ἀτμός* (գոլորշի) բառով, քանի որ, ինչպէս բացատրում է Գալենոսը՝ «Հոտի էութիւնը գոլորշին է» (տե՛ս *Γαλεν, τ. 3, 2016*; [*Galenus, De Hippocratis et Platonis decretis, VII, 5, 6*]). *ἀτμός γὰρ ἢ ὀδμών ὄυσία*: Պլատոնի բացատրութիւնն այսպիսին է. «Բոլոր բույրերն իրենց տեսակով կիսատ են, որովհետեւ նրանց հատուկ չէ այնպիսի ձև, որ համաչափորեն կապված լիներ որևէ բույրի հետ: Համապատասխան երակները չափազանց նեղ են հողի և ջրի [մասնիկների] համար, բայց չափազանց լայն են հրի և օդի համար, ահա ինչու ոչ ոք երբևէ չի զգացել դրանցից որևէ մեկի հոտը, այլ՝ միայն դրանց խոնավացման, փոման, հալոցքի կամ գոլորշիացման հոտերը: Սրանք գոյանում են միջանկյալ վիճակներում, երբ ջուրը փոխվում է օդի կամ օդը՝ ջրի: Բոլոր բույրերը կա՛մ գոլորշիներ են կա՛մ էլ մառախուղ, որովհետեւ մառախուղը կեսճանապարհին է օդից դեպի ջուրը, իսկ գոլորշին՝ կեսճանապարհին ջրից դեպի օդը: Ահա ինչու դրանք ավելի նուրբ են ջրից, բայց ավելի կոպիտ են օդից: Դա երևում է, երբ ուժով ներշունչ են կատարում որևէ արգելքի միջով: Այդժամ ոչ մի ուղեկցող բույր չի անցնում ներս, և օդը մուտք է գործում առանց որևէ հոտի: Բույրերի բազմազանութիւնը մնում է անանուն, քանի որ այն պարզ ձևերի մեծ բազմութիւն չէ, այլ միայն երկու տեսակ՝ հաճելի և տհաճ: Վերջինը կոպիտ և բռնի է ներգործում ողջ խոռոչի վրա, որը ծոծրակից ձգվում է մինչև պորտը, իսկ առաջինը (հաճելի հոտը) փափկացնում է խոռոչը և կրկին հաճելիորեն վերադարձնում բնական վիճակին» (*Plato Tim. 66 d-67a*):

Գլուխ ԺԳ.

(122) Այս դեպքում հայերեն բնագիրը համընկնում է Մատթէի տարբերակի հետ, որը մեջբերված խոսքերը վերագրում է Օրիգենեսին: Մորանիի բնագրում այս արտահայտության հեղինակն Արիստոտելն է, ինչը համապատասխանում է իրականությանը: Հղումը կատարված է Արիստոտելի «Հիշողության և վերհիշման մասին» աշխատությունից, որը նրա «Հոգու մասին» երկի տրամաբանական շարունակությունն է: Հիշողությունը պատկանում է հոգու այն մասին, որին պատկանում է նաև պատկերացումը (տեսությունը): Եվ հիշողության առարկա է այն ամենը, ինչը կարելի է պատկերացնել: Իսկ եթե չի կարելի պատկերացնել, ապա կարելի է կապել պատկերացումների հետ (տե՛ս Arist. De mem. 450 a):

(123) Փրկութիւն՝ σωτηρία, բառացի՝ պահպանումը զգացողությունների և մտածողության, այլ կերպ ասած՝ գիտելիքի, որ ստացվել է փորձառությունից արտաքին զգայարանների միջոցով և մտավոր գործունեություն ճանապարհով: «Երբ հոգին ինչ-որ բան է կրում մարմնի հետ համատեղ և այնուհետև առանց մարմնի, ինքնուրույն, լավագույն ձևով վերարտադրում, մենք դա կոչում ենք հիշողություն: Իսկ երբ հոգին զրկվում է զգայության կամ իմացության հիշողությունից, ու այնուհետև դարձյալ այն վերականգնում ինքնուրույն, մենք դա կոչում ենք՝ վերհուշ» (տե՛ս Plato Philebus, 34b, c):

Նեմեսիոսը շարունակում է վերլուծել թեման. «Քանզի անձն՝ զգալեացս ի ձեռն զգայարանացս լինի ընդունակ, եւ հաստատի ինքն, իսկ իմացականացն՝ ի ձեռն մտացն լինի իմացումն» (13. [1]): Այսինքն, հոգին զգայարանների միջոցով է զգալի առարկաներն ընկալում և «հաստատի ինքն» (γίνεταί δόξα), իմա՝ ձևավորում, հաստատում է կարծիք, պատկերացում, թվացյալ գիտելիք: Ըստ Պլատոնի՝ արտաքին աշխարհի առարկաների մասին անիրական գիտելիքն է, որը հիմնված է արտաքին զգացողությունների սուբյեկտիվ և ոչ հավաստի չափանիշների վրա: Νόησις, որն այստեղ ներհակ է δόξα-ին, կարող է նշանակել «իրական գիտելիք, գաղափարների հայեցողություն»: Խոսքի ընթացքի հետ կապված, այն (νόησις) այստեղ կարող է թարգմանվել՝ «մտածողություն»: «Պղատոն բառիւս νόησις ոչ կամի ասել զտիրապէս իմացումնն, այլ զմտածելն (διανόησις)» (Նեմեսիոս,

Վ. 1889, էջ 83, ծ. 5, լծմ): Այս բառն առկա է Մատթէի և Մորանիի տարբեր-
թերցվածներում: Մտածողութեան արգասիքը հասկացողութունն է, իսկ
ըստ Պլատոնի, գաղափարը մաքուր հայեցողութեան արգասիքն է:

(124) «Ի բնաւորական իմացմանէ» (φυσικῆς ἐννοίας) ասելով, կարելի
է հասկանալ «բնութիւնից տրված կամ բնութենական հասկացողութուն-
ներից», ըստ Պլատոնի՝ դրանք գաղափարներ են՝ բոլորի համար ընդհա-
նուր, բոլորին հատուկ, բայց ոչ բնածին: «Գտնել որևէ գիտելիք ինքն իր
մեջ, նշանակում է՝ վերհիշել այն, ինչ արդեն ունեցել է... բայց ոչ այս
կյանքում: Իսկ ե՞րբ. Գուցե այն ժամանակ, երբ նա դեռ մարդ չէր: Իսկ
եթե դեռ մարդ չէր, նրա մեջ պետք է լինեին իրական կարծիքներ, որոնք
կարող են արթնանալ հարցերով և դառնալ գիտելիք, և այդ ընթացքում
այդ (նախնական) գիտելիքի կրողը պետք է լիներ հոգին... Այսպիսով, եթե
ամենայն գոյի մասին ճշմարտութիւնն ապրում է մեր հոգում, իսկ հոգին՝
ինքն անմահ է, ուրեմն, չպե՞տք է արդյոք փնտրենք և վերհիշենք այն,
ինչ հիմա չգիտենք, կամ ավելի շուտ՝ չենք հիշում» (Plato Menon, 85d –
86b): Պլատոնի ուսմունքը գիտելիքի մասին իբրև մտաբերում, հանգամա-
նորեն շարադրված է «Մենոն կամ առաքինութիւնների մասին» (Plato
Menon, 81c-86 c), «Ֆեդոն կամ հոգու մասին» (Plato Phaedon, 72 e-76c)
տրամախոսութիւններում:

(125) Հունարեն բնագրում հավելված արտահայտութիւնը (Nem
1987, p. 69. 19, տե՛ս տողատակում), որ նշանակում է՝ «որը նաև ուղեղիկ
են անվանում», PG 40 (p. 663) լատիներեն տարբերակում (Ant.) թողնված
է առանց թարգմանութեան, սակայն Վլադիմիրսկին նշում է (Hemezui
2011, нр. 518), որ Basileae (1548 թ.) հրատարակութեան մեջ դրված է
occipitium («ծոճրակային») բառը: Ըստ ժամանակակից պատկերացումների՝
հետին ուղեղը կազմվում է երկարավուն ուղեղից և վարոլյան կամրջից,
որի խոշոր ելուստն է համարվում ուղեղիկը: Երկարավուն ուղեղի ստորին
մասը ծոճրակային մեծ անցքն է (գուցե դա է հետին փորոքի տպավորու-
թիւն ստեղծել, ինչպես և Basileae հրատարակութեան մեջ է): Այստեղ են
գտնվում գանգուղեղային ութ գույգ նյարդերի կորիզները, որոնք կարգա-
վորում են լեզվի, ըմպանի, կոկորդի, վահանագեղձի, խոշոր արյունատար
անոթների, ներքին օրգանների գործունեութիւնը: Այստեղ տեղակայված
այլ կորիզներ ապահովում են շնչառական, սիրտանոթային, մարսողական

Համակարգերի գործունեությունը, արգելակում և դրդում մեծ կիսազնդե-
րի կեղևի ու ողնուղեղի գործառույթները: Այստեղ են գտնվում համի, ծա-
մելու, կլլման, ծծելու ռեֆլեքսների կենտրոնները: Իսկ ուղեղիկը կազմված
է բազմաթիվ գալարներ ունեցող երկու կիսազնդերից ու դրանք միացնող
որդից: Ուղեղիկի գորշ ու սպիտակ նյութերը տպավորիչ պատկեր են առա-
ջացնում, որը կոչվում է «կենաց ծառ»: Սակայն ուղեղիկը դասվում է
շարժումները կարգավորող համակարգի մեջ: Այն մեծ դեր ունի կեցվածքի
ու մկանային լարվածության կարգավորման, արագ, նպատակաուղղված
շարժումների կազմակերպման ու ղեկավարման գործում: Ուղեղիկի վնաս-
վածքի դեպքում նկատվում են համաձայնեցված շարժումներ կատարելու
ընդունակության կորուստ, մկանների դող, մկանային կծկումների մեծու-
թյան և կատարվելիք շարժման միջև անհամապատասխանություն: Ինչպես
տեսնում ենք, այս դեպքում, ավելի հավանական է, որ խոսքը ոչ թե ուղե-
ղիկի, այլ երկարավուն ուղեղի մասին է: Գուցե այդ պատճառով էլ հայ
թարգմանիչները բաց են թողել այս հատվածը («որը նաև ուղեղիկ են ան-
վանում»): Կամ գուցե այս հատվածը հետո է ավելացվել:

Գլխուղեղի փորոքների մասին գրեթե նույն ձևով գրում է նաև Հով-
հաննես Երզնկացին. «Եւ է տեղի բանականին ուղեղ գլխոյն, որ յերիս բա-
ժանի փորուածս. առաջին է տեսողականն, որ է զօրութիւն անբանութեան
անձին, ի ձեռն զգայարանացն ի ներգործել առ զգալին և կամ կրել ի
զգալեացն, իսկ միջինն սորա խելապատակ, որ է իմացողականն, որ ընդու-
նելով ի տեսողականէն, դատէ քննութեամբ և հաւանի իրին, և ապա զ'ի
բաց փախչելն կամ ի վերա դիմելն առնէ, իսկ երրորդ՝ սորա յետուստ կու-
սէ յիշողականն: Արդ տեսողականն աւանդէ իմացողականին զտեսեալն,
իսկ իմացողականն, որ է խոհեցողական ասի, յինքն առեալ և դատեալ,
առաքէ առ յիշողականն և է գործարան սորա յետուստ կուսէ փորուած
խելացն: Եւ արդ է տեղի բանականին միջին սորա փորուած» (Սրապյան
1958, էջ 57: Տե՛ս Մոսիկյան, 2018):

(126) Galeni, De locis affectis, cap. II (տե՛ս Псυχуатрия 2011, с. 47):
Ցելսուսը «փռենիտ»-ը բնութագրում է իբրև սուր հիվանդություն, որն
ուղեկցվում է տենդով, հոգեկան գործառույթների խանգարմամբ և
զրսևորվում է տարբեր կլինիկական նշաններով թեթև, զվարթ գրգռվա-
ծությունից՝ մինչև խորը թախիծ և խիստ գրգռվածություն, երբ հարկ է

լինում կապել հիվանդին և պահել մթան մեջ (Καθησυχ 1928, շ. 2, շ. 34): Բառացի փրկող նշանակում է «ստոծանի», որը հույները համարել են հոգու և մտքի նստավայր: Միջնադարում «փռենիտ» ասելով հասկանում էին գիտակցության խանգարում կամ երկարատև հալուցինացիաներով և տենդով ուղեկցվող խելացնորություն: Ավելի ուշ այն ընկալվում էր իբրև գլխուղեղի և նրա թաղանթների բորբոքում: Իսկ այժմ այն փոխարինված է «մենինգիտ» և «էնցեֆալիտ» եզրերով (նույն տեղում, շ. 48):

Գլուխ ԺԴ.

(127) Ընդ կրունկն դարձեալ երակքն (παλινδρομοῦντα νεῦρα՝ παλινδρομία – «հետադարձ շարժում» բառից), լատիներեն թարգմանվում է *nervi recurrentes* (PG 40, p. 667): Ըստ երևույթին խոսքը *nervus laryngeus recurrens* նյարդի մասին է, որ թափառող նյարդի (գանգոլեղային X գույգ) ճյուղն է: Այն ապահովում է կոկորդի շարժումներն ու զգայականութունը, այդ թվում նաև՝ ձայնալարերի: Կոչվում է հետադարձ, քանի որ անջատվելով գանգից դեպի կրծքավանդակ իջնող թափառող նյարդից, աորտայի աղեղի հետ հատման մակարդակի վրա, այն կրկին բարձրանում է դեպի կոկորդ:

(128) Նեմեսիոսը խոսքի գործարաններ է համարում՝

- * բերանը (στόμα)՝ որտեղ ստեղծվում, ձևավորվում և կերպարանք է առնում բառը,
- * լեզուն և որկորը (γλῶσσα, γαργαρέων)՝ նման են կնտնտոցին (πλῆκτρον – նրաժշտական գործիքին հարվածելու փայտիկ, աղեղ),
- * քիմքը, որ թարգմանված է «վերնատուն», նմանեցվում է հնչման ἡχείου (ἡχεῖον – «ծնծղա, դափ»), ոուսերեն թարգմանության մեջ *λυταερωι* – «թմբուկներ, գոսեր» (ἦχώ նշանակում է ձայն, աղմուկ),
- * ատամները (ὀδόντες) և բերանի տարբեր բացվածքները նմանեցնում է քնարի (ἐν λύρα) և լարերի (χορδῶν):

(129) Հունարեն բնագրերում հաջորդող հատվածն առանձնացված է իբրև առանձին գլուխ: Սակայն հայերեն ձեռագրերից ոչ մեկում նման

բաժանում չկա: Առանձնացված գլուխը կոչվում է Έτέρα διαίρεσις τῆς ψυχῆς (Nem 72. 3), իսկ դրեգդենյան մի օրինակում՝ ἄλλως περὶ τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς, որի հետևությունը վենետիկյան տպագիր օրինակում «Այլ ազգ տարրորոշումն անձին»: Սակայն կան նաև հունարեն ձեռագրեր, որտեղ, ինչպես հայերենում, այս բաժանումը բացակայում է, տե՛ս Nem 1987, p. 72, տարընթերցումներ:

(130) Մատթէն կարծում է, որ παθητικόν՝ «կրական»-ի փոխարեն ճիշտ կլինի կարգալ αἰσθητικόν («աճական»), ինչպես Արիստոտելի մոտ է (Arist. Ethic Nicomach. I, 7 և 13), որովհետև τὸ φθικόν-ը, որը հատուկ է և՛ կենդանիներին, և՛ բույսերին, չի կարող կոչվել παθητικόν (PG 40, p. 669, n. 15):

(131) Դիոգենես Լաերտիոսը Ջենոնի (Ք. ա. 336-264) անձի ութմասանի կառուցվածքի վերաբերյալ դասակարգումը ձևակերպում է հետևյալ կերպ՝ հինգ զգայարաններով ընկալվող զգայությունները, սերմանող բանականությունը, խոսքային մասը և խելքային մասը (Διογεν 1986, κη. 7):

(132) Պանետիոսը Παναίτιος ὁ φιλόσοφος (Ք. ա. 180-100), մեծ աշխատանք է կատարել Հռոմում ստոիկյան փիլիսոփայության տարածման գործում: Թողել է փիլիսոփայական մեկ աշխատանք՝ «Պարտականության մասին» վերնագրով, որն ամբողջովին չի հասել մեզ: Այն գրված է ստոիկյաններին ոչ հատուկ հոստորական ոճով: Ի տարբերություն Ջենոնի՝ Պանետիոսը գտնում էր, որ մարդկանց պետք է պարտաճանաչություն սովորեցնել: Նա մեղմացրել է ստոիկյան փիլիսոփայության ծայրահեղությունները և փոփոխել այն՝ ներդնելով Արիստոտելի և Պլատոնի ուսմունքների տարրեր (տե՛ս Ποσει, m. 5, 1979, cc. 783-805):

(133) Տե՛ս Arist. De anima, 414b-415a, 432b, Arist. Ethic Nicomach., κη. 1. 7, 13: Պլատոնի մոտ նույնպես տարբեր տեղերում հանդիպում է այս դասակարգումը (օր. տե՛ս Plato Tim., 69d-70 b): Ըստ երևույթին, Նեմեսիոսն Արիստոտելից փոխառել է հատկապես այս վերջին բաժանումը, որովհետև դրան համապատասխան է տանում իր հետագա ուսումնասիրությունը: Բանական հոգու վերաբերյալ (գլ. 5) հիմնական դասակարգումը Նեմեսիոսը կարող էր վերցնել Գալենոսից, որը τὸ ἡγεμονικόν-ը բաժանում էր՝ φανταστικόν, διανοητικόν և μνημονευτικόν (Hemezui 2011, ηριμ. 548): Ջենոնի և ստոիկյանների դասակարգման մասին տե՛ս Plutarchus De placit. philosoph. IV, 4 և PG 40, p. 669:

Այս գլխի (գլ. 14) բոլոր դասակարգումները հոգու ունակությունների և գորությունների վերաբերյալ, որոնք մեծ մասամբ պատկանում են Արիստոտելին, բերում է նաև Գրիգոր Նյուսացին (տե՛ս Նիւսացի, Կազմ. 2008, գլ. 8):

Գլուխ ԺԵ.

(134) Կրքի վերը նշված բնորոշումն իբրև շարժում, որ կատարվում է *ἐν ἑτέρῳ ἐξ ἑτέρου*, ինչպես նաև ներգործության կամ գործունեության բնութագրումն ու բնութենական գործառույթների և կրքերի տարբերությանը վերաբերող բոլոր քննարկումները Նեմեսիոսը քաղել է Գալենոսից (Գալեն, m. 3, 2016 [de Hip. et Plat. Decr.], կն. 4. 1):

(135) Նյուսացին նույնպես գտնում է, որ բնական, բնութենական գործառույթները տարբերվում են կրքերից: Նա կիրք (*πάθος*) է անվանում միայն այն, ինչը շեղվում է բնականոնից, կատարվում է հակառակ բնության: Իր «Հակառակ եփնոմիոսին» աշխատությունում նա գրում է. «Ոչ չինչ իրականում կիրք չէ, եթե չի տանում դեպի մեղք: Ոչ ոք իրապես կիրք չի համարի բնության անհարաժեշտ երևույթները: Իրական կիրք մենք համարում ենք միայն այն, որը հասկացվում է առաքինությանը բնորոշ անխռովությանն ու անվրդովությանը հակառակ» (տե՛ս *Αἰτιολογία* 2009, c. 970, [Contra Eunom., lib. V]): Այս կարծիքների հիմքում ընկած է ստորիականների՝ բնությանը համաձայն ապրելու, այսպես կոչված՝ ապատիայի ուսմունքը:

(136) Ըստ շնչերակացն շարժությունը *κατὰ τοὺς σφύγμοὺς κίνησις*, նշանակում է «անոթազարկ կամ արյան պուլսացիա»:

Վաղից՝ *κατὰ τοὺς παλμοὺς*, արտահայտությունը Վլադիմիրսկին թարգմանում է՝ «ըստ հաճախացած զարկերի» (Hemezui 2011, nр. 570), սակայն *παλμός* նշանակում է «դող, տատանում, ցնցում, դողէրոցք, արագող շարժում, առկայծում, թարթում», և հավանաբար խոսքը ոչ թե՛ «հաճախակի», այլ «անհավասար» զարկերի՝ առիթմիայի, ստենոկարդիայի կամ շողացման մասին է:

Գլուխ ԺԷ.

(137) Տեսութիւն՝ θεωρία (cognitio rerum) բառն օգտագործվում է «երևույթների խորիմացութիւն», «հայեցողութեան կարողութիւն» իմաստով:

(138) Հունարեն μετιτέον («հետեւի է») (Nem 77. 6) բառը թարգմանիչը հավանաբար կարդացել է μετατιθέον:

(139) Տե՛ս Plato Philebus, 42a-42c, 51a-52d:

(140) Տե՛ս Arist. Eth. Nic. 1153a:

Գլուխ ԺԸ.

(141) Նեմեսիոսը տարբերակում է տրամութեան չորս տեսակ.

«խաշիւն» – ἄχος («ցավ, վիշտ, տխրութիւն, տաղտուկ»),

«տագնապ» – ἄχθος («ծանրութեան զգացում, հոգս, վիշտ, թախիծ»),

«նախանձ» – φόβος («նախանձ, անբարյացկամութիւն»),

«ողորմ» – ἔλεος («կարեկցանք, խղճահարութիւն»):

Գլուխ ԺԹ.

(142) Հայերեն ձեռագրերի մեծ մասում «առ իմանալոյն» (19. [1]) տարբերակն է, սակայն հունարեն παρὰ τὸ μένειν (Nem 81. 8) նշանակում է «մնալուց»: Իսկ ամբողջ արտահայտութիւնը կլինի՝ «հնուց մնացած»: Վլադիմիրսկին այն որակում է՝ «խրոնիկ», միաժամանակ հիշատակելով Հովհան Դամասկացու «հիշաչարութիւն» բնորոշումը (Hemezian 2011, որսմ. 645): Վենետիկյան տպագիր օրինակում «առ իմանալոյն» ուղղված է ըստ հունարեն բնագրի և ծանոթագրված (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 99, ծ. 2). «զի μένειν «մնալ, տոկալ» ըսի: Եվ է ողջ իմաստ բանին: Իսկ քէնք ասի բարկութիւնն, որ յերկարեալ ձգի (ἀγομένη) ժամանակս ինչ, և առնու զկոչումնն ի մնալոյն (παρὰ τὸ μένειν) և յաւանդելոյն առ յիշողութիւնն (τῆ μνήμη παραδεδοσθαι)»:

Գլուխ Ի.

(143) Նեմեսիոսը տարբերակում է երկյուղի 6 տեսակ.

«պակումն» – ὄκνος («անվճռականութիւն, վախվորածութիւն»),

«խորշումն» – αἰδώς («ամոթի զգացում, պատվախնդրություն, եկ-
յուղածություն»),

«ամալթ» – αἰσχύνη («ամոթ, խայտառակություն, անփառունակու-
թյուն»),

«հիացումն» – καταπλήξις («շփոթմունք, հիացում»),

«զարհուրումն» – ἔκπληξις («հոգեկան ցնցում, ապշություն»),

«տափնապ» – ἄγωνία («հոգեկան պայքար, անհանգստություն, թա-
խիծ»):

(144) Մածումն արեան, եւ ընդարմացումն ոգւոյ արտահայտու-
թյունն առկա է միայն հայերեն բնագրում: Մորանին իր բնագրի տարըն-
թացվածներում այն թարգմանում է լատիներեն՝ *coagulatio sanguinis et languor spiritus* (Nem 1987, p. 81):

(145) Վախի նման բնախոսական բացատրությունն իբրև հոգեվի-
ճակ, որ առաջանում է մարմնի մակերևույթի ջերմության իջեցմամբ, նրա
սառեցմամբ (κατὰ περίψυξιν τοῦ θερμοῦ) և սրտում պնեմայի ու արյան
կենտրոնացմամբ, գտնում ենք նաև Գալենոսի մոտ (տե՛ս Гален, т. 3, 2016
[Gal. De Hipp. et Plat.], кн. 2. 7):

(146) Տե՛ս Гален, т. 3, 2016, кн. 2. 8, *De simptom. causis* 2. 5: Խոսքը
դարձյալ Գալենոսի համապատասխան՝ ապացույցներին (ἀποδεικτική) նվիրված
երկի մասին է:

(147) Միայն հայերեն բնագրում բացակայող այս հատվածը Մորա-
նին կասկածելի է համարում (Nem 1987, p. 82. 14 -19) + [ὡς Ἰπποκράτης,
καὶ Θουκυδίδης ἐν τῷ λοιμῶν λέγων οὕτως. ἦν ποτε εἰς τὴν καρδίαν στηρίζαι,
ἀνέστρεφέ τε αὐτὴν καὶ ἀποκαθάρσεις χολῆς πᾶσαι, ὁπόσαι ἀπὸ ἰατρῶν
ὠνομασμέναι εἰσὶν, ἐπήεσαν. τὸ γὰρ ἀναστρεφόμενον τὸ στόμα τῆς γαστροῦ
ἐστίν, ἀνακαζόμενον ἐμεῖν, οὐ τὸ σπλάγχνον ἢ καρδία] – «Հիպոկրատեսեսի
նման նաև Թուկիդիդեսը ևս [իր պատմության] ժանտախտի մասին հատ-
վածում այսպես է ասում. «և երբ [հիվանդությունը] հասնավ սրտին,
չրջեց այն և արտագատվեցին բոլոր լեղիները, որոնք անվանված են
բժիշկների կողմից»: Քանզի չըջվողը ստամոքսամուտքն է, երբ ստիպված
է փսխել, և ներքին մասը՝ սիրտը»:

Թուկիդիդեսը (Ք. ա. ≈ 460-385թթ) հույն խոշորագույն պատմիչ է:
Նրա երկը կոչվում է «Պելոպոնեսյան պատերազմի պատմություն», որտեղ

նա որպես ականատես նկարագրել է 22 տարվա իրադարձություններ: Թուրքիզիզեսը Աթենքում է եղել այնտեղ մոլեզնող ժանտախտի ժամանակ, հիվանդացել ու հրաշքով բուժվել է և հետո նկարագրել է ահավոր համաճարակը: Նա հանգամանորեն ցույց է տվել նաև հիվանդությունն նշանները, նկատելով, որ կրկնվելու դեպքում այն այլևս մահացու չի լինում (Φυ-
κιδουδ 1887, cc. 215-221):

Գլուխ ԻԲ.

(148) «Լորձնատեսակությունն ջերմութեան սրտին» այսինքն, սրտի ջերմության այն արգասիքը, որն ունի ծխի տեսք կամ բնույթ (τὸ λιγνυῶδες ἰλιγνός «ծուխ, մուր» բառից, հմմտ. լատ. uliginosus՝ «մրանման, ծխակերպ»): Ըստ երևույթին խոսքն այստեղ արտաշնչված և ջրային գոլորշիների մեջ լուծված ածխածին գազի մասին է:

(149) «Խորություն և ամփոփումն զկերակուրն ասէ, թէ ի նորա խորանալոյն և յամփոփելոյն յորովայնն, և ի խլրտմանէ նորա գնացից ընդ երակ արեանն՝ յամէն մարմինն աւելորդքն արտաքս ծխին ընդ կակղագոյն մորթան: Կամ խորություն ասէ զթանճրություն մարմնոյն, և ամփոփումն խլրտական զխոնաւություն գիջութեանն՝ որ յինքն ամփոփեալ է. ասէ՛ թէ զաւելորդս արտաքս հանէ ընդ մորթն: Եւ կամ խորություն ասէ զարձականալ մարմնոյն և ժողովել զխոնաւ գիջութեան ի կերակրոյն՝ նման սպընգի. իսկ ի խլրտմանէ՛ այսինքն ի փոքր կամ մեծ շարժմանէ և կամ յաշխատութեանէ՛ յիրար ժողովի և ամփոփի ի մարմինն, և գունեալն (իմա՛ զընկալեալն) գիջութիւն արտաքս մղէ ընդ անգայտն մորթ» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 101, ծ. 3 լծ):

(150) Նեմեսիոսի τῆς κοίλης φλεβός արտահայտությունը, որ թարգմանված է «ի փորոյն երակէն», լատիներեն տարբերակում (PG 40, p. 695) vena cava է: Տպավորություն է ստեղծվում, որ խոսքը ստորին սիներակի մասին է: Սակայն վիճելի է՝ այս դեպքում «սիներակն» է ավելի ճիշտ, թե հայ թարգմանիչների առաջարկած «փորի նրակը»: Շփոթմունքը կարող էր առաջանալ κοίλια բառից, որ նշանակում է «որովայնի խոռոչ, փոր, ստամոքս, ընդերք, արգանդ, խորություն», սակայն այստեղ κοίλος ածականն է՝ «դատարկ, սին, դատարկամարմին», բայց նշանակում է նաև՝ «խոռոչում, խորքում գտնվող, պաշտպանված»:

Հասկանալու համար դիտարկենք լյարդի արյունամատակարարման մասին ժամանակակից պատկերացումները: Լյարդի արյունատար համակարգը կարելի է պայմանականորեն բաժանել երեք մասի՝ դեպի բլթակները հոսող արյուն, բլթակներում շրջանառող և բլթակներից արտահոսող: Առհոսող համակարգը կազմված է դռներակից (*vena portae*) և լյարդային զարկերակից (*arteria hepatica propria*): Դռներակը, որովայնի խոռոչի կենտ օրգաններից հավաքելով աղիներից ներծծված սննդանյութերով, նաև տոքսիկներով հարուստ արյունը, այն հասցնում է լյարդին: Լյարդային զարկերակը թթվածնով հարուստ արյունը բերում է աորտայից: Լյարդի դռներակն ու լյարդային զարկերակը լյարդում բազմաթիվ անգամ բաժանվում են ավելի փոքր՝ միջբլթային և շուրջբլթային երակների և զարկերակների (*vv. և aa. Interlobulares, vv. և aa. perilobulares*), որոնք մշտապես ուղեկցվում են լեղածորաններով կազմելով տրիադաներ, նրանց կողքին են գտնվում նաև ավշային անոթները: Շուրջբլթային այս անոթներից սկսվում են արյունատար մազանոթներ, որոնք բլթակների ներսում միաձուլվելով առաջացնում են միջբլթակային սինուստիդ անոթներ: Դրանցով հոսող խառը արյունը բլթակի ծայրամասից հոսում է դեպի կենտրոն, որտեղ այդ անոթները ճառագայթակերպ մոտենում են կենտրոնական երակներին (*vena centrales*), և սկսում է ձևավորվել արյան արտահոսքի համակարգը: Կենտրոնական երակները լցվում են հավաքող կամ ենթաբլթակային երակների մեջ (*vena sublobulares*), որոնք առանձին են և տրիադաներ չեն կազմում զարկերակների և լեղածորանների հետ: Դրանք հավաքվելով առաջացնում են 3-4 երակային ճյուղեր, որոնք լյարդից դուրս գալով, բացվում են ստորին սիներակի մեջ:

Ըստ որում, Նեմեսիոսի *ή κοίλη φλέψ* կոչվող երակը դուրս է գալիս լյարդի «փորոլածոցն» (*κυρτών* «արտափքում, ծռոթյուն, սապատ»): Խոսքն, ըստ երևույթին, լյարդի դրոնքի մասին է, որտեղից էլ մտնում է դռներակը, որը հայ թարգմանիչներն անվանում են «փորի երակ», քանի որ այն դեպի լյարդ է բերում աղիներից ստացածը:

(151) Արյունը մաքրվում է փայծաղի (*σπλήν*), մաղձընկալ ամանի (*χοληδόχος κύστις*) և երիկամների (*νεφροί*) միջոցով: *κύστις* նշանակում է պարզապես «պարկ», ունի նաև «միզապարկ» իմաստը, իսկ *χοληδόχος*-ի հետ միասին կարելի է հասկանալ իբրև «լեղապարկ»: Փայծաղն իր մեջ է

Հավաքում «գմրուրն» (տὸ τρυγῶδες «նստվածքը»), որն օգտագործում է իր համար որպես սնունդ: Լեղապարկն իր մեջ է հավաքում կերակրից մնացած «դաժանը» (τὸ δριμύ «սուր, կծու, գրգռիչ»), իսկ երիկամները՝ «ջրագոյն արիւնն» (տե՛ս հաջորդիվ):

(152) «Երիկամացն ջրագոյն արիւնն» (Nem 84. 14 τὸ ὀρῶδες || PG 40, p. 696 ὀρῶδες | n. 30. οὐρῶδες = urinale): Տարընթերցվածներում (Nem 84) նույնպես նշվում է οὐρῶδες (= urinale «միզային, միզանման», οὐρον «մեզ» բառից) բառաձևը: Ռուսերենի թարգմանիչը ծանոթագրում է *humorem serosum* (շճային հեղուկ) (Hemezui 2011, нр.м. 662):

Գլուխ ԻԳ.

(153) «Ծննդական»՝ τὸ γεννητικόν, այսինքն՝ ծնելու ունակութուն:

(154) *θορῶδες ὑγρόν* արտահայտության դիմաց, որը նշանակում է «սերմնահեղուկ», կարգում ենք «սպիտակաթույրն թանձրատեսակն խոնաւուտ» նկարագրական թարգմանությունը: *θορῶδες*-ը ածական է *θορός* = *semen genitale* բառից: Հավանաբար, թարգմանիչները պարզապես չեն շտապել այն անվանել սերմնահեղուկ, քանի որ սերմը որպես այդպիսին ավելի ուշ է ձևավորվում, իսկ «սպիտակաթույր, թանձրատեսակն խոնաւուտն» միայն չհասունացած հումք է սերմի համար: Իսկ եթե ի նկատի ունենանք, որ «նախ» (*πρῶτον*) բառը կարելի է հասկանալ նաև «առաջին» իմաստով, ապա «նախ ծնանի սպիտակաթույրն խոնաւուտ» արտահայտությունը կարելի է հասկանալ որպես՝ «ծնվում է առաջին սերմնահեղուկը»:

(155) Ըստ Մատթէի՝ «աման» (*ἀγγεῖον*) ասելով, պետք է հասկանալ արյունատար անոթները՝ երակներն ու զարկերակները, իսկ «հյուս» (*χυμός*)՝ արյունը: Այդ պատճառով էլ «սերմ» բառի փոխարեն նա կարգում է «արյուն» (PG 40, p. 700, n. 66):

(156) *διὰ περιόδου πολλῆς* («ի ձեռն բազում շրջագայութեան»)۔ *πολύς* ածականը նշանակում է ոչ միայն «բազում, հաճախակի», այլև «ընդարձակ, երկար, հզոր», ուստի Վլադիմիրսկին այն թարգմանել է «մեծ»: *περίοδος* նշանակում է. «շրջանաձև շարժում, շրջապտույտ, պարբերական շարժում»: Թարգմանելով *большой окръжностью*, Վլադիմիրսկին հավանաբար ենթադրել է, որը խոսքը արյան մեծ շրջանառության մասին է: Հնարավոր է

նաև, որ Նեմեսիոսը պարզապես փորձել է նկարագրել արյան հետ միասին սերմնահեղուկի կրկնվող պտույտն օրգանիզմում: Համենայն դեպս, արյան մեծ շրջանառություն մասին այլ այսպիսի ակնարկ երկում չկա:

(157) Մերձ առ ականջսն եւ մերձ առ քներակն՝ τὰς φλέβας τὰς παρὰ τὰ ὦτα καὶ τὰς παρὰ τὰς καρωτίδας, իսկ ըստ մեկ այլ ընթերցման՝ καρωτίδας-ի փոխարեն՝ παρωτίδας (parotides հարականջային թքագեղձն է): Կան նաև καρωτίδας, περικαρωτίδας (Nem 1987, p. 86, տարրնթ.) տարբերակները: Պարզ չէ, թե խոսքն ինչի մասին է: Հատկապես, ո՞ր կազմախոսական տարրի հատումը հարականջային շրջանում քներակին մոտ, կարող է բերել կենդանու անպտղություն: Եթե փորձենք վերլուծել ժամանակակից պատկերացումները սեռական օրգանների և գլխուղեղի կապի մասին, անպայման պետք է անդրադառնանք ներզատիչ համակարգին, որի մեջ տարբերակում են երկու տեսակի գեղձեր՝ կենտրոնական (հիպոթալամոս, հիպոֆիզ, էպիֆիզ) և ծայրամասային (վահանագեղձ, ենթաստամոքսային գեղձ, սեռական գեղձեր): Կենտրոնականները տեղակայված են ուղեղի հիմային մասում և ուղղակիորեն կապված են կենտրոնական նյարդային համակարգի գործունեություն հետ: Նրանք արտադրում են նեյրոհորմոններ, ինչպես նաև ծայրամասային ներզատիչ գեղձերի գործառույթները կարգավորող հորմոններ: Կենտրոնական բոլոր երեք գեղձերը մասնակցում են սեռական գեղձերի աշխատանքի կարգավորմանը: Մասնավորապես հիպոֆիզը և էպիֆիզը (կոնաձև գեղձը) վերահսկում են սեռական հասունացումն ու երկրորդային սեռական նշանների առաջացումը: Էպիֆիզը, արգելակելով հիպոֆիզի գոնադոտրոպ հորմոնի վաղաժամ արտադրումը, թույլ չի տալիս նաև վաղաժամ սեռական հասունացում: Այս երկու գեղձերը գտնվում են հիպոթալամոսի վերահսկողության տակ: Գործնականում ամբողջ գլխուղեղն է մասնակցում վերարտադրողական համակարգի գործառույթների կարգավորմանը: Դա հաստատվում է նաև ընդարձակ կազմախոսական և գործառույթային կապերով, որ կան հիպոթալամոսի և կենտրոնական նյարդային համակարգի մյուս մասերի միջև: Այս գեղձերից ամենաքիչ ուսումնասիրվածը էպիֆիզն է (կոնաձև գեղձ, corpus pineale, epiphysis cerebri): Այն արտադրում է սերոտոնին և մելատոնին, ինչպես նաև՝ նորադրենալին և հիստամին: Մելատոնինը որոշում է գոնադոտրոպ երևույթների պարբերականությունը, այդ թվում՝ կանանց

մոտ ամսական ցիկլի տևողությունը: Լույսի ավելցուկն արգելակում է սերոտոնինի փոխարկումը մելատոնինի: Իսկ մթան մեջ, ընդհակառակը, մելատոնինի սինթեզն ակտիվանում է: Այդ պատճառով, գարնանը և ամռանը, երբ օրը երկար է, էպիֆիզի գործունեությունն ընկճվում է, իսկ կենդանիների սեռական ակտիվությունն՝ ավելանում: Երկար ժամանակ անհասկանալի էր, թե ինչ գործառույթներ ունի այս գեղձը: Այն համարում էին ուղեղի մեծ կեղևի մասնիկ: Խորհրդապաշտական գրականության մեջ հաճախ խոսվում էր նրա կապի մասին խորհրդավոր, աննյութական թելի հետ, որը գլխուղեղը կապում էր մարդու եթերային մարմին (աուրային): Ենթադրվում էր նաև, որ այդ օրգանը կարող է վերականգնել նախորդ կյանքի փորձն ու պատկերները, իրականացնել հեռագրացություն: Ֆրանսիացի փիլիսոփա Ռ. Դեկարտը (ԺԷ. դար) կարծում էր, որ կոնաձև գեղձը բանական հոգու նստավայրն է և, որ այն միջնորդող դեր է կատարում գույգ օրգաններից եկող պատկերացումների ընկալման համար՝ օրինակ, ձեռքերից, աչքերից, ականջներից (գուցե նաև ամորձիներից և ձվարաններից?): Նա կարծում էր, որ էպիֆիզում «արյան գոլորշիների» ազդեցության տակ ձևավորվում են գայրույթը, ուրախությունը, վախը, տխրությունը (տե՛ս Декарт 1989, сс. 481-573):

(158) Հավանաբար՝ *plexus venosus pampiniformis*:

(159) Մինն շնչերակ եւ մինն երակ՝ լի սերմամբ արտահայտությունը վերականգնել է Մատթէն իմաստից ելնելով (PG 40, p. 701, n. 75). «յուրաքանչյուր երակ լի է արյամբ, իսկ յուրաքանչյուր շնչերակ՝ պնևմայով»: Տեքստում «արյան» և «պնևմայի» փոխարեն կարողում ենք «սերմն», ինչը չի համապատասխանում Նեմեսիոսի հայեցակարգին, ըստ որի սերմառաջացումն իրականացվում է ոչ թե երակներում և զարկերակներում, այլ սերմնարաններում (և ձվարաններում) (տե՛ս ծնթ. 157): Մատթէի կարծիքով՝ խնդրո առարկա արտահայտությունը բացատրական ընդմիջարկություն է (սակայն նրա համարժեքի առկայությունը հայերեն բնագրում խոսում է նրա վաղեմության մասին), և վերաբերում է սերմարտադրման մեջ արյունատար անոթների մասնակցությանը: Իրականում սերմը պարզապես կատարելագործվում է անոթներում, ինչպես բացատրվում է անմիջապես դրանից հետո՝ «եւ ի սոսա բոլորովմբք սերմնանայ...»:

(160) Տողատակում նշված տարբերվող այս հատվածը սերմից արգանդի եղջյուրի մեջ խորեոնի (*χορίον*), ինչպես նաև՝ ալլանտոիսի

(*ἀλλαντοειδής*) ձևավորման մասին է, որը ծառայում է իբրև սաղմի արտաթորանքների տեղակայման վայր: Ե՛վ խորեոնը, և՛ ալլանտոիսը՝ դեղնուցապարկի, ամնիոնի և ընկերքի հետ միասին, համարվում են սաղմնային թաղանթներ կամ արտասաղմնային օրգաններ, որոնք ապահովում են սաղմի զարգացումը մինչև ծնունդ: Խորիոնը ձևավորվում է 7-8-րդ օրը՝ արտասաղմնային մեզոդերմալ բջիջներով տրոֆոբլաստի ներքին մակերևույթի պատման շնորհիվ: Խորիոնն ապահովում է սաղմի պատվաստումը կամ փոխտնկումը (իմպլանտացիան) և ձևավորում է ընկերքը՝ դառնալով վերջինիս պտղային մասը: Իսկ ալլանտոիսը (*allantoeides* – բառացի՝ «երչիկանման») բարձրագույն ողնաշարավոր կենդանիների մոտ սաղմնային շնչառական օրգան է, ձևավորվում է 16-րդ օրը սաղմի առաջնային հետնաղու արտափքմամբ՝ ամնիոնի և դեղնուցապարկի արանքում: Այն մասնակցում է գազափոխանակությանը սաղմի և շրջակա միջավայրի միջև: Այնտեղ կուտակվում են նյութափոխանակության ազոտական արգասիքները: Այն ծածկված է անցումային էպիթելով (ուերոէպիթել): Մարդու և կաթնասուն կենդանիների մոտ ալլանտոիսի մնացորդները գտնվում են պորտալարի հաստութային մեջ: Նրա անոթները դառնում են պորտալարի անոթները (տե՛ս *Афанасьев, Юрина 2012, շա. 21*):

Գլուխ ԻԶ.

(161) Տողատակում բերված հատվածը (*Nem 1987, p. 88. 8-13*) բացակայում է միայն հայերեն տարբերակում. «Այսպես, ջիլը կազմված է կապաններից և նուրբ ջղերից (կամ նյարդերից). ջիլը նյարդից տարբերվում է նրանով, որ ամեն նյարդ զգայական է և կլոր և ավելի նուրբ (կամ փափուկ) և սկիզբ ունի գլխուղեղից, իսկ ջիլը և՛ չոր է, և՛ ոսկրից է (սկիզբ առնում), և՛ անզգա է ըստ ինքեան, և՛ երբեմն՝ լայն (կամ հարթ)»:

(162) Տողատակում բերված՝ միայն հայերենում բացակայող հատվածի (*Nem 1987, p. 88. 18-20*) իմաստն է՝ միայն մարդը կարող է նստել՝ կարիք չունենալով հենարանի, քանզի միայն նա է երկու ուղիղ անկյունների տակ ծալում ոտքը՝ աճուկում և ծնկան հոդում, մեկը՝ դեպի ներս, մյուսը՝ դեպի դուրս:

Գլուխ ԻԷ.

(163) Ըստ Նեմեսիոսի՝ շնչառական օրգաններ են.

1. մկանները, որոնք լայնացնում են կրծքավանդակը (ախոնդանք)՝ շնչառության գլխավոր օրգանը (մկաններն իրենք չարժվում են «անձնական զօրութեամբ»),

2. թոքերը, որոնք ցանցանման օրգաններ են՝ կազմված չորս բաղադրատարրերից՝ խոշոր շնչերակից, ողորկ շնչերակից, երակից (φλέψ) և թոքի «փրփրատեսակ մարմնից» (ἀφρώδης σάρξ): Վերջինս, ըստ երևույթին, թոքի հյուսվածքն է, որում բաշխված է թոքի մազանոթային ցանցը՝ կազմված բրոնխոլներից, զարկերակային և երակային մազանոթներից. ἦτις σάρξ ἀναπληροῖ, δίκην στοιβῆς τὰς μεταξὺ χώρας τοῦ πλέγματος, τῶν τε δύο ἀτηριῶν καὶ τῆς φλεβός – «այդ մարմինը լցոնանյութի նման լցված է ցանցի, երկու շնչերակների և երակների միջև...»,

3. «խոշորագույնք շնչերակք» (αἱ τραχεῖαι ἀρτηρίαι). հնարավոր է խոսքը շնչափողի, գլխավոր բրոնխի և նրա ճյուղավորումների մասին է, որոնք վերևում հարում են երեք մեծ աճառներից կազմված «քիմք»-ին (βρόγχος՝ ըստ երևույթին ի նկատի ունի կոկորդը), որը միանում է խոչափողին (φάρυγξ՝ ըմպան): Բերանի և ուռնգերի շնորհիվ արտաքին օդը մտնում է օրգանիզմ՝ նախապես անցնելով մաղանման կամ սպունգանման ոսկրի (ἡθμοειδοῦς ἢ σπογγοειδοῦς ὄστον) միջով: Այդ ոսկրը միջնորդավորող և չափավորող դեր է կատարում, որպեսզի արտաքին օդի որակական ավելցուկները չվնասեն ուղեղը: ՆԲՀԼ-ում (և մյուս բառարաններում նույնպես) «խոչափող»-ը թարգմանվում է «կոկորդ, խոչակ»: Սակայն այստեղ խոսքն, ավելի շուտ, ըմպանի մասին է: Գուցե նախկինում պարզապես հստակ չեն տարանջատվել կոկորդն ու ըմպանը: Նյուսացին գրում է. «Եւ այտք, եւ լեզու, որ գկոկորդիւն է կազմած, ըստ որում սոսորդն (քիմք) եւ ի վայր կոյս թուլանայ հովտաբար, եւ շեշտ ոլորելով ձգտի» (Նիւս. Կազմ. էջ 78), մեկ այլ տեղում նա խոչափողը նկարագրում է իբրև կոկորդի մաս. «Եւ վասն զի բոլորակագոյնք են գկոկորդիւս մասունքն, եւ յոլով է ի սոսա ջղուտն, յորժամ եւ յայսմանէ ի բաց կորգել պէտք իցեն գոլորչոյն գլթանձրամասնութիւն, վասն զի անհնար է հանդէպ ուղիղ ի բաց գատուցանել զբոլորակաձեւ մասնն, եթէ ոչ ըստ բոլորակաձեւոյն եղեալ լիցի:

Վասն այսորիկ յաւրանչման շնչոյն, յորժամ կողկողիթն (*uvula*, քիմքի լեզվակ) ի ստորագոյն կողմն խոչափողիւքն գոգանայ, եւ ի ներքս ամենեցուն ի բոլորակի ձեւ եղելոց, լորձնին այս թանճրութիւնն ըմբռնեցեալն ի մասունսն, ի դուրս ելանէ ի ձեռն ելից շնչոյն» (Նիւս. Կազմ. էջ 101-102): Այս դեպքում ևս, ըստ տեղագրութեան, խոչափողին հատկացվում է կողկողի սկզբնական հատվածի, այսինքն՝ ըմպանի, կարգավիճակ: Ի դեպ, ինչպես հասկանալի է դառնում էջ 78-ի մեջբերումից, այստեղ Սյունեցին «քիմք»-ի փոխարեն գործածել է «սոսորդ» բառը, չնայած այլ տեղերում նույն «վերնայարկն» է: Ավելի ուշ Աբուսայիզը բերում է «առաստաղ բերնին» եզրը (տե՛ս Աբուսայիզ 1974, էջ 131, 159, 194), իսկ միջնադարյան հայկական բժշկարաններում «քիմք»-ը երբեմն փոխարինվում է «խոչակ» և «խոչափող» հոմանիշներով (տե՛ս Գրիգորիս 1962, էջ 104, 107, 112, Իշոխ 1979, էջ 97):

(164) Տե՛ս Plato Tim. 70 c, d:

(165) Հայերենում բացակայող հատվածը (*Nem 92. 25- 93. 2*) թարգմանվում է հետևյալ կերպ. «և՛ նուրբ մարմինն, և՛ մնացած ամբողջ ընդերքին. իսկ բնությամբ մարմինը (σάρξ)՝ շրջապատող օդի և հսկող մարմինների ազդեցութեան տակ կարծրացած է»: Վլադիմիրսկին *τλωθεῖσα* բառը թարգմանում է «կոշտակավոր»՝ նշելով, որ մաշկը (*δέρμα*) անվանվում էր նաև *σάρξ τλωθεῖσα* («կոշտակավոր մարմին») (*Немецуй 2011, нр. 737*):

Գլուխ ԻԹ.

(166) Պատմութեանը հայտնի են երկու Դիոնիսիոս բռնապետ՝ հայր և որդի, որ իշխում էին Սիկիլիայի Սիրակուզայում՝ Ավագը (Ք. ա. 431-367 թթ.) և Կրտսերը (Ք. ա. 397- 337 թթ.), ինչպես նաև՝ երկու Ջենոն անունով փիլիսոփա՝ Ջենոն Տարսոնացին (Ք. ա. Բ. դար) և Ջենոն Կիտիոնացին (Ք. ա. 334-262 թթ.): Ժամանակային առումով նրանցից ոչ մեկը չէր կարող ապրել երկու բռնապետերից որևէ մեկի օրոք: Իսկ լեզուն ծամելն ու թքելը կեղծ-Նոննոսը և Դավիթ Անհաղթը վերագրել են պլուրալ գործակալ կին փիլիսոփա Թեանոյին (Դաւիթ, Սահմանք 1960, գլ. Թ, Ակինյան 1904, էջ 139-146) [(Nonnos), *Die Scholien zu fünf Reden des Gregor von Nazianz, herausgegeben von A. Manandian, Marburg, 1903, p. 32*]:

(167) Անաքսարքոս Աբդերացին մտերիմ էր Ալեքսանդր Մակեդոնացուն և վատ հարաբերություններ ուներ Կիպրոսի բռնապետ Նիկոկոնոնի հետ: Մի խնջույքի ժամանակ Ալեքսանդրի այն հարցին, թե՞ հավանում է արդյոք հյուրասիրությունը, Անաքսարքոսը պատասխանում է. «Ամեն ինչ հրաշալի է, արքա, պարզապես կարելի էր նաև մի բռնակալի գլուխ հրամցնել»՝ ակնարկելով Նիկոկոնոնին: Ալեքսանդրի մահից հետո, երբ մի նավարկության ժամանակ Անաքսարքոսը ստիպված էր կանգ առնել Կիպրոսում, բռնակալը հրամայում է ձերբակալել նրան, նետել սանդի վրա և երկաթե սանդակոթերով կտոր-կտոր անել: Բնավ չվախենալով նման մահապատժից, փրկիստփան միայն բռնակալի երեսին է շարտում իր նշանավոր խոսքերը. «Կտոր-կտոր արա Անաքսարքոսի կաշին, բայց Անաքսարքոսին մանրել քեզ չի հաջողվի»: Իսկ երբ Նիկոկոնոնը հրամայեց կտրել նրա լեզուն, ասում են, նա ինքը կծեց, պոկեց այն և թքեց բռնապետի դեմքին (Dioegen 1986, кн. 9): Նեմեսիոսի մոտ, թվում է նա չարչարանքներ է կրում բարեկամներին չմատնելու համար՝ տարբերվելով Դիոգենեսի պատմությունից: Հնարավոր է՝ լեզուն ծամելու պատմությունը ևս այստեղից է վերցված, և թյուրիմացաբար է վերագրվել Չենոնին (տե՛ս նախորդ ծնթ.):

(168) Nem 95. 6 προδοῦναι («մատնելու») «տալոյն յառաջ»-ը տառացի պատճենում է, որը մթագնել է իմաստը:

(169) Տե՛ս Դան. ԺԳ. 22 (Ծննդ. ԼԹ. 7):

(170) «Չոհեալ» ἐπιθύσαζ. եթովպացիներն Օրիգենեսին ընտրություն էին պարտադրել՝ կամ պղծել սեփական մարմինն անառակությունամբ, կամ գոհ մատուցել կուռքերին, և նա նախընտրեց վերջինը (PG 40, p. 722, n. 59): Վենետիկյան հրատարակիչը լուծմունք է ծանոթագրում. «Դեկոս հրամայեաց սև առն ընդ նմա անկանել, զոր չէր պարտ ամաչել, այլ կրել, թէ և ամոթալի էր գործն», ապա հավելում է. «Չգիտեմ ուստի՞ առեալ թիբուտ՝ ի գաղղիական թարգմանությունեան իւրում՝ յարմարէ. Pour ne pas tomber dans les désordres des Ethiopiens, se rendit coupable de mutilation sur lui-même» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 115, ծ. 5): Խոսքը Ժան-Բատիստ Տիբոյի մասին է, որն առաջինը հին հունարենից Նեմեսիոսի երկը թարգմանեց ֆրանսերեն (Némésius, De la nature de l' home, traduit pour la première fois du Grec en Français par MJB Thibault, Paris: Chez Hachette, libraire, Rue Pierre-Sarrazin 19, 1844):

Գլուխ Լ.

(171) *Nem 97. 10 τῆς μοχθηρίας* («արատավորութեան»): Բառը շփոթված է *μόχθημα* («չարչարանք») բառի հետ:

Գլուխ ԼԱ.

(172) Այսինքն, սննդառութեան և աճի վերը հիշյալ գործառույթներով: Մատթէն նկատում է, որ Ֆիզիկական գործառույթները, որոնք կախված չեն մեր կամքից, չեն կարող կոչվել ոչ կամավոր և ոչ ակամա, անկախ այն բանից՝ մենք գիտենք արդյոք այդ գործառույթների բոլոր մանրամասներն ու առանձնահատկությունները (PG 40, p. 728, n. 16):

Գլուխ ԼԲ.

(173) «Ստուգաբանութիւնդ է ըստ յունին, զի προαιρετὸν կազմի τὴ αἰρετὸν բառէ, որ է ἔντορεσσι, ἰοσθρεσσι, և τὴ προ նախադրութենէ, որ նշանակէ փոխանակ, τὴ տեղի» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 122, ծ. 2):

Գլուխ ԼԳ.

(174) «Դիպողականաց» (στοχαστικῶν): Ըստ Վլադիմիրսկոն՝ *στοχαστικῶν* կարելի է թարգմանել «նպատակաուղղված», ինչը ենթադրում է որոշակի հայտնի նպատակ (*Немезий 2011, прим. 845*): Լատիներեն՝ *quae conjectura continentur* («որոնք հիմնված են կարծիքի կամ ենթադրության վրա») (PG 40, p. 739):

Գլուխ ԼԴ.

(175) Քրիստիպոսը (*Χρύσιππος*, Ք. ա. 281-208 թթ.) ընդունելի էր համարում միայն մարդու ներդաշնակ կյանքը բնութեան հետ, քանի որ մարդն ու բնությունը միասնություն են: Աստված, բանականություն, ճակատագիր և Զևս գաղափարները նրա մոտ նույնանում են: Աշխարհում ամեն ինչի ստեղծումը նա վերագրում է ճակատագրին, որն ամբողջ Գոյի պատճառական շղթան է, ըստ որի շարժվում է աշխարհը: Այն նույնն է, ինչ և բանականությունը: Իսկ քանի որ ամեն ինչ ըստ ճակատագրի է, ուրեմն կարևոր է նաև գուշակության արվեստը (*Диоген 1986, Кн. 7*):

(176) *Φιλοπάτωρ* (հայերեն տարբերակներում՝ *փիլիպատովր*, *փիլոպատոս*, *փիլոպատոս*, *փիլոպատիոս*): Պետք է ենթադրել, որ խոսքն ինչ-որ ստոիկյան փիլիսոփայի մասին է: Սակայն Փիլոպատորը («հայրասեր») սովորաբար արքաների մականունն էր՝ Պտղոմեոս Դ. Փիլոպատոր (Եգիպտոսի), Սելևկոս Դ. և Անտիոքոս Ժ. Եվսեբես Փիլոպատոր (Սելևկյան պետության արքաներ), Արքելաոս Փիլոպատոր (Կապադոկիայի արքա) և այլն: Իսկ Զենոնի աշակերտների թվում Անտիպատոր Տարսոնացի (Ք. ա. 200-129 թթ.) փիլիսոփայի անունը հաճախ է նշվում Քրիստիպոսի հետ միասին: Նրանք երկուսն էլ կարծում են, որ աշխարհը կառուցվել է մտքով և նախախնամությամբ: Քրիստիպոսն այդ թեմաներին անդրադառնում է իր «Բնություն մասին», «Նախախնամության մասին», «Ճակատագրի մասին» աշխատություններում, իսկ Անտիպատորը՝ իր «Աշխարհի մասին» և «Ճակատագրի մասին» երկերում (Διογεν 1986, կհ. 7):

Գլուխ ԼԵ.

(177) Աստժո սպասավորության մասին խոսելիս Նեմեսիոսը հաճախ օգտագործում է *θεραπεία բառը*: Այս դեպքում *τῶν ἀστέρων θεραπείας τὰς ἐκμειλισσομένης* արտահայտությունը կարելի է հասկանալ «աստղերի սպասավորություն, պաշտամունք, որի շնորհիվ մեղմանում է նրանց զայրույթը»: Իսկ ստորև *θεραπεία բառը* թարգմանվում է՝ «պատարագ»-ով (*θεραπείας τῶν θεῶν*):

(178) Բախտիցն պատմողք կամ «բաշխողք» էին համարվում, այսպես կոչված ծննդաբաշխերը (գենեթրիալոգները) (*τῶν καλουμένων γενεθλιαλόγων*) *τὰ γενέθλια* («ծննդյան օր») բառից, որոնք ծննդյան օրվան համապատասխանող աստղերի դասավորությամբ կանխագուշակում էին նորածնի ճակատագիրը:

Լատիներեն թարգմանությունն (PG 40, p. 747) ավելի լիարժեք է՝ «Հատկապես նրանց մարգարեությունը, ովքեր կանխատեսում են և ուրվագծում յուրաքանչյուրի կյանքը՝ ըստ ծննդյան օրվա, և որոնք կոչվում են *γενεθλιαλόγοι*»: Հայերեն որոշ ձեռագրերում կան նաև լուծմունքներ, օրինակ՝ Ժ-ում մեկնվում է. «աստեղացն ընթացքն, որ գչարն ու բարին տան»: Նրանք բոլորը համարվում էին «դիւթութեան» (*μαντεία*) արվեստի

գիտականեր: Նմանատիպ ծննդաբաշխության, աստղաբաշխության, աստղահամալուծությունների, մոլորակներին և կենդանակերպերին առնչվող գուշակությունների մասին գիրք ունի նաև Ամիրդովլաթ Ամասիացին, որը կոչվում է «Գիրք ռամկական» (տե՛ս Ամիրդովլաթ 2014, XVIII, նշում 4):

Գլուխ ԼԶ.

(179) Ըստ Նեմեսիոսի՝ *προαίρεσις*-ը հատուկ կամային գործողություն է: Այն հնարավոր բոլոր տարբերակների ընտրության, դրանց քննարկման և վերլուծության արդյունքն է, երբ ընտրությունը կանգ է առնում գերապատվություն ստացած որևէ տարբերակի վրա: Չնայած դրան, տարբերակելով հանդերձ *αἴρεσις* («ընտրություն») և *προαίρεσις* («նախընտրություն») հասկացությունները, Նեմեսիոսը հաճախ նույնացնում է դրանք: Նույն կերպ են վարվում նաև հայ թարգմանիչները, հիմնականում գործածելով «յաւժարութիւն» եզրը: Սկզբունքային տարբերություն կա «նախընտրել» և «կամենալ» (*βούλησις*) եզրերի միջև: Նախընտրությունը միշտ ենթադրում է նաև նպատակին հասնելու ուղիները, իսկ կամենալը, ըստ Նեմեսիոսի՝ միշտ չէ, որ ուղեկցվում է այդ ուղիների մասին պատկերացմամբ: Դա լինում է միայն այն դեպքում, երբ կամենալը վերաբերում է հնարավորին, դրանով իսկ տարբերվելով ավելի անորոշ կամային գործողությունից, որ կոչվում է ձգտում, մղում («յարձակումն»):

Գլուխ ԼԷ.

(180) Տե՛ս Plato *De republ. lib. X*, «Ի Հասարակապետութիւն մատենին, գլ. Ժ.» (Նեմեսիոս, Վ 1889, էջ 131, ծ. 1): Ճակատագրի և նրա երկակիության մասին Պլատոնը հանգամանալի վերլուծություն է ծավալում նաև «Օրենքների կամ օրենսդրության մասին» (*Πλατων, т. 4, 1994, Законы, 895e, 896 e*) երկում:

(181) Տողատակում նշված *δι' αἰτίαν ἀναπόδραστον* (*αἰτία* «պատճառ» բառը կարող է նշանակել նաև՝ «հիմք, առիթ, մեղադրանք», *ἀναπόδραστον*՝ «անխուսափելի») արտահայտությունը Վլադիմիրսկին թարգմանում է *непременный, в основании неизбежный* («իր հիմքում կամ ի սկզբանէ

անխուսափելի»): Ստորև՝ «Եւ կոչէ զայս դրութիւնս անփախչելիս», տարրնթերցվածներում նաև՝ «անխափանելիս», իսկ հունարեն՝ *θεσμὸν ἀδραστείας*. *θεσμός* նշանակում է «1. հինավուրց կարգ, սրբազան օրենք, 2. կարգ, օրենք, դրություն, 3. գանձ, հարստություն», իսկ *ἀδραστεία*՝ Ադրաստեա-Նեմեսիսի՝ վրիժառության աստվածուհու մականունն է: *θεσμὸν ἀδραστείας*, որ նշանակում է «Ադրաստեայի օրենք», անխախտելի արդարադատության օրենքն է, որը տրված է սկզբնական և բարձրագույն Աստծո կողմից՝ ամբողջի կարգավորման համար, որով ղեկավարվում են իրողությունները (*παρὰ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτου Θεοῦ εἰς διακόσμησιν τῶν ὄλων καθ' ὃν διεξάγεται τὰ γινόμενα*, *Nem 109. 13-15*):

(182) «Հնարաւորապէս»՝ *ἐνδεχομένων*. Ելնելով տեքստի բովանդակությունից, ստացվում է՝ «այնպես, ինչպես անհրաժեշտ է դառնում մարդու բարօրության և նախախնամության բարձրագույն նպատակների համար»: Օքսֆորդյան հրատարակիչն իր ծանոթագրություններում մեջբերում է Ամմոնիուսի խոսքերը. «Աստվածությունները գերազանցապես գիտեն հնարավոր ամեն բան. առանձին առարկաները՝ անբաժանելի և ոչ տարածական, բազմաբանակները՝ հավերժական և եղական, և անեղականները», ինչից էլ հետևում է, որ «նրանց կանխատեսումը իրադարձություններին չի պարտադրում ոչ մի անհրաժեշտություն» (*Oxon. 1671, p. 398*):

(183) Տե՛ս Յեսու ժ. 13-14:

(184) Տե՛ս Ծննդոց Ե. 24 և Դ. Թագաւորաց Բ. 11:

Գլուխ ԼԲ.

(185) Անձնիշխանական՝ *ἀντεξουσίον* («լիարժեք ազատություն, ինքնուրույնություն, ինքնորոշում»): Այլ կերպ ասած՝ անձնիշխանականը մարդու ազատ կամքի իրավունքն է (և պարտականությունը), նրա որոշում կայացնելու ազատությունը, ինքնուրույնությունն ու ինքնորոշումը, որ գտնվում է մարդու տիրապետության, նրա վերահսկողության տակ և ենթակա է նրա կամքին:

(186) Ինքնամատոյց բառով թարգմանվում է *τὸ αὐτόματον*-ը, որ նշանակում է պատահականություն, դիպված, ինքնագործ, ինքնաշարժ:

(187) Տե՛ս *Arist. Ethic Nicomach. 1114 a*:

(188) Դիոդորոս Սիկիլիացու (Ք. ա. 90-30) «Պատմական գրադարան» աշխատությունը, համեմատելով գոյություն ունեցող բազմաթիվ առասպելներ և ժողովրդական ավանդություններ, մանրամասն վերլուծում է հին աստվածների դերն ու նշանակությունը մարդկանց կյանքում: Նրա վեցերորդ գրքում հատվածներ են պահպանվել էվհեմերոս Մեսենացու (Ք. ա. 340-260 թթ.) «Սրբազան պատմություն» երկից, որտեղ նա նկարագրում է իր ճամփորդությունը դեպի աստվածների սրբազան Պանքեա կղզին: Այնտեղ նա գտնում է զարմանալի մի արձանագրություն, որտեղ ներկայացված էր բոլոր աստվածների ծագումն ու դերը: Ըստ այդ արձանագրության նրանք երկրային էակներ էին՝ օժտված հզոր ուժով և կարողություններով: Դիոդորոսի հինգերորդ գրքում իբրև աստվածների կղզի ներկայացվում է Կրետեն, որի հետ է կապված, ըստ բազմաթիվ ավանդությունների, մարդկանց շնորհված մեծագույն բարիքներից շատերի, այդ թվում՝ նաև օրենքների ստեղծումը: Զևսը տարբերվում էր բոլոր աստվածներից իր արիությունը, խելքով, արդարամտությունը և այլ առաքինություններով: Նա սովորեցրեց մարդկանց կատարած հանցանքների համար դատել իրար՝ համաձայն որոշակի օրենքների, հրաժարվելով ուժի գործադրումից, վեճերը լուծելով դատարանում: Ընդհանուր առմամբ նա հաստատեց արդարամիտ օրենքների և խաղաղության գաղափարը, ըստ որի բարի մարդկանց վրա պետք է ներգործել նրանց համոզելով, իսկ չարերին ենթարկել՝ պատիժներով և վախով: Նա ոչնչացնում էր ավազակներին և ամբարիշտներին՝ մտցնելով հավասարակշռություն և ժողովրդավարություն (Diодор 2000, с. 71):

Գլուխ ԼԹ.

(189) Տե՛ս Երեմիա Ժ. 23:

(190) Տե՛ս Սաղմ. 79. 11:

(191) Տե՛ս Մատթէոս Ե. 28:

(192) Տե՛ս Յոք Ա. 5:

(193) Պարունակողը περιέχων. ի նկատի ունի, մարմինը չըջապատող օղբ, երբեմն կլիմայական պայմանները: Այլ տեղերում այն թարգմանվում է պարզապես «օղ» (1. [12], հմմտ Nem 9. 11):

Գլուխ Խ.

(194) Ըստ Պլատոնի՝ տեսականը էության ճանաչումն է, իսկ գործականը՝ իմացությունը, թե ինչպես պետք է վարվել: Տեսականն իրականացվում է հայեցողությամբ (κατανοοῦν), որը մտքի, իմացականի գործունեությունն է: Գործականը բանական հոգու գործողությունն է (խոհեցողականն՝ βουλευτικόν), որ կատարվում է մարմնի միջոցով: Աստվածային հայեցողությամբ և աստվածային մտքերով հոգին հաճույք է ստանում, և նրա այդ վիճակը կոչվում է մտածողություն կամ խորհուրդ, որով նա նմանվում է Աստծուն: Հայեցողությունն ամենակարևորն ու արժեքավորն է, ցանկալին ու գրավիչը, այն միշտ հասանելի է և կախված է մեզանից, իսկ գործականում և գործերում, որոնք մարմնով են կատարվում, կարող են լինել արգելքներ (Πλατων, т. 4, 1994, «Альбин [Алкиной], Ученник платоновскою философию», II. 2 –III. 1): Խորհելու ունակությունը երկակի է՝ խորհրդածության ակունքը, որ մեր միտքն է (νοῦν), և գործիքը, որը որոշակի բնական օրգան է՝ ճշմարտության և կեղծիքի տարբերակման համար, բնատուր կամ բնութեանական բանականությունն է կամ խելքը (նույն տեղում, IV. 1):

(195) Յերկրաւորքս՝ ἐν τοῖς περιγείοις, Վլադիմիրսկին թարգմանում է в среде обитателей земли (Немезий 2011, нр.м. 1003): Լատիներեն՝ «որոնք պտտվում են երկրի շուրջ» (Ant. 1565): Հավանաբար, խոսքն այն աննյութեղեն երկնային էակների մասին է, որոնք մասնակցություն են ունենում մարդկանց գործերին և մյուսներից ավելի փոփոխական են:

Գլուխ ԽԱ.

(196) Ժամուց դարձումն՝ τῶν ὥρων ἀποκατάστασις. խոսքը, հավանաբար, առհասարակ ժամանակի պարբերականություն մասին է:

(197) Տե՛ս Դան. ԺԳ.:

(198) Խոսքը Իբիկոս (Ἴβυκος. Ք. ա. Ջ. դ.) բանաստեղծի մասին է (տե՛ս Plut, garr. 14, 509 F):

(199) Պատարագաւք եւ այլովք այսպիսեաւքս համապատասխանում է ἀναθήμασί τε καὶ περιβόλοις-ին. ἀνάθημα նշանակում է «գոհաբերություն, սրբազան ընծա», περίβολος՝ «ցանկապատված վայր»: Վլադիմիրսկին

περίβολος-ը թարգմանում է՝ «տաճարներով, որոնցում, բնականաբար, կատարվում են սրբազան ծիսկատարություններ» (Hemezian 2011, num. 1044): Բառի այդ նշանակությունը մասին տե՛ս PG 40, p. 785, n. 14:

(200) Անաքսագորաս Կլագոմենացի (ծնվ. ≈500 թ.) փիլիսոփա, աստղաբաշխ, երկրաչափ, Հոմերոսի մեկնիչ: Ըստ Արիստոտելի՝ Անաքսագորասը պնդում էր, որ ամբողջ գոյացությունը հիմքը մանր մասնիկներն են, որոնք միանալով առաջացնում են որակապես տարբեր մարմիններ: Բնությունը մեղ գոյությունը հունի առաջացումը և չքացումը, այլ միայն այդ մասնիկների միացումը և անջատումը: Այդ նյութական մասնիկները բաժանելի են և կոչվում են «սպերմատա» սերմեր, իսկ Արիստոտելը դրանք անվանում է «Հոմոմերներ»: Բոլոր առարկաները, որ կազմված են այդ մասնիկներից, սկզբում եղել են իրար հետ խառնված: Անսահմանորեն բաժանելի այդ մասնիկներն իրենց մեջ չեն պարունակում ներքնակ շարժում, այլ շարժման մեջ են դրվում արտաքին մի ուժի միջոցով, որ կոչվում է «նուս» (բանականություն) կամ համաշխարհային ոգի (տե՛ս Arist. De metaph. 983b-984b):

(201) Ըստ Մորանի՝ Nem 124. 22-125. 2 հատվածը բացակայում է միայն հայերեն բնագրում:

PG 40, p. 791-ում այստեղ նոր գլուխ է սկսվում թվով 43, ինչին հետևելով, գլուխն առանձնացնում է նաև Վենետիկյան հրատարակիչը, սակայն հայերեն ոչ մի ձեռագրում այդպիսի բաժանում չկա: Հունարեն բնագրում այդ գլուխը կոչվում է τὸ ἐστὶ πρόνοια («Ինչ է նախախնամությունը»):

Գլուխ ԽԲ.

(202) Nem 126. 12-15 εἶναι δὲ καὶ τῆ δευτέρα καὶ τῆ τρίτη προνοία τὸ εἶναι παρὰ τῆς πρώτης, ὡς δυνάμει πάντα παρὰ τοῦ πρώτου Θεοῦ διοικεῖσθαι τοῦ τάξαντος καὶ τοὺς δευτέρους καὶ τοὺς τρίτους προνοητάς – «և երկրորդ, և երրորդ նախախնամությունը առաջին աստծով են, որպես ամենայն գործությունը՝ կարգավորվում է առաջին աստծով՝ կարգողով և՛ երկրորդ, և՛ երրորդ նախախնամողներին» (տե՛ս Plato. Tim. 38b-40e): Հայերեն թարգմանությունը մի փոքր խրթին է և անհասկանալի:

(203) Տողատակում նշված, միայն հայերեն բնագրում բացակայող արտահայտությունների բովանդակությունը հետևյալն է՝ «Այսպես, էպիկուրոսն ասում է. երանելին և անմահը ո՛չ ինքը հոգս ունի, ո՛չ էլ ուրիշներին է պատճառում, ուստի չի համակվում ո՛չ բարկությունից, ո՛չ ուրախությունից, քանզի բոլոր այսպիսի բաները տկարութեան նշան են: Բարկությունը օտար է աստվածներին, քանզի կամքին հակառակ մի բանի դեպքում է լինում, իսկ աստծո կամքին հակառակ ոչինչ չի լինում» (Հունարենից թարգմանությունը մերն է):

էպիկուրոսի (Ք. ա. 342-272 թթ.) հայտնի աշխատությունը կոչվում է «Բնություն մասին»: Այն կազմված է եղել 37 մասից, սակայն ամբողջությամբ չի հասել մեզ: Ականավոր փիլիսոփան մարդկային կյանքի նպատակն է համարում երջանկությունը, իսկ փիլիսոփայի բարձրագույն նպատակը՝ ատարաքսիան, այսինքն, ամեն տեսակի տանջանքի բացակայությունը, հաճույքը, անխռով կյանքը, մահից չվախենալը: Մահվան երկյուղը նախապաշարմունք է, որովհետև երբ մենք կանք, մահը դեռ չկա, իսկ երբ մահը կա, մենք արդեն չկանք: Երջանկությունն, ըստ նրա՝ հոգու անդորրն է: «Երբ մենք ասում ենք՝ նպատակը հաճույքն է, նկատի չունենք զգայական հաճույքը, այլ զերծ լինելը մարդկային տառապանքներից և հոգեկան հուզմունքներից: Հաճելի կյանք ստեղծում է զգաստ խելքը, որը զննում է, թե ինչն ընտրել և ինչից խուսափել, որը մի կողմ է նետում հոգուն հուզմունքներ պատճառող կարծիքները»: էպիկուրոսը սովորեցնում է նաև հեռու մնալ քաղաքական կյանքից: «Ապրիր աննկատ», – խորհուրդ է տալիս նա: Բայց «չի կարելի հաճելի ապրել՝ առանց ապրելու բանականորեն գեղեցիկ և արդարացի, և չի կարելի ապրել բանականորեն գեղեցիկ և արդարացի, առանց հաճելի ապրելու» (Лукреций 1983, cc. 31-40):

(204) Տե՛ս Arist. Ethic. Nicomach. 1144 b:

(205) Եվրիպիդեսն ու Մենանդրոսը հունական դրամատուրգիայի նշանավոր ներկայացուցիչներն են: Եվրիպիդեսն ապրել է Ք. ա. 480-406 թթ.: Եվրիպիդեսի ողբերգություններում հին առասպելները ներկայացվում են շեշտված մարդկային կրքերով և զգացմունքներով: Իսկ Մենանդրոսը (Ք. ա. 343-292 թթ.) Նոր ատտիկյան կատակերգության խոշորագույն ներկայացուցիչ է: Նրա գործերը երկար ժամանակ անհայտ էին

մնում: Այժմ հայտնի է նրա 16 ձեռագիր, որոնք պարունակում են 2300 չափածո տող: Մենանդրոսի մասին տեղեկություններ են հաղորդել Ապոլլոնորոսը, Պլուտարքոսը և այլք: Նա համակրել է Եվրիպիդեսին և իրեն համարել նրա երկրպագուն: Այս երկու հեղինակները հայ ժողովրդին հայտնի են եղել հնագույն ժամանակներից: «Գիրք Պիտոյից»-ը, որ հայկական բանասիրությունը համարում է Ե դարի վերջի հայ գրական կոթող, Եվրիպիդեսին որակում է «Մեծն Եվրիպիդես», իսկ Մենանդրոսին՝ «յույժ հռչակված» մակդիրներով (տե՛ս Գիրք պիտոյից 1993, էջ 57. 17, 55. 16):

(206) Երկկանգուն՝ *δίπηχον*, երկարության միավոր է երկու կանգուն, երկու ոտնաչափ: Մեկ կանգունը մոտ 0, 5 մետր է, երկուսը՝ մոտ 0, 92 մետր:

(207) *Չափ՝ μέδιμνος* (սորուն մարմինների չափ է մոտ 52, 53 լիտր):

(208) *τῆς κατὰ πλάτος δὲ μακαριότητος* (Nem 129. 11) նշանակում է «համատարած կամ բացարձակ երանությունից» (πλάτος-ի բառացի իմաստն է «լայնություն»):

(209) *Տե՛ս Ես. ԽԵ. 9:*

(210) *Նեմեսիոսի τῆς ἀρχῆς* (Nem 131. 11) այստեղ ունի «իշխանություն» իմաստը, բայց թարգմանված է բառի մյուս՝ «սկիզբ» իմաստով: Վլադիմիրսկին նույնպես թարգմանում է «իշխանություն»:

(211) *Տե՛ս Հռոմ. ԺԱ. 33:*

(212) *Տե՛ս Ղուկ. ԺԶ. 19:*

(213) *Տե՛ս Յովհ. Թ. 2, 3:*

(214) Պլատոնն իր տրամախոսություններում մեկ անգամ չէ, որ անդրադարձել է Սոկրատեսին և, մասնավորապես, նրա մահվանը: Ավելի հանգամանորեն այն ներկայացվում է «Սոկրատեսի պաշտպանականը» տրամախոսության մեջ: Սոկրատեսը մեղադրվում էր պետական, կրոնական և ընտանեկան կյանքին վերաբերող հնագույն իդեալների քննադատության համար: Դատավճիռը հետաձգվում է 30 օրով, քանի որ այդ ժամանակահատվածը համընկնում է դեպի Դելոս՝ Ապոլլոնի տաճար իրականացվող ամենամյա ուխտագնացության հետ՝ ի երախտագիտությունն աստվածների, որոնց շնորհիվ ոչնչացվել էր Մինոտավրոսը: Այդ սրբազան արարողության ընթացքում քաղաքը պետք է մաքուր պահվեր, և չէր կարող իրականացվել ոչ մի մահապատիժ (Plato Phaedo 58a-c): Այդ ժամա-

նակ ընկերները փորձում են կազմակերպել Սոկրատեսի փախուստը բանտից, սակայն նա կտրականապես հրաժարվում է: Իր վերջին օրը նա անցկացնում է ընկերներով շրջապատված և, ինչպես Ֆեդոնն է նկարագրում, թվում է ամենաերջանիկ մարդը: «Ինձ մոտ միտք ի հայտ եկավ, որ նա հեռանում էր դեպի Հադես ոչ առանց աստվածային նախախնամության, և այնտեղ՝ Հադեսում, ավելի երանելի կլինի, քան որևէ մեկ այլ տեղ» (Plato Phaedo 59a): Իր պաշտպանական ելույթի ժամանակ, ի պատասխան այն մեղադրանքին՝ իբր ինքը չի հավատում աստվածներին, Սոկրատեսը պատասխանում է. «Եթե ես հիմա՝ մահից վախենալով, փախչեի շարքից, կնշանակեր, որ ես չեմ հավատում Աստվածներին, քանի որ վախենում եմ մահից և համարում եմ ինձ իմաստուն՝ չլինելով այդպիսին, որովհետև մահից վախենալն այլ բան չէ, քան մտածելը, թե գիտես այն, ինչ իրականում չգիտես: Չէ՞ որ ոչ ոք չգիտի ինչ է մահը, արդյո՞ք այն մարդու համար բարեքներից մեծագույնը չէ: Բայց բոլորը նրանից վախենում են, կարծես հաստատ գիտեն, որ այն չարեքներից մեծագույնն է... Այդ պատճառով, ես երբեք չեմ վախենա և չեմ խուսափի մի բանից, որն ավելի շատ բարիք կարող է լինել, քան չարիք» (Plato Apolog. 29a, b): Մեկ այլ տեղում նա ասում է, որ իր համար դժվար էր լինի խուսափել մահից: «Ավելի դժվար է խուսափել բարոյական ապականությունից, այն ավելի արագ է վրա հասնում, քան մահը» (նույն տեղում, 39b): Իր դատավորներին նա հայտարարում է. «Այժմ ես, ձեր կողմից դատապարտված, դեպի մահ եմ գնում, իսկ ինձ մեղադրողները՝ դատապարտված ճշմարտության կողմից, գնում են դեպի չարիք ու կեղծիք» (նույն տեղում, 39c): «Լավ մարդու հետ ոչ մի վատ բան չի կարող լինել ոչ կյանքի ընթացքում, ոչ էլ մահվանից հետո, և աստվածները երբեք չեն դադարում հոգ տանել նրա գործերի մասին... Ակնհայտ է, որ իմ ճակատագիրն էլ այնպես տնօրինվեց, որ ինձ համար ավելի տեղին համարվեց մահը» (նույն տեղում, 41d):

(215) Չար թոշակ-ը փորձ է թարգմանելու *κακὸν ἐντάφιον* արտահայտությունը (Nem 136. 8, *ἐντάφιον*՝ «հողարկավորման հանդերձ, պատանք»): Չնայած «թոշակ» նշանակում է «պարեն, պաշար, ուժեղ», սակայն «յետին թոշակ» կամ «վերջին թոշակ»-ը մահամերձ հիվանդին տրվող հաղորդությունն է, այդտեղից՝ նրա կապը մահվան հետ:

ՑԱՆԿԵՐ

Եզրեր և կարևոր հասկացություններ

- Ազդուումն** 20. [2] – *Nem* 82. 6, 10 ճիճիս (բոց՝ ծակոց, խայթոց)
Ախոնդանք 14. [2]; 27. [1]; 27. [2] – *Nem* 71. 17; 89. 20; 90. 24 թօրաջ
(epigastrium, վերնափոր)
Ախորժուումն 3. [2]; 4. [2], 32. [1]; 32. [2]; 42. [1]; 42. [3]; 42. [4] – *Nem*
39. 13; 45. 7; 99. 23; 100. 7, 9, 10, 15; 125. 22; 127. 2; 127. 15
բօղիսիս
Ախտ 1. [8]; 1. [10]; 6. [1]; 15. [2]; 15. [5]; 17. [4]; 31. [2]; 39. [3]; 42. [9]
– *Nem* 6. 8; 7. 14; 55. 11; 73. 19; 74. 9; 77. 25; 98. 17, 18; 117. 3;
131. 9 (ստեպ) պաթոս
ախտական 15. [1] – *Nem* 73. 1 παθητικός
ախտակից լինիւմ 2. [6] – *Nem* 21. 6, 7 συμπάσχω
ախտակից 39. [3] – *Nem* 116. 10 ὁμοπαθής
ախտակցութիւն 3. [3] – *Nem* 40. 11 συμπάθεια
ախտանալ 5. [13]; 15. [3] – *Nem* 54. 5, 7; 73. 25 πάσχω
անախտ 2. [6] – *Nem* 21. 21 ἀπαθής
անախտ 42. [9] – *Nem* 131. 17 ἀνέπαφος (բոց՝ անվնաս)
բազմախտութիւն 1. [13] – *Nem* 11. 1 πολυπάθεια
Ակն 1. [1]; 2. [13]; 7. [1]; 7. [4] – *Nem* 1. 9; 26. 22, 27. 2; 57. 18; 59. 7
օφθαλμός (տե՛ս երեսք)
Անակնկալի 38. [1]; 38. [2]; 42. [14] – *Nem* 112. 19; 113. 6; 134. 19
ἀπροσδόκητος
Աղանդ 1. [1] – *Nem* 1. 14 δόγμα (տե՛ս աւրեւք)
Աղիք 22. [3]; 27. [1] – *Nem* 83. 16; 89. 25 ἔντερον (տե՛ս ընդերք)
Աղաւրիք 22. [3] – *Nem* 83. 20 αἰ ἀλετρίδες
Աճումն 1. [16]; 14. [4]; 31. [1]; 38. [1] – *Nem* 13. 4, 11; 72. 14; 98. 13;
112. 18 ἀΐζησιս
Աման 3. [4]; 24. [2]; 27. [4] – *Nem* 41. 9; 86. 4; 92. 21 ἀγγεῖον
աման շնչոյ 23. [2] – *Nem* 85. 11 τὸ ἀγγεῖον τοῦ πνεύματος
աման արեան 23. [2] – *Nem* 85. 10 τὸ ἀγγεῖον τοῦ αἵματος

Ցանկեր

- Անաւթ 20. [1]; 29. [1]; 29. [2]; 38. [2] – Nem 81. 15; 94. 21, 95. 2; 95. 17; 113. 3 αίσχυνη
- Ամբողջ պահեմ 42. [10] – Nem 132. 4 σφῶζω ἢ δῆσαι ἢ ἀμբողջ պահի 42. [8] – Nem 130. 16 συνδιασφῶζεται
- Ամռեմ 22. [3] – Nem 84. 9 συμπέσσω (բոց՝ եփել, մարսել)
- Ամռոսմն 27. [3]; 31. [1] – Nem 92. 3, 10; 9. 11 πέψις
- Ամփոփեմ 1. [5]; 23. [3]; 42. [13] – Nem 4. 3; 85. 16; 134. 13 συστέλλω (բոց՝ սեղմել, կծկել)
- Ամփոփումն 22. [2] – Nem 83. 13 συστολή
- Այլայլումն 3. [1]; 3. [3]; 6. [2]; 22. [1]; 39. [3]; 42. [9] – Nem 38. 16; 40. 3; 56. 22; 83. 3; 116. 21; 131. 18 ἀλλοίωσις
- Անաւր 8. [3] – Nem 64. 19 λεπτός
- Անաւրամասնագոյն 6. [2] – Nem 56. 16 λεπτομερέστερος
- Անբաւ 37. [4], 41. [2] – Nem 111. 24; 121. 21 ἄπειρον
- Անբաւութիւն 2. [2]; 5. [1] – Nem 18. 5; 47. 21 ἄπειρον
յանբաւութիւն հատանելիք 2. [2] – Nem 17. 19 εἰς ἄπειρον
տրդտն իւրթոյ անբաւութիւն 5. [12] – Nem 53. 17 ὕλης ἄπειρον
- Անբովանդակելիք 42. [12] – Nem 133. 9 ἄπειρα (բոց՝ անսահման, անպարտակելի)
յոլովակի 2. [1] – Nem 16. 22 ἄπειρος
- Անգայտ 5. [9]; 8. [3]; 22. [2] – Nem 51. 26; 64. 21; 83. 14 μανός
- Անգիտացեալն 30. [1]; 31. [1]; 31. [2]; 42. [6] – Nem 96. 25, 26, 97. 2; 98. 8; 98. 22; 129. 15 ἀγνοούντως
- Անգիտելի 35. [1]; 42. [12] – Nem 106. 22; 133. 10, 25 ἄγνωστος
- Անգիտութիւն 1. [9]; 1. [12]; 29. [1], 29. [2]; 30. [1]; 31. [1]; 41. [1] – Nem 7. 7; 9. 14; 94. 15; 96. 12; 96. 14; 98. 7; 120. 15 ἀγνοσία
- Անգիտութիւն 30. [1]; 41. [7]; 42. [8] – Nem 96. 25, 26, 97. 2; 123. 26; 130. 9, 10 ἄγνοια
- Անդունդ 5. [12] – Nem 53. 11, 12 ἄβυσσος
- Անթիւրելի 41. [3] – Nem 122. 9 ἀδιάστροφος
- Անիրաւ 34. [1]; 35. [2]; 38. [2]; 38. [3]; 41. [3]; 42. [5]; 42. [16] – Nem 104. 23; 107. 19, 25; 113. 3; 114. 1; 122. 12; 128. 15; 135. 22, 136. 4 ἄδικος

- Անխառն 5. [1] – Nem 47. 12 ἄκρατος
 Անխառն 17. [4] – Nem 77. 19 ἄμικτος
 Անխառն 17. [4] – Nem 77. 23 ἀνεπίμικτος
 Անխաφան 17. [7] – Nem 79. 9 ἀνεμπόδιστος
 Անկանեմ 1. [10] – Nem 7. 14 περιπίπτειν
 Անկանեմ ընդ միմեանս 41. [7] – Nem 123. 22 συνεμπίπτω (բռց՝
 համընկնել)
 Անկումն 7. [1] – Nem 57. 21 συνέμπτωσις (բռց՝ միաժամանակյա անկում)
 Անկանիմ ի հալառակսն 2. [25] – Nem 33. 12 περιπίπτω
 Անկեալ 1. [9] – Nem 7. 7 ἐκπεσών
 Անկումն 1. [13] – Nem 10. 16 ἔκπτωσις
 Անկանիմ (ընդ) – ὑποβάλλω
 անկեալ (ընդ արտիւք) 2. [21] – Nem 33. 12 πάθεισιν
 ὑποβάλλοντες
 Ի վայր անկումն 1. [9] – Nem 7. 12 συγκατάβασις
 Անհաղորդ 5. [1] – Nem 47. 12 ἀνεπίμικτος
 Անհաղորդ 1. [4] – Nem 3. 16 ἀσύμβατος
 Անհասանելի 42. [12] – Nem 133. 2 ἀκατάληπτος
 Անհասութեան ունել 42. [12] – Nem 133. 18 ἀκαταληψία συνεκτείνεσθαι
 (բռց՝ անհասանելիորեն, անըմբռնելիորեն տարածվել)
 Անհատ 1. [4]; 2. [1]; 42. [1]; 42. [8]; 42. [9]; 42. [10]; 42. [12] – Nem 3.
 6; 16. 18; 126. 5; 130. 16; 131. 26; 132. 6; 133. 9 ἄτομος
 Անհաւանելի 3. [8] – Nem 43. 14 ἀπίθανος
 Անհաւասարութիւն 8. [3] – Nem 65. 1 ἀνωμαλία
 Անձն 1. [1]; 2. [1]; 2. [1]; 2. [28]; 42. [11] – Nem 1. 1; 16. 10; 16. 18; 38. 8;
 132. 24, 27, 133. 1 ψυχή
 Ամենեցունց անձն 2. [1]; 2. [1]; 2. [22]; 37. [1] – Nem 16. 19; 17. 11; 33.
 22; 109. 11, 14 πάντων ψυχή
 յանձն առնում 42. [16] – Nem 135. 13 ἀποδέχομαι (ըմբռնել,
 ընկալել)
 յանձն առնում 29. [1] – Nem 94. 21 καταδέχομαι
 անանձն 2. [3]; 2. [9] – Nem 18. 23; 23. 5 ἄψυχος (տե՛ս
 անշունչ)

- անձնական 39. [1]; 39. [3] – Nem 114. 19, 115. 14; 116. 22
ψυχικός
անձնական դաւրութիւն 5. [14] – Nem 54. 24 ψυχική δύναμις
անձնականն աւր 6. [1] – Nem 56. 3 ψυχικὸν πνεῦμα (տե՛ս աւր)
անձնականն շունչ 12. [1]; 13. [3] – Nem 68. 12; 69. 20 ψυχικὸν
πνεῦμα (տե՛ս շունչ)
Անձնաւոր 2. [3]; 2. [3]; 2. [7]; 2. [9]; 7. [4] – Nem 18. 24; 19. 1; 22. 13;
24. 5; 59. 10 ἔμψυχος (տե՛ս շնչաւոր)
Անձնաւորութիւն 2. [21] – Nem 32. 17 ἔμψυχωσις (անձնաւորում)
Անձնաւորութիւն 2. [21] – Nem 33. 16 ὑπόστασις
Անձնիշխան 38. [1]; 38. [2]; 39. [2]; 40. [1]; 40. [2]; 41. [1] – Nem 112. 8;
113. 9; 115. 16, 19; 117. 7; 117. 25; 120. 7 ἀντεξούσιος
Անշփոթ 3. [1] – Nem 38. 20 ἀσύγχυτος
Անշափ 15. [4]; 16. [2] – Nem 74. 21; 75. 24 ἄμετρος
Անսահմանաբար 33. [1]; 35. [1] – Nem 102. 18; 106. 22 ἀορίστως
Անսերմ 24. [2] – Nem 86. 10 ἄγονος
Անվրէպ 36. [1]; 37. [1]; 37. [4] – Nem 108. 16, 17; 109. 12 ἀπαράβατος
(բռց.՝ անքակտելի)
Անվրէպ նմանութեամբ 37. [4]; 41. [7] – Nem 111. 19, 112. 3; 123. 25
ἀπαράλλακτος
Անփախչելի 37. [1] – Nem 109. 13 ἀδραστεία
դրութիւնս անփախչելիս – Nem 109. 13 θεσμὸν ἀδραστείας
Աշխարհ 2. [16]; 37. [4] – Nem 29. 10; 111. 16 κόσμος
Աշխարհագործութիւն 1. [9] – Nem 6. 23 κοσμοποιΐα
Աշխարհական 5. [1] – Nem 47. 4 κοσμικός
Ապականութիւն 1. [12]; 2. [16]; 2. [22]; 27. [1]; 37. [3]; 37. [4]; 38. [1];
41. [2]; 41. [3]; 42. [1]; 42. [6]; 42. [8] – Nem 9. 14; 29. 15; 34.
3, 4; 90. 11; 110. 27, 111. 12; 111. 17, 112. 18; 121. 1; 122. 1; 126.
5; 129. 20; 130. 18 φθορά
ի միասին ապականի 42. [8] – Nem 130. 16 συνδιαφθείρεται
անապականութիւն 1. [19] – Nem 15. 8 ἀφθαρσία
անապական 3. [1]; 3. [3]; 42. [9] – Nem 38. 20; 39. 19; 131. 17
ἀδιάφθορος

- Ապականեմ 34. [1] – Nem 104. 23 λυμαίνω (բոց՝ փչացնել)
 ապականել զմարդն 1. [18] – Nem 14. 5 λυμαίνεσθαι τὸν
 ἄνθρωπον
- Ապականիմ 42. [8] – Nem 130. 18 ἀπόλλυμι (բոց՝ ոչնչանալ)
- Ափշութիւն 1. [9] – Nem 7. 6 ἔκστασις
 յափշութեան լինիմ 3. [3] – Nem 40. 3 ἐξίστημι
- Առագաստ 20. [2] – Nem 82. 12 διάφραγμα (ստոծանի)
 ի խցմանէ ինչ 27. [1] – Nem 89. 24 τοῦ διαφράγματος
- Առաջարկութիւն 2. [6] – Nem 21. 13 πρότασις (ամփոփ ձևակերպված
 սկզբունք)
- Առաջնորդ 42. [10] – Nem 132. 7, 9 ἡγεμών
- Առաւուշտ (քաղաքուշտ) 4. [3] – Nem 46. 11 κόστις (միգապարկ)
- Առաքինութիւն 1. [2]; 1. [4] – Nem 2. 6; 2. 22 ἀρετή
- Առքնաւորեմ 27. [3]; 40. [2] – Nem 91. 25; 117. 25 παρυσίστημι (գոյակից
 լինել)
- Առքնթեր գոմ 3. [5] – Nem 41. 16 πάρειμι
- Առքնթեր 42. [6] – Nem 129. 28 παρόν
- Առնելն 33. [3]; 39. [1] – Nem 103. 13; 115. 13. 14 πρᾶξις (տե՛ս գործ)
- Առնեմ 1. [9]; 14. [4]; 15[4]; 29. [1] – Nem 6. 24; 72. 15; 75. 5; 95. 9
 ποιέω
- Առնելն 41. [6] – Nem 123. 19 κτίσις (ստեղծում, հիմնում)
- Առնում 3. [11]; 27. [3]; 39. [2] – Nem 44. 16; 92. 2; 115. 25 λαμβάνω
 (վերցնել)
- Առումն 1. [9]; 2. [6]; 6. [1] – Nem 7. 8; 21. 10, 14; 55. 17 λήψις (բռնելը,
 վերցնելը, նսպա)
- Ասպարէզ 42. [14] – Nem 135. 1 στάδιον
- Արարած 41. [5]; 41. [6] – Nem 123. 3, 5, 12; 123. 17 κτίσις (տե՛ս ստա-
 ցում)
- Արարողական 29. [1]; 39. [1] – Nem 94. 16, 19; 115. 9 ποιητικός
- Արարողական 5. [11]; 15. [4] – Nem 52. 18; 74. 7 δραστικός (գործուն)
- Արարողական 17. [3] – Nem 77. 9 γεννητικός
- Արգանդ 27. [3] – Nem 92. 1 μήτρα
- Արդար 35. [2]; 38. [3] – Nem 107. 25; 114. 1 δίκαιος

Ցանկեր

- Արիւն 4. [1]; 27. [3] – Nem 44. 25; 92. 12 αίμα
Արտաձայնութիւն 14. [1] – Nem 71. 10 ἐκφώνησις
Արտաշնչութիւն 22. [2] – Nem 83. 13 διαπνοή (օդի հոսք կամ
գորրչիացում, մակերևույթից բարձրացող գորրչի)
Արտաքոյ 6. [3] – Nem 57. 6 ἐκτός
Արտաքուստք 6. [3]; 29. [2] – Nem 57. 7; 96. 3 οἱ ἔξωθεν
արտաքոյ բնութեան 15. [4] – Nem 74. 12 παρὰ φύσιν
արտաքս անկանիւմ 29. [2] – Nem 95. 19 ἐκπίπτω
արտաքս առաքումն 22. [2] – Nem 83. 10 ἐκκρισις
արտաքս ելումն 26. [2] – Nem 88. 26; 89. 3 ἐκκρισις
արտաքս հեղում 27. [2] – Nem 90. 20 ἐκχέω
արտաքս վտարեմ 22. [1] – Nem 83. 3 ἀποκρίνω
Ատամն 4. [3], 14. [2] – Nem 45. 20, 71. 22 ὀδούς
Անուշահոտութիւն 10. [1] – Nem 67. 20 εὐωδία
Աւգնական 41. [2] – Nem 121. 13 σύμμαχος
Աւգնեմ 41. [7]; 42. [10] – Nem 124. 15; 132. 17 βοηθέω
ի յաւգնութիւն 8. [5] – Nem 65. 21 πρὸς ἀντίληψιν (առ
ընդունելութիւն, վերցնելու համար)
Աւգուտ 36. [1]; 42. [4]; 42. [6]; 42. [16] – Nem 108. 14; 127. 18, 20; 129.
19; 135. 23, 136. 1 συμφέρω
Աւգուտ (ի յաւգուտ) 1. [18] – Nem 14. 17 (πρὸς θεραπείαν) – θεραπεύω
(տե՛ս բուժել)
Աւդ 4. [1]; 27. [2] – Nem 45. 7; 91. 8, 17 πνεῦμα (ոգեղեն սուբստանցիա)
անձնական աւդ 27. [2] – Nem 90. 17 ψυχικὸν πνεῦμα (տե՛ս
հոգի, ոգի)
Աւդ 1. [10]; 2. [1]; 2. [5]; 3. [4]; 4. [3]; 27. [2] – Nem 8. 9; 16. 18; 20. 5;
40. 23; 46. 11; 91. 16 ἀήρ
Աւդանամ 5. [4] – Nem 49. 16 ἐξαιρώ
Աւդատեսակ 6. [2] – Nem 56. 9 ἀερώδης
Աւդ (որ շուրջն գիւրեւ) 1. [12]; 7. [4] – Nem 9. 11; 59. 5 περιέχων (տե՛ս
պարունակող)
Աւճառք 4. [3] – Nem 45. 20 χόνδρος

- Աւրիւնք** 37. [1]; 38. [3]; 39. [1]; 42. [5] – *Nem* 109. 12, 14; 114. 6; 114. 18; 128. 19 νόμος
ըստ աւրիւնացն խառնումն 17. [3] – *Nem* 76. 23 κατὰ νόμον
μίξεις
ըստ աւրիւնացն մերձաւորութիւն 17. [3] – *Nem* 77. 2 κατὰ νόμον
συνουσία
ընդդէմ աւրիւնադրեմ 42. [7] – *Nem* 130. 3 ἀντινομοθετώ
աւրիւնաց դրութիւն 37. [3] – *Nem* 111. θεσµός νόμος
- Աւրիւնադիր** 42. [10] – *Nem* 132. 11 νομοθέτης
Աւրիւնադրութիւն 42. [7] – *Nem* 130. 4 νομοθεσία
Աւրիւնադրութիւն 2. [23]; 3. [11]; 5. [13]; 38. [3]; 42. [9] – *Nem* 34. 24; 44. 21; 54. 11; 114. 7; 131. 17 δόγμα
Աւրիւնադրեմ 42. [11] – *Nem* 132. 22 δοξάζω
- Բազմադրուագեալ** 42. [12] – *Nem* 133. 17 πολυσχιδής
Բազմաժամանակեայ 1. [14] – *Nem* 11. 12 πολυχρόνιος (երկարակյաց, հին)
Բազմախոսութիւն 1. [13] – *Nem* 11. 1 πολυπάθεια
Բազմացեալ 2. [17]; 3. [6]; 42. [10] – *Nem* 29. 22; 42. 12; 132. 6
πεπληθυσµένος
Բալատեսալ 23. [3] – *Nem* 85. 19 αἰθαλώδης (մեգանման, մրի պես սև)
Բախտ 38. [1]; 38. [2]; 39. [2]; 42. [6] – *Nem* 112. 15, 19; 113. 6; 115. 16; 129. 15 τύχη (տե՛ս հանդիպումն)
Բախտիցն պատմողք 35. [1] – *Nem* 106. 23 οἱ καλουµένοι γενεθλιαλόγοι
(բոց. այսպես կոչված՝ ծնունդով բախտը մեկնողներ)
Բան 2. [1], 2. [8]; 3. [6]; 38. [1]; 39. [2]; 40. [2]; 41. [2]; 42. [5] – *Nem* 17. 14; 23. 9; 42. 9; 112. 8; 115. 17; 117. 20; 121. 21; 128. 19
λόγος
ուղիղն բան 40. [2]; 41. [8]; 42. [5] – *Nem* 117. 19; 125. 8; 128.
18 ὁ ὀρθὸς λόγος
Բանն Աստուծոյ 3. [6]; 3. [8] – *Nem* 42. 10; 43. 17 ὁ Θεοῦ λόγος
արտաքոյ բանի 34. [1]; 42. [14] – *Nem* 104. 16; 134. 21
παράλογον (խելքից դուրս)
ըստ առաջնում բանին 27. [3] – *Nem* 91. 27 κατὰ πρῶτον λόγον
արժանի բանի 15. [4] – *Nem* 75. 4 ἀξιόλογον (հիշարժան)

Συνήλητη

- Βανωλάν** 1. [3]; 2. [24]; 2. [25]; 14. [3]; 28. [1]; 40. [1]; 40. [2] – Nem 2. 14; 35. 19; 36. 17; 72. 6; 94. 3; 117. 8; 117. 17, 25 λογικός
- Βανωλνρηωυξυ** 8. [4] – Nem 65. 8 συλλογιστικῶς
- Βωλωλάν** ἡν. **βκωδρ** 1. [12] – Nem 9. 21 αὐτάρκης (**ἡν. βκωδρ**)
- Βωρβων** 2. [1] – Nem 17. 7 φθόγγος
- βωνκ** 2. [8] – Nem 23. 13, 14 φθόγγος (**δωκν**)
- Βωρεκρηρδ** 41. [4] – Nem 122. 23 εὐεργετικός
- Βωρεκρμωννκθρην** 1. [11] – Nem 9. 7 τὸ εὐκρατον (**βωρηωρηωδωσερρῆ δρζησ**
ζωρωβερωλγρκθρην) **οξ βωρεκρμωννκθρην** 1. [11] – Nem 9. 2
δυσκρασία
- Βωρεξωφκρθρην** 2. [11] – Nem 25. 13 συμμετρία
- Βωρεκωζωκκθρην** 1. [4] – Nem 2. 22, 23 εὐσέβεια
- Βωρεκωκδωκκθρην** 1. [22] – Nem 16. 6 εὐγένεια
- Βωρεκρηρ** 41. [4]; 42. [15] – Nem 122. 22; 135. 8 ἀγαθός
- Βωρρῆ** 42. [6]; 42. [14] – Nem 129. 19; 134. 19 ἀγαθός
- βωρρῆ ωκνκκ** 42. [9] – Nem 131. 25 εὐποιεῖν
- βωρρκθρην** 41. [7]; 42. [1]; 42. [5] – Nem 124. 8; 126. 10; 128.
23 τὸ ἀγαθόν
- Βωρρκκθρην** 2. [12]; 16. [2]; 19. [1] – Nem 25. 23; 75. 27; 81. 6 ὀργή
- Βωρρκρ** 42. [7]; 42. [12]; 42. [14] – Nem 130. 9; 133. 23; 135. 5 καλός
- Βωρρκρ** 42. [15] – Nem 135. 10 ἄριστος
- Βωρηωσενδ** 2. [13] – Nem 27. 14 ἀποφαίνομαι (**ζωκωκνωβωρη ρκφκθρκκ κ**
ἀπόφημ βωρη ζκκ)
- Βωρη κωωρωκων** 26. [2] – Nem 88. 26 ἀποκριτικός
- Βερων** 22. [2]; 22. [3]; 27. [2] – Nem 83. 8; 83. 15; 91. 13 στόμα
- Βερωνδν** 41. [2] – Nem 121. 2 φορά
- ωωσκηωγ βερωνδν** 41. [2] – Nem 121. 2 τῶν ἄστρον φορά
- κ κκκ βερωνδν** 34. [2] – Nem 105. 9 τὸ ἀνωφερές
- κ κωρη βερωνδν** 2. [12]; 34. [2] – Nem 25. 23; 105. 9 τὸ
κατωφερές
- (**ζωρη**) **βερωνδν** 34. [1] – Nem 105. 1 ἐπιφορά
- Βερρῆ** 1. [16] – Nem 12. 6 προσφέρεσθαι (**ωκβερρῆ**)
- Βερρῆ** 42. [3]; 42. [5] – Nem 127. 9; 128. 15 φέρεσθαι
- βερρῆκν** 37. [3] – Nem 111. 6 φερομένων

- Բթուլթիւն 5. [9] – Nem 51. 27 ամբլոտիս
բուլթ 7. [6]; 7. [7]; 8. [3] – Nem 59. 23; 61. 1; 64. 18 ամբլոս
Բժշկութիւն 1. [11]; 1. [12]; 1. [18] – Nem 9. 3; 9. 11; 14. 10 թերապիա
բժշկեմ 16. [2]; 17. [5] – Nem 76. 1; 78. 5 թերապիա
Բժիշկ 1. [11]; 42. [9] – Nem 9. 3; 131. 20 իտրոս
բժշկական 33. [2] – Nem 103. 4 իտրիոս
բժշկեմ 5. [13] – Nem 54. 2 իոս
Բիւ 22. [2] – Nem 83. 11 լիմի
Բնակից 1. [4] – Nem 3. 16 սոմփոհի (բնութեանակից, էակից,
Համագոյակից)
Բնաւորական 1. [2]; 1. [4]; 2. [1]; 2. [25]; 5. [6]; 42. [1] – Nem 1. 18; 3.
16; 17. 5; 36. 17; 50. 11; 126. 9 փոսիոս
բնաւորապէս 41. [3]; 42. [10] – Nem 122. 9; 132. 14 փոսիոս
Բնաւորեաց 8. [1] – Nem 63. 5 Էնփոսեն
Բնաւորեմ 2. [1]; 6. [2]; 26. [1]; 33. [3]; 38. [1]; 42. [9]; 42. [10] – Nem
16. 21; 56. 12; 88. 5; 103. 17; 112. 21; 131. 27; 132. 1 քիփոկա
բնաւորակից լինել 40. [1] – Nem 117. 9 սոմքոսկենա
նչ բնաւորեցաւ 3. [3] – Nem 40. 2 ոս քիփոկե (բնորոչ էլ,
բնութիւնը Հատուկ էլ)
բնաւորն 23. [1] – Nem 85. 1 քիփոկոն
բնաւորական ջերմութիւն 27. [2] – Nem 90. 17 քիփոկոս
թերմասիա
Բնութիւն 1. [9]; 38. [1] – Nem 6. 21; 112. 14 փոսիս
արտաքոյ բնութիւն 15. [4]; 23. [1] – Nem 74. 12; 85. 3 քարա
փոսիս
ըստ բնութեան 15. [4] – Nem 74. 13 քարա փոսիս
Բնութիւն 1. [13] – Nem 10. 10 ոսնիա (տէս էութիւն)
Բնութիւն 31. [1]; 31. [2] – Nem 98. 5; 98. 21 քիա (նաև կենսութ)
Բուռն Հարել ունին 2. [12] – Nem 25. 24 քրատոսի (տիրապետում են)
Բուռն Հարկանեմ 38. [1] – Nem 112. 12 անալաքանո
Բուռն Հարկանեմ 1. [7]; 8. [3]; 28. [1] – Nem 6. 5; 60. 11, 12; 93. 21
ժալաքանո

Ցանկեր

- Բուռն հարկանեմ 7. [6] – Nem 60. 11, 12 προσβολήν περιλαμβάνω
(ծայրահեղաբար մի բանի հետամուտ լինել)
- Բուռն հարկանելի 31. [2] – Nem 99. 8 διαληπτέον
- Գահերէց նստիմ 1. [19] – Nem 15. 11 προκάθημαι (նախադահել)
- Գարշ սպանող 41. [4]; 42. [16] – Nem 122. 21; 136. 11 μαιφόνος
(սպանությամբ իրեն պղծած)
- Գեղեցկապէս 1. [6] – Nem 4. 22 μουσικῶς
- Գեղձք (գեղձք) 4. [3]; 27. [4] – Nem 45. 20; 92. 20 ἀδένες
- Գերազանցութիւն 27. [2]; 41. [1] – Nem 91. 16; 120. 20 ὑπερβολή
- Գերազանցեմ 42. [5] – Nem 129. 4 ὑπερέχω
- Գերակայ 42. [10] – Nem 132. 3 ὑπερκαίμενος
- Գերամբարձեալ 1. [13] – Nem 10. 20 ἐξάίρετος (բացառիկ)
- Գիծ մարմնոյ 2. [7] – Nem 22. 9 γραμμή
- Գիտակ 8. [5] – Nem 65. 16 γνώμων
- Գիտեմ 1. [9]; 37. [4]; 41. [7] – Nem 6. 20, 7. 1; 111. 26; 124. 5 γινώσκω
- Գիտեմ 31. [1]; 41. [1]; 42. [6]; 42. [9] – Nem 98. 9; 120. 15; 129. 19,
27; 131. 17 εἶδω (հայել, գննել, տեսնել, իմանալ, ճանաչել)
- Գիտեմ 42. [4] – Nem 127. 21 ἐξέπίσταμαι
- Գիտողական 9. [2] – Nem 66. 12 διαγνωστικός (գիտելու ընդունակ,
ճանաչողական, գագողական, ըմբռնողական)
- Գիտութիւն 6. [2]; 28. [1]; 38. [3]; 42. [8]; 42. [10] – 56. 21; 93. 21; 114.
9; 130. 11; 132. 15 γνῶσις
- Կայտ գիտութեան 1. [9] – Nem 6. 21 ζύλον τῆς γνώσεως
- Ճանուցումն առնեմ 1. [9] – Nem 6. 24 γνῶσιν ἐμποιέω
- յանգիտութեան ինքեան 1. [9] – Nem 7. 7 ἐν ἀγνωσίᾳ ἑαυτοῦ
- Գիտութիւն 6. [2]; 7. [4]; 26. [1]; 29. [2] – Nem 56. 22; 59. 8; 88. 24; 95.
20 διάγνωσις
- Գիրկս արկանեմ 7. [1]; 27. [2] – Nem 58. 3; 91. 11 περιλαμβάνω (տե՛ս
բուռն հարկանեմ)
- Գլուխ 4. [3] – Nem 45. 24 κεφαλή
- ի գլուխն 24. [2] – Nem 86. 7 εἰς τὴν κεφαλὴν
- ի գլխոյ 23. [2] – Nem 85. 8 ἐξ ἐγκεφάλου (գլխուղեղից)
- Գծական 7. [9] – Nem 62. 7 γραφή, γραφικός

- Գնդածեւապէս 2. [22] – Nem 33. 26 σφαιροειδῶς
Գոլորշի 27. [1] – Nem 90. 7 αἰθάλη (մուր)
Գողանամ 5. [1] – Nem 47. 13 νοθεύω
Գոյակից լինիմ 41. [5]; 41. [6] – Nem 123. 7, 123. 17 συνυπάρχω
Գոյացութիւն 3. [1]; 5. [12]; 42. [10] – Nem 38. 15; 53. 16; 132. 6
 ὕποστασις
Գոյութիւն 2[1]; 2. [1] – Nem 16. 22; 17. 9 οὐσία (սե՛ս էութիւն)
 անգոյ 2. [1] – Nem 17. 10 ἀνούσιον (գոյութիւն չունեցող, անէ)
Գոյութիւն 1. [2] – Nem 1. 17 τὸ εἶναι (լինելը)
Գոյութիւն 27. [2] – Nem 91. 20 ὕπαρξις
Գոյանամ 2. [18] – Nem 30. 25 ὑφίστημι
Գործ 20. [1] – Nem 81. 21 πεπραγμένον
Գործ 17. [3]; 27. [1]; 29. [2]; 32. [3]; 36. [1]; 38. [1]; 41. [1]; 42. [7] –
 Nem 77. 10; 89. 19; 95. 15; 101. 12; 108. 13; 112. 15; 120. 18;
 130. 4 ἔργον
 արուեստ գործոց 33. [2] – Nem 103. 2 τέχνη ἔργων
Գործ 5. [14]; 17. [7]; 28. [1]; 29. [2]; 34. [1]; 37. [1]; 38. [2]; 39. [1]; 41.
 [1]; 42. [1] – Nem 55. 4, 5; 78. 26; 93. 25, 94. 3; 95. 14; 104.
 20; 110. 2; 113. 2; 114. 20; 120. 10; 126. 12 πρᾶξις
Գործ 41. [5] – Nem 123. 8 μέθοδος
Գործ 42. [12] – Nem 133. 14 ἐπιτήδευμα
Գործ 41. [3] – Nem 122. 3 προμήθεια (կանխատեսում, նաև՝
 խնամակալութիւն)
Գործ 36. [1] – Nem 108. 2 πρακτόν
Գործական 17. [8]; 40. [2]; 40. [3]; 42. [1]; 42. [4] – Nem 80. 3; 117. 17,
 20; 118. 14; 126. 8; 127. 24 πρακτικός (գործով կատարվող,
 գործնական)
 ի գործականս շրջելով 40. [3] – Nem 118. 8 περὶ τὰ πρακτὰ
 στρεφόμενον
 գործելեաց 32. [2] – Nem 100. 24 πρακτῶν
Գործակից լինիմ 2. [10]; 2. [12]; 2. [20] – Nem 25. 1; 25. 27; 32. 7
 συνεργέω

Συνίληξη

- Φορδάρων 1. [3]; 2. [12]; 3. [9]; 30. [2]; 34. [2] – Nem 2. 11; 25. 26; 44. 8; 97. 16; 106. 11 ὄργανον
- Φορδάρωνακῶν 2. [1]; 3. [8]; 29. [1]; 29. [2]; 42. [1] – Nem 17. 5; 44. 2; 95. 1; 96. 6; 126. 9 ὀργανικός
- Φορδῆρῶν 1. [3] – Nem 2. ὄργανον
- Ἰαθάνουθῆρῶν 27. [3]; 39. [2] – Nem 92. 15, 16; 115. 17 δριμύτης (ἡρῆρῶν, ὑρῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν)
- Ἰ(α)αθάνουθῆρῶν 30. [2] – Nem 97. 10 τῆς μοχθηρίας (αρωσῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν)
- Ἰαθῶν ἀναγῶν 2. [12]; 16. [2] – Nem 25. 23; 75. 27 πικρόχολος
- Ἰαθῶν ἰαθῶν 19. [1] – Nem 81. 3 χολή
- Ἰαθῶν ἀναγῶν 1. [18]; 41. [2] – Nem 14. 15; 121. 13 ἐπίβουλή
- Ἰαθῶν – 1. [4]; 2. [15]; 13. [2]; 29. [2]; 32. [3]; 42. [6] – Nem 2. 22; 29. 3; 69. 17; 95. 22; 101. 11; 129. 23 κρίνω (ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν)
- Ἰαθῶν 12. [1] – Nem 68. 7 κρίσις
- Ἰαθῶν 16. [2] – Nem 75. 25 κρίσις
- Ἰαθῶν ἰαθῶν 32. [3]; 34. [2]; 37. [1]; 42. [5] – Nem 101. 4; 106. 4; 109. 22; 129. 1 κρίσις
32. [3] – Nem 101. 9 ἐπίκρισις
- Ἰαθῶν 42. [11] – Nem 133. 1 δίκη
- Ἰαθῶν 2. [18] – Nem 30. 9 ἄρτιος (ἰαθῶν)
- Ἰαθῶν 41. [2] – Nem 121. 3 ἀποκατάστασις (ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν, ἰαθῶν)
- Ἰαθῶν 16. [2] 30. [2] – Nem 76. 4 97. 23, 24 φαρμάκιον
- Ἰαθῶν 7. [8] – Nem 61. 23 κήρινος (ἰαθῶν, ἰαθῶν)
- Ἰαθῶν 30. [2] – Nem 97. 16 πρόσωπον
- Ἰαθῶν 5. [14] – Nem 54. 25 πρόσφορος (ἰαθῶν)
- Ἰαθῶν 33. [2] – Nem 103. 4 στοχαστικός (ἰαθῶν, ἰαθῶν)
- Ἰαθῶν (ἰαθῶν) 30. [2]; 39. [1] – Nem 98. 23; 114. 25 ὀρμάω
- Ἰαθῶν 42. [5] – Nem 128. 19 ἀποβαίνω

- Դիպուճն 38. [1]; 38. [2] – Nem 112. 19 σύμπτωσης (Հանդիպում, բախում);
112. 25; 113. 8 σύμπτωμα (Հանդամանքների ընթացք,
պատահականություն, նոպա)
- Դիպուճձ 33. [1]; 39. [2]; 39. [3] – Nem 102. 19; 115. 24; 116. 19 τόχη
(տե՛ս բախտ, Հանդիպում)
- Դիտումն 42. [13]; 42. [15]; 42. [16] – Nem 134. 12; 135. 7; 135. 8, 11
σκοπός
- Դիւթութիւն 35. [1] – Nem 106. 23 μαντεία
- Դիւրակրութիւն 5. [5] – Nem 49. 22 τὸ εὐπαθές
- Դիւրահեղ 7. [2] – Nem 58. 13 εὐδιάχυτος
- Դիւրափոխ 7. [2] – Nem 58. 14 εὐτρεπτος
- Դժնդակ 29. [1] – Nem 95. 2 δεινός
- Դժնդակագոյն 29. [2]; 42. [6] – Nem 95. 20; 129. 21 χαλεπότερος
- Դժուարիմաց 2. [28] – Nem 38. 4 δυσκατανόητος
- Դնդեր 8. [5] – Nem 65. 18, 20 μῦς
- Դրութիւն 37. [3] – Nem 111. 9 θεσμός
- Դրութիւն 41. [2] – Nem 121. 1 θέσις
- Դիր 41. [4] – Nem 122. 25 θέσις
-
- Ելք 42. [1] – Nem 126. 8 διεξαγωγή (Էլք, արդյունք, հետևանք)
- Ելք 36. [1] – Nem 108. 3, 5, 8 ἀπόβασις (բեռնաթափում, Էլք)
- Եկամուտ 40. [5] – Nem 119. 24 ἐπίσακτος (ձեռքբերովի, դրսից
ներմուծվող)
- Եղական 5. [12]; 40. [1]; 40. [2]; 42. [4] – Nem 53. 15; 117. 9; 118. 2, 3;
127. 17 γενητός (ծնված, արարված)
- անեղ 5. [12] – Nem 53. 14 ἀγένητος (չծնված, անստեղծ)
- Եղեալ 28. [1]; 29. [2]; 30. [1] 41. [5] – Nem 93. 24; 95. 14, 22; 96. 17;
123. 7 γινόμενος
- Եղելութիւն 17. [5]; 17. [6]; 40. [1]; 41. [2] – Nem 78. 2; 78. 16; 117. 10;
120. 25 γένεσις
- Եղջիւր 8. [1] – Nem 63. 18 κέρας
- Եղունգ 4. [3]; 8. [1] – Nem 45. 21; 63. 18 ὄνυξ

Ցանկեր

- Ենթադրութիւն 34. [1]; 35. [1]; 36. [2]; 37. [1] – Nem 105. 3; 109. 7; 109. 20; 109. 26 *ύπόθεσις*
- Ենթակայ 2. [9]; 2. [10]; 2. [13]; 2. [13] – Nem 23. 19; 25. 3; 26. 12; 26. 22 *ύποκείμενον (սուբստրատ)*
- Ենթակայեմ 1. [20] – Nem 16. 8 *ύποβάλλω*
- Ենթակայիմ 3. [5] – Nem 41. 22 *սυνυφίσταμαι*
- Ենթակայանամ 27. [4] – Nem 93. 12 *παρυφίσταμαι*
- Եռանդն 19. [1] – Nem 81. 2 *ζέσις (եռում, փոթորկում)*
- Երախտաւորութիւն 41. [3] – Nem 122. 9 *εὐεργεσία (բարեգործութիւն)*
- Երակ 4. [3]; 22. [3]; 23. [2]; 27. [2] – Nem 45. 21; 83. 16; 85. 7; 91. 4 *φλέψ*
- Երակ 7. [4]; 8. [2] – Nem 59. 9; 64. 3 *νεῦρον*
- Երակն տեսողական 7. [4] – Nem 59. 1 *τὸ νεῦρον τὸ ὀπτικόν*
- Զգայականքն երակք 8. [1] – Nem 63. 8; 64. 11 *αἰσθητικὰ νεῦρα*
- Երանք 4. [3] – Nem 46. 18 *μηρός*
- Երանական 40. [3]; 40. [4]; 42. [5]; 42. [6]; 42. [8] – Nem 118. 16; 118. 26; 129. 3; 129. 7, 11; 130. 11 *μακάριος*
- Երեսք 2. [13]; 7. [1] – Nem 27. 3; 57. 16 *ὄψις*
- Ըստ երեսաց 41. [7] – Nem 124. 17 *κατὰ τὴν πρόσοψιν (ըստ արտաքին տեսքի)*
- Երեւելի 1. [6]; 5. [11]; 7. [2]; 41. [1] – Nem 5. 4; 52. 24; 58. 10; 120. 17 *ὄρατός*
- Երեւիմ 5. [1]; 7. [2]; 7. [6]; 13. [1]; 35. [2]; 41. [1]; 41. [3]; 41. [4]; 42. 6; 42. 10 – 47. 11; 58. 8; 60. 5; 68. 17; 107. 12, 13; 120. 17; 122. 2, 10; 122. 19; 129. 17; 132. 11 *(ստեպ) – φαίνομαι*
- Երեւմունք 41. [4] – Nem 122. 19 *ἐπιφάνειαι*
- Երեւեցեալ 7. [2]; 13. [1]; 42. [6] – Nem 58. 8; 68. 17; 129. 17 *φαινομένη*
- Երեւեալն 7. [3] – Nem 58. 21 *τὸ βλεπόμενον*
- Երիկամ 2. [4]; 22. [3] – Nem 19. 19; 83. 17 *νεφρός*
- Երկիւղ 20. [1]; 42. [9] – Nem 81. 15; 131. 4 *φόβος*
- Երկիւղ 42. [9] – Nem 131. 4 *δειλία*
- Երկաքանչիւր 2. [4]; 3. [1]; 24. [3] – Nem 19. 17; 38. 21; 87. 1 *ἀμφοτέρα*

- Երկհանգուկ 42. [6] – Nem 129. 9 ճիպարս
 Երկրատեսակ 6. [2]; 7. [4] – Nem 56. 7; 60. 1 րեօճիս
- Ջարդ 27. [4]; 41. [3]; 42. [1] – Nem 93. 17; 122. 5; 126. 2 կօսմօս
 Ջարդ 37. [1] – Nem 109. 14 ճիակօսմիսիս
 Ջարհուրուկն 20. [1] – Nem 81. 16 էկքլիճիս
 Ջարմարուկն 1. [9] – Nem 7. 6 էքստաիս
 Ջարմ 6. [2] – Nem 56. 18 անտիլաքանօ
 Ջարլի 1. [4]; 2. [11]; 6. [1]; 8. [3] – Nem 2. 24; 25. 9, 10; 55. 11; 64. 15
 անթիդօս (դարարաննիւրուկ ընկարիլի)
 Ջարյական 5. [13]; 14. [3]; 14. [4] – Nem 54. 5; 72. 5; 72. 13 անթիդօս
 անդար 42. [10] – Nem 132. 4 անանթիդօս
 Ջարյակցուիլին 8. [2] – Nem 64. 14 սունանթիդօս
 Ջարյարան 4. [3]; 6. [1]; 6 [3] – Nem 46. 9; 56. 4; 56. 24 անթիդօս
 Ջարյուիլին 1. [5]; 5. [13]; 6. [1]; 6. [2]; 6. [3]; 13. [1]; 15. [2] – Nem 4.
 1; 54. 3; 55. 10; 56. 5; 56. 24; 68. 18; 73. 13 անթիդօս
 Ջարես 1. [11] – Nem 8. 22 էսթիս
 բարուք դարես 1. [11] – Nem 8. 16 էնանթիդօս (տե՛ս ճիլ 22)
 Ջուլարուցաննիմ (դլիւրուիլինն) 27. [2] – Nem 90. 19 անարրիպիլօ
 Ջուլարուկն 27. [2] – Nem 91. 11 քերիսիլիս
 Ջուլուիլին 1. [2]; 1. [9]; 2[1]; 2. [2]; 2. [13]; 5. [1]; 35. [1]; 40. [5]; 42.
 [10] – Nem 1. 16; 6. 19; 17. 5; 18. 10; 26. 16; 47. 11; 106. 18;
 119. 10; 132. 3 և սլլն ճնամիս
 կարու դուլ 1. [9] – Nem 6. 18 ճնամիս
 դարուիլիանք անմահ 1. [9] – Nem 6. 19-20 ճնամիս անանթօս
 անդար 42. [9] – Nem 131 . 25 անանթօս
 անդար դուլ 42. [9] – Nem 131. 26 մի ճնամիս
 անդար 35. [2] – Nem 107. 16 մի ճնամիս
 Ջուլուիլին 42. [5] – Nem 128. 22 ճնամիս
 Ջուլուիլին 2. [11]; 7[3] – Nem 25. 12; 58. 20 ճիլիս (ճիլուիլինն,
 անիլուիլինն)
 է – էակ, դուլակ, ինքնադուլակ, ինչ-որ կա, դուլուիլինն ունիցուղ, էլուղ,
 Աստիլիս

Ցանկեր

- է 2. [19]; 3. [4]; 7. [5] – Nem 31. 18; 40. 19; 59. 18 οὐσία
- է 2. [22]; 3. [4]; 5. [1]; 7. [5]; 16. [1]; 37. [4]; 39. [1]; 40. [2]; 42. [12] –
Nem 34. 3; 40. 17; 47. 22; 59. 16; 75. 13; 111. 17; 115. 6; 117. 18;
133. 22 τὸ ὄν
- յԱստուծոյ յէսս 41. [8] – Nem 125. 5 ἐκ θεοῦ εἰς τὰ ὄντα
- էիցս տեսութիւն 1. [7] – Nem 5. 23 τῶν ὄντων θεωρία
- դէիցս բնութիւն 1. [19] – Nem 15. 18-19 τῶν ὄντων φύσιν
- դարդարեւ էսն 16. [1] – Nem 75. 21 τὰ ὄντως ὄντα
- արդարեւ էիցն 17. [6] – Nem 78. ἤδη ὄντων
- կարգ էիցս 41. [2] – Nem 121. 1 τάξις τῶν ὄντων
- ոչէից 17. [6] – Nem 78. 22 οὐκ ὄντος
- յոչընչէ 5. [12] – Nem 53. 19 ἔξ οὐκ ὄντων
- էութիւն 1. [1]; 1. [4]; 2. [1]; 33. [3]; 37. [1]; 38. [1] – Nem 1. 14; 2. 24;
16. 15; 103. 14; 109. 10; 112. 15 οὐσία
- էութիւն 1. [2]; 1. [4] – Nem 1. 17; 3. 6 ὕπαρξις (դոյութիւն)
- Ըմբռնեմ 1. [5] – Nem 3. 22 κατέχω
- Ըմբռնիցի 1. [5] – Nem 3. 23 ἔχεται
- Ըմբռնեալ ունի 1. [19]; 3. [6] – Nem 15, 17; 42. 13 κρατεῖ (տե՛ս ընկալեալ)
- Ըմբռնիլն 31. [2] – Nem 98. 18 ἀλίσκεσθαι
- Ըմբռնեսցի 39. [3] – Nem 116. 19 καταπιεσθῆ
- Ըմբռնեալք 41. [2] – Nem 121. 19 συλληφθέντες
- Ըմբռնեալ 42. [10] – Nem 132. 16 συσχεθέντες (տե՛ս կալեալ)
- Ընդդէմ դարձուցանեմ 42. [8] – Nem 130. 15 ἀντιστρέφω
- Ընդդիմաբանութիւն 42. [10] – Nem 132. 21 ἀντιλογία
- Ընդերք 2. [4]; 4. [3] – Nem 19. 19; 46. 14 ἔντερον (փորոսիք, աղիւնք)
- Ընդունողականութիւն 6. [3]; 7. [1] – Nem 56. 2; 57. 20 ἀντίληψις
- Ընդունական 6. [3]; 8. [5]; 9. [1]; 26. [1] – Nem 57. 4; 65. 17; 66. 6; 88.
13 ἀντιληπτικός
- Ընդունական 42. [10] – Nem 132. 7, 12 δεκτικός
- անընդունակ 42. [9]; 42. [10] – Nem 131. 27; 132. 13
ἀνεπίδεκτος
- Ընդունական է 42. [15] – Nem 135. 6 ἐπιδέχεται (ἐπιδέχομαι)

Ընդունիմ 1. [1]; 41. [8]; 42. [10] – Nem 120. 19; 125. 9; 132. 12, 21
ἐπιδέχομαι

Ընդունիմ 42. [11] – Nem 132. 2 ὑπέχω

Ընթացակցութիւն 38. [1]; 39. [3]; 42. [12] – Nem 112. 20; 117. 1; 133. 17
συνδρομή (համընկնում, համադրում, արդյունք)

Ընկալեալ լինիմ 42. [5] – Nem 128. 19 κρατέω

Ընկենում 24. [2] – Nem 86. 18 ἐκκρίνω (արտամղել)

Ընտանի 1. [4]; 2. [2]; 3. [10] – Nem 3. 7; 17. 18; 44. 10 οἰκεῖος (տե՛ս իւր)

Ընտրեմ 42. [4] – Nem 127. 20 ἐκλέγω

Ընտրութիւն 29. [2] – Nem 95. 10 ἐκλογή

Թանձր 8. [3] – Nem 64. 19 παχύς

Թանձրագոյն 4. [2]; Թանձրամասնագոյն 6. [2] – Nem 45. 14; 56. 15
παχυμερέστερος

Թանձրագոյն 5. [13] – Nem 54. 14 ὑποστάθμη (հիմք, նստվածք,
թանձրույթ)

Թափանցիկ 7. [9] – Nem 62. 15 διαφανής

Թեթեւ 8. [3] – Nem 64. 17 κοῦφος

Թիւ 3. [1] – Nem 38. 23 ψῆφος (կիրք քար, ձայների հաշվարկ,
քվեարկութիւն)

Թիւրակէ 1. [18] – Nem 14. 12 θηριακαί κατασκευαί (հալաթուլն, դեղթափ)

Թիւրութիւն 2. [12] – Nem 26. 4 διαστροφή

Թոք 4. [3]; 14. [2]; 27. [2] – Nem 46. 10; 71. 17; 90. 24 πνεύμων

Թոյլ տալ 42. [13]; 42. [14] – Nem 134. 3, 4, 6, 9; 134. 16 συγχωρέω
(համաձայնութեան դալ)

Թուիմ 4. [2]; 13. [3]; 34. [2]; 42. [4]; 42. [5]; 42. [13]; 42. [14] – Nem 45.
18; 69. 23; 105. 17; 128. 2; 128. 24 134. 7; 134. 21 δοκέω

Թուեցեալ 2. [17] – Nem 29. 22 ἀριθμητός (հաշվելի)

Թուլանամ 2. [8] – Nem 23. 13 ἀνίεμαι

Թուլանամ 39. [3] – Nem 116. 20 χανόομαι

Թուլութիւն 5. [5] – Nem 49. 22 μαλακία

Թողում 42. [13]; 42. [14] – Nem 134. 11; 134. 14 ἐγκαταλείπω

Ἰζυμάνουθρην 1. [16]; 1. [17]; 1. [19]; 39. [2]; 42. [5]; 42. [10] – *Nem* 12. 5; 13. 21; 15. 11; 115. 23; 128. 23; 132. 7 ἀρχή

Ἰζυμάνουθρην 35. [2] – *Nem* 107. 15 κράτος

Ἰζυμάνουθρην 37. [3]; 38. [1]; 38. [3] – *Nem* 111. 3, 7, 12; 112. 10; 114. 7 ἐξουσία

ῥήνουθρην ἱζυμηνολογῶν 37. [3] – *Nem* 111. 3 φύσις ἐξουσιαστική

ηζ ρνη ἱζυμάνουθρην 37. [1] – *Nem* 110. 6 ἀδέσποτον

Ἰρρ 2. [7]; 8. [3]; 29. [1]; 31. [2], 41. [7]; 42. [3] – *Nem* 44. 6; 64. 15; 94. 18; 99. 5; 123. 27; 127. 12 οἰκεῖος (*ἡβ' ῥησῶν*)

Ἰρρ 2. [17]; 15. [4]; 30. [2]; 33. [2]; 41. [6] – *Nem* 29. 23; 74. 19; 97. 16; 102. 22; 123. 17 πρᾶγμα

Ἰρρ 33. [2] – *Nem* 103. 3 πρᾶξις

Ἰρωλωμρ 3. [11] – *Nem* 44. 17 εὐλόγως

Ἰρωλωμρ 42. [16] – *Nem* 135. 22, 23 δικαίως

Ἰωνρ 4. [3] – *Nem* 46. 9 στῆθος (*ἡβ' ῥησῶν*)

Ἰβωρρ 2. [4]; 15[2]; 22. [3] – *Nem* 19. 18; 73. 13; 83. 16 ἦπαρ

Ἰβρρ 8. [1]; 9. [1] – *Nem* 63. 5; 66. 7 γλῶττα

Ἰβρρ 1. [5]; 1. [16]; 2. [13]; 5. [6]; 38. [1]; 40. [1]; 40. [3]; 41. [3]; 42. [1] – *Nem* 4. 6; 13. 4; 26. 13; 50. 8; 112. 18; 117. 11; 118. 11;

122. 1; 126. 4 γένεσις (*ἡβ' ῥησῶν*)

ἡβ' ῥησῶν ἱζυμάνουθρην ἱβρρ 2. [15] – *Nem* 28. 23 πρώτη γένεσις τῆς κινήσεως

Ἰρρδῆνωμρ 22. [2]; 23. [3] – *Nem* 83. 12; 85. 21 τὸ λιγνυῶδες (*ἡβ' ῥησῶν, ἡβ' ῥησῶν, ἡβ' ῥησῶν*)

Ἰρρδῆνωμρ 17. [5] – *Nem* 78. 11 ἀναπληρωτικός

Ἰρρδῆνωμρ 1. [11]; 5. [9] – *Nem* 9. 3; 51. 22 λύσις

Ἰρρδῆνωμρ 1. [10]; 2. [19]; 42. [11] – *Nem* 7. 19; 31. 12; 132. 22 διαλύομαι

Ἰρρδῆνωμρ 27. [3] – *Nem* 92. 18 δάκνω (*ἡβ' ῥησῶν*)

Ἰρρδῆνωμρ 1. [3]; 2. [1]; 2. [9]; 39. [3] – *Nem* 2. 16; 17. 6; 23. 26; 116. 14 κρᾶσις

ἡβ' ῥησῶν ἱζυμάνουθρην 39. [3] – *Nem* 116. 13, 21, 117. 2 δυσκρασία

Βασιλίτηρ

- ἡσπυρίων* 2. [8] – *Nem* 23. 13 κεκραμένος (δριζο ζωρραβερωληγοιθωαδρ)
ἡσπυρίων 29. [2]; 30. [1]; 32. [3] – *Nem* 95. 11; 96. 21; 101. 4 μικτός
ἡσπυρίων 2. [6] – *Nem* 21. συναλγέω
ἡσπυρίων 1. [12]; 5. [13]; 8. [2]; 15. [3] – *Nem* 9. 13, 14; 54. 8; 64. 8;
73. 25 ἀλγέω
ἡσπυρίων 5. [13]; 15. [3]; 27. [1] – *Nem* 54. 1; 74. 2; 89. 23 ἄλγημα
ἡσπυρίων 5. [13] – *Nem* 14; 54. 8 ἠλγοῦμεν // ἠλγει
ἡσπυρίων 7. [4] – *Nem* 59. 8 ἐγκεφάλω τὸ νεῦρον
ἡσπυρίων 7. [4]; 8. [2]; 9. [1]; 26. [1] – *Nem* 59. 9; 64. 3, 7; 66. 8; 88. 4
ἐγκέφαλος
ἡσπυρίων 4. [2]; 8. [3]; 8. [3]; 15. [2]; 26. [2] – *Nem* 5. 11; 64. 16, 65. 1; 73.
14; 89. 7 σκληρός (αἰθῆρ, αἰθῆρ)
ἡσπυρίων 5. [4]; 8. [3]; 27. [1] – *Nem* 49. 14; 64. 21; 89. 26 πυκνός (ζωσση, ζοδ,
ἡσπυρίων, ἡσπυρίων)
ἡσπυρίων 5. [9]; 8. [3]; 27. [1] – *Nem* 51. 27; 65. 2; 90. 1 πυκνότης
ἡσπυρίων (ζοφλοπῆ) 1. [9] – *Nem* 7. 2 (τῆς ψυχῆς) πρόνοια
ἡσπυρίων 32. [2]; 33. [1]; 38. [1]; 41. [2] – *Nem* 100. 26, 101. 2; 101. 22; 112.
9; 121. 15 ζήτησις
ἡσπυρίων 38. [3] – *Nem* 113. 20, 22 μελετάω
ἡσπυρίων 38. [3] – *Nem* 113. 21 μελέτη
ἡσπυρίων 40. [2] – *Nem* 117. 20 φρόνησις (οἰθωαῖοιζοιθῶν)
ἡσπυρίων 12. [1]; 40. [2] – *Nem* 68. 9; 117. 18 βουλευτικός
ἡσπυρίων 13. [2]; 14. [1] – *Nem* 69. 17; 71. 9 διαλογιστικός
ἡσπυρίων 16. [2]; 19. [1] – *Nem* 75. 25; 81. 11 λογιστικός
ἡσπυρίων 8. [3]; 16. [2]; 42. [9] – *Nem* 64. 18; 76. 1; 131. 13 ὕγρος
(ζοφλοπῆ, ἡσπυρίων)
ἡσπυρίων 24. [3] – *Nem* 87. 3 ὑγρότερος (ζοφλοπῆ, ζοφλοπῆ)
ἡσπυρίων 18. [1] – *Nem* 80. 13 ἄχος
ἡσπυρίων 7. [6]; 7. [7]; 8. [3] – *Nem* 59. 22; 60. 26; 64. 18, 26 τραχύς (οἰθωαῖοιζοιθῶν,
αἰθῆρ, αἰθῆρ)
ἡσπυρίων 8. [3] – *Nem* 65. 1 τραχύτης (οἰθωαῖοιζοιθῶν, αἰθῆρ)
ἡσπυρίων 8. [3] – *Nem* 64. 16 γλίσχρος (ἡσπυρίων, οἰθωαῖοιζοιθῶν)
ἡσπυρίων (οἰθωαῖοιζοιθῶν) 20. [1] – *Nem* 82. 2 αἰσχύνη (αἰθῆρ ζ)

- ἡσυχασμός 20. [1] – *Nem* 81. 15 αἰδώς
ἡσυχαστικὸς 1. [6]; 2. [25] – *Nem* 4. 15; 36. 17, 36. 25 πανουργία
ἡσυχαστής 42. [13] – *Nem* 134. 9 τὸ συνειδός (ζαμωστικὴ ἡσυχαστής, ἡσυχᾶς)
ἡσυχαστής 32. [2]; 32. [3]; 33. [1]; 38. [2] – *Nem* 100. 25, 101. 1, 2, 16;
101. 4; 101. 22; 113. 11 βούλευσις // βουλή (ἡσυχᾶς)
ἡσυχαστής 32. [2] – *Nem* 100. 16 βουλευτός
ἡσυχαστής 1. [6]; 6. [4]; 31. [2]; 36. [2] – *Nem* 4. 21; 57. 11; 99. 5; 109. 1
λογισμός
ἡσυχαστής 1. [4]; 3. [4] – *Nem* 2. 22; 41. 14 λογίζομαι
ἡσυχαστής 32. [1]; 33. [1]; 38. [2]; 39. [1] – *Nem* 99. 16; 101. 21; 113. 10, 13;
114. 19, 20 βουλεύομαι
ἡσυχᾶς 14. [1]; 14. [2] – *Nem* 71. 11; 71. 15 διάλεκτος
ἡσυχαστής 14. [2] – *Nem* 71. 17 λάρυγξ (ἡσυχαστής)
ἡσυχαστής 27. [2] – *Nem* 91. 13 φάρυγξ (ἡσυχαστής, ἡσυχᾶς)
- ἡσυχαστής 1. [9]; 27. [4] – *Nem* 7. 5; 92. 22 σκέπασμα (ἡσυχᾶς
ἡσυχαστικὸς, ἡσυχαστής)
ἡσυχαστής 1. [3]; 28. [1]; 31. [2] – *Nem* 2. 13; 93. 23; 98. 23 γνώριμος
(ἡσυχαστικὸς, ἡσυχαστής)
ἡσυχᾶς 8. [3] – *Nem* 64. 16 βαρὺς
ἡσυχαστής 27. [2] – *Nem* 91. 19 διαμάσησις
ἡσυχαστικὸς 27. [2] – *Nem* 90. 20 λιγνῶδες
ἡσυχαστικὸς 5. [5] – *Nem* 50. 2 καπνῶδες (ἡσυχᾶς ἡσυχαστικὸς ἡσυχᾶς)
ἡσυχαστικὸς 27. [4] – *Nem* 93. 13 καπνωδέστατος
ἡσυχᾶς 27. [1] – *Nem* 90. 9 λιγνός
ἡσυχαστικὸς 24. [1] – *Nem* 85. 24 γεννητικός
ἡσυχαστικὸς (ἡσυχαστικὸς) 24. [1] – *Nem* 85. 24, 86. 7 γονή (ἡσυχᾶς)
ἡσυχᾶς 24. [3] – *Nem* 87. 2 κύημα (ἡσυχᾶς)
ἡσυχαστής 14. [4]; 41. [8] – *Nem* 72. 15; 125. 13 γεννάω
- ἡσυχαστικὸς 2. [12]; 41. [3] – *Nem* 25. 27; 122. 1 κατασκευή
ἡσυχαστής 42. [10] – *Nem* 132. 5 ἀρτέομαι

- Կարծիք 1. [1]; 2. [1]; 2. [26]; 17. [4]; 32. [2]; 34. [2]; 41. [3]; 42. [3] –
Nem 1. 13; 17. 15; 37. 9; 77. 21; 100. 20, 22; 105. 18; 121. 23; 127.
13 δόξα
- Կարծեմ 28. [1]; 29. [2]; 30. [2]; 33. [1]; 39. [2]; 42. [11]; 42. [12] – Nem
93. 25; 96. 2; 97. 9; 102. 6; 115. 15; 132. 22; 133. 22 νομίζω
- Կարծր 4. [1] – Nem 45. 6 στερεός
- Կարմիր 7. [8] – Nem 61. 23 ἀληθινὸν μῆλον (իրական խնձոր)
- Կարողութիւն 33. [3]; 35. [2] – Nem 103. 11, 12, 16, 17; 107. 15 δύναμις
(տե՛ս գաւրութիւն)
- Կարելի 33. [3] – Nem 103. 16, 17 δυνατόν
- Կարելն 33. [3]; 42. [7] – Nem 103. 17; 130. 10 δύνασθαι
- Կար ունել 2. [15] – Nem 27. 21 δυνατόν ἔχοντά
անկար 2. [15]; 3. [8]; 42. [12] – Nem 27. 22; 43. 13; 133. 11
ἀδύνατον
- Կատարեալ 1. [5]; 1. [6] – Nem 4. 10; 4. 20 τελείαν
անկատար 2. [19] – Nem 31. 9 ἡμιτελής (կիսակատար)
- Կատարելագործեմ 2. [19] – Nem 31. 11 τελεσιουργέω
- Կատարելագոյն 27. [2] – Nem 91. 20 κυριώτατον (տե՛ս կարելոր)
- Կատարունութիւն 2. [1]; 2. [13] – Nem 17. 4; 26. 11 ἐντελέχεια
- Կերակրական 22. [1]; 27. [3] – Nem 83. 2; 92. 4 θρεπτικός
- Կերակուր 17. [1]; 22. [1]; 31. [2]; 41. [8] – Nem 76. 10; 83. 4; 98. 23; 125.
14 τροφή
- Կերակուր 22. [3] – Nem 83. 24 σιτίον
ճանապարհ կերակրոցն 22. [3] – Nem 83. 24 δίοδος τῶν σιτίων
կերակուրք 39. [3] – Nem 116. 23 δίαιτα
կամաւոր նաւթութիւն 39. [3] – Nem 116. 15 δίαιτα
(սննդակարգ)
- Կերպ 2[17]; 41. [7] – Nem 29. 23; 123. 21, 24 μορφή
- Կերպարան 2. [13]; 41. [7] – Nem 26. 14; 124. 9 μορφή
- Կերպարան 41. [7] – Nem 123. 26 χαρακτήρ
- Կերպարանիմ 14. [2] – Nem 71. 21 μορφόομαι
- Կենակից լինիմ 1. [20] – Nem 15. 10 συνδιάγω
- Կենակցութիւն 1. [12] – Nem 9. 18 συνοικία

- Համարիմ 42. [6] – Nem 129. 16 νομίζω
 Համաձայնութիւն 2. [1]; 4. [2]; 7. [3]; 41. [3] – Nem 17. 6; 45. 18; 58. 15;
 122. 18 συμφωνία
 Համաձեւ 41. [7] – Nem 124. 17 ὁμοσχημων
 Համասեռ 2. [1]; 5. [1]; 17;[6] – Nem 16. 21; 47. 8; 78. 18 ὁμογενής
 Համեմատութիւն 41. [3]; 41. [4] – Nem 122. 1; 122. 24 ἀναλογία
 Համեմատ 2. [6]; 2. [6]; 2. [13]; 32. [2] – Nem 20. 20; 21. 3; 26. 19; 100.
 15 ἀνάλογος
 Համեմատեցելոցն փոխանակ արեանն 4. [1] – Nem 45. 1
 ἀναλογοῦντος τῷ αἵματι
 Հայիմ 7. [9]; 39. [2]; 40. [1]; 42. [6]; 42. [10] – Nem 62. 16; 116. 1; 117.
 12; 129. 27; 132. 11 βλέπω (ուշադիր դնել)
 Հայիմ 3. [4] – Nem 40. 17 ἐπισκέπτομαι (սեռուն դիտել)
 Հայիմ 17. [4]; 33. [1] – Nem 77. 11; 102. 4 κατανοέω (նկատել, հասկանալ)
 Հայիմ 7. [1] – Nem 58. 8 προσέχω (ուշադիր նայել)
 Հայիմ 7. [1] – Nem 58. 4 ὁράω
 Հայիմ 7. [1] – Nem 58. 5 ἀτενίζω (ուշադիր, սեռուն նայել)
 Հայելի 7. [9] – Nem 62. 16 ἔσοπτρον
 ի վերայ հայիմ (ի վեր հայիմ) 2. [20] – Nem 32. 15
 καταστοχάζομαι (կռահել)
 Հանդարտեցողիչս աստեղաց 35. [1] – Nem 106. 17 τῶν ἀστέρων θεραπείας
 τὰς ἐκμειλισσομένας
 Հանդէս 42. [14] – Nem 135. 1 ἀγών
 Հանդիպումն 42. [1] – Nem 126. 8 τάξις
 Հանձար 1. [6]; 2. [29] – Nem 4. 14; 36. 17 σύνεσις
 (ըմբռնողականութիւն)
 Հաշտեցողողականք 35. [1] – Nem 106. 16 ἀποτροπιασμός (քափող
 դռհարերութիւն կասեցնելը)
 Հաշտութիւն 35. [1] – Nem 106. 20 ἀποτροπιασμός
 Հասուցանել 37. [4] – Nem 111. 14, 18 ἀποκαθίστημι (վերականգնվել)
 Հաստատեմ 13. [2] – Nem 68. 20 δοξάζω (կարծիք կազմել)
 Հաստատի ինքն 13. [1] – Nem 68. 19 γίνεται δόξα (ձևավորում է
 կարծիք, թվացյալ գիտելիք)
 Հաստատեմ 37. [4] – Nem 111. 23 ἀποκαθίστημι (վերականգնվել)

Βασιλίτηρ

- ζαυτοπολιτῶν 27. [2] – Nem 91. 7 ἔδρα (ζεῦρε)
ζαυτοπολιτῶν 1. [17]; 7. [6] – Nem 11. 21; 59. 23 σύστασις
ζαυτοπολιτῶν 15. [2] – Nem 73. 19 συστατικός
ἡμῶν ζαυτοπολιτῶν 27. [4]; 42. [8] – Nem 93. 14; 130. 14 συνίστημι
 ζαυτοπολιτῶν (ζαυτοπολιτῶν) 5. [11]; 5. [11]; 37. [4] – Nem 52. 25; 53.
 1; 111. 16 συνίστημι
ζαυτοπολιτῶν (ζαυτοπολιτῶν) 37. [4] – Nem 111. 23 ἀποκατάστασις
ζαυτοπολιτῶν 37. [4] – Nem 112. 3 ἀποκατάστασις
ζαυτοπολιτῶν 5. [7] – Nem 50. 26 στερέωμα (αἰρητοπολιτῶν, ζεῦρεων,
 ἡμῶν)
ζαυτοπολιτῶν 5. [10]; 5. [11] – Nem 52. 14; 52. 26 στερεός
ζαυτοπολιτῶν 15. [1]; 16. [1]; 21. [1] – Nem 72. 11; 75. 8; 82. 20 ἐπιπειθής
 ζαυτοπολιτῶν 15. [1] – Nem 73. 10 πείθεται
ζαυτοπολιτῶν 14. [4] – Nem 72. 20 κατήκοος (ἡμῶν ἡμῶν)
ζαυτοπολιτῶν 15. [2]; 17. [4] – Nem 73. 17; 77. 25 πείθεται
ζαυτοπολιτῶν 12. [1]; 34. [2]; 37. [1] – Nem 68. 7; 105. 9; 109. 22 συγκατάθεσις
ζαυτοπολιτῶν 42. [10] – Nem 132. 10 πείθω
ζαυτοπολιτῶν 7. [7]; 8. [3] – Nem 60. 26; 64. 26 ὁμαλός (ἡμῶν ζαυτοπολιτῶν)
 ἡμῶν ζαυτοπολιτῶν 7. [7]; 8. [3] – Nem 60. 26; 64. 26 ἀνόμαλος
 ἡμῶν ζαυτοπολιτῶν 8. [3] – Nem 65. 1 ἀνωμαλία
ζαυτοπολιτῶν 8. [3] – Nem 65. 1 ὁμαλότης
ζαυτοπολιτῶν 5. [10] – Nem 52. 13 ἐπίπεδον (ζαυτοπολιτῶν, ἀνακατάθεσις)
ζαυτοπολιτῶν 7. [6] – Nem 59. 22 ὁμαλός (ἡμῶν ζαυτοπολιτῶν)
 ἡμῶν ζαυτοπολιτῶν 7. [6] – Nem 59. 23 ἀνόμαλον (ἡμῶν ἡμῶν)
ζαυτοπολιτῶν 1. [10]; 2. [11]; 27. [1]; 28. [1]; 34. [2]; 35. [2]; 38. [1]; 38. [2]; 42.
 [2] – Nem . 7. 18; 25. 15; 90. 10; 93. 20; 105. 19, 21; 107. 3; 112.
 15; 113. 3; 126. 18 ἀνάγκη (ἡμῶν ἡμῶν)
ζαυτοπολιτῶν 1. [11]; 17. [3]; 32. [3]; 33. [3]; 35. [1]; 37. [3]; 38. [2]; 39. [1]
 – Nem 8. 21; 76. 20; 101. 14; 103. 18; 106. 21; 111. 4; 113. 5;
 115. 7 ἀναγκαῖος
 ἡμῶν ζαυτοπολιτῶν 33. [1]; 34. [1]; 34. [2]; 37. [1]; 39. [1] – Nem 102. 13;
 105. 1; 106. 2; 109. 22; 115. 6 ἐξ ἀνάγκης
ζαυτοπολιτῶν 36. [1] – Nem 108. 16 εἰρμός

- Հատանեմ 37. [2] – Nem 110. 16 περικόπτω
 Հատանեմ 2. [6] – Nem 21. 7 τέμνω
 Հատումն 1. [10] – Nem 7. 15 τομή
 Հեծատեսակ 27. [1] – Nem 89. 21 στεναγματώδης (հեծեծանքի նմանվող)
 Հեշտութիւն 15. [3]; 16. [1]; 28. [1]; 31. [2]; 42. [9] – Nem 73. 24; 75. 10;
 94. 4; 98. 16; 131. 3 ήδονή
 Հիւանդ 41. [4] – Nem 122. 20 κάμων
 Հիւանդութիւն 13. [3] – Nem 70. 11 σύμπτωμα (հիվանդագիւն ցնցում,
 նոպա)
 Հիւանդութիւն 1. [11]; 2. [6]; 2. [11]; 15. [3] – Nem 9. 8; 21. 7; 25. 16; 73.
 22 νόσος
 Հիւանդանամ 2. [6] – Nem 21. 20 ἀλγέω (տե՛ս խաւթանալ)
 Հիւթ 4. [1]; 6. [2]; 9. [1] – Nem 44. 24; 56. 11; 66. 6 χυμός
 Հիւթ 27. [4] – Nem 93. 12 ἀτμός (գոլորշի) (տե՛ս շոգի)
 Հնազանդիմ 15. [2] – Nem 73. 17 ὑποτάττω
 Հնազանդիմ 6. [4] – Nem 57. 11 ὑπακούω
 անհնազանդ 21. [1]; 24. [1] – Nem 82. 19; 85. 23 μὴ κατήκοος
 Հնար 35. [2]; 41. [5] – Nem 107. 22; 123. 8 μέθοδος (ուղղութիւն,
 ուսմունք, մեթոդ)
 Հնար 1. [6] – Nem 4. 14 μηχανή
 Հնար գոմ 42. [2] – Nem 126. 20 ἐνδέχομαι
 Հնարաւորապէս 37. [2]; 37. [3] – Nem 110. 15; 110. 21 ἐνδεχομένως
 Հնարաւոր 33. [1]; 33. [2]; 33. [3]; 34. [1]; 37. [3]; 38. [2]; 39. [1] – Nem
 102. 20; 103. 10; 103. 18; 104. 22; 111. 4; 113. 4; 114. 21, 22
 ἐνδεχόμενος
 Հնարիմաց է 2. [25] – Nem 36. 24 τεχνάζεται
 Հնչումն 14. [2] – Nem 71. 22 ήχειον (δνδηա)՝ ածանցյալ ήχέω (ձայն
 արձակել) բայից
 Հոգաբարձութիւն 42. [8]; 42. [12] – Nem 130. 17; 133. 22 κηδεμονία
 Հոգաբարձութիւն 42. [10] – Nem 132. 12 ἐπιμέλεια
 հոգ տանեմ 42. [7]; 42. [9] – Nem 130. 9; 131. 21 ἐπιμελέομαι
 հոգ տանեմ 41. [5] – Nem 123. 9 φροντίζω
 Հոգեւորական 7. [4] – Nem 59. 4 πνευματικός

Βασιλίτηρ

- ζοφί 2. [1]; 2. [11] – Nem 16. 16; 25. 11 πνεῦμα
ζοφί ἱδανῶν 6. [3] – Nem 57. 2 πνεῦμα νοερόν (φανῶν
οφί)
- ζοφί 1. [3]; 1. [8]; 42. [5]; 42. [6]; 42. [11] – Nem 2. 10, 12; 6. 9; 128. 25,
129. 3; 129. 6; 132. 23 ψυχή
- ζοφί 1. [10]; 17. [1] – Nem 7. 15; 76. 12 ῥεύσις
- ζοφί 6. [2] – Nem 56. 14 ὁσμὴ
- ζοφί 6. [2] – Nem 56. 18 ἀτμός (οφί ζοφί)
- ζοφί 27. [3] – Nem 92. 15 ἐρεθίζουσα (οφί
ἐρεθίζω οφί, οφί, οφί, οφί)
- ζοφί 1. [2], 41. [3]; 41. [5]; 42. [5] – Nem 2. 5; 121. 24; 123. 13;
128. 20 ἐπιμέλεια (οφί, οφί, οφί)
- ζοφί 2. [12]; 18. [1]; 41. [5]; 41. [8] – Nem 4. 6; 26. 5; 80. 20; 123.
6, 10; 125. 12 ἐπιμελέομαι
- ζοφί 1. [4]; 1. [5]; 42. [9] – Nem 2. 21; 131. 10 συνάπτω
- ζοφί 2. [7] – Nem 22. 5 ἐφάπτω
- ζοφί 16. [2] – Nem 75. 22 ἀγωγὴ
οφί οφί οφί 2. [12] – Nem 26. 6 ἦθος (οφί οφί οφί)
- ζοφί 27. [4] – Nem 92. 23 θέρος (οφί)
- ζοφί 14. [3]; 25. [1]; 27. [2] – Nem 72. 10; 87. 21; 91. 2 φωνητικός
- ζοφί 2. [8] – Nem 23. 15 ἐπιτείνω
- ζοφί 2. [6]; 7. [6]; 8. [3]; 35. [1] – Nem 21. 1, 2; 59. 21; 64. 22; 106. 25, 26
σχῆμα
- ζοφί 14. [2]; 42. 2 – Nem 71. 20; 126. 19 σχηματίζω (οφί, οφί οφί οφί οφί)
- ζοφί 33. [2] – Nem 103. 4 κυβερνητικός
- ζοφί 34. [1]; 34. [2]; 35. [1]; 36. [1]; 37. [1]; 38. [1]; 41. [1]; 42.
[2] – Nem 104. 12, 17; 105. 6, 11, 14; 106. 16; 108. 3; 109. 10,
15; 112. 15; 120. 12; 126. 18 εἰμαρμένη

- Δαδανζαληγοιθρην 7. [2] – 58. 11 συναύγεια (δανωααυθρηνερρ
 ζαδωαερρην)**
Δαδανζαωκεαυ 6. [2] – 56. 8 αὐγοειδεστάτος
**Δανωζεν 6. [2]; 7. [5]; 8. [3]; 31. [2]; 41. [7] – Nem 56. 5; 59. 18; 64. 17;
 99. 6; 123. 27, 124. 12. 18 γνωρίζω**
Δανωζεν 41. [7] – Nem 124. 8, 21 γινώσκω
Δαζακερρ 6. [2]; 9. [1]; 27. [2] – Nem 56. 11; 66. 1; 91. 19 γεῦσις
Δαρυ 4. [3] – Nem 45. 21 πιμελή

Υαυ 4. [3]; 8. [5] – Nem 45. 21; 65. 20 θρίζ
**Υαυαγοαυαυ 6. [4] – 57. 9 ἐπιστημονικός (ουαδωαυ δκευ ρερρδα
 υαυερρ)**
**Υαυαγοιθρην 1. [12]; 1[14]; 2. [13]; 2. [18]; 33. [2]; 42. [8] – Nem . 9.
 15; 11. 2; 26. 18; 30. 15; 103. 2; 130. 12 ἐπιστήμη**
Υαυαγου 35. [1] – Nem 106. 26 ἐπιστήμων
Υαυαγουαυαυ 2. [9] – Nem 23. 24 ἀποδεικτικός
Υαυερρην (αυαερρηνερρην) 5. [3] – Nem 48. 23 ἐπίκλασις
**Υαυερρηνερρην 5. [3] – Nem 48. 23 ἐπιστροφή (υερραυερρ,
 ανερραυερρηνερρην)**
Υαυαυαυαυαυ 38. [3]; 40. [5] – Nem 113. 22; 119. 26, 120. 1 ἐπίκτητος
Υαδουαυ 27. [4] – Nem 93. 13 πῆξις (θανδρανωυρρ, αυαυερρερρ)
Υαυαυ 2. [4] – Nem 19. 17 φλέγμα
Υαυαυ 2. [4]; 19. [1]; 22. [3] – Nem 19. 17; 81. 3; 83. 16 χολή (υερρ)
Υαυαυαυαυ αυαυ 22. [3] – Nem 84. 11 χοληδόχος κύστις (υερραυαυερρ)
Υανουαυ 27. [2] – Nem 91. 3 πλέγμα (ζυουαυαυ, υαυυ)
Υαυαυαυ 41. [1]; 41. [3] – Nem 120. 18; 122. 17 προφήτης
Υαυαυαυερρηνερρην 41. [1] – Nem 120. 20 φιλανθρωπία
**Υαυαυαυ 1. [1]; 1. [3]; 1. [4]; 2. [6]; 2. [13]; 42. [6] – Nem 1. 1; 2. 9; 3. 1;
 22. 1; 27. 9; 129. 16 σῶμα**
**Υαυαυαυ 1. [10]; 2. [11]; 3. [3]; 4. [3]; 22. [3]; 27. [4] – Nem 8. 15; 25. 11;
 40. 1; 45. 21; 84. 10; 92. 20 σάρξ**
**υαυουαυ αυαυαυαυ 4. [2] – Nem 45. 11 ἀπαλωτάτη σάρξ (υαυαυουαυ
 ζυουαυαυαυ)**
αυαυαυαυαυαυαυ 27. [4] – Nem 92. 17 σὰρξ ἀπαλωτέρα

Ցանկեր

- մարմնակեր 1. [16] – Nem12. 14 σαρκοφάγος (մսակեր, գիշատիչ)
մարմին 27. [4] – Nem 92. 16; 93. 9 δέρμα (մաշկ)
փրփրատեսակ մարմին 27. [2] – Nem 91. 5 ἀφρώδης σάρξ
Մարմնափոխութիւն 2. [21]; 2. [23]; 42. [11] – Nem 33. 14; 34. 19; 132.
26 μετενσωμάτωσις
Մարմնատեսակութիւն 2. [22] – Nem 34. 1 σωματοειδές
Մարմնականագոյն 6. [2] – Nem 56. 7 σωματικώτατος
Մերձաւորութիւն 17. [1]; 27. [3] – Nem 76. 10; 92. 13 συνουσία
Մերձ գոյն 27. [2] – Nem 91. 12 τὸ συνεχές (անմիջականորեն)
Մերձ են 16. [1] – Nem 75. 13 πάρεστι (առկա են)
Մերձիմ 40. [3] – Nem 118. 16 πλησιάζω
Մզնատեսակ 27. [2] – Nem 91. 1 ὑμενώδης (թաղանթակերպ)
Մուկն 14. [2]; 26. [1]; 27. [2] – Nem 71. 16, 19; 88. 5; 90. 23 μῦς
Միււորութիւն 3. [3]; 3. [8] – Nem 39. 20; 43. 15 ἔνωσις
Միււորեալ 8. [1] – Nem 63. 6 συνάπτω
Միւնամ 8. [1] – Nem 63. 6 συνενόομαι
Միջակործք 20. [2] – Nem 82. 11 μέσα στέρνα
Միջասածան 1. [4], 1. [7] – Nem 2. 24; 5. 9 μεθόριος
Միջկողմ 14. [2] – Nem 71. 16 μεσόπλευρον
Միտք 1. [1]; 39. [1]; 40. [2]; 42. [4] – Nem 1. 4, 11; 114. 23; 117. 20; 127.
23 νοῦς
միտք տեսողին 17. [8] – Nem 79. 18 διάνοια τοῦ θεωροῦντος
ի միտ առնլով 37. [3]; 40. [1]; 40. [3] – Nem 111. 13; 117. 11;
118. 16 κατανοήσει (մտաշաղկապողութիւն)
ըստ մտայ 40. [2] – Nem 117. 18 κατανοῶν
զմտաւ ածեմ 42. [10] – Nem 132. 10 κατανοέω
զմտաւ ածելն 13. [2] – Nem 68. 22 διανόησις
զմտաւ ածեմ 13. [2] – Nem 69. 1 διανοέω
զմտաւ ածեմ 41. [7] – Nem 123. 23 ἀναλογίζομαι
զմտաւ ածելն 2. [15] – Nem 29. 3 τὸ λογίζεσθαι
զմտաւ ածեմ 6. [1]; 2. [22] – Nem 30. 21; 55. 18 ἐννοέω
մտածութիւն 2. [19]; 34. [1] – Nem 31. 7; 104. 14 ἔννοια
մտածութիւն 2. [6] – Nem 20. 14 συλλογισμός

- Մշտաշարժ 2. [1]; 2. [16] – Nem 17. 2; 29. 15 *ἀεικίνητος*
Մշտնջենաւոր 32. [2]; 39. [1] – Nem 100. 22; 115. 6 *αἰδῖος*
Մշտնջենաւորութիւն 37. [1] – Nem 110. 4 *αἰδῖον*
Մոլիմ 41. [1] – Nem 120. 15 *μαίνομαι*
Մոլեգնիմ 42. [9] – Nem 131. 2 *μαίνομαι*
Մոլեգնոտ 6. [1] – Nem 55. 22 *μελαγχολῶν (մելանքոլիկ, մաղձոտած)*
դերբայ մելաչոլάω բայից
Մորթ 4. [3]; 8. [5]; 27. [3] – Nem 45. 22; 65. 18; 92. 17 *δέρμα*
Մսանունք 86. 11 – Nem 86. 11 *ὄσχεος (փոշտ, ամորձապարկ)*
Մրուր 22. [3] – Nem 84. 12 *τὸ τρυγῶδες*
- Յածիմ 2. [15] – Nem 27. 23 *φαντασιόομαι (պատկերացնել, երևակայել)*
Յանդիմանիչ գոլ 41. [2] – Nem 121. 8 *διελέγξαι*
Յանդիմանութիւն 39. [2]; 41. [3] – Nem 115. 18; 121. 22; 127. 12 *ἔλεγχος*
Յանկարծակի 27. [2] – Nem 91. 17 *ἄθροος (կուտակիած, մեծաքանակ, անընդհատ)*
- Յաղթկու լինիմ 16. [2]; 18. [1]; 38. [2]; 39. [3] – Nem 75. 23; 80. 21; 113. 18; 117. 2 *κρατέω*
Յաղթեմ 32. [2]; 39. [3] – Nem 100. 19; 116. 21 *νικάω*
պարտեալ 36. [2] – Nem 109. 6 νικῶσα
Յաղթեալ 36. [2] – Nem 109. 6 *μάχομαι*
Յառաջ եկեալ 14. [1] – Nem 71. 8 *προφορικός (արտաբերվող)*
Յառաջ տամ 29. [1] – Nem 95. 6 *προδίδωμι (մատնել)*
Յաւդ 26. [2] – Nem 89. 13 *σφόνδυλος*
Յաւդաւոր 1. [6] – Nem 4. 20 *ἔναρθρος*
Յաւդաւոր 2. [1]; 2. [1] – Nem 17. 4; 17. 8 *ἐναρμόνιος*
Յաւդաւորութիւն 2. [1]; 2. [8]; 41. [4] – Nem 17. 5; 23. 10; 122. 25
ἄρμονία (համաչափություն, ներդաշնակություն)
Յաւդեմ 2. [8] – Nem 23. 2 *ἀρμόζω*
Յաւդումն 2. [7], 2. [8]; 23. [3] – Nem 22. 19; 23. 1, 10; 85. 19 *ἄρμονία*
Յաւդումն 41. [6] – Nem 123. 17 *εἰρμός (կապակցում) (տե՛ս յարմարումն)*
Յաւժարական է 32. [3] – Nem 101. 10, 11 *αἰρεῖται*
Յաւժարիմ 32. [3] – Nem 101. 11 *αἰρέομαι*

Ցանկեր

- Յաւժարիւմ 1. [7]; 41. [3] – Nem 5. 24; 122. 11 προαιρέομαι
- Յաւժարիւմ 32. [3] – 101. 12 προθυμέομαι
- Յաւժարութիւն 12. [1]; 25. [1]; 29. [2]; 30. [2]; 31. [1]; 36. [2]; 38. [1];
39. [2] – Nem 68. 9; 87. 18; 95. 10; 97. 12, 99. 8; 99. 12, 13, 14,
100. 24; 109. 5; 112. 20; 115. 26 προαίρεσις (նախընտրութիւն)
- Յաւժարութիւն 36. [1]; 39. [1]; 42. [4] – Nem 108. 2, 5; 114. 23; 127. 13
αίρεσις
- Յաւժարութիւն 18. [1]; 35. [2] – Nem 80. 18; 107. 23 πρόθεσις
- Յարամնայութիւն 17. [4]; 41. [2]; 42. [5]; 42. [10] – Nem 77. 14; 120. 25;
128. 13; 132. 5 διαμονή
- Յարձակումն 12. [1]; 26. [1]; 29. [1]; 31. [2]; 34. [2]; 37. [1]; 39. [3] –
Nem 68. 7; 88. 3; 94. 18; 99. 6; 105. 10, 14, 21, 106. 4; 109. 22;
116. 13 όρμή
- ըստ յարձակմանն 2. [25]; 26. [1] – Nem 36. 14; 88. 3 καθ’
όρμην (կամային)
- ըստ յարձակման շարժութիւն 1. [3]; 6. [4]; 15. [1] – Nem 2. 18;
57. 10; 73. 9 καθ’ όρμην κίνησις (կամային շարժում)
- ըստ բնաւորական յարձակման 1. [17] – Nem 13. 11-12 καθ’
όρμην φυσικήν գյարձակումնն ունիւմ 24. [1] – Nem 85.
27 κρατέω (հաղթել)
- Յարմարումն 36. [1] – Nem 108. 16 εірμός (միահշուտում, լծակցութիւն)
(տե՛ս յաւդումն)
- Յեղումն 40. [1]; 42. [9] – Nem 117. 9, 131. 19 τροπή
- ամենեցունց յեղուլ 35. [2] – Nem 107. 6 παντάπασιν
ἀνατραπήναι (նսեմացնում է, ապականում է Համայնը)
- անյեղ 40. [3] – Nem 118. 19 ἄτρεπτος (անփոփոխ)
- Յերկուրէքն 24. [2]; 27. [3] – Nem 86. 12; 92. 14 δίδυμοι (երկվորյակներ,
ամորձիներ, testiculi)
- Յինքն առնում 13. [2] – Nem 69. 17 παραλαμβάνω
- Յինքն քարչեմ 27. [2] – Nem 91. 7 συμπέσσω (եփել, մարսել)
- Յինքն քարչէ 22. [1]; 42. [9] – Nem 83. 4; 131. 13 ἔλκει πρὸς ἑαυτὸ
- Յիշողական 13. [1] – Nem 68. 14 μνημονευτικός
- Յիշումն 7. [7]; 13. [1] – Nem 60. 18; 68. 15 μνήμη (հիշելը, հիշողութիւն)

- վերստին յիշեցումն 2. [8]; 13. [1] – 22. 23; 68. 15 *ἀνάμνησις*
յիշէ ըստ յինքեանց 13. [2] – *Nem* 68. 23 *μνημονεύεται καθ’*
ἑαυτά (հիշվում է ինքնին)
- Յորդորեմ 27. [3] – *Nem* 92. 10 *διεγείρω*
Յորդորիչ 27. [3] – *Nem* 92. 15 *ἐρεθίζουσα*
Յորդորումն 38. [3]; 39. [1] – *Nem* 114. 3, 5; 114. 17 *προτροπή*
- Նախագիտութիւն 41. [3]; 41. [4]; 42. [6] – *Nem* 122. 17; 122. 20; 129. 18
πρόγνωσις
- Նախագիտութիւն 12. [1]; 37. [1] – *Nem* 68. 10; 110. 6 *μαντεία*
Նախադատեմ 32. [2]; 32. [3]; 40. [2] – *Nem* 101. 1; 101. 3; 101. 10; 101.
16; 117. 22 *προκρίνω*
- Նախախնամութիւն 26. [2] – *Nem* 88. 25 *προμήθεια*
Նախախնամութիւն 34. [1]; 37. [1]; 38. [1]; 41. [1]; 41. [5]; 42. [1] – *Nem*
104. 18; 109. 16; 112. 15; 120. 11; 123. 5; 125. 19 *πρόνοια*
առանց նախախնամութեան 41. [3] – *Nem* 122. 8 *ἀπρονόητος*
խնամ տանեմ 41. [5] – *Nem* 123. 11 *προνοέω*
- Նախայայտնի 35. [1] – *Nem* 106. 25 *πρόδηλος*
ըստ նախայաւժարութեան 32. [1] – *Nem* 99. 19 *προηρημένοις*
- Նախայաւժարութիւն 31. [1]; 32. [1]; 32. [2]; 35. [1] – *Nem* 99. 11, 16; 99.
20; 100. 8; 107. 1 *προαίρεσις*
- Նախացուցանեմ 2. [8] – *Nem* 22. 23 *προαποδείκνυμι*
Նախ տեսութիւնք 42. [2] – *Nem* 126. 1 *προηγούμενως τῶν ἰδεῶν*
(նախնական գաղափարներ)
- Նաւթութիւն 39. [3] – *Nem* 116. 15 *δίαιτα*
- Նիարդ 4. [3] – *Nem* 45. 21 *ἴς (մկանաթել, ջիւ, թելավոր, անոթ)*
Նեարդ 6. [1] – *Nem* 56. 3 *νεῦρον*
- Նիարդատեսակ 14. [2]; 27. [2] – *Nem* 71. 18; 91. 1 *χονδρώδης*
Նեարդատեսակ 27. [2] – *Nem* 91. 13 *χόνδρος (ածառային, կռճիկային)*
ջղուտ մարմին 20. [2] – *Nem* 82. 11 *χόνδρος*
- Ներգործութիւն 1. [2]; 1. [9]; 2. [13]; 5. [1]; 15. [4]; 37. [1]; 38. [2]; 39.
[1] – *Nem* 1. 16, 2. 1; 6. 24; 26. 18; 47. 11; 74. 7; 109. 11; 113.
14; 115. 13 *ἐνέργεια*
առանց ներգործութեան 1. [3] – *Nem* 2. 12 *ἀνενέργητο*

Ցանկեր

- Ներգործեմ 2. [13] – Nem 26. 20 *ἐνεργέω*
անշարժութեան ներգործութիւն 17. [8] – Nem 79. 15 *ἀκινήσιος*
ἐνέργεια
Ի ներքոյ դնիմ 42. [4] – Nem 127. 18 *ὑποτίθημι*
Ի ներքոյ կամ 37. [1] – 109. 24, 26 *ὑπόκειμαι*
Ի ներքս մնամ – Nem 68. 16 *ἐγκαταλείπομαι*
- Ներտրամադրեալ բան 14. [1] – Nem 71. 8 *ἐνδιάθετος λόγος* (ներքին,
Հոգևոր խոսք)
- Նիւթ 2. [3] – Nem 18. 10 *ὄβλη*
Նիւթական 42. [1]; 42. [5]; 42. [9] – Nem 126. 9; 129. 2; 131. 8 *ὄβλικός*
Նիւթաւոր 2. [3] – Nem 18. 11 *ἔνυλος*
աննիւթ 2. [3] – Nem 18. 14 *ἄυλος*
- Նկատեմ 1. [19] – Nem 15. 13 *κατανόεω* (տե՛ս դմտաւ ածեմ)
Նկատեմ 3. [3] – Nem 40. 16 *θεσπίζω* (գուշակել) (տե՛ս նշանակեմ)
Նկատեմ 2. [17]; 2. [18] – Nem 29. 19; 30. 25 *εἰκάζω* (պատկերել)
Նկատիմ 33. [1]; 42. [10] – Nem 102. 3, 4; 132. 19 *σκέπτομαι* (Հասկացիւել)
| ԲԹԻԽ (լծ) «գնկատելն ի վերա խորհելոյն ու Հաելոյն ասէ»
Նմանամասն 2. [4]; 4. [1] – Nem 19. 11; 45. 4 *ὁμοιομερής*
Նմանասեռ 7. [2] – Nem 58. 12 *ὁμογενής*
Նշանակ 2. [15]; 42. [10]; նշան 41. [7] – Nem 27. 24; 132. 13; 124. 10
τεκμήριον (նշան, ապացույց)
Նշան 37. [4] – Nem 111. 15 *σημεῖον* (կենդանակերպի նշան, նշանակ)
Նշանակաբար 2. [17] – Nem 29. 19 *συμβολικῶς* (խորհրդանշանակորեն)
Նշանակեմ 12. [1] – Nem 68. 10 *θεσπίζω* (տե՛ս նկատեմ)
Նշանակեմ 42. [4] – Nem 127. 16 *ὑπαινίσσομαι* (ակնարկել)
Նուստս 4. [1] – Nem 47. 4 *ἐλάχιστος*
Նուստագոյն 42. [10] – Nem 132. 2 *καταδεέστερος*
- Շաղախեմ 2. [21] – Nem 33. 13 *μολύνω*
Շաղախեմ 42. [9] – Nem 131. 8, 16 *συμβεβηλόω*
Շաղախեմ 42. [9] – Nem 131. 13 *καταμολύνω*
Շաղախումն 42. [9] – Nem 131. 10 *μολυσμός*
Շաղկապ 4. [3]; 8. [1]; 26. [1] – Nem 45. 20; 63. 18; 88. 5 *σύνδεσμος*

- Շանդի 5. [3] – 49. 3 κεραυνός (կայծակ, ատրաշեկ, շիկացած երկաթ, մետաղի ձուլ)
- Շարադրութիւն 2. [8]; 4. [3]; 9. [2] – Nem 23. 2; 45. 23; 66. 17 σύνθεσις
ըստ շարադրութեան 5. [6] – Nem 50. 18 κατὰ παράθεσιν (ըստ
համադրութեան)
- Շարախառնութիւն 5. [1]; 5. [4] – Nem 47. 4; 49. 9 σύγκριμα
- Շարակամ 27. [2]; 32. [3] – Nem 91. 3, 12; 101. 5 σύγκειμαι
- Շարակալեալ 2. [18] – Nem 30. 7 συνεχής
- Շարակալեալ լինի 2. [?] – Nem 29. 16 συνέχεται
- Շարակալու 2. [22] – Nem 34. 2 συνέχων
- Շարակայեմ 26. [1] – Nem 88. 6 συνίστημι
- Շարամանեմ 12. [1] – Nem 88. 6 συμπεπλέκω (միահյուսել, ընդելուզել)
- Շարամաւտիմ 27. [2] – Nem 91. 12 συνάπτομαι
- Շարապնդեմ 2. [22] – Nem 34. 1 συσφίγγω
- Շարժութիւն 5. [9]; 14. 4; 15. [2]; 25. [1] – Nem 51. 26; 72. 13; 73. 17; 87.
21 κίνησις
- Շարունակեմ 2. [2]; 2. [22] – Nem 18. 1, 4; 33. 26 συνέχω
- Շեղ 42. [6] – Nem 129. 10 σωρός
- Շնչական 23. [1] – Nem 84. 26 πνευματικός
- Շնչական 27. [1]; 27. [2] – Nem 89. 23; 91. 3 αναπνευστικός
- Շնչերակ 4. [3]; 23. [2] – Nem 45. 21; 85. 7 αρτηρία (1. շնչափող, 2.
զարկերակ, 3. Անոթ)
խոշորագոյն շնչերակք 27. [2] – Nem 90. 24 τραχειά αρτηρία
խոշոր շնչերակք 27. [2] – Nem 90. 25, 91. 4 τραχειά αρτηρία
խլրտկանք 22 [2] – Nem 83. 14 αρτηρία
- Շնչերակ 15. [4]; 23. [1] – Nem 74. 16, 18; 84. 24 σφυγμός
- Շնչերակական զաւրութիւն 23. [1] – Nem 84. 25 σφυγμική κίνησις (пульсо-
вое движение)
- Շնչաւոր 1. [14], 1. [16]; 2[4] – Nem 11. 5 12. 10; 19. 21 ἔμψυχος (տե՛ս
անձնաւոր)
անշունչ 1[3]; 1. [4]; 1. [15]; 1. [16]; 2. [9]; 34. [2] – Nem 2. 13;
3. 2; 11. 18; 12. 10; 24. 14; 106. 6 ἄψυχος (տե՛ս անանձն)
- Շոգի 6. [2]; 10. [1]; 22. [2] – Nem 56. 14; 67. 20; 83. 14 ἀτμός

Ցանկեր

- Շաւշափելի 5. [11] – Nem 52. 25 άπτός
Շաւշափելիք 8. [1]; 8. [2] – Nem 63. 2; 63. 19 άφή (tactus, շոշափելիք)
Շունչ 2. [4] – Nem 19. 7 πνεύμα
 հենդանական շունչ 23. [1], 23. [2] – Nem 85. 5; 85. 14 ζωτικόν
 πνεύμα (spiritus vitalis)
Շունչ 6. []; 27. [1] – Nem 56. 17; 89. 19, 20, 23 άναπνοή (respiratio)
 սուրեւառ շնչոյն 27. [1]; 27. [2] – Nem 90. 13; 90. 16, 23
 άναπνοή
 ներքս մտանել 27. [2] – Nem 90. 18, 19 είσπνοή
 արտաքս ելանել 27. [2] – Nem 90. 18, 20 έκπνοή
Շրջաբերական 5. [11] – Nem 52. 20 κυκλοφορικός
Շրջաբերութիւն 34. [1] – Nem 104. 19 περιφορά
Շրջագայութիւն 24. [2], 37. [4] – Nem 86. 7; 111. 16 περίοδος
Շուրջանակի 5. [11] – Nem 52. 22 κύκλω
Շուրջ կալ 34. [2] – Nem 105. 19, 22, 106. 5 περίστημα (շրջապատել)
- Ոգի 1. [10]; 7. [3] – Nem 7. 20; 58. 20 πνεύμα
 ոգի տեսանողական 7. [3] – Nem 58. 20 πνεύμα τὸ όπτικόν
 (spiritus visionis)
Ողինն ուղիղ 26. [1]; 26. [2] – Nem 88. 4; 89. 8 ό νωτιαίος μυελός
Ողն 26. [2] – Nem 89. 8 νωτιαίος (մեջք, ողնաշար)
Ողնայար 27. [4] – Nem 93. 3 ράχις
Ողորմած (արդար) 1. [16] – Nem 12. 8 δίκαιος
Ողորդ 8. [3] – Nem 64. 16 κραῦρος (փխրուն)
Ողորդ 7. [6]; 7. [7]; 8. [3]; 27. [2] – Nem 59. 22; 60. 26; 64. 18, 26; 91. 4
 λεῖος
Ողորդութիւն 8. [3] – Nem 65. 2 λειότης
Ողորմ 18. [1] – Nem 80. 13 ἔλεος
Ոսկր 4. [3]; 8. [1] – Nem 45. 20; 63. 18 όστέον
Որկոր 14. [2] – Nem 71. 21 γαργαρεών (հետին քիմքի լեզվակ)
Որոշեմ 27. [1] – Nem 89. 20 διαστέλλω
Որոշեմ 29. [2]; 41. [7] – Nem 95. 16; 123. 28 διακρίνω
Որոշեմ 33. [1] – Nem 101. 21 διορίζω

Որոշումն 2. [7]; 2. [21] – Nem 22. 3; 33. 16 χωρισμός (տարանջատելը,
բաժանելը)

Որովայն 20. [2]; 22. [3]; 27. [2] – Nem 82. 13; 83. 15; 91. 10 γαστήρ

Չար 41. [5] – Nem 119. 23 φαῖλος

Չար 29. [2] – Nem 95. 21 δεινός (սարսափելի, վախեցնող)

Չարչարիմ 42. [13]; 42. [14] – Nem 134. 9, 17, 18, 21 πάσχω

Չարչարանք 29. [2] – Nem 95. 22 τὰ δεινά

չարչարանս կրեմ 42. [13] – Nem 134. 21 πάσχω κακῶς

Չափ 42. [6] – Nem 129. 10 μέδιμνος (սորուն մարմինների չափ՝ 52-53 լ)

Չափ 42. [12] – Nem 133. 6 μέτρον

Չափաւոր 18. [1]; 18. [2]; 27. [2] – Nem 80. 20; 80. 23; 90. 19 μετρίος

Չափաւոր 1. [11]; 7. [9] – Nem 9. 5; 62. 24 σύμμετρος

Չափաւորապէս 1. [3]; 41. [7] – Nem 2. 18; 124. 14 ἐξ ἐπιμέτρου (առավել,
ի լրումն)

Չոր 8. [3] – Nem 64. 18 ζηρός

Պակասամասնութիւն 41. [2] – Nem 120. 4 παρὰ μέρος

Պակաս ի մասնէ 2. [9] – Nem 23. 19 παρὰ μέρος

Պակումն 20. [1] – Nem 81. 15 ὄκνος

Պարագրեմ 3. [4]; 8. [1]; 42. [5]; 42. [6] – Nem 41. 3; 128. 27; 129. 8

περιγράφω (բովանդակել, սահմանել)

ըստ պարագրութեան իմանին 42. [6] – Nem 129. 9 κατὰ

περιγραφὴν νοεῖται (սահմանափակ են մտածում)

Պարագրող 3. [5] – Nem 41. 22, 42. 1 περιέχων (պարունակող)

Պարունակող 39. [3] – Nem 116. 10, 15 περιέχων

Պարուտակ 4. [3] – Nem 45. 21 ὕμῃν (թաղանթ, միջնաթաղանթ,

ուղեղապատյան)

Պատահեմ 42. [5]; 42. [12] – Nem 128. 20; 133. 15 συμβαίνω

Պատահումն (ստեպ) – συμβεβηκός (accidens)

ըստ պատահման 2. [3]; 2. [15]; 13. [2]; 27. [3] – Nem 18. 19,

28. 13; 68. 23; 91. 24 κατὰ συμβεβηκός

Պատարագ 41. [3] – Nem 122. 7 ἀνάθημα

Ցանկեր

- Պատարազս աստուծոյ 35. [1] – Nem 106. 19 θεραπείας τῶν θεῶν
(աստվածների)
- Պատարազս մատուցաներ Աստուծոյ 39. [2] – Nem 116. 3 πλημμελημάτων
ἔθνε τῶ θεῶ
- Պատեհ 5. [14]; 8. [5] – Nem 54. 25; 65. 24 ἐπιτήδειον
- Պատեհ 41. [8] – Nem 125. 6 πρόσφορος
- Պատիժ 41. [2]; 41. [3]; 42. [4]; 42. [11] – Nem 121. 7; 122. 14; 128. 4; 132.
27 τιμωρία (նաև՝ Հատուցում, վրեժխնդրութիւն) (տե՛ս վրէժ)
փոխանակ պատժելոյն 19. [1] – Nem 81. 4 ἀντιτιμωρήσεως (փխ.
Հատուցման)
- Պատիպատք 2. [28] – Nem 38. 4 περισκελής (խրթին)
- Պատկեր 41. [7] – Nem 124. 12, 21 χαρακτήρ
- Պատկեր 1. [16]; 6. [1] – Nem 13. 17; 55. 18 εἰκόν
ուրուական իմն պատկեր 7. [2]; 7. [3]; 7. [5] – Nem 58. 8; 58.
18; 59. 14 εἶδωλον
- Պատշաճ է 32. [2] – Nem 100. 8, 9 ἀρμόζει
- Պատշաճ 42. [12] – Nem 100. 8, 9; 133. 16 ἀρμόζων
պատշաճիմ 3. [6] – Nem 42. 9 ἀρμόζω
պատկանաւոր 1. [6] – Nem 4. 20 ἔναρθρος (Հողաբաշխ)
- Պատրաստութիւն 16. [2] – Nem 76. 3 ἀρμοζούσα δίαιτα (Համապատասխան
կենսակերպ)
- Պետական 6. [4] – Nem 57. 8 ἀρχικός
- Պետութիւն 1. [20] – Nem 15. 11 ἐξουσία
- Պէտք 27. [2]; 41. [4]; 41. [4]; 42. [12] – Nem 90. 16, 21; 122. 19; 122. 25;
133. 14 χρεία
ըստ պիտոյից 27. [1] – Nem 89. 22 κατά τὴν χρείαν
- Պիտանի 30. [2]; 41. [7]; 42. [6] – Nem 97. 9; 123. 28; 129. 19 χρηστός
- Պիտանի 42. [14] – Nem 135. 5 δεόντως
- Պինդ 27. [3] – Nem 92. 8 στρυφνός (թթվային)
- Պնդել 27. [3] – Nem 92. 10 στόφω
- Պնդադոյնք 4. [2] – Nem 45. 14 στερεώτερος (տե՛ս խստադոյնք)
- Պրտու 3. [1] – Nem 39. 10 πάπυρος (բոշխազգիներին պատկանող բույս՝
պպպիրուս [cyperus papyrus], նաև՝ շամբի [scirpus])

- Ջանգ** 39. [3] – *Nem* 116. 13 παράφορος (**թերություն**)
- Ջիլ/Ջիդ** 2. [11]; 4. [3], 8. [5]; 26. [1] – *Nem* 25. 12; 45. 20; 65. 23; 88. 5
 νεῦρον
Ղուլտ մարմին 20. [2] – *Nem* 82. 11 στέρνα χόνδρου
Ղուլտ նիարդք 4. [3]; 26. [1] – *Nem* 45. 24; 88. 6 νευρώδεις ἴνες
Կակղագոյնքն Ջիդք 26.]2] – *Nem* 88. 6 μαλακά νεῦρα
- Ռնդացն ծանրաշնչութիւն** 6. [2] – *Nem* 56. 16 κορύζα (**Հարբուխ**)
- Ըորնգունք** 8. [1]; 10. [1]; 27. [2] – *Nem* 63. 4; 67. 13; 91. 14 ρίνες
- Սերմն** 4. [2]; 27. [3]; 41. [6] – *Nem* 45. 9; 92. 2; 123. 15 σπέρμα
Սերմնական 14. [3]. 24. [2] – *Nem* 72. 9; 86. 1 σπερματικός
Սերմանեմ 42. [10] – *Nem* 132. 15 ἐγκατασπείρω
Սիրտ 2. [4]; 15. [2] – *Nem* 19. 19; 73. 13 καρδία
Սկիզբն 8. [2]; 13. [3]; 23. [2]; 37. [1]; 37. [4]; 42. [3] – *Nem* 64. 13; 69.
 20; 85. 8, 9, 10; 109. 21; 110. 2; 111. 15; 127. 9 ἀρχή
Ի սկզբանէ 1. [8]; 40. [4]; 41. [6] – *Nem* 6. 6; 118. 24; 123. 16 ἐξ
 ἀρχῆς
Իսկզբանէ 5. [12] – *Nem* 53. 10 ἐν ἀρχῇ
Սկզբմամբ 37. [4] – *Nem* 111. 17 ἐξ ὑπαρχῆς (**Հիմքից**)
Սնունդ 27. [2] – *Nem* 90. 17, 21 θρέψις
Սննդական 14. [3] – *Nem* 72. 5 θρεπτικός (**սնուցող, աճեցնող, գորացնող**)
Սոսկումն 20. [2] – *Nem* 82. 3 περίψυξις (**սառեցում**)
Սովորութիւն 16. [2]; 31. [2]; 38. [3] – *Nem* 76. 1; 98. 18; 113. 22 ἔθος
Սպասաւորական 6. [4] – *Nem* 57. 8 ὑπουργικός
Սպասաւորական 19. [1] – *Nem* 81. 11 δορυφορικός
Սպասաւորութիւն 1. [16]; 1. [18]; 15. [2] – *Nem* 13. 20; 13. 25; 73. 14
 ὑπηρεσία
Սպիտակաթոյրն Հիւթ 24. [2] – *Nem* 86. 17 θορώδη χυμόν (**սերմնահեղուկ**)
Սպիտակաթոյրն Հիւթ 24. [2] – *Nem* 86. 12 θορῶδες ὑγρόν
Սպիտակաթոյրն խոնաւուտն 24. [2] – *Nem* 86. 2 θορῶδες ὑγρόν
Սպիտակաթոյրն Թանճրատեսական խոնաւուտն 24. [2] – *Nem* 86. 6
 θορῶδες ὑγρόν

- Վեհ 39. [2] – Nem 115. 18 βέλτιστος
 Վէրք 17. [1] – Nem 76. 11 τομή
 Վկայ 29. [2]; 41. [2] – Nem 95. 23, 121. 13 μάρτυς
 Վնասակար 1. [18]; 42. [4] – Nem 14. 9 δηλητηριώδης; 127. 19 βλάπτων
 Վնասակարք են 17. [3] – Nem 77. 3 προσβλάπτουσι
 Վնաս 41. [3] – Nem 122. 15 βλάβη
 անվնաս 42. [16] – Nem 135. 21 ἀναίτιος (անմեղ)
 Վտանգ 18. [1]; 29. [2] – Nem 80. 18; 95. 12, 13 περιστάσις (հանգամանք)
 Վտանգականք 30. [2] – Nem 97. 15 περιστατικός (պարագայական,
 հանգամանքներ արտահայտող)
 Վտառ 4. [3]; 8. [1]; 22. [2] – Nem 45. 21; 63. 4; 83. 9 πόρος (ծաղոտի,
 անցումատեղի, ուղի)
 Վրէժս խնդրեմ 41. [2] – Nem 121. 14 τιμωρέω
 Վրէժխնդիր 41. [2] – Nem 121. 17 τιμωρός (տե՛ս պատիժ)
- Տագնապ 18. [1] – Nem 80. 13 ἄχθος (ծանրության զգացում)
 Տագնապ 20. [1] – Nem 81. 16 ἀγωνία
 Տամկատեսակ 5. [5] – Nem 50. 1 ἀτμώδης (գոլորշանման) (տե՛ս շոգի)
 Տանջանք 29. [2] – Nem 95. 22 κρίσις (դատ, դատավճիռ)
 Տանջանք 29. [2] – Nem 96. 1 χαλεπῶς
 Տանջեմ 28. [1] – Nem 94. 8 κολάζω (պատժել)
 Տառապիմ 42. [5] – Nem 128. 21 ταπεινόομαι (նսեմացվել, ստորացվել)
 Տարրոջ 27. [2] – Nem 90. 22 διαστολή
 Տարրոջելի 15. [3] – Nem 73. 20 διασταλτέον
 եռակի տարրոջ 2. [3] – Nem 18. 17 τριχῆ διαστατά (եռաչափ)
 անեռակի տարրոջ 2. [3] – Nem 18. 21 ἀδιάστατον (ոչ
 տարածական)
 անտարրոջաբար 33. [1] – Nem 102. 6 ἀδιακρίτως
 Տարրոջեմ 3. [9]; 14. [1] – Nem 44. 6 διορίζω; 71. 6 συνδιαιρέω
 Տարրոջեմ 2. [17]; 6. [2] – Nem 29. 23, 56. 23 διακρίνω
 Տարրոջ 23. [2] – Nem 85. 15 διαστέλλω
 Տարրոջեմ 5. [9]; 25. [1]; 42. [1] – Nem 51. 25, 87. 17; 125. 22 διαιρέω
 Տարր 2. [1]; 5. [1] – Nem 17. 6; 47. 8 στοιχείον (ստեպ)
 վերստին տարրացեալ 5. [8] – Nem 51. 16 ἀναστοιχειομένη
 Տգեղ 2. [11] – Nem 25. 16 ἄμορφος

Յանվեր

- Տեսակ 2.** [13]; 41. [7]; 42. [1] – *Nem* 26. 14; 124. 16, 21; 126. 4 είδος
Տեսակադորձեմ 2. [13] – *Nem* 26. 14 είδοποιέω (տեսակ դարձնել,
կերպավորել)
Տեսակարար 2. [22]; 5. [1]; 5. [9] – *Nem* 34. 2; 47. 16; 52. 5 είδοποιός
(տեսակ ձևավորող)
Տեսակացեալ 5. [8] – *Nem* 51. 14 είδοποιηθείς
Տեսական 6. [1] – *Nem* 55. 10 φανταστός
Տեսական 17. [8], 33. [1]; 40. [1]; 42. [4] – *Nem* 80. 4; 102. 13; 117. 17;
128. 8 θεωρητικός
Տեսանեմ 7. [1] – *Nem* 58. 3 βλέπω
Տեսանեմ 1. [16]; 2. [13]; 17. [7]; 29. [2]; 41. [7]; 41. [8] – *Nem* 13. 19; 27.
3; 78. 26; 96. 5; 123. 21; 125. 12 ὀράω
Տեսանեմ 2. [13]; 17. [8]; 31. [2]; 41. [2] – *Nem* 26. 17, 20; 79. 17, 18; 98.
23; 121. 13 θεωρέω
ընդ նմին տեսանի 2. [3] – *Nem* 18. 22 συνθεωρεῖται
Տեսանել 4. [2]; 6. [1]; 41. [5]; 42. [6] – *Nem* 45. 16; 55. 16; 123. 8; 129.
21 ἰδεῖν
Տեսանեմ 2. [25] – *Nem* 36. 25 μεμέομαι
Տեսանելիք 6. [2] – *Nem* 56. 8 ὄψις
Տեսանեմ 41. [1] – *Nem* 120. 18 κατανόεω
Տեսողական 7. [1]; 17. [7] – *Nem* 57. 20; 78. 26 ὀρατικός
Տեսողական 6. [1]; 11. [1] – *Nem* 55. 8, 9; 68. 4 φανταστικός (տե՛ս յածի)
Տեսումն 6. [1] – *Nem* 55. 12, 21 φάντασμα (տեսիլք, երևակալական
պատկեր)
Տեսութիւն 1. [2]; 1. [19]; 17. [1]; 42. [4] – *Nem* 1. 18; 15. 12; 76. 7; 127.
24 θεωρία (cognitio rerum; երևույթների խորիմացություն)
Տեսութիւն 6. [1]; 13. [1]; 15. [3]; 20. [1] – *Nem* 55. 10, 11; 68. 16; 74. 4;
81. 18 φαντασία
Տեսութիւն ականն 2. [13] – *Nem* 27. 1 ὄψις (տե՛ս երեսք)
Տեւել 22. [3] – *Nem* 84. 21 διαμένω (հարատել)
Տեւող 15. [2] – *Nem* 73. 14 εὔτονος (լարված, ուժեղ)
Տեւողական 2. [2] – *Nem* 18. 6 τονικός
Տեւողութիւն 1. [15] – *Nem* 11. 21 διαμονή

- Տիպ 2. [17]; 13. [1]; 41. [7] – Nem 29. 23; 68. 20; 124. 12 τύπος
(նախορինակ, բուն ορինակ, ζεοք, ηρηζυ)
- Տիրագոյն 1. [3]; 27. [1]; 30. [2]; 35. [2] – Nem 2. 9; 89. 20; 98. 1; 107. 18
κυριώτερος
- Տիրագլխ 13. [2]; 17. [4]; 39. [1] – Nem 68. 22; 77. 11; 114. 18 κυρίως
- Տկարութիւն 1. [13]; 2. [11]; 3. [6]; 41. [7]; 41. [8]; 42. [9] – Nem 11. 1;
25. 16; 42. 15; 124. 16; 125. 12; 131. 25 ἀσθένεια
- Տկարացեալ 13. [2] – Nem 69. 10 ἐξίτηλος
- Տնկական 14. [3]; 14. [4] – Nem 72. 5; 72. 13 φντικός
- Տրամադրութիւն 1. [11]; 2. [13]; 3. [5]; 39. [3] – Nem 9. 8; 26. 18; 41. 17;
116. 22 διάθεσις
- Տրտմութիւն 15. [3]; 16. [1]; 18. [1]; 28. [1]; 31. [2] – Nem 73. 24; 75. 10;
80. 13; 94. 4; 98. 16 λύπη
- Տոկացող 15. [2] – Nem 73. 15 σύντονος
- Տոկացուցանել 27. [3] – Nem 92. 10 τονόω
- Տուրեւառ աւդոյս 2. [5] – Nem 20. 6 τὸ ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα
- Տուրեւառ (ըստ կենցաղոյս պիտոյից) 1. [13] – Nem 9. 18 συνάλλαγμα
(commercía)
- Ցանկական 15. [1]; 16. [1] – Nem 73. 12; 75. 9 ἐπιθυμητικόν
- Ցանկութիւն 29. [2]; 31. [1]; 31. [2]; 32. [1]; 36. [2]; 39. [2]; 39. [3]; 42.
[12]; 42. [14] – Nem 96. 2; 98. 15; 99. 1; 99. 22; 109. 1; 116. 1;
116. 19; 133. 14; 134. 19 ἐπιθυμία
- Ցանկութիւն 27. [3]; 32. [3] – Nem 92. 15; 101. 14, 15 ὄρεξις
- բնաւորական ցանկութիւն 1. [3]; 1. [16] – Nem 2. 18-19; 13. 20
ὄρεξις
- Հարկաւոր ցանկութիւն 19. [1]; 32. [1]; 32. [3] – Nem 81. 4; 99.
21; 101. 4 ὄρεξις
- Հարկաւոր ցանկական 14. [4]; 15. [1] – Nem 72. 14; 73. 8
ὄρεκτικόν
- ի Հարկէ ցանկացեալ 15. [1] – Nem 73. 9 ὄρεχθέντα (ὄρεχθεὼ
ἀφαιել, φαιφαιել)
- մարմնական ցանկութիւն 27. [3] – Nem 92. 13 ὄρεξις

Συνήλητη

γυμναστική [3] – Nem 101. 15 ὄρεξις
βουλευτική
[3] – Nem 101. 16 βούλευσις ὀρεκτική

δασύς 19. [1] – Nem 81. 3 χόλος (σέ'υ δασύς)
δυσήλητη 6. [1] – Nem 55. 12 διάκενος (εἰσπλητή, πνεύματι, ἰσχυρή)

ἰσχυρή (ἰσχυρή, ἰσχυρή) 4. [3] – Nem 45. 20 μύλος
ἰσχυρή ἰσχυρή 2[4]; 4. [3] – Nem 19. 18; 45. 19 ἐγκέφαλος
ἰσχυρή 22. [1] – Nem 83. 2 καθεκτικός
ἰσχυρή ἰσχυρή 2. [22] – 34. 10 ἐκτική ζώη (vita, quae in
habitu est)

ἰσχυρή 17. [7]; 38. [3]; 40. [5] – Nem 78. 24; 113. 21, 22, 23, 24;
119. 13 ἔξις

ἰσχυρή 16. [2] – Nem 75. 23, 27 καχεξία

ἰσχυρή 22[1] – Nem 83. 4 κατέχω

ἰσχυρή 1. [12]; 1. [14]; 2. [8]; 13. [2] – Nem 9. 22; 11. 2; 22. 23; 69. 4
μάθησις

ἰσχυρή 38. [2]; 40. [5] – Nem 113. 18; 119. 25 μανθάνω

ἰσχυρή 16. [2]; 42. [8] – Nem 75. 24; 130. 10 ἀμαθία

ἰσχυρή 40. [5]; 41. [1] – Nem 119. 26; 120. 19 διδάσκω

ἰσχυρή 40. [5] – Nem 119. 24 ἀδίδακτος

ἰσχυρή 42. [10] – Nem 132. 17 ἀδιδάκτως

ἰσχυρή 1. [10]; 17. [4]; 18. [2]; 35. [2] – Nem 8. 2; 77. 16; 80. 26;
107. 11, 21 θεραπεία

ἰσχυρή ἰσχυρή 35. [1]; – Nem 106. 28;

θεραπεία τῶν θεῶν

ἰσχυρή ἰσχυρή 41. [3] – Nem 122. 7 θεραπεύειν τὸ
θεῖον

ἰσχυρή ἰσχυρή 35. [2] – Nem 107. 21 θεραπεία τῶν
θεῶν

ἰσχυρή ἰσχυρή 35. [2] – Nem 107. 9 θεραπείης τοῦ
θείου

Ուրուական 42. [12] – Nem 134. 1 εἶδωλον

Փախչելի 28. [1]; 42. [7] – Nem 94. 5; 130. 3 φευκτός (խուսափելի, խորչելի)

Փաղասեռ 17. [6] – Nem 78. 18 συγγενής (բնածին, բնատուր, ազգակցական, նման)

Փայծաղ 22. [3]; 27. [1] – Nem 84. 11; 89. 25 σπλήν

Փառք 2. [15]; 3. [11]; 42. [14] – Nem 29. 3; 44. 16; 134. 15, 17, 18 δόξα
փառաւորագոյն 2. [6] – Nem 21. 22 ἐνδοξότερος

Փափուկ 8. [3] – Nem 64. 16 μαλακός

Փափուկ 15. [2] – Nem 73. 15 ἀπαλός

Փոխադրեմ 1. [11] – Nem 9. 8 περίστημι

Փոխադրութիւն 1. [10]; 40. [1] – Nem 7. 15; 117. 9, 13 μεταβολή
մարմնական փոխադրութիւն 1. [8] – Nem 6. 8-9 σωματική
μεταβολή

փոխարկեալ յարենէ 24. [2] – Nem 86. 2 μεταβοληθέντος τοῦ
αἵματος (per conversionem sanguinis)

Փոխանորդութիւն 17. [3] – Nem 76. 23 διαμονή (շարունակականութիւն,
սերնդափոխութիւն)

Փոխանորդութիւն 1. [15]; 37. [3] – Nem 11. 22; 110. 27 διαδοχή

Փոխանցական 25. [1] – Nem 87. 21 μεταβατικός

Փոխարկեմ 22. [1] – Nem 83. 5 μεταβάλλω

Փոխարկեմ 24. [2] – Nem 86. 5 ἐκπέσσω (եփել, մարսել)

Փոխեմ 41. [2] – Nem 121. 2 διαλλάττω (պարտքով տալ, փոխել,
հերթափոխել)

Փոփոխեմ 1. [11] – Nem 9. 7 μεθίστημι

Փոփոխելի 2. [2]; 40. [2]; 40. [3] – Nem 17. 18; 118. 2, 3; 118. 9, 15
τρεπτός

Փոփոխումն 42. [12] – Nem 133. 16 συµμεταβαλλόμενον

Փողերակ 14. [2] – Nem 71. 17 τραχεία ἀρτηρία

Փոր 4. [3]; 27. [1] – Nem 48. 18; 89. 25 κοιλία

Փորոյն երակ 22. [3] – Nem 84. 8 κοίλης φλέψ

Βασιλίτηρ

- Φορηοῖν ζήλῳ 27. [2] – *Nem* 91. 9 κοιλίας χυμόν (υποαιμορρασιαζήλῳ,
λερωληρωσιαζήλῳ)
Φορηοῖν ἐρηρῆ 1. [5] – *Nem* 4. 8 γῆς ἔντερα (τεῦ ἀρηρῆ)
Φορηοῖν 23. [1] – *Nem* 84. 26 κοιλία (τεῦ φορη)
Φορηοῖν ἡλερῶν (αἰοαῖο) 6. [1]; 8. [1] – *Nem* 56. 2; 63. 7 πρόσθιοι
τοῦ ἐγκεφάλου κοιλία (αἰοαῖο αἰοαῖο φορηοῖν)
ἡ ἀρηρῶν τε αἰοαῖο αἰοαῖο φορηοῖν 26. [2] – *Nem*
89. 6 τῆς μέσης καὶ τῶν ἔμπροσθεν κοιλίων τοῦ ἐγκεφάλου
ἡ αἰοαῖο αἰοαῖο φορηοῖν 26. [2] – *Nem* 89. 7 ἢ ὀπισθεν κοιλία
Φορηοῖν 22. [2] – *Nem* 83. 8 ἔμετος
Φορηοῖν 13. [3] – *Nem* 70. 12 φορηοῖν (αἰοαῖο αἰοαῖο,
αἰοαῖο αἰοαῖο)
Φορηοῖν 42. [10]; 42. [13] – *Nem* 132. 6; 134. 8 σωτηρία (τεῦ αἰοαῖο
αἰοαῖο)
Φορηοῖν 41. [3] – *Nem* 122. 9 σπουδή
Φορηοῖν 17. [2]; 17. [3] – *Nem* 76. 15; 77. 10 σπουδαῖος
- Φορηοῖν 1. [12] – *Nem* 9. 18 πόλις
Φορηοῖν 1. [12] – *Nem* 9. 20 πολιτικός
Φορηοῖν 20. [2] – *Nem* 82. 6 κοιλία (ορηοῖν αἰοαῖο αἰοαῖο,
αἰοαῖο αἰοαῖο)
αἰοαῖο αἰοαῖο 20. [2] – *Nem* 82. 6 τὸ στόμα τῆς κοιλίας
Φορηοῖν 42. [5] – *Nem* 128. 20 χρηστός (αἰοαῖο αἰοαῖο, αἰοαῖο αἰοαῖο, αἰοαῖο αἰοαῖο)
Φορηοῖν 22. [1] – *Nem* 83. 2 ἔλκτικός
Φορηοῖν 6. [1]; 27. [2]; 42. [9] – *Nem* 55. 21; 90. 2; 131. 4 ἔλκυσμός
αἰοαῖο αἰοαῖο 6. [1] – *Nem* 55. 21 διάκενος ἔλκυσμός
Φορηοῖν 19. [1] – *Nem* 81. 7 μῆνις
Φορηοῖν αἰοαῖο 1. [5] – *Nem* 4. 3 ἀμύνω (αἰοαῖο αἰοαῖο, αἰοαῖο αἰοαῖο
αἰοαῖο)
Φορηοῖν 27. [2] – *Nem* 91. 12 βρόγχος (αἰοαῖο αἰοαῖο)
Φορηοῖν 22. [2]; 24. [3] – *Nem* 83. 8; 86. 21 ἰδρώς (αἰοαῖο αἰοαῖο, αἰοαῖο αἰοαῖο
αἰοαῖο αἰοαῖο)

Քննութիւն 28. [1] – Nem 93. 23 γνώμων (ցուցանիշներ, հետազոտութիւն, գննութիւն)
Քննեմ 42. [11] – Nem 132. 24 ἐξευρίσκω (գլուտ անել, բացահայտել)
Քունք 4. [3] – Nem 45. 15 μῆνιγξ

Անձնանուններ

Ամոնիոս 2. [2]; 3. [3] – Աμμώνιος 17. 17; 39. 16
Անարքագորաս 41. [7] – Αναξαγόρας 124. 1
Անարքարքոս իմաստասէր 29. [1] – Ανάξαρχος ὁ φιλόσοφος 95. 5
Անարքիմենէս 5. [14] – Αναξιμένης 54. 15
Ապողիւարիոս Լաւոդիկեցի 1. [1]; 2. [20]; 5. [12] – Απολινάριος ὁ
Λαοδικεῖας 1. 11; 32. 3; 53. 10
Ապողով 38. [3] – Απόλλων 114. 9
Արիստոսելէս 1. [2]; 1. [5]; 2. [1]; 2. [1]; 2. [13]; 2. [18]; 2. [19]; 3. [8]; 4.
[2]; 4. [3]; 5. [5]; 5. [6]; 5. [11]; 7. [2]; 14. [4]; 15. [1]; 17. [7];
24. [3]; 24. [3]; 38. [2]; 42. [1]; 42. [3]; 42. [4]; 42. [4] –
Αριστοτέλης 1. 15; 4. 4; 17. 4; 17. 10; 26. 10; 30. 21; 31. 5; 44. 3;
45. 7; 46. 21; 49. 23; 50. 11; 52. 20; 58. 9; 72. 12; 73. 7; 79. 8; 86.
19; 87. 1; 113. 17; 126. 6; 127. 13; 127. 15; 128. 2
Գալիոս 2. [9]; 2. [26]; 7. [3]; 13. [4]; 20. [2]; 24. [3] – Γαλιηνὸς 23. 24;
37. 10; 58. 14; 70. 13; 82. 7; 86. 22
Դանիէլ 1. [19] – Δανιήλ 15. 2
Դաւիթ 2. [20] – Δαβὶδ 32. 18
Դիմոկրիտոս 2. [1]; 2. [1]; 24. [3]; 42. [3] – Δημόκριτος 16. 13; 16. 17; 86.
20; 127. 1
Դինարքոս 2. [1]; 2. [1]; 2. [8] – Δείναρχος 17. 5; 17. 10; 22. 19
Դիոնիսիոս բնաւոր 29. [1] – Διονύσιος ὁ τύραννος 95. 4
Դիոս 38. [3] – Ζεὺς 114. 8
Ենովք 37. [3] – Ἐνώχ 111. 11
Եղիա 37. [3] – Ἡλίας 111. 11
Եպարքոս Մենտապոնտինոս 5. [14] – Ἴππαρχος ὁ Μεταποντῖνος 54. 17

Βασιλίτηρ

- βυβλίη 2. [1]; 7. [2]; 17. [6]; 42. [3] – Ἐπίκουρος 16. 13; 58. 8; 78. 15; 127. 1
- βυβλίη 41. [2]; 41. [2] – Ἴβυκος 121. 12; 121. 18
- βυβλίη 2. [18]; 3. [8] – Εὐνόμιος 30. 18; 43. 17
- βυβλίη 42. [4] – Εὐριπίδης 127. 22
- βυβλίη 14. [3]; 29. [1] – Ζήνων 72. 7; 95. 3
- βυβλίη 2. [1]; 5. [13] – Θαλῆς 17. 1; 54. 12
- βυβλίη 2. [24] – Θεόδωρος ὁ Πλατωνικός 35. 5
- βυβλίη 7. [1] – Ἴππαρχος 57. 18
- βυβλίη 2. [6] – Ἴππων ὁ φιλόσοφος 16. 17
- βυβλίη 2. [6]; 2. [6] – Κλεάνθης 20. 12; 20. 14
- βυβλίη 2. [1] – Κριτίας 16. 16
- βυβλίη 2. [24] – Κρόνιος 35. 4
- βυβλίη 2. [1]; 5. [14]; βυβλίη 42. [3] – Ἡράκλειτος 16. 19; 54. 17; 127. 1
- βυβλίη 2. [9]; 4. [2]; 5. [13] – Ἴπποκράτης 24. 1; 45. 12; 53. 21
- βυβλίη 28. [1] – Νικοκρέων ὁ τύραννος 95. 5-6
- βυβλίη 42. [13] – Λαζάρος 134. 12
- βυβλίη 42. [4]; 42. [13] – Μένανδρος 127. 22; 134. 14
- βυβλίη 1. [6]; 1. [9]; 2. [18]; 2. [18]; 2. [19]; 5. [12]; 5. [12] – Μωσῆς 4. 24; 7. 6; 30. 24; 31. 3; 31. 26; 53. 9; 53. 12
- βυβλίη 2. [24] – Ἰάμβλιχος 35. 7
- βυβλίη 5. [12]; 39. [2]; 42. [13] – Ἰώβ 53. 13; 116. 2; 134. 6
- βυβλίη 29. [2] – Ἰωσήφ 95. 17
- βυβλίη 2. [2] – Νουμίνιος ὁ Πυθαγορικός 17. 17
- βυβλίη 29. [2]; 41. [2] – Σωσάννα 95. 17; 121. 11
- βυβλίη 3. [11]; 13. [1]; 29. [2] – Ὠριγένης 44. 20; 68. 16; 95. 18
- βυβλίη 14. [3] – Παναίτιος ὁ φιλόσοφος 72. 9

- Պալլոս 1.** [7]; 1. [19]; 42. [13]; 42. [14] – **Պաժոս** 5. 12; 15. 2; 134. 10; 135. 3
- Պիլթադորոս 2.** [1]; 2. [17]; 12. [1] – **Պոթադորոս** 17. 2; 29. 19; 68. 11
- Պրատոն 1.** [2]; 2. [6]; 2. [8]; 2. [22]; 2. [23]; 2. [23]; 2. [24]; 2. [28]; 3. [2]; 5. [7]; 5. [9]; 5. [11]; 6. [3]; 7. [2]; 7. [3]; 13. [1]; 13. [2]; 13. [2]; 17. [4]; 37. [1]; 37. [4]; 42. [1]; 42. [1] – **Պլատոն** 2. 1; 20. 14; 22. 22; 33. 20; 34. 24; 34. 25; 35. 12; 38. 3; 39. 12; 50. 25; 51. 22; 52. 23; 57. 5; 58. 11; 58. 15; 68. 17; 68. 21; 69. 15; 77. 20; 109. 9, 10; 111. 20; 125. 21; 126. 10
- Պրոտինոս 1.** [1]; 2. [2]; 3. [3] – **Պլոտինոս** 1. 9; 17. 17; 39. 17
- Պորփիրոս 2.** [24]; 3. [7]; 3. [7]; 7. [5] – **Պորփորոս** 35. 6; 42. 22; 43. 2; 59. 13
- Սիմոն 2.** [8] – **Տիմոն** 22. 19
- Սոկրատես 2.** [8]; 37. [4]; 42. [16] – **Տոկրատես** 22. 20; 11. 20; 136. 3
- Սոկրոն 2.** [20] – **Տոկոմոն** 32. 19
- Ուրիա 2.** [20] – **Օրիա** 32. 18
- Փիլոպատոս 34.** [2]; 34. [2] – **Փիլոպատոս** 105. 13; 106. 9
- Քրիստոս 3.** [7] – **Քրիստոս** 42. 23
- Քրիստոս 2.** [6]; 2. [7]; 34. [2] – **Քրիստոս** 20. 12; 22. 3; 105. 12
- Քսենոկրատես 2.** [17] – **Քսենոկրատես** 29. 21

Փիլիսոփայական դարոցներ և կրոնական ուղղություններ

- Եպիկուրեանք 7.** [2] – **Էպիկուրեանք** 58. 8
- Մանիքեանք 2.** [1]; 2. [21] – **Մանիքեանք** 17. 13; 32. 20
- Պրատոնեանք 2.** [6]; 2. [24] – **Պրատոնեանք** 20. 14, 35. 5
- Պիլթադորեանք 2.** [2]; 12. [1] – **Պիլթադորեանք** 17. 17, 68. 11
- Սոկրեանք 2.** [1]; 2. [1]; 2. [6]; 2. [19]; 5. [11]; 6. [1]; 14. [3]; 34. [2]; 36. [1]; 37. [4]; 42. [3] – **Տոկոմոն** 16. 16; 18. 6; 20. 12; 31. 6; 52. 18; 55. 13; 72. 7; 105. 12; 108. 17; 111. 14; 126. 22

Ցանկեր

Ստոյիկեանցն իմաստասիրացն ժողով 2. [1] – Στωικῶν φιλοσόφων σύστημα
16. 13

Քրիստոնէից աւրինադրութիւնք 3. [11]; 41. [1] – Χριστιανῶν δόγματα 44.
21; 120. 19

Ցեղանուններ

Բաբելոնցիք 41. [1] – Βαβυλών 120. 18

Եբրայեցիք 1. [8]; 1. [15]; 5. [12]; 12. [1]; 41. [2] – Ἑβραῖοι 6. 6; 11. 15;
53. 7; 68. 11; 121. 10

Եգիպտացիք 35. [1]; 41. [1] – Αἰγυπτίων 106. 15; 120. 16

Եթէոպացիք 29. [2] – Αἰθίοπων 95. 18

Կրետացիք 38. [3] – Κρήτες 114. 8

Հելլենացիք (Էլլենացիք, Յունաց իմաստասէրք, Հեթանոսք 2. [23]; 36.
[1]; 41. [2]; 41. [2]; 41. [1]; 42. [11] – Ἕλληνες 34. 18; 108. 3;
120. 22; 121. 10; 121. 11; 132. 26

Հրէայ 41. [1] – Ἰουδαῖος 120. 15

Ղակեդեմովնացիք 38. [3] – Λακεδαιμόνιοι 114. 8

Օգտագործված գրականության ցանկ

Բառարաններ, հանրագիտարաններ և ձեռագրացուցակներ

- ՆԲՀԼ** – Գ. Աւետիքեան, Խ. Սիւրմէլեան, Մ. Աւգերեան, Նոր բառագիրք Հայկազեան լեզուի, Վենետիկ, 1836:
- ՀԱԲ** – Հ. Աճառեան, Հայերէն արմատական բառարան, Երեւան, 1973-1977:
- ԳԲ** – Թ. Ղազարեան, Գրաբարի բառարան, Երեւան, 2000:
- ԲԲ** – Ս. Մալխասեանց, Հայերեն բացատրական բառարան, Երեւան, 1944:
- Զ/Յ ՄՄ** – Օ. Եգանյան, Ա. Զեյթունյան, Փ. Անթաբեյան, Ա. Քեօշկերեան, Մայր ցուցակ Հայերեն ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի, Երևան, 1984-2004, հտ՝ 1-2:
- Զ/Յ Վնտի.** – Ս. Ճեմճեմեան, Մայր ցուցակ Հայերեն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ, Վենետիկ, 1998:
- Զ/Յ Վիեն.** – Հ. Յ. Տաշյան, Մայր ցուցակ Հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա, Վիեննա, 1895:
- Զ/Յ Եղմ.** – Ն. Պողարեան, Մայր ցուցակ ձեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց, հտ. 1-11, Երոստաղէմ, 1966-1991:
- Дворецкий** – Древнегреческо-русский словарь, сост. И. Х. Дворецкий, под ред. С. И. Соболевского, в 2-х томах, Москва, 1958.
- ЭСБЕ** – Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, в 86 т-х (82т. + 4 доп.), С. Петербург, 1890-1907, т. 2 (1890).
- ՓՏ** – Конт-Спонвиль Андре, Философский словарь, Пер. с фр. Е. В. Головиной, Москва, 2012.
- НФС** – Ю. А. Шичалин, Новая философская энциклопедия, в 4-х томах, т. 4, Москва, 2001.
- КФС** – А. П. Алексеев, Г. Г. Васильев и др., Краткий философский словарь, Москва, 2004.
- ՓՅՏ** – А. И. Сидоров, Философский энциклопедический словарь, Москва, 2006.
- ПЭ** – Православная энциклопедия, в 45 т-х, Москва, 2000-2017, т. 3, 2001.

Գրականություն

1. **Աբուսայիդ 1974** – *Աբուսայիդ, Յաղագս կազմութեան մարդոյ, քննական բնագիրը, ռուսերեն թարգմանութիւնը և առաջաբանը Ս. Վարդանյանի, Երևան, 1974:*
2. **Ալիշան 1885** – *Ղ. Ալիշան, Սիսուան, Վենետիկ, 1885:*
3. **Ալիշան 1869** – *Ղ. Ալիշան, Յուզիկը Հայրենեաց Հայոց, Վենետիկ, 1869, էջ 281:*
4. **Ակինյան 1904** – *Ն. Ակինյան, «Նոննոսի Մեկնութիւնք Գրիգոր Աստուածաբանի Հինգ ճառից», ՀԱ, 1904, էջ 139-146:*
5. **Ամիրզոյլաթ 2014** – *Ամիրզոյլաթ Ամասիացի, Ուսումն բժշկութեանն է այս, քննական բնագիր, Համեմատական տեքստը, ներածականը, ծանոթագրութիւնները՝ Դ. Կարապետյանի, Երևան, 2014:*
6. **Երզնկացի 1958** – *Ս. Ս. Արևշատյան, «Հովհաննես Երզնկացու իմաստասիրական անհայտ աշխատութիւնը», Բանբեր Մատենադարանի 4, 1958, էջ 297-315:*
7. **Գիրք պահոց 2008** – *Բարսեղ Կեսարացի, Գիրք պահոց, աշխատասիրութեամբ Կ. Մուրադյանի, Ս. Էջմիածին, 2008:*
8. **Վեցաւրեայ 1984** – *Բարսեղ Կեսարացի, Յաղագս վեցաւրեայ արարչութեան, աշխատասիրութեամբ Կ. Մուրադյանի, Երևան, 1984:*
9. **Բեկզաղյան 1968** – *Ա. Հ. Բեկզաղյան, «Լատինական ներվ տերմինի հայերեն թարգմանութեան հարցի շուրջ», Լրաբեր Հասարակական գիտութիւններ N2, 1968, էջ 81-90:*
10. **Գիրք պիտոյից 1993** – *Գիրք պիտոյից, աշխատասիրութեամբ Գ. Մուրադյանի, Երևան, 1993:*
11. **Գրիգորիս 1962** – *Գրիգորիս, Քննութիւն բնութեան մարդոյ եւ նորին ցաւոց, աշխատասիրութեամբ Ա. Ս. Կժոյանի, Երևան, 1962:*
12. **Դաւիթ, Սահմանք 1960** – *Դաւիթ Անյաղթ, Սահմանք իմաստասիրութեան, առաջաբանն ու ծանոթագրութիւնները Ս. Ս. Արևշատյանի, Երևան, 1960:*

13. Եզնիկ, Հ. 1, 1992 – *Եզնիկ Կողբացի, ձառք ընդդէմ աղանդոց, Հատոր 1, Ներածութիւն և քննական բնագիր, աշխատասիրութեամբ Մ. Մինասեանի, Ժնեւ, 1992:*
14. Եզնիկ, Հ. 2, 1992 – *Եզնիկ Կողբացի, ձառք ընդդէմ աղանդոց, Հատոր 2, Մանօթագրութիւններ և համաբարբառ, աշխատասիրութեամբ Մ. Մինասեանի, Ժնեւ, 1992:*
15. Զարբհանալյան 1889 – Գ. Զարբհանալեան, Հայկական թարգմանութիւնք նախնեաց (Դ. – ԺԳ. դար), *Վենետիկ, 1889:*
16. Էյնաթյան 2015 – Զ. Էյնաթյան, Տիեզերագիտութեան և տոմարի մեկնութիւններ (Է. – ԺԵ. դդ.), *Ուսումնասիրութիւն և բնագրեր, Երևան, 2015:*
17. Յոթնագրեանք 2008 – Ա. Թամրազյան, «Երաժշտութեան կիրառումը հոգևոր դպրոցներում. Յոթնագրեանք», Բանբեր Մատենադարանի 18, 2008, էջ 146-148:
18. Թամրազյան 2013 – Ա. Թամրազյան, Էսսեներ և ուսումնասիրութիւններ, Երևան, 2013:
19. Թահմիզյան 1967 – Ն. Թահմիզյան, «Ներդաշնակութեան հենքի մասին», Բանբեր Մատենադարանի 8, 1967, էջ 98-108:
20. Իշոխ 1979 – Իշոխ, Գիրք ի վերայ բնութեան, առաջաբանը, քննական բնագիրը և ուսման թարգմանութիւնը Ս. Վարդանյանի, Երևան, 1979:
21. Խաչերյան 1962 – Լ. Գ. Խաչերյան, Գրչութեան արվեստի լեզվա-քերականական տեսութիւնը միջնադարյան Հայաստանում, Երևան, 1962:
22. Խաչերյան 1964 – Լ. Գ. Խաչերյան, «Հայ մատենագրութեան սկզբնական շրջանի հայերենը», Բանբեր Մատենադարանի 7, 1964 թ., էջ 97-112:
23. Խաչիկյան 1971/72 – Լ. Խաչիկյան, «Հայ բնագիտական միտքը 14-18-րդ դարերում», Պատմա-բանասիրական հանդես, Երևան, 1971/72, էջ 23-43:
24. Կոման 1971 – Պրոֆ. Իոան քահանա Կոման, «Առաջին չորս դարերի հայրաբանական գրականութեան արժեքը անտիկ մշակութի շրջանակում», Էջմիածին, 1971, էջ 8-15:

25. **Հայոց գիրը 1892** – Հայոց գիրը, աշխատասիրութեամբ Ի. Յարութիւնեանցի, Թիֆլիս, 1892:
26. **Հարությունյան 1987** – Ս. Հարությունյան, Հայ հին վիպաշխարհ, Երևան, 1987:
27. **Հերոզոտոս 1986** – Հերոզոտոս, Պատմութիւն 9 գրքից, թարգմանութիւնը Ս. Կրկյաշարյանի, Երևան, 1986:
28. **Ղրիմեցի 1987** – Հ. Ղրիմեցի, Տոմարագիտական աշխատութիւններ, աշխատասիրութեամբ Զ. Էյնաթյանի, Երևան, 1987:
29. **Հերմէս Եռամեծ 1956** – Հ. Մանանդյան, «Հերմէայ Եռամեծի առ Ասկղեպիոս սահմանք», Բանբեր Մատենադարանի 3, 1956, էջ 312-313:
30. **Մելիք-Փարսաղանյան 1949** – Խ. Հ. Մելիք-Փարսաղանյան, «Հայ հին բժշկական և բիոլոգիական լեքսիկայի ծագման մասին», Հայկական ՍՍՌ ԳԱ Հայ բժշկութեան և բիոլոգիայի պատմութեան սեկտոր, (Աշխատութիւններ N 2), Երևան, 1949, էջ 115-123:
31. **Մոսիկյան 2017** – Կ. Մոսիկյան, «Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկի հայերեն թարգմանութեան բառակազմը», Բանբեր Մատենադարանի 24, 2017, էջ 176-189:
32. **Մոսիկյան 2018** – Կ. Մոսիկյան, «Նեմեսիոսի «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկը հայ միջնադարյան գրականութեան մեջ»: Բանբեր Մատենադարանի 26, 2018, էջ 177-206:
33. **Ա. Մուրադյան 1971** – Ա. Ն. Մուրադյան, Հունաբան դպրոցը և նրա դերը հայերենի քերականական տերմինաբանութեան ստեղծման գործում, Երևան, 1971:
34. **Գ. Մուրադյան 2010** – Գ. Մուրադյան, Հունաբանութիւնները դասական հայերենում, Երևան, 2010:
35. **Կ. Մուրադյան, Բարսեղ 1976** – Կ. Մ. Մուրադյան, Բարսեղ Կեսարացին և նրա «Վեցօրեան» Հայ մատենագրութեան մեջ, Երևան, 1976:
36. **Կ. Մուրադյան, Նյուսացի 1993** – Կ. Մ. Մուրադյան, Գրիգոր Նյուսացին Հայ մատենագրութեան մեջ, Երևան, 1993:

37. **Յովսեփեանց 1931** – Գ. Յովսեփեանց, Մխիթար Այրիվանցի. Նորագիւտ արձանագրութիւն եւ երկեր, *Երուսաղեմ, 1931*:
38. **Որոտնեցի 1956** – Յովհաննու Որոտնեցւոյ «Հաւաքեալ ի բանից իմաստասիրաց», քննական բնագիր, աշխատասիրությամբ Ս. Լալաֆարյանի, ռուսերեն թարգմանությամբ՝ Ս. Արեշատյանի, Բանբեր Մ ատենադարանի 3, 1956, էջ 353-386:
39. **Նեմեսիոս, Վ. 1889** – Նեմեսիոսի փիլիսոփայի Եմեսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ, հրատարակիչ Ա. Տիրոյան, Վենետիկ, 1889 (բնագրում՝ Վ Հապավումով):
40. **Նեմեսիոս, 1887/1888** – «Նեմեսիոսի փիլիսոփայի Եմեսացւոյ Յաղագս բնութեան մարդոյ», աշխ. Ա. Տիրոյանի, Բազմավէպ, հ. ԽԵ, Վենետիկ, 1887, էջ 320-329 (գլ. Ա): Բազմավէպ, հ. ԽԶ, Վենետիկ, 1888, էջ 31-50 (գլ. Բ), էջ 118-124 (գլ. Գ, Դ), էջ 217-224 (գլ. Ե), էջ 313-323 (գլ. Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, ԺԱ):
41. **Դեզայի ուսումնասիր. 1892** – «Նեմեսիոսի գիրքը և Դէզա իտալացի հայագիտին ուսումնասիրութիւնն», Բազմավէպ, Վենետիկ, 1892, էջ 442-444 և 477-782:
42. **Նիւսացի, Կազմ. 2008** – Ս. Գրիգոր Նիւսացի. Տեսութիւն ի մարդոյն կազմության (Յաղագս կազմութեան մարդոյ), քննական բնագիրը, առաջաբանը և ծանոթագրությունները Ս. Վարդանյանի, էջմիածին, 2008:
43. **Plato Apolog. / Phaedon** – Պլատոն, Երկեր 4 Հատորով, հին հունարենից թարգմ. և ծանոթագրությունները Ս. Ստեփանյանի, Հատոր 1, Երևան, 2006:
44. **Plato Tim. / Philebus / Ion** – Պլատոն, Երկեր 4 Հատորով, հին հունարենից թարգմ. և ծանոթագրությունները Ս. Ստեփանյանի, Հատոր 3, Երևան, 2011:
45. **Ջահուկյան 1954** – Գ. Ջահուկյան, Քերականական և ուղղագրական աշխատությունները հին և միջնադարյան Հայաստանում, Երևան, 1954:
46. **Սոմալեան 1829** – Ս. Սոմալեան, Պատկեր այլ և այլ հեղինակաց գործուոց ի հնուց թարգմանելոց ի հայ, Վենետիկ, 1829:

47. **Սրապյան 1958** – Ա. Սրապյան, Հովհաննես Երզնկացի, Ուսումնասիրություն և բնագրեր, Երևան, 1958:
48. **Սուքրի 1880** – Հ. Արսէն Սուքրի, «Նեմեսիոսի մարդակազմութեան գրոց եւ անոր հայ թարգմանութեան ճաշակ մը», Բազմավէպ, ԼԸ, Վենետիկ, 1880, էջ 326-340:
49. **Վարդանյան 1971** – Ս. Վարդանյան, «Հայ բժշկական տերմինաբանությունը 12-րդ դարում», Բանբեր Մատենադարանի 10, 1971, էջ 185-212:
50. **Վարդանյան 2000** – Ս. Վարդանյան, Հայաստանի բժշկության պատմություն, Երևան, 2000:
51. **Վարդանյան 2008** – Ս. Վարդանյան, «Գրիգոր Նյուսացու «Յաղագս կազմութեան մարդոյ» երկի հայերեն թարգմանությունը», Բանբեր Մատենադարանի 18, 2008, էջ 5-17:
52. **ՀՅՏ 1895** – Հ. Յ. Տաշյան, Մատենադարական մանր ուսումնասիրություններ, Վիեննա, 1895:
53. **ՀՅՏ 1892** – Հ. Յ. Տաշյան, «Նեմեսիոսի՝ յաղագս բնութեան մարդոյ», Հանդէս Ամսօրեա, 1892, էջ 65-71:
54. **Մեկնութիւն սաղմոսաց 1993** – Գրիգոր Տաթևացի, Մեկնութիւն սաղմոսաց, աշխատասիրութեամբ Ա. Քյոչկերյանի, Երևան, 1993:
55. **Գիրք Հարցմանց 1993** – Գր. Տաթևացի, Գիրք Հարցմանց, Երուսաղէմ, 1993:
56. **Տեր-Պողոսյան 1960** – Ավ. Տեր-Պողոսյան, Բիւլոգիական մտքի զարգացումը Հայաստանում, Երևան, 1960:
57. **Օրբելյան 1986** – Ստ. Օրբելյան, Սյունիքի պատմություն, թարգմանությունը և ներածությունը Ա. Ա. Աբրահամյանի, Երևան, 1986, էջ 147-156:
58. **Зап. Фил. 2003** – Д. Антисери и Дж. Реале, Западная философия от истоков до наших дней, Античность, Средневековие, пер. С. А. Мальцевой, С. Петербург, 2003.
59. **Ритор, Определения 1960** – С. С. Аревшатян, “Два древних философских фрагмента”, Բանբեր Մատենադարանի 5, 1960, сс. 371-392.

60. **Արեւշատյան 2016** – *Ս. Ս. Արեւշատյան, Փորմարան փիլոսոփայական գիտելու Դրանի Արմանի (V-VI րր.), Երեւան, 2016.*
61. **Վորոտնեւի 1956** – *Ս. Արեւշատյան, Ս. Լալափարյան, “Տոչինենն Իոաննա Վորոտնեւի: Օբ էլեմենտախ”, Բանրեր Մառնննաղարաւիի 3, 1956, րր. 343-352.*
62. **Արուդյոնյան 1974** – *Արուդյոնյան Դ. Դ., Դինեոոլոգիա և աւսղերտաւո Վրմանի Վ Դրաննի և րրեննի և րրեննի Վրմանի, Երեւան, 1974.*
63. **Arist. De Anima // De Metaph** – *Արիտոտել, Տոչինեննա Վ 4-ա տոաա (փիլոսոփայական նաղեննա), տոա 1: Մետափիզիկա, Ԥրակտատ ո Դաղե, րեր. Քո֓ոա, Մոսկա, 1976, րր. 63-369; 369-448.*
64. **Arist. De mem.** – *Արիտոտել, “Օ րադաի և րրիոմանանն”, րեր. Ս. Վ. Մեաղ, Վո֓րոսա փիլոսոփայի Մ 7, Մոսկա, 2004.*
65. **Arist. Meteor.** – *Արիտոտել, Տոչինեննա Վ 4-ա տոաա (փիլոսոփայական նաղեննա), տոա 3: Մետեորոլոգիկա, րեր. Բրաղնայկոյ Մ. Վ., Մոսկա, 1981, րր. 443-556.*
66. **Arist. Ethic Nicomach.** – *Արիտոտել, Տոչինեննա Վ 4-ա տոաա (փիլոսոփայական նաղեննա), տոա 4: Միոոաաղոա էիտիկա, րեր. Բրաղնայկոյ Մ. Վ., Մոսկա, 1983, րր. 53-294.*
67. **Arist. Hist. an.** – *Արիտոտել, Իտորիա ճիաոտնաա, րերաո Վ. Ք. Կարոա, Մոսկա, 1997, րր. 69-97.*
68. **Ա֓ոնազին 2015** – *Է. Ա. Ա֓ոնազին, “Դիկեարա ո Դաղե”, Քլատոնոաիկե իղղեոաոանն 2015/1, Մոսկա, 2015, րր. 226-243.*
69. **Ա֓ոնազեա, Երինա 2012** – *Ե. Ի. Ա֓ոնազեա, Մ. Ա. Երինա, Դիտոլոգիա, Ամբրիոլոգիա, Շիտոլոգիա, աղեաոնիկ, Մոսկա, 2012.*
70. **Աղմետոա 1991** – *Ս. Փ. Աղմետոա, Տղեղա ԴելիաԴ, Մոսկա, 1991.*
71. **Անտոլոգիա 2009** – *Դ. Ի. Բենեաիչ, Դ. Ս. Բիրյոաոա, Անտոլոգիա Վոտոաո-աղիտիանայկոյ Բողողոաոնոա Մաղա, Վ 2-ա տոաա, տ. 1, Մոսկա, 2009.*
72. **Բրոնղտն 1988** – *Վ. Ա. Բրոնղտն, Կլաաճի Քլոաեա, Մոսկա, 1988.*
73. **Վլաճիրայկոյ 1912** – *Փ. Ս. Վլաճիրայկոյ, Անտրո֓ոլոգիա և կոսմոլոգիա Մեազիա, ե֓. Էմեղոոոոո, Վ իղղոաոեննի կ Դրաննի փիլոսոփայի և րատրիտիայկոյ իտերաղրե, Դիտոաիր, 1912.*

74. **Гален, т. 1, 2014** – К. Гален, Сочинения, том 1, комм. Д. А. Балалыкина, Москва, 2014, “Три комментария на книгу Гиппократа О природе человека”, сс. 555-641.
75. **Гален, т. 3, 2016** – К. Гален, Сочинения, том 3, Об учениях Гиппократа и Платона, Москва, 2016.
76. **Гален, Наз. част. чел. тела, 1971** – К. Гален, О назначении частей человеческого тела, под ред. В. Терновского, Москва, 1971.
77. **Гассенди 1966** – П. Гассенди, Сочинения в 2-х томах, том 1, Москва, 1966, “Свод философии Эпикура”, сс. 107-116.
78. **Гиппократ 1994** – Гиппократ, Избранные книги, пер. с греческого В. Рубнева, Москва, 1994.
79. **Назианзин, письма 2000** – Григорий Богослов (Назианзин) святитель, Творения в 2-х томах, том 2, Послание, стихи, письма, Москва, 2000.
80. **Даровских 2013** – А. А. Даровских, “Немесий Эмесский. о формировании человеческого тела: между античной философией и медициной”, Вестник Русской христианской гуманитарной академии, том 14, выпуск 3, 2013, сс. 135-142.
81. **Декарт 1989** – Р. Декарт, Сочинение в двух томах, том 1, Москва, 1989.
82. **Предвидение Галена 1979** – В. Демидов, Как мы видим, то что видим, Москва, 1979, гл. 2: “Предвидение Галена”, сс. 23-82.
83. **Диоген 1986** – Диоген Лаэртский, О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов, пер. М. Гаспарова, Москва, 1986.
84. **Диодор 2000** – Диодор Сицилийский, Историческая библиотека, Греческая мифология, Москва, 2000.
85. **Жмудь 2012** – Л. Я. Жмудь, Пифагор и ранние пифагорейцы, Москва, 2012.
86. **Каннабих 1928** – Ю. В. Каннабих, История психиатрии, Ленинград, 1928.
87. **Клавдий 1982** – Клавдий Клавдиан, Похищение Прозерпины, Москва, 1982.

88. **Лейбниц 1982** – Г. В. Лейбниц, Сочинения в 4-х томах, том 1, Москва, 1982.
89. **Лосев, т. 1, 1963** – А. Ф. Лосев, История античной эстетики, в 8 т-х, том 1: “Ранняя классика”, Москва, 1963.
90. **Лосев, т. 2, 1969** – А. Ф. Лосев, История античной эстетики, в 8 т-х, том 2: “Средняя классика или эстетика антропологическая. Софисты, Сократ, Платон”, Москва, 1969.
91. **Лосев, т. 3, 1974** – А. Ф. Лосев, История античной эстетики, в 8 т-х, том 3: “Высокая классика”, Москва, 1974.
92. **Лосев, т. 4, 1975** – А. Ф. Лосев, История античной эстетики, в 8 т-х, том 4: “Аристотель и поздняя классика”, Москва, 1975.
93. **Лосев, т. 5, 1979** – А. Ф. Лосев, История античной эстетики, в 8 т-х, том 5: “Ранний эллинизм”, Москва, 1979.
94. **Лосев, т. 7, 1988** – А. Ф. Лосев, История античной эстетики, в 8 т-х, том 7: “Последние века”, Москва, 1988.
95. **Лукреций 1983** – Лукреций Кар, О природе вещей, перевод и комм. М. Л. Гаспарова, Москва, 1983, “Эпикур, главные мысли”, сс. 31-40.
96. **Маклаков 2001** – А. Маклаков, Общая психология, С. Петербург, 2001.
97. **Немезий 2011** – Немезий Эмесский, О природе человека, перевод с греч. Ф. С. Владимирского, Почаев 1904 г., пред. Н. Б. Шабурова, Москва, 2011.
98. **Оганесян 1946** – Л. А. Оганесян, История медицины в Армении, в 5 частях, ч. 1, 1946, Ереван.
99. **О началах 1993** – Ориген, О началах, перевод Н. Петрова, Новосибирск, 1993, сс. 304-310.
100. **Plato Crito // Менон** – Платон, Собрание сочинений в 4 томах, том 1, Москва, 1990, (Апология Сократа, Критон, Феаг, Алкивиад II, Менексен, Евтидем, Гиппий Меньший, Алкивиад I, Лахет, Евтифрон, Лисид, Хармид, Ион, Гиппий Большой, Протагор, Горгий, Менон, Кратил).

101. **Plato Critias // государство** – Платон, Собрание сочинений в 4 томах, том 3, Москва, 1994 (Филеб, Государство, Тимей, Критий).
102. **Платон, т. 4, 1994** – Платон, Собрание сочинений в 4 томах, том 4, Москва, 1994 (Политик, Законы, Послезаконие, Письма, Сочинения платоновской школы, Алкиной, Учебник платоновской философии, Анонимные пролегомены к платоновской философии, Эпиграммы).
103. **Психиатрия 2011** – Психиатрия, национальное руководство, под ред. Т. Б. Дмитриевой, Н. Г. Краснова, В. Я. Семке, А. С. Тиганова, Москва, 2011.
104. **Сребродольский 1988** – Б. И. Сребродольский, Мир янтаря, Киев, 1988.
105. **Флоренский 1983** – П. Флоренский, “Микрокосм и макрокосм”, Богословские труды, Сборник 24, Москва, 1983, сс. 230 -240.
106. **Фрагменты 1989** – Фрагменты ранних греческих философов, сост. Лебедев А. В., том 1, Москва, 1989.
107. **Фукидид 1887** – Фукидид, История Пелопонесской войны, т. 1, кн. 2, § 47-54, Москва, 1887.
108. **Хьюбел 1990** – Д. Хьюбел, Глаз, мозг, зрение, Москва, 1990.
109. **Чалоян 1959** – В. К. Чалоян, История армянской философии, (древний и средновековый период), Ереван, 1959.
110. **Юнг 2001** – К. Г. Юнг, Психология бессознательного, Москва, 2001.
111. **Юнг 1998** – К. Г. Юнг, Воспоминание, сновидение, размышление, Москва, 1998.
112. **Assemanus 1721** – Assemanus I. S., Bibliotheca Orientalis clementio Vaticana, Romae, 1721, t. II, p. 129.
113. **Bellarmin 1684** – Bellarmin, De Scriptoribus Ecclesiasticis, Coloniae, 1684.
114. **Evangelides 1882** – Evangelides, Zwei Kapitel aus einer Monograph. Über Nemesius und seine Quellen, Berlin, 1882.
115. **Fritz 1945** – Fritz K. Von. “The Discovery of Incommensurability by Hipposos of Metapontum, ” Annals of Mathematics, 1945.

116. **Greppin 1985** – *J. Greppin*, Bark Galianosi. The Greek-Armenian Dictionary to Galen, *New York*, 1985.
117. **Nemesius 1987 (քնագրում՝ Nem)** – *Nemesius Emesenus*, Nemesii Emeseni De natura hominis, ed. Moreno Morani, *Leipzig: BSB B. G. Teubner Verlagsgesellschaft*, 1987.
118. **PG 40** – *Nemesius Emesenus*, De natura hominis graece et latine, *Migne, Patrologiae cursus completus, series graeca, t. 40*, 1858.
119. **Terian 1981** – *A. Terian*, Philonis Alexandrini De animalibus, *Michigan*, 1981.
120. **Thomson 1987** – *R. W. Thomson*, Armenian Version of the Works attributed to Dionysius the Areopagite, *Louvain*, 1987.

Գրքում տեղ են գտել նաև հղումներ Նեմեսիոսի երկի մի քանի հնագույն հրատարակությունների.

- Ant.** — Nemesii episcopi et philosophi de natura hominis liber unus, a *Nicasio Ellebodio Casletano*, *Antverpiae*, 1565 (Անտվերպենյան հր.):
- Oxon.** — *Nemesii episcopi et philosophi de natura hominis liber unus*, ed. *John Fell*, *Oxonii*, 1671 (Օքսֆորդյան հր.):
- Vall.** — Nemesii philosophi clarissimi de natura hominis liber utilissimus, *Georgio Valla Placentino interprete*, *Lugduni*, 1538 (Գէորգ Վելլա-Վալլեի գիրքն է):
- Con.** — *Iohann Konon*, 1512 (Իոհան Կոնոնի լատիներեն հրատարակությունն է):

НЕМЕСИЙ ЭМЕССКИЙ, “О ПРИРОДЕ ЧЕЛОВЕКА” В ДРЕВНЕАРМЯНСКОМ ПЕРЕВОДЕ

Резюме

Среди переведенных с греческого языка на армянский медицинских произведений важное место занимает труд древнегреческого философа и врача IV века Немесия Эмесского “О природе человека”, на протяжении веков приписывавшийся Григорию Нисскому и являвшийся как бы сжатой энциклопедией знаний и учений о человеке. Сочинение это, пользовавшееся в свое время громкой известностью, переведено на армянский язык в 717 году в Константинополе Давидом ипатом и известным ученым Степаносом Сюнеци. Как основательный источник теоретических знаний, книга часто оказывалась в центре внимания средневековых армянских философов и врачей. Доказательством этого является огромное количество дошедших до нас рукописных списков этой книги. Достаточно сказать, что в Матенадаране, в конгрегации Мхитаристов в Венеции и Вене и в монастыре Св. Иакова в Иерусалиме хранится около 65 копий труда Немесия. Самая древняя рукопись хранится в Иерусалиме (1047г).

Книга Немесия, представленная в армянском переводе 42-мя главами, чрезвычайно важна для понимания и оценки самостоятельной армянской медицинской литературы, сформировавшейся позднее. Кроме общих представлений, она содержит анатомические и физиологические знания почти всех известных нам жизненно важных систем организма, и поэтому часто дополняет в рукописях труды по практической медицине, как в ранний период, когда был сделан перевод, так и в позднем средневековье, многократно и обстоятельно переписываясь.

Большое количество рукописей, а также цитаты многочислен-

ных фрагментов и даже глав трактата в разных средневековых текстах свидетельствует о том, что в средневековой Армении это произведение имело статус учебника по антропологии. Следы труда Немесия находим в работах таких знаменитых ученых, как Геворг Скевраци, Григор Магистрос, Ованес Воротнеци, Ованес Ерзнкаци, Григор Татеваци и др.

Армянский перевод трактата Немесия “О природе человека” был издан Атанасом Тирояном в 1889г. в Венеции, на основе шести рукописей, хранящихся в конгрегации Мхитаристов. Наш критический текст армянского перевода трактата “О природе человека” основан на тринадцати рукописях 12-17 вв. из коллекции Матенадарана им. Маштоца и древнейшем экземпляре из Иерусалима, с учетом издания Мхитаристов и двух изданий греческого оригинала (PG 40, Morani 1987). При разночтениях в рукописях, подробно отраженных в критическом аппарате, греческий оригинал играл решающую роль для выбора и помещения в основном тексте правильных вариантов.

NEMESIUS OF EMESA, *ON THE NATURE OF MAN* IN OLD ARMENIAN TRANSLATION

Summary

Among the medical books translated from Greek into Armenian, the treatise *On the Nature of Man* or *On Human Nature* by the fourth century Greek physician and philosopher Nemesius of Emesa, is of special importance. Once attributed to Gregory of Nyssa, it is a kind of concise encyclopedia of knowledge about man. The work was translated into Armenian by Davit' Hypatos and the renowned scholar Step'anos Siwnec'i in 717 (in Constantinople). It became very popular in medieval Armenia and was often discussed by natural philosophers and physicians as a source of theoretical knowledge. This is witnessed by the great number of surviving manuscripts. Sixty-five copies are preserved in the collections of Matenadaran, the Mekhitarist Congregations of Venice and Vienna, and the Armenian Patriarchate of Jerusalem. Twenty-one of them are commentaries on Nemesius' book while the rest contain the work itself. Matenadaran houses forty-four copies of the treatise. The oldest copy (1047) is kept in Jerusalem (J 1862).

The Armenian version, which is divided into forty-two chapters, is of great importance for understanding the original Armenian medical literature. Apart from general concepts, it contains information on the anatomy and physiology of almost all known vital systems of the body; thanks to this, in manuscripts (both in the early period, when it was translated, and in later copies) it often complements works related to practical medicine.

The great number of copies and the numerous excerpts (even whole chapters) from the work prove that it was a manual of anthropology in Armenia. Its traces are found in the works of such well-known scientists as Geworg Skewrats'i, Grigor Magistros, Yovhan Orotnets'i, Grigor Tat'ewats'i, Yovhannēs Erznkats'i, et al.

The Armenian version was first published by At'anas Tiroyean in 1889 in Venice, on the basis of six manuscripts from the Mekhitarist Congregation. This critical edition is based on thirteen manuscripts from the twelfth-seventeenth centuries kept in Mesrop Mashtots Matenadaran and the oldest copy from Jerusalem (J1862). It has also been collated with the text printed in Venice and two editions of the Greek original (PG 40 and Morani). For choosing between the significant *varia lectiones* (reflected in the critical apparatus) in the Armenian manuscripts, and placing them in the main text, the Greek original has played a crucial role.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ	6
Նեմեսիոս Եմեսացի	9
«Յադագս բնութեան մարդոյ».....	10
Հունարեն բնագրի թարգմանությունները և հրատարակությունները	11
«Բնութեան» հայերեն թարգմանությունը	12
Ստեփանոս Սյունեցի.....	15
Գևորգ (Գեորգ) Սկևռացի (Լամբրոնացի).....	16
Ձեռագրեր և հրատարակություններ	17
Հայագետները՝ Նեմեսիոսի երկի հայերեն թարգմանության մասին	19
Երկի կառուցվածքը.....	21
Մարդը՝ փոքր աշխարհ	22
Մարդու սահմանումը	31
Աշխարհակառույց	32
Հոգի և մարմին	36
Հոգու գործառույթները.....	41
Չզացողություն և զգայարաններ	42
Իմացականի և հիշողականի մասին.....	43
Խոսքի մասին	44
Անբանական հոգի կամ «հարկաւոր ցանկական»	46
«Յանկական» և «սրտմտական»	48
Մարմնագիտություն (սոմատոլոգիա).....	50
Կենսական շնչի կամ ոգու մասին	50
«Կերակրական»	51
«Շնչերակական»	52
«Ծննդական կամ սերմնական».....	53
Կամային շարժումներ.....	55

Ծնչառության մասին	57
Կամքի ազատության մասին.....	58
Ճակատագրի մասին	62
Այն, ինչ մարդու կամքից է կախված	66
Նախաինամության մասին.....	68
Բժշկագիտական և բնագիտական բառապաշարը Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկում	71
Լուսանցազարդերի մասին	86
Համեմատված ձեռագրերի նկարագրություն	89
Նեմեսիոս Եմեսացու «Յաղագս բնութեան մարդոյ» երկի հայերեն թարգմանությանն առնչվող մեզ հայտնի ձեռագրերի համառոտ ժամանակագրական ցանկ.....	94
Կրկնվող տարրընթերցվածներ և համեմատված ձեռագրերի ուղղագրական առանձնահատկություններ.....	103
Հապավումներ և պայմանական նշաններ	108
ՅԱՂԱԳՍ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՅ ԳԼՈՒԽ Ա. (1)	111
ԳԼՈՒԽ Բ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆՁԻՆ, ԱՅՍԻՆՔՆ ՀՈԳԻՈՅ ՄԱՐԴՈՅՆ	138
ԳԼՈՒԽ Գ. ՅԱՂԱԳՍ ՄԻԱԲՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԻՈՅ ԵՒ ՄԱՐՄՆՈՅ	177
ԳԼՈՒԽ Դ. ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՐՄՆՈՅ	187
ԳԼՈՒԽ Ե. ՅԱՂԱԳՍ ՏԱՐԵՐՑ	191
ԳԼՈՒԽ Չ. ՅԱՂԱԳՍ ՏԵՍՈՂԱԿԱՆԻՆ	205
ԳԼՈՒԽ Է. ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԵՍԱՑ	209
ԳԼՈՒԽ Ը. ՅԱՂԱԳՍ ՇԱԲՇԱՓԵԼԵԱՑ	219
ԳԼՈՒԽ Թ. ՅԱՂԱԳՍ ՃԱՇԱԿԵԼԵԱՑ	224
ԳԼՈՒԽ Ճ. ՅԱՂԱԳՍ ԼՍԵԼԵԱՑ	226
ԳԼՈՒԽ ՃԱ. ՅԱՂԱԳՍ ՀՈՏՈՏԵԼԵԱՑՆ	227
ԳԼՈՒԽ ՃԲ. ՅԱՂԱԳՍ ԻՄԱՑՈՂԱԿԱՆԻՆ	228
ԳԼՈՒԽ ՃԳ. ՅԱՂԱԳՍ ՅԻՇՈՂԱԿԱՆԻՆ	229
ԳԼՈՒԽ ՃԴ. ՅԱՂԱԳՍ ՆԵՐՏՐԱՄԱԴՐԵՑԵԼՈՅ ԵՒ ՅԱՌԱՋ ԲԵՐԵՑԵԼՈՅ ԲԱՆԻ	235
ԳԼՈՒԽ ՃԵ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԲԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ ԱՆՁԻՆ ԿԱՍ ՏԵՍԱԿԻ, ՈՐ ԵՒ ԱԽՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՐԿԱԲՈՐ ՑԱՆԿԱԿԱՆՆ ԿՈՉԻ.....	239
ԳԼՈՒԽ ՃԶ. ՅԱՂԱԳՍ ՑԱՆԿԱԿԱՆԻՆ	243

ԳԼՈՒԽ ԺԷ. ՅԱՂԱԳՍ ՀԵՇՏՈՒԹԵԱՆՑ	245
ԳԼՈՒԽ ԺԸ. ՅԱՂԱԳՍ ՏՐՏՄՈՒԹԵԱՆ	253
ԳԼՈՒԽ ԺԹ. ՅԱՂԱԳՍ ՍՐՏՄՏՈՒԹԵԱՆ.....	255
ԳԼՈՒԽ Ի. ՅԱՂԱԳՍ ԵՐԿԻԻՂԻ.....	257
ԳԼՈՒԽ ԻԱ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԲԱՆԻՆ ԵՒ ԱՆՀՆԱԶԱՆՂԻՆ ԲԱՆԻ	259
ԳԼՈՒԽ ԻԲ. ՅԱՂԱԳՍ ԿԵՐԱԿՐԱԿԱՆԻՆ.....	260
ԳԼՈՒԽ ԻԳ. ՅԱՂԱԳՍ ՇՆՉԵՐԱԿԱՑ	264
ԳԼՈՒԽ ԻԴ. ՅԱՂԱԳՍ ԾՆՆԴԱԿԱՆԻՆ ԿԱՄ ՍԵՐՄՆԱԿԱՆԻՆ	266
ԳԼՈՒԽ ԻԵ. ԱՅԼ ՏԱՐՈՐՈՇՈՒՄՆ ԶԱԲՐՈՒԹԵԱՆՑ ԿԵՆԴԱՆԻՈՅ.....	269
ԳԼՈՒԽ ԻԶ. ՅԱՂԱԳՍ ԸՍՏ ՅԱՐԶԱԿՄԱՆ ԿԱՄ ԸՍՏ ՅԱԲԺԱՐՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԺՈՒԹԵԱՆ, ՈՐ Է ՀԱՐԿԱԲՈՐ ՅԱՆԿԱԿԱՆԻՆ.....	270
ԳԼՈՒԽ ԻԷ. ՅԱՂԱԳՍ ՇՆՉՈՅ	273
ԳԼՈՒԽ ԻԸ. ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՄԱԲՈՐԻ ԵՒ ԱԿԱՄԱՅԻ.....	281
ԳԼՈՒԽ ԻԹ. ՅԱՂԱԳՍ ԱԿԱՄԱՅԻՆ.....	283
ԳԼՈՒԽ Լ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՆԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱԿԱՄԱՅԻ	286
ԳԼՈՒԽ ԼԱ. ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՄԱԲՈՐԻ.....	289
ԳԼՈՒԽ ԼԲ. ՅԱՂԱԳՍ ՆԱԽԱՅԱԲԺԱՐՈՒԹԵԱՆ.....	291
ԳԼՈՒԽ ԼԳ. ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՅ ԽՈՐՀԻՄՔՆ.....	295
ԳԼՈՒԽ ԼԴ. ՅԱՂԱԳՍ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻ.....	300
ԳԼՈՒԽ ԼԵ. ՅԱՂԱԳՍ ԱՍՏԵՂԱՑ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻՆ	304
ԳԼՈՒԽ ԼԶ. ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՅ ԱՍԵՆ ԶՅԱԲԺԱՐՈՒԹԻՒՆ ԳՈՐԾՈՑՆ Ի ՄԵՉ ԳՈՒ	307
ԳԼՈՒԽ ԼԷ. ՅԱՂԱԳՍ ԵԹԷ ՉԻԱՐԴ ԱՍԷ ՊՂԱՏՈՆ ԶՃԱԿԱՏԱԳՐԻՆ	310
ԳԼՈՒԽ ԼԸ. ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՅ Ի ՄԵՉՆ Է ԱՌՆԵԼՆ, ՈՐ Է ԱՆՁՆԻՇԽԱՆԱԿԱՆՆ	316
ԳԼՈՒԽ ԼԹ. ՅԱՂԱԳՍ ՈՐՈՅ, ԹԷ ԵՆ ԻՆՉ ՈՐ Ի ՄԵՉ Է ԱՌՆԵԼՆ	320
ԳԼՈՒԽ Խ. ԹԷ ՎԱՍՆ ՉԻՆՉ ՊԱՏՃԱՌԻ ԵՂԱՔ ԱՆՁՆԻՇԽԱՆԱՔ	325
ԳԼՈՒԽ ԽԱ. ՅԱՂԱԳՍ ՆԱԽԱԽՆԱՄՈՒԹԵԱՆ	330
ԳԼՈՒԽ ԽԲ. ՅԱՂԱԳՍ ԹԷ Ո՛ՅՅ Է ՆԱԽԱԽՆԱՄՈՒԹԻՒՆ.....	340
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	359
Գլուխ Ա.....	359
Գլուխ Բ.....	375

Գլուխ Գ.	394
Գլուխ Դ.	395
Գլուխ Ե.	397
Գլուխ Չ.	405
Գլուխ Է.	408
Գլուխ Թ.	412
Գլուխ Ճ.	413
Գլուխ ՃԱ.	414
Գլուխ ՃԳ.	415
Գլուխ ՃԴ.	418
Գլուխ ՃԵ.	420
Գլուխ ՃԷ.	421
Գլուխ ՃԸ.	421
Գլուխ ՃԹ.	421
Գլուխ Ի.	421
Գլուխ ԻԲ.	423
Գլուխ ԻԴ.	425
Գլուխ ԻՉ.	428
Գլուխ ԻԷ.	429
Գլուխ ԻԹ.	430
Գլուխ Լ.	432
Գլուխ ԼԱ.	432
Գլուխ ԼԲ.	432
Գլուխ ԼԳ.	432
Գլուխ ԼԴ.	432
Գլուխ ԼԵ.	433
Գլուխ ԼՉ.	434
Գլուխ ԼԷ.	434
Գլուխ ԼԸ.	435
Գլուխ ԼԹ.	436
Գլուխ Խ.	437

Գլուխ ԽԱ.	437
Գլուխ ԽԲ.	438
ՑԱՆԿԵՐ	442
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ	492
НЕМЕСИЙ ЭМЕССКИЙ, “О ПРИРОДЕ ЧЕЛОВЕКА”	503
В ДРЕВНЕАРМЯНСКОМ ПЕРЕВОДЕ (Резюме)	503
NEMESIUS OF EMESA, ON THE NATURE OF MAN IN OLD ARMENIAN TRANSLATION (Summary)	505

**ՆԵՄԵՍԻՈՍ ԵՄԵՍԱՅԻ
ՅԱՂԱԳՍ ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԴՈՅ**

Առաջարանը, համեմատական բնագիրը և
ծանոթագրությունները՝ **Կարինե Մոսիկյանի**

**NEMESIUS OF EMESA
ON THE NATURE OF MAN IN OLD ARMENIAN TRANSLATION**

Text, Introduction and Notes by **Karine Mosikyan**

**НЕМЕСИЙ ЭМЕССКИЙ
“О ПРИРОДЕ ЧЕЛОВЕКА” В ДРЕВНЕАРМЯНСКОМ ПЕРЕВОДЕ**

Критический текст, предисловие и комментарии
Карине Мосикян

Էջադրումը և ձևավորումը՝ Անահիտ Խանգադյանի
Հրատարակչական խմբագիր՝ Հայկ Համբարձումյան

Ավելացնել.Տպագրված է «Տիգրան Մեծ» տպագրատանը
ք.Երևան, Արշակունյաց 2
Ստորագրված է տպագրության
Չափսը՝ 70x100 1/16: Տպ. մամուլը՝
Տպաքանակ՝ 250

Մեարոպ Մաշտոցի անվան Մատենդարանի հրատարակչական բաժին
ք.Երևան, Մաշտոցի պող. 53
Հեռ. (010) 513000
publishing.matenadaran@gmail.com